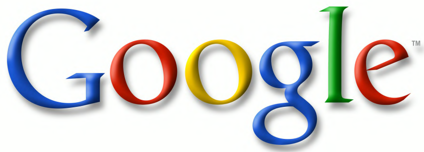

600094729.

EPISTOLARUM

BEATI PAULI APOSTOLI

TRIPLEX EXPOSITIO.

VESONTIONE. — EX TYPIS OUTHENIN-CHALANDRE FILII.

EPISTOLARUM
B. PAULI APOSTOLI
TRIPLEX EXPOSITIO:

Analysi, Quâ textûs Apostolici ordo et connexio declaratur;
Paraphrasi, Quâ mens Apostoli breviter exponitur et clarè;
Commentario, Ubi litterales notæ, variæ lectiones, sensusque textui conformiores afferuntur.

Accedunt et observationes dogmaticæ, piæ, morales et asceticæ, necnon variæ praxes christianæ per totum commentarium dispersæ, et in corollario pietatis, post singula capita, collectæ.

Liber itaque utilissimus, non modo Divini verbi concionatoribus, ad sui et aliorum salutem; sed et omnibus quibusque ad Divinam mentis et cordis vitam;

AUCTORE
R. P. BERNARDINO A PICONIO,
MINORITA CAPUCINO, SACRÆ THEOLOGIÆ EMERITO PROFESSORE, ET ANTIQUO PROVINCIÆ PARISIENSIS DEFINITORE.

TOMUS SECUNDUS.

VESONTIONE. — OUTH.-CHALANDRE FILIUS.

PARISIIS,

J. LEROUX, JOUBY ET Ce, BIBLIOP., Viâ *Grands-Augustins*, 9. | GAUME ET SOC., BIBLIOPOLÆ, Viâ *Cassette*, 4.

M DCCC LVII.

SECUNDÆ EPISTOLÆ

B. PAULI AD CORINTHIOS

TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

PLEROSQUE Corinthiorum prima divi Pauli Epistola meliores effecerat; hinc secunda hæc, priore lenior, benignior, et ferè ubique consolatoria.

Et sanè par erat, ait divus Chrysostomus, ut quemadmodum Corinthiis, cùm peccarent, succensebat; sic etiam eos ad meliorem mentem reversos, comprobaret, ac laudibus afficeret.

Quia verò pseudoapostoli, prioris Epistolæ monitis ac correctionibus irritati, pejoresque facti, adversùs veritatis Apostolum absentem, audaciùs oblatrabant, eumque ut vanum et arrogantem, nulliusque pretii hominem, in odium et invidiam vocabant, ait idem divus Chrysostomus;

Hinc in hac Epistola Paulus se, suamque doctrinam contra falsos criminatores impensiùs defendit: suos labores, persecutiones, revelationes, ac divinas prærogativas expressiùs enumerat; non honoris cupiditati serviens, sed eos qui Corinthios decipiebant, mendacii coarguens, ait Theodoretus.

Hujus itaque Epistolæ summa, ut mihi videtur, consolatoria est et apologetica; Corinthiorum consolatoria, Pauli defensoria.

Singula autem accuratè exhibebit uniuscujusque capitis Analysis.

Scripta putatur è Macedonia, anno Christi 57, Philippis, aiunt Græca exemplaria et Syriaca versio. Baronius tamen putat Nicopoli scriptam, post reditum è Macedonia, anno 58.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

Primò salutat, non Corinthios tantùm, sed et omnes universæ Achaiæ fideles, quibus gratiam et pacem exoptat.

℣. 3. Deo Patri Domini nostri Jesu Christi, Patri, consequenter, misericordiarum et omnis perfectæ consolationis auctori, gratias agit, eo quòd illum in omnibus suis afflictionibus ita consoletur, ut sicut in eo abundant pro Christo passiones, sic et abundet per Christum consolatio.

Hacque gratiarum actione Paulus viam sibi parat ad excusandum sui apud Corinthios adventûs dilationem : sic enim indicat quòd magnis persecutionibus et periculis impeditus fuerit ac detentus.

℣. 6. Affirmat omnia sua et tribulationes et consolationes ad eorum utilitatem et salutem cedere, sicque eorum benevolentiam captat.

℣. 8. Specialiùs ipsis describit ingentem, quam in Asia passus est, persecutionem; sicque pergit et in eorum animis sibi conciliandis, et in paranda moræ suæ excusatione.

Tanta fuit hæc persecutio, ut supra vires naturales fuerit, ipse de vita desperaverit, mori certus; at Deus illum à morte eripuit, eripit et eripiet, per orationum auxilium, quas ab eis petit.

℣. 12. Hanc Dei protectionem, hasque Corinthiorum preces sperat Paulus, quia simpliciter et sincerè, coram Deo, ubique et maximè Corinthi conversatus est.

Hæc propositio, Paulinæ simplicitatis et sinceritatis affirmativa, basis est ejusdem divi Pauli apologiæ : quia enim Corinthiis in Epistola prima cap. 16, promiserat se ad eos venturum, hocque promissum distulerat : hinc pseudoapostoli Paulum calumniabantur quasi levem et inconstantem in promissis, et quod pejus erat, in suis prædicationibus.

Suam ergo sinceritatem in omnibus affirmat Apostolus, et ut calumniam refellat,

Primò, fatetur quòd sincerè voluit et promisit ire Corinthum, quod tamen non implevit, ℣. 15, 16.

Secundò, pseudoapostolorum calumniam inde illatam, sibimetipsi objicit per quæstionem : Numquid, etc. ℣. 17,

Tertiò, suspensâ et tantisper dilatâ suæ moræ ratione, suas nihilominus prædicationes veras et constantes esse probat, quia, ut Deo summè veracis Apostolus prædicavit; quia Christum Filium Dei, æternam veritatem et Dei promissionum adimpletionem prædicavit; quia Deus suas prædicationes confirmavit signis et prodigiis; eumque verum Dei Apostolum authenticè declaravit Spiritûs Sancti charismatibus.

Stabilitâ sic ỳ. 18, 19, 20, 21, 22, prædicationum suarum veritate, ỳ. 23, reddit suæ moræ rationem.

CAPUT PRIMUM.

TEXTUS.

1. PAULUS, apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei, et Timotheus frater, Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia.

2. Gratia vobis et pax à Deo, Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

3. Benedictus Deus et pater

PARAPHRASIS.

PAULUS, per Dei voluntatem, Apostolus Jesu Christi, et Timotheus, tum propter fidem, tum propter dignitatem, frater; Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, et omnibus sanctis qui Christo serviunt in universa Achaia, salutem dicunt.

Gratia et pax vobis detur, et multiplicetur à Deo Patre nostro et à Domino nostro Jesu Christo.

Benedicatur ac laudetur Deus, qui et

CAP. I. 1. *Paulus, Apostolus Jesu Christi.*

Vide, in hoc prœmium, dicta initio primæ ad Corinthios, ac speciatim, quòd Dei voluntas debeat esse Apostolatûs, et omnis Ecclesiasticæ potestatis origo.

Et Timotheus frater.

Recens Corintho redierat, quò miserat illum Apostolus, ut in prima Epistola cap. 16. n. 10. Hinc notus erat et charus Corinthiis, quibus virtutis suæ experientiam dederat, ait divus Chrysostomus et Theophylactus: et ideo Paulus illum sibi jungit in salutatione.

Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis, id est, Christianis. Cur autem sancti vocentur Christiani, vide initio primæ Epistolæ ad Corinthios, *qui sunt in universa Achaia.*

Corinthus erat Achaiæ Metropolis; Achaia autem pars Græciæ.

Quia omnibus illis communes erant morbi; communem illis scribit epistolam, quâ omnibus medeatur.

2. *Gratia vobis et pax...* Supple detur et multiplicetur.

Gratia, id est, principium omnium bonorum. *Et pax*, æterna scilicet, omnium bonorum ultimum et finis, et consequenter cætera bona inter utrumque contenta.

Ecce bona Christiano desideranda, *gratia et pax.*

A Deo Patre nostro, id est, à tota sanctissima Trinitate, quæ est Pater noster.

Ecce bonorum omnium fontem et causam efficientem, à qua omne bonum procedit.

Et Domino Jesu Christo : Ecce Mediatorem, per quem omnia; causamque meritoriam gratiæ et pacis. Vide dicta in Epistola ad Rom. c. 1. n. 7.

3. *Benedictus Deus*, id est, benedicatur et laudetur Deus; eique gratiæ agantur: nostrum enim benedicere, est bonum recognoscere, ait divus Thomas.

Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. Deus, inquam, qui est *Pater Domini nostri Jesu Christi*, et ideò pater in nos misericordissimus.

Pater misericordiarum, id est, summè misericors, à quo miserationes, tanquam à fonte profluunt manatque misericordia, ait Theodoretus.

Pater est Domini nostri Jesu Christi, et ideo in nos Pater summè misericors, et Deus omnis veræ atque perfectæ consolationis fons et auctor.

Qui nos in omni tribulatione nostra consolatur, ad hoc ut et nos ipsi possimus eos consolari, qui in quacunque sunt angustia, per eam quam à Deo recipimus consolationem, illam in afflictorum corda refundentes.

Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis.

4. Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus et ipsi consolari eos qui in omni pressura sunt, per exhortationem, quâ exhortamur et ipsi à Deo.

Deus totius consolationis, id est, omnis veræ et perfectæ consolationis auctor.

Deus est verè Pater misericordiæ. Quare? quia de suo bonus, misericordiam in nos, quasi de suis visceribus effundit, et gratiam ex seipso parit.

Secùs est de ultione et justitia, quæ ex nostro, id est, de peccatis nostris sumit originem. Hinc Deus non dicitur pater ultionis, pater justitiæ.

Deus est *pater misericordiarum*. Quare? quia misericordiæ Domini multæ, infinitæ. Miseriæ nostræ multæ quidem; at misericordiæ Domini infinitæ. Hinc *misericordia superexaltat judicium*.

Sed ab Apostolò disce quòd Deus in nos sit summè misericors *et misericordiarum pater, omnisque consolationis Deus;* quia *Deus et Pater est Domini nostri Jesu Christi*, qui pro nobis moriens lacrymis et clamore valido precatus est à Patre misericordiam.

Hinc ergo disce, per Christum, et ob Christum, per Christi lacrymas, per Christi sanguinem pro te effusum, petere misericordiam.

4. *Qui consolatur nos....* Gr. consolans nos. Laudetur, inquam, Deus omnis et integræ consolationis auctor, eo quòd nos omni verà consolatione cumulat in omnibus nostris afflictionibus.

Ut possimus et ipsi... ad hoc ut et nos ipsi possimus eos consolari, qui in quacunque sunt angustia.

Per exhortationem, id est, per consolationem. Nomen Græcum, παράκλησις exhortationem significat et consolationem. Hinc noster interpres vertit exhortationem, et bene, quia consolatio divina est et exhortatio.

Ut possimus ergo quoscunque afflictos consolari per eam consolationem, quam à Deo recipimus, illam scilicet in afflictorum corda refundentes.

Observatio moralis. — Hìc mirare, primò Apostoli humilitatem, qui nihil sibi à Deo, pro semetipso dari putat, sed pro aliis; quique propter alios, Deum sibi bonum et consolatorem esse credit. Omnia sua refert ad Ecclesiæ utilitatem.

Mirare secundò et sanctam Apostoli artem, promiserat Corinthiis ad eos se venturum; et quia distulit promissum, timet ne propterea doleant Corinthii, quasi fuerint aliis ab Apostolo postpositi; hinc mirà arte hìc sibi viam parat ad excusandam adventûs sui moram.

Siquidem hujusmodi divinæ gloriæ prædicatio, purgationis vice apud eum est... ait D. Chrysostomus.

Per hanc enim gratiarum actionem, indicat quòd magna fuerint pericula, quæ ipsum inhibuerint, et à quibus liberatus, gratias agit. Theophylactus.

Hinc autem disce quòd Deus sanctos quidem suos non semper præservat, aut liberat à malis; sed eos in suis afflictionibus semper consolatur, eorum corda sic intus roborando, ut et alios ipsi possint consolari.

Hæc omnia exprimit Apostolus, dicens, *qui consolatur nos...* Non dixit,

5. Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis: ita et per Christum abundat consolatio nostra.

Quia sicut abundant tribulationes, quas pro Christo patimur: ita et abundat consolatio, quâ per Christum fruimur.

---

qui non sinit nos affligi, hoc enim tum Dei potentiam declarat, tum eorum qui calamitatibus premuntur, patientiam auget, et consequenter gloriam, ait D. Chrysostomus.

Sed dixit, *qui consolatur nos in omni...* non in hac aut illa tantum, sed in omni: idem D. Chrysost.

Hæc est ergo novæ legis gratia, non à malis præservari, aut liberari; quod in veteri testamento fiebat sæpe; sed in malis, internâ consolatione fortes reddi atque constantes.

Hoc discrimen nobis indicavit ipse Christus, in cruce pendens, et Patri suo per os Prophetæ dicens: *In te speraverunt patres nostri, speraverunt et liberasti eos; ad te clamaverunt et salvi facti sunt.*

Ecce patriarcharum et antiquorum sanctorum à malis divinitus liberationem.

Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis.

Ecce Christi derelictionem in doloribus et opprobriis.

Sed ecce dolorum et opprobriorum sanctificationem, et quasi deificationem, in persona Christi.

Et ecce solidam Christiani in doloribus et opprobriis consolationem. Christo Deo sum similis, seu conformis; communico Christi passionibus. Hinc gaudium, hinc vis, robur et consolatio interna.

Dum patior, sum quod fuit Christus.

Sum vir dolorum sicut et Christus.

Opprobrium sum hominum sicut et Christus.

Communicantes ergo Christi passionibus, gaudete. 1. Pet. 4. 13.

Ex quo Deus pro nobis passus est, honorificum est, lætum est pati pro Deo.

Ex quo Deus pro nobis vir dolorum factus est, honorificum est, sanctum est, divinum est dolere, sentire, pro Deo pati. Dolores et opprobria Christus in sua persona consecravit, deificavit; sed et eis vim dedit sanctificandi, deificandi patientes Christianos.

Cùm itaque communicamus Christi passionibus; opprobriis et doloribus gaudeamus; non liberationem à passione, non descensum à cruce petamus; sed gratiam christianam, quâ roborati libenter patiamur.

5. *Quoniam sicut abundant passiones Christi,* id est, quas pro Christo patimur, *ita et per Christum abundat cònsolatio nostra.*

Qui pro Christo affligitur, per Christum roboratur et divino auxilio consolationem recipit, afflictioni proportionatam: quò major passio, eò major est consolatio.

Hoc noverat, crucis amator, B. Andreas, qui in cruce pendens Deum orabat, ne sineret eum à cruce separari; quia, inquiebat, virtutem sanctæ crucis agnovi.

Sed heu! hoc ignoramus plerique, qui pati timemus, et nihil ardentiùs quàm à cruce liberari petimus.

O Deus bone! Deus misericors! Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, da mihi virtutem sanctæ crucis agnoscere, ut eam diligam, eam desiderem, in ea gaudeam.

Sive autem affligimur, id vobis utile; id enim ad vestram exhortationem et salutem cedit, quatenus nostro exemplo vos Deus hortatur ad tribulationes fortiter ferendas, quibus ad salutem perveniatis;

6. Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione et salute;

Sive consolationibus afficimur, id ad vestram etiam consolationem confert; quia, ut dixi n. 4, ideo nos consolatur Deus, ut consolationem nostram vobis refundamus;

Sive consolamur pro vestra consolatione;

Sive intùs excitamur à Deo, id pariter ad vestram salutem cedit; quia hinc aptiores reddimur ad vos exhortandos ad salutem.

Sive exhortamur pro vestra exhortatione et salute,

Quæ efficit in vobis tolerantiam earumdem tribulationum, quas et nos Apostoli patimur.

Quæ operatur tolerantiam earumdem passionum, quas et nos patimur;

Veræ et cœlestis consolationis fons est, mater gloriæ; scala paradisi, initiatio ad æternam beatitudinem.

6. *Sive autem tribulamur...*

In hoc textu notandum primò quòd *consolamur et exhortamur* passivè sumi debeant, ut olim usurpabantur; quod autem passiva sint, patet ex Græco.

Notandùm secundò quòd in Græco et in Syriaco duo tantùm sint membra, scilicet, *sive tribulamur...*, *sive consolamur....* deest autem, *sive exhortamur*, et cum fundamento; cùm unicum sit verbum in Græco significans *et consolamur et exhortamur.*

Vel ergo, per scribas unum alteri additum est; vel noster interpres voluit utramque verbi παρακλέω, significationem exprimere.

Notandum tertiò quòd paulò aliter construuntur hi duo versus sextus et septimus in Græco, et apud divum Chrysostomum, Theodoretum, Theophylactum.

D. Chrysostomus sic legit : Sive autem tribulamur, pro vestra consolatione et salute, quæ operatur in tolerantia earumdem passionum, quas et nos patimur; et spes nostra firma est pro vobis.

Sive consolamur, pro vestra consolatione et salute, scientes quòd sicut estis socii passionum, ita eritis consolationis.

Sed melior est nostræ Vulgatæ constructio; quam servat etiam Syriaca et Arabica versio; sensusque est, qui in paraphrasi exprimitur.

Sive affligimur, id vobis utile, etc. Vide paraphrasim.

Magistrorum exempla sunt discipulorum hortamenta.

Sive consolationibus afficimur, id etiam ad vestram consolationem confert, etc. Vide paraphrasim.

Sive exhortamur, id est, sive intùs excitamur et confortamur à Deo, id pariter ad vestram salutem cedit; quia per hoc aptiores reddimur ad vos hortandos et excitandos ad salutem.

Quæ operatur... Gr. effecta; id est, quæ vestra salus efficitur per tolerantiam, etc.

D. Chrysostomus, quæ efficitur in tolerantia, etc. Notat expressè, quòd D. Paulus non dixit, quæ efficit, sed quæ efficitur.

Juxta nostram Vulgatam, *quæ operatur tolerantiam......* quæ salus, à

7. Ut spes nostra firma sit pro vobis,	Propter quod spes, quam de vestra salute concepimus, firmior redditur ac securior;
Scientes quòd sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis.	Quia scimus quòd sicut afflictionum nostrarum participes estis, ita eritis æterni solatii.
8. Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia; quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere.	Nolo vos, fratres, ignorare tribulationem, quæ nobis in Asia contigit. Scitote ergo quoniam excessivè afflictionum pondere pressi sumus, et graviore quàm sustinerent vires humanæ; ita ut vita nobis esset tædiosa.

vobis sperata; vos animat ad ferendas tribulationes similes eis, quas nos Apostoli patimur.

Salus ergo efficit tolerantiam tribulationum, ut causa finalis, sicut v. g., sanitas sperata efficit sumptionem amaræ medicinæ.

7. *Ut*, Gr. *καί*, etc. Syr. Arab. Æthiop., etc.

Ut spes nostra firma... propter quòd, scilicet, quia sicut et nos patimini; ideo spes, quam de vestra salute concepimus, firmior ac securior redditur.

Scientes, id est, scimus enim *quòd sicut socii passionum estis*, sic eritis et beatitudinis.

Nota, *scientes*, scimus. Scientia est certa et evidens, quòd si passionum socii simus, et æternæ consolationis erimus socii.

Observatio moralis. — Quanta hinc animæ fideli afflictæ consolatio! afflictio semen est beatitudinis, arrha gloriæ, certitudo est consolationis futuræ.

Salus æterna per tribulationum tolerantiam efficitur. Tribulatio efficit salutem, rectaque ducit ad beatitudinem.

Quid ergo animæ tribulatæ faciendum?

Deo salutem illius operanti subdatur: sese sub Dei potenti manu humiliet: se duci sinat, licèt repugnante naturâ, quòd Deus salvator illam post se ducit. Audiat illum intus dicentem sibi: Tolle crucem tuam, et veni, sequere me: si socius fueris passionum, socius eris et gloriæ.

Crux ad beatitudinem recta et secura via.

Firmiter ergo, securè et tranquillè beatitudinem speret anima christiana patiens christianè.

8. *Non enim volumus.*

Specialiùs explicat mala, quæ recens passus est, et quæ Corinthiis nondum erant nota, sicque et semetipsum Corinthiis explicat, et Corinthiorum animos sibi conciliat, hoc in eos charitatis indicio: signum enim amoris est sua aliis confidenter declarare.

Nolo vos, fratres mei, ignorare tribulationem, quæ nobis contigit in Asia, et ut putatur Ephesi. Creditur enim quòd loquatur de persecutione à Demetrio excitata, de qua Act. 19.

Quoniam supra modum. Gr. *καθ ὑπερβολὴν*, secundùm exsuperantiam, per excessum, excessivè gravati sumus, pondere tribulationis, non secus ac navis, quæ prægravi quodam onere demergitur, ait D. Chrys.

Sed et tanta fuit periculi magnitudo, ut animus noster intùs judicaret nos certò morituros : et hoc ita permisit Deus, ut tantis erepti periculis, discamus non in nobis fidere, sed in Deo solo, qui cùm vult, non à mortis tantùm periculo liberat, sed et mortuos suscitat ad vitam.

9. Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos.

Reverà ipse est, qui nos de tantis mortis periculis eripuit; ipse est qui et nunc eruit; spero autem quòd et adhuc eripiet in futuro,

10. Qui de tantis periculis nos eripuit et eruit, in quem speramus quoniam et adhuc eripiet.

Si per vestras ad Deum preces adjuvetis; idque peto, ut donum Dei, scilicet salus mea, mihi per multos procurata, et ob multos collata, à multis etiam gratiarum actione, meâ vice recolatur.

11. Adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis; ut ex multorum personis, ejus quæ in nobis est, donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis.

Supra virtutem, id est, humanam potentiam : seu nulla virtus humana tantum pondus ferre potest in vita, nisi Dei gratia suffulciatur.

Ita ut tæderet nos... tanto pondere pressos, *vivere*. Idem dixit Job, c. 10, *Tædet animam meam vitæ meæ*. Gr. ita ut perdubitare nos etiam vivere, id est, ita ut valde dubitaremus de vita. Syr. adeo ut vita nostra prope dissolveretur. Erasmus, ita ut desperaremus de salute nostra.

9. *Sed ipsi in nobismetipsis responsum*. Græce decretum. Syr. sententiam. D. Chrysostomus, sententiam, judicium, exspectationem mortis..... id est :

Præ magnitudine periculi, animus noster, quasi respondendo, dictabat : seu judicabat nos certè morituros. Sicque in eodem statu eramus, ac illi, quibus mortis sententia pronuntiata est. Extremum exspectabamus momentum.

Ut non simus fidentes in nobis, id est, ut tantis erepti periculis, discamus non in nobis fidere; *sed in Deo qui suscitat mortuos*. Gr. sed in Deo excitante mortuos; sed in Deo solo, qui non à periculis tantùm mortis liberat, sed et ab ipsa morte.

Nos quasi suscitavit à mortuis.

10. *Qui de tantis periculis*. Gr. qui de tanta morte. Vide paraphrasim.

11. *Adjuvantibus et vobis in oratione*....., id est, si per vestras ad Deum preces adjuvetis, *ut ex multorum personis*... id à vobis peto ut donum Dei, Gr. illa in nos donatio (scilicet incolumitas) mihi per multos procurata, vel propter multos collata, à multis gratiarum actione, meâ vice, meoque nomine recolatur : duplex ergo potest esse sensus.

Primus, ut sicut fuit per multos procuratum donum; ita et per multos de eo gratiæ reddantur.

Secundus, ut sicut propter multos mihi collatum est beneficium; ita per multos, meo nomine, recolatur; seu, ut ait D. Chrysostomus, ut multæ facies (seu personæ) gratias agant Deo, quandoquidem multæ quoque gratiam acceperunt.

Et uterque sensus Paulini cordis humilitatem prodit. Primò in hoc quòd nec à se, nec propter se, putat obtentum donum. Secundò in eo quòd sicut nec ipse, nec propter se obtinuit; ita nec putat se dignum, qui gratiarum actionem reddat.

12. **Nam gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ, quòd in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo, abundantiùs autem ad vos.**

Has preces vestras, hocque Dei per vestras preces auxilium spero; quia, quod mea gloriatio est, conscientia mea mihi testimonium reddit, quòd ubicunque et maximè apud vos, animo simplici et sincero, quasi Deo spectante, me gessi; non in sapientia carnali; sed in sapientia quæ mihi per gratiam Spiritûs Sancti data est.

13. **Non enim alia scribimus vobis, quàm quæ legistis et cognovistis: spero autem quòd usque in finem cognoscetis.**

Vos ipsi mihi testes estis; non enim alia nunc scribo vobis, quàm quæ vos ipsi legistis et cognovistis in mea apud vos conversatione: spero autem quòd eumdem me semper videbitis.

Disce hinc, quisquis sis, quòd aliorum precibus indiges, cùm ipse Paulus Corinthiorum precibus indiguerit.

Disce et hinc pro aliis humiliter orare; et pro beneficiis eis à Deo collatis, gratias agere.

. Utrumque D. Chrysostomus fusè docet; sic enim, inquit, et mandatum explemus, et ad charitatem incitamur.

12. *Nam gloria nostra......* Quasi diceret: Hoc spero. Vide paraphrasim. Quia ubi conscientiam meam consulo, illa mihi testimonium reddit, quod est mea gloriatio, meumque gaudium.

Quòd in simplicitate cordis et sinceritate Dei.

Nimirum, quòd animo simplici, recto et sincero me gessi, quasi spectante Deo.

Non in sapientia carnali.

Ferit obtrectatores suos, hypocritas, et eloquentiâ, seu seculari sapientiâ turgidos.

Sed in gratia, id est, cum Dei gratia et per Dei gratiam et per Spiritûs Sancti charismata.

In sapientia, quæ mihi per Spiritum Sanctum data est, in signis et prodigiis, quæ Dei gratia fuerunt, ait Theophylactus.

In hoc mundo, id est, ubicunque, *abundantiùs apud vos.......* at maximè apud vos, ô Corinthii. Nam et signa et miracula apud vos edidimus, et curam, diligentiamque majorem adhibuimus; vitamque ab omni reprehensionem alienam, ait D. Chrys.

13. *Non enim alia scribimus vobis, quàm quæ legistis et cognovistis.* Gr. quàm quæ legitis aut et agnoscitis. Syr. quàm quæ scitis et agnoscitis. Arab. legistis vel cognovistis.

Quia de se magnificè locutus est, sibique ipsi testimonium dixit, ipsos testes producit: D. Chrys.

Non alia nunc vobis scribo, de mea simplici et sincera ubicunque conversatione, quàm quæ vos ipsi legistis et cognovistis in meis apud vos actionibus.

Notum est vobis et perspicuum, quàm simpliciter et sincerè apud vos fuerim conversatus; et de hoc vos ipsi mihi testes esse potestis.

Spero autem, quod eumdem me semper videbitis; scilicet, cum ad vos venero; dat spem eos videndi.

Sicut de facto, pars saltem aliqua vestrûm, jam cognovit me talem esse, ut de me, Doctore vestro, gloriari possitis, sicut et ego de vobis, discipulis meis, gloriabor in die judicii.

Confisus de hoc vestro in me affectu, antehac sincerè volui ad vos venire, ut geminatum à me beneficium haberetis.

Statueram enim per vos transire, iturus in Macedoniam, et iterum à Macedonia ad vos redire et apud vos permanere; à vobis postea in Judæam deducendus.

Cùm ergo id reverà voluerim, et tamen de facto non præstiterim; numquid prop-

14. Sicut et cognovistis no ex parte, quòd gloria vestr sumus, sicut et vos nostra in die Domini Jesu Christi.

15. Et hâc confidentiâ volu priùs venire ad vos, ut se cundam gratiam haberetis :

16. Et per vos transire i Macedoniam, et iterum à Ma cedonia venire ad vos, et vobis deduci in Judæam.

17. Cùm ergo hoc voluis sem, numquid levitate usu

---

14. *Sicut et cognovistis...* sicut et de facto nunc cognovistis.

Ex parte, id est, saltem aliqui, si non omnes.

Pungit eos, quia non omnes.

Sicut ergo, saltem pars aliqua vestrûm jam cognovit me talem esse, u de me, doctore vestro, gloriari possitis; scilicet, quia talem habuistis Apostolum, tam integrè, apud vos conversatum, tam sincerè de vestra sa lute sollicitum.

Sicut et ego vicissim, de vobis, discipulis meis, gloriabor in die judici Suos hic discipulos in eodem secum ordine collocat, ait Theodoretus.

Ubique eos rerum omnium socios adhibet, consolationis, passionis, salu tis : suprà, n. 6.

Eodem modo hìc et gloriæ; gloria vestra sumus, et vos nostra. Divu Chrysostomus.

15. *Et hâc confidentiâ volui.....* hactenus in plurali locutus est; nunc i singulari, quia moram, quasi culpam excusat.

Hâc spe et confidentiâ fretus; scilicet, confisus de vestro in me affectu et de vestro in virtute proficiendi desiderio.

Priùs... id est, antehac, cùm priorem meam epistolam scriberem, rever et non fictè *volui ad vos venire, ut secundam gratiam haberetis*, id est, u duplex à me beneficium haberetis. Primum, scilicet, per meum ad vo transitum : secundum, per meum ad vos reditum. Hoc explicat versiculu sequens.

16. *Et per vos transire...* volui per vos transire iturus in Macedoniam.

Hic transitus non fuisset sine aliqua gratiæ spiritualis impertitione. Ho vocat beneficium, gratiam, χάριν, vel secundum alios, χαρὰν, gaudium ob præsentiam Apostoli.

Et iterum à Macedonia... et iterum à Macedonia ad vos redire volui, e apud vos diutius permanere, et forsan hiemare, cap. 16. primæ epistolæ ecce iteratum et majus beneficium et gaudium.

Et à vobis deduci.... et hinc, seu Corintho, in Judæam ire volui, ab ali quibus è vobis, itineris mei comitibus, illuc deducendus.

17. *Cùm ergo hoc voluissem...* id est, cùm ergo hoc reverà et sincerè vo luerim, et tamen de facto non adimpleverim ;

Numquid levitate usus sum... id est, numquid propterea dici potest quò sim levis, et inconstans, et mendax?

sum? aut quæ cogito, secundùm carnem cogito, ut sit apud me EST et NON?

18. Fidelis autem Deus; quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo EST et NON.

19. Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me et Sylvanum et Timotheum, non fuit EST et NON, sed EST in illo fuit.

terea levis sum et inconstans? aut numquid quæ facere cogito, ea animo carnali, et mea quærens delibero; hincque unum dico, aliud facio?

Quidquid sit de me, de quo postea; fidelis tamen et summè verax est Deus: ideo Evangelium ejus quod apud vos prædicavimus, est verum et constans, mutationi non obnoxium, aut falsitati.

Etenim Jesus Christus, quem ego, Sylas et Timotheus inter vos prædicavimus, Dei Filius est, et veritas ipsa: ideo ejus Evangelium contradictioni non obnoxium, sed constans veritas est.

Aut quæ cogito facere, ea animo carnali, et mea commoda quærens delibero?

Hincque fiat quòd instabilis sim, idem modò volens, modò nolens; nunc affirmans, nunc negans, vel unum dicens et alterum faciens?

Hoc de veritatis Apostolo calumniabantur pseudoapostoli, et quod pejus et malitiosius erat, et hac prætensa Pauli inconstantia inferebant eum in suis prædicationibus constantiorem non esse quàm in suis promissis.

Ideo divinus Apostolus, dilatâ tantisper, ac suspensâ suæ moræ, ac mutationis excusatione, primùm refutat hanc adversariorum suorum calumniam de suis prædicationibus, quas veras et constantes esse paucis verbis probat; sed multis rationibus conglobatis.

18. *Fidelis autem Deus......* quasi diceret: Quidquid sit de me et de mea mutatione, de qua postea, fidelis tamen et summè verax est Deus:

Quia, id est, propterea, ideò, Evangelium ejus, quod ego, ut Dei Apostolus, apud vos prædicavi, verum est et constans; et non admittit *est et non est, etiam et non:* seu mutationi et contradictioni non est obnoxium.

Ita D. Chrysostomus, etc. adventûs mei pollicitatio mea erat, etc.; at prædicatio non mea erat, nec humana, sed Dei; quod autem Dei est, in id mendacium cadere nequit: idem Chrysostomus.

Quod deliberavi, ex me Paulo est; quod prædicavi, ex me Apostolo: D. Thomas.

Deus est verax qui per os meum loquitur. S. Anselmus.

Prima ergo ratio, quâ Paulus probat prædicationes suas esse veras, quia Dei Apostolus est, et sua prædicatio est Dei summè veracis verbum.

Hanc rationem hic tantùm tangit; sed eam fusiùs explicat, num. 21, *qui autem confirmat nos,* ut suos, apud vos, Apostolos, et in Christo ministros, Deus, etc. Vide ergo n. 21.

19. *Dei enim Filius...*

Secundam hìc dat rationem, ob quam vera est sua prædicatio et infallibilis.

Quia, scilicet, *Jesus Christus,* quem prædicavit, Dei filius est, veritas ipsa; et ideo non est varius et mutabilis, *non fuit est et non,* sed constans et invariabilis. *Sed est in illo fuit.*

Quasi diceret: Jesus Christus, quem ego et Sylas et Timotheus vobis prædicavimus, Dei filius est, ipsa veritas est, quæ nec fallere, nec falli potest; quæ nec mutationi aut contradictioni subjacere potest; sed constans, invariabilis et æterna veritas est.

Ita verus est Jesus Christus, Dei Filius, ut sit omnium promissionum Dei veritas et complementum. Ideo per ipsum Deo credimus, quod nostra est gloria.

Deus autem est, qui nos inter vos confirmat suos Apostolos et in Christo ministros; ipse est et qui nos unxit Spiritu suo;

20. Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo EST : ideo et per ipsum Amen Deo, ad gloriam nostram.

21. Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus.

Ergo nostra de Christo, æternâ veritate, prædicatio, et quam, ut Christi legatus, vobis annuntiavi, vera, constans, infallibilis est.

20. *Quotquot enim promissiones....*

Tertia hìc ratio continetur, quæ confirmat intentum, scilicet, veras esse suas de Christo prædicationes, et simul explicat secundam rationem allatam.

Sed antea nota hunc versum variè legi.

Gr. Quotquot enim promissiones Dei, in illo *Etiam* et in illo *Amen*, Deo ad gloriam per nos; id est, quotquot à Deo promissa sunt in veteri Testamento, hæc in Christo completa sunt.

Etiam et Amen, idem significant.

Itaque in illo sunt *Etiam* et *Amen*, id est, vera sunt, impleta sunt.

Deo ad gloriam, per nos; ut Deo sit gloria per nostrum ministerium.

Syrus, omnes promissiones Dei, per Christum sunt etiam; ideo per ipsum damus Amen, ad gloriam Dei, etc. id est, ideo per ipsum canimus, Amen, in Ecclesia, ad gloriam Dei.

Juxta nostram Vulgatam, sensus est :

Quotquot à Deo promissa sunt in veteri lege, hæc in Christo vera sunt et completa : ipse est omnium Dei promissionum veritas et adimpletio.

Ideo per ipsum, id est, Christum, *Amen*, id est, verum est, dicimus Deo : seu ideo per Christum credimus Deo.

Ad gloriam nostram, id est, quod nostra gloria est, nostraque salus æterna.

Credere enim Deo, et credere tot et tanta bona, à Deo promissa, et pro nobis, in Christo adimpleta; nostra gloria nunc est, et æternæ nostræ gloriæ radix.

Fides radix æternæ gloriæ, et nostra temporalis seu actualis gloria.

Ratiocinatio Apostoli his verbis inclusa, hæc est : Christus, filius Dei, ita veritas ipsa est, ut sit etiam omnium Dei promissionum complementum, adimpletio et veritas : ergo nostra de Christo, veritate ipsâ, et promissionum Dei complemento, prædicatio vera est, nulli mutationi aut contradictioni obnoxia.

21. *Qui autem confirmat nos...*

Alteram arbitror hìc afferri rationem, ob quam vera sit, et falsitati non obnoxia D. Pauli prædicatio; putoque hanc rationem esse prioris extensivam et explicativam : nimirum, fidelis et summè verax est Deus; ergo prædicatio, quam ut Dei summè veracis Apostolus vobis annuntiavi, vera est.

Deus est qui nos confirmat in vera Christi prædicatione, ut simus in eo stabiles et firmi, ne unquam ad verbum falsitatis declinemus... S. Anselmus.

Quòd autem Dei sim Apostolus, et versus Christi minister, Deus per effectus hìc enumerandos manifestè indicavit.

Deus est qui nos vobiscum, id est, apud vos, inter vos, suos *confirmat* Apostolos et veros in Christo ministros manifestat.

22. Qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritûs in cordibus nostris.	Qui et nos signavit per sua charismata, et qui dedit in cordibus nostris Spiritum Sanctum, arrhabonem promissionum suarum.
23. Ego autem testem Deum invoco in animam meam; quòd parcens vobis, non veni ultra Corinthum :	Jam ut dilationis meæ vobis reddam rationem, testem invoco Deum, volens ut me puniat, si fallo : ideo nondum veni Corinthum, vestrî causâ, ne severitate apostolicâ cogerer uti.

Ipse est *qui nos unxit*, scilicet Spiritûs Sancti unctione, seu infusione donorum Spiritûs Sancti.

22. *Qui et signavit nos...*

Ipse est qui per hæc Sancti Spiritûs charismata, quasi per divina sigilla, nos obsignavit, et evidenter declaravit, et authenticè probavit veros Dei ministros esse.

Hæc enim fuerunt quasi sigilla divinæ auctoritatis nobis commissæ, sicut per sigilla regia, patefiunt litteræ regiæ, per quas datur regis auctoritas.

Et dedit pignus. Gr. arrhabonem, arrham Spiritûs Sancti; id est, fuerunt et arrha promissionum Dei, seu Spiritûs Sancti.

Arrha, initium et portio quædam rerum nobis promissarum in Evangelio.

Cùm ergo nos Deus suos Apostolos authenticè declarârit, signis, prodigiis, et Spiritûs Sancti donis; quis dubitet quin vera sit prædicatio tot obsignata sigillis divinæ auctoritatis et veritatis?

Observatio dogmatica et moralis. — Evangelii nobis per Apostolos prædicati veritatem demonstrant,

Primò Dei summè veracis infallibilis auctoritas.

Evangelium enim, ut Dei verbum, Apostoli, ut Dei Apostoli et ab eo missi, prædicârunt.

Utrumque autem, id est, et Evangelium esse Dei verbum, et Apostolos esse Dei Apostolos, authenticè declarârunt signa et miracula.

Secundò Christi, filii Dei, æterna et invariabilis veritas.

Evangelium enim, Christi, filii Dei, veritatis æternæ, omnium Dei promissionum complementi, est prædicatio, bonusque nuntius : ergo verum est, cùm ipsam veritatem annuntiet.

Tertiò, Spiritûs Sancti sanctitas ipsa.

Evangelium enim, verbum Dei, bonum de Christo nuntium prædicaverunt Apostoli, Spiritu Sancto intùs uncti, Spiritûs Sancti charismatibus exteriùs sigillati, et Spiritum Sanctum credentibus, ut Evangelii promissionum arrhabonem communicantes.

Ergo totius sanctissimæ Trinitatis testimonio authentico confirmata est Evangelii per Apostolos prædicati veritas.

Ergo Deo ipsi contradicit, qui Evangelio contradicit : Deo ipsi credit, qui credit Evangelio.

23. *Ego autem testem Deum invoco...*

Stabilitâ suæ prædicationis veritate, jam accedit ad excusationem sui adventûs dilati; et quia credi vult, in re gravissima, per Deum jurat.

Deum obtestor, volens ut me puniat, si mentior; quasi diceret : Perdat me Deus, si fallo.

Deum ergo obtestor, quòd ideo nondum veni Corinthum; *parcens vobis*, quia volui vobiscum mitiùs agere; seu ne cogerer apostolicâ auctoritate uti, ad punienda facinora, quibus multi vestrûm erant astricti.

Non quòd ob fidem vestram velimus in vos dominari; sed quia volumus gaudio vestro cooperari, quippe qui statis in fide, et in ea firmi estis.

24. Non quia dominamur fidei vestræ; sed adjutores sumus gaudii vestri; nam fide statis.

Non quia dominamur...

Quia dixit, *parcens vobis...* hocque verbum quoddam denotat imperium, sese explicat, à se removens omnem dominationis suspicionem.

Non quòd ob fidem Christi, à me vobis prædicatam, et à vobis susceptam velim herilem in vos exercere potestatem;

Sed quia sumus *gaudii vestri adjutores*, ideo volens gaudium vobis et consolationem solidam procurare, meliorem exspectavi occasionem, non castigandi, sed gratulandi.

Nam fide statis, seu perseveratis christianâ : propterea gaudium afferre malo, quàm supplicium.

Notanda ad mores. — Ex his duobus versibus, disce primò juramentum in necessitate licitum, et ab Apostolo sæpè adhibitum.

Secundò, veri pastoris mirare et disce charitatem : sese justificat Paulus, ut animarum sibi subditarum amorem et fiduciam sibi servet, illarum utilitatis gratiâ.

Tertiò, mirare et disce veri pastoris prudentiam : differt ne severiùs agat; dat resipiscentiæ tempus, ne puniat; gaudium mavult afferre, quàm supplicium.

Quartò mirare et disce quàm fugienda sit à vero pastore, etiam minima dominationis suspicio.

Verus pastor non Dominus fidei, sed salutis et æterni gaudii minister; ideo non debet herilem exercere potestatem; sed in spiritu lenitatis regere et spirituale gaudium adjuvare; quo Dei gratiâ, subditorum animos exhilaret.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Ad tuam ipsius consolationem disce, et recordare semper, quòd Deus sit pater misericordiæ, imò pater misericordiarum, omnisque consolationis Deus; quia Deus et pater est Domini nostri Jesu Christi, qui pro nobis in cruce lacrymas et sanguinem fundens, clamore valido precatus est misericordiam. Vide n. 3. in Commentario.

Hanc fidei nostræ veritatem penetra; et de hac plenè persuasus, in Domino confide semper, et per Christi merita, misericordiam sperans implora.

Secundo. — Ad tuam doctrinam et consolationem disce quæ sit gratia Christianismi, et in quo differat à gratia veteris Testamenti, Vide n. 4.

Disce quòd Christus cruces consecravit, et quasi deificavit; imò crucibus vim sanctificandi et deificandi dedit : ibidem.

Disce quæ sit vera Christiani patientis consolatio, n. 5 et 7.

Disce quòd crux recta sit et secura ad beatitudinem via, n. 7.

Et ideo quid Christiano patienti et afflicto faciendum, ibidem n. 7.

Oret præterea, ut sanctæ crucis virtutem agnoscat, n. 6.

Tertio. — Ad tuam fidem firmandam, nota quomodo Evangelium Christi fuit authentico sanctissimæ Trinitatis testimonio confirmatum. n. 22.

Quarto. — Pastores et Prælati notent multa sibi ad mores et regimen convenientia, n. 23, 24.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Plenius explicat itineris sui retardati causam : ideo non venit, ne rursus contristaret eos, et ne pariter ipse, ob eorum tristitiam, tristaretur, ℣. 1, 2.

Pari ratione excusat et prioris Epistolæ duritias, ℣. 3.

Hisque versibus, mirâ charitatis arte, insinuat quòd et ipsi sint ejus gaudium, et quòd eorum tristitia sit et sua ; utrumque, vice versâ, Corinthiorum gaudium est etiam Pauli ; et Pauli gaudium est et Corinthiorum ; item de tristitia.

℣. 4. Ejusdem prioris Epistolæ duritias excusat, ob tristem statum in quo scripsit, et ob animum quó scripsit.

℣. 5. Transit ad præcipuum tristitiæ auctorem, quem tamen ob pœnitentiam non nominat, nec ejus crimen.

℣. 6 et 7. Eum vult absolvi, et in pristinum statum restitui ; ℣. 8, id rogat ut patronus, ℣. 9, jubet ut Apostolus.

℣. 10. Prior ipse condonat propter eos : ut lenitatis det eis exemplum, ne circumveniamur à Satana ob nimiam severitatem.

℣. 12. Redit ad suæ peregrinationis seriem ; Epheso Troadem ivit : sed ibi non reperto Tito, profectus est in Macedoniam, exspectaturus Titum, à quo Ecclesiæ Corinthiæ statum citiùs addisceret.

℣. 14. Ibi multa mala passus, sed Deo gratias agit, quia per Christum facit eum in persecutionibus victorem : et quia per suî ministerium diffundit quaquaversum benefragrantem suî cognitionem.

℣. 15. Christi bonus odor est omnibus : salutaris credentibus, mortifer incredulis, ℣. 16.

Ex hoc bono odore sumit occasionem, suam contra falsos Doctores apologiam texendi. Non sicut illi, Evangelium cauponatur, sed sincerè prædicat, tanquàm à Deo, coram Deo, in Christi persona, ℣. 17.

CAPUT SECUNDUM.

PARAPHRASIS.	TEXTUS.
DECREVI apud memetipsum non redire ad vos, tristitiam rursus daturus.	1. STATUI autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos.
Nam si ego, dum apud vos ero, mœrore vos afficiam; ecquis est qui me exhilaret? nullus : quia vos, ô charissimi mei, et gaudium meum, in tristitia essetis : tristis autem tristem non lætificat.	2. Si enim ego contristo vos : et quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me ?

CAP. II. 1. *Statui autem hoc ipsum...* Gr. judicavi autem mihi ipsi hoc, non iterum venire in tristitia ad vos.

Itineris sui retardati causam clariùs reddit, et pleniùs explicat; quod in fine cap. 1. n. 23, jurans dixit : *Parcens vobis, non veni adhuc Corinthum.*

Decrevi apud memetipsum *hoc,* scilicet non redire ad vos tristitiam vobis daturus; seu ne vos nondum emendatos inveniens, castigationibus rursus contristarer : objurgans, ait divus Chrysostomus; excandescens, aversans.

Quasi diceret : Per priorem Epistolam meam vos errantes contristavi, non volui rursus contristare; ideo venire distuli; dedique tempus emendationi.

2. *Si enim ego contristo vos...* nam si ego, dum apud vos ero, mœrore suo afficiam, *ecquis est qui me exhilaret?*

Nisi is qui contristatur ex me, id est, nisi fortè is, quem mœrore affecero; quasi diceret : Nemo, cùm vos, ô charissimi mei, qui gaudium meum estis, in tristitia essetis : tristis autem non lætificat.

His verbis insinuat quòd ipsi sint ejus gaudium, et quod illorum tristitia sit et sua. Hincque noluit eos contristare, quia contristaretur et ipse; contra vult illorum gaudio cooperari, sicut dixit n. 24. cap. 1. ut et ipsi congaudeat.

OBSERVATIO MORALIS. — O mirandam sanè cordis Apostolici charitatem quid non facit, ut filios suos ab erroribus, et à vitiis ereptos, sanctificet e Christo lucretur?

Primò peccantes ipsos absens per epistolam arguit, increpat; et brevi se ad eos venturum minatur; deinde parcens, tempusque donans emendationi, tardat venire, ne cogatur nondum emendatos rursus corrigere; et ne hâc geminatâ correptione, infirmos adhuc discipulos, et à falsis doctoribus obsessos, exasperet : tempus ergo exspectat aptius.

Interim rursus scribit, et quia, plerosque saltem, novit emendatos, illos solatur, demulcet, prioris epistolæ duritias excusat; plùs doluit, quàm ipsi; illorum omnium tristitia et sua est. Hinc non vult illorum tristitiæ auctor esse; sese eorum gaudii adjutorem profitetur.

O miras divinæ charitatis artes! quid non Apostolica corda cogis, animarum sacra divinaque fames?

Has apostolicæ charitatis artes ita miretur, ut et imitetur superior ecclesiasticus.

3. Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non, cùm venero, tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere:	Ob hoc ipsum scripsi vobis, ut resipisceretis, ne veniens ad vos, et inemendatos inveniens, nimiam haberem tristitiam ex iis de quibus, utpote charissimis filiis, oporteret me gaudere.
Confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium vestrûm est.	Scripsi, inquam, persuasus quòd gaudium meum existimetis vestrum, et ideo statim tolleretis à vobis quæ sciretis mihi displicere, et tristitiam datura.
4. Nam ex multa tribula-	Hanc Epistolam scripsi vobis ex magna

3. *Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non, cùm venero, tristitiam habeam super tristitiam.* Gr. ne veniens tristitiam habeam. Syr. quod autem hoc ipsum scripsi vobis, inde est, ne cùm venerim, mœrore me afficiant ii, ex quibus oporteret me gaudio demulceri.

Nec textus Græcus, nec Syriaca, nec Arabica, nec Æthiopica versio habent hæc duo verba, *super tristitiam.* Ambrosius etiam illa non addit nec in textu, nec in explicatione. Erasmus suspicatur ex epist. ad Philipp. cap. 2. n. 27, hìc addita fuisse. Multa tamen exemplaria citat P. Amelotte, in quibus illa legit.

Excusat Apostolus hìc prioris epistolæ duritias. Dixerat, v. g., *quid vultis, in virgâ veniam,* cap. 4. n. 21, et alia dura alibi dixit : hæc nunc emollit, eorum rationem reddens.

Quasi diceret : Propterea, *ob hoc ipsum*, scilicet, ut resipisceretis, sic scripsi vobis ; ne veniens ad vos, et vos inemendatos inveniens, geminatam, seu nimiam tristitiam haberem ex iis, de quibus, utpote meis charissimis filiis, oporteret me gaudere.

Filius sapiens gaudium et gloria patris, juxta illud Proverb. 10. n. 1, *filius sapiens lætificat patrem.*

Confidens in omnibus vobis... hoc, inquam, scripsi, confisus atque persuasus, quòd meum gaudium existimetis ut vestrum, sicut ego vestrum existimo meum ; et ideo quòd statim à vobis tolleretis quæcunque sciretis mihi displicere, et tristitiam mihi creare.

Ecce primam rationem, ob quam duriusculè vobis scripsi, scilicet, ut emendaremini, ne vos contristarem : et ego magìs quàm vos ipsi, ex vestro mœrore contristarer ; sed ut, sublatis omnibus tristitiæ et vestræ et meæ causis, simul in Domino gauderemus omnes : itaque non tam meâ, quàm vestrâ causâ fecit.

4. *Nam ex multa tribulatione...* Syr. ex magna oppressione et anxietate cordis, etc.

Pergit in emolliendis prioris Epistolæ asperitatibus. Propterea declarat eis tristem statum in quo erat, cùm scripsit : et animum eis aperit, quo scripsit.

Primò, status. *Ex multa tribulatione...*

Omnia hìc verba ponderanda sunt cum D. Chrysostomo : non dixit simpliciter, *ex tribulatione,* sed *ex multa tribulatione,* nec per lacrymas solùm, sed *per multas lacrymas et cordis angustiam :* hoc est, mœrore præfocabar, ac strangulabar ; ac tristitiæ nubem non ferens, ad vos scripsi. D. Chrysostomus.

Itaque ostendit quòd multò magìs doluerit, quàm ipsi.

Secundò, animus scribentis. *Non ut contristemini*, id est, non intendens tristitiæ vestræ malum, seu quasi me delectet tristitia vestra.

oppressione et anxietate cordis, non absque multis lacrymis; non ut vos contristarer, sed ut ex hac mea vos sanandi sollicitudine, cognosceretis singularem meum erga vos affectum.

tione et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas : non ut contristemini, sed ut sciatis quam charitatem habeam abundantiùs in vobis.

Quòd si quis mœroris causam dedit, non me solùm tristitiâ affecit; sed etiam vos omnes, saltem aliquatenus; adeo ut non vos accusem, ut criminis conscios et participes.

5. Si quis autem contristavit, non me contristavit; sed ex parte, ut non onerem omnes vos.

Sed ut sciatis... Syr. sed ut cognosceretis charitatis vehementem quam habeo erga vos; id est, sed ut ex hac mea sanandi vos sollicitudine, meum cognosceretis singularem erga vos affectum : seu, ut ait D. Anselmus, quàm magno dilectionis affectu vestram salutem quæram, cupiens vos à peccatis eripere, et Christo reddere.

Non charitatem tantùm dixit, sed quàm *abundantiùs*... ut indicet quòd eos præ cæteris diligit, ut eximios et præcipuos discipulos : D. Chrysostomus.

Itaque si verba iracundiæ plena erant, hæc tamen animi concitatio ex ingenti charitate et dolore nascebatur : idem S. Chrysostomus.

Qui et D. Paulum comparat patri medico, charissimi filii sui ulcus secanti, aut urenti, et ideo dupliciter dolenti : et quòd filius sit æger, et quòd filium ægrum secare cogatur : utrumque autem amoris est argumentum.

Talem se, et patrem et medicum, recordetur prælatus corrigens, doleat, et se dolere testetur, et ex amore, non odio, non morositate filium suum corrigat et sanet.

5. *Si quis autem contristavit*... ubi sese excusavit, Deum ipsum imitatus, ut notat D. Chrysostomus. Deus enim Mich. 6. ait : *Popule meus, quid feci tibi...?*

Transit ad præcipuum tristitiæ auctorem, scilicet, fornicarium; sed propter illius pœnitentiam, sermonem sic emollit, ut nec eum nominet, nec ejus crimen, nec de tristitia, quam suo crimine causavit, nisi sub conditione loquatur. *Si quis*... quasi criminis illius oblitus sit Apostolus, ac de eo dubitet.

Si quis autem contristavit... Syr. quòd si quis tristitiâ affecit, non me tristitiâ affecit, sed propemodum vos omnes.

Id est, si quis contristavit, non me solum, sed *omnes vos* contristavit, *ex parte*, id est, aliquatenùs, in aliquo saltem gradu et modo, paululum : vel cum Syro, propemodum, ferè vos omnes.

Ut non onerem, supple, vos omnes : Syr. ne onerosus sit vobis sermo.

In priori Epistola, cap. 5. n. 2, videbatur Apostolus omnes Corinthios culpâsse, quasi consentientes, aut dissimulantes : *Et vos, inquit, inflati estis, et non magis luctum habuistis.*

Hoc ut leniat, hìc dicit omnes eos propemodum, vel eos omnes aliquatenus, aliquo saltem gradu et modo fuisse doloris sui socios et participes.

Adeo ut non vos omnes accusem, quasi criminis conscios et participes.

Hujus itaque versùs constructio hæc est.

Si quis contristavit, non me solum contristavit, sed etiam vos omnes ex

6. Sufficit illi, qui ejusmodi est, objurgatio hæc, quæ fit à pluribus :

Sufficit tali, non nomino, objurgatio publica, et ejectio, quæ ei, à vobis congregatis, facta est.

7. Ita ut è contrario magis donetis, et consolemini, ne fortè abundantiori tristitiâ absorbeatur qui ejusmodi est.

Ita ut è contrario velim, ut ipsi jam pœnitenti condonetis, et illum consolemini, ne fortè immodico mœrore obruatur, et in barathrum desperationis cadat.

8. Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem.

Quapropter obsecro vos, ut publico decreto, ratam firmamque faciatis vestram in eum charitatem.

---

parte; id est, saltem aliquatenus; ita ut vos non accusem, quasi delicto consentientes.

D. tamen Chrysostomus aliter hanc ultimam partem, *ut non onerem*, explicat. Dixi, *ex parte*, non quòd vos minorem inde mœrorem acceperitis quàm ego, sed ne illum, qui stuprum perpetravit, nimiùm onerem.

Ut indulgentiùs cum eo agerem, dixi, *ex parte.*

6. *Sufficit illi, qui....* nec eum nominat, nec peccati illius mentionem facit, quia pœnitenti vult indulgentiam impertiri.

À Corinthiis, Apostolo jubente in prima Epistola, publicè correptus, damnatus et excommunicatus fuerat incestuosus ille; sed quia ad mentem rediit, et sincerâ pœnitentiâ crimen agnovit, eum pœnitentem vult Apostolus ab excommunicatione absolvi et in pristinum statum restitui.

Sufficit illi, qui vos et me contristavit; id est, incestuoso sufficit ad pœnam pro delicto suo satisfactoriam, publica *objurgatio,* confusio, et ab Ecclesia ejectio, quæ à vobis congregatis facta est.

Sufficit, attentâ illius infirmitate, et spectatâ illius pœnitentiâ, quæ magna fuit; cùm timeat Apostolus, ne nimio mœrore absorbeatur.

Hinc disce pœnitentias satisfactorias esse corporis et animæ viribus proportionandas.

Animadverte et hic indulgentiarum originem. Sic enim sufficit incestuosi pœnitentia, ut fiat tamen ei condonatio : indulgentia et relaxatio conceditur, ut patet ex versu sequente.

7. *Ita ut è contrario...* scilicet, velim, ut ipsi jam pœnitenti et humiliato condonetis; scilicet impositam ei pœnam remittentes, eumque in pristinum statum restituentes.

Et consolemini, omnia ei amoris signa exhibentes : ne fortè immodico mœrore obruatur, demergatur, et in barathrum desperationis cadat, et à fide deficiat.

Seu ut ait Ambrosius, et post eum S. Anselmus, ne diutius videns se à cunctis sperni, desperans de se, det animum ad mundo fruendum, quasi qui locum apud Deum jam non habeat.

Hoc est enim; à majori tristitia absorberi, desperantem de se, converti ad admittenda peccata, quibus gravatus absorbeatur à morte secundâ.

8. *Propter quod...* ne scilicet absorbeatur.

Obsecro vos... non ut præceptor imperat, sed ut advocatus rogat, Corinthiis in judiciaria sede positis, ait D. Chrysostomus.

Illis ergo loquitur velut judicibus, quorum suffragio vult incestuosum, excommunicatum, sed pœnitentem, publicè absolvi, eos rogat velut patronus.

Ut confirmetis; Gr. κυρῶσαι, confirmare, id est, publico [illegible]

Nam ideo hanc Epistolam scripsi vobis, ut experiar an in omnibus mihi obediatis; scilicet tam in gratia præstanda, quàm in sententia pronuntianda.

Cui autem aliquid condonaveritis, et ego, vobis animo præsens, condono : nam ut ego, quod donavi, si quid donavi, propter vos donavi, vice et auctoritate Christi.

Ne decipiamur à Satana, ob nimiam nos-

9. Ideo enim et scripsi, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis.

10. Cui autem aliquid donâstis, et ego : nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi;

11. Ut non circumvenia-

---

publico Ecclesiæ vestræ cœtu, ratam, firmamque faciatis vestram in eum charitatem.

Κυρία sunt comitia, ait Erasmus: hinc κυρῶσαι hìc significat in publico Ecclesiæ cœtu declarare.

Rogat itaque ut publico Ecclesiæ cœtu, eum ut fratrem declarent et suscipiant.

Quasi diceret : Unite membrum corpori, adjungite ovem gregi, vehementem animi affectum ei ostendite. Theodoretus.

9. *Ideo enim scripsi vobis*... hanc Epistolam, ut experimento cognoscam, an in omnibus obedientes sitis : non modò in amputando, sed etiam in adjungendo, ait D. Chrysostomus.

Id est, ut probem an sitis tam alacres in gratia præstanda, quàm fideles fuistis in sententia pronuntianda.

Sic ergo obsecrat, ut et imperet : vult enim obedientiam.

Præcipere poterat, velut Apostolus; rogare maluit, sicut patronus : at sic rogat judices, tanquam advocatus; ut à judicibus subalternis obediri velit, tanquam Apostolus et Christi vicarius.

Docet prælatos auctoritate suâ uti moderatè.

Docet subditos prælatorum precibus obedire, ut jussionibus.

10. *Cui autem aliquid donastis*. Gr. donatis, seu condonatis, pro condonabitis; seu, ut ait Tertullianus, donaveritis. Syr. cui verò remittitis. Arab. et culpam quam condonabitis.

Et ego, vobis animo præsens, condono, quasi diceret : Sicut in priore Epistola, cap. 5. *Congregatis vobis et spiritu meo*, illum excommunicavi; ita me vobis nunc adjungo, ut quod condonatis, ego condonem.

Nam et ego quod donavi, si quid donavi (donavi) *propter vos, in persona Christi.*

Sicut auctor fui pœnæ, sic et promotor sum indulgentiæ.

Et id quidem *propter vos*, ut exemplo meo discatis lenitate non minùs uti, quàm severitate.

In persona Christi, auctoritate Christi, summi pontificis, cujus vices gero, quique dixit : *Quæcunque solveritis*...

Itaque sicut in nomine Domini nostri Jesu Christi, etc., illum tradidi Satanæ; Epistolâ primâ, cap. 5, n. 4 et 5; sic in eodem nomine et auctoritate, vobis congregatis præsens, illi condono.

11. *Ut non circumveniamur*... id est, decipiamur à Satana, sub specie boni, nimirum si ob nimiam nostram severitatem hunc impellat ad desperationem, et abducat à fide; et nos ipsos sic includat laqueis suis. Hoc bene et paucis Ambrosius, ne remedium nostrum fiat ejus triumphus.

mur à Satana : non enim ignoramus cogitationes ejus.

12. Cùm venissem autem Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino,

13. Non habui requiem spiritui meo, eo quòd non invenerim Titum, fratrem meum, sed valefaciens eis profectus sum in Macedoniam.

tram severitatem : etenim illius astutias et dolos non ignoramus.

Cùm Epheso egressus, venissem Troadem, Evangelii prædicandi gratiâ; etsi magnus mihi patuit aditus ad Domini negotium;

Requiem tamen non habui in animo meo, eo quòd ibi non invenerim Titum, quem Corintho exspectabam : hinc Troadensibus valedicens, profectus sum in Macedoniam, Titum exspectaturus, et ab eo rerum vestrarum statum cognosciturus.

Dixit in præcedenti versu, *donavi propter vos;* hinc videtur quòd dicere debuisset, ut non circumveniamini : sed dicere maluit, *ut non circumveniamur;* tum ut modestiam servet, tum ut præsentiam suam inter illos indicet.

Non enim ignoramus... hujus callidi serpentis astutias et dolos, quibus nos, tum prælatos, tum subditos à Deo conatur abducere.

Variæ sunt et oppositæ ejus in nos machinationes : modò illecebris, modò desperatione, modò nimiâ lenitate, modò nimiâ severitate nos impugnat.

Hoc benè D. Thomas expressit dicens : Diabolus enim multos decepit; quosdam, scilicet, trahendo ad peccatorum perpetrationem; quosdam verò ad nimiam contra peccantes rigiditatem; ut si non potest eos habere per perpetrationem facinorum, saltem perdat, quos jam habet, per prælatorum austeritatem, qui eos non misericorditer corrigentes, in desperationem inducunt; et sic nos perdit, et illos diaboli laqueus includit.

12. *Cùm venissem autem Troadem...*

Redit ad itineris sui narrationem, eisque declarat quo ierit, cùm decrevisset ad eos non ire.

Epheso egressus ivit Troadem Phrygiæ minoris urbem, in littore Hellesponti.

An Troas, sit Troja famosa? multi affirmant. Fromondus ex Act. 20, n. 6 et 15, colligit quod Troas sit urbs littoralis; Troja verò aliquanto spatio distabat à mari : erat tamen, inquit, in eadem Phrygia minore.

Propter Evangelium Christi, id est, prædicandi Evangelii gratiâ.

Et ostium, id est, etsi magnus patuerit aditus ad Evangelium propagandum : seu magna mihi spes affulgeret multos acquirendi Christo.

13. *Non habui requiem spiritui...* id est, in animo meo.

Eo quòd non invenerim... ibi Titum, quem Corinthio exspectabam et à quo sperabam me cognosciturum Ecclesiæ vestræ statum.

Sed valefaciens eis... hinc rerum vestrarum sollicitus, fratribus Troade commorantibus valedixit. Nimirum illis instructis, rebusque ad illos spectantibus ordinatis, vel fortè aliquibus discipulis ibi relictis, qui ostio illo aperto, pergerent, ait Fromondus.

Profectus sum in Macedoniam, Titum exspectaturus, et ab eo Ecclesiæ vestræ statum citiùs agnosciturus.

Hic omittit Apostolus, quod in cap. 7, n. 5, dicet; scilicet, quòd in Macedonia omnem passus sit, intus et foris, tribulationem : sed de ea, ejusque effectu, Deo gratias agit.

In Macedonia quidem multa passi sumus; sed Deo gratias, qui nos per Christum facit victores et semper triumphantes; et qui, per nos, quaquaversum diffundit sui benefragrantem notitiam.

Quia ad Dei gloriam, sumus Christi bonus odor, et iis qui credentes, salvi fiunt, et iis qui credere nolentes, pereunt.

Malis quidem hic odor est mortifer, et mortem afferens, sed suo vitio: bonis verò

14. Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiæ suæ manifestat per nos omni loco:

15. Quia Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui salvi fiunt, et in iis qui pereunt.

16. Aliis quidem odor mortis in mortem: aliis autem

---

14. *Deo autem gratias, qui semper triumphat nos...* Hebraismus est, significans, qui per Christum nos semper facit triumphare: seu, qui per Christum facit, non solùm ut omnia adversa superemus, simusque in persecutionibus victôres; sed etiam post prælium et victoriam reddit illustriores.

Et odorem notitiæ suæ... Id est, et suavem seu benefragrantem sui cognitionem, id est, famam Evangelii sui.

Per nos, equidem concussos, sed nunquam dejectos, quaquaversum diffundit, *in omni loco.*

Quò magis conteruntur et concutiuntur aromata, eò majorem spirant fragrantiam: sic et nos, quo magis concutimur, et persecutionibus conterimur, eò suaviorem et abundantiorem, Dei, Evangeliique Christus spargimus odorem.

Colligenda. — Hinc collige quòd passio martyrum sit triumphus et martyrum, et Dei, et Christi.

Quid enim est triumphus? Imperatoris victoris progressio in publicum cum trophæis, aliisque victoriæ signis.

Ergo passio martyrum, triumphus est martyrum; quia per eam de carne, mundo et diabolo victores, martyrii sui instrumentis, quasi trophæis, illustres et conspicui, publicè coram omnibus triumphum agunt.

Ergo passio martyrum, triumphus est Dei; quia per eam odor Dei bene olens, suavis et bene fragrans ejus notitia diffunditur.

Ergo passio martyrum est Christi triumphus; quia per eam Evangelium Christi disseminatur; fides perfidiam vincit, et veritas mendacium.

Deus ergo, per passiones martyrum, et ipsos martyres facit triumphantes, et ipse per eos triumphat.

15. *Quia Christi bonus odor...* id est, bona fama, verbo, exemplo, patientià.

Deo, id est, ad Dei gloriam, vel Deo in odorem suavitatis, sicut hostiæ et thymiamata veteris legis dicebantur afferri Deo, *in odorem suavitatis.*

Iis qui salvi fiunt... et iis qui credunt *et salvi fiunt, et iis qui* credere nolentes, in sua infidelitate *pereunt.*

Tanquam thuribula incensa, spargimus, quocunquè incedimus, spiritualem fidei christianæ odorem; et credulis prædicamus et incredulis; quia quantùm ad nos attinet, volumus, sicut et Deus, omnes salvos fieri.

Hunc eumdem christianæ fidei odorem ubique et nostris passionibus spargimus.

Quasi unguentorum ampullæ sumus: quantò magis frangimur, tantò ampliorem odorem Dei et Christi diffundimus ad omnes.

16. *Aliis quidem odor mortis...* malis quidem hic odor est mortifer et mortem afferens, sed occasionaliter; non nostro, sed eorum vitio.

odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus?

17. Non enim sumus sicut plurimi, adulterantes verbum Dei; sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur.

est odor vitalis et vitam donans. Ad id præstandum, quis, ut par est, idoneus?

Saltem, Dei gratiâ, non sumus, sicut plurimi, qui falsa veris miscentes, cauponantur verbum Dei; sed sincerè illud prædicamus, sicut à Deo processit; quasi nos spectante Deo, Christi nomine, velut ejus legati.

Bonis autem est *odor vitæ*, et vitam afferens, sicut fragrantia unguenti columbam vegetat, scarabæum necat, ait Æcumenius.

Sicut odor florentium vinearum homines recreat, serpentes necat, ait D. Thomas.

Sicut lumen solis oculos sanos recreat, debiles cruciat.

Sicut ignis aurum purgat, stipulam absumit. Sic fama de Christo sparsa, bonis est odor vivificus, spiritualem vitam impertiens; malis est odor mortifer; non ex se, est enim *odor vitæ;* sed eorum vitio, quia vitam respuunt: seu, ut ait Christus, *quia dilexerunt magis tenebras quàm lucem.*

Et ad hæc quis tam idoneus? Gr. ad hæc quis idoneus? Syr. et ad hæc quis erit idoneus? D. Chrysostomus, gratiæ profectò; id est, hoc totum Christi est; nihil est quod nobis arrogemus: idem ait D. Chrysostomus.

Quis tam idoneus?

Aliqui, *tam* putant additum: alii volunt *quisnam*, in *quis tam* conversum. Sensus est: quis, sicut par est, idoneus est, ut ubique Christi bonus sit odor? quasi diceret: Quàm pauci reperiuntur tam idonei! vel juxta Vulgatam, *quis tam idoneus*, quàm nos Apostoli?

17. *Non enim sumus sicut plurimi.*

Ex bono Christi odore, de quo in versu præcedenti, occasionem sumit sese contra falsos doctores defendendi: suam ergo hìc resumit apologiam, quam usque ad cap. 8. texit.

Non enim sumus sicut plurimi adulterantes. Gr. cauponantes. Syr. qui miscent sermonem Dei.

Cauponari est, cùm quis vinum adulterat; cùm quis pecuniâ id vendit, quod gratìs dare debebat: D. Chrysostomus.

Ferit hic falsos doctores, qui falsificabant Evangelium, et ad quæstum abutebantur verbo Dei.

Adulterantes, id est, falsificantes, vitiantes.

Cauponantes, id est, veris falsa miscentes, ut caupones qui vina corrumpunt per commixtiones.

Hi falsi doctores Christianismum Judaismi admixtione adulterabant.

Sed ex sinceritate... Illorum falsificationi suam opponit sinceritatem, sed sincerè, purè, sine admixtione.

Sicut ex Deo, seu à Deo accepi, seu sicut ex Deo processit.

Coram Deo, Deum præ oculis habentes, quasi spectante Deo.

In Christo loquimur, seu prædicamus.

Non in sapientia, seu eloquentia seculari, ut dixit in primo capite ñ. 12, sed in Dei gratia; *in Christo*, id est, Christi gratiæ innixus, et eloquentiæ quam dat Spiritus Sanctus.

Non nostrâ sapientiâ, ait D. Chrysostomus, et eruditione, sed illius potentiâ afflati.

Vel tanquam in Christi persona, et vice Christi.

Observatio moralis.—Ex hoc versu disce bonum et malum concionandi modum.

Ille verus Apostolus est et bonus præco, qui veritatem Evangelicam purè et sine permixtione, sive falsitatis aut novitatis, ad placendum inventæ, sive eloquentiæ affectatæ; sive intentionis lucri temporalis.

Sed sincerè, *sicut à Deo* processit.

Coram Deo, quasi qui in conspectu Dei viventis, omnia videntis, cor et renes penetrantis, loquitur.

In Christo, Christi nomine, tanquam ejus legatus ac vicarius.

Ille autem est caupo, non Apostolus, nec prædicator, qui falsa veris miscet, qui ad quæstum habet Evangelium; qui eloquentiâ seculari, affectatâ, et ad placendum populo, prædicat.

Qui de Deo loquitur, non quasi præsente, sed quasi absente; de Deo non cogitans, Deum non quærens nec aspiciens, nec ejus oculos veritus.

Qui non in Christo, de Christo loquitur; sed in semetipso, sibi confidens, sibiipsi complacens, semetipsum prædicans et quærens.

Itaque recordetur Concionator Evangelicus,

Primò se Dei legatum, à Deo missum, et in Dei nomine loqui. Verbum ergo Dei prædicet, sicut à Deo processit, Dei voluntatem sincerè annuntiet; purè reddat et integrè, quod à Deo profectum est, et accepit.

Secundò, se coram Deo vivente loqui, Deo spectante, auscultante, tanquam sub ejus oculis et auribus : vereatur ergo oculos Dei, nihil dicat quòd non possit subire examen Dei.

Tertiò, se in Christo loqui, in ejus spiritu, in ipso confidat, in ejus gratia innitatur, speretque sibi datum iri quid loquatur.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 2. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo.—Omnis prælatus ex primis hujus secundi capitis versibus discat, et imitetur miras Apostolicæ charitatis artes, quibus animas sibi commissas Christo lucretur. Vide n. 2, 3, 4, in Commentario.

Sed pater et medicus, n. 4.

Diligat, et ex charitate agat, n. 4.

Auctoritate suâ moderatè utatur, n. 9.

Astutias diaboli varias caveat, n. 11.

Secundo.— Concionator Apostolicus ex ultimis hujus capitis versibus discat verum concionandi modum.

Ubique verbo, exemplo, præsertim verò patientiâ, spiritualem fidei Christianæ fragrantiam diffundat, n. 14, 15, 16.

Sit quasi aromata, n. 14.

Sit quasi thuribulum incensum, n. 15.

Sit quasi unguentaria ampulla, n. 15.

Vitet pseudoapostolorum vitia; non sit caupo, n. 17.

Sed verus sit Apostolus : propterea trium sit semper memor; quæ videat in fine, n. 17.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

Primò versu occurrit adversariorum suorum calumniæ, quam in illos retorqueat. An nosmetipsos, inquit, commendamus?

℣. 2. Respondet quòd non; quia vos, ô Corinthii! nostra estis Epistola commendatitia; vestra per me ad Christum conversio, omnibus nota, me satis ubique commendat.

℣. 3. Lenit et explicat hoc quod dixit : *Epistola nostra estis*, quin potiùs Epistola estis Christi, nostro ministerio scripta, non atramento, sed Spiritu Dei; non in saxeis tabulis, sed in tabulis mollibus cordis vestri.

℣. 4, 5. Hujus rei gloriam totam in Deum refundit. Hoc equidem nobis valde gloriosum est, sed hæc gloria, non à nobis, sed à Christo; non in nobis, sed in Deo, qui nos ex omnino insufficientibus, reddidit ad tantum ministerium idoneos.

℣. 6. Suum Evangelicum ministerium confert cum Mosaico : hoc fuit ministerium litteræ occidentis; illud est ministerium Spiritûs vivificantis.

℣. 7, 8, 9, 10, 11. Sui ministerii gloriam præfert Mosaici ministerii gloriæ : Si ministerium litteræ, mortis et damnationis, ita fuit Moysi gloriosum, quantò magis Evangelicum Spiritûs, justitiæ et vitæ æternæ ministerium Apostolis erit gloriosum! Nulla inter utramque gloriam comparatio.

℣. 12. Confert usum sui ministerii cum modo quo Moyses suum exercebat, præfertque suum Mosaico.

Hâc præcellentis gloriæ spe animati nos Apostoli, longè apertiùs agimus ac loquimur quam Moyses : hìc Judæis locuturus, velum in faciem suam injiciebat; nos non ita, sed apertè loquimur.

℣. 14. Mysticè explicat Moysis velamen : figurabat hodiernam Judæorum cæcitatem, qui Christum in Moysis fulgore figuratum etiam nunc non vident.

℣. 15. Velamen habent super cor, quod per illorum ad Christum conversionem auferetur.

CAPUT TERTIUM.

PARAPHRASIS.

Numquid hæc dicimus, quasi velimus nosmetipsos rursus commendare, et nos in vestram gratiam insinuare? aut numquid fortè nos egemus, sicut pseudoapostoli, ut ab aliis ad vos commendatitias epistolas impetremus, aut à vobis ad alios?

Talibus commendatitiis non egemus; quia vos, Corinthii, epistola nostra estis, cor-

TEXTUS.

1. Incipimus iterum nosmetipsos commendare? aut numquid egemus (sicut quidam) commendatitiis Epistolis ad vos, aut ex vobis?

2. Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris,

Cap. III. 1. *Incipimus iterum....*

Quoniam in fine capitis præcedentis, n. 14 et 15, semetipsum laudare visus est Apostolus, hinc prævidens pseudoapostolos de hac Epistola dicturos quod de priori dixerant : scilicet, quòd Paulus laudibus affectatis semetipsum commendet; hoc, inquam, prævidens, ita diluit, ut in ipsos adversarios retorqueat quod ipsi D. Paulo objiciebant, nimirum, quòd semetipsos commendarent.

Interrogans ergo objicit sibi :

An *incipimus iterum*, id est, in hac Epistola, sicut in prima à quibusdam reprehensum est? Vide præfationem hujus Epistolæ. Vide et cap. 5, n. 12, hujus ejusdem Epistolæ.

Nosmetipsos commendare? Numquid hæc dicimus, quasi velimus nos jactare, ut vobis et aliis commendatiores simus, et in vestram benevolentiam et gratiam nos insinuemus?

Aut numquid egemus.... Aut numquid fortasse nos egemus commendatitiis epistolis, quas ab aliis ad vos perferamus, aut à vobis ad alios?

Sicut quidam. Ferit adversarios suos, et in eos retorquet quod objiciebant D. Paulo.

Hincque colligitur quòd pseudoapostoli, ut virtutis et doctrinæ nomen sibi compararent, commendatitias litteras circumferebant, quas aut finxerant, aut à civitatibus unde proficiscebantur, emendicaverant, ad alias civitates, quò properabant.

Talibus artibus et hodie multi virtutis et doctrinæ nomen quærunt, qui rem non habent : sed, heu quàm vani sunt tituli hominis, virtute vacui!

2. *Epistola nostra vos estis.* Respondet quòd talibus commendatitiis non egeat, quia ipsi Corinthii sunt Paulo vice commendatitiæ epistolæ, nec indiget aliâ.

Epistola nostra vos estis.... Ego, per Evangelii prædicationem, Christum in mentibus vestris inscripsi, vos ad ipsum converti; hæc vestra ad Christum per me conversio, vobis et omnibus nota, me satis commendat.

Scripta in cordibus nostris. Hanc epistolam in corde meo porto. Vos ad Christum per me conversos, et ideo meos filios in Christo charissimos, cordi meo insculptos et impressos, ubique circumfero.

Nota Corinthios duplici titulo esse divi Pauli epistolam; primò, quia Paulus in eorum mentibus, quasi tabulis, Christum inscripsit; secundò, quia ipsos Corinthios, utpote suos in Christo filios, in corde suo, quasi tabulâ vivente, insculptos gerit Paulus.

quæ scitur et legitur ab omnibus hominibus :

3. Manifestati quòd Epistola estis Christi, ministrata à nobis, et scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi : non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.

dibus ad nostris inscripta, omnium oculis exposita, quasi patentes litteræ, quæ nos ubique commendant.

Quin potiùs, per fidem vestram manifestum est quòd estis epistola Christi, nostro ministerio scripta, non atramento, sed Spiritu Dei viventis; non in tabulis lapideis insculpta, sed in tabulis mollibus et vivis cordis vestri.

Primo modo Corinthii sunt quasi tabula.

Secundo modo sunt quasi characteres et litteræ.

Quæ scitur et legitur ab omnibus....

Hæc epistola utroque modo considerata, *scitur et legitur ab omnibus* hominibus.

Quòd Christum in mentibus vestris inscripserim per Evangelii prædicationem, hoc omnibus notum.

Corinthus erat Emporium celeberrimum; hinc ejus ad Christi fidem conversio fuit notissima et celeberrima.

Quòd vos in corde meo insculptos gestem. Hoc omnibus patet per eloquia mea, et per frequentem de vobis cum laude et affectu commemorationem.

Itaque *scitur et legitur ab omnibus* hominibus, quòd ego vos per Evangelium in Christo genuerim; et quòd ego vos, meos in Christo filios charissimos, in corde meo geram.

Hinc estis mihi, vos ipsi, ô Corinthii, quasi meæ litteræ patentes, omnium oculis expositæ; et quas omnes homines inspicere possunt et legere.

Hinc nec ab aliis ad vos, nec à vobis ad alios, commendatitiâ egeo epistolâ; non ad vos, quia vosipsi epistola mea; non à vobis ad alios, quia vestra conversio omnibus nota : et aliunde vos, ut filios meos in corde meo impressos, omnibus ostendo.

Observa hìc duo Apostoli, Prælati, Pastoris munia. Primum, in mentibus populorum sibi subditorum Christum formare, inscribere, perficere.

Secundum, populos sibi subditos, in corde suo insculptos gerere, eos diligere, de eorum salute et perfectione quasi continuè cogitare, et sollicitum esse.

Hoc in veteri lege significabat summus Pontifex, portans nomina filiorum Israel coram Domino super utrumque humerum. Exod. 28. 12.

3. *Manifestati quòd Epistola Christi....*

Explicat et quasi corrigit quod superiùs dixit. *Epistola nostra vos estis*, quasi diceret : Quin potiùs estis epistola Christi, nostro ministerio scripta.

Manifestati. Subaudi, vos estis manifestati, id est, manifestum est per fidem, et opera vestra, quòd estis epistola Christi, quasi principalis auctoris.

Ministrata à nobis, id est, nostro ministerio, quasi amanuensis scripta.

Non atramento, sicut cæteræ hominum epistolæ;

Sed Spiritu Dei vivi, id est, afflatu Spiritûs sancti qui, Christo largiente, vobis nostro ministerio fuit communicatus.

Non in tabulis lapideis, sicut lex Mosaica;

Sed in tabulis cordis carnalibus, id est, vivis, mollibus, sentientibus.

Carneum hìc non opponitur spirituali, ut alibi sæpe; sed lapideo, duro, et significat molle, ductile, obediens.

Magna quidem nostra fiducia dicendi talia; quia magna hinc nobis gloria : sed hanc gloriam et fiduciam habemus, non à nobis, sed Christi beneficio : non in nobis, sed in Deo, et apud Deum.

4. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum.

Hæc enim vobis dicimus, non quasi ex nobis, seu nostris viribus possimus quid-

5. Non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis,

Itaque, per fidem et opera vestra patet quòd estis epistola, quàm Christus ipse scripsit, nostro ministerio utens, nostris vocibus, quasi instrumento suo; scripsit autem non atramento, sed efficacià et effusione Spiritûs Sancti; non in tabulis duris et saxeis, sed in tabulis mollibus, obedientibus, id est, in cordibus vestris docilibus, et ad omnia promptis.

Nota hìc indicatam utriusque Testamenti differentiam.

Quanto intervallo spiritus ab atramento, et cor à lapide distat; tanto et novum Testamentum à lege discrepat, ait Theophylactus.

Observatio moralis. — Hinc et collige : ergo cor meum charta Christi est; digitus, quo Christus in corde meo scribet, Spiritus Sanctus est; atramentum quo utitur gratia, inspiratio, illustratio, pia motio; quod scribitur, fides, spes, charitas.

Meum est non esse saxeum, durà cervice, non resistere Spiritui Sancto; sed obedire huic digito Dei, in corde meo scribendi, id est, Spiritui Sancto inspiranti.

Quin et hoc, ô Deus! est tuæ gratiæ.

Aufer igitur primum à me, cor lapideum, saxeum, adamantinum; et da mihi cor carneum, vivum, sentiens, obediens.

Etiam rebellem compelle voluntatem meam.

Dele, destrue in corde meo, omnes falsos amores, vanos terrores, noxios errores, ut, his omnibus deletis et destructis, verè dicam : *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum.*

In eo scribe veritatem, imprime castum timorem, infunde sincerum tui amoris affectum; te super omnia, purè et unicè diligam.

4. *Fiduciam autem talem....*

Rursus sese explicat, ita ut totam Deo gloriam reddat.

Fiduciam autem talem; quòd epistola nostra, seu nostro ministerio, scripta sitis Spiritu Dei vivi; hanc, inquam, fiduciam habemus, non à nobis, sed à Christo; hancque gloriam habemus non in nobis, sed in Deo et apud Deum, quasi diceret :

Equidem magna est nostra fiducia dicendi talia de vobis : quia magna hinc nobis gloriationis et commendationis materia; sed hanc fiduciam, hancque gloriam apud Deum habemus, non nostro merito, sed Christi beneficio et merito.

Fiducia nostra, id est, gloriatio nostra per Christum est ad Deum : Christus enim nobis est causa cur in Deo gloriemur; nihilque planè nostrum est, ne minimum quidem. Theophylactus.

Non dixi, fiduciam habemus, tanquam aliud nostrum sit, aliud Dei; sed totum Deo ascribo. D. Chrysostomus.

5. *Non quod sufficientes simus....*

Hæc enim vobis dicimus, non quasi simus *à nobis, quasi ex nobis,* id est, nostris naturæ viribus, *sufficientes*, idonei, *cogitare aliquid* ad animarum conversionem et salutem conferens.

quasi ex nobis : sed sufficientia nostra ex Deo est :	quam ad animarum conversionem conferens cogitare, multò minùs facere; sed tota nostra sufficientia et virtus est à Deo,
6. Qui et idoneos nos fecit ministros novi Testamenti ; Non litterâ,	Qui nos elegit, et idoneos fecit novi Testamenti ministros ; Non legem in tabulis lapideis scriptam nobis dando, aliis proponendam :
Sed Spiritu :	Sed Spiritum Sanctum nobis largiendo, etiam aliis communicandum.
Littera enim occidit,	Quæ duo valde diversa sunt : Lex enim litteris tantùm scripta, occasio fuit mortis :

Agitur enim de sufficientia et idoneitate ad apostolatûs ministerium, ut patet legenti.

Primis versibus locutus est Paulus de conversione Corinthiorum suo ministerio facta, et de ea locutus est sub metaphora epistolæ à se scriptæ. Et quia hoc illi gloriosum videtur, hìc ut totam hujus conversionis gloriam Deo reddat, agnoscit et publicè fatetur, quod ex semetipso sit insufficiens aliquid cogitare, quod vel ad Corinthiorum, vel ad aliorum quorumque salutem conferat; et ideo multo minùs sufficiens est ex se, aliquid tale facere, aut exsequi.

Sed sufficientia nostra. Syr. virtus nostra *ex Deo est,* per *Christi merita,* ut dixit n. præcedenti.

Observatio dogmatica et moralis. — Omnis nostra sufficientia ad bene cogitandum et ad bene agendum ex Deo est.

Et hinc cognoscimus quia nihil sumus, nisi misericordiâ et gratiâ Dei regamur, ait D. Anselmus.

Attendant hæc verba, qui putant ex nobis esse cœptum fidei, et ex Deo esse fidei supplementum : quis enim non videat priùs esse cogitare, quàm credere? nullus quippe credit aliquid, nisi priùs cogitaverit esse credendum. Si ergo non sufficimus cogitare boni aliquid à nobis, profectò nec credere sufficimus quod sine cogitatione non possumus : sed sufficientia nostra, quâ et credere incipiamus, ex Deo est. Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, cogitantes quidquid agimus agimus. D. Anselmus.

Hinc ergo magna nobis humilitatis occasio.

Hinc omnimoda necessitas ad Deum semper recurrendi, et per Christum mediatorem nostrum, gratiam ad omnia petendi.

6. *Qui et idoneos...* id est, qui nos et elegit et idoneos fecit novæ legis ministros, seu, ut ait D. Chrysostomus, fecit ut huic muneri pares esse possemus et ad illud obeundum appositi.

Non litterâ, sed spiritu. Gr. non litteræ, sed spiritûs. Syrus, non litterâ, sed spiritu, sicut interpres noster.

Non littera, id est, non sicut Moysi litteram solam, seu legem in tabulis lapideis scriptam, nobis dando aliis proponendam et annuntiandam.

Sed spiritu, id est, sed præterea Spiritum Sanctum nobis largiendo, etiam aliis communicandum, quo hanc amoris legem diligant et impleant.

Littera enim occidit; id est, lex sola, lex litteris tantùm scripta, Spiritûs Sancti gratiæ præsidio destituta, occidit animam occasionaliter.

Primò, quia docet quid agendum, nec vires dat ad agendum ; hincque peccatur scienter et cum prævaricatione.

Secundò, quia concupiscentiam irritat ad contrarium faciendum : nitimur in vetitum. Vide dicta c. 7. ad Rom. n. 8, 10.

Spiritus autem Sanctus fons est vitæ in córdibus nostris.

Quòd si tamen ministerium legis, quæ mortem causabat, sed quæ digito Dei insculpta erat in lapidibus, ita Moysi gloriosum fuit, ut filii Israel non valerent fixis oculis intueri faciem ejus, propter gloriam vultûs illius, licèt transitoriam;

Spiritus autem vivificat.

7. Quòd si ministratio mortis, litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria : ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultûs ejus, quæ evacuatur :

Spiritus autem vivificat; quia charitatem diffundit in cordibus nostris : charitas autem est animæ vita.

Nota hìc collationem Evangelici ministerii cum Mosaico, et istius præ hoc excellentiam.

Solam litteram Judæis dedit Moyses.

Spiritum Sanctum Christianis dederunt Apostoli.

Ministerium ergo Mosaicum fuit litteræ occidentis; apostolicum verò ministerium est spiritûs vivificantis.

Spiritualis quidem erat lex, sed spiritum non præbebat; non enim Moyses spiritum, sed litteras attulit : at contra, hoc nostræ fidei commissum est, ut spiritum demus : D. Chrysostomus.

Lex bona est, sed in tantùm bona, ut bona jubeat; gratia autem in tantùm bona, ut bona conferat : D. Aug. lib. 2, cap. 1, contra adversarium legis, citatur à Fromondo.

7. *Quòd si ministratio mortis....*

Ex indicato discrimine colligit præcellentem evangelici ministerii gloriam, præ gloria Mosaici ministerii.

Idque contra pseudoapostolos, qui Judæi erant, quique legis Mosaicæ ministerium sibi arrogantes, legis observantias deprædicabant, et Judaismum cum Evangelio miscere volebant.

Tales ministros hìc singula Apostoli verba deprimunt; ministros *litteræ,* ministros *mortis,* ministros *damnationis,* dicens :

Quòd si ministratio, seu ministerium διακονία, *mortis,* id est, legis quæ mortem occasionaliter causabat, ut dictum est, versu præcedente.

Litteris deformata in lapidibus, id est, quæ digito Dei formata scripta, erat in lapidibus, seu tabulis marmoreis.

Gr. paulò aliter. Si verò ministratio mortis in litteris, informata in lapidibus; id est, si ministratio litteræ occidentis, seu legis scriptæ, quæ mortem causabat, etc. constructio quidem paulò diversa, sed idem sensus.

Fuit in gloria, ita fuit Moysi gloriosa,

Ut filii Israel non possent intendere, id est, fixis oculis intueri faciem illius.

Propter gloriam, id est, propter radiorum splendorem. Vide Exod. 34. n. 29.

Quæ evacuatur. Gr. abolendam, refertur ad gloriam, id est, propter gloriam vultûs, ejus, licèt transitoriam, sicut lex ipsa, quæ jam est abolita.

Itaque si ministerium legis occidentis, quod consistebat in afferendis litteris, digito Dei formatis in tabulis lapideis, ita fuit Moysi gloriosum, ut Israelitæ non possent immotis oculis intueri vultum ejus, propter radiorum splendorem transitorium;

8. Quomodo non magis ministratio Spiritûs erit in gloria?	Quantò magis gloriosum erit ministerium legis, quæ credentibus dat Spiritum vivificantem!
9. Nam si ministratio damnationis gloria est:	Quòd si, inquam, ministerium legis, quæ damnationis æternæ erat occasio, res fuit gloriosa;
Multò magis abundat ministerium justitiæ in gloria.	Quantò magis gloriosius erit ministerium legis, quæ veram dat justitiam et sanctitatem!
10. Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam.	Tantùm est in his rebus discriminis, ut si hanc gloriam cum illa compares; nec gloria quidem est gloria veteris legis.
11. Si enim quod evacuatur, per gloriam est:	Si enim lex vetus, ejusque ministerium, quæ transitoria erant gloriosa fuerunt;

8. *Quomodò non magis....* cur non magis, vel quantò magis.

Ministratio spiritûs, id est, ministerium legis, quæ credentibus dat spiritum vivificantem, et æternam eis promittit gloriam,

Erit in gloria! id est, erit gloriosum, seu res erit gloriosa, in cœlo scilicet, ubi præ cæteris sanctis, Apostolorum gloria mirabilis erit.

Quod de hac præsertim cœlesti gloria loquatur Apostolus, indicat verbum *erit*, et n. 12. *Habentes talem spem*, futuræ scilicet æternæ gloriæ, et ita intellexit D. Chrysostomus, Theophylactus.

Licèt ergo ministerium Apostolorum fuerit valde gloriosum propter dona et miracula; de hac tamen gloria hìc non agitur, sed de futura, quàm à minori ad majus probat Apostolus.

Hinc discat evangelicus minister in suo ministerio nihil terrenum et transitorium quærere; sed cœlestem et æternam gloriam.

In Dei cultu terrena quærere, Judæi est; Christiani verò Deum ipsum, et divina tantùm quærere.

9. *Nam si ministratio damnationis....*

Sub aliis verbis, sed æquivalentibus, confirmat et repetit quod in versu præcedente dixit.

Si ministerium legis, quæ erat occasio damnationis æternæ: reos enim reddebat et æterno supplicio obnoxios, ut dictum est n. 6.

Gloria est, id est, res gloriosa fuit.

Multò magis abundat in gloria, id est, excellit in gloria, *ministerium justitiæ*, id est, ministerium legis, quæ veram dat justitiam et animæ sanctitatem.

10. *Nam nec glorificatum est...* Gr. etenim nec glorificatum est istud glorificatum in hac parte, id est, nequidem claruit, quod claruit, si comparatio fiat.

Syr. perinde enim est ac si non esset gloriosum, id quod glorificatum est, in comparatione hujus excellentis gloriæ.

Si hanc cum illa compares, ne gloria quidem est veteris legis gloria. D. Chrysostomus.

Ex parte, id est, in comparatione. Theophylactus.

Quasi diceret: Quid comparo? offuscat novæ legis gloria veteris legis gloriam; sicut lumen majus obscurat minus: ita ut veteris legis ministerium, licèt gloriosum, videatur inglorium, si comparetur cum novæ legis ministerio.

11. *Si enim quod evacuatur...*

Multò magis erunt gloriosa lex nova, et ministerium ejus, quæ usque ad finem mundi permanebunt.

Nos igitur Apostoli, novæ legis ministri, spe gloriæ permanentis animati, liberè et intrepidè agimus et loquimur.

Nec prædicando facimus quod faciebat Moyses, cùm loqueretur Judæis; ipse enim velo faciem suam tegebat, ne in hanc ra-

Multò magis quod manet, in gloria est.

12. Habentes igitur talem spem, multâ fiduciâ utimur:

13. Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intende-

---

Si enim Moysis ministerium et quasi momentaneum suam habuit gloriam, multò magis ministerium, quod sempiternum est, solidiori et perpetuâ constabit gloriâ.

Sicut lex vetus erat umbra tantùm transitoria novæ legis; ita gloria transitoria vultûs Moysis erat umbra æternæ Apostolorum gloriæ, et aliorum novæ legis ministrorum, ait Fromondus.

Itaque quantùm ministerium spiritûs, vitæ et salutis æternæ præcellit ministerium litteræ, mortis et damnationis æternæ; tantùm novæ legis ministerium antecellit veteris legis ministerium.

Hæc autem præcellentia spiritualis est, interior, æterna; non corporalis, exterior, temporalis.

Caveat itaque minister evangelicus ab amore temporalium, exteriorum, corporalium; amet et aspiret, ad spiritualia, interna, æterna.

12. *Habentes igitur talem spem...*

Ostensâ evangelici ministerii præcellentiâ, nunc agit de illius usu, quem Mosaico liberiorem dicit.

Nos igitur Apostoli, novæ legis ministri, talis ac tantæ gloriæ spe animati, sperantes, scilicet, quòd per evangelicæ prædicationis ministerium, æternam et immensam obtinebimus gloriam.

Multâ fiduciâ... liberè et intrepidè agimus et loquimur:

Intrepidè verbum Dei ubique prædicamus.

Nihil occultantes, nihil dissimulantes, nihil suspicantes, sed perspicuè loquimur. Divus Chrysostomus.

13. *Et non sicut Moyses...* nec prædicando facimus quod fecit Moyses, legem afferens Judæis et quoties illis loquebatur. Vide Exod. 34, n. 33, 35.

Moyses velabat faciem suam, quia, ait D. Thomas, nondum venerat tempus revelandi claritatem veritatis; habemus nos fiduciam absque velamine loquendi.

Quod evacuatur. Aliqui, juxta n. 7, hanc partem referunt ad gloriam faciei Moysis, voluntque significari: quæ tamen Mosaicæ faciei gloria citò fuit abolita, exstincta.

Alii, inter quos divus Thomas, ad velamen referunt.

Velamen istud erat obscuritas figurarum, quæ per Christum evacuata est: D. Thomas.

Græcus textus hodiernus habet: ut non intenderent in finem aboliti. Syr. in finem ejus quod aboletur. Arab. finem: et ita D. Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, qui legerunt finem, non faciem.

Juxta quos Patres velamen super faciem Moysi duo mysticè significabat.

Primum, quòd Judæi non erant visuri legem esse antiquandam, seu habituram finem.

Secundum, quod non erant visuri legem per Christum esse antiquandam: ipse enim finis legis, in veritate complevit quod Moyses in figura tradidit.

rent filii Israel in faciem ejus, quod evacuatur,

diantem Israelitæ defigerent oculos; quæ tamen Mosaicæ faciei gloria, citò fuit abolita.

14. Sed obtusi sunt sensus eorum; usque in hodiernam enim diem idipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet non revelatum, (quoniam in Christo evacuatur:)

Hoc velamen in facie Moysis significabat Judæorum mentis cæcitatem, qui usque in hodiernam diem, cùm vetus Testamentum legunt, quasi velo obtectas mentes habent: non intelligunt quod legunt, quia in Christum non credunt, per quem tollitur hoc velamen.

15. Sed usque in hodiernum diem, cùm legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum.

Et in hunc usque diem, cùm legitur in Synagogis Moyses, cæcitate laborant, quasi velamen super cor eorum sit injectum.

16. Cùm autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

At cùm ad Dominum conversi fuerint, auferetur ab eis hoc velamen.

Neutrum viderunt, imò nec hodiè vident plerique Judæi; et hoc mysticè significabat velamen super faciem Moysi, juxta Patres græcos.

Juxta nostram Vulgatam quæ legit, *in faciem, τὸν πρόσωπον*, idem sensus est ac in n. 7, scilicet, Moyses velabat faciem suam Judæis locuturus, ne illi fixis oculis intuerentur in radiantem ejus faciem.

Quod evacuatur, id est, quæ tamen Mosaicæ faciei gloria citò abolenda erat.

14. *Sed obtusi sunt...* Gr. obduruerunt cogitationes eorum. Syr. obcæcati sunt mentibus suis.

His versibus D. Paulus allegoricè explicat velamen Moysis.

Hoc velamen, quod ad figuram erat in facie Moysis, manet adhuc et sedet in corde Judæorum ad ignorantiam.

Usque in hodiernum... Syr. siquidem usque ad hodiernum diem, cùm vetus Testamentum legitur, idem illud velamen perstat super eos, nec revelatur, quia per Christum oblitteratur.

Tanta est mentis eorum cæcitas, tanta cordis carnalitas, ut non intelligant quod legunt.

Quoniam in Christo evacuatur, id est, quoniam per Christum solum tollitur hoc velamen; illi autem Christum recipere nolunt: ideo non vident, quia non credunt in Christum, per cujus fidem et gratiam tollitur hoc velamen.

15. *Sed usque in hodiernum diem...*

Idem repetit, ut rem hanc mirabilem notemus, et de fidei Deum laudemus, et hanc cæcitatem caveamus.

Quot enim et Christiani in ipsa Evangelii luce cæcutiunt, quia velamen habent super cor, scilicet malitiam, impuritatem! *Beati ergo mundo corde...*

16. *Cùm autem conversus fuerit...* Syr. at cùm aliquis eorum convertetur.

Auferetur. Gr. circumauferetur velamen.

Ubi autem ad Christum Dominum sese converterit cor eorum; ubi in eum crediderint et fide respexerint, tunc *auferetur...* veritatem in figuris significatam videbunt.

Hujus conversionis typum exhibebat Moyses, qui cùm ad Dominum revertebatur in monte, velamen auferebat.

Non ita de nobis, quos Deus ministros Spiritûs fecit; Spiritus enim ille Dominus est, summè liber, et spirans ubi vult.

17. Dominus autem Spiritus est:

Hinc ubi reperitur ille, qui et Jesu Christi Spiritus est,

Ubi autem Spiritus Domini,

Ibi et libertas spiritûs et cordis.

Ibi libertas.

Tantùm abest ut velamen super faciem habeamus; imò verò revelata facie, gloriam Domini in nobis, quasi in speculis excipientes,

18. Nos verò omnes, revelatâ facie, gloriam Domini speculantes,

Per hujus gloriæ reflexionem, fimus illius luminis participes;

In eamdem imaginem transformamur

Itaque Moyses figuram populi Judaici gerens, velamen ponebat, ad significandam incredulorum cæcitatem; illud ad Dominum reversus deponebat, ad designandam credentium fidem; seu ad designandum quid Judæo eventurum esset, cùm converteretur ad Christum Dominum.

17. *Dominus autem Spiritus est.*

Non ita de nobis, Evangelii ministris, sicut de Moyse; nos apertè loquimur, liberè agimus.

Quia Christus Dominus, utpote Deus, est spiritus; hinc dat nobis spiritum legem spiritualiter intelligendi, seu veritatem in figuris videndi.

Ubi autem (hic) *Spiritus Domini, ibi libertas, ἐλευθερία*, ingenua, libera, clarè illuminata voluntas.

Id est, ibi ablato umbrarum, subjectionis, timoris servilis velamine, clarâ luce et ultroneâ voluntate ambulamus secundùm legem Dei.

Itaque duplex hìc notatur libertas.

Prima intellectûs, per claram notitiam veræ religionis, ablatis scilicet umbris et figuris.

Secunda voluntatis, per amorem justitiæ, ablato timore servili.

Judæi Deum verum colebant; sed carnali cultu; Christiani *adorant in spiritu et veritate.*

Judæi timore vindictæ; Christiani amore justitiæ.

18. *Nos verò omnes...*

In ministerio litteræ, solus Moyses illuminabatur.

Nos verò omnes Christiani, ac præsertim nos Apostoli, *primitias Spiritus habentes.*

Revelatâ facie, interiori, scilicet intellectûs, id est, ablato à nobis per Christum figurarum velamine, quod Judæi usque nunc habent super cor et oculos,

Gloriam Domini nostri Jesu Christi, incarnationem ejus, nostræ redemptionis opus, omnia fidei mysteria,

Speculantes, activè, id est, in Moyse et veteri Testamento, velut in speculo intuentes.

Speculantes, passivè, in intellectibus nostris, velut in speculo excipientes.

In eamdem imaginem transformamur, per illius solis, Christi scilicet, radiorum reflexionem fimus et nos ejus claritatis participes : fimus quasi specula, jubar divinum in alios emittentia; seu quasi soles quidam alios illuminantes.

A claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu.	**De claritate ad claritatem progredientes per Domini Spiritum, per quem in sole quasi transformati, illuminamus alios.**

A claritate in claritatem, scilicet, progredientes : seu clariùs et clariùs in dies.

Tanquam à Domini Spiritu, id est, idque per Domini Spiritum, per quem sic illuminamur et transformamur.

Sicut argentum purum, ad radios solis positum, recipit in se fulgorem solis et eum remittit : sic et anima Christiani, ac præsertim Apostolorum, per Spiritum Sanctum purificata, sanctificata, argento purior effecta, ab eodem Spiritu radios suscipit, quos remittit in alios : Theophylactus ex divo Chrysostomo.

Dominus autem Spiritus est.

Probabilis quidem est præcedens, n. 17, explicatio juxta quam, per *Dominum*, intelligitur Dominus noster Jesus Christus, qui dicitur *spiritus*, quia Deus.

Et hujus intelligentiæ præcipuum fundamentum est, quòd in versu præcedenti 16, de Domino nostro Jesu Christo locutus credatur Apostolus, ubi dixit : *Cùm conversus fuerit ad Dominum...*

Attamen re attentiùs consideratâ, probabiliorem puto sequentem D. Chrysostomi, Theodoreti et Theophylacti explicationem, qui per *spiritum*, intelligunt Spiritum Sanctum, voluntque significari, quòd Spiritus Sanctus sit Dominus : in qua propositione *spiritus* sit subjectum, *Dominus* attributum.

Hujus intellectionis primum fundamentum divus Chrysostomus desumit ex articulo : secundum ex eo quòd in hoc capite jam sæpè *spiritum* nominavit Apostolus, et per *spiritum* intellexit Spiritum Sanctum.

Unde Theodoretus ait : Inscitiâ et impudentiâ plenum esse, Dominum Jesum Christum hoc loco spiritum velle appellari.

Reverà hi Patres Græci ita certum putant per *spiritum* hìc intelligi Spiritum Sanctum, ut hinc probent ipsum esse Deum.

Denique benè notat Estius, quòd non sit apostolica consuetudo Christum appellare *spiritum*, et quòd hujus loci circumstantia diversum exigit.

Sit itaque hæc explicatio.

Dominus autem est spiritus.

Non est autem de nobis Christianis, et præsertim de nobis Apostolis, quos Deus idoneos fecit ministros Spiritûs, quemadmodum erat de Moyse. Nos enim apertè loquimur et agimus, quia

Spiritus ille, cujus nos ministri sumus, *Dominus* est, nulli subjectus, summè liber, *spirans ubi et quando vult :* hinc,

Ubi reperitur ille *Spiritus*, qui et Domini nostri Jesu Christi, Filii Dei, *spiritus* est, *ibi libertas.*

Libertas intellectûs, per claram notitiam veræ religionis, ablatis scilicet umbris et figuris.

Libertas voluntatis, per amorem justitiæ, ablato timore servili.

Igitur per Spiritum Sanctum datâ nobis clarâ et spirituali legis intellectione; et à nobis ablato umbrarum velamine; et per eumdem Spiritum infusâ nostris cordibus charitate, et à nobis ablato servili timore, clarè loquimur, apertè et liberè agimus; quemadmodum omnes clarâ luce et ultroneâ voluntate ambulamus, secundùm legem Dei.

18. *Nos verò omnes...*

In ministerio litteræ, solus Moyses illuminabatur gloriâ Dei.

Nos verò Christiani *omnes*, ac præcipuè nos Apostoli, ***primitias Spiritûs habentes***,

Revelatâ facie, interiori, scilicet, intellectûs, seu intellectu nostro à velamine liberato;

Gloriam Domini nostri Jesu Christi, seu divinam ipsius majestatem et gloriam.

Speculantes in mentibus nostris, velut in speculis excipientes.

Participium græcum, unde *speculantes* significat instar speculi excipientes et reddentes. Ita Patres Græci.

In eamdem imaginem... Per illius gloriæ reflexionem fimus et nos ejus claritatis participes, et ad ejus accedimus similitudinem.

Imò fimus quasi specula, jubar divinum in alios emittentia, et quasi soles quidam alios illuminantes.

A claritate in claritatem, seu à gloria in gloriam. A Dei claritate in claritatem nostram, id est, à Dei gloria in nobis expressa et repræsentata, sicut speculum à claritate solis in eo expressa et repræsentata lucet et illuminat.

Tanquam à Domini Spiritu. Syr. tanquam à Domino Spiritu, id est, sicut decet Spiritum Dominum, vel Spiritum Domini.

A gloria Spiritûs ad gloriam nostram, eamque talem qualem par est habere eum, qui à Spiritu Domini, qui nulli est subjectus, illustratus est. Theophylactus post Chrysostomum.

Itaque *tanquam* hìc non significat similitudinem, sed congruentiam, sicut et Joan. 1 : *quasi unigeniti à Patre.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 3. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — In praxi, ô Christiane! quisquis sis, recordare quòd cor tuum sit charta Dei, in qua per Spiritum Sanctum, quasi digitum suum, scribit inspirando quod bonum est, n. 3.

Hujus veritatis memor, dic : *Paratum cor meum, Deus;* ora itaque ut scribat, inspiret : *Aspirando præveni.* Tu verò aspiratus, audi, obedi, exsequere quod inspiratur.

At tuæ omnimodæ ad bonum insufficientiæ memor, qui ne bonum cogitare quidem vales, multò minùs illud exsequi, humiliatus sub potenti manu Dei, orans adde : *Et adjuvando prosequere;* da, Deus, et lumen et robur; da cogitare, et velle, et facere, n. 5.

SECUNDO. — Et in praxi, recordare, ô Dei Minister! excellentiæ evangelici ministerii, per quod, non lapideas præfers tabulas, oculis corporeis exponendas, sed Spiritum Sanctum cordibus fidelium communicas, eisque vitam ministras æternam. Vide n. 6, 7, 8, 9, 10.

Hujus itaque memor excellentiæ, cave ab omni, in tanto ministerio, socordià; sed alacriter, liberè, intrepidè et dignè Deo, dignèque Spiritu Sancto ministra, n. 11, 12.

Cave in ministerio spirituali et divino, ab omni terrenorum et corporalium amore; sed cœlestia, æterna, divina quære, intende, dilige, inspira, n. 8, 11.

Cave in ministerio Spiritûs Sancti, qui totus lux est et amor; cave, inquam, ab omni malitiæ velamine super cor tuum.

Ad hoc, frequenter ad Dominum convertere, rogans : *Cor mundum crea in me, Deus, etc. Faciem tuam illumina super servum tuum, etc. Illumina vultum tuum super me*, et miserere mei, etc.

Talibus ad Deum conversionibus, fies divini luminis particeps, ut in alios illud reflectere valeas, n. 15, 16, 17, 18.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

Suam suorumque Collegarum defensionem, contra pseudoapostolorum calumnias, ita texit in hoc capite, ut et eos obliquè percutiat.

℣. 1, 2, 3 et 4. Tam gloriosum ministerium, per Dei misericordiam consecuti, in eo fungendo non pigrescimus; nec quidquam eo indignum, aut turpe quid agimus, etiam occultè; sed castè, sincerè et clarè Evangelium ubique prædicamus; ita ut, si quibusdam adhuc sit ignotum, malitiâ cæcis, et videre nolentibus, sit ignotum.

℣. 5 et 6. In hac autem prædicatione, non nostram, sed Domini nostri Jesu Christi gloriam quærimus, non dominari fidelibus, sed eis ministrare ambimus : idque, ut Dei in nos misericordiæ respondeamus; qui sicut olim è tenebris abyssi lucem eduxit, quæ mundum illuminaret, ita mentes nostras, priùs tenebrosas, per Spiritum suum illuminavit, ut alios scientiâ et cognitione gloriæ suæ in Christo visæ, illuminaremus.

℣. 7. Hunc autem cœlestis luminis et gratiæ thesaurum in nobis, vasis testaceis et fragilibus, inclusit, ut ei soli tribuatur omnis nostri ministerii gloria.

℣. 8. Quò fragiliores sumus, eò clariùs apparet in nobis ejus omnipotentia : hinc undique pressi, non angustiamur; aporiati, non destituamur.

℣. 9, 10, 11. Continuis agitati persecutionibus, evadimus; prostrati, non perimus; mortificati, non morimur : sicque divinâ nos conservante potentiâ, mortem simul et resurrectionem Domini nostri Jesu Christi, quâdam similitudine repræsentamus, hâc nostrâ morte simul et vitâ.

Itaque ob Evangelium continuè morimur; at nostrâ corporali morte spiritualiter vivitis, ℣. 12.

℣. 13. Cæterùm, non obstantibus tot periculis et mortibus, liberè tamen et audacter prædicamus, quia verè credimus; sicut de David scriptum est : Credidi, ideo locutus sum et loquor.

℣. 14. Credimus, inquam, et fide certissimâ quòd Deus, qui Dominum nostrum Jesum pro nobis occisum suscitavit à morte; et nos propter Jesum occisos suscitabit, nosque vobiscum, ad quos omnia nostra ordinantur ministeria, in suo regno collocabit.

℣. 16. Hinc non deficimus in adversis, sed mens nostra fit quotidie vegetior : quia fide scimus quod momentanea et levis tribulatio parat nobis gloriam infinitam et æternam.

℣. 18. Ideo ad præsentia et visibilia quæ temporaria sunt, non spectamus, sed ad futura et invisibilia quæ durabunt in æternum.

CAPUT QUARTUM.

PARAPHRASIS.	TEXTUS.
PROINDE, cùm per Dei misericordiam, ad tantùm ac tale ministerium fuerimus vocati; in eo fungendo non segnes sumus, nec ob adversa, concidimus animo.	1. IDEO habentes admin tionem, juxta quod sericordiam consecuti mus, non deficimus.
Nihil, nec occultè, tanto ministerio indignum agimus; sed à nobis longè rejicimus omnem, etiam occultam, vitæ turpitudinem;	2. Sed abdicamus o dedecoris,
Nec astutè conversamur inter homines, nec Dei verbum falsificamus;	Non ambulantes in astuti que adulterantes verbu
Sed nudâ et apertâ vitæ et doctrinæ veritate, nos laude dignos efficimus, et apud	Sed in manifestatione ritatis commendantes

CAP. IV. 1. *Ideo habentes administrationem...* Gr. hanc.

In superiori capite Evangelici ministerii præcellentiam ostendit; nun ad suam, suorumque collegarum defensionem descendit, contra ad riorum suorum calumnias : sic autem suam texit apologiam, ut el adversarios tacitè percutiat.

Habentes administrationem hanc, de qua dixi.

Juxta quod. Gr. καθῶς, prout, sicut.

Id est, cùm per gratuitam Dei misericordiam vocati et electi fuerin tantum et tale ministerium, et quod ad tantam nos gratiam promove

Ideo, id est, ut huic gratuitæ Dei super nos misericordiæ responde et hàc nobis promissâ gloriâ non simus indigni;

Non deficimus, id est, non segnescimus, ait Erasmus, in hoc s munere fungendo; vel :

Non deficimus, id est, non destituimur, nec deficimus ad pericula flictiones, ait Theophylactus.

Uterque sensus bonus et verus, sed ultimus litteralior et juxta Græc juxta nostram Vulgatam.

2. *Sed abdicamus.* Syr. sed exsecrati sumus, id est, rejicimus, lon pellimus à nobis.

Occulta dedecoris. Syr. occultamenta dedecoris, id est, ea facinora ob pudorem solent à peccantibus occultari, ne per ea cadant in opprol

Non ambulantes in astutia; id est, simulatè ac versutè non conver inter homines, unum palàm ostendentes, aliud occultè facientes.

Neque adulterantes... Syr. neque dolosè tractantes sermonem Dei, i non falsificantes verbum Dei.

Hic dolus, sicut et cauponatio, de qua cap. 2. n. 17, opponitur si tati ac puritati, quà verbum Dei debet administrari. Vide ibi dicta.

Sed in manifestatione veritatis..... id est.

Sed nudà et apertà, tùm vitæ nostræ, tùm doctrinæ veritate, nos homines rectè, et secundùm conscientiam judicantes, commendatos et dignos efficimus, et coram Deo omnia vidente.

metipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo.

3. Quòd si etiam opertum

homines rectè judicantes, et coram Deo omnia intuente.

Quòd si post tam apertam Evangelii præ-

Notanda ad intelligentiam.—Ad pleniorem horum versuum, imò et ad totius ferè capitis hujus intelligentiam, recordare quòd hic, ut jam dixi, duo simul agat Apostolus, scilicet adversarios suos tacitè perstringit, et se suosque collegas, contra adversariorum suorum calumnias justificat.

Intellige ergo quasi diceret :

Pseudoapostoli, quia à Deo non sunt in ministerium vocati, sed sponte intrusi, et in eo se, suaque commoda quærunt, ideo in adversis statim deficiunt.

Quasi mercenarii, lupum vident et fugiunt.

Nos Apostoli, per Dei gratuitam voluntatem vocati, per Dei gratiam, in nostro munere fungendo non segnescimus, nec ob adversa qualiacunque deficimus.

Bonus pastor vitam dat pro ovibus.

Pseudoapostoli, sanctitatis speciem præ se ferentes, occultè turpes sectantur voluptates.

Quæ in occulto fiunt ab eis, *turpe est et dicere.*

Nos Apostoli omnem, etiam occultam, rejicimus vitæ turpitudinem. Nihil, nec occultè, nostro ministerio indignum agimus; sed vivimus dignè Deo, cujus sumus ministri.

Pseudoapostoli, ut se apud homines commendent, versutè conversantur, ipso Dei verbo subdolè utuntur, illudque corrumpunt ad fines suos.

Ut homines decipiant, et fucatis operibus, et falsis sermonibus sese alios quàm sint demonstrant : semetipsos et opere et sermone mentiuntur.

Nos Apostoli, nihil per hypocrisim facimus, nec loquimur; nec operibus, nec sermonibus mentimur, ut gratiores simus, sed ipsâ veritate et vitæ et doctrinæ, nosmetipsos commendatos efficimus apud omnes homines, seu fideles, seu infideles, dummodò rectè sentiant, et secundùm conscientiam judicent, imò et coram Deo, cor et renes probante.

Ipsâ veritate vitæ et doctrinæ manifestamus omnibus hominibus, quid coram Deo ipso simus, et quid sentiamus.

Quales sumus coram Deo, tales apparemus hominibus; et quales apparemus, tales et sumus.

Notandum ad mores.—In his ergo verbis imaginem habes veri et falsi Pastoris, Doctoris, Apostoli. Falsum exsecrare; bonum imitare.

Ad exemplum divi Pauli et aliorum Apostolorum, fidelis minister Christi attendat ad Dei misericordiam erga se, ad ministerii sui dignitatem, ad æternam gloriam sibi promissam.

Et his omnibus respondens, nec segnescat in prosperis, nec animo concidat in adversis;

Nihil, nec occultè, suo ministerio indignum agat; sed omnem exsecretur, etiam occultam, vitæ turpitudinem;

Ambulet simpliciter, sincerè verbum Dei prædicet; solâ vitæ et doctrinæ veritate sese commendatione dignum reddat, et coram hominibus, et coram Deo, omnia intuente.

3. *Quòd si etiam opertum est.*

Ob dicta, tum proximè, tum in fine cap. 3, n. 18, potest objici : Si veritatem Evangelii ita manifestas, cur ergo tot hominibus adhuc est opertum?

dicationem, adhuc quibusdam velatum est, iis tantùm est velatum, qui perire volunt, et non videre.

Iis, nimirum infidelibus, quorum mentes diabolus excæcavit, ne fulgeat eis lux clarissima Evangelii, per quod manifestatur gloria Christi, qui est perfecta imago Dei Patris, lumen de lumine.

In hac autem aperta Evangelii prædicatione, non nostram, sed Domini nostri Jesu Christi gloriam quærimus; nec nostram, sed vestram utilitatem; nosque servos vestros propter Jesum, et in Christo Jesu, profitemur.

est Evangelium nostrum; in iis qui pereunt, est opertum;

4. In quibus deus hujus seculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei.

5. Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per Jesum:

Huic objectioni occurrens, respondet id fieri non ministrorum vitio, sed hominum illorum culpâ, qui mente obcæcati, lumen non percipiunt.

Quòd si, post tam apertam veritatis prædicationem, adhuc velatum est Evangelium quod prædicamus,

Iis tantùm velatum est *qui pereunt* et perire volunt; quia vera videre nolunt, quæ vitiis ipsorum adversantur.

4. *In quibus deus hujus seculi......* id est, iis scilicet infidelibus, quorum *deus hujus seculi*, diabolus; *princeps mundi hujus*. Joan. 14, mentes excæcavit tenebris infidelitatis et vitiorum, *ne fulgeat illis lux Evangelii.*

Gloriæ Christi, id est, quod est gloria Christi, seu per quod manifestatur gloria Christi, ejus divinitas, resurrectio, etc.

Seu Evangelii à nobis prædicati, ad declarandam gloriam Christi.

Vel adeo ut non fulgeat illis lux clarissima, et splendor gloriosus Evangelii Christi.

Qui est imago Dei, id est, *splendor gloriæ*, Hebr. 1. *Candor lucis æternæ*, Sap. 7. *Illuminat omnem hominem*, Joan. 1.

His tamen noctuis non affulget, quia lucem fugiunt, tenebras amant magis quàm lucem. *Et hoc est judicium mundi* et mundanorum.

Evangelium ergo nostrum perspicuum est prædicationis veritate, occultum depravatione cæcitatis; seu quia velamen est super cor eorum.

Observatio moralis. — In illis infidelibus, ab hujus seculi deo excæcatis, intuere infinitos propemodum homines, qui se Christianos dicunt; sed qui, amore hujus seculi obcæcati, clarissimam Evangelii lucem non vident: divitiarum, voluptatum et honorum amore captis, non affulget lux Evangelica paupertatis, mortificationis et humilitatis Christi: obvelatum est illis hoc Evangelium; verum non credunt, quod ipsorum cupiditatibus adversatur. Cupiditas velamen est super cor eorum.

Christi gratiæ est hoc velamen tollere: hanc ergo gratiam continuò efflagitet Christianus, quâ videat, quâ amet, quâ opere compleat veritates Evangelii Christi. *Da illuminatos oculos cordis nostri;* oculos, non mentis tantùm, sed et cordis; oculos, quibus sic videamus, ut et amemus.

5. *Non enim nosmetipsos prædicamus...*

Dilutâ objectione, probat quod dixit, scilicet quòd sincerè prædicent, et se solâ veritatis manifestatione commendent.

Non enim ad gloriam, aut utilitatem nostram *prædicamus;* sed ad gloriam Jesu Christi Domini nostri, cui unicè incumbimus: omnis nostra prædicatio ad eum refertur, ut Dominum nostrum.

6. Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere,

Ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu.

Idque, ut Dei in nos gratiæ respondeamus, qui sicut olim de tenebris abyssi lucem eduxit, quæ mundum illuminaret;

Ita mentes nostras priùs tenebrosas, per Spiritum Sanctum illuminavit, ut alios, scientiâ et cognitione gloriæ Dei, in Christo, velut imagine suâ lucentis, illuminaremus.

Nos autem servos vestros palàm profitemur, propter Jesum, nostrum et vestrum Dominum.

Nosmetipsos, ut servos totos impendimus utilitati vestræ ac saluti, *per Jesum*, et propter Jesum, à quo hoc apostolatûs ministerium accepimus ad vestram salutem.

Observatio moralis. — In his quoque verbis pseudoapostolos cerne, se, suaque quærentes in prædicatione, non quæ Jesu Christi : et fidelibus dominari volentes, non servire.

Et hæc duo caveat verus Christi minister.

Christi Domini minister es : Domino tuo sis ergo fidelis; ejus gloriam quære, non tuam, alias fur eris et latro.

Fidelium minister es propter Jesum : illis ergo propter Jesum ministra, cum charitate et zelo; cum humilitate et mansuetudine.

Ab omni autem dominationis specie cave; aliàs herus eris, non minister et servus, contra Domini tui voluntatem.

Sicque rursus fur et latro; latro gloriæ, latro et dominationis, quod utrumque Christi est, non tui.

Heu! quot in Ecclesia fures!

6. *Quoniam Deus, qui dixit...*

Dat rationem ob quam se totos Domini Jesu gloriæ, et proximorum saluti, per prædicationem impendant.

Quoniam idem *Deus qui*, initio mundi, jussit è *tenebris* oriri lucem, quæ mundum illuminaret : *Fiat lux*. Gen. 1.

Idem, inquam, Deus *illuxit* in mentibus nostris, priùs tenebrosis; id est, nobis Apostolis suis, priùs ignaris, infudit lumen fidei et cognitionis mysteriorum.

Ad illuminationem..... id est, non solùm ut nos illuminemur; sed et ut alios illuminemus scientiâ et cognitione gloriæ Dei.

In facie Christi Jesu; id est, quæ gloria Dei clarè in Filii sui facie, velut imagine, lucet : *Qui videt me, videt et Patrem.*

In facie. Syr. in persona Jesu Christi; id est, quo officio fungimur in persona Jesu Christi, vice et nomine Christi, seu ut legati Christi.

Juxta nostram Vulgatam, quam sequuntur D. Chrysostomus et Theophylactus, *in facie...* id est, ut illuminemus alios scientiâ gloriæ Dei, ut apparet in Christo; seu per Christum, ait Theophylactus, per quem lucet in nobis Pater. *Ego te clarificavi super terram.*

Observatio litteralis et moralis. — Sicut è tenebris abyssi lux educta fuit, ut Deum in suis creaturis videremus : ita è tenebris legis, lux Evangelica, seu lumen fidei, ut Deum in Christo, suâ consubstantiali imagine, videremus.

Quò Christus creaturis perfectior est imago Dei, eò et perfectior est Dei in Christo cognitio quàm in creaturis.

Hujus autem lucis originem nota.

Hunc autem cœlestis luminis thesaurum in nobis, testaceis et fragilibus vasis, haberi voluit, ut omnis ministerii nostri sublimitas et gloria ipsi tribuatur, et non nobis imputetur.

In hoc ejus divina virtus in nobis apparet, quod undique, et modis omnibus pressi, non opprimimur; anxii, et perplexi : non destituimur, sed nobis adest Deus.

7. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis.

8. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur : aporiamur, sed non destituimur.

Deus pater luminum, fonsque luminis est.

Christus, lumen de lumine; à Patre luminum genitus, ut lumen.

Christus lumen de lumine, suos Discipulos et Apostolos illuminavit; et per eos et illorum successores illuminavit, et pergit illuminare mundum.

Sicut autem lux à Deo creata est ad lucendum; ita Apostoli, omnesque Apostolici, seu in apostolico munere successores, ad illuminandum.

Attendat ergo sibi vir apostolicus, et in se et in opera sua reflexus, videat quomodo huic divinæ erga se voluntati respondeat.

An lucet in se? an alios illuminat doctrinæ et exemplorum suorum lumine? an Deum clarificat super terram?

Recordetur se lucernam super candelabrum positam, ut luceat omnibus qui in domo Dei sunt.

Caveat ne sit è contra titio fumans, suique fumi tenebris et fetore obscurans et offendens.

7. *Habemus autem thesaurum*... thesaurum scilicet cœlestis scientiæ, mysteriorum Dei ad illuminationem aliorum : seu augustum illud Evangelicæ prædicationis munus.

In vasis fictilibus. Syr. in vase testaceo, id est, in corpore luteo, fragili et caduco : in anima quidem spirituali et immortali, sed luteo corpore circumdata.

Potes et optimè intelligere per vasa hæc, non solùm corpora, sed et Apostolorum personas, quas vocat testaceas et fictiles, quia Apostoli homines erant viles, rudes, illitterati, inopes, fragiles et contemptibiles.

Ut sublimitas. Gr. ὑπερϐολὴ, excessus, eminentia, excellentia.

Virtutis, id est, potestatis nostræ, seu quæ in nobis est, seu quæ in nobis apparet.

Sit Dei, id est, Deo tribuatur, non nobis; seu ut eminentia virtutis nostræ sit Dei.

Sicut ex nihilo Deus creavit omnia : ita et vilibus, et nihili instrumentis reparavit; ut soli Deo et creationis et reparationis tribuatur gloria.

Cave tibi, vas testaceum, et vide ne quidquam in opere Dei tu tibi tribuas; sed humiliare sub omnipotenti manu Dei, eique totam tribue gloriam tui ministerii. *Soli Deo omnis honor et gloria.*

8. *In omnibus tribulationem patimur.*

Horum testaceorum vasorum fragilitatem simul et sublimem in illis Dei virtutem demonstrat.

In omnibus tribulationem.... Gr. in omni pressi, sed non coarctati. Syr. per omnia premimur, sed non suffocamur. Ambrosius, in omnibus pressuram passi, sed non coangustati.

Id est, rebus adversis undique premimur; sed divinâ nos protegente potentiâ, non coarctamur : imò in angustiis, mens nobis lata, libera et excelsa.

9. Persecutionem patimur, sed non derelinquimur : dejicimur, sed non perimus :	**Continuis agitati persecutionibus, Deo protegente, evadimus ; prostrati, non frangimur.**
10. Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes,	**Indesinentibus mortis periculis, mortem Domini nostri Jesu Christi, quâdam similitudine, in corporibus nostris semper et ubique exprimimus ;**
Ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris.	**Ut et ejusdem vita gloriosa in corporibus nostris aliquando reveletur.**
11. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum : ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali.	**Nos enim, quandiu vivimus, morti propter Jesum exponimur, ut et vita immortalis Jesu appareat aliquando in nostra carne mortali, cùm immortalitatem induerit.**

Aporiamur, equidem rerum egentes, et consilii inopes, hæremus anxii : seu omni humano auxilio, solatio et consilio destituti, nescimus quid agere debeamus.

Aporia est inopia mentis et corporis, id est, penuria rerum et inopia consilii.

Sed non destituimur in hac aporia ; quia divinum nobis adest auxilium, solatium et consilium, ubi desunt humana.

Ambrosius habet : inopiam passi, sed non destituti ; id est, inquit, in inopia positis adfuit pastor Deus.

9. *Persecutionem patimur*, ab hominibus, *sed non derelinquimur* à Deo.

Dejicimur in terram, humanâ malitiâ : *sed non perimus*, quia divinâ potentiâ erigimur.

Vel ex alto præcipitamur, vasa fictilia et testacea ; at Deo manum suam supponente, non frangimur, nec, qui in nobis reconditus est thesaurus, effunditur.

10. *Semper mortificationem*..... continuis periculis et mortibus expositi, passionem et mortem Domini nostri Jesu, in corporibus nostris semper et ubique *circumferimus*. Syr. bajulamus. Arab. portamus ; id est, quâdam similitudine exprimimus.

Ut et ejusdem Domini *Jesu vita* gloriosa, quam nunc habet, *in corporibus nostris* aliquando reveletur. Quando *reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratam corpori claritatis suæ.*

Potest et dici, nostris mortibus continuis, mortem Domini Jesu repræsentamus ; et nostro è mortis faucibus exitu ferè continuo, resurrectionis Christi speciem exhibemus : ita D. Chrysostomus, Theophylactus, etc.

11. *Semper enim nos, qui vivimus*.... quandiu enim vivimus, morti exponimur propter Jesum, ut aliquando vita Jesu æterna et immortalis appareat in nostra carne mortali, quando scilicet, immortalitatem induerimus.

Vel ideo morti semper tradimur, et tamen vivimus, ut in nobis appareat quòd Christus surrexit et vivit : nec enim nos in tot mortibus vivos servaret, nisi viveret.

Observatio moralis. — Hinc et tu, vas testaceum, disce christianum, apostolicum ; divinumque patiendi modum.

Pressus undique malis, nec coarcteris, seu ne suffoceris ; mentem in Deum eleva, Deum te videntem, primumque malorum tuorum auctorem adora, et corde fiduciâ pleno, invoca.

Itaque per Evangelii prædicationem mors corporalis in nobis efficitur;

Sed per nostram mortem vita spiritualis vobis procuratur.

Cæterùm, in mediis his mortibus et periculis, habentes eumdem fidei spiritum, quem habuit David in suis tribulationibus, sicut de eo scriptum est : Credidi, ideo loquor : Ita et nos apostoli, quia verè credimus, ideo et liberè, et audacter prædicamus.

12. Ergo mors in nobis operatur,
Vita autem in vobis.

13. Habentes autem eumdem spiritum fidei, sicut scriptum est : Credidi, propter quod locutus sum; et nos credimus, propter quod et loquimur :

Experieris quod Propheta expertus est, et dixit : *Cùm invocarem exaudivit me Deus justitiæ meæ, in tribulatione dilatasti mihi.*

Aporiatus, inops rerum et consilii, in rebus arduis anxius et perplexus, ne desperes : sed in Deum erectus, ejusque providentiæ confisus, inopiam tuam, curam et anxietatem tuam in Deum, ejusque providentiæ sinum projice.

Et ipse te enutriet, ipse tibi aderit adjutor, consolator et consilium, ubi desunt humana.

Mortificatus, cruci affixus, Christum in te crucifixum intuere : ejus in te stigmata venerare.

Mortificatio, passio tua, est passionis et mortis Christi participatio : opprobrium tuum, ejus opprobriorum communicatio : in Christiano patitur Christus.

Communicans ergo Christi passionibus gaude; si compateris, et conglorificaberis.

Passio et mortificatio tua vitæ beatæ, gloriosæ et immortalis erit principium et semen.

Sicut in te nunc mortificato et crucifixo repræsentatur mors et passio Christi; sic in te resuscitato, glorioso, repræsentabitur aliquando resurrectio et gloria Christi.

12. *Ergo mors in nobis operatur...* Gr. ἐνεργεῖται, passivè.

Ex dictis concludit :

Ergo per Evangelii prædicationem mors, corporalis scilicet, *efficitur in nobis*, seu ob Evangelium quotidie morimur, quotidianis exponimur mortis periculis.

Vita autem in vobis, id est, at per nostram mortem : seu, per nostra mortis pericula quotidiana, procuratur vobis vita fidei, religio et religionis augmentum : ob quæ vitam vivetis sempiternam.

Et hìc obliquè taxat pseudoapostolos, in quibus nihil simile reperies; nec talem ob Evangelium mortificationem et passionem; nec talem eorum in periculis à Deo conservationem; nec per mortem illorum, salutis aliorum procurationem.

13. *Habentes autem eumdem......* rationem dat ob quam, nonobstantibus tot periculis et mortibus, continuè tamen et audacter Apostoli suo fungantur officio; liberè scilicet et intrepidè prædicant : nimirum, quia verè credunt.

Et hìc pseudoapostolos intuere tacentes in periculis, quia non credunt. *Canes muti, latrare non audentes.*

Habentes autem in his omnibus supradictis tribulationibus *eumdem fidei*

14. Scientes quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum.

Certissimâ fide scientes quòd Deus, qui Jesum pro nobis occisum suscitavit à morte, nos propter Jesum occisos, à morte suscitabit, et vobiscum in regno suo collocabit.

15. Omnia enim propter vos: ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei.

Dixi vobiscum, nec temerè: omnia enim nostra ministeria ad vestram salutem ordinantur; ut quò latiùs et ad plures effunditur evangelica gratia, eò plures Deo reddant gratiarum actionem, quâ glorificetur Deus.

16. Propter quod non defi-

Hàc spe, hocque animo freti, non defi-

---

spiritum, quem habuit David tribulatus: *sicut* de eo *scriptum est: Credidi* corde: *propter quod locutus sum* ore.

Ita et nos Apostoli, quia corde credimus, ideo et prædicamus audacter et liberè, mediis in mortibus.

14. *Scientes quoniam qui suscitavit Jesum...*

Quid creditis fide certissimâ? quia Deus, qui Dominum Jesum pro nobis occisum suscitavit à morte, et nos, propter Jesum ejusque Evangelium occisos, suscitabit in die novissimo, nosque ad dexteram suam vobiscum constituet in regno vivorum.

15. *Omnia enim propter vos*, quasi diceret: Nos dixi vobiscum, non vos nobiscum; et rectè, quia omnia ministeria nostra ad vestram salutem ordinantur: et quod agimus et quod patimur vestrum est.

Ut gratia abundans.. ut in multos effusa gratia, per multos etiam *pariat gratiarum actionem*, quâ Deus glorificetur.

Multa ex præcedentibus notanda. — Nota primò ex n. 13. quòd tempora quidem variata sint, sed non fides: habemus eumdem fidei spiritum, quem sancti Patriarchæ habuerunt; crediderunt venturum, quem nos venisse credimus.

Nota secundò, quòd non bene et perfectè credit, qui quod credit, loqui erubescit. *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem;* Rom. 10, n. 10: *Qui me erubuerit......... et hunc Filius hominis erubescet.* Lucæ 9. 26.

Bene crediderunt Apostoli et martyres, qui, quia crediderunt, ideo confessi sunt. Credendo vitam apprehenderunt; loquendo invenerunt mortem; sed mortem in qua corpus corruptibile seminaretur, et incorruptio meteretur, ait D. Anselmus.

Nota tertiò, quòd fides, quæ in omnibus radix est salutis, et creaturæ novæ initium, in Apostolis et martyribus fuit illorum et nostræ salutis principium.

Quia crediderunt, justi facti sunt, vitam apprehenderunt; quia crediderunt, locuti sunt, prædicaverunt, suisque verbis et prædicationibus alios ad fidem adduxerunt: *fides ex auditu.*

Quia locuti sunt, mortem subierunt; at ex illorum morte salus nostra: sanguis martyrum semen fuit Christianorum.

Nota ex n. 15. quòd et Spiritûs Sancti charismata et Apostolorum omnia ministeria sint ad fidelium salutem ordinata; hæc autem salus ad Dei gloriam, tanquam ad finem ultimum.

16. *Propter quod non deficimus...*

Propter quod, superiora respicit; propter spem æternæ gloriæ, propter

cimus in adversis; sed licèt pars exterior nostra, caro scilicet, corrumpatur, seu attenuetur, pars tamen interior, animus noster, fit in dies vegetior;

Quia fide certâ scimus quòd momentanea et levis afflictio corporis parit nobis ineffabile pondus gloriæ æternæ et infinitæ; seu gloriam sublimissimam, et quæ mirè supra modum superat omnes hujus temporis afflictiones.

Ideò ad hæc præsentia, quæ videntur, et temporaria sunt, non spectamus; sed ad invisibilia, et quæ sunt æterna.

cimus; sed licèt is, qui foris est, noster homo corrumpatur; tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem.

17. Id enim quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.

18. Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur: quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt.

---

vestram salutem, et propter majorem Deo procurandam gloriam; seu,

Spem beatæ resurrectionis habentes, ut multorum salutem, et majorem Dei gloriam procuremus.

Non deficimus in adversis, nec fatigamur in nostro munere fungendo, sicut in 1. n.

Sed licèt is, qui foris est... id est, pars exterior hominis, caro, corrumpatur pressuris, plagis, fame, siti, frigore, etc.

Tamen is qui intus est....... pars interior, spiritus *renovatus*, fit vegetior fide et spe futuri præmii.

Vel *renovatur* per novas gratias, quibus reflorescit in Dei cognitione, et accenditur in Dei amore; hincque major de die in diem alacritas ad majora toleranda.

17. *Id enim quod in præsenti est momentaneum...* Gr. nam momentanea levitas tribulationis nostræ, id est, præsens, celerrimè transiens, et quasi momentanea et levis tribulatio.

Supra modum in sublimitate. Gr. secundùm excellentiam in excellentiam, id est, excellenter excellentem, et sublimissimam gloriam operatur, seu parit in nobis.

Itaque non deficimus, sed de die in diem renovamur, quia fide scimus quòd præsens hæc et celerrimè transiens, et quasi momentanea, et aliunde levis tribulatio, quam propter vestram salutem Deique gloriam patimur, producit in nobis, seu nobis meretur futuram gloriam, incomparabiliter majorem et excellentiorem, id est, *æternum gloriæ pondus.*

Apostolica verba perpende: præsens et momentaneum cum æterno, leve cum gravi, tribulationem cum gloria componit; et hoc non contentus, alteram vocem jungit; eamque duplicat, cùm ait: *Supra modum in sublimitate*, seu magnitudinem excellenter excellentem, ait Theophylactus: mirè supra modum, ait Erasmus.

Syrus autem sic habet: namque oppressio hujus temporis, licèt exigua et levissima sit, gloriam infinitam, in seculum seculorum parat nobis.

18. *Non contemplantibus nobis.....* ideo ad hæc præsentia, quæ videntur, non spectamus; sed ad futura, quæ non videntur. *Quæ enim videntur, temporalia* sunt et transitoria; *quæ autem non videntur, æterna sunt* et

permansura : rei autem temporariæ ad æternam nulla durationis proportio. Omnia quæ videntur, sive supplicium dicas, sive quietem : quæ non videntur, sive regnum sit, sive cruciatus : ut illinc nos excitet et adhortetur; hinc terrorem nobis injiciat. D. Chrysostomus.

OBSERVATIO MORALIS. — Hi fuerunt in Apostolis effectus fidei : fide pleni et animati, temporalia omnia sprevêre; æterna sola dilexêre; visibilia hæc, quia transitoria, nec aspexêre quidem; ad invisibilia, quia æterna, ut ad scopum, spectavêre semper et continuè n. 17 et 18.

Sed ô felicem temporalium et visibilium contemptum!

Sed ô feliciorem ad invisibilia et æterna, ut ad scopum, attentionem et intuitum continuum!

Hinc fortes facti sunt in bello, n. 16; hinc de die in diem vegetiores in passionibus, n. 17; hinc cum gaudio famem, sitim, verbera, carceres, mortem toleraverunt, 8, 9, 10, 11.

Scientes et fide videntes quòd momentanea et levis tribulatio æternam et infinitam illis pariebat gloriam, 17.

Similia et nos faceremus; et similiter pateremur, si similem haberemus fidem. Hanc ergo indesinenter efflagitemus.

Domine, adauge nobis fidem. Da nobis illuminatos cordis oculos, quibus temporalium, et visibilium omnium inane et nihilum videamus, æternorum et invisibilium veritatem jugiter intueamur.

Viso et attento temporalium nihilo, ab eis oculos sic avertemus, ut nec aspiciamus.

Perspectâ æternorum solidâ et constanti veritate; ad hæc anhelabimus; ad hæc, inter mundanas varietates, nostra fixa semper erunt corda; ad hæc, ut ad scopum nostrum, omnia nostra dirigemus et opera et passiones : propter hæc, temporalium jacturam, corporis ipsius destructionem libenter patiemur. Quia momentum cum æterno, leve et modicum cum infinito et immenso commutabimus.

O felicem momentaneæ tribulationis cum æterna requie commutationem! O terque quaterque beatam vitæ miseræ cum divina vita commutationem!

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 4. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Dei et Ecclesiæ minister in versibus 1, 2, 5, 6, notet veri apostoli, episcopi, pastoris virtutes quas imitetur.

Notet et pseudoapostoli, falsi pastoris, mercenarii vitia quæ exsecretur et fugiat.

Utriusque imaginem habes in Commentario, n. 2. Vide præterea, n. 5, 6, 7.

SECUNDO. — In versibus 8, 9, 10, 11, discamus omnes christianum, apostolicum et divinum patiendi modum. Vide observationem moralem in fine, n. 11.

TERTIO. — Notemus quòd hanc christianam patientiam, apostolicamque fortitudinem det fides viva, quæ rerum omnium temporalium instantaneam vanitatem patefaciat; solidam et constantem æternorum veritatem demonstret. Vide n. 16, 17, 18.

Hæc ergo fides continuè petenda. Vide observationem moralem in fine n. 18.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

Primis versibus pergit rationem reddere eorum quæ in fine cap. 4, ỹ. 16. dixit, scilicet cur ipse Paulus, et ejus collegæ non deficiant in tribulationibus; imò ubi eorum corpus pressuris corrumpitur, spiritus fit de die in diem vegetior.

ỹ. 1. Quia scimus per fidem quòd si corpus, terrena domus animæ, destruitur, in resurrectione corpus habebimus spirituale, immortale, gloriosum.

ỹ. 2, 3, 4. Ad hanc gloriam anhelamus, non quidem exui corpore cupientes, sed immortalitatem supervestiri : mortem enim naturaliter formidamus.

ỹ. 5. At considerantes et quòd Deus ad hanc nos gloriam creavit, et in ejus pignus, Spiritum Sanctum nobis dedit, confidimus et optamus à corpore separari, et Domino præsentes esse, ipsoque frui, ỹ. 6, 7, 8.

ỹ. 9. Ut tanto bono fruamur, omni studio satagimus Deo placere : et tremendum ejus recogitantes judicium, sincerè coram eo ambulamus, nostramque sinceritatem hominibus suadere studemus, ne cuiquam simus offendiculo : ỹ. 10, 11.

ỹ. 12. Hic à se removet omnem vanæ gloriæ suspicionem, et semetipsum justificat contra pseudoapostolorum calumnias, explicans quo animo se laudet, et sese humiliet ; neutrum suî causâ, utrumque propter Dei gloriam et proximi salutem, ỹ. 13.

ỹ. 14. Ad sic agendum movet et urget Christi charitas et exemplum : pro omnibus mortuus est, ut nobis ipsis mortui, ipsi vivamus, non nobis, ỹ. 15.

ỹ. 16. Hinc nos Apostoli, nobis mortui, Christo soli viventes, neminem, nec nos, nec alios, nec ipsum Christum, secundùm carnales, et humanos affectus intuemur, aut diligimus; sed secundùm charitatis Christi spiritum, Dei gloriam, et proximorum salutem, in omnibus nostris factis et verbis quærimus.

ỹ. 17. Taliter agat quilibet Christianus, nova in Christo creatura factus, in novitate vitæ ambulet.

ỹ. 18. Hujus novitatis principium ostendit Deum, qui nos per Christum sibi reconciliavit : et nos Apostolos, hujus reconciliationis hominibus conferendæ, nuntios fecit et cooperarios, ỹ. 19.

ỹ. 20. Itaque sumus, Christi loco, Dei ad homines legati, et per nos Christus et Deus ipse vos hortatur. Cum Deo redite in gratiam, memores hujus in vos misericordiæ, ipsam justitiam fecit peccatum, ut vos peccatores et peccatum ipsum essetis justitia Dei.

CAPUT QUINTUM.

TEXTUS.

1. Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis.

PARAPHRASIS.

Novimus enim per fidem, quòd si corpus hoc terrenum, quod est animæ domicilium, ad instar tabernaculi, destruatur pro Christo; habebimus in resurrectione domicilium, seu corpus spirituale, æternum, cœleste, non humanitus, sed divinitus factum.

Cap. V. 1. *Scimus enim*... Hæc particula, *enim,* indicat quòd hæc cum præcedentibus in fine cap. 4. cohærent.

Dat ergo rationem cur ad visibilia et temporaria non spectent, et cur non deficiant in momentaneis tribulationibus; imò, cur mens renovetur, ubi caro corrumpitur.

Pergit itaque inculcare vitæ futuræ gloriam, et quantùm ad corpus, et quantùm ad animam.

Primò quantùm ad corpus, post resurrectionem, de qua supra, n. 14, etc.

Scimus enim per fidem, sumusque persuasi, *quoniam,* id est, quòd *si terrestris domus nostra,* id est, caro, corpus nostrum, quod ex terra et in terra est, quodque quasi animæ nostræ domicilium.

Hujus habitationis, id est, in quo nunc habitat. Gr. domus tabernaculi, id est, in qua domo habitat, quasi in tabernaculo, seu tentorio, ad parvum, scilicet tempus, sicut milites in tentoriis.

Dissolvatur, id est, destruatur pro Christo.

Habemus, id est, habebimus citò in resurrectione : agitur enim de resurrectione, ut patet ex n. 14, cap. 4; et ideo sequentia sunt intelligenda de corpore glorioso, non simpliciter de gloria animæ.

Ædificationem, id est, ædificium à Deo factum, seu corpus spirituale, de quo primæ Cor. 15. n. 42, 43, etc.

Non manufactum. Perstat in metaphora, quâ cœpit de corpore loqui, per similitudinem ædificii; quod quidem solet hominum manibus fieri.

Nostrum autem ædificium cœleste, seu corpus spirituale, fiet tale divinitus, seu divinâ potentiâ.

Corpus equidem animale factum est humanâ operatione; corpus verò spirituale fiet operatione divinâ, per Spiritum vivificantem, ut dictum est primæ Cor. c. 15.

Æternum in cœlis, immortale, incorruptibile, cœleste, et huic supremo conveniens loco.

Pati ergo et mori non timemus, quia novimus quòd si pro Christo destruatur hoc nostrum terrestre corpus in quo anima nostra, quasi in tentorio, nunc habitat; habebimus in resurrectione domicilium, seu corpus, non terrenum, sed spirituale; non temporarium et corruptibile, sed æternum et immortale; non humanitus factum, sed divinâ potentiâ, Deo scilicet, hoc nostrum terrenum et animale corpus reddente spirituale, cœleste, immortale, subtile, clarum, et gloriosum.

Itaque nobis mori lucrum.

Nam in hoc luteo corpore gemimus, desiderantes incorruptibilitatem et dotes gloriosas cœlestis corporis, tanquam indumentum superindui : quod quidem nobis continget, si nos corpore vestitos, et non nudos deprehendat dies Domini.

Quandiu, inquam, in hoc luteo tabernaculo moramur, gemimus illius onere pressi, et ad incorruptibilitatem anhelamus; non quòd velimus per mortem hoc exui corpore; sed vellemus, per immutationem, superindui immortalitate, ut per apprehensionem æternæ vitæ absorbeatur hujus corporis mortalitas.

2. Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cœlo est, superindui cupientes :

3. Si tamen vestiti, non nudi inveniamur.

4. Nam et qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati, eo quòd nolumus exspoliari, sed supervestiri; ut absorbeatur quod mortale est à vita.

Ad hæc attende, anima christiana; hæc oculis fidei intuere, penetra, tibique continuè præsentia redde; corpus terrenum et animale spernes; pro Christo pati et mori non timebis.

2. *Nam et in hoc...* domicilio scilicet, seu corpore terreno. Syr. etenim ad hoc gemimus, et expetimus indui domo nostrâ, quæ è cœlis est.

Ingemiscimus in hoc luteo corpore, desiderantes *habitationem nostram...* id est, incorruptibilitatem et dotes gloriosas, tanquam indumentum, superindui, non deposito hoc terreno tabernaculo.

Duæ sunt in his verbis metaphoræ permixtæ; una à domo, altera à veste sumpta. Corpus nostrum et vestis et domicilium est animæ.

3. *Si tamen vestiti...* Hoc quidem, supervestiri scilicet, nobis continget, si nos dies Domini vivos, seu corpore vestitos deprehendat, et non corpore jam exutos : qui enim vivi reperientur, aut sine morte, aut saltem cum brevissima, immutabuntur, dotes gloriosi corporis, ut pallium, superinduentes.

Divus Paulus de fine mundi semper egit, ut proximo, et qui posset eodem secum tempore viventes deprehendere, ut visum est primæ Cor. 15. primæ ad Thessal. cap. 4, n. 15.

Hic itaque sensus satìs est litteralis.

Multi tamen interpretantur : si vestiti gratiâ, charitate, bonis operibus, et non nudi inveniamur.

Si tamen exeuntes è corpore, Christum induti, et non nudi inveniamur, id est, si in forma baptismi, et traditione manserimus, ait Ambrosius.

Si Christum induti fuerimus, digni erimus superindui promissâ gloriâ : in illum enim decidet promissa claritas, quem viderit signum adoptionis habere. Idem Ambrosius.

Qui perseveraverit... salvus erit.

Uterque sensus est bonus; sed quis de facto verus, et D. Pauli? non sum persuasus, dubito.

4. *Nam et qui sumus...* Idem aliis verbis repetit, causam addens cur gemant sancti, et explicans modum, quo superindutionem cupiant.

Nam quandiu moramur in hoc mortali, caduco, et luteo corpore, gemimus illius onere pressi, et ad incorruptibilitatem suspiramus.

Eo quòd nolumus, id est, non quòd velimus hoc exui, scilicet per mortem : id enim natura refugit; sed vellemus per immutationem superindui immortalitate et dotibus gloriosis.

5. **Qui autem efficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus spiritûs.**	Deus autem ipse est, qui nos ad hoc cœleste domicilium format et aptat; qui nobis illud promisit, qui et Spiritum Sanctum nobis in arrham dedit.

Ut absorbeatur.... ita ut per apprehensionem æternæ vitæ, sine morte media, absorbeatur hujus corporis mortalitas et corruptio.

5. *Qui autem efficit nos in hoc ipsum...* Gr. at operatus nos, seu qui effecit nos. Syr. porrò qui disponit nos.

Id est, qui nos formavit, paravit, format, parat, et apta ad hoc immortalitatis indumentum, vel ad hoc cœleste domicilium, Deus est omnipotens.

Qui dedit nobis pignus Spiritûs.

Et ad hoc non tantùm nos effecit, sed et illud nobis promisit, et in promissionis suæ securitatem, Spiritum Sanctum nobis pignus dedit.

Observatio litteralis. — Dei gratiæ adscribit Apostolus omne hujus nostræ immortalitatis meritum; nostramque hac in re fidem et spem auget tum ex omnipotentia Dei, tum ex sincera Dei voluntate et promissione, tum ex pignore nobis ad hujus voluntatis et promissionis securitatem dato.

Quasi diceret : Ad hoc ipsum immortalitatis indumentum, Deus omnipotens nos effecit; illud præterea in sacris Scripturis multoties nobis promisit; et ne verbis ipsius diffideremus, suæ promissionis implendæ pignus, Spiritum Sanctum nobis dedit.

Ad hoc ipsum Deus omnipotens nos effecit.

Primò in ipsa creatione, *quâ creavit Deus hominem inexterminabilem*, et quâ nos ad imaginem suam creavit, ut ipsius beatitudinis essemus participes.

Secundò in nostra regeneratione, quâ filii Dei facti sumus in Christo, ut illius immortalitatis essemus hæredes.

Etenim, inquit Theophylactus, per Baptisma Deus sanctificavit animam et corpus, et utraque diviniora reddidit, à peccato nos liberans, ex quo mors propagata erat... à peccato verò postquam nos liberavit, corruptionem etiam destruxit; ex peccato enim corruptio.

Hoc ipsum Deus omnipotens sæpissimè repromisit in Scripturis, ac tandem in promissionis suæ securitatem Spiritum Sanctum pignus dedit.

Qui nobis per baptisma Spiritum dedit, pignus quoque immortalitatis nobis impertiit, ait Theophylactus. Futuræ immortalitatis pignus est Spiritus; et aliter, qui dedit nobis in præsenti Spiritum ex parte, pignus quoddam dedit se totum quoque traditurum : quomodo autem dabit, nisi corpore et animo incorruptibilis futuri simus? Ubi igitur pusillum hìc acceperis, arrhabonem videlicet, confide quòd et totum tunc prorsus sis habiturus. Idem Theophylactus.

Observatio moralis. — *Qui autem effecit nos... qui dedit nobis pignus Spiritûs.* Quantùm fidem, spem fiduciamque nostram, his paucis verbis firmat Apostolus, æternamque corporis et animæ vitam nos docet certò sperare!

Ad hoc creatus sum ab Omnipotente; et quia per peccatum jus ad hanc vitam perdidi, factusque sum mortalis, et filius iræ; ideo,

Per baptismum in Christi sanguine ad eam regeneratus fui; omne peccatum, unde mortalitas propagata erat, destructum fuit; mihique regenerato, et in Dei filium adoptato, Deus æternam vitam repromisit.

Et ne verbis ipsius diffiderem, suæ promissionis implendæ pignus, Spiritum Sanctum dedit. O charitas!

Hâc igitur fide et spe freti, bono semper animo sumus, cùm sciamus quòd quandiu in hoc corpore moramur, absumus à Domino.

(Nunc enim in via sumus, in fide versamur; nondum propriam Dei pulchritudinem intuemur.)

Audemus, inquam, et bono ducimus potiùs abesse à corpore, et adesse Domino, ipsumque intueri.

6. Audentes igitur semper, scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino :

7. (Per fidem enim ambulamus, et non per speciem.)

8. Audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, et præsentes esse ad Dominum.

Hanc cogita, recogita, et seriò perpende, ô anima mea! ut finis tui semper memor, et in Deum nunquam ingrata, terrenis nequaquam inhæreas.

Sed ad æterna, tanquam ad finem tuum continuè tendas, fide, spe, religione, bonis operibus.

In charitate semper ambulans et proficiens, nec pati, nec mori reformidans, ut ad immortalitatem et incorruptionem, ad quam te Deus creavit, pervenias.

6. *Audentes igitur semper.* Supple, sumus.

Nunc incipit et de animæ gloria agere, ut n. 8. clarè patebit.

Hâc igitur fide et spe freti, bono semper animo sumus et in periculis, et in passionibus, et in ipsa morte.

Scientes quoniam dum sumus... id est, quia scimus quod quandiu in hoc corpore habitamus, *peregrinamur*, et absentes sumus *à Domino*, id est, à conspectu Domini.

Hic in aliena patria, tanquam peregrini sumus, absumus à Christo, absumus à patria, ad quam creati sumus : procul à visione Dei, quæ est felicitas nostra.

7. *Per fidem enim...* Nunc enim in via sumus, et *per fidem ambulamus*, id est, fide duce et prævià, tendimus ad patriam : seu gressus nostros, affectus nostros per obscurum fidei lumen dirigimus. *Lucerna pedibus meis verbum meum.*

Et non per speciem... id est, nondum ad claram Dei in se visionem pervenimus; nondum facie ad faciem, seu ut est, videmus, seu nondum illius speciem, essentiam, propriam pulchritudinem intuemur, uno verbo nondum fruimur.

8. *Audemus autem....* Repetit, ut perficiat quod versu sexto cœpit dicere, et quod per versûs septimi parenthesim fuit interruptum.

Audemus, inquam, hâc fide et spe freti, et optamus à corpore magis absentes esse, quàm in eo commorari;

Et præsentes esse ad Dominum, id est, ipsi in patria jungi, ipsum videre, ipsoque frui.

Ecce beatitudinem animæ, quâ fruuntur sancti, statim ac sunt à corpore separati; ob quam audent, confidunt, optant à corpore separari, ut Deo, summo bono, fruantur in anima.

Syrus paucis et clarè hos tres versus exprimit.

Quoniam igitur scimus et persuasi sumus quod quandiu in corpore habitamus, peregrinamur à Domino nostro (per fidem enim ambulamus, et non

9. Et ideo contendimus, sive absentes, sive præsentes, placere illi.

10. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.

11. Scientes ergo timorem Domini, hominibus suademus;

Et ideo omni studio enitimur, ut sive nunc, sive tunc, Domino placeamus, sincerè illius voluntatem exsequentes.

Siquidem nos omnes, nullo excepto, oportet coram Christo, omnium judice supremo, stare, examinari, ac manifestari, ut unusquisque referat quod ipsi debitum est, præmium vel pœnam, convenienter vitæ bonæ vel malæ, quam duxit, quandiu fuit in corpore.

Illud itaque tremendum judicium præ oculis habentes, sincerè coram Deo agimus, et hanc nostram sinceritatem hominibus

---

per visum), propterea confidimus et peroptamus peregrinari à corpore, et esse apud Dominum nostrum.

9. *Et ideo*, id est, ut præsentes simus aliquando ad Dominum, eoque fruamur, *contendimus.* Gr. satagimus, id est, omni studio enitimur fideliter nostrum ministerium exsequi, et sanctè vivere, ut

Sive absentes, sive præsentes, Syr. sive peregrini, sive incolæ, id est, sive vivi, mortui, vel sive nunc, sive tunc, illi placeamus, illius voluntatem adimplendo. *Quæ placita sunt ei, facio semper,* aiebat Christus Dominus.

Et hic est modus placendi Deo, si voluntatem illius faciamus. *Qui fecerit voluntatem Patris mei... hic est meus frater, soror et mater...*

Si verè credimus, si verè speramus, contendamus, ambiamus, omni studio enitamur ejus voluntatem in omnibus exsequi; hinc pendet nostra salus: ut enim ait Theodoretus, non sufficit fides ad salutem, sed convenit benefactorem in omnibus colere et observare.

10. *Omnes enim nos manifestari...* dat rationem ob quam nobis omni studio semper contendendum sit ut Domino placeamus.

Quia *nos omnes,* nemine excepto, *oportet* coram Christo, omnium, tam vivorum quàm mortuorum judice supremo, stare, examinari, denique *manifestari*, omnibus et angelis et hominibus.

Ut unusquisque referat, quod ipsi debitum est, præmium vel pœnam, convenienter vitæ vel bonæ, vel malæ, quam duxit quandiu fuit in corpore.

Quinque tremenda exprimuntur in hoc judicio.

Universale erit, *omnes nos*, nullus mortalium excipitur.

Necessarium et inevitabile, *oportet.*

Clarum, certum et evidens... *manifestari*, non exteriora tantùm, sed et interiora. Clara fiet, evidens et publica manifestatio etiam cordium, id est, intentionum, coram Deo, angelis et hominibus, hinc pudor et confusio.

Irrevocabile, quia *ante tribunal Christi*, coram supremo omnium Judice.

Æquissimum, *ut referat unusquisque*, etc. juxta facta, volita, et cogitata à se, quandiu vixit in corpore.

Heu quid cogito, dum hæc terribilia non cogito!

11. *Scientes ergo timorem Domini.* Timor ibi per metonymiam ponitur, pro timoris objecto, scilicet pro tremendo Christi judicio.

Illud ergo tremendum judicium scientes, et præ oculis habentes, sincerè et fideliter coram Deo agimus.

Hominibus suademus, id est, et nostram in agendo sinceritatem studemus

suadere studemus : ne cuiquam simus offendiculo.	
Quod ad Deum spectat, ipsi patet nostra sinceritas ;	Deo autem manifesti sumus .
Confido quòd et vobis in conscientia pateat, quidquid in contrarium vobis dicant malevoli.	Spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse.
Hæc vobis non dicimus, ut nos reddamus vobis commendatiores; sed ut vobis ansam præbeamus de nobis gloriandi :	12. Non iterùm commendamus nos vobis ; sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis :
Et habeatis in promptu unde nos tuea-	Ut habeatis ad eos qui in

hominibus suadere; scilicet ne cuiquam simus scandalo, vel ullius actionis malæ suspicionem adversùm nos præbeamus.

Ita omnes Patres Græci, divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, divus Athanasius, plerique Latini recentes, Estius, Erasmus, in paraphrasi.

Hominibus suademus, hoc est, offendiculis medemur, ait Theophylactus.

Hinc divus Chrysostomus infert, quòd ad evitandam nostram in Dei judicio reprehensionem, non sufficit nihil agere mali; non sufficit coram Deo bene agere : sed præterea nobis enitendum est, ne pravâ apud homines suspicione laboremus; aut quisquam per nos, etiam innocenter offendatur.

Tanta debet esse nostra erga proximum charitas!

Hinc quis hoc oculatissimum Dei judicium reformidans, non dicat : *Ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo ?*

Deo autem manifesti sumus. Quod ad Deum spectat, ipsi nostra sinceritas patet, quem nihil latet.

Spero autem et in conscientiis... Confido quòd et vobis in conscientia pateat quidquid aliqui dicant vobis in contrarium.

Testatur ipsorum conscientias, contra pseudoapostolorum maledicta.

12. *Non iterum commendamus...* Qui versu præcedente studuit omnem de se ullius actionis, aut intentionis pravæ suspicionem à proximo suo avertere, hic ab eodem proximo studet omnem vanæ gloriæ suspicionem de se amovere. Hoc ut meliùs intelligas,

Recordare quòd in præfatione hujus Epistolæ dictum est ex divo Chrysostomo : pseudoapostoli Paulum traducebant ut vanum et arrogantem, ob quædam ab illo dicta in priore Epistola, quibus sese laudare videbatur.

Ad hanc calumniam transit Apostolus, illam deleturus.

Hæc, inquit, vobis non dico, ut me, meosque in Evangelio prædicando socios præconiis attollam, vobisque reddam commendatos.

Iterum, id est, sicut jam in prima Epistola quibusdam visus sum facere. Vide cap. 9, n. 1.

Sed occasionem.... Sed hæc dicimus, ut vobis de nobis apud pseudoapostolos, qui nos contumeliis dilacerant, gloriandi ansam præbeamus. Theophylactus.

Ut habeatis... in promptu, unde causam nostram tueamini adversùs eos *qui gloriantur in facie;* id est, in iis, quæ sub aspectum cadunt ; in exterioribus, v. g., eruditione, divitiis, vel in quibusdam bonis apparentibus operibus, quæ faciunt, hincque gloriantur.

facie gloriantur, et non in corde.

mini adversùs eos, qui de rebus apparentibus extolluntur, sed non in cordis puritate.

13. Sive enim mente excedimus, Deo;

Scitote ergo quòd nihil nostri causâ facimus, aut loquimur : si enim magna de nobis loquentes, videmur insanire, Deo insanimus, cujus gloriam quærimus :

Sive sobrii sumus, vobis.

Si verò humilia de nobis loquentes, sani et sapientes sumus, vobis sapimus, quibus exempla modestiæ damus.

14. Charitas enim Christi urget nos :

Ad sic agendum nos movet et urget Christi charitas, qui nihil sui causâ fecit :

Non in corde, in quo non habent unde gloriantur; propriâ enim revincuntur conscientiâ, ob occulta decora, de quibus cap. 4, n. 2.

Vel non in cordis puritate gloriantur, sicut nos apostoli, unde vera et solida coram Deo gloria, *Beati mundo corde.*

Quid proderit hypocritis fallax et inanis apud homines gloria, quibus interna, vera et solida deest apud Deum gloria? Id verè, sum, quod sum apud Deum. Cætera, quidquid appareant hominibus, vana sunt, et nihil.

13. *Sive enim excedimus*... Hic ad suam, circa præcedentem calumniam, justificationem descendit Apostolus; explicans cur, et quo animo semetipsum aliquando laudet, aliquando humiliet; neutrum sine necessitate, neutrum sui causâ, sed utrumque propter Dei gloriam, et proximorum salutem.

Sive enim excedimus... Syr. nam sive insani sumus, Deo; sive temperantes, vobis.

Mentis excessum hic vocat, quòd alibi vocat insaniam, scilicet de se gloriosè loqui.

Itaque si, quasi rationis limites egressi, magni aliquid de nobis loquimur.

Deo, supple, insani sumus; id est, Dei causâ id facimus, ne dum de nobis, ut vilibus homunculis existimatis, contemptui nos et nostram doctrinam habeatis, et propterea pareatis, ait D. Chrysostomus.

Hic enim Apostolorum et evangelicæ doctrinæ contemptus, in Dei contemptum, cujus sunt Apostoli, cederet, et ad vestram perditionem.

Sive sobrii... id est, sanæ mentis humiliter et modestè de nobis sentimus et loquimur.

Sobrietatem seu temperantiam hoc loco vocavit humilitatem; mentis excessum, narrationem eorum quæ rectè gesserat. Theodoretus.

Vobis, supple, sapimus, id vestri gratiâ facimus, ut modestiæ exemplum vobis præbeamus; seu, ut ait divus Chrysostomus, ut à nobis modestè et submissè de vobis sentire discatis.

Si desipimus ergo, Deo desipimus; si sapimus, vobis sapimus. Hac in re nil propter nos, sed omnia propter Dei gloriam et vestram salutem.

14. *Charitas enim Christi urget*... Gr. cohibet. Syr. constringit.

Particula, *enim*, hunc versiculum cum præcedente jungit, indicatque hic rationem prædictorum reddi : scilicet, cur, sive insaniat, Deo insanit; sive sapiat, proximo sapit; et cur nihil sui causâ faciat, sed omnia ob Dei gloriam et proximi salutem, quasi diceret :

Ad sic agendum urget nos Christi charitas, qui omnia propter Dei gloriam et nostram salutem fecit, et ejus exemplum nos cohibet aliter agere,

Dum enim perpendimus, quia ipse unus pro nobis omnibus mortuus est in cruce, nihil de vita, nihil de fama sua curans propter nos;	Æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est,
Hinc inferimus quòd omnes et ideo nos ipsi sumus mortui, seu æternæ morti obnoxii.	Ergo omnes mortui sunt;
Et dum perpendimus quòd ideo pro omnibus mortuus est Christus, ut ii qui vivunt naturali vitâ, jam non propter se ipsos vivant, sed propter eum qui pro ipsis mortuus est et resurrexit, Hinc inferimus quòd non nobis, sed Christo Redemptori nostro vivere debemus.	15. Et pro omnibus mortuus est Christus; ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit.

Æstimantes hoc... id est, dum enim apud nos seriò perpendimus *hoc*, scilicet, *quoniam si unus,* id est, quòd, quandoquidem ipse *unus pro omnibus mortuus est...*

Ergo omnes mortui sunt. Hinc inferimus quòd *omnes mortui sunt,* et consequenter nos ipsi mortui sumus, id est, æternæ morti obnoxii.

Pro omnibus hominibus ab æterna morte redimendis Christus mortuus est: ergo et pro nobis ipsis mortuus est. Mortui eramus; et pro nobis ab æterna morte liberandis mortuus est Christus. O immensa! ô nimia et nimis urgens charitas!

Hic locus illustrandus et explicandus ex eo qui est Ephes. 2, n. 3, 4, 5; videtur enim quòd apud se perpendebat, quod ibi dixit Apostolus.

Eramus naturâ filii iræ, sicut cæteri.

Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, quâ dilexit nos, et cùm essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratiâ salvati estis; et conresuscitavit, etc.

Confer hæc loca, et videbis quòd hìc breviter exprimit, sed reverà idem apud se cogitat et sentit, quod ibi fusiùs explicat.

Meditans, perpendens et penetrans Paulus immensam charitatem, quâ Christus pro Paulo à morte liberando mortuus est; Paulus ardebat, et urgebatur hâc nimiâ Christi charitate.

15. *Et pro omnibus mortuus est...* supple, et *æstimantes quoniam pro omnibus mortuus...* seu, et dum præterea apud nos seriò perpendimus quòd ideo pro omnibus à morte liberandis et spiritualiter vivificandis mortuus est; *ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui...* id est, ut ii qui per ipsum sunt à morte liberati; et vitam gratiæ possident; *non sibi vivant,* sed Christo redemptori suo, *qui pro eis mortuus est et resurrexit:* seu qui eos et à morte liberavit suâ propriâ morte, et eos suâ resurrectione resuscitavit.

Confer citatum locum suprà, *convivificavit et conresuscitavit.*

Hinc inferimus quòd nos et omnes, qui hâc immensâ Christi charitate, ab æterna morte sumus liberati, et divinâ gratiæ vitâ sumus resuscitati, non nobis, sed Christo debeamus vivere; non propter nos agere, sed propter ipsum; non nostra curare, sed quæ Dei; ita ut omnia propter Deum et proximi salutem faciamus.

Hanc consequentiam in mente Apostolum habuisse testatur sequens versiculus, qui est hujus consequentiæ fetus; imò hæc ipsamet consequentia.

16. Itaque nos ex hoc neminem novimus secundùm carnem :	Itaque nos apostoli, nobis ipsis mortui, Christo viventes, neminem secundùm carnales nostri cordis affectus, intuemur aut diligimus; sed secundùm charitatis Christi spiritum.
Et si cognovimus secundùm carnem Christum;	Imò si Christum ipsum aliquando propter humanas quasdam rationes cognovimus et diliximus;

16. *Itaque nos....* hinc fit quòd nos Apostoli, hâc ineffabili charitate pressi.

Ex hóc, scilicet tempore. Gr. ex tunc, id est, ex quo cœpimus Christi, seu nobis mori, et Christo vivere. Ex quo cœpimus esse Christiani.

Neminem, id est, nihil, nec nos, nec alios carnaliter, seu propter nos, aut propter aliquas rationes humanas, aut cognoscimus, aut diligimus : sed omnia spiritualiter in Christo et propter Christum, cui vivimus.

Hæc pars, *secundùm carnem*, potest vel ad ipsum cognoscentem referri, vel ad cognitum : et puto quòd per utrumque respectum vera sit.

Per primum, nos nobis mortui, Christo viventes, non cognoscimus, nec judicamus, nec diligimus secundùm carnales, seu humanos nostri cordis affectus ; sed secundùm Christi Spiritum.

Qualis vita, talis et operatio : quia ergo carni mortui sumus, secundùm carnem non agimus; quia verò vivimus Christi Spiritu, hinc et secundùm eumdem Christi Spiritum agimus, cogitamus et loquimur.

Per secundum etiam respectum.

Nos nobis mortui, cum Christo viventes et resuscitati, carnales in aliis hominibus circumstantias non attendimus, v. g., quòd Judæi sint vel gentiles; divites vel pauperes; cognati aut alieni, etc.; hæc non consideramus; nec quemquam propter has carnales et humanas rationes diligimus; sed secundùm charitatis spiritum omnes diligimus in Christo, propter Deum.

Nec nosmetipsos carnali affectu, aut propter carnalia diligimus; utpote nobis et carni mortui, Christo soli viventes.

Imò nec Christum ipsum, cui soli vivimus, secundùm carnem, id est, aut carnali affectu, aut propter humanos respectus, diligimus.

Et si cognovimus secundùm carnem Christum.... id est, primò, si Christum nobis præsentem cognovimus, diliximus, eique adhæsimus secundùm carnales, seu humanos nostri cordis affectus, sicut amicus amicum diligit : at jam talis affectus per Spiritum Sanctum cessavit in nobis.

Hoc Apostolus in aliorum discipulorum persona dicit, ait D. Thomas; carnales erant, et ipsi Christo apud eos præsenti, secundùm carnalem affectum adhærebant. Vide D. Thomam, qui et D. Augustinum citat.

Secundò, si Christum aliquando secundùm carnales et humanos respectus cognovimus et diliximus, v. g., quòd Judæus, noster affinis et cognatus, vel per alias temporales rationes et circumstantias : at jam talibus mortui, eum affectu puriori, utpote spirituali et divino æstimamus, reveremur et adoramus, ut hominem Deum, redemptorem mundi, Deum et Dominum nostrum; eique ut tali vivimus, servimus; et ei soli vivendum et serviendum ubique prædicamus.

Quale est esse, tale est et vivere; et quale est vivere, tale est et operari : seu, ut dicitur, modum essendi sequitur modus operandi.

Quia ergo Apostoli sibi mortui, Christo convivificati, spirituales effecti

Puriori nunc affectu, spirituali et divino eum reveremur et adoramus, illique servimus.

Sed nunc jam non novimus.

Si quis igitur nobiscum est in Christo regeneratus, hic sciat se novam creaturam : illi vetera transierunt; nova debent esse omnia. In novitate vitæ ambulet.

17. Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt : ecce facta sunt omnia nova.

---

sunt; ideo et spirituales fuerunt in vita et in operationibus; spiritualiter vixerunt, cogitaverunt, dilexerunt, et omnia sua operati sunt.

Hinc nihil propter se, propter sua commoda, propter suum honorem proprium; sed affectu supra omnia creata elevati, et toti in Deum absorpti, per ipsum, propter ipsum, et in ipso omnia sua operabantur.

Hinc itaque verum est et concludendum restat, *si mente excedimus*, id est, si insanimus, magnificè loquentes de nobis : *Deo*, et propter Deum insanimus : illius gloriæ cupidi, cui vivimus, non nostræ, cui mortui sumus.

Si sobrii sumus, vobis, si sapimus, modestè loquentes : *vobis* sapimus, propter vestram salutem, cui intendimus, nulla in vobis carnalia spectantes, nihil carnale à vobis sperantes, sed vos spiritualiter secundùm Deum diligentes.

Itaque nobis mortui, non nostra curamus, nec nosmetipsos prædicamus.

Carni mortui, neminem secundùm carnem cognoscimus aut diligimus; nec quærimus vobis carnaliter placere; nec nos vobis carnaliter commendatos reddere.

Sed Deo viventes, Dei gloriam in omnibus quærimus : Christum, mundi salvatorem, spiritualiter et divinè diligentes, salutem per Christum mundo datam, et vobis omnibus, quos in charitate Christi diligimus, omni studio procurare satagimus.

Et hæc est vera Apostoli contra pseudoapostolorum calumnias defensio et justificatio.

Nec semetipsum commendavit; nec Corinthiis, aut aliis hominibus carnaliter placere studuit : sed Dei gloriam et proximorum salutem in omnibus suis operibus et verbis quæsivit.

O divinum agendi modum! Deum in omnibus spectare, diligere, intendere; propter Deum, salutem proximi omni studio procurare!

Talis fuit Apostolorum agendi modus.

Talis et tuus esse debet, et de hoc moneris in versu sequenti.

17. *Si qua ergo in Christo nova creatura : vetera...* Gr. si quis in Christo nova creatura : vetera, etc. Syr. quisquis igitur in Christo est, factus est nova creatura.

Concludit Apostolus, unumquemque Christianum monens de suo statu, et eum ad novitatem vitæ et morum exhortans.

Nota ad intelligentiam. — Ut autem hanc conclusionem meliùs percipias, et textûs connexionem;

Adverte, in superiora reflectens, quòd duo asseruit Apostolus, et inde duo jam conclusit.

14. Asseruit quòd *Christus pro omnibus mortuus est;* hincque collegit : *ergo omnes mortui sunt*, et consequenter et nos mortui eramus, sicque pro me à morte liberando mortuus est Christus.

15. Asseruit, ideo *pro omnibus mortuus est Christus, ut ii* qui per ipsum

à morte sunt liberati, et vitam gratiæ possident, jam *non sibi vivant*, sed Christo Redemptori suo, qui pro eis mortuus est et resurrexit.

Hincque n. 16, collegit hoc sibi et suis collegis applicans : ideo nos Apostoli, nobis mortui sumus, Christo soli vivimus; ita ut nihil, nec nos, nec alios homines, nec Christum ipsum, nisi spiritualiter cognoscamus aut diligamus.

Hic autem n. 17. hoc idem omnibus baptizatis applicans, et ad omnes Christianos extendens, infert :

Si quis ergo nobiscum est in Christo regeneratus, in Christum credens, Christumque professus, hic sciat se novam creaturam. Illi

Vetera transierunt, id est, veteris et carnalis hominis affectus, cupiditates non ei dominentur : sciat se carni mortuum, nihilque secundùm carnem cognoscat aut diligat.

Ecce facta sunt omnia nova.

Sicut illi novum esse, spirituale scilicet et divinum, in Baptismo collatum est; ita sit illi vita nova, novus vivendi modus, spirituales sint illi sensus et affectus.

Carni mortuus et sibi, Christo vivus, secundùm Christi spiritum vivat: sicut Christus surrexit à mortuis; ita et in novitate vitæ ambulet.

Observationes morales. — Hinc discamus primò, quòd Christianismus, seu Ecclesia, mundus est novus; quilibet verò Christianus nova per Baptismum factus est creatura.

Ante Baptismum erat in nihilo peccati : ut enim ait divus Augustinus, peccatum nihil est, et nihil fiunt homines cùm peccant : per Baptismum autem ex illo peccati nihilo, transiit ad esse supernaturale, et divinum gratiæ; ex nihilo, seu homine nihili, factus est filius Dei, divinæ naturæ consors.

Ecce nova creatio, et nova creatura.

Discamus secundò, quòd sicut novum esse in Baptismo recepimus, esse scilicet spirituale, supernaturale et divinum; ita et novum agendi modum, spiritualem et divinum, per charitatem nobis in Baptismo infusam.

Nova debet esse novæ creaturæ operatio : sicut spiritualis et divina est creatura; ita spiritualiter et divinè debet agere.

Vetera nobis transierunt. Carni mortui, non secundùm carnem debemus vivere; Christo convivificati et conresuscitati, secundùm Christi spiritum debemus agere.

Utrumque promisimus in Baptismo. Primum, renuntiantes Satanæ et operibus ejus, peccatis scilicet. Secundum, Deo obedientiam promittentes.

Discamus tertiò, quòd in quantùm quis proficit in hoc spirituali agendi modo, in tantùm proficit Christianismo.

Tuum ergo consule modum agendi, et ex eo infer an sis, et quantùm sis Christianus.

An carnaliter, an spiritualiter agis?

Tunc verè Christianus eris, cùm tu tibi planè mortuus, Christo penitùs vixeris, in novitate vitæ ambulans.

Hoc autem ut in te fiat, immensam in te Christi charitatem frequenter et seriò meditare.

Primò, cum divo Paulo cogita et perpende : pro me, naturâ iræ filio, et æternæ morti obnoxio, Christus mortuus est.

Attende : pro me nihilo, imò qui nihilo sum minor et pejor, Christus, Filius Dei, et Deus, mortuus est : suâ propriâ morte me redemit à morte. O charitas urgens, ô charitas nimia!

Pro bono vix quis audeat mori, et pro me pessimo mortuus est optimus

Omnis autem hæc novitas à Deo est, omnium bonorum auctore;	18. Omnia autem ex Deo,
Qui nos, per peccatum inimicos suos, in amicitiam recepit per Christi merita;	Qui nos reconciliavit sibi per Christum:
Et nos fecit hujus reconciliationis hominibus conferendæ ministros.	Et dedit nobis ministerium reconciliationis.

Filius Dei! pretioso sanguine suo factus est Redemptor meus copiosissimus, et ego ineffabili pretio sum ab eo redemptus!

Emptitius ergo sum Christi servus, mancipium sum Christi, totus Christi sum.

Servus non est suus, sed domini sui servus. Emptus non est suus: sed redemptoris sui.

Totum ergo me debeo Christo, Domino meo, Redemptori meo: omnia ergo mea non sunt mea: meum esse, meum vivere, meum operari, non sunt mea! sed sunt Christi, Domini mei, Redemptoris mei.

Hæc omnia, et vitam, et honorem, et opera, et me totum debeo et debui in illius gloriam et honorem impendere, illi esse, illi vivere, illi operari debeo et debui.

Quot ergo furta, imò sacrilegia hactenus commisi, ô piissime Redemptor meus!

Toties fur et sacrilegus fui, quoties propter me, propter homines vixi, aut egi, et non propter te. Etenim

Secundò perpende: Ideo pro me mortuus est Christus, ut non mihi vivam, sed ei qui pro me mortuus est et resurrexit.

Nota duo in his verbis: et quòd pro te mortuus est Christus, et quòd pro te resurrexit.

Nota et quòd hinc duo à te Christus exigit, ait D. Thomas. Quia pro te mortuus est, et ut debes tibi ipsi mori, id est, pro Christo temetipsum abnegare.

Quia verò pro te Christus resurrexit, et tu debes ita peccato, veteri vitæ, et tibi ipsi mori, ut resurgas ad novam Christi vitam; seu, ut Rom. 6. *Quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris; ita et nos in novitate vitæ ambulemus.*

Tunc ergo verè Christianus ero, cùm mihi ipsi planè mortuus, Christo penitus vixero, in novitate vitæ ambulavero.

Hic tuæ gratiæ effectus est, ô Spiritus Dei!

Veni itaque, veni Sancte Spiritus! operare in me, quod in Apostolis; da mihi cor novum, mihi mortuum, Christo vivum, Deum solum amans, et proximum in Deo, et propter Deum diligens; per te sim nova in Christo creatura, ei vivens qui pro me mortuus est et resurrexit.

18. *Omnia autem ex Deo.*

Syrus hæc jungit cum præcedentibus, et facta sunt omnia nova a Deo ipso.

Apostolus primum hujus novitatis principium ostendit Deum, ut ei gratias habeamus.

Omnia autem hæc nova, jam dicta, *à Deo sunt*, omnium bonorum auctore.

Qui nos reconciliavit.... qui nos, per peccatum inimicos suos; in amicitiam recepit, nobisque gratiam contulit per Christum; seu per Christi, mediatoris nostri, satisfactionem et merita.

Et dedit nobis ministerium... et nos, Apostolos suos, fecit hujus reconciliationis hominibus conferendæ nuntios et cooperarios; seu, nobis Apostolis

19. Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum,	**Etenim Deus mundum sibi reconciliavit per Christum, gratis remittens illis eorum delicta, intuitu meritorum Christi.**
Et posuit in nobis verbum reconciliationis.	**Et hanc reconciliationis gratiam nos omnibus prædicare voluit.**

---

suis commisit officium hujus reconciliationis hominum cum Deo, (quam Christus nobis in sua passione promeruit) verbo promulgandæ et sacramentorum administratione procurandæ.

Ad hoc enim reconciliationis ministerium pertinet, non tantùm prædicandi munus, sed et potestas baptizandi, peccata remittendi, quàm Christus in Evangelio suis Apostolis dedit : hæc autem potestas, quam Christus suis delegavit Apostolis, est à Deo.

Data est mihi omnis potestas... euntes ergo docete... baptizantes... Matth. 28. 18.

Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Joan. 20. Deus itaque nostræ reconciliationis auctor; Christus mediator; Apostoli verò ministri; idem intellige et de Apostolorum successoribus.

Et hanc subordinationem hìc nobis indicat Apostolus.

19. *Quoniam quidem Deus erat in Christo.* Clariùs explicat duo quæ in versiculo præcedenti dixit, scilicet, et quòd Deus nostræ reconciliationis sit auctor, quam Christus nobis promeruit, et quòd Deus sit fons et origo potestatis, quam Christus suis dedit Apostolis.

Quoniam quidem. Gr. ut quia Deus. Syr. quandoquidem Deus est, qui per Christum reconciliavit mundum cum majestate sua.

D. Chrysostomus, et cæteri Patres Græci post eum, vertunt sicut et Syrus, Deus erat reconcilians, seu reconciliabat per Christum, et hunc sensum Estius putat magìs congruum.

Multi tamen Latini, tum antiqui, tum recentiores, intellexerunt, *Deus erat in Christo*, scilicet, per unitatem essentiæ : seu, ut ait Ambrosius, Pater per id intelligitur esse in Filio, quòd una eorum sit substantia : ibi enim est unitas, ubi nulla est differentia.

Hocque textu probant unitatem Filii cum Patre.

Deus ergo nostræ salutis auctor, *erat in Christo* Filio suo, per unitatem essentiæ, erat et in illo, velut in propitiatorio; ibique intuitu meritorum Christi, filii sui, mediatoris nostri, ad singulos ejus actus et ad singulas passiones, *erat reconcilians sibi mundum.*

Non reputans... id est, non imputans hominibus *delicta ipsorum*, sed gratis remittens et condonans propter hæc Christi merita, quibus ad singula momenta, gratiæ justificantis infusionem nobis promeruit.

Et posuit in nobis... et idem Deus misericors, et hominibus reconciliari volens, ob dilectum Filium suum, nobis, Apostolis suis, commisit Evangelium remissionis peccatorum et reconciliationis ubique prædicandum.

O profunditatem clementiæ divinæ! cùm enim Pater Filium suum legatum misisset, eumque occisum conspicatus esset ab iis qui reconciliatione indigerent, neque sic tamen neglexit homines; verùm *ministerium reconciliationis*, inquit, nobis Apostolis suis dedit, ut circumeuntes, legatione fungamur ad eos qui à Deo defecerunt, eosque ad eum perducamus. Theophylactus, n. 18.

Nos igitur apostoli, loco Christi, sumus Dei ad homines legati; et perinde est ac si Deus ipse vos per nos rogaret.

Vos et omnes homines obsecramus, vice Christi, Mediatoris Dei et hominum; reconciliamini Deo, memores infinitæ ejus in vos misericordiæ.

Filium suum, justitiam ipsam, à peccato sic alienum, ut illud ne nosset quidem, fecit in cruce peccatum, et peccatorum nostrorum hostiam;

20. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.

21. Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit,

---

20. *Pro Christo ergo legatione fungimur.*

Ex dictis immediatè in versiculo præcedente, concludit hìc ad apostolici ministerii gloriam.

Nos igitur Apostoli, vice et loco Christi absentis, in ejusque munus substituti, legati sumus Dei ad homines; et quod Deus Pater per Christum hominem antea fecit, nunc per nos, Christi vicarios, pergit facere. Ita ex D. Chrysostomo Theophylactus.

Tanto nimirum in pretio est apud Deum hominum genus, ut et Filium dederit, idque cùm eum mactatum iri exploratum haberet, et vestrâ causâ nos Apostolos creârit : itaque non abs re, omnia propter vos, dixit supra.

Tanquam Deo exhortante..... Syr. et perinde est ac si Deus rogaret vos per nos.

Ne existimetis vos à nobis rogari; Christus ipse vos rogat; Pater ipse per nos vos orat atque obsecrat. D. Chrysostomus.

Quemadmodum per Christum adhortatur nos Pater, sic et per nos adhortatur, ut ipsi reconciliemini. Theophylactus.

Obsecramus pro Christo. Vos et omnes homines rogamus et obsecramus vice et loco Christi; cui in hac legatione successimus.

Reconciliamini Deo, hoc est quod et Christus, et Pater ipse per nos vos obsecrat. *Reconciliamini Deo :*

O miram pietatis et indulgentiæ, sive humilitatis magnitudinem! ait Theophylactus : ipse est per nos offensus, et quasi deliquerit in nos, per legatos intercedit ut condonent Deo, id est, ut cum ipso redeamus in gratiam.

Redite cum Deo in gratiam. *Credite, pœnitemini*, et per Christi merita Deo reconciliabimini.

Christi passio meruit nobis reconciliationem; hæc verò per fidem, per pœnitentiam, per sacramenta nobis applicatur. Sicque conciliantur quod n. 19. *Reconciliavit nos sibi*, et quod hìc, *reconciliamini Deo.*

21. *Eum qui.....* Gr. eum enim. Syr. idem.

Rationem affert, quæ nos moveat ad sperandam, et quærendam cum fiducia nostram cum Deo reconciliationem.

Tanta fuit in nos misericordia Dei, ut Filium suum, *qui peccatum non noverat*, qui ipsa justitia erat. D. Chrysostomus et Theophylactus.

Qui nulli unquam peccato fuit obnoxius, imò, sic alienus à peccato, ac si illud prorsus ignoraret.

Quod alienum est à conscientia, videtur alienum et à scientia, ait ex D. Augustino Fromondus.

Pro nobis peccatum fecit, id est, ut peccatorem et sceleratissimum hominem pro nobis morti tradidit. D. Chrysostomus, seu nostri causâ mulctavit,

Ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.

Ut nos peccatores efficeremur, per hujus hostiæ meritum, justitia Dei; seu justi coram Deo, et divinæ participes justitiæ.

---

quasi ipsum peccatum esset, seu quasi esset omnium peccatorum reus, et quasi peccatum universale.

Posuit in eo iniquitatem omnium nostrûm. Isai. 53. 6.

Agnus Dei qui tollit peccata mundi.

Peccatum ergo *fecit*, id est, hostiam pro peccatis nostris.

Christus, ipsamet justitia, omnium hominum peccatis onustus, verè dicitur *peccatum*, et veriùs quàm vel hircus emissarius, vel aliæ victimæ Judaicæ, quæ umbræ tantùm Christi erant.

Ut nos efficeremur justitia Dei, id est, justi ex gratia Dei, valde, perfectè justi, justi coram Deo, participes justitiæ Dei.

In ipso, ut ejus membra, vel per ipsius merita.

Ut peccatores justificarentur apud Deum in Christo. Ambrosius.

Nota cum divo Anselmo: Ipse ergo peccatum, ut nos justitia; non nostra, sed Dei; non in nobis, sed in illo; sicut ipse peccatum, non suum, sed nostrum : nec in se, sed in nobis, similitudine carnis peccati, in qua crucifixus est.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 5. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Nota quinque in Dei judicio terribilia, n. 10. et hinc sequelam nimirum et coram Deo et hominibus agere sincerè. Vide. n. 11, in commentario.

SECUNDO. — Immensam Christi erga nos omnes charitatem seriò et sæpe perpende, de qua vide n. 14 et 15, et hinc sequelam, scilicet ut non nobis ipsis, sed Christo vivamus. Vide commentarium.

TERTIO. — Nota, et in praxim redige Christianum agendi modum, de quo versibus 16 et 17, in commentario.

QUARTO.— Notet Dei Minister versus 18, 19, 20, 21, et dum sacrum exercet ministerium, seu verbum Dei annuntiando, seu Sacramenta conferendo, recordetur infinitæ Dei misericordiæ, in sua cum hominibus reconciliatione.

Attendat ergo tunc quid sit, et quid agat.

Dei minister est; sub Deo, et cum Deo cooperatur in reconciliandis cum eo hominibus.

Christi legatus est, Christi vicem et locum tenet.

Loquatur et agat igitur ut talis, id est, ut Dei cooperarius, ut Christi legatus; in spiritu Dei, in spiritu Christi, majori quâ potest misericordiâ et charitate.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

TANQUAM Dei legatus, et humanæ cum Deo reconciliationis minister, hortatur Corinthios ut Dei gratiæ, suo ministerio eis collatæ, fideliter respondeant : utque pressiùs ipsos ad id urgeat, monet opportunum eis salutis tempus, à Propheta prædictum et optatum, adesse, ℣. 1 et 2.

A ℣. 3 ad 11, describit qualiter ipse et ejus socii, hoc suo Dei legatorum munere fungantur; quâ vitæ integritate, quâ patientiâ, etc., sicque suam pingit vitam verè apostolicam, ut se, suosque collegas, contra obtrectantium calumnias justificans, simul et pseudoapostolorum mollem vitam tacitè carpens, omnibus Evangelii ministris, vitæ apostolicæ præbeat exemplar.

℣. 11. Vitæ suæ peractâ imagine, hanc de se loquendi libertatem excusaturus, alloquitur Corinthios, aiens os suum ad eos patere, quia cor suum in eos dilatatum est; seu ideo eis se liberè loqui, quia eos effusè diligit.

℣. 12. Amicè objurgat, quòd ab illis ipse minùs diligatur.

℣. 13. Parem postulat amoris vicem.

℣. 14. Resumens legati personam et munus, hortatur Corinthios ut omnem cum infidelibus fugiat periculosam affinitatem, hujusque multiplicem reddit rationem, usque ad hujus capitis finem.

Quod denique concludit, allegans Dei promissionem : quòd si feceritis, ero vobis Pater, et vos mihi filii.

CAPUT SEXTUM.

TEXTUS.

1. ADJUVANTES autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.

2. Ait enim : Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te.

PARAPHRASIS.

DEI itaque voluntatem exsequentes, simul et vestræ saluti consulentes, hortamur vos, ne gratiam Dei, in vos nostro ministerio collatam, reddatis inutilem.

Ait enim Deus apud Isaiam 49. 8, in tempore acceptabili exaudivi te, et in die salutis succurri tibi.

CAP. VI. 1. *Adjuvantes autem...* Gr. cooperantes, Deo scilicet, cujus ministri, legatique sumus, ut in fine cap. 5. dictum est.

Exhortamur. Syr. Obsecramus vos, ne inanis fiat in vobis gratia Dei, quam recepistis.

Gratia Dei, hìc generale est beneficium reconciliationis mundi per Christum, de quo in fine cap. 5. Sed sub illo comprehenduntur gratiæ particulares, quas Christus nobis promeruit, et quas Deus nobis dat ad hoc generale beneficium assequendum; seu, ut illius fiamus participes.

Hìc igitur Apostolus suo legati munere fungens apud Corinthios, ait :

Nos Dei legati, ut cum Deo ad vestræ reconciliationis opus perficiendum, nostræ prædicationis ministerio cooperemur, *hortamur vos* et obsecramus, *ne gratiam Dei,* in vos, nostro ministerio collatam, reddatis inutilem.

Gratia Dei est remissio peccatorum, quam in vacuum recipit quisquis in bonis operibus se postea non exercet, ait D. Anselmus.

Gratia Dei est facultas bene operandi, concessa divinitus homini, de qua dicitur, *sine me nihil potestis facere;* quam in vacuum recipit qui cum Dei gratia non laborat, nec adjungit studium suum, ut possit Dei præcepta, ipso adjutore, implere. Idem divus Anselmus.

Inutilis ergo redditur nostra cum Deo reconciliatio, si in reconciliationis statu non perseveramus, sed post justificationem nostram placatum Deum offendimus.

Inutilis redditur nostra ad fidem vocatio, si à fide suscepta recedimus aut si juxta fidem non vivimus, nostraque fides per dilectionem non operatur. *Fides sine operibus mortua est,* inutilis ergo et vacua.

Inutilis redditur et quælibet Dei gratia, si cum ea non laboramus, si ad opus non redigitur.

Heu ! quot Christianis et gratia Christi, et Christus ipse, substantialis Dei gratia, redditur inutilis! quot ergo quibus dici potest : *Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.*

2. *Ait enim...* Deus apud Isaiam prophetam 49. 8.

Ut Corinthios urgeat ad fideliter divinæ gratiæ respondendum, et ad suæ salutis opus, cum Dei adjutorio, attentè et sedulò perficiendum, monet eos, quòd adsit illis tempus opportunum gratiæ, à Prophetis optatum et prædictum ; et hortatur consequenter, ut eo utantur bene.

Ait Pater æternus Filio suo, in cruce pro salute hominum patienti, et deprecanti : Tempore acceptabili, placabili, exaudivi te; et in die salutis, seu quà salutem hominum operabaris, adjuvi te.

En adest vobis tempus illud amabile à Deo promissum;

En adest dies ille acceptissimus salutis: ne sinatis frustrà vobis elabi, sed vestram salutem sedulò operemini.

Sic autem hoc nostro fungimur officio, ut sollicitè curemus ne cui simus in ulla re offendiculi occasio;

Ecce nunc tempus acceptabile,

Ecce nunc dies salutis.

3. Nemini dantes ullam offensionem,

Christus in cruce anxiatus est pro nobis, flevit, oravit: Deus illum exaudivit *pro sua reverentia*, eique promisit pro nobis auxilia gratiæ.

Hoc prævidit, et prædixit Isaias citatis verbis, ubi præteritum ponitur pro futuro, more prophetico, ob eventûs certitudinem.

Adest ergo prædictio temporis et gratiæ ob Christi merita futuri, ab Isaia facta.

Hanc autem prædictionem D. Paulus dicit nunc impletam.

Ecce nunc tempus acceptabile, adest nobis tempus illud amabile, et cum omni gaudio et exultatione acceptandum.

Ecce nunc dies salutis. Syr. dies vitæ.

Jam illucescit vobis dies ille acceptissimus salutis, diesque vitæ. Ne sinatis ergo frustrà vobis elabi, sed eo salutem sedulò operamini.

Tempus ante Christum, non fuit dies, sed nox, ait D. Thomas: quia tunc umbræ tantùm et tenebræ.

Tempus autem Christi dies est, ob luminis abundantiam.

Ante Christum non erat salus, quia nullus ad fidem salutis, seu ad visionem Dei perveniebat, ait D. Thomas.

Tempus autem Christi dies est, et dies salutis, quia ex quo nata est salus in mundo, homo salutem assequitur.

Tempus ergo gratiæ, quod incepit à passione Domini, dies est, ob lumen; et dies salutis, quia ad salutem pervenitur.

Perpende hìc et penetra hanc Dei in te misericordiam, quòd in tempore Christi, in tempore gratiæ, et in die salutis et vitæ, et in medio Christianismo, natus sis. *Non fecit taliter omni nationi.*

Huic ergo inæstimabili misericordiæ responde; animi tui continuâ in Deum gratitudine, cordis tui erga divinam gratiam assiduâ fidelitate, hujus pretiosi temporis usu sancto et legitimo.

Ora, lege, vigila, labora, tempus sic imple, ut nulla dies in te reperiatur vacua.

Tempus est exauditionis, ora: tempus est auxilii, labora, bonis operibus vaca, divino fretus auxilio. Dum dies est, operare. *Venit enim nox, quando nemo potest operari*. Joan. 9. 4. *Adhuc modicum... lumen in vobis est; ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant*. Joan. 12. 35.

3. *Nemini dantes ullam offensionem...* Gr. nullam in ullo dantes offensionem, refertur hic versus ad primum, *exhortamur, nemini dantes*. Itaque versus secundus per parenthesim legendus, et sensus est:

Exhortamur vos, Deo quidem cooperantes, sed et sollicitè curantes ne cui hominum simus in illa re offendiculi occasio, *ut non vituperetur...* Syr. ne sit nævus in ministerio nostro.

Seu, ut nullam in ulla re suscitemus ministerio nostro calumniam.

Ministrorum vitia in ipsum ministerium redundant. Nam, ut ait S. Gregorius, cujus vita despicitur, restat ut prædicatio ejus contemnatur.

Hinc famosus et publicus peccator prædicando peccat, ait D. Thomas.

Ut non vituperetur ministerium nostrum.	Ne ullam ministerio nostro suscitemus calumniam.
4. Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis.	Sed potiùs, ut in quavis re exhibeamus nos tales, quales par est Dei ministros esse, multùm patientes, in afflictionibus, in necessitatibus, in anxietatibus,
5. In plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis.	In plagis ferendis, in carceribus, in seditionibus tolerandis, in laboribus sustinendis, in vigiliis, in jejuniis.

Notanda ad intelligentiam.—Ad clariorem horum et sequentium versuum intelligentiam,

Nota quòd ab hoc tertio versiculo usque ad undecimum describit Apostolus qualiter ipse et ejus collegæ suo legati munere fungantur; quâ vitæ integritate, quo exemplo, quantâ patientiâ, etc.

Vivam ergo nobis dat imaginem vitæ verè apostolicæ, et hâc suæ vitæ imagine tria simul præstat.

Primò, se suosque collegas tacitè laudat et defendit contra calumnias pseudoapostolorum.

Secundò, horum mollitiem, et alia vitia, Apostolorum virtutibus opposita, tacitè et indirectè notat.

Tertiò, omnes quidem fideles, at præsertim omnes Evangelii præcones hortatur ad sui et ad suorum sociorum imitationem.

Docet ergo omnes Evangelii ministros modum, quo suum debeant officium peragere.

Primò, vita præconis Evangelici sit in omnibus irreprehensibilis, nullam in ullo det offensionem, *ne vituperetur ministerium.*

4. *Sed in omnibus,* id est, sed potiùs in quavis re.

Exhibeamus. Gr. exhibentes, vel commendantes, *nosmetipsos sicut Dei ministros...* id est, tales quales decet esse Dei ministros.

Secundò, omnium virtutum sit exemplar.

In multâ patientiâ, non unius, aut alterius, sed in multa plurimorum malorum patientia.

Bonorum omnium fundamentum in patientia posuit, ait D. Chrysostomus.

Apostolicæ præsertim vitæ fundamentum, patientia.

Tertiò, sint multùm patientes.

In tribulationibus.

Quod in genere dixit, *in multa patientia,* nunc exponit in specie; seu, mala quæ tolerat in novem classes distribuit, *in tribulationibus,* seu pressuris vulgaribus, *in necessitatibus,* gravibus, urgentibus, *in angustiis,* difficillimis, seu gravissimis.

5. *In plagis,* verberibus per flagella, per lapides, de quibus cap. 11.

Carceribus, vincula, custodiæ, loci tenebrosi et fœtentes.

In seditionibus, seu tumultibus populorum in nos, D. Chrysostomus in instabilitatibus, sic exagitati, ut nullibi consistendi sit nobis potestas.

In laboribus, intellige labores, quos huc et illuc Evangelii causâ cursando sustinuit; et eos labores, quos ad victum sibi comparandum, etiam voluntariè assumpsit.

Vigiliis, in docendo et laborando.

Ore libero et patenti, vobis, ô Corinthii! loquor; quia cor nostrum erga vos dilatatum et expansum est.	11. Os nostrum patet ad vos, ô Corinthii! cor nostrum dilatatum est.
Et quia cor nostrum in vos dilatatum est, hinc non exiguum, sed spatiosum in nobis locum possidetis.	12. Non angustiamini in nobis;
E contra cor vestrum erga nos angustum est; ideo et vester erga nos affectus est tenuis.	Angustiamini autem in visceribus vestris.

Hæc est evangelicæ paupertatis prærogativa, nihil habere, nihil velle, omnia contemnere propter Christum.

Et in Christo omnia possidere.

Primò, per interiorem cordis magnitudinem, ait D. Thomas : quâ scilicet evangelicus pauper omnibus terrenis major et superior omnium verè dominus est.

Secundò, per divinam providentiam, quæ centuplum à Christo promissum, pauperi evangelico suppeditans, ipsum quoad usum facit ditiorem, quàm si omnia sua possideret, imò et intus facit hilariorem et pacatiorem, quàm si reverà omnia omnino possideret.

Hoc experiebatur pauperrimus Franciscus cùm noctes integras insumeret, repetendo et interiùs gustando : Deus et omnia, Deus meus et omnia.

Deum ipsum, omne bonum, et omnium rerum Dominum, possidebat.

Observatio moralis. — Hæc omnia supradicta de se, suisque similibus locutus est Apostolus, ut omnes fideles ad ea toleranda, vel agenda exhortetur, ait D. Anselmus.

At præsertim ut viris evangelicis apostolicæ vitæ normam præbeat et exemplar.

Sint multùm patientes in tribulationibus, n. 4. sint omnium cultores, casti, benigni, n. 6. prædicent sincerè, Dei virtute freti, n. 7.

Armis justitiæ hinc et hinc cingantur, quibus pugnent et vincant et in prosperis et in adversis; Deique regnum in omnibus et per omnia promoveant. n. 7. 8, etc. Talibus se Dei ministros exhibebunt.

11. *Os nostrum patet ad vos.*

Factâ enumeratione malorum quæ in suo legati munere peragendo patitur, et bonorum quæ in eadem functione exercet, Corinthios alloquitur, sese apud eos excusaturus de hac sua loquendi et cor suum aperiendi fiducia.

Os nostrum....... apertè et liberè vobis loquor : quia scilicet cor nostrum erga vos expansum est et dilatatum, quasi diceret :

Quia vos ardentissimè diligo, ideo et vobis apertissimè loquor : seu, ut cap. 7, n. 4. dicet. *Multa mihi fiducia.*

12. *Non angustiamini...* hoc sequitur ex proximè dictis : quia cor nostrum dilatatum est; ideo non exiguum, sed spatiosum locum habetis in nobis.

Loquitur de corde, quasi de domicilio : spatiosè habitatis in cordibus nostris.

Angustiamini autem in visceribus vestris, id est, in corde vestro.

Amanter objurgat eos, quòd non ita redament eum, quasi diceret : Cor vestrum angustum est erga nos, et non dilatatum : ideo non spatiosum, sed exiguum locum habemus in eo; seu tenuis est vester affectus in nos.

Non est de corde vestro, sicut de nostro; nec de vestro in nos affectu, sicut de nostro in vos.

13. Eamdem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico : dilatamini et vos.	Vicissim et vos, tanquam filiis loquor, dilatate corda vestra, ut parem nobis reddatis affectum.
14. Nolite jugum ducere cum infidelibus : quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras?	Ne eodem cum infidelibus jugo jungamini : quæ enim convenientia justitiæ cum iniquitate? quid commune habet lux cum tenebris?
15. Quæ autem conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli?	Quæ concordia Christo cum Belial? quid commune habent fidelis et infidelis?
16. Qui autem consensus templo Dei cum idolis? vos enim estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus : Quoniam inhabitabo in illis, et inam-	Quæ congruentia templo Dei cum idolis dæmoniorum? vos enim estis templum Dei viventis, sicut testatur ipse Deus in Scripturis, dicens : Inhabitabo in illis, et in illis inambulabo, et ero illorum Deus et

13. *Eamdem autem habentes*... Gr. at eamdem compensationem (ut natis dico) dilatamini et vos..... subauditur κατὰ, secundum eamdem compensationem, amoris scilicet.

Syr. Cæterùm, tanquam filiis dico, compensate mihi usuras meas, quæ sunt apud vos, et dilatate charitatem vestram erga me.

Id est, parem nobis amoris vicem reddentes, loquor ut filiis, dilatate et vos corda vestra ; seu nos effusè diligite, sicut et vos effusè diligimus.

Sic amet prælatus et studeat amari ; amet, non dominetur : ametur, non timeatur.

14. *Nolite jugum*...... factâ hâc charitatis digressione, quâ primò, Corinthiis dixit quòd de se loquatur, non ex philautia, seu amore sui ; sed ex amicitia, seu illorum amore ; secundò, summam erga eos indicavit charitatem suam, ut eos tanquam sui parùm studiosos, amanter objurgaret; ubi eorum corda reaccendit, transit ad aliam rem, sed eis, non sibi necessariam.

Resumens ergo personam et munus legati divini, monet eos omnem cum infidelibus affinitatem fugere.

Hic prohibetur omnis arcta cum infidelibus societas, ex qua oritur periculum communicandi cum eorum infidelitate, vitiis et moribus : at præsertim prohibetur cum eis matrimonium, quæ est intima et arctissima societas.

In primis tamen sex Ecclesiæ secutis tolerata sunt Christianorum cum infidelibus matrimonia : et in concilio Toletano 4, anno 634. imparitas cultûs facta est impedimentum dirimens.

Hujus prohibitionis duas affert rationes.

Primam desumit ex inæqualitate et incompatibilitate partium quarum; una, justitia, lux, Christus, fidelis, templum Dei : altera iniquitas, tenebræ, Belial, infidelis, idolium : res inter se incompatibiles.

16. *Qui autem consensus*....

Probat quòd Christiani sint templum Dei ; idque probat ex Levit. 26. 12. Ad litteram hic locus est de tabernaculo, seu templo portatili ; sed allegoricè intelligitur de animâ justi, quæ est quoddam Dei mobile templum.

ipsi vicissim erunt populus mihi dicatus.

Quapropter, exite de medio profanorum, et vos ab illorum commercio separate; et illorum immunditiis non inquinemini, dicit Dominus.

Quod si feceritis, ego vos recipiam, et ero vobis pater, et vos mihi filii et filiæ eritis, dicit Dominus omnipotens.

bulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus.

17. Propter quod exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus, et immundum ne tetigeritis.

18. Et ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens.

---

17. *Propter quod exite...*

Secundam rationem desumit ex præcepto apud Isai. 52. 11, de fugiendis Babyloniis et eorum immunditiis; quod hìc adoptat. Si hoc Deus Judæis præcepit, quantò magìs et Christianis, qui sunt Judæis multò sanctiores!

18. *Et ego recipiam vos.* Jeremiæ 31. 1 et 9 in paternam amicitiam.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 6. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Omnis et quilibet Christianus attendat ad infinitam Dei in illum misericordiam, quâ res ab æterno sic ordinavit, ut in tempore Christi, et in medio Christianismi nasceretur.

Tempus Christi, Christianismus, tempus est gratiæ, dies est salutis et æternæ vitæ.

In hoc ergo tempore nasci, quanta gratia! Vide n. 2.

Quomodo huic gratiæ debeamus respondere, vide ibidem.

Caveamus ne in vacuum tantam gratiam receperimus, n. 1.

Quis in vacuum eam recipiat, n. 1.

Secundo. — Omnis Dei minister à D. Paulo discat qualis esse debeat.

Quæ vitia fugere, n. 3.

Quas virtutes sectari, n. 4, 5, 6.

Qualiter suum peragere ministerium, n. 7, 8, 9.

Apostolicum autem vivendi modum ita legat in versibus 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, ut suum cum illo comparans, pudore afficiatur, suumque corrigat.

Tertio. — Omnis Prælatus et Pastor discat à divo Paulo paterna in suos subditos habere viscera; illos diligant ut filios, et ab eis amari velint ut patres, n. 11, 12, 13.

ANALYSIS CAPITIS SEPTIMI.

℣. 1. Ex Dei promissione nobis in fine capitis sexti facta, quòd Dei templa, imò filii simus, concludit Apostolus quòd omnem debemus horrere corporis et animæ immunditiam : et è contra debemus omni studere sanctitati, nostram sanctificationem in Baptismo inchoatam perficientes per bona opera, in filiali timore Dei facta.

℣. 2. Paucis multa conficit : ad suam enim apologiam rediens, Corinthios rogat ut eum in suo corde collocent, seu in amicitiam recipiant.

Modestè autem supprimens ingentia quæ in eos contulit beneficia, ob quæ meritò posset eorum amicitiam exigere; ipsis tantùm allegat, quòd nulli eorum fecerit injuriam, neminem corruperit, neminem fraudaverit : quibus verbis pseudoapostolorum vitia notâns, indicat Corinthiis, quòd se potiùs quàm illos debeant diligere.

℣. 3 et 4. Mirâ charitatis arte, tria simul præstat.

Primò, lenit quod ℣. 2 dixit.

Secundò, sibi conciliat amicitiam quam postulat, cordis sui in Corinthios effusione.

Tertiò, sibi transitum parat ad id quod dicturus est de gaudio, quod ex eorum emendatione percepit.

℣. 5. Antequam hoc suum gaudium explicet, exaggerat mala quæ recèns in Macedonia passus est, intus et foris. Magna fuit tribulatio : at majus gaudium.

Primò, ob adventum Titi, Paulo charissimi, ℣. 6.

Secundò, ob consolationem quam Titus habuit apud Corinthios ex eorum pœnitentia, et quam Paulo communicavit, hanc eorum illi referens pœnitentiam, ℣. 7.

Hinc ℣. 8 et 9. Paulum non pœnitet scripsisse; imò Paulus gaudet, non de Corinthiorum tristitia, sed de eorum pœnitentia, quia secundùm Deum.

℣. 10, 11, etc. Hujus salutaris pœnitentiæ signa et effectus refert : propter quæ consolatur Paulus; ipsius consolatio augetur Titi consolatione.

℣. 15 et 16. Titus Corinthios teneriùs diligit; et de ipsis gaudet Paulus, quòd optima quæque potest in posterum ab illis exspectare.

CAPUT SEPTIMUM.

PARAPHRASIS.	TEXTUS.
IGITUR, ut tam præclaris digni simus promissionibus, mundemus nos ab omni sorde carnis, ab omni labe mentis : sanctitatem in Baptismo acceptam, per castum Dei timorem, in nobis perficientes.	1. HAS ergo habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritûs, perficientes sanctificationem in timore Dei.
Amate nos, et in vestris cordibus collocate.	2. Capite nos.

CAP. VII. 1. *Has ergo...* Conclusio sequens ex dictis in fine c. 6. n. 16,17,18.

Habentes promissiones, scilicet, nos fore templa Dei, et Deum in nobis habitaturum ; nos fore Dei filios et filias, et Deum nobis fore patrem.

Mundemus nos, scilicet, per pœnitentiam et per fugam peccati.

Ab omni inquinamento carnis et spiritûs, id est, ab omnibus sordibus peccati, seu carnalis, v. g., gulæ, luxuriæ, etc. seu spiritualis, v. g., superbiæ, invidiæ, etc.

Templum Dei sumus, cap. 6. n. 16. Templum autem Dei decet munditles et sanctitudo. Itaque videte ne Dei templum quocunque peccato profanetis : è contra, templum Dei ornate munditiâ et sanctitate.

Filii Dei sumus : sancti ergo sitis, sicut et Pater noster sanctus est.

Perficientes, scilicet, per bona opera, sanctificationem nostram.

In baptismo sanctificati fuimus : et corpus nostrum et anima nostra sanctificata sunt. Hæc autem sanctificatio, quæ in baptismo inchoata est, toto vitæ tempore perficienda est bonis operibus.

In timore Dei, filiali, scilicet, seu in amore, et cum amore factis.

Timor filialis, non tantùm initium, sed et perfectio veræ sanctitatis.

Omnis ergo Christianus quia Dei templum et Dei filius, debet omne, seu carnale, seu spiritale peccatum horrere, fugere, detestari ; sed hoc ei non sufficit.

Debet præterea toto vitæ tempore sanctitati vacare, inchoatam in baptismo sanctificationem suam, bonis operibus in charitate et ex charitate factis perficere.

Quantò magìs Sacerdos christianus, qui per consecrationem est quasi Christi pater; et in quo quotidie Christus per sacramentum habitat etiam corporaliter; quantò magìs, inquam, debet quodlibet horrere peccatum, et eminentiori studere sanctitati !

Mundamini qui fertis vasa Domini. Isai. 52.

2. *Capite nos.*

Hàc conclusione ex proximè dictis deductâ, Apostolus ad suam apologiam redit, et alludens ad id quod n. 12. dixit. *Dilatamini et vos*, ait :

Capite nos, id est, recipite nos in cordibus vestris : seu, ut ait Ambrosius, capaces estote nostri.

Verbum Græcum significat receptionem locati in loco, quasi diceret : Locate nos in cordibus vestris ; concedite nobis locum in eis non arctum, sed amplum ; ideo, *dilatamini et vos.*

Neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumvenimus.

Neminem læsimus, neminem falsâ doctrinâ corrupimus, nihil à quopiam extorsimus; vestrâ ergo amicitiâ non sumus indigniores, quàm qui talia perpetrant apud vos.

3. Non ad condemnationem vestram dico; prædiximus enim quòd in cordibus nostris estis, ad commoriendum, et ad convivendum.

Hæc non dico, vos condemnans, sed vos diligens; etenim, ut jam dixi vobis, vos estis in cordibus nostris, sicque vos diligimus, ut æquè parati simus pro vobis et vobiscum mori, ac vivere.

4. Multa mihi fiducia est apud vos,

Vobis liberè loquor, quia magna mihi fiducia in vobis.

Capite nos, id est, amate nos, quanquam non dixit, amate, sed quod miserationem redolebat. *Capite*, quisnam nos, inquit, à vestris mentibus abegit? quis ejecit? quid causæ est, quamobrem in vobis coarctemur? *Capite nos*, atque hâc rursus ratione ipsos ad se pertrahit D. Chrysostomus.

Neminem læsimus...

Vidisti charitatis Paulinæ flammam et ardorem in verbo. *Capite nos*, amate nos.

Hìc observa modestiam et prudentiam ejus. Non enarrat sua in eos beneficia, ob quæ deberent eum amare; sed his, modestiæ causâ, suppressis, *neminem*, inquit, *læsimus*, id est, nihil fecimus ob quod à vobis minùs amemur.

Hoc quidèm modestè dicit, sed et prudenter; ut et minùs molestiæ habeat oratio, et acriùs tamen feriat, ait D. Chrysostomus.

Quasi diceret : Si neminem læsi, cur ergo à multis minùs diligor, et minùs diligor, quàm qui vos lædunt?

Notat hìc pseudoapostolos, suosque mores innocuos vitiosis illorum moribus opponit.

Neminem læsimus, Gr. injuriâ affecimus. Syr. in neminem iniquè egimus.

Neminem corrupimus, falsâ doctrinâ, aut malo exemplo.

Neminem circumvenimus, id est, neminem fraudavimus, res illius dolo, vel arte extorquentes. Neminem deprædati sumus, ait Arab. versio.

Cur ergo minùs à vobis diligimur, quàm qui talia perpetrant apud vos?

Hoc Corinthios arguit injustitiæ, qui falsos doctores, corruptores, et dolosos raptores, pluris faciebant quàm Apostolos, veritatis doctores, et sanctitatis magistros et exempla.

Et hanc dicit asperitatem, licèt non apertam, sentiens Apostolus, sermonem suum temperat.

3. *Non ad condemnationem....*

Ne exacerbet eos, quos vult demulcere, corrigit, aut saltem lenit, quod dixit.

Non averso animo, vobis hæc dico, et ut condemnem, sed ex charitate, et quia diligo : etenim jam pluries dixi vobis : *Vos estis in cordibus nostris.* cap. 6. num. 11. cap. 3. n. 32. Nosque ita diligo, ut vobiscum, et pro vobis æquè paratus sim et mori et vivere. Vide c. 12, n. 15. *Libentissimè impendar et superimpendar.*

4. *Multa mihi fiducia...*

Hæc dicit, tum ut excuset suam cum eis loquendi libertatem, tum et ut hâc sui cordis apertione et effusione, eorum corda dilatet; sibique eorum

Magna mihi et frequens apud alios de vobis, tanquam mihi addictis, gloriatio :	Multa mihi gloriatio pro vobis,
Repletus sum ob vos consolatione; imò abundo et superabundo gaudio, ita ut omnium tribulationum nostrarum molestiam superet, illiusque sensum in nobis exstinguat hoc de vobis gaudium.	Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.

amicitiam concillet, quam ab eis postulat : tum denique ut molliorem transitum sibi faciat ad gaudium, de quo n. 6. dicturus est, ob eorum emendationem.

Sanctà ergo et mirà arte tria simul præstat : excusat, dilatat, transit.

Multa mihi fiducia est apud vos, de vestra amicitia multum confido, hinc vobis liberè loquor.

Multa mihi gloriatio pro vobis, id est, de vobis; seu multùm et sæpè de vobis apud alios glorior.

Repletus sum consolatione, à vobis emanante, ob vestram emendationem, de qua brevì.

Superabundo gaudio, non tantùm plenus sum, sed abundo; non tantùm abundo, sed superabundo gaudio : ita ut gaudium super omnem tribulationum nostrarum tristitiam, licèt magnam, prævaleat, illiusque sensum exstinguat in me.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM. — Hæc apostolica verba miram mihi redolent charitatem, quà Paulus, Corinthiorum pater, inexplicabili filiorum suorum salutis siti flagrans; eorum sibi benevolentiam, amicitiam, fiduciam, sollicitè et ardenter curat; ut illorum sanationem perficiat, et sanctificationem absolvat.

Multa mihi fiducia... suum eis cor aperit ut et ipsi suum aperiant; confidit, ut confidant.

Multa mihi gloriatio... existimat, pluris fácit illos, gloriatur de illis, sicut pater de filiis sapientibus : ut et ipsi suum patrem æstiment, venerentur, eique obediant.

Repletus sum... superabundo gaudio... ob illorum emendationem exuberat gaudio; ut alacriùs et constantiùs in pœnitentia perseverent, suaque in bono perseverantià, patrem et Apostolum suum, sibi charissimum, lætitià perfundant.

NOTANDUM AD MORES.— Ab hoc apostolicæ charitatis exemplo discat omnis ecclesiasticus superior, summam erga suos inferiores exhibere charitatem; multam illis fiduciam testari; suam de eorum virtutibus existimationem, ubi opus est, manifestare.

Caveat maximè ne subditi putent se non diligi, non curari, non æstimari. Hinc enim schismata.

Curet è contra ut sciant se suo superiori esse cordi, curæ, existimationi, hinc unio, pax.

Propterea Pauli secutus exemplum,

Confidat, ut et ipsi confidant. *Multa mihi fiducia.*

Glorietur, ut et ipsi glorientur. *multa mihi...*

Gaudeat de eorum virtutibus, ut in bono perseverent.

At hæc, sicut in Apostolo, sincera sint, non hypocritica; ex charitate nascantur, non ex cupiditate, seu et philautia.

His sinceræ charitatis indiciis, superior suos inferiores sibi devinciet,

5. Nam et cùm venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra : sed omnem tribulationem passi sumus : foris pugnæ, intus timores.

6. Sed qui consolatur hu-

Non sine causa tribulationes commemoro. Etenim cùm in Macedoniam venissemus, nulla corpori nostro data est à laboribus relaxatio : sed undique pressi sumus : foris, apertis persecutionibus ; intus, timoribus malorum, quibus erat præcavendum.

Sed Deus, afflictorum, et maximè, hu-

illorum sibi fiduciam conciliabit ; sibi autem fidentes, et fiducialiter secum agentes, pacificè reget, in charitate perficiet et sanctificabit.

5. *Nam et cùm venissemus...*

Antequam suum eis explicet gaudium, exponit quæ et quanta fuerit tribulatio quam recèns passus est, et quam tetigit in n. 4.

Narrat ergo adversa quæ in Macedonia recenter passus est, eaque exaggerat, ut clariùs pateat quantum sit illud gaudium, quot tot et tantorum malorum tristitiæ prævalet.

Nam post acerbam tribulationem, quæ nobis in Asia facta est, de qua cap. 1, n. 8. cùm hinc Epheso pulsi venimus in Macedoniam,

Nullam requiem, aut relaxationem *habuit caro nostra*, seu corpus nostrum.

Caro requiem non habuit, sed habuit spiritus.

Spiritus enim requievit in spe futuræ retributionis, dum caro laboraret in dolore præsentis afflictionis, ait S. Anselmus.

Anima Pauli invincibilis erat, ait Theophylactus.

Renovatur de die in diem, ut dixit ipse Paulus, cap. 4, n. 16.

Sed omnem tribulationem... Gr. sed in omnibus afflicti, supple fuimus ; sed potiùs omne genus afflictionum experti sumus.

Foris pugnæ, extra nos, apertas sustinuimus ab infidelibus persecutiones.

Intus timores, in corde timores novarum et secretarum persecutionum, quibus præcavendum erat ; et hic sensus videtur naturalior.

Vel timores, ne fides impedimentum, aut scandalum pateretur, ait Primasius à Fromondo citatus.

Vel ne qui nuper erant conversi, deficerent, ait S. Anselmus, qui etiam sic interpretatur.

Foris pugnæ, ab apertis inimicis.

Intus timores, à falsis fratribus.

Sic et Ecclesia, addit idem sanctus, semper habet inimicos et quos ferat foris, et quos gemat intus ; foris faciliùs evitabiles, intus difficiliùs tolerabiles.

Sunt enim falsi fratres, sunt mali filii, et tamen filii, qui non contra nos blasphemant Christum : sed nobiscum adorant Christum, et in nobis persequuntur Christum, sicut Absalon patrem suum. De his est timor in Ecclesia, ne cæteros ad imitationem sui pertrahant : valde enim periculosum est infirmis habitare cum talibus : hucusque D. Anselmus.

Nota quòd Lucas in Act. Apost. cap. 20. meminit quidem hujus itineris in Macedoniam ; sed nullam hujus tribulationis facit mentionem ; unde colligitur quòd multa fecit et passus est D. Paulus, quæ D. Lucas non retulit.

6. *Sed qui consolatur humiles...*

Grande quidem fuit illud malum, quod et foris et intus passi sumus, sed prævaluit gaudium.

Nam Deus, afflictorum, et maximè, humilium consolator, nos conso-

millum consolator, nos consolatus est per adventum Titi, nobis charissimi, et tandiu à nobis exspectati.	miles, consolatus est nos Deus in adventu Titi.
Non solùm autem per adventum Titi nos Deus consolatus est; sed etiam per consolationem, quam Titus ipse à vobis recepit, et quam in nos refudit.	7. Non solùm autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione, quâ consolatus est in vobis,
Referens nobis vestrum vos emendandi desiderium;	Referens nobis vestrum desiderium,
Vestrum de peccatis vestris fletum et dolorem;	Vestrum fletum,
Ferventem vestrum erga me amorem, zelumque me tuendi contra obtrectatores: ita ut, his auditis, magìs gavisus sim, quàm antea fueram contristatus de vestra mœstitudine.	Vestram æmulationem pro me, ita ut magìs gauderem.

latus est per adventum Titi, à vobis ad me reversi, et mihi de vobis bona et gratissima nuntiantis.

Titum D. Paulus miserat ad Corinthios, ut per eum cognosceret quid apud eos operata esset prior epistola, quam ad eos scripserat; hinc cap. 2. n. 13. Titum Paulus Troade quæsierat; et, eo ibi non reperto, transiit in Macedoniam, nolens ire Corinthum, antequam hujus Ecclesiæ statum cognovisset.

Titus ergo D. Paulo charissimus, et ab eo diu et sollicitè exspectatus, Corintho tandem advenit ad Paulum, eique Corinthiorum emendationem narrat.

Hinc Apostolo magna consolatio, et quòd Titus redierit, et quòd Corinthii resipiscant.

7. *Non solùm autem...* id est,

Non solùm autem per adventum Titi, quem vehementer optabam, nos Deus consolatus est; sed etiam per consolationem, quam ipse Titus de vobis accepit, et quam in nos refudit.

Referens nobis vestrum desiderium, Syr. vestram charitatem erga nos.

Ipse enim nobis annuntiavit vestrum mei videndi desiderium; seu quanto ardore nos videre cupiebatis.

S. Anselmus ait, vestrum de emendatione desiderium. D. Thomas, vestrum desiderium de proficiendo in meliùs.

Vestrum fletum, ob peccata vestra, vel ob meam in vos stomachationem, ait D. Chrysostomus.

Vestram æmulationem pro me, id est, ferventem erga me amorem vestrum zelum me et collegas meos tuendi contra obtrectatores.

Ita ut magìs gauderem. Syr. quæ cùm audirem, gaudii plurimùm habui.

Juxta hanc versionem, quam multi sequuntur, *magìs,* ponitur pro *maximè,* et explicatio hæc simplicior videtur.

Qui verò sumunt *magìs,* comparativè, hi secundùm diversos respectus comparationis, diversimodè explicant.

Vel per respectum ad superiora. *Ita ut magìs gauderem* de vestra correctione, quàm dolebam de nostra tribulatione: ita D. Anselmus.

Vel, ita ut consolatio Titi auxerit meum de ejus adventu gaudium: ex præsentia Titi exhilaratus, magìs gavisus sum, quia talia mihi de vobis nuntiavit, ait Theophylactus.

8. Quoniam etsi contristavi vos in epistola, non me pœnitet : etsi pœniteret, videns quòd epistola illa (etsi ad horam) vos contristavit.

9. Nunc gaudeo, non quia contristati estis; sed quia contristati estis ad pœnitentiam : contristati enim estis secundùm Deum; ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis.

Certè, etsi vos contristavi per priorem epistolam meam, cognito nunc hujus tristitiæ fructu, non me pœnitet, quanquam antea pœnituerit; quia videbam quòd epistola illa in magnam vobis intulerat tristitiam, licèt ad horam tantùm duraturam.

Nunc gaudeo, non quia mœsti fuistis; sed quia per mœstitiam illam pervenistis ad pœnitentiam : contristati enim estis ob offensam Dei, unde meliores effecti estis; tantùm abest ut illum à nobis detrimentum passi sitis.

Per respectum ad sequentia : ita ut his auditis magis gavisus sim, quàm antea fueram ob vestra delicta contristatus (*etsi pœniteret*).

Vel ita ut ex auditis majus perciperem gaudium, quàm fuerat dolor quem senseram ex eo quòd vos in epistolà contristassem (*quoniam etsi contristavi*).

8. *Quoniam etsi contristavi vos...*

Hinc occasionem accipit excusandi se, quod in epistola sua graviùs eos increpaverit; et tristitiæ quam illis causavit, utilitatem ostendit.

Certè, etsi vos, per priorem meam epistolam, contristavi, vos in ea duriùs increpans, nunc cognito hujus tristitiæ fructu, non me pœnitet.

Etsi pœniteret, id est, et si pœnituerit aliquantulùm. Ante adventum Titi, cùm adhuc incertus essem de optato epistolæ meæ successu, pœnitebat me vos contristasse.

Non pœnituit Paulum scripsisse : quia et Dei Spiritu afflatus scripsit, et id postulabat Ecclesiæ Corinthiacæ status.

Sed ipsum pœnituit de aliquo epistolæ suæ effectu, scilicet de tristitià quam causavit filiis suis. Non secus ac pater condolet dolori quem filio, per reprehensionem aut castigationem causavit.

Hoc explicat sequentibus verbis.

Videns quòd epistola illa.

Pœnituit, quia patebat quod epistola illa magnam vobis intulerat tristitiam, licèt ad tempus tantùm duraturam.

Nota quòd in nostra Vulgata, hæc verba, *videns quòd epistola illa...* jungantur immediatè præcedentibus; ita ut causam significent cur Paulum pœnituerit, quia patebat *quòd epistola illa...*

In Græco autem, ubi post hæc verba, *etsi pœniteret,* finitur periodus, et nova inchoatur, per hæc verba, *videns,* seu, video quòd, datur ratio cur Paulum non pœniteat. *Non me pœnitet, quia video* quod ad breve tempus vos contristavit.

9. *Nunc gaudeo...* non quia mœsti fuistis, licèt ad horam tantùm; sed quia per mœstitiam illam pervenistis ad pœnitentiam.

Non vestra tristitia, sed pœnitentia, vestræ tristitiæ fructus, mihi gaudium peperit;

Sicut medicus non gaudet de amaritudine; sed de effectu medicinæ, scilicet de sanitate, ait D. Thomas.

Contristati enim estis secundùm Deum, id est, juxta Dei voluntatem et beneplacitum : scilicet, ob offensam Dei.

Ut in nullo... ita ut nullum ex nobis detrimentum passi sitis, seu ob nos-

Illa enim tristitia quæ ex ámore Dei est, et Deo placita, parit pœnitentiam stabilem et salutarem; tristitia verò quæ ex amore seculi est, mortem gignit æternam.

Ecce hoc ipsum in vobis videre est; etenim hæc vestra secundùm Deum tristitia, quantam in vobis peperit sollicitudinem! non solùm, sed et satisfactionem, quâ vosmetipsos purgàstis;

10. Quæ enim secundùm Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur: seculi autem tristitia mortem operatur.

11. Ecce enim hoc ipsum, secundùm Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed defensionem,

---

tram correctionem; quinimò lucrum maximum feceritis; meliores enim effecti estis, Deique gratiam recuperastis.

10. *Quæ enim secundùm Deum.*

Nota cum D. Thoma, quòd omnis tristitia ex amore causatur; tristatur enim quis, quia caret eo quod amat. Qualis ergo amor: talis et tristitia.

Est autem duplex amor; unus, quo Deus diligitur; et ex hoc oritur tristitia secundùm Deum: alius, quo seculum amatur, et ex hoc causatur tristitia seculi.

Tristitia ergo secundùm Deum, est tristitia ex amore Dei orta, ob Deum offensum. Et hæc tristitia parit pœnitentiam.

Est quidem pœnitentia, quia dolor de peccato ob Deum: sicque contritio est.

Et parit pœnitentiam, scilicet actus satisfactorios pœnitentiæ, quos versiculo sequenti refert Apostolus.

In salutem stabilem. Gr. haud pœnitendam, id est, quæ pœnitentia est causa salutis æternæ et nunquam pœnitendæ.

Vel parit pœnitentiam stabilem et salutarem.

Seculi autem tristitia, seu de secularibus amissis, de opibus, honoribus, et ex cupiditate orta, mortem parit æternam.

Supponitur amor immodicus et mortalis.

Charitas, animæ vita, vitam parit æternam:

Cupiditas, mors animæ, mortem parit æternam.

Itaque per seculi tristitiam, eam intelligit, quæ mœrentibus detrimentum affert, ait D. Chrysostomus.

Nam mœror ad peccata duntaxat utilis est.

Quod hinc liquido perspici potest: etenim qui ob amissas opes in mœrore est, incommodum acceptum, hàc ratione non resarcit: qui ob alicujus mortem, ob morbum, etc., mœrore discruciatur, jacentem non excitat, morbum non repellit, imò auget, etc.

At qui ob peccata in mœrore est, is solus è mœrore fructum capit: peccata enim absumit ac delet.

Quoniam enim medicamentum istud ad hoc tantùm comparatum est: idcirco hìc etiam duntaxat vim habet, utilitatemque suam exerit; in aliis rebus non modò non juvat, sed etiam obest. Divus Chrysostomus, hucusque.

11. *Ecce enim hoc ipsum...* hoc ipsum, scilicet, quod tristitia secundùm Deum, pœnitentiam parit salutarem; in vobismetipsis videte.

Quantam enim hæc vestra secundùm Deum tristitia peperit *in vobis sollicitudinem.* Gr. studium. Syr. sedulitatem; scilicet vos emendandi, Deum placandi, scandalosos corrigendi.

Sed, subintellige non solùm, *sed,* vel imò.

Sed indignationem,	Non solùm, sed et indignationem adversùs incestuosum;
Sed timorem,	Non solùm, sed et timorem, ne quid tale deinceps contingat;
Sed desiderium,	Non solùm, sed et desiderium Deo satisfaciendi;
Sed æmulationem,	Non solùm, sed et zelum et ardorem in flagitiosos;
Sed vindictam:	Non solùm, sed et vindictam, quâ punistis sceleratum;
In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio.	Uno verbo, his omnibus declarâstis vos puros et insontes esse in hoc negotio.
12. Igitur, etsi scripsi vobis, non propter eum qui fecit injuriam,	Proinde, quod vobis hoc de re scripsi, non scripsi ejus tantùm gratiâ qui peccaverat, ut ejus saluti consulerem;
Nec propter eum qui passus est;	Nec propter eum in quem peccatum est, ut satisfactionem illi providerem:
Sed ad manifestandam sollicitudinem nostram, quam habemus pro vobis coram Deo.	Sed etiam, et præcipuè, ut meam erga vos omnes coram Deo pastoralem sollicitudinem manifestarem; ne scilicet unius aut alterius lues totam Ecclesiam inficeret.
13. Ideo consolati sumus:	Idcircò, cognito successu, consolationem accepimus;
In consolatione autem nostra	At hæc nostra consolatio accrevit, fuit-

Defensionem. Gr. ἀπολογίαν, excusationem, quâ vos, circa factum incestuosi, excusastis apud Titum.

Sed, subintellige, non solùm, vel imò, *indignationem,* adversùs hunc et alios flagitiosos.

Sed, id est, non solùm, vel imò, *timorem,* ne talia crimina deinceps apud vos perpetrentur.

Sed, id est, non solùm, vel imò, *desiderium* Deo satisfaciendi, vel nos videndi.

Sed, id est, non solùm, *sed,* vel imò, *æmulationem,* seu studium et zelum boni, vel zelum pro me adversùs peccatores, ait Fromondus.

Sed, id est, non solùm, *sed,* vel imò, *vindictam,* quâ incestuosum, et alios punivistis.

Septem hìc enumerantur effectus pœnitentiæ gradatim ascendentes.

In omnibus exhibuistis.

Tot argumentis manifestâstis vos insontes esse et puros à participatione criminis in hoc incestuosi negotio.

Igitur etsi scripsi.....

Igitur, quod vobis hac de re scripsi, scripsi non tantùm ut ejus, qui peccaverat, saluti consulerem, scilicet incestuosi: nec etiam propter eum qui passus est injuriam, seu patris illius, ut ei satisfactionem providerem.

Hinc inferunt quòd viveret adhuc ille pater, cujus uxorem filius acceperat.

Sed, etiam et præcipuè ut *meam erga vos* pastoralem *sollicitudinem coram Deo,* et circa vestram salutem manifestarem. Gr. studium vestrum pro nobis. Syr. ut innotescat coram Deo diligentia vestra propter nos, id est, ut appareat quantùm me ametis coram Deo.

13. *Ideo consolati sumus,* ob hæc hactenus dicta consolationem accepimus.

In consolatione autem nostra....

que multò uberior ob gaudium Titi; seu quod à vobis Titus secum attulit, mihique communicavit;

abundantiùs magis gavisi sumus super gaudio Titi,

Ex eo quòd per vos omnes recreatus fuerit animus ejus.

Quia refectus est spiritus ejus ab omnibus vobis.

Unde fit, ut si quid Tito, de vestro in me affectu glorians dixi, non sim pudefactus: sed sicut quæcunque vobis dixi, vera comperistis; sic et Titus vera comperit, quæ ipsi dixeram glorians de vobis.

14. Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confessus: sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus, ita et gloriatio nostra, quæ fuit ad Titum, veritas facta est.

Hinc et amor illius in vos major et tenerior est, dum recordatur quâ promptitudine illi, mandata mea perferenti, obedivistis; quanta cum reverentia ac timore illum ad vos venientem excepistis.

15. Et viscera ejus abundantiùs in vobis sunt; reminiscentis omnium vestrûm obedientiam: quomodo cum timore et tremore excepistis illum.

Gaudeo certè vos tales mihi compertos esse, ut nihil sit boni quòd à vobis non possim exspectare.

16. Gaudeo quòd in omnibus confido in vobis.

At hæc nostra consolatio multùm accrevit, fuit uberior ob gaudium Titi: eo quòd spiritus ejus ab omnibus vobis fuerit refocillatus, recreatus.

14. *Et si quid apud illum...* ita ut si quid ei, cùm illum ad vos mitterem, magnificè dixi de vobis, scilicet, de vobis glorians, ut pater de filiis sapientibus, non erubescam de hac mea gloriatione: sed sicut quæcunque vobis de Tito dixi, per experientiam vera comperistis, sic et Titus vera comperit quæ ipsi dixeram de vobis. Imò tam vera, ut ipsa appareat veritas.

Verisimile est quod illis de Titi laudibus multa dixerit, ait D. Chrysostomus.

Et viscera ejus... hinc teneriùs in vos affectus est, dum recordatur quâ promptitudine, etc. Vide paraphrasim.

16. *Gaudeo quòd....* quod tales sitis, ut possim in omnibus optima quæque de vobis polliceri.

Confidenter et liberè possum vos monere, arguere, corrigere, optima proponere, v. g., eleemosynam, seu bonorum vestrorum in pauperes largitionem, de quâ cap. 8.

Sicut sapiens medicus jam pene sanata vulnera lenissimis medicamentis curat, ut prioris increpationis ustura sanetur. D. Anselmus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 7. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo.—Notet omnis Christianus rationes ob quas toto vitæ tempore debet horrere peccatum, sanctitati verò continuè studere, n. 1.

Secundo.—Notet omnis superior ecclesiasticus sanctam et mirandam artem, quâ divi Pauli charitas erga Corinthios utitur, n. 4.

Ut eam in suos subditos imitetur suo modo, ibid. n. 4.

Notet tamen in Corinthiis effectus tristitiæ, quæ secundùm Deum est, seu veræ pœnitentiæ, ut eam in suis subditis, ubi opus fuerit, non vereatur suis correctionibus procurare, n. 10.

ANALYSIS CAPITIS OCTAVI.

In hoc capite Corinthios hortatur ad eleemosynam pauperibus Jerosolymitanis faciendam.

Hujus autem exhortationis exordium ducit ab exemplo Macedonum, quos ex omni parte commendat, ut Corinthios ad imitationem pressiùs excitet.

℣. 1, 2, 3, 4, 5. Quamvis pauperes sint et exhausti, fuerunt tamen liberales, pro viribus et supra vires; voluntariè, imò cum precibus, non sua tantùm dederunt; sed et semetipsos, paratos ad omnem Dei voluntatem et nostram.

℣. 6. Hoc eorum exemplo motus, Paulus Titum rogat, ut ad Corinthios redeat, eos ad eamdem beneficentiam hortaturus, imò eò abundantiorem, quo Corinthii sunt in omnibus ditiores, ℣. 7.

℣. 8. Hac in re nihil imperat Apostolus, ne Corinthios tenaciores lædat; sed eos hortatur. Primò, exemplo Macedonum; secundò, et præcipuè, exemplo Christi Domini, qui dives existens ut Deus, mendicavit ut homo, ut nos illius inopiâ ditaremur, ℣. 9.

Tertiò, ex ipsorum proposito et voluntate, ut qui sponte suâ et voluerunt et primi cœperunt hoc idem facere : quod ergo ab anno præterito, et sponte voluistis et cœpistis, nunc perficite pro viribus, ℣. 10, 11.

℣. 12. Nihil exigit supra vires : nec vult ab eis in tanta copia dari, ut ipsis sit rei familiaris angustia, dum pauperes Jerosolymitani, ab eis ditati, erunt in abundantia, ℣. 13.

Sed optat, hoc charitatis commercio, quamdam inter divites et pauperes æqualitatem fieri : nunc in hac vita divites ex abundantia suadent pauperibus; ut in futuro, ex spirituali pauperum abundantia recipiant, sicque neutri in neutro deficiant, ℣. 14, 15.

℣. 16, 17, 18, 19, 22. Laudat Titum et alios duos celebres, quos Corinthum mittit ad hanc eleemosynarum collectionem.

℣. 20 et 21. Tales ac tantos viros mittit, ne vel minima sit de eis suspicio.

℣. 23 et 24. Ex tantorum virorum gravitate urget Corinthios, ad tantum et tale charitatis specimen exhibendum, ut de eis ipse meritò possit gloriari.

CAPUT OCTAVUM.

PARAPHRASIS.

Scire vos volo, fratres, gratiam admirandam, quam Deus contulit Ecclesiis Macedoniæ.

Primùm ergo notum vobis facio, quòd per multas tribulationes probati, non modò constantes fuerunt, sed et lætati sunt, et valdè lætati :

TEXTUS.

1. Notam autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedoniæ :

2. Quòd in multo experimento tribulationis, abundantia gaudii ipsorum fuit;

Cap. VIII. 1. *Notam autem facimus.....* quasi diceret :

Notam vobis feci tribulationem quam in Macedonia passus sum. Cap. 7, n. 5, dixi vobis et gaudium, quo in omni nostra tribulatione superabundavi.

Nunc autem et vos scire volo gratiam admirandam quam Deus contulit Ecclesiis Macedoniæ, tribulationis meæ consortibus.

Gratiam Dei. Omne bonum à Deo est, et Dei gratia. Duplex autem bonum Deus contulit Macedonibus : bonum patientiæ, et bonum beneficentiæ; et utrumque perfectum et eminens;

In tribulatione enim non tantùm fuêre patientes, sed et alacres, et præ gaudio exultantes.

In paupertate summâ fuerunt non tantùm liberales, sed et magnifici : hæc singularis gratia Dei.

2. *Quòd in multo experimento tribulationis, abundantia gaudii ipsorum fuit.*

Fuit, non est in Gr. sed ab interprete additum.

Syr. quoniam per probationem multam afflictionis illorum, uberius fuit ipsorum gaudium.

Ambrosius quòd in multa probatione pressuræ abundat gaudium ipsorum.

Primùm ergo vobis notum facio quòd per multas afflictiones et persecutiones probati, non eas tantùm constanter passi sunt; sed et ex eis magnum perceperunt gaudium.

In multo experimento... Quænam fuerunt illæ Macedonum persecutiones?

Primùm probabile est quòd participes fuerint tribulationis, de qua D. Paulus cap. 7, n. 5.

Secundò, certum est quòd alias antea graves passi sunt, de quibus primæ Thess. cap. 2, n. 14. et cap. 1, n. 6. *Et vos imitatores nostri facti estis et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio Spiritûs Sancti.*

Multis ergo persecutionibus, et tribulationibus probati, lætati sunt, et valde lætati.

Abundantia gaudii, quasi diceret : Quò major tribulatio, eò majus gaudium : multiplicatio tribulationis fuit et gaudii multiplicatio.

Abundantia gaudii, id est, ingens et quæ verbis non potest explicari, lætitia in ipsis nata est, ait D. Chrysostomus.

Unde tale et tantum in tribulatione gaudium?

Et altissima paupertas eorum, abundavit in divitias simplicitatis eorum.	Notum quoque vobis facio, quod licèt extremè pauperes, fuère tamen liberalissimi; abundanter et sincero corde in usus pauperum contulerunt.
3. Quia secundùm virtutem, testimonium illis reddo, et supra virtutem voluntarii fuerunt.	Fuère, inquam, liberalissimi; quia pro viribus, et supra vires (testor ego, qui adsum), non rogati, sed sponte et ultro sua largiti sunt.
4. Cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam et communicationem ministerii, quod fit in sanctos.	Instanter à nobis obsecrantes gratiam communicandi ministerio, quod fit in sanctos.

Ex spe retributionis æternæ à Christo promissæ : *Beati eritis..... Gaudete in illa die et exultate, ecce enim merces vestra multa est in cœlo.* Luc. 6. 23.

Constanter mala pati, virtus quidem est patientiæ; at in passionibus gaudere, patientiæ perfectio est :

Apostolica patientia est, *ibant gaudentes, etc.*

Christiana patientia est. *Omne gaudium existimate, fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis.* Jacob. 1, n. 2.

Et altissima paupertas eorum.

Gr. et secundùm profundum paupertas eorum.

Syr. et profunditas egestatis eorum exundavit per divitias simplicitatis eorum.

Ambrosius, et quod profunda paupertas eorum.

Notum quoque vobis facimus quod summa, profunda et infima paupertas eorum exundavit in opulentam sinceri cordis liberalitatem.

Licèt spoliati et ad fundum usque exhausti (nam à suis contribulibus talia passi sunt, qualia fideles Judæi à suis, primæ Thess. 2. n. 14), largè tamen et abundanter, simplici et sincero corde contulerunt in usus pauperum : licèt extremè pauperes, tamen liberalissimi.

Simplicitas hìc significat sinceritatem, seu candidam et alacrem largiendi voluntatem.

Tribulatio læta, et valdè læta : paupertas liberalis, imò magnifica, effectus sunt admirandæ Dei gratiæ, signa sunt omnipotentiæ Dei in humana fragilitate operantis.

Hanc Dei gratiam miremur in sanctis; illam et humiliter æmulamur; saltem cum ordinaria Dei gratià simus in tribulatione patientes; in abundantia liberales.

3. *Quia secundùm virtutem...*

Explicat et probat hanc Macedonum simplicitatis abundantiam, quasi diceret : Verè abundavit eorum paupertas, quia pro viribus et supra vires.

Testimonium... Gr. testor, id est, testis ego sum, qui præsens adsum.

Voluntarii... non rogati, sed sponte et ultrò liberales fuerunt.

4. *Cum multa exhortatione....* in Gr. additur, *suscipere nos.*

Syr. efflagitârunt à nobis multà cum obsecratione, ut in partem venirent beneficentiæ ministerii sanctorum.

Theodoretus : ipsi nos rogârunt ut sanctorum subventionis curam gererent.

Hanc subventionem vocat gratiam et communicationem, quia per utrumque fit lucrum ejus qui impertit, ex eodem Theodoreto.

Et non hoc tantùm fecerunt quod sperabamus, sed et semetipsos totos obtulerunt Christo Domino, et nobis, ejus ministris, ad omnem Dei voluntatem.

Et hâc Macedonum beneficentiâ motus, Titum rogavi, ut ad vos redeat, suis exhortationibus peracturus hanc quoque beneficentiam, quam incepit, cùm esset apud vos.

5. Et non sicut speravimus, sed semetipsos dederunt primùm Domino, deinde nobis per voluntatem Dei.

6. Ita ut rogaremus Titum, ut quemadmodum cœpit, ita et perficiat in vobis etiam gratiam istam.

Erasmus : multa cum obtestatione rogantes nos, ut gratiam et communionem ministerii, quod est in sanctos, susciperemus.

Fortè litteralius, quia sine addito, instanter à nobis rogaverunt gratiam communicandi ministeria quod fit in sanctos.

Sensus itaque est, cum precibus multis et instantibus nos obsecrantes, ut susciperemus donum, quod gratuitò offerebant, et ipsis permitteremus aliquid in subsidium sanctorum conferre.

5. *Et non sicut speravimus...* Et non hoc tantùm fecerunt, quod sperabamus, id est, non sua tantùm bona dederunt, sed et semetipsos totos Christo Domino, et nobis ejus ministris obtulerunt, ad Dei voluntatem, per nos indicatam, faciendam. *Qui vos audit, me audit.* Lucæ 10. 16.

Probabile est quòd aliquos è suis obtulerint, qui colligerent eleemosynas et eas deferrent in Jerusalem, et facerent quæcunque juxta Dei voluntatem præciperet Apostolus: sicque omni modo venirent in partem ministerii quod fit in sanctos, et suis bonis et suis personis; seu et eleemosynâ et obsequio.

Observatio moralis. — Collige hìc Macedonum laudes in præcedentibus versibus sparsas.

In tribulatione læti; in paupertate liberales, pro viribus; supra vires; voluntarii, cum precibus, non sua tantùm dederunt; sed et semetipsos, paratos ad omnem Dei voluntatem.

Et in hoc eorum facto perfectam observa charitatem, quam coneris imitari.

Cor tuum, personam tuam, vitam tuam, omnia tua, Deo, Ecclesiæ pauperibus offerens et consecrans voluntariè,

Disce et hoc Macedonum exemplo, cùm eleemosynam es facturus, cor tuum Deo primùm offerre; hoc deinde donum confirma eleemosynæ tuæ in pauperem largitione.

Eleemosynam tuam considera quasi tributum, quo Deum, tuî et tuorum omnium Dominus protestaris : humiliter ergo et reverenter dona.

Sic et tu, et tua munera Deo accepta erunt : sicut de Abel scriptum est : *Respexit Deus* primò *ad Abel*, deinde et *ad munera ejus*. Gen. 4.

Deus primò respicit cor dantis, deinde ejus donum, ante omnia igitur cor offerendum.

6. *Ita ut rogaremus...*

Facto Macedonum encomio, quasi præludio, nunc ad suum intentum accedit, suamque mentem Corinthiis explicat.

Et hâc Macedonum beneficentiâ adductus, rogavi Titum, à vobis ad me reversum, et consequenter mihi præsentem, ut ad vos redeat, hasque meas perferat litteras, et apud vos *perficiat :* hanc quoque gratiam, id est, eleemosynarum in Jerusalem mittendarum collectionem, *quam incœpit.*

Perficiat, vos hortando et eleemosynas colligendo.

Quemadmodum incœpit, cùm esset apud vos.

Etiam gratiam istam, seu, ut ait Syrus, hanc quoque beneficentiam.

7. Sed sicut in omnibus abundatis fide, et sermone, et scientia; et omni sollicitudine, insuper et charitate vestrâ in nos, ut et in hac gratia abundetis.

Imò ut sicut in omnibus donis excellitis, in fidei dono, in dono linguarum, dono scientiæ, dono diligentiæ in administrando, dono charitatis, quam erga nos declarâstis; ita et in hac quoque dote sitis eximii.

8. Non quasi imperans dico : sed per aliorum sollicitudinem, etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans.

Non id vobis præcipio, sed per Macedonum diligentiam et fervorem, charitatis vestræ sinceritatem, et bonam indolem aliis probatam et exploratam reddere volo.

9. Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cùm esset dives, ut

Recordamini Dominum Jesum : nostis enim eximiam illius in nos gratiam et charitatem; qui dives existens, ut Deus; propter vos in assumpta natura egenus fac-

---

Quam scilicet cæteris vestris virtutibus addatis.

7. *Sed sicut in omnibus...* laudans hortatur : imò ut, *sicut in omnibus* rebus *abundatis;* in *fide,* quâ abundè imbuti estis; in dicendi facultate, quâ præcellitis; *in scientia* rerum divinarum; et *in omni sollicitudine,* circa fratrum salutem; *insuper* et in eximia erga nos *charitate.*

Sic et in hoc dono; scilicet, in illa gratia eleemosynaria excellatis, liberaliter et promptè largiendo.

8. *Non quasi imperans dico...* Gr. non secundùm imperium dico, id est, non præcipio vobis, nec utor jure quo possum.

Sed per aliorum, scilicet, Macedonum *sollicitudinem* et diligentiam, in dando et colligendo eleemosynas, quam narravi, *vestræ charitatis* bonam indolem, et ingenitam inclinationem, aliis probatam et exploratam reddere volo.

Vestræ charitatis ingenium bonum. Gr. γνήσιον, ingenuum, id est, ingenuitatem, germanitatem, sinceritatem, bonam indolem. *Comprobans,* id est, probatiorem et fulgentiorem reddere volens : Theophylactus.

Laudat ingenuum charitatis animum, seu genium liberalitatis, ut excitet.

9. *Scitis enim gratiam...* excitat exemplo charitatis Christi.

Scitis eximiam in nos *Christi gratiam* et charitatem.

Quoniam cùm dives esset, nimirùm, ut Deus, habens omnium bonorum plenitudinem, omne bonum.

Nota, *cùm dives esset,* non verò cùm fuisset. Gr. dives existens.

Fuit enim semper dives, ut Deus : paupertatem nostram assumens, divitias suas non amisit : sed, ut ait D. Augustinus, fuit intus dives, foris pauper; latens Deus in divitiis; apparens homo in paupertate.

Dives ergo *existens,* ut Deus.

Propter vos egenus factus est. Gr. mendicavit, ait Erasmus. Caruit omnibus bonis temporalibus, quorum dominus erat, utpote cœli et terræ Dominus.

Natus in stabulo, in præsepio positus quia *non erat ei locus in diversorio.*

Vivens non habuit ubi caput reclinaret.

Moriens nudus; sepultus in sepulcro alieno.

Et hoc quare?

tus est, ut vos illius inopiâ in spiritualibus essetis divites. Ipsum imitamini, pauperes ditate.

Et hac in re consilium vobis do, non impero : id autem vobis consulo, quia vobis utile; vobis, inquam, qui non solùm id cœpistis, sed et sponte voluistis ab anno præterito; sicque Macedonas prævenistis et facto et voto.

Nunc ergo absolvite quod cœpistis; ut quemadmodum prompti fuistis ad volendum, ita prompti sitis ad perficiendum, unusquisque juxta suas facultates.

Si enim bona voluntas adsit, et faciat secundùm id quod habet et potest; Deo ac-

illius inopiâ vos divites essetis.

10. Et consilium in hoc do: hoc enim vobis utile est, qui non solùm facere, sed et velle cœpistis ab anno priore.

11. Nunc verò et facto perficite; ut quemadmodum promptus est animus voluntatis; ita sit et perficiendi ex eo quod habetis.

12. Si enim voluntas prompta est, secundùm id

Ut illius inopiâ in temporalibus, *vos*, in spiritualibus *essetis divites;* in fide, pietate, justitiâ, gratiâ, gloriâ, æternis et permanentibus divitiis.

Hæc seriò cogitate et apud vos expendite; et nulli rei parcetis, ut fratres vestros, ad exemplum Christi, vestris ditetis eleemosynis.

Si enim omnium creator et Dominus *propter vos egenus factus est:* quidni pro ejus amore aliquam saltem divitiarum vestrarum partem donabitis, ut pauperibus, vestris et Christi fratribus, succurratis?

10. *Et consilium in hoc*, id est, hac in re, seu ut, ad exemplum Christi, eleemosynam largiamini, do vobis.

Hoc enim vobis utile est, quia meritorium vitæ æternæ.

Eleemosyna plus prodest in facientibus, quam accipientibus. Hinc D. Joan. Chrysostomus, nisi pauperes essent, salus nostra magna ex parte profligata ac eversa esset : ut qui ubi pecunias serere possemus, non haberemus.

Vobis ergo utile est, qui non solùm facere, sed et *velle primum cœpistis à superiori anno ;* ita Gr.

Stimulat eos suâ propriâ promptitudine; ut qui primi facere cœperunt, et sponte suâ primi voluerunt ab anno præterito.

Non solùm facere, seu largiri primi cœpistis, sed et ultrò, sponte vestrâ nullo vos ad id hortante, voluistis ab anno superiore.

Sicque Macedonas prævenistis et voto et facto, et primi fecistis et primi voluistis.

11. *Nunc verò et facto perficite....* id est, nunc ergo absolvite quod cœpistis.

Ut quemadmodum affuit vobis promptitudo voluntatis, sic et adsit plenitudo facti, secundùm suam quisque substantiam et facultatem.

Seu, sicut prompti fuistis ad volendum, ita prompti sitis ad perficiendum secundùm facultates vestras.

Syr. ut sicut incessit vobis cupido hujus voluntatis, sic et facto exsequamini, *ex eo quod habetis,* id est, pro facultate et opibus vestris.

12. *Si enim voluntas prompta est...* Gr. si enim promptitudo animi priùs adsit, secundùm id quod habet quis, benè acceptus est, non secundùm id quod non habet.

Syr. si enim adsit voluntas, juxta id quod habet, planè accepta est, non juxta id quod non habet.

quod habet, accepta est : non secundùm id quod non habet.	cepta est : non postulat id quod non habetur.
13. Non enim ut aliis sit remissio,	Non enim exigo tantam à vobis conferri copiam ; ut alii, beneficentiâ vestrâ ditati, vivant remissiùs, et in otio ;
Vobis autem tribulatio,	Vobis autem sit rei familiaris angustia :
Sed ex æqualitate.	Sed velim quamdam inter vos æqualitatem fieri.
14. In præsenti tempore, vestra abundantia illorum inopiam suppleat ;	Nunc in hac vita, vestra in temporalibus abundantia pauperum inopiam sublevet ;
Ut et illorum abundantia ves-	Ut et illorum in spiritualibus abundan-

Id est, si adsit bona voluntas, et faciat secundùm id quod habet, id est, potest; seu si det juxta suas facultates, Deo accepta est.

Quasi diceret : Bono animo date quod potestis.

Non secundùm id quod non habet; subaudi exigitur, id est, supra facultates non exigitur.

Quia dixit versu tertio, quòd Macedones supra vires dederunt, ne videatur idem à Corinthiis exigere, monet ut unusquisque, juxta vires suas, bono animo donet. Non postulat Deus id quod non habetur.

Non quantitatem, sed mentis qualitatem respicit Deus, ait Theodoretus.

Hinc D. Augustinus in psal. 103 : Si potes dare, da; si non potes, affabilem te fac; coronat Deus bonitatem, ubi non invenit facultatem; nemo dicat, non habeo : charitas de sacculo non erogatur.

Hinc Tobias filio suo dicit. Tob. 4. *Quantùm potueris, esto misericors : si multùm tibi fuerit, abundanter tribue : si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude.*

Nota quòd voluntatem quidem Deus præcipuè attendit, sed quòd hæc voluntas, ut vera sit et seria, et Dei conspectu et approbatione digna, debet in actum exire secundùm id quod potest, id est, dare pro viribus, aliàs esset tantùm velleitas.

13. *Non enim ut aliis sit remissio...* Syr. non quidem ut aliis sit relaxatio, vobis autem angustia. Vide paraphrasim.

Laudo quidem Thessalonicenses, qui supra vires largiti sunt; vos ad id non adigo. D. Chrysostomus qui addit : Non quòd nollet, sed quia erant imbecilliores.

Pecuniæ contemptus, voluntaria paupertas, perfectio quidem est; et hanc non ignorat divinus Apostolus; hanc tamen hìc non imperat : quia, ait Theodoretus, imbecillitate animi leges metitur.

Sed ex æqualitate, id est, sed velim hoc charitatis commercio, quamdam inter vos æqualitatem fieri.

14. *In præsenti tempore vestra abundantia...*

Vestra in temporalibus *abundantia*, seu divitiæ temporales, quibus abundatis, pauperum inopiam sublevent, illis necessaria dando.

Et illorum in spiritualibus *abundantia*, seu spirituales illorum divitiæ, vestræ in spiritualibus inopiæ suppleant, per orationem, et per communionem meritorum.

Quasi diceret : Abundatis opibus, quibus sancti carent; abundant illi apud Deum sanctitatis et justitiæ meritis, quibus fortè non ita divites estis; date

tia vestræ spirituali inopiæ suppleat in futuro :

Sicque quædam fiet æqualitas, quatenus neutri in neutro deficient.

Sicut scriptum est Exod. 16. 18. Qui multùm de manna collegit, non plus habuit; et qui modicùm collegit, non minùs reperit : hanc paritatem faciat apud vos charitas.

Gratias autem ago Deo, qui Tito eamdem ac mihi dedit sollicitudinem pro vobis.

Etenim nostram ad vos eundi exhortationem suscepit quidem : sed sanè stimulis non eguit; quia enim vestri multùm studiosus est et amans; sponte suâ, et alacriter ad vos profectus est.

træ inopiæ sit supplementum :
Ut fiat æqualitas.

15. Sicut scriptum est : Qui multùm, non abundavit : et qui modicum, non minoravit.

16. Gratias autem Deo, qui dedit eamdem sollicitudinem pro vobis, in corde Titi.

17. Quoniam exhortationem quidem suscepit : sed cùm sollicitior esset, suâ voluntate profectus est ad vos.

---

illis nunc de vestra abundantia, ut aliquando de illorum recipiatis abundantia, *ut fiat æqualitas.*

Sic quædam fiet ex utraque parte æqualitas, quatenus neutri in neutro deficient.

Pauperes per vestram abundantiam sublevati, habebunt sibi sufficientia; contenti erunt; sicque vobis quodammodo æquales.

Vos autem eorum orationibus adjuti, et divitiis spiritualibus ditati, et quamdam meritorum communionem cum illis habentes, eis secundùm justam proportionem eritis æquales.

15. *Sicut scriptum est.* Exod. 16. 18.

In hujus rei figuram, qui multùm de manna collegit, non plus habuit; et qui modicum collegit, non minus reperit. Sed uterque mensuram gomor.

Charitas ergo inter vos faciat quod Deus per suam omnipotentiam operatus est apud Judæos, ad nostram doctrinam et instructionem.

Per charitatem fiat quædam inter vos bonorum et temporalium et spiritualium paritas.

Fiet autem, si ex charitate pauperibus multùm dent divites; si ex eadem charitate pauperes multùm orent pro divitibus.

Hinc, ait Cajetanus, religiosi ecclesiastici monentur, ut eleemosynæ quas accipiunt, non pariant ipsis relaxationem spiritualium; sed foveant potiùs, ut habeant bona spiritualia, non tantùm pro seipsis; sed etiam pro largientibus eleemosynas.

16. *Gratias autem Deo,* subaudi ago. *Qui Tito dedit eamdem ac mihi sollicitudinem pro vobis.*

Laudat hìc et in sequentibus ministros, per quos eleemosyna erat colligenda, ut eis libentiùs confidant.

17. *Quoniam exhortationem...* Vide paraphrasim.

Sed cùm sollicitior esset. Gr. studiosior existens, id est, cùm à seipso sit vestri valde studiosus et amans.

Suâ voluntate.... sponte suâ, libenter et alacriter *profectus est ad vos.* Cum istis meis litteris, per quas hoc scietis.

Hoc refertur ad tempus quo Corinthii has litteras erant lecturi : nondum enim Titus erat profectus, cùm hæc scriberentur. Profectum putat D. Chrysostomus.

18. **Misimus etiam cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias.**

Misimus etiam unà cum illo fratrem illum qui passim per omnes Ecclesias laudatur et celebratur propter Evangelium à se scriptum et prædicatum.

19. **Non solùm autem, sed et ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ, in hanc gratiam quæ ministratur à nobis,**

Nec id solùm, sed et publico Ecclesiarum suffragio ordinatus est comes peregrinationis nostræ; tum ut mecum prædicet; tum ut mecum hanc vestrarum eleemosynarum gratiam pauperibus procuret :

Ad Domini gloriam; et destinatam voluntatem nostram.

Quod charitatis officium administramus ad Domini gloriam, et ad animi nostri promptitudinem, in pauperum obsequio declarandam.

---

18. *Misimus etiam...* Vide paraphrasim.

Licèt eximiæ et probatæ virtutis fuerit Titus, duos tamen ei alios testes et socios dat irreprehensos, ob rationem dandam n. 20. ne minima sit suspicio.

19. *Non solùm autem...* Vide paraphrasim.

In hanc gratiam, id est, ad hanc eleemosynarum vestrarum gratiam pauperibus Jerosolymitanis procurandam; scilicet, exhortando, colligendo, deferendo.

Quæ ministratur... id est, quod charitatis officium administramus, ad Domini gloriam, qui in pauperibus colitur et pascitur. *Quod uni ex minimis... mihi fecistis.*

Et destinatam voluntatem nostram. Gr. προθυμίαν, promptitudinem, id est, ad promptam animi nostri voluntatem in pauperes, Christi membra, declarandam.

Gr. et ad promptitudinem animi vestri, scilicet excitandam; seu, ut sitis ad erogandum promptiores.

Observationes litterales.—Quoquo modo legatur, patet ubique D. Pauli prudentia.

Primò, non elegit ipse, sed ab Ecclesiis vult eligi ministros ad eleemosynarum collectionem et delationem destinatos; idque ob rationem n. 20. dicendam.

Secundò, hoc ministerium cum aliis subire non recusat, ut suam in pauperes promptam et alacrem voluntatem declaret.

Tertiò, graves viros eligi curat, ut fideles promptiùs et securiùs excitentur ad largiendum, tum ob exhortantium auctoritatem, tum ob custodientium et ob deferentium sanctitatem probatam et nemini suspectam.

Quis autem sit frater ille, *cujus laus in Evangelio*, et qui socius et collega D. Pauli, dubitatur apud interpretes.

Theodoretus Barnabam fuisse putat; sed Barnabas jam abierat à Paulo, qui Silam in ejus locum assumpserat. Act. 15, n. 39, 40.

Baronius, Estius et alii multi volunt esse Silam, qui in Barnabæ locum assumptus est.

D. Hieronymus et alii quam plurimi putant fuisse D. Lucam, individuum D. Pauli comitem, et qui scripsit Evangelium, ob quod celebris in Ecclesiis.

Fromondus enim probabilius putat quòd tunc scriptum fuerit, licèt alii dubitent : sed licèt non fuerit scriptum, ea res non obstat quin de D. Luca intelligatur, ob munus Evangelistæ quod fideliter gessit.

Tales ac tantos viros misimus ad vos, ne quis suspicetur nos quidquam ex hac pecuniarum copia, quas colligimus et perferimus, in usus nostros sublegere.

Etenim sollicitè curamus bona operari, non solum coram Deo, cordis inspectore,

Sed etiam coram hominibus, exteriora tantùm spectantibus, et omni modo curamus ne eos scandalizemus.

Cum autem duobus viris vobis spectatissimis, misimus alium fratrem nostrum, quem in multis, et sæpe numero diligentem et sedulum expertus sum; sed quem in hoc negotio diligentiorem futurum confido, ob multam fidem et existimationem ejus de vobis.

Sive ergo propter Titum, qui meus collega est et particeps laborum, quos vestrì causa suspicio; sive ob alios duos fratrés nostros, qui ab Ecclesiis delecti, et missi sunt, et gloria Christi dici possunt.

20. Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine quæ ministratur à nobis.

21. Providemus enim bona, non solùm coram Deo,
Sed etiam coram hominibus.

22. Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quem probavimus in multis sæpè sollicitum esse : nunc autem multò sollicitiorem, confidentiâ multâ in vos.

23. Sive pro Tito, qui est socius meus, et in vos adjutor, sive fratres nostri, Apostoli Ecclesiarum, gloria Christi.

Et hæc D. Hieronymi opinio confirmatur testimonio D. Ignatii, qui ad Ephes. scribens, hoc idem elogium divo Lucæ tribuit : dicens, ut testatur Lucas, *cujus laus est in Evangelio.*

20. *Devitantes hoc.* Vide paraphrasim.

Plenitudo, hic copiam significat; et quia faciliùs ést è magna copia aliquid furtim et occultè subtrahere; ideo D. Paulus, ut omnem vitet suspicionem, multos secum graves et probatæ virtutis assumit socios.

21. *Providemus enim bona...* Vide paraphrasim.

Conscientia nostra nobis, fama proximo nostro est necessaria, ait D. Augustinus.

22. *Misimus autem cum illis,* Tito et Luca, etiam *fratrem nostrum,* vobis fortè incognitum, at quem *in multis et sæpe* experti sumus diligentem et sedulum.

Nunc autem multò sollicitiorem, id ést, in hoc autem negotio diligentior et sollicitior erit.

Confidentiâ multâ in vos. Gr. confidentiâ multâ quæ in vos. Syr. ob multam fiduciam erga vos. Arab. ob ingentem fiduciam suam erga vos. Æthiop. quia multùm diligit vos. Ambrosius multâ fiduciâ vestri.

Sensus itaque est ob multam confidentiam et existimationem, quam habet de vobis; seu quia de vobis optima quæque sperat.

Alii referunt hæc verba, *multâ fiduciâ,* ad *misimus,* quasi diceret : Hos misimus confidentes omnino quòd eos, quo par est honore et amore suscipietis.

Sed litteralius arbitror quod omnes versiones sequuntur.

23. *Sive pro Tito...* Syr. sive ergo consideretur Titus, meus est socius et adjutor in re vestra, etc. Arab. quod autem ad Titum, est collega meus et portans mecum onus vestrum. Æthiop. et si de Tito quæstio sit, socius meus, etc.

24. Ostensionem ergo, quæ est charitatis vestræ, et nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite, in faciem Ecclesiarum.	**Ostendite quanta sit vestra charitas, et quàm meritò de vobis apud alios glorior : id autem talibus viris exhibentes, et Ecclesiis à quibus missi sunt, ostendetis.**

Resumit quæ de his tribus illustribus commendabilia dixit, ut in ultimo versu concludat.

Titus meus est collega, in Evangelio prædicando, et in vestra salute promovenda cooperarius.

Alii duo fratres sunt *Ecclesiarum Apostoli*, ab eis missi; sunt et *gloria Christi*, quam procurant.

24. *Ostensionem ergo, quæ est.....* ex tantorum virorum gravitate, urget Corinthios ad charitatis exhibitionem, seipsis dignam, dignam et ipsius Pauli gloriatione, dignam denique Ecclesiarum exspectatione.

Ostensionem ergo, quæ est charitatis, id est, tantùm ac tale charitatis specimen illis exhibete, quantùm vos decet et liberalem animum vestrum.

Hoc indicat pronomen, *quæ*, *ostensionem quæ*, id est, ostensionem, exhibitionem, vestrâ charitate dignam.

Et nostræ gloriæ pro vobis. Gr. de vobis, id est, et quæ decet nostram de vobis gloriationem.

Intellige tum de gloriatione, quâ sæpè de vobis gloriatus sum ; tum de gloriatione futura, ut possim de vobis gloriari.

In illos, tales ac tantos, quos dixi : *ostendite, ostensionem ostendite*, sicut *exspectans exspectavi* : exhibete.

In faciem Ecclesiarum, id est, palàm et in conspectu Ecclesiarum : vel tale specimen charitatis, quod ædificet omnes Ecclesias : seu quod ad aliorum ædificationem eat in conspectum omnium Ecclesiarum : dignam ergo quam spectent, mirentur et laudent omnes Ecclesiæ.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 8. *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

Primo. — Omnis quidem Christianus, at præsertim qui christianæ perfectioni student, duo notent miranda patientiæ et charitatis exempla in Macedonibus.

In tribulatione multâ læti fuerunt et alacres.

In paupertate summa largi fuerunt et magnifici.

Hæc autem duo gratiæ miracula sic miremur, ut et pro nostro modulo conemur imitari. Læti patiamur, gaudeamus in passionibus; in paupertate nostra benefici simus et liberales. Vide n. 1, 2, 3, 4, 5.

Ad utrumque conferet exemplum Christi Domini, qui dives cùm esset, pro nobis egenus factus est;

Beatus cùm esset, pro nobis et pati, et mori voluit.

Aspicientes ergo in auctorem et consummatorem fidei vestræ Jesum, curramus per patientiam et charitatem. Vide n. 9.

Secundo. — Notent divites ordinem, quem eleemosynam facturi servare debent. Primò, cor suum donent Deo. Deinde bona sua pauperi largiantur : Deus enim cor dantis primariò respicit, secundariò munera, n. 5.

Notent et modum eleemosynam faciendi, seu sua bona Deo dandi ; humiliter scilicet et reverenter, n. 5.

Notent fructum eleemosynæ : plùs prodest facienti, quàm recipienti, n. 10.

Omnes denique notent facilitatem faciendi eleemosynam ; ob quam facilitatem nullus excusatur, cùm ad eleemosynam faciendam sufficiat voluntas, dummodo vera sit et seria, n. 12.

Tertio. — Notent pauperes modum eleemosynam recipiendi, humiliter et gratè, Deum pro benefactoribus suis multùm et assiduè deprecantes, n. 14, 15.

Notent et ipsi pauperes, quòd ab eleemosyna sua modo facienda non sint immunes; quandoquidem sufficit voluntas, ut n. 12. Velint ergo, compatiantur, obsequantur, verbis et officiis consolentur.

Alia multa de eleemosyna vide in capite sequenti nono, in commentario, et in corollario pietatis.

ANALYSIS CAPITIS NONI.

A ℣. 16. capitis octavi, usque ad finem, suos commendat legatos, nunc redit ad negotium cui. sunt destinati : de quo tamen superfluum est, ait, vobis scribere, ut ad illud excitem animos vestros; quia scio ad illud promptam et paratam voluntatem vestram.

Reverà rem ipsam hìc minùs tangit, quàm tres ejus circumstantias : scilicet, in dando promptitudinem, abundantiam, hilaritatem : et hoc tantâ dexteritate simul et honestate tangit, ut quasi supponat potiùs quàm persuadeat.

℣. 2, 3, 4. Mirâ charitatis arte promptitudinem insinuat.

℣. 5, 6. Abundantiam egregiâ seminantis comparatione.

℣. 7. Hilaritatem, Scripturæ testimonio.

℣. 8. Occurrit difficultati, quâ in his exsequendis possent retardari : vult eos in Deum omnipotentem confidere et sperare. Dabit eis Deus et sufficientia sibi, et unde tribuant aliis.

℣. 10. Hoc illustrat comparatione Dei cum hero temporali, et comparatione eleemosynarii cum colono.

℣. 12. Usque ad finem, varias hujus eleemosynæ refert utilitates, quibus ultimum hucusque de ea dictis dat pondus.

CAPUT NONUM.

PARAPHRASIS.	TEXTUS.
Hos igitur vobis commendo legatos : nam de ipso subsidio pauperibus subministrando, propter quod veniunt ad vos, superfluum est vobis plura scribere, quibus excitem animos vestros.	1. **Nam de ministerio, quod fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis.**
Siquidem novi promptam esse ad illud voluntatem vestram; et de hac animi vestri promptitudine glorior apud Macedones,	2. **Scio enim promptum animum vestrum; pro quo de vobis glorior apud Macedones :**
Dicens quoniam non Corinthus tantùm, sed et tota Achaia, jam ab anno superiore parata est sanctis eleemosynam largiri :	**Quoniam et Achaia parata est ab anno præterito;**
Et hoc vestræ promptitudinis exemplum multos provocavit ad imitationem.	**Et vestra æmulatio provocavit plurimos.**
Præmisi autem Titum, et duos alios fratres nostros, ne hæc nostra de vestrâ promptitudine gloriatio, vana sit et falsa, in hoc eleemosynarum negotio;	3. **Misi autem fratres, ut ne, quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte :**

Cap. IX. 1. *Nam de ministerio...*

Hæc cum præcedentibus jungenda, ut in paraphrasi.

In hac igitur capite non tam excitat ad dandum, quàm docet modum dandi promptè, largè, hilariter, ac primò de promptitudine dandi.

2. *Scio enim...* Syr. siquidem novi promptitudinem voluntatis, etc., quia novi promptam esse vestram voluntatem ad hanc largitionem faciendam, et de hac animi vestri promptitudine sæpe gloriatus sum apud Macedones, dicens illis : Quoniam Achaia, cujus caput est Corinthus, jam ab anno præterito parata est sanctis eleemosynam largiri.

Artem mirare et honestum cum Corinthiis agendi modum.

Promptitudinem illorum supponit et laudat, ut eos promptitudinem doceat. D. Corinthiorum promptitudine gloriatur apud Macedones, ut Corinthios pudeat, si coram Macedonibus appareant minùs ad dandum prompti.

Sicque mirâ sapientiâ Paulus discipulos et filios suos urget ad bonum.

Et vestra æmulatio. Gr. et quæ ex vobis est æmulatio, id est, et vestræ promptitudinis exemplum fecit, ut alii multi fuerint promptiores; seu vestrum exemplum multos ad imitationem provocavit.

Suprà laudavit Macedones ob largitatem; quia, inquit, *supra vires*, c. 8. n. 3. Hìc Achæos laudat ob voluntatis promptitudinem, *ab anno præterito.*

Vident quomodo et illos per hos excitat, hosque per illos, ait Theophylactus post Chrysostomum?

In quo patet spiritualis sapientia Pauli, ait Theodoretus.

3. *Misi autem fratres...* Titum et alios duos illustres socios, de quibus in cap. 8 : *ne quod gloriamur de vobis*, id est, ne nostra de vestrâ promptitudine gloriatio.

Evacuetur, id est, inanis sit et falsa.

Ut quemadmodum dixi, parati sitis.

Eos, inquam, ideo misi, ut quemadmodum Macedonibus dixi vos esse paratos, ita de facto parati sitis, seu vestra eleemosyna sit parata, cùm advenero.

4. Ne, cùm venerint Macedones mecum, et invenerint vos imparatos,

Ne fortè, si mecum venerint Macedones et vos, quos ab anno præterito paratos esse dixi, inveniant nondum paratos;

Erubescamus nos (ut non dicam vos) in hac substantia.

Erubescamus nos, ut non dicam vos, in hoc nostræ gloriationis argumento: nos, quia mendaces: vos, quia negligentes, et in sublevandis pauperibus pigri.

5. Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut præveniant ad vos, et præparent repromissam benedictionem hanc paratam esse, sic quasi

Hac ergo de causa necessarium duxi rogare hos fratres nostros, ut priùs ad vos vadant, quàm ego cum Macedonibus adveniam, et procurent ut hæc vestra largitas, ante promissa, sit parata et collecta;

In hac parte, hac in re, in hoc eleemosynarum negotio. Circa alia multa, de quibus etiam pro vobis glorior, nihil timeo.

Pressiùs urget ad promptitudinem, ob illorum honorem sollicitus.

Eos ergo præmisi, ut quemadmodum Macedonibus dixi vos esse paratos, ita sitis reverà parati, vestraque pecuniarum collectio facta et parata, cùm ad vos venero.

4. *Ne cùm venerint...* Gr. ne fortè si venerint, etc.

Multis ex locis patet quòd discipuli suos Apostolos deducebant, et in itineris impensas præbebant, primæ Cor. 16. 6. Rom. 15. 24. Act. 16. 3, etc.

Erubescamus nos, quasi mendaces, qui falsò de vestra promptitudine gloriati sumus.

Ne dicam vos, ad quos is pudor maximè pertinebit, quia vestra erit culpa.

In hac substantia. Gr. ὑπόστασει, Gr. addit gloriationis, id est, in hoc nostræ gloriationis fundamento, argumento, subjecto.

Syr. in gloriatione illa, quâ gloriati sumus, affirmantes scilicet et gloriantes vos esse paratos.

Mirâ charitatis arte, seipsum Corinthiorum partem facit, certatque pro ipsis, ait Theophylactus.

Sicque eò pressiùs illos ad promptitudinem urget, quò majus sibi et illis imminet commune dedecus, si non inveniantur parati.

Vide quomodo infirmos, non tantùm spiritualibus, sed humanis etiam urget rationibus, ait divus Chrysostomus.

5. *Necessarium ergo....* Ne ergo nos et vos coram Macedonibus erubescamus, necessarium duxi tres illos spectabiles viros præmittere.

Ut præveniant ad vos, id est, priùs ad vos veniant, quàm ego cum Macedonibus adveniam.

Et præparent repromissam. Gr. prænuntiatam, seu antè promissam; id est, quàm de vobis promisimus et diximus paratam.

Benedictionem, beneficentiam, largitionem, eleemosynam *paratam esse*, id est, curent ut hæc vestra benedictio, quam de vobis promisimus, et quam gloriati sumus esse paratam, reverà sit parata et collecta.

Si quasi benedictionem... sic autem sit parata et collecta, ut palàm appareat quòd sit liberalis et spontanea beneficentia. Sit charitatis et liberalitatis donum, libenter, hilariter et largè datum.

sic autem, ut appareat quòd sit charitatis donum, non avaritiæ tributum.

Intelligite quod dico : Qui parcè seminat, et minùs liberaliter largitur; parcè metet, seu exiguum referet fructum : et qui copiosè seminat, seu largitur, copiosè metet, seu uberem referet fructum.

Unusquisque tamen donet juxta voluntatem suam; at det hilariter, non tristis;

benedictionem, non tanquam avaritiam.

6. Hoc autem dico : Qui parcè seminat, parcè et metet : et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet.

7. Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex

Non tanquam avaritiam, non sit avaritiæ tributum, tardè, invitè, parcè, et cum verbis malè ominantibus datum.

Transit Apostolus ad abundantiam et alacritatem; et has conditiones ex ipso nomine græco deducit : sit de facto, εὐλογία.

Derivatur ab εὐ, id est, *benè*, et λέγω, id est, *dico*, vel *colligo*. Εὐλογία, ergo significat et benedictionem, et bonam collectionem.

Sit reverà benedictio; εὐλογία, benedictionis nomen mereatur; sit bona, uber collatio, celeriter, spontaneè, et hilariter data.

Docet modum eleemosynam faciendi; scilicet animo et vultu læto, cum verbis gratiosis, quasi qui lucrum facit : et tunc est benedictio, et causa benedictionis æternæ à Deo et ab hominibus.

Qui autem eleemosynam tristis, invitus dat, hic avaritiam dat, non benedictionem, ait S. Chrysost.

6. *Hoc autem dico :* in Gr. hoc autem (non est dico) explico quod dixi, *tanquam benedictionem et non avaritiam.*

Qui parcè seminat, parcè et metet...

Eleemosyna semen est, quod in manu pauperis, quasi in agro Dei seritur, et cujus messis in sinu Dei colligitur.

Sicut agricola qui *parcè seminat, parcè et metet*, ita et qui parvam facit eleemosynam, parvam recipiet à Deo mercedem.

Intellige parvam, in comparatione multùm seminantis : erit enim semper magna merces in comparatione seminis, seu eleemosynæ datæ.

Sicut agricola qui multùm et copiosè seminat, multùm et copiosè metet, ita

Qui seminat in benedictionibus. Vide n. 5, quid significat εὐλογία, largè, copiosè, in beneficentiis, valdè beneficè largitur pauperibus.

Qui multas benedictiones, beneficentias, uberes collationes, quasi semina effundit in pauperes, amplam, uberem, copiosam mercedem à Deo recipiet.

Cùm facis eleemosynam, recordare quòd seminas, et consequenter quòd plus recepturus es, quàm seminas; sed eà proportione, quâ plùs aut minùs dederis, plus aut minùs libenter et hilariter dederis.

Pro modo largitionis erit et modus præmii.

Qui dat liberaliter, à Deo recipiet liberaliter.

Hæc tamen liberalitas ex animo, potiùs quàm ex dono æstimatur, ut patet in vidua, quæ duo tantùm minuta dedit.

In tua ergo liberalitate sita est messis abundantia.

Si multùm habes, da multùm; si parùm habes, da libenter et gratiosè.

7. *Unusquisque prout...* hoc tamen non dico, ut quemquam invitum cogam : etenim non tam donum exigo, quàm animum.

Unusquisque donet quod voluerit, sicut in corde suo proposuit, et det hilariter.

Tertiam expressiùs assignat eleemosynæ conditionem.

tristitia, aut necessitate : hilarem enim datorem diligit Deus.

8. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis : ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum.

9. Sicut scriptum est : Dis-

det et libenter, non quasi coactus : Deus enim hilarem datorem diligit, ac remunerat.

Ne timeatis autem ne, si copiosiùs tribuatis, vos ipsi fortè indigeatis : potest enim Deus tantam omnium bonorum abundantiam vobis dare, ut in omni re, in omni tempore, omnem et plenam sufficientiam habentes, exerceatis abundè omnia pietatis opera.

Sicut in psal. 111, de viro justo scrip-

Non ex tristitia, quam parit animus avarus qui dat parum et tristis : sed hilariter, animo et vultu læto.

Non ex necessitate, quasi per vim, quasi coactus, vel petentium auctoritate, vel aliorum dantium exemplo, ut suo consulat honori, sed sponte et libenter.

Hilarem enim datorem Deus diligit, id est, approbat et remunerat.

Eleemosyna charitatis fructus est, à corde ergo procedat per charitatem aperto, dilatato : detur cum gaudio et libenter.

In omni dato hilarem fac vultum tuum. Ecclesiastici 35, n. 11.

Si panem dederis tristis, et panem et meritum perdidisti. Aug. in psal. 42.

Apud homines qui apparentia tantùm vident, sufficit quòd quis operetur actum virtutis : apud Deum, qui cor intuetur, non sufficit quòd solùm operetur actum virtutis secundùm speciem, nisi etiam secundùm debitum modum operetur; scilicet, delectabiliter et cùm gaudio; et ideo non datorem tantùm, sed hilarem datorem diligit Deus, et non tristem et remurmurantem. D. Thomas.

8. *Potens est autem Deus.*

Stabilitis bonæ eleemosynæ conditionibus, occurrit timidæ cuidam cogitationi, quâ possent ab eleemosyna promptè, largè, hilariter facienda averti ; scilicet, si sic largiamur, fortè nos ipsi indigebimus.

Quibus respondet, id ne timeatis.

Potens est Deus... Syr. facultas siquidem est in manibus Dei omnem beneficentiam augendi in vos.

Quasi diceret : Deus, qui cum liberalibus liberalis est, potest facere, ut pro vestra eleemosyna, omne genus bonorum abundet in vobis : seu potest omnium bonorum abundantiam vobis dare.

Ut in omnibus... ita ut in omni re, in omni tempore, omnem et plenam sufficientiam habeatis : seu quæ vobis sufficiant ad honestè vivendum.

Abundetis.... et præterea habeatis abundè ad omnia pietatis opera exercenda.

Qui paucis contentus, sibi sufficientia tantùm tribuit, is multùm poterit aliis dare.

Sibi parcus, in pauperes magnificus.

In carnalibus, quantùm sat sit, ipsis petit : at in spiritualibus, ut etiam abundent, postulat, D. Chrysostomus.

9. *Sicut scriptum est...*

Auctoritate Scripturæ et exemplo ex ea deducto confirmat fiduciam in Dei potentiam; seu confirmat quod in versiculo præcedente dixit : *Potens est Deus...*

tum est : More seminantis sparsit opes suas, et eas in pauperes liberaliter distribuit; ob hoc justitia ejus manet in seculum seculi.

persit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in seculum seculi.

Sicut scriptum est... quasi diceret : Ita ut quid simile vobis contingat, quod de viro justo *scriptum est* in psal. 111.

Dispersit, id est, more seminantis sparsit opes suas, et eas in pauperes liberaliter et largè distribuit.

Justitia ejus, id est, eleemosyna ejus : quâ justus fit justior, et quâ peccator ad justitiam disponitur.

Justos quippe homines efficit, ait D. Chrysostomus, peccata in modum ignis absumens et conficiens, cùm largissimè profunditur.

Eleemosyna igitur, seu opera misericordiæ, hìc *justitia* dicuntur, sicut Matth. 6. 1 : *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus.*

Justitia itaque, seu eleemosyna ejus, licèt dispersa, non periit, sed *manet* et fructificat.

Sicut semina in terram projecta non pereunt, sed uberiore fructu succrescunt : ita eleemosyna justi in pauperes sparsa non perit, sed permanet et fructificat.

In seculum seculi, id est, in seculum tum præsens, tum futurum, ait Theophylactus : seu in tempore et in æternitate.

Permanet et fructificat in tempore quidem, per benedictionem Dei sæpe multiplicantis bona temporalia justi eleemosynarii; quibus possit ampliores rursus eleemosynas facere; seu, ut ait D. Paulus, *abundare in omne opus bonum.*

In æternitate verò permanet et fructificat, quia præmia continuè parit æterna.

Observatio litteralis. — Ex præcedentibus in n. 8, et ex sequentibus n. 10, mihi videtur quòd hæc sit mens D. Pauli, in citatione hujus Psalmistæ versiculi.

Scilicet, quòd eleemosyna justi maneat in tempore et in æternitate, ita ut largiter tribuendo non deficiat in tempore.

In his enim versibus ita vult Apostolus Corinthios ad amplam eleemosynam, per intuitum mercedis æternæ inducere, ut per intuitum divinæ omnipotentiæ, ab eorum cordibus omnem repellat diffidentiam, ne ob eleemosynæ largitionem, ipsis necessaria desint.

Imò vult ut credant et sperent quod Deus eis et sibi sufficientia dabit; et abundè ad omnia pietatis opera in alios exercenda.

Hanc in Deum fiduciam illis inspirat,

Primò, allegatione divinæ omnipotentiæ;

Secundò, auctoritate Scripturæ, et exemplo viri justi, de quo Psalmista loquitur;

Tertiò, promissione et similitudine de quibus, n. 10, sed ante.

Observatio moralis. — Hic cum D. Chrysostomo mirare, quòd quæ asservata pereunt, eadem, cùm disperguntur, manent et quidem in perpetuum.

Quocirca, inquit, plenâ confertâque manu seramus.

Hinc divus Basilius opes puteis comparat, in Lucam, 12.

Putei continuò exhausti et copiosiore et pulchriore fluunt aquâ; dimissi verò et quieti, facilè putrent : sic et opes reconditæ inutiles sunt; translatæ in pauperes, fructum pariunt.

10. Qui autem administrat semen seminanti; et panem ad manducandum præstabit,	Ne timeatis itaque, imò confidite : Deus, qui nunc dat vobis facultatem eleemosynam largiendi, et aliorum inopiæ succurrendi, ipse vobis necessaria dabit, nec patietur vobis necessaria deesse;
Et multiplicabit semen vestrum,	Imò multiplicabit bona temporalia; quæ in pauperes seminatis.
Et augebit incrementa frugum justitiæ vestræ.	Et augebit spirituales proventus sanctitatis, et justitiæ vestræ.

Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædag. cap. 7, eàdem utitur similitudine, et alteram addit.

Sicut ad ubera quæ suguntur, lac confluere solet; ita et opes confluunt ad eos qui erogant illas.

10. *Qui autem administrat... panem præstabit...* hic nostra Vulgata differt ab hodierno Græco; quòd juxta Græcum optat Apostolus : *Suppeditet, multiplicet, augeat*, optativo modo.

Juxta nostram Vulgatam Apostolus promittit, *præstabit, multiplicabit, augebit.*

D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus votum et orationem esse dicunt.

Arabica versio in optativo.

Syriaca versio sicut et noster interpres in futuro loquitur : *Largietur, multiplicabit, nutriet...*

Item Æthiopica versio.

Quò longiùs omnem Corinthiorum diffidentiam repellat Apostolus, illis hæc duo promittit, quæ in n. 8. Deo possibilia dixit, et quæ in n. 9, justis ordinariè contingere probavit ex Scripturis; scilicet, sufficientiam ad honestè vivendum, et abundantiam ad dandum pauperibus.

Hæc autem ita promittit, ut rem eleganti similitudine illustret et suadeat.

Deum comparat hero temporali; eleemosynarium, colono; eleemosynam, semini.

Sicut herus, qui suo colono semen administrat, quod in agro suo seminet, eidem colono dat panem et omnia victui necessaria; et præterea in tempore messis, facit illum suæ messis participem : quà participatione, multiplicatis ejus seminibus, longè plura in anno sequenti potest seminare et metere : et sic deinceps in annis sequentibus, ita ut crescat quotannis seminum multiplicatio.

Ita Deus, qui eleemosynario, quasi suo colono, *semen*, id est, bona temporalia dedit quod in pauperibus, agro suo, sereret : eidem et victui necessaria *præstabit*, et ejus facultates *multiplicabit,* quas rursus in plures possit pauperes dispergere : sicque magìs ac magìs mereri.

Hæc est similitudo, illiusque sensus.

Jam ad verba.

Qui autem administrat, id est, Deus, qui vobis, servis suis, suppeditat bona quæ distribuatis : seu qui dat vobis facultatem eleemosynam faciendi, et aliorum inopiam sublevandi.

Et panem... id est, victum et omnia alia vobis necessaria dabit.

Et multiplicabit... et insuper multiplicabit hæc bona temporalia quæ seminatis in pauperes, sicut multiplicat semina in terram jacta.

Ecce carnalem eleemosynæ mercedem, ait D. Chrysostomus.

Et augebit incrementa frugum. Gr. fructus genitos, seu germina *justitiæ*

Ut in omnibus bonis divites facti, possitis in posterum corde simplici, et sincero affectu, omne charitatis genus exercere; quod nobis materiam præbeat Deo gratias agendi.

Quoniam harum eleemosynarum administratio, non solùm supplet ea quæ sanctis desunt ad sustentationem : sed præterea facit ut ob id plurimæ à multis Deo reddantur gratiarum actiones.

11. Ut in omnibus locupletati, abundetis in omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo.

12. Quoniam ministerium hujus officii, non solùm supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino.

---

vestræ, id est, et quod præcipuum est, *augebit* spirituales proventus *justitiæ vestræ;* scilicet dabit hìc incrementum gratiæ, et in cœlo gloriæ.

Ecce spiritualem remunerationem.

Incrementum gratiæ, majoris gloriæ meritum, fructus sunt et soboles justitiæ, seu charitatis quæ per eleemosynam exercetur.

Triplicem itaque observa messem pro uno eleemosynæ semine, temporalem, spiritualem, æternam.

Bona temporalia per eleemosynam multiplicantur.

Gratia et sanctitas interna augetur.

Continuò crescit gloriæ meritum.

Itaque quàm meritò Christus dixit. Act. 20. 35. *Beatius est magis dare, quàm accipere.* Multo majus enim est dantis, quàm recipientis emolumentum. Dans crescit in gratia : crescit in gloriæ merito; ordinariè ditatur et temporaliter.

Ordinariè dixi, quia plerumquè plùs abundant eleemosynarii quàm avari. Hic tamen Providentiæ modus non est perpetuus, ut notat Estius; quia Deus ad suorum probationem et majorem gloriam, de rebus aliter disponit.

11. *Ut in omnibus....* id est, ut in temporalibus et spiritualibus bonis divites facti.

Abundetis in omnem simplicitatem.... id est, possitis in posterum corde simplici et affectu sincero omne charitatis genus abundanter exercere.

Simplicitas hìc, munificentia, aiunt D. Chrysostomus, Theodoretus; candida et liberalis largiendi voluntas, ait Gagnæus.

Docet hìc divitiarum finem et usum. Non sunt defodiendæ; non sunt in vanis aut voluptuosis expendendæ; sed *ad omnem simplicitatem* habendæ, id est, ad omne bonum opus simplici et sincero charitatis affectu exercendum.

Quæ operatur... quæ vestra simplicitas et munificentia materiam nobis præbet Deo gratias agendi.

Eleemosyna semen est gratiarum actionis. A Deo procedit bonum quod datis, et bona voluntas, quà datis; ad Deum redit utrumque per nostram gratiarum actionem.

12. *Quoniam ministerium...* Gr. ἡ διακονία τῆς λειτουργίας, diaconia hujus liturgiæ.

Syr. quia functio ministerii hujus...

Probat propter eorum eleemosynam Deo gratias agi, et alias recenset eleemosynæ utilitates quibus hanc rem conficit.

Quoniam collectio et administratio harum eleemosynarum non solùm supplet sanctorum inopiæ, eis necessaria suppeditando; sed præterea facit, ut ob id plurimæ à multis Deo reddantur gratiarum actiones.

13. Per probationem ministerii hujus glorificantes Deum in obedientia confessionis vestræ, in Evangelium Christi, et simplicitate communicationis in illos et in omnes.	**Qui vestram, per nostrum ministerium, pietatem experti, Deum glorificant ob vestram Evangelicæ confessioni obedientiam, et ob sinceram liberalitatem, quâ illos, et alios omnes bonorum vestrorum facitis participes.**
14. Et in ipsorum obsecratione pro vobis, desiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis.	**Deum etiam glorificant precibus et obsecrationibus, quas pro vobis fundunt, quos optant videre, ob eminentem pietatem quam vobis à Deo collatam inferunt ex vestra liberalitate.**
15. Gratias Deo super inenarrabili dono ejus.	**Gratias agimus Deo pro dono ipsius ineffabili.**

13. ***Per probationem...*** **id est, per experientiam, explorationem, id est, vestram quippe beneficentiam, per nostrum ministerium experti, Deum glorificant.** ***In obedientia confessionis...***

Syr. quòd subjecti sitis confessioni Evangelii Christi.

Primò Deum glorificant quòd per opera vestra appareat quòd verè Christiani sitis et Evangelii sequaces.

Seu ob vestram obedientiam fidei christianæ et Evangelio Christi, quam profitemini.

Charitas in pauperes præcipitur ab Evangelio : reddunt ergo Deo gratias ob vestram fidem et obedientiam Evangelio; seu ob vestram fidem veram, vivam et operantem.

Et simplicitate... **secundò, ob candidam et sinceram liberalitatem, quâ illos et alios omnes vestrorum bonorum participes effecistis.**

14. ***Et in ipsorum obsecratione...*** **tertiò et glorificant Deum per orationes quas fundunt pro vobis, quos et optant videre, ob excellentem gratiam vobis à Deo collatam : fidem et charitatem, ex quibus orta est beneficentia vestra.**

15. ***Gratias Deo super inenarrabili dono ejus.***

Paulus quasi pro pauperibus gratias agit Deo, pro ***dono ineffabili*** **beneficentiæ, cujus fructus verbis non possunt enarrari, ob æternam gloriam,** ***quam nec oculus vidit...***

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 9, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

In capite præcedenti ordinem vidisti servandum in eleemosyna bene et sanctè facienda.

Cor primò dandum Deo; deinde danda pauperi substantia. Hoc Apostolus docuit in capite præcedenti. Vide corollarium pietatis : in hoc autem capite,

Primo. —Nota modum quo danda sit hæc pauperi substantia, nimirum, promptè, largè, hilariter.

Promptè danda est eleemosyna; bonæ voluntatis fructus est, et charitatis donum : sit ergo prompta, detur celeriter. Nescit enim tarda molimina Spiritûs Sancti gratia.

Largè et abundanter danda : semen est gloriæ, in paupere, quasi in agro Dei sata, et cujus messis in sinu Dei colligetur eò abundantior, quò copiosius fuerit semen : sit ergo larga, multa, abundans. ***Qui parcè seminat, parcè et metet;*** **et qui copiosè seminat, metet copiosè.**

Hilariter et lætè danda : æterni regni emptio et acquisitio est. Quis æternum Dei regnum acquirat tristis? fiat ergo hilariter, corde aperto, vultu læto, cum verbis honestis et gratiosis, quasi qui lucrum facit maximum. Ad hæc vide n. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

Secundo. — Nota duo verba quibus utitur Apostolus, et quorum uno has tres eleemosynæ conditiones exprimit; altero autem tria vitia illis opposita rejicit.

Eleemosyna, inquit, non sit avaritia, seu non sit avaritiæ donum, quod invitè, et ideo tardè, parcè, et cum tristitia datur.

Eleemosyna sit benedictio, quæ datur ex animo, et ideo promptè, largè, hilariter. Vide n. 5.

Tertio. — Nota, n. 8, 9, 10, 11, quomodo sic omnem diffidentiam à fidelium cordibus repellat, ut eos ad has tres eleemosynæ conditiones adimplendas efficaciter excitet, intuitu multiplicis utilitatis et temporalis et æternæ. Vide in commentario triplicem messem, temporalem, spiritualem et æternam, pro uno eleemosynæ semine. n. 10.

Quarto. — Nota, n. 12, apostolicam D. Pauli praxim in hac sua functione eleemosynas pauperibus Jerosolymitanis à Corinthiis fidelibus procurandi.

Hanc eleemosynarum oblationem Apostolus aspiciebat ut sacrificium, cujus sacerdotes erant Corinthii offerentes; diaconi autem ministrantes, ipse Paulus, Titus, et alii ejus comites; victima, ipsa eleemosyna; altare, pauperes Jerosolymitani; fumus et fragrans odor, gratiarum actio, et gloria Dei.

Et hinc disce apostolicis oculis eleemosynam aspicere. *Liturgia est.* Mysticum sacrificium, cujus es sacerdos, et quod ubique Deo potes et debes offerre.

Praxis. — Cùm itaque pauperem fide præditum cernis, eleemosynam à te petentem,

Altare statim cogita, existima te aram Christi videre, ait D. Chrysostomus : hoc igitur altare reverere, et super illud sacrifica.

Super hoc altare mysticum, *honora Dominum de tua substantia.* Prov. 3. 9. Da de tuis divitiis, offer sacrificium, ex quo gloria et gratiarum actio, quasi fumus, ascendat ad Dominum.

Da itaque, si potes, et da promptè, largè, hilariter, animo et vultu læto, et cum verbis gratiosis.

Recordare quòd sacrifices et offeras ipsi Deo, omnium bonorum auctori.

Si nihil habes de bonis externis, da *de tua substantia* interna, da affectum, da compassionem, verbum consolatorium, da vel lacrymulam.

Discas viscera aperire indigentibus; da pro magno promptitudinem; si nihil aliud habes, da vel lacrymulam : magnum enim remedium est afflicto misericordia. D. Gregor. Nazian. orat de cura pauperum.

Alia multa de eleemosyna vide in capite octavo in commentario, et in corollario pietatis.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI.

In hoc et duobus sequentibus capitibus suam propriam apologiam texit Apostolus contra pseudoapostolos, et quosdam ab eis deceptos, qui ob priorem epistolam irritati, Paulum dicebant, in præsentia timidum et humilem, in absentia verò audacem et per litteras fulminantem; hincque traducebant eum ut hominem vanum, carnalem seu in Evangelii ministerio, astutiâ, simulatione, aliisque mediis carnalibus utentem.

Primo itaque et secundo versu auctoritatem apostolicam cum humilitate christiana commiscens, obsecrat per Christi mansuetudinem, ne cogant ipsum suâ in eos auctoritate uti.

℣. 3. In carne vivit quidem, sed non secundùm carnem militat : arma quippe ejus spiritualia, eaque Dei virtute potentissima, tum ad omnes quoscunque infidelium intellectus debellandos et captivandos in obsequium Christi, tum ad omnem fidelium inobedientiam puniendam.

Hâc Apostolicâ puniendi auctoritate se tandem usurum minatur, ℣. 6.

Interim ℣. 7. Corinthiis suæ ipsius causæ judicium committit : ex factis ergo evidentibus et notis judicent, an sibi Paulo præferri debeant pseudoapostoli : si enim illi Christi ministri sunt, patet quòd et ego, in hoc ergo saltem par sum illis.

Modestè supprimit ℣. 8, facta Corinthiis nota, quibus suam posset extollere potestatem, ne illam ostentans, videatur velle metum per epistolas incutere : aiunt enim, inquit, *quòd epistolæ meæ graves sint et fortes; præsentia verò infirma et contemptibilis.*

℣. 11. At ipsos scire volo, quòd qualis sum absens verbo, talis et facto præsens ero.

℣. 12 et sequentibus, sic se justificat, ut ubique taxet pseudoapostolorum vanitatem, quâ semetipsos aliis præferunt; quâ se falsò jactant, quasi totum terrarum orbem prædicando percurrerint; quâ de aliorum laboribus glorientur.

Paulus, è contra, suo se pede metiens, non audet se talibus comparare, non jactat se super id quod est, et fecit : reverà autem et de facto Corinthiis Evangelium primus prædicavit, de suo, non de alieno labore gloriatur, imò in Deo solo gloriandum esse scit et prædicat

CAPUT DECIMUM.

PARAPHRASIS.	TEXTUS.
Ego autem ipse Paulus, vester Apostolus, obsecro vos per Christi mansuetudinem ac benignitatem;	1. Ipse autem ego Paulus, obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi;

Cap. X. 1. *Ipse autem ego Paulus...*

In superioribus capitibus loquens, plurali numero usus est, quia non tam se, quàm suos collegas, suumque in genere evangelicum ministerium tueri visus est:

Hìc autem tribus vocibus singularibus exorditur. *Ipse ego Paulus*, quia suam singularem apologiam contra suos æmulos Judæos aggreditur.

Dico Judæos, hoc enim patet, ex cap. 11, n. 22; Judæos autem ad Christum conversos, ut patet ex hujus capitis n. 7, sed judaizantes, seu legem cum Evangelio permiscentes; et ideò Paulum odio singulari prosequentes; quia legem per Evangelium abrogatam apertiùs prædicabat.

Contra tales æmulos, hìc suam elevat vocem: *Ipse ego Paulus.*

Magna his verbis emphasis, magna gravitas inest, ait D. Chrysostomus.

Dignitatem et auctoritatem indicant hæc verba, ait Theophylactus; hunc enim præ se ferunt sensum: *Obsecro vos ipse ego Paulus*, terrarum orbis Doctor.

Humilitatem è contra in his eisdem verbis agnovit D. Thomas, qui putat Apostolum ad sui nominis etymologiam alludere.

Paulus autem interpretatur humilis et quietus, ait D. Thomas.

Ad quod alludens Apostolus, *Ipse ego Paulus*, id est, verè *Paulus*, id est, verè humilis, parvus et minimus, *obsecro vos.*

Uterque sensus et Patrum Græcorum, et D. Thomæ verus et optimus est.

Græcorum quidem; quia reverà suam hìc vocem Apostolus attollit in pseudoapostolos, de se magnificè sentientes, Paulum verò ut nullius pretii hominem, nihil sani docentem, traducentes.

Talium autem calumniatorum superbiam suâ tandem auctoritate vult compescere, ne sua vilipendatur prædicatio, et proximi salus destruatur, quam ædificavit.

Hinc cum emphasi, cum acerbitate et auctoritate loquitur: *Ipse ego Paulus.*

D. Thomæ verò, quia de facto Paulus, Christi humilitatis amator et imitator, etiam dum minatur, dumque territat, suam ostentans potentiam, humilitatem tamen præ se fert; obsecrans loquitur, non imperans; quia superbos vult Christi, et suo exemplo humilitatem docere, et humilitate ad salutem adducere.

Hinc licèt minax, humiliter tamen obsecrat, ut à malo desistant, ad meliorem mentem redeant, et ipsum ad puniendum non cogant.

Auctoritatem ergo suam Paulus hìc demonstrat minarum in contumaces intentatione.

Humilitatem verò suam exhibet, suâ ipsorum obsecratione, et per Christi mansuetudinem obsecratione, ne ad punitionem cogant.

Ita superior ecclesiasticus, qui quos arguit, vult corrigere, ædificare, salvare, suam semper auctoritatem debet cum humilitate contemperare.

Per mansuetudinem et modestiam. Gr. ἐπιείκειαν, comitatem, facilitatem, humanitatem.

Qui in facie quidem humilis sum inter vos;	Ego, inquam, qui, ut aiunt obtrectatores mei, et quod mihi vertunt vitio; cùm apud vos sum præsens, humiliter me gero :
Absens autem confido in vobis.	Et cùm absum à vobis, audacter, et cum auctoritate in vos ago.
2. Rogo autem vos ne præsens audeam, per eam confidentiam, quâ existimor audere, in quosdam, qui arbitrantur nos tanquam secundùm carnem ambulemus.	Rogo autem vos, ne cogar, cùm apud vos ero, eâ fiduciâ uti, quâ absens existimor audere; seu, ne cogar meam potestatem audacter exercere in quosdam è vobis, qui à pseudoapostolis seducti, existimant nos secundùm carnem vivere.

Hinc Jurisconsulti benignam legis interpretationem vocant epikeiam.

Mansuetudo spectat ad animum, comitas ad conversationem.

Admiranda sanè fuit in omnes mansuetudo et comitas Christi : at hanc non mirandam modo, sed et omnibus imitandam proposuit. *Discite à me, quia mitis sum, etc.*

Ostendit his verbis D. Paulus quantùm hæc Christi virtus sibi sit cordi, quàm chara, cùm per eam obsecret.

Ostendit et simul quàm verè sit illius sectator, et quàm sincerè velit ignoscere, non punire; sed omnes ad pœnitentiam venire : ideo rogat per Christi mansuetudinem, ne cogant eum, contra hanc mansuetudinem, irasci, punire, etc.

Quasi diceret : Ne cogatis me deficere ab hac mansuetudine, quam adeo cupio, ut et intercessionis loco eam vobis objiciam, ait Theophylactus.

Sic invitus irascatur, et puniat superior, Christi mansuetudinis semper memor.

Qui in facie quidem....

Pseudoapostoli Paulum contemnentes, dicebant, quòd quidem præsens et in conspectu humilis erat et timidus : absens verò, audax erat et minax; hincque calumniabantur eum quasi carnalem, ut in n. 2.

Hæc autem eorum verba hìc repetit, ut calumniam refellat.

Ego igitur Paulus ille, qui... Vide paraphrasim.

Confido, Gr. θαῤῥῶ, liber sum et audax.

2. *Rogo autem vos...*

Explicat et perficit quod in primo versu incœpit. Vide paraphrasim.

Existimor, Gr. cogito, id est, delibero, quasi nondum determinatus, ut locum det pœnitentiæ.

Dicebant obtrectatores, Paulum præsentem mitiùs agere, captandæ gratiæ causâ, et improborum offensæ metu : absentem verò duriùs agere, sui timoris et reverentiæ incutiendæ gratiâ.

Hincque inferebant quòd in Evangelii ministerio mediis uteretur carnalibus, astutiâ, et prudentiâ seculari et politicâ.

Hanc calumniam refellit n. 3.

Hinc disce quòd carnalibus omnia carnalia; et ideo spiritualis homo semper ab aliquo spernetur et reputabitur ut carnalis.

Hinc discat et superior spiritualis, quòd quoquo modo se gerat, ab aliquo damnabitur : si humiliter se gerat, ignavus et blandiens; si cum auctoritate agat et loquatur, superbus reputabitur.

Hæc una è ministerii persecutionibus est; agat coram Deo quod suum

Etenim licèt, aliis hominibus similes, in carne vivamus infirma,	3. In carne enim ambulantes,
Non tamen secundùm carnem, aut carnales affectus militamus, seu evangelicum exercemus ministerium :	Non secundùm carnem militamus.
Nam hujus militiæ nostræ arma sunt, non carnalia, sed spiritualia ;	4. Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt,
Eaque, Dei virtute, potentissima ad evertendas adversariorum nostrorum munitiones;	Sed potentia Deo ad destructionem munitionum,
Quibus armati destruimus philosophorum, fidem oppugnantium, ratiocinationes.	Consilia destruentes,
Et omnem altitudinem scientiæ humanæ	5. Et omnem altitudinem

est ; patiatur ab hominibus quod Deo bene visum fuerit; ad utrumque, exemplo divi Pauli, imò exemplo ipsius Christi, pastorum pastoris animetur.

3. *In carne enim ambulantes....*

Illatam refellit calumniam, quia contra ministerii sui gloriam.

Equidem aliis hominibus similis, corpus gero carneum, et in carne infirma vivo.

At *secundùm carnem*, aut carnales affectus non militamus, adversùs infidelitatem et peccatum.

Vita hominis militia est, ait Job, 7. At Apostoli vita speciatim est militia, quà sub imperatore Christo militatur adversùs mundum, et dæmonem mundi seu seculi principem.

At militia non carnalis, sed spiritualis; non secundùm carnis affectus, aut prudentiam secularem, regulasque mundi.

4. *Nam arma militiæ...* id est, apostolici ministerii nostri *arma non sunt carnalia*, scilicet opes, gloria, astutia, simulatio, facundia, vires, et alia, quibus homines carnales et politici ad fines suos utuntur : hæc enim omninò invalida.

Sed potentia Deo... id est, sed spiritualia, eaque Dei virtute, valida, fortia, efficacia.

Potentia Deo, id est, per Deum ; Syr. virtus Dei.

Nota cum divo Chrysostomo quòd totam potentiam Deo adscribit : ideo non dicit : Nos potentes sumus; sed *arma :* et hæc non in se, aut per se potentia, sed per Deum. Non nos ea talia fecimus, sed Deus ipse; gestamus ea quidem, at Deus ipse per ea dimicat et operatur.

Quæ sunt hæc arma apostolica? verbum Dei, patientia, mansuetudo, humilitas, oratio, charitas.

Hæc in se quidem infirma; at per Deum, per Dei potentiam, per dona Spiritûs Sancti, per miracula,

Potentia sunt *ad destructionem munitionum*, id est, ad evertendas omnes adversariorum *munitiones*, seu omnia munimenta, quibus suos tuentur errores, et quæ objiciunt contra Evangelium.

Consilia destruentes, pro *destruimus.*

Quibus destruimus ratiocinationes, syllogismos, per quos fidem oppugnant.

Explicat, inquit divus Chrysostomus, quid per munitionem intelligat, scilicet fastum Gentilium, vim argumentorum, et captiones dialecticas.

5. *Et omnem altitudinem....* Persistit in metaphora munimentorum, quo-

extollentem se adversùs scientiam Dei.	et sermonis, quæ sese contra Evangelium offert;
Et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.	Et quodcunque ingenium quantumlibet excellens, et studiis excultum, ducimus captivum ad obediendum Christo Domino, per voluntariam fidei humilitatem.
6. Et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam,	Et eisdem armis ad manum habemus potestatem puniendi omnem inobedientem:
Cùm impleta fuerit vestra obedientia.	Quam quidem potestatem exercebo in contumaces, cùm impletus fuerit obedientium numerus.

rum alia quidem artificio, alia verò sublimitate sunt inexpugnabilia. De prioribus in n. 4, hìc de posterioribus, seu de turribus.

Si turrita fuerit munitio, vel propugnaculum resistens scientiæ Dei, seu Evangelio, id quoque demolimur. Theophylactus.

Sensus ergo est: quibus et destruimus omnem elationem, quæ sese effert adversùs cognitionem Dei, id est, quidquid in scientia humana et sermone seculari altum et sublime est, et quod Evangelio Dei opponitur.

Et in captivitatem... Gr. captivitantes. Syr. et captivos ducimus omnes intellectus ad obedientiam Christi: id est,

Et omne, seu quodlibet ingenium, quantumcunquè sit excellens et studiis excultum, ducimus captivum ad obediendum humiliter Christo Domino.

Hoc in Dionysio areopagita, in Paulo proconsule, in Clemente romano, et aliis effecerunt arma apostolica; hoc et in omnibus operari sufficientia erant.

Animo revolve eos qui magicæ artis libros combusserunt, et videbis quomodò Paulus captivos duxerit. Theophylactus. Vide Act. 19. 19.

In obsequium. Gr. in obedientiam, id est, ad obediendum Christo.

His verbis emollit captivitatis durum nomen. Captivi gemunt sub jugo: ad felices captivi, qui obediunt Christo! Ut enim divus Chrysostomus ait, à servitute ad libertatem, à morte ad vitam, ab exitio ad salutem transierunt.

6. *Et in promptu.* Gr. in parato, *habentes.* Syr. ac parati sumus ad faciendam vindictam de iis qui non obediunt, *cùm impleta fuerit obedientia, vestra:* id est,

Ad manum habemus potestatem animadvertendi in fideles qui non obediunt; scilicet per censuras ecclesiasticas, quarum præcipua est excommunicatio.

Cùm impleta fuerit vestra obedientia, id est, quam potestatem in contumaces exercebo, cùm completus fuerit numerus eorum qui volunt obedire.

Multi adhuc erant Corinthii ab impostoribus decepti, qui divo Paulo non obediebant, et qui magnis erant peccatis onerati, quibus dat emendationis tempus.

Terrefacit eos, ut emendentur; minatur et sæpe minatur, et neminem vult ferire, nisi quidam perstiterint contumaces.

Medicus est præstantissimus, pater communis, patronus, procurator, ait divus Chrysostomus: omnes vult sanare, salvare, tueri, protegere, neminem vult perire.

Talia viscera induat prælatus, etiam minax et puniens. Patrem, medicum, patronum se cogitet, salutem intendat et quærat.

Interim, ex factorum evidentia, videte an pseudoapostolis minor sim. Si quis illorum gloriatur se Christi ministrum esse, hic apud semetipsum etiam perpendat quòd et ego quoque sum Christi minister, et in hoc illi non impar.

Dico non imparem, nam si quid ampliùs addidero de potestate quam mihi Christus ipse dedit, ut saluti vestræ prosim, non ut ei noceam, non erubescam quasi mendax aut vanus : quia veritatem dicam, ad Dei gloriam, et ad salutem vestram.

7. Quæ secundùm faciem sunt videte : si quis confidit sibi Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se, quia sicut ipse Christi est, ita et nos.

8. Nam etsi amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, et non in destructionem vestram, non erubescam.

---

7. *Quæ secundùm faciem sunt videte.* Gr. quæ secundùm faciem aspicitis? Syr. faciem intuemini? Chrysostomus, videtis. Legendum est per interrogationem, ait Theodoretus. Videtis?

Hoc inter utramque lectionem discrimen interest, quòd juxta Græcos, D. Paulus Corinthios objurgat quòd ea tantùm quæ parent, aspiciant, quasi diceret : Itane externam tantùm hominis personam consideratis?

Juxta nostram Vulgatam, Apostolus monet ut saltem ex rebus apparentibus et notis judicent, an minor sit pseudoapostolis : seu, ut ait D. Thomas, committit eis judicium causæ suæ.

Quasi diceret : Rem expendite ex iis quæ manifesta sunt, et ex iis litem componite.

Si quis confidit... id est, gloriatur se Christi ministrum esse.

Hoc cogitet iterum apud se. Syr. is sciat ex se ipso.

Id est, hìc, etiam me non monente, apud semetipsum perpendat quòd et ego quoque sum minister Christi ; hoc enim omnibus apparet, tum ex vita mea, tum ex actionibus : et ideo in hoc non sum inferior illo.

Pseudoapostoli, licèt Judæi, se Christianos esse gloriabantur. Legem autem cum Evangelio miscebant.

8. *Nam etsi ampliùs...*

Dixi me in hoc illi non imparem; nam si quid ampliùs addidero, seu si quid plùs dixero de nostra potestate, quàm illi possint de sua dicere.

Non erubescam, quasi mendax, aut vanus, quia veritatem dicam, non ad meam, sed ad Dei gloriam et salutem vestram.

Quam dedit nobis Dominus in ædificationem...

Ostendit legitimum ecclesiasticæ potestatis usum, ædificare, prodesse : simul et suis æmulis improperat quòd ipsi destruerent in Corinthiis, quæ Paulus in illis ædificaverat : quia legalia observanda prædicabant, quæ Paulus abrogata docebat.

Si quid igitur amplius dixero de potestate quam mihi Christus ipse Dominus dedit, ut in vobis exstruam spirituale salutis ædificium, cujus basis est fides, spes quasi paries, charitas culmen; non verò ut hoc ædificium destruam, falsâ doctrinâ, aut exemplo pravo : *Non erubescam* quasi quid aut falsò, aut vanè dixerim.

A Domino datur potestas ecclesiastica.

Hinc à fidelibus honorandi, colendi sunt omnes hac potestate à Domino honorati.

A Domino datur potestas ecclesiastica in ædificationem, non in destructionem.

9. Ut autem non existimer tanquam terrere vos per epistolas.

Verùm non faciam, ne videar velle meam ostentare potentiam, et metum per epistolas incutere.

10. Quoniam quidem Epistolæ, inquiunt, graves sunt et fortes : præsentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis.

Etenim, inquiunt obtrectatores mei, epistolæ ejus pondus et vim habent; ejus verò præsentia corporalis humilis et demissa; ejusque sermo contemptibilis, sine vi, sine pondere.

11. Hoc cogitet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales et præsentes in facto.

Quicunque sit ille, qui talia loquitur, sciat, et persuasum habeat, quia quales sumus verbo, cùm absumus; tales de facto erimus, cùm vobis præsentes fuerimus.

12. Non enim audemus inserere aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant; sed ipsi in nobis

Non enim audemus in quorumdam numerum nos ingerere, aut nos cum eis comparare, qui semetipsos commendant et extollunt, nos verò despiciunt; sed

---

Hinc prælatus inferiorum saluti tenetur semper prodesse, nunquam nocere.

Hinc pastor falsa docens, contra fidem, aut bonos mores, destructor est, non pastor.

9. *Ut autem non existimer...* Syr. verum conniveo, ne existimer tanquam is qui perterrefaciendo perterrefacit vos per epistolas meas.

Possem, inquam, de majori potestate gloriari; sed non faciam, ne videar velle meam ostentare potentiam, et metum vobis per epistolam incutere.

10. *Quoniam quidem epistolæ....* etenim, inquiunt obtrectatores mei, *epistolæ* ejus *graves sunt* sententiarum pondere, *et fortes* rationum argumentis; seu pondus et vim habent; in eis et per eas tonat, fulminat, terrefacit.

Præsentia autem corporis vilis, pusilla, *infirma;* vultus et corporis habitus nihil habens magnificum. *Et sermo* dejectus, humilis, *contemptibilis.* Gr. nihilifactus : quasi diceret, sine vi, sine pondere.

Quasi diceret : Tonat et terrefacit absens : ubi adest, homunculus apparet cujus sermo contemnitur.

D. Paulus corpore parvus erat, hinc à D. Chrysostomo tricubitalis appellatur.

Paulus tricubitalis est et cœlos transcendit. D. Chrysostomus citatus à Cornelio à Lapide, qui et Nicephorum citat.

11. *Hoc cogitet...* ac persuasum habeat quisquis ille sit, qui talia de me dicit; *quia quales sumus verbo per epistolas,* cùm absumus, *tales et de facto* erimus, cum ad vos advenerimus.

Alii, tales et de facto sumus præsentes : seu, sumus nobis semper similes, sive cùm adsumus, sive cùm absumus.

12. *Non enim audemus...* dico quòd mihi semper sim similis.

Non enim audemus nos in eorum numerum *inserere, aut* nos *comparare quibusdam,* scilicet pseudoapostolis, qui sese extollunt, nosque deprimunt.

Tales ac tanti sunt, ut nec audeamus, ob nimiam inæqualitatem, nos cum illis conferre.

Ironiam hìc agnosce, quâ illos arrogantiæ insimulat, quia falsò se jactabant et aliis præferebant.

nosmetipsos nostro quasi pede metimur, nosque nobiscum, non cum aliis comparamus; multò minùs nos illis præferimus.

Nos autem non gloriabimur supra modum, ut quidam, sed manebimus intrà limites quos nobis Deus assignavit; juxta quam regulam apostolatus meus à Judæa ad Corinthum usque pervenit.

Neque enim hac in re nos ultra quàm par est, jactamus, aut gloriam nostram ultra terminos extendimus; quandoquidem

nosmetipsos metientes, et comparantes nosmetipsos nobis.

13. Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundùm mensuram regulæ, quâ mensus est nobis Deus, mensuram pertingendi usque ad vos.

14. Non enim quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos: usque ad vos

---

Sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, id est, metimur, et comparamus nosmetipsos nobis.

Id est, nulli nos comparamus, multò minùs aliis nos præferimus; sed nosmetipsos secundùm ea, quæ sunt in nobis, quasi nostro pede, et nostrâ mensurâ metimur: non me majorem facio quàm sim.

Græci legunt: sed ipsi in seipsis semetipsos metientes, et conferentes seipsos semetipsis, non intelligunt.

Syr. sed quia isti semet sibi comparant, non intelligunt.

D. Augustinus ita legit etiam.

Juxta hanc lectionem sensus est:

Sed ipsi pseudoapostoli semetipsos secundùm proprium affectum, qui in ipsis est, metientes, non secundùm aliquam certam regulam; nec secundùm operum à se factorum veritatem; et ideo in sua mensura, seu in suo judicio errantes, et se majores quàm sint, arbitrantes, non intelligunt, seu non sapiunt: hoc enim stultum est suo se judicio metiri.

13. *Nos autem non in immensum*. Gr. non in immensurata, gloriabimur.

Syr. nos non gloriamur supra mensuram nostram, sed juxta mensuram termini, quem distribuit nobis Deus, ut et pertingamus usque ad vos.

Taxat pseudoapostolos, qui se jactabant, quasi totum terrarum orbem prædicando percurrissent, ait D. Chrysostomus, et post ipsum Theophylactus.

Nos autem non gloriabimur supra modum, ut quidam.

Sed secundùm mensuram regulæ..... id est, sed manebimus intra limites quos Deus nobis assignavit.

Mensuram pertingendi ad vos usque.

Juxta quos, apostolatus meus ad vos usque pervenit.

Alludit ad regulam, seu funiculum distributionis, per quem agri mensores partes terrarum cuique possessori suas assignant.

Juxta quam metaphoram Deus vineæ dominus, singulis servis suis partem assignat, quam suis laboribus excolant.

Deus autem inter alias provincias, et Achaiam Paulo dedit excolendam.

Sicque Paulus jure potest gloriari de Corinthiis, quasi de vinea, quam plantavit et coluit: seu quòd primus illis Evangelium prædicavit, illosque in Christo Jesu per Evangelium genuit.

14. *Non enim, quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos.*

Non superextendimus nos, id est, neque hac in re, nos ultra quàm par est, jactamus; seu gloriam nostram extra suos terminos extendimus.

enim pervenimus in Evangelio Christi.

reverà et de facto primi ad vos pervenimus, primi Evangelium Christi prædicavimus.

15. Non in immensum gloriantes in alienis laboribus: spem autem habentes crescentis fidei vestræ; in vobis magnificari secundùm regulam nostram in abundantiam,

Neque sicut quidam, sine fine et modo gloriamur de laboribus alienis: speramus autem quòd, fide vestrâ crescente, per hunc vestrum profectum in melius, augebitur in vobis gloria nostra, secundùm mensuram laboris nostri in vobis excolendis.

16. Etiam in illa quæ ultra vos sunt, evangelizare: non in aliena regulà, in iis

Et præterea speramus quòd ad alias ultra Corinthum provincias progrediemur evangelizando, non in locis per alios præ-

---

Quasi non pertingentes ad vos... id est, equidem illam superextenderem, si ad vos reverà non pervenissem.

Usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi, id est, at de facto ad vos perveni et primus perveni: primus Evangelium Christi vobis prædicavi.

De vobis ergo filiis meis, vineâ meâ, opere meo, possum meritò gloriari.

Retundit pseudoapostolorum vanitatem, verbis se jactantium et superextendentium: sed de facto nullam urbem à se conversam ostendentium: sicque de alienis, et non de suis laboribus gloriantium.

15. *Non in immensum gloriantes...* Gr. non in immensurata gloriantes.... Syr. neque gloriamur præter mensuram nostram in labòre alieno.

Id est, non eximus è limitibus nostris, gloriantes de laboribus alienis, sicut obtrectatores mei, qui gloriantur de Ecclesiis, quas fundaverunt alii, earumque se Apostolos falsò jactant.

Quasi diceret: Cùm de vobis glorior, non glorior supra modum, de labore alieno, sicut pseudoapostoli: *Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui,* primæ Cor. 4. 15. *Nonne opus meum vos estis?* 9.

Spem autem habentes, id est, habemus; seu, ut ait Syrus, sed est nobis spes.

Crescentis fidei, id est, augescente fide vestrâ. Syr. crescente fide vestrâ.

Græci per genitivos exprimunt, quæ Latini per ablativos absolutos.

In vobis magnificari. Syr. nos in vobis magnificatum iri, id est, spero quòd per hujus fidei vestræ profectum, magnificabimur in vobis: seu in vobis augebitur gloria nostra, propter vestrum in melius profectum.

Secundùm regulam nostram in abundantiam, id est, augebitur, inquam, *secundùm mensuram* laboris nostri in vobis excolendis, perficiendis et promovendis *in abundantiam,* seu ad perfectionem.

Potest etiam, *in abundantiam,* verti abundanter et jungi verbo, *magnificabimur.*

16. *Etiam in illa, quæ ultra vos sunt, evangelizare.* Syr. quin et ultra vos progrediemur evangelizando.

Id est, et præterea spero quòd ad alias, ultra Corinthum, regiones, progrediemur, Evangelii prædicandi gratiâ.

Non in aliena regula, in iis quæ præparata sunt, gloriari. Gr. in parata gloriari, id est, non gloriantes, seu gloriam nostram non quærentes.

In aliena regula, id est, in alienis terminis, seu in provincia aliis à Deo assignata.

paratis, neque in alienis laboribus gloriantes, imò nec in nostris, sed in Deo solo.

Quisquis vult in aliquo gloriari, glorietur in Domino, ex quo, per quem, et ad quem omnia.

Non enim qui semetipsum laudibus effert, ille verè probatus est, sed ille quem Deus commendat, seu laude dignum demonstrat per opera.

quæ præparata sunt gloriari

17. Qui autem gloriatur, in Domino glorietur.

18. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.

In iis quæ præparata sunt, id est, seu non in locis per aliorum labore præparatis.

Sciendum est, ait D. Thomas, quòd prædicator potest habere duplex argumentum gloriæ de prædicatione sua : unum est ut conversi ad prædicationem suam proficiant in meliùs : aliud, ut per ipsos conversos alii convertantur.

Et quantùm ad ista duo sperat Apostolus augeri gloriam suam de Corinthiis : primò de profectu eorum in meliùs : secundò in conversione aliorum, ad quos fama fidei Corinthiorum pervenerit ; quosque propterea faciliùs convertet Apostolus. D. Thomas.

Notat D. Chrysostomus, quòd regulæ ac mensuræ vocabulis usus sit Apostolus, primò, velut ad orbis terrarum possessionem, præstantissimamque hæreditatem profectus.

Secundò, ut ostendat totius hujus negotii summam divini beneficii esse, ideòque nihil nobis adscribendum, sed totam gloriam Deo reddendam. Hinc

17. *Qui autem gloriatur*..... Gr. at glorians, in Domino glorietur ; quasi diceret : Quid de gloria loquor ; qui vult in aliquo gloriari, *glorietur in Domino*, à quo accepit omnia, et ad quem omnia referre debet, *glorietur* et *in Domino*, quod sit ejus.

Non enim qui seipsum commendat, id est laudibus effert, *ille probatus est*, seu, nostra propria laus non verè nos laude dignos efficit.

Sed quem Deus commendat, id est, sed ille verè laude dignus est, quem Deus ipse commendat, seu talem demonstrat per opera, quæ per eum efficit.

Non oportet, ait Theodoretus, nobis ipsis tribuere virtutis testimonium, sed divinam exspectare sententiam.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 10. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Plurima et varia superior ecclesiasticus habet in toto hoc capite notanda sancti regiminis exempla et documenta.

Primum. — Auctoritas cum humilitate semper miscenda ; hoc superiorem docet exemplum D. Pauli, minacis simul et humilis, n. 1. Vide in commentario.

Secundum. — Invitus puniat Prælatus, Christi Domini, prælatorum prælati, mansuetudinis semper memor. Hoc et docet D. Pauli exemplum, n. 1.

Tertium. — Quocumque modo se gerat superior, sive ignoscat, sive puniat, sciat et exspectet ab aliquo se improbandum.

Quid tunc præstat incommodum ? Agat coram Deo quod suum est ; patiatur ab hominibus quod Deo bene visum fuerit. Hoc docetur doctrina et exemplo S. Pauli, n. 2, 3.

QUARTUM. — Quid sit superior ecclesiasticus?

Dux militiæ spiritualis sub imperatore Christo.

Quæ sunt arma, quibus in hac sacra militia uti debet prælatus?

Verbum Dei, patientia, mansuetudo, humilitas, oratio, charitas. Vide n. 3 et 4.

His armis Apostoli, per Dei potentiam, fortes facti sunt, vicerunt regna; mundum universum ad obedientiam Christi redegerunt, n. 4, 5, 6.

Speret superior iisdem armis utens, quòd illi non deerit virtus Spiritûs sancti, ad subditos suos in obedientia Christi continendos.

QUINTUM. — Ad quid instituta est potestas ecclesiastica?

Ad ædificationem, non ad destructionem, n. 8.

Quid ergo continuè debet intendere prælatus?

Subditos ædificare, sanctificare, salvare, ad hoc eis semper prodesse, nunquam nocere.

Hujus ergo finis semper memor, ad eum omnia sua referat, etiam minax et puniens.

Se medicum, se patronum, se patrem esse perpetuò recordetur. n. 6.

SEXTUM. — Intra limites suæ jurisdictionis sese contineat, n. 12, 13, 14.

SEPTIMUM. — Exspectet à Domino commendari, non ab hominibus, n. 17.

ANALYSIS CAPITIS UNDECIMI.

In hoc capite Apostolus, sancto Dei zelo pulsus, et verâ necessitate coactus, totus est in semetipso, ut ministro Christi commendando, et in pseudoapostolis, ut Satanæ ministris deprimendis.

Laudes ergo suas dicere coactus, ỷ. 1, veniam sibi precatur, si quasi insipienter agat.

Ad hoc, inquit, adigor sanctâ zelotypiâ, quâ pro Christo erga vestras animas laboro.

ỷ. 2 et 3. Explicat hanc zelotypiam.

Ex una parte, ego velut paranymphus, vos omnes, seu vestram Ecclesiam, per fidem, Christo Domino despondi, eamque ipsi virginem castam exhibere volo.

Ex altera parte, vereor ne Satanas, per hos pseudoapostolos, mentes vestras corrumpat errore, sicut Evam per serpentem seduxit astutiâ.

Hinc meus pro Christo, et pro salute vestra zelus.

Et hinc me, apostolum vestrum commendare cogor : hos verò pseudoapostolos, Satanæ ministros, deprimere, nę cum salutis vestræ periculo, illos mihi, Apostolo Christi, præferatis.

Et hinc insipientiam meam, si quæ sit, patienter tolerare debetis, quia vestram ago causam, non meam.

Sic quasi præfatus, ỷ. 4, Corinthiis improperat, quòd immeritò tales pseudoapostolos, sibi Paulo, præponunt : cùm vos nihil doceant illi, quod ego Paulus priùs non docuerim.

ỷ. 5. Imò verò vos non minùs perfecta docui, quàm, non dico pseudoapostoli, sed veri et primarii Apostoli, Petrus, Joannes et Jacobus doceant.

ỷ. 6. Esto pseudoapostoli sint nobis verborum pompâ inflatiores, sed non sunt in rebus divinis doctiores; et aliunde in omnibus omnino apertè vobiscum ago, non astutè et dolosè sicut illi.

ỷ. 7. Corinthios acriter pungit, interrogans eos, an in hoc apud eos peccaverit, et ideo postponant illum? quia humilis factus est apud eos, ut illos exaltaret apud Deum, et quia gratìs Evangelium eis prædicavit.

ỷ. 8 et 9. Hoc exaggerat : apud vos existens, pro vobis laborans, omnibus indigens, nihil à quoquam vestrùm recepi, sed necessaria à Macedonibus habui, licet pauperibus.

℣. 10. Ne putent autem hoc ab eo dici, ut nunc saltem donent, asseverat, etiam sub juramento, quòd in Achaia nusquam quid accipiet, ut pseudoapostolis os obturet.

℣. 13. Vivis eos depingit coloribus; fallaces et dolosi sunt operarii; Apostolorum quidem Christi larvam circumferunt : at veri sunt Satanæ ministri, quorum finis erit miser et malus.

℣. 16. Iterum veniam petit, si quid ad laudem suam dixerit; hancque eò faciliùs sperat ab illis, quòd et pseudoapostolos patiantur, non verbis tantùm jactabundos, sed et operibus onerosós; scilicet rapaces, devoratores, contumeliatores.

℣. 21. Per ironiam, et profectò gratam, fatetur quòd in hoc quidem sit pseudoapostolis inferior : at in nullo alio, sive naturæ, sive gratiæ dono.

℣. 22. Quoad naturam, si *Hebræi sunt, et ego;* quoad gratiam, si *Christi ministri sunt :* cum verecundia quidem, at cum veritate dico, quòd *plùs ego.*

Hanc veritatem in reliquo capite probat,

Per labores plurimos, quos pro Christo suscepit.

Per passiones plures, quas toleravit in corpore.

Per sollicitudines animi sui pro omnibus Ecclesiis.

Per charitatis suæ condescensum pro infirmis.

Per dolores suos pro scandalizatis.

CAPUT UNDECIMUM.

PARAPHRASIS.

Insanum quidem est semetipsum laudare : utinam verò hanc in me insipientiam tantisper patiamini ;

Ad id cogor : itaque, quæso, me toleretis.

Ad hoc, inquam, adigor, non philautiâ, sed divinâ zelotypiâ, quâ erga vestras animas laboro :

TEXTUS.

1. Utinam sustineretis modicum quid insipientiæ meæ ;

Sed et supportate me.

2. Æmulor enim vos Dei æmulatione.

Cap. XI. 1. *Utinam sustineretis modicum quid...* Gr. utinam toleraretis meam paulisper insipientiam.

Syr. utinam verò toleraretis me paulisper, ut loquerer insipienter.

Gr. et Syr. *parum*, seu paulisper jungunt verbo *toleraretis*. Nostra Vulgata nomini *insipientiæ* jungit, *modicum quid insipientiæ meæ*, id est, quamdam insipientiæ meæ particulam.

Quod majorem exprimit humilitatem : quasi hæc non sit tota Pauli insipientia, sed tantùm particula.

Insipientiam autem hìc vocat, gloriari, suas laudes dicere ; quia reverà insanum est se laudare, nisi gravis causa subsit, ut hìc suberat : et tunc quidem hanc causam ignorantibus, hoc videtur insipientia.

Vocat ergo insipientiam, quod insipientiæ speciem præ se ferebat, et quod aliquibus ut insipiens videri poterat.

Sensus ergo est : utinam vos patiamini memetipsum laudare, Paulumque à Paulo commendari : hoc equidem insanum foret, nisi ad id cogerer.

Sed et supportate me, sed ad illud cogor ; itaque, quæso, me toleretis.

Observatio moralis.—Humilitas est vera Christiani sapientia, quam nos Christus, Dei sapientia, docuit factis et verbis : *Discite à me quia humilis, etc.*

Se ipsum ergo laudare vera insipientia Christiano videri debet.

Hinc nunquam, sine magna humilitate prævia, debet Christianus, etiam ubi necessitas est, semetipsum laudare.

Hoc Paulus suo nos docet exemplo, qui coactus suas hìc laudes dicere ; hìc, inquam, ubi agitur de apostolatûs sui tuitione, de prædicationum suarum fructu, de animarum salute, quas per Evangelium Christo genuerat, veniam tamen sibi multoties precatur ; insipientem se pluries dicit, humilitatemque maximam præ se fert, contra ordinarias humilitatis regulas agere coactus.

2. *Æmulor enim vos...* Gr. zelo vos. Syr. nam zelotypus sum erga vos.

Dat rationem et cur desipiat, et cur insipientiam ejus debeant tolerare Corinthii.

Ad hanc enim ineptiam deducit me, non mei proprius amor, sed Dei et vestri vehemens et purus amor.

Ardenter vos in Deum depereo. Gagnæus.

Zelotypus sum erga vos, zelotypiâ laboro ; eo vos amore diligo, qui corrivalem non patitur.

Dei æmulatione. At zelo Dei erga vos zelotypus sum,

Non meâ causâ, sed Dei causâ, et salutis vestræ zelo.

Despondi enim vos uni viro,	Ego enim tanquam pronubus vos, seu vestram Ecclesiam, uni viro, Christo scilicet, despondi;
Virginem castam exhibere Christo.	Et eam volo virginem castam illi, velut marito exhibere.
3. Timeo autem ne sicut serpens Evam seduxit astutiâ suâ;	Vereor autem ne, sicut Satanas, sub figura serpentis latens, Evam seduxit astutiâ suâ;
Ita corrumpantur sensus vestri,	Ita per hos pseudoapostolos, ministros suos, mentes vestras erroribus corrumpat,
Et excidant à simplicitate, quæ est in Christo.	Et excidatis ab illa fidei simplicitate, quæ Christianum decet : et hinc mea in tales ministros zelotypia.

Erga vos sum zelotypus, sicut et Deus erga nos dicitur zelotes, non ut ipse quæstum hinc faciat, sed ut salutem nobis afferat.

Despondi enim vos... Syr. despondi enim vos viro unico, virginem castam, quam offeram Christo.

Explicat cur et quomodo erga illos sit Dei zelo zelotypus.

Ex una parte, ego tanquam spiritualium nuptiarum pronubus et conciliator, per fidem *vos*, id est, Ecclesiam vestram, *despondi uno viro*, scilicet Christo, et eam volo, *virginem castam*, et integram illi tanquam marito *exhibere*.

3. *Timeo autem...* Ex alia parte vereor ne sicut Satanas, sub serpentis figura latens, Evam seduxit astutiâ suâ; sic et per hos pseudoapostolos, Satanæ ministros, mentes vestræ corrumpantur erroribus;

Et excidatis à simplicitate, quæ est in Christo, id est, et excidant ab illa fidei et morum simplicitate, quæ Christianum decet.

Gr. ita corrumpantur mentes vestræ à simplicitate illâ in Christum. Syr. quæ est erga Christum, id est, quâ creditur in Jesum Christum.

Verbum *excidatis* additum est ab interprete nostro, majoris claritatis gratiâ.

Et hinc zelus meus, meaque zelotypia : vos ardenter in Deum depereo, vos despondi Christo, vos illi volo servare castos et puros in fide.

Aliunde verò vos ambiunt Satanæ lenones, qui fidem vestram corrumpere student.

Hinc mea zelotypia, hinc illos ferre non valeo, hinc insipientia mea : seu hinc me laudare cogor, ut mihi Apostolo Christi credatis; et hos animarum corruptores deprimere, ut ab illis caveatis.

Insipientia itaque mea non est insipientia, sed sapientia, sed Dei gloriæ, et salutis vestræ zelus : tolerate igitur me taliter insipientem, seu me memetipsum commendantem, ad vestrum profectum magis quàm ad laudem meam.

Observationes morales. — Ex secundo versu collige, primò quòd quælibet anima fidelis per Baptismum Christo despondetur, seu fit per fidem sponsa Christi. Annulo subarrhavit me Dominus meus, dicere potest omnis anima christiana.

Secundò, quòd plures animæ, una Ecclesia particularis, imò et tota universalis Ecclesia, sint una sponsa, sicut et Christus est unus sponsus.

Una, inquam, per unitatem fidei, et vinculum charitatis.

Tertiò, hujus sponsæ virginitas est fides incorrupta : hinc, Rem novam!

Etenim si novus ille Doctor superveniens, et in labores nostros sese ingerens, alium Salvatorem prædicaret, verè alium Salvatorem quàm ille quem nos vobis prædicavimus;

Si tali magistro prædicante, alium reciperetis Spiritum, quem per nos non accepistis;

Si Doctor ille aliud et præstantius doceret Evangelium, quàm quod vobis tradidimus;

Rectè et meritò talem jactabundum, et sese nobis anteponentem pateremini.

At sane non ita se res habet : arbitror enim quòd nec doctrinâ, nec operibus inferior sim, non dico istis falsis Apostolis, sed et ipsis veris et primoribus Apostolis.

4. Nam si is qui venit, alium Christum prædicat, quem non prædicavimus;

Aut alium Spiritum accipitis, quem non accepistis;

Aut aliud Evangelium quod non recepistis;

Rectè pateremini.

5. Existimo enim nihil me minùs fecisse à magnis Apostolis.

---

exclamat divus Chrysostomus, in mundo post nuptias non manent virgines, quæ virgines erant; hìc post nuptias fiunt virgines, quæ non erant virgines.

Quartò, hujus sponsæ dos, regnum cœlorum, ait divus Chrysostomus : sicut sponsus Christus rex, ita sponsa regina.

Hujus sponsæ nuptiæ in hoc seculo præparantur, in futuro consummantur.

Præparantur per fidem, spem et charitatem.

At consummantur per speciem et visionem, quando indissolubili vinculo copulabitur Christo.

Hæc quidem omnibus christianis animabus conveniunt, at specialiùs animabus religiosis, quæ Christo etiam in hac vita perfectiùs uniuntur. Vide Cornelium à Lapide.

4. *Nam si is qui venit...*

His quasi præfatis, ostendit Corinthiis, quòd immeritò tales magistros pluris faciant, cùm nihil eos doceant, quod priùs non docuerit.

Etenim si novus ille Apostolus superveniens, et in labores nostros sese ingerens, alium Jesum, seu Salvatorem, prædicaret, et qui verè sit alius et excellentior, quàm ille quem vobis prædicavi;

Si tali magistro prædicante, alium reciperetis Spiritum, et qui præstantiora vobis dona conferret, quàm quæ recepistis, me prædicante;

Si magister ille aliud Evangelium, præstantius et meliora promittens, vobis prædicaret, quàm quod vos docui;

Rectè et meritò pateremini talem magistrum jactabundum et sese nobis præferentem; at sanè non ita se res habet.

5. *Existimo enim nihil me minùs fecisse...*

Arbitror enim quòd nec doctrinâ, nec operibus sim inferior, non dico, istis pseudoapostolis; sed et ipsis magnis et excellentissimis Apostolis, Petro, Joanne, Jacobo : ita D. Chrysostomus, et omnes antiqui.

Quanquàm recentiores multi putant per ironiam hìc pseudoapostolos vocari supra modum Apostolos, seu, ut est in Græco, super valde Apostolos.

Et juxta hunc sensum meliùs cohærent omnia et præcedentia et sequentia. Sed nihil cogit antiquos patres deserere.

Observa quòd qui primæ Corinth. 15. 9, dixit, *non sum dignus vocari Apostolus*, nunc, ubi necessitas postulat, dicit, *existimo nihil me minùs fecisse à magnis Apostolis.* Non erubescit se excellentioribus Apostolis æqui-

6. Nam etsi imperitus sum sermone, sed non scientiâ :	Esto pseudoapostoli sint nobis sermone græco peritiores, sed non sunt in rebus divinis doctiores.
In omnibus autem manifestati sumus vobis.	Hanc Divinorum scientiam, quæ Apostolum decet, calleo; vos ipsi scitis quia in omnibus manifesti fuimus apud vos, et dictis et factis.
7. Aut numquid peccatum feci, meipsum humilians, ut vos exaltemini?	Aut fortè culpam commisi, et propterea me minùs æstimatis? quia apud vos memetipsum humiliavi, ut vos hâc meâ humilitate exaltarem in fide;

---

parare; quia id postulat charitas et animarum salus : Omnia ad aliorum utilitatem, et Dei gloriam.

6. *Nam etsi imperitus....* Gr. idiota, id est, indoctus *sermone.* Syr. incultus sermone. Vide paraphrasim.

Juxta antiquos hæc non referuntur ad versiculum præcedentem, sed est responsio novæ adversariorum objectioni, Paulo sermonis ruditatem improperantium.

Fateor quòd sermone sum rudis; at rerum divinarum scientiam calleo, quæ divinum præconem decet.

Non curat secularem sapientiam, quæ ut primæ Corinth. dixit, evacuat crucis Christi gloriam : sed scientiam Dei, veram sapientiam habere gloriatur.

Talis sit homo verè apostolicus.

Indirectè sermonis nitorem et peritiam concedit pseudoapostolis; at eis negat scientiam : sermone sunt periti, sed scientiâ Dei indocti.

Quot et hodie hujusmodi homines !

In omnibus autem manifestati sumus vobis.

Gr. sed in omni manifestati in omnibus in vos.

Syr. verùm in omnibus manifestati fuimus apud vos.

Hìc quoque falsos perstringit Apostolos, utpote in versutia ambulantes, quasi diceret :

Non sicut illi aliud sumus, et aliud apparemus : sed in omnibus et omnino apertè vobiscum agimus, ita ut et dictis et factis simus vobis manifesti.

An D. Paulus reverà fuerit sermone imperitus?

Respondeo primò, quòd sine fundamento ex hoc versiculo collegerint aliquid D. Paulum fuisse balbum, seu impeditæ linguæ : dicitur enim hìc imperitus, idiota, incultus, non impeditus.

Respondeo secundò, quòd D. Paulo non adfuerit sermonis perspicuitas; nec Græci sermonis elegantia, ut patet legenti : sed in rudi sermone fuit illi nervosa eloquentia, et ubi voluit, divinum dicendi artificium.

Hinc aliqui dicunt illum eloquentissimum, ut D. Augustinus; alii negant, ut Origenes, et D. Hieronymus.

7. *Aut numquid peccatum feci?* Gr. an peccatum feci.... Syr. aut fortè culpam commisi...

His verbis Corinthios acriter pungit, simul et magnum suî et pseudoapostolorum discrimen ostendit, quòd humiliter et gratis Evangelium prædicaverit, quod ipsi cum fastu et pro lucro.

Numquid fortè peccavi, et ideo me minùs æstimatis, quia humilis apud vos factus sum; vile opificium exercens, et labore manuum mearum victum mihi comparans?

Aut fortè peccavi, quia gratìs omninò Evangelium Dei vobis annuntiavi?

Alias Ecclesias pauperes feci, ab eis necessaria recipiens, ut vobis sine sumptu inservirem.

Et vobis præsens, vobisque serviens, et rebus necessariis destitutus,

Nulli vestrûm molestus fui; quia quod mihi deerat ad vitæ necessitates, et labore manuum lucrari non potui, suppleverunt fratres, qui venerunt à Macedonia :

Sicut autem in omnibus hactenus cavi ne forem ulli onerosus; ita et in posterum cavebo.

Quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis.

8. Alias Ecclesias exspoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum.

9. Et cùm essem apud vos, et egerem,

Nulli onerosus fui; nam quod mihi deerat, suppleverunt fratres, qui venerunt à Macedonia :

Et in omnibus sine onere me vobis servavi, et servabo.

Non superbè me gessi, nec meo fastu vos oppressi, sicut illi; et hoc mihi peccatum?

Ut vos exaltemini? id est, ut hàc meâ humilitate exaltarem in fide : seu ut vos faciliùs Christo lucrarer : ad ejus gratiam attraherem, per quam eveheremini ad gloriam.

Quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis?

An mihi imputatis ad culpam, quòd gratis omnino, et sine lucro, et sine stipendio vobis prædicaverim?

Nota in hoc versiculo duplicem apostolicam D. Pauli prædicantis virtutem : humilitatem in sua conversatione; paupertatem in corde et in praxi, seu in usu. Nec pretium aut lucrum vult, aut recipit pro prædicatione; nec stipendium ad sustentationem necessarium suscipit.

Talibus virtutibus, proximi promovetur salus, humilitas cordis, etc. paupertas spiritûs, virtutes veræ apostolicæ; sed heu! quàm pauci sectantur eas!

8. *Alias Ecclesia exspoliavi.*

Quod in versu præcedente dixit, hìc et in versiculo sequente exaggerat, prætensumque peccatum quasi aggravat. Vide paraphrasim.

Stipendium. Gr. ὀψώνιον, modicum quid, quale datur militi.

9. *Et cùm essem apud vos...*

Et apud vos præsens et existens; pro vobis diu noctuque laborans, et omnibus indigens : seu vobis præsens, vobis serviens, rebus necessariis destitutus.

Nulli onerosus fui, id est, nulli vestrûm molestus fui : nec ideo segnior fui in ministerio vestro.

Gr. non obtorpui cuiquam.

D. Hieron. ad Algas. quæst. 10, dicit hanc dictionem esse Cilicibus peculiarem.

Nam quod mihi deerat, ad vitæ necessitates *suppleverunt*, supra id quod labore manuum lucrabar. Act. 18. n. 3.

Fratres, qui venerunt à Macedonia. Act. 18. n. 5.

Et in omnibus sine onere me servavi et servabo.

Ne quis autem putet hæc ab eo dici, ut ab illis in posterum accipiat, addit quòd sicut hactenus in nullo fuit onerosus, sic nec erit in futuro : Gratìs ministravi, gratìs ministrabo et cavebo ne cuiquam sim oneri.

10. Est veritas Christi in me; quoniam hæc gloriatio non infringetur in me, in regionibus Achaiæ.

Verum dico, testis est mihi veritas ipsa Christus, non Corinthi solùm, sed et in totius Achaiæ regionibus, hæc mea Evangelii vobis prædicandi gratuitò gloria non abrumpetur.

11. Quare?

Cur id apud vos ago?

Quia non diligo vos;

An quia vos non diligo, ideo et dona respuo?

Deus scit.

Deum mei cordis inspectorem testor, quia vos diligo, imò et depereo, n. 2.

12. Quod autem facio, et faciam, ut amputem occasionem eorum qui volunt occasionem, ut in quo gloriantur, inveniantur sicut et nos.

Id igitur facio, et faciam; seu, in tota Achaia, et gratìs prædico, et prædicabo, ut pseudoapostolis amputem occasionem quam quærunt, nobis pares esse, de quo glorjantur; aut sanè, sicut et nos, nihil à vobis accipiant.

Timuit Apostolus ne, ipsa vitæ necessaria recipiens, foret onerosus. Hinc saltem timeamus superflua recipere.

10. *Est veritas Christi in me...*

Jurat quòd idem observabit semper, seu nihil à quopiam recipiet in Achaia.

Verum dico, Christus veritas, est mihi testis quod hæc *gloriatio*, Evangelii vobis prædicandi gratìs, per me non abrumpetur apud vos et in tota Achaia.

Non infringetur. Gr. non obturabitur, metaphora ab omnibus sumpta, aiunt Patres Græci Chrysostomus, Theophylactus.

Quasi diceret: Donis vestris non obturabitis, aut obstructis cursum hujus meæ gloriæ; sed fluet indesinenter per omnes Achaiæ regiones, cujus metropolis erat Corinthus.

Idem hìc significat Apostolus quod in prima Corinth. cap. 9. n. 15. *Bonum est mihi magis mori, quàm ut gloriam meam quis evacuet.*

11. *Quare? quia non diligo vos?*

Cur ita facis apud nos? an quia nos non diligis, ideo dona nostra respuis? Solemus enim eorum, quos non diligimus, dona contemnere.

Iterùm jurat, Deum cordium inspectorem testem adhibens, quia eos diligit.

Dona quidem sunt respuenda, sed sine contemptu, imò cum gratitudine, et cum affectu.

12. *Quod autem facio et faciam...* id est, id facio et faciam, seu gratìs evangelizo, et evangelizabo non solùm Corinthi, sed in tota Achaia, ut pseudoapostolis amputem occasionem, quam quærunt nobis esse similes et pares, de *quo gloriantur.*

Optabant pseudoapostoli ut aliquid reciperet Apostolus; sicque dicere possent quòd, ad ejus exemplum ipsi reciperent; et consequenter gloriari quòd in hoc ipsi similes et pares forent, quem aliunde se superare jactabant, scilicet in eloquentia.

Ut hanc eis gloriandi occasionem amputet Apostolus, nihil recipit, nec vult recipere, ut pateat omnibus quòd in hoc saltem sint illo inferiores.

Aliter Græci, qui supponunt quòd pseudoapostoli gratis quoque prædicare gloriabantur. Hoc saltem simulabant, ait D. Chrysostomus, sed furtim et occultè recipiebant. Illis, inquit, Paulus præcidit occasionem gloriandi, quam quærebant inde; quia hac in re non habebant quòd gloriarentur, cùm Paulo forent tantùm pares.

Quærunt, inquam, nobis esse similes : nam hujusmodi homines falso titulo, et nomine tantùm Apostoli, sunt operarii dolosi, qui Apostolorum Christi larvam circumferunt, cùm sint Satanæ ministri.

13. Nam ejusmodi pseudoapostoli, sunt operarii subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi.

Et non mirum quòd isti personas assumant Apostolorum, cùm ipse Satanas, eorum doctor, et tenebrarum angelus, sese præstigio transfiguret in angelum lucis.

14. Et non mirum; ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis.

Non est ergo quòd velut magnum miremur, si Satanæ ministri induant figuram Apostolorum, qui veritatis et justitiæ sunt ministri : at larvam tandem detrahet Deus, eisque pœnas dabit factis iniquis debitas.

15. Non est ergo magnum, si ministri ejus transfigurentur velut ministri justitiæ : quorum finis erit secundùm opera ipsorum.

Repeto quod initio dixi, ut me patiamini, si quid ad meam laudem dixero;

16. Iterum dico,

Nec quis me propterea putet insipientem : nec enim id ago sine ratione;

Ne quis me putet insipientem esse :

Sed probabilius est quòd palàm accipiebant pseudoapostoli, cùm de eis loquens. n. 20. *Sustinetis... si quis devorat, si quis accipit...*

13. *Nam ejusmodi...* hos falsos Apostolos vivis hìc pingit coloribus, simul et explicat quod dixit, quærunt nobis esse similes.

Nam hujusmodi homines falso titulo et nomine tenùs Apostoli sunt, à Christo non missi, nec à Christi veris Apostolis.

Operarii dolosi, fallaces, qui omnia ficto faciunt animo et ut fallant. D. Chrysostomus.

Transfigurantes se... assumunt Christi Apostolorum personas, cùm reverà sint ministri Satanæ.

Larvam Apostolorum circumferunt, non autem vim ac facultatem. Chrysostomus.

14. *Et non mirum...* et hac in re nihil novum. Nam Satanas, ipse Angelus tenebrarum transformatur in Angelum lucis : malus in bonum.

15. *Non est ergo magnum...* non est ergo quòd miremur tanquam magnum, si ejus ministri, figuram ac personam induant Apostolorum, veritatem, pietatem ac veram justitiam annuntiantium.

Quorum finis erit.... at tandem larvam eis detrahet Deus, pœnamque dabit factis iniquis debitam. *Finis eorum erit secundùm opera illorum,* id est, malus.

Ab ipso Ecclesiæ exordio fuêre falsi doctores, hypocritæ, Apostolorum Christi larvam circumferentes; ut fideles deciperent.

Ab ipso mundi exordio Satanas, humanæ salutis adversarius, tenebrarum Angelus, sese in lucis Angelum transformat, ut faciliùs decipiat.

Hinc discamus timere, cavere, rogare, *et ne nos inducas... sed libera nos à malo,* à malo spiritu in bonum transformato : à malo doctore, Apostoli larvam circumferente.

Et hinc discamus nec in nobis, nec in homine, nec in angelo spem ponere; sed in solo Deo.

16. *Iterùm dico....* repeto quod ab initio dixi, rursusque vos rogo, ut me patienter sustineatis, si quid ad laudem meam dixero.

Alioquin velut insipientem accipite me,	Quòd si tamen id à vobis non valeam obtinere, ut insipientem me accipite;
Ut et ego modicum quid glorier.	Et ferte ut tantisper glorier.
17. Quod loquor, non loquor secundùm Deum, sed quasi in insipientia, in hac substantia gloriæ.	Quod in hac gloriationis materia loquor, si verba spectetis, non loquor secundùm Deum : habet enim stultitiæ speciem ; sed si animum et charitatem spectetis, secundùm Deum loquor, ne scilicet Christi ministro contempto, adhæreatis Satanæ ministris :

Ne quis me putet... nec propterea quis me putet insipientem, nec enim id ago sine ratione, sed ob causam.

Stulta quidem res est gloriari : ego verò non ut stolidus hoc facio, sed coactus. D. Chrysostomus.

Alioquin velut insipientem... quòd si tamen id, quod à vobis peto, non possim obtinere; ut insipientem accipite me, et patienter sustinete; tantùm ut mihi tantisper liceat gloriari.

Hic sensus naturalis est, nec primo hujus capitis versui contradicit, ut putat auctor neotericus, qui vult, hìc ab Apostolo retractari quod ab initio dixit. Hincque particulam πάλιν, ipse solus, contradicentibus omnibus omnino versionibus, et interpretibus Græcis et Latinis, vult non significare, iterùm, *de nouveau;* sed, è contra, seu *tout au contraire, je me rétracte.*

Quidquid sit de hac πάλιν significatione in genere, sanè illa huic loco non convenit; idem enim in re nunc dicit Apostolus, quod in primo versu dixit.

Ibi insipientiam vocavit gloriari, quia speciem habet insipientiæ, et insipiens videtur iis, qui causam ignorant.

Hic autem rogat ut, propter hanc insipientiæ speciem, non putetur insipiens, id est, verè insipiens; quia id non agit insipienter et sine ratione.

Quòd si tamen ab eis non potest obtinere id quod rogat, concedit ut velut insipientem ipsum accipiant; dummodo gloriari permittant : idque concedit sapientissimè, proximi sui salutem suæ propriæ famæ anteponendo.

In his ergo verbis patet et humilitas et charitas Apostoli.

Humilitas, excusatione toties iteratâ : ostendit sanè quàm et invitus et coactus glorietur.

Charitas, hanc internam confusionem suam, imò et externum Corinthiorum propterea contemptum, animarum saluti sacrificando.

17. *Quod loquor...* fatetur quòd specie tenus et apparenter non agat secundùm Christi doctrinam, qui nos humilitatem factis et verbis docuit, ut jam dictum est in commentario. n. 1.

Quod in hoc gloriationis argumento *loquor,* si verba spectetis tantùm externa, *non loquor secundùm Deum,* speciem enim habent insipientiæ; si verò animum spectetis et verborum scopum, *secundùm Deum loquor.*

Ex charitate enim loquor; et ex necessitate me laudo; ne me, Christi ministro contempto, credatis et adhæreatis Satanæ ministris.

Ago apparenter contra humilitatem, quæ est vera sapientia, quam nos Deus per Christum docuit : hinc *non secundùm Deum loquor.*

Sed id invitus ago et ex charitate : hinc non insipienter, sed quasi insi-

Quandoquidem tot alii de rebus carnalibus et externis gloriantur, et illos fertis patienter;	**18. Quoniam multi gloriantur secundùm carnem,**
Et ego, illorum insipientiam secutus, tantisper gloriabor, sperans quòd et patienter feretis.	**Et ego gloriabor.**
Sapientes enim cùm sitis, libenter tamen insipientes me multò molestiores toleratis.	**19. Libenter enim suffertis insipientes, cùm sitis ipsi sapientes.**
Suffertis enim si quis illorum imperioso dominatu vos in servitutem redigit;	**20. Sustinetis enim si quis vos in servitutem redigit,**
Si quis bona vestra sumptibus consumit;	**Si quis devorat,**
Si quis, muneribus acceptis, vestras facultates extenuat et exhaurit;	**Si quis accipit,**
Si quis fastu sese extollit, ut vos deprimat;	**Si quis extollitur,**
Si quis palmâ vos in faciem cædat, seu habeat ludibrio.	**Si quis in faciem vos cædit.**

pienter, *seu quasi in insipientia;* mea laus speciem habet insipientiæ quidem, sed est vera et secundùm Deum sapientia.

In hac substantia gloriæ. Gr. ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει, idem verbum in eodem sensu usurpatum reperies cap. 9. n. 4. scilicet in hac materia, seu in hoc argumento gloriationis.

In hac parte gloriationis, ait Theophylactus post D. Chrysostomum.

18. *Quoniam multi gloriantur...* quandoquidem pseudoapostoli, æmuli mei, gloriantur in rebus carnalibus et externis et ad apostolatum non pertinentibus; et illos sic gloriantes, imò ad nauseam usque jactabundos toleratis.

Et ego illorum secutus insipientiam, tantisper *gloriabor;* sperans quòd et patienter feretis me utiliter gloriantem.

19. *Libenter enim suffertis...*

Syr. pacifici enim estis ad obtemperandum rationis expertibus, cùm vos sitis sapientes.

Quasi diceret: Id eò faciliùs spero, quòd vos cùm sitis sapientes, alios tamen suffertis insipientes, me multò molestiores.

Insipientia mea vobis multò minùs erit onerosa, quàm pseudoapostolorum: mea ad summum erit verbosa, illorum verò est effectiva et effectibus molesta, vos enim tyrannicè regunt, vos devorant...

20. *Sustinetis enim si quis...* id est, si quis illorum duro et imperioso dominatu *vos in servitutem redigit;* seu regit ut servos.

Si quis devorat, id est, bona vestra consumit et exhaurit sumptibus.

Si quis accipit, à vobis munera, quibus vestras extenuat facultates.

Si quis extollitur, fastu tumens, ut vos deprimat, et quamdam in vos tyrannidem exerceat.

Si quis in faciem vos cædit, id est, habet ludibrio, seu contumeliam, quasi alapam, vos impingit.

Ita quidem explicatur communiter hæc ultima pars; unde plerique verba sequentia, *secundùm ignobilitatem dico,* explicant quasi dent sensum sequentem.

21. Secundùm ignobilitatem dico,	Per modum contumeliæ et exprobrationis hoc dico vobis : hæc enim cum vobis faciant illi, eos tamen me pluris facitis.
Quasi nos infirmi fuerimus in hac parte.	Quasi nos in hac parte simus illis infirmiores, seu inferiores, et ideo minùs æstimandi à vobis : hanc illis cedo præcellentiam, sed non aliam.

Hoc intelligo, quantùm ad contumeliam, non quòd de facto vos cædant in faciem, sed quòd contumeliâ, vos quasi viles afficiant.

Sed nonne fieri posset, ut quisquam pseudoapostolorum ad hanc devenerit violentiam, ut palmâ quemquam Corinthiorum cæciderit ; et hoc eis exprobret Apostolus ?

Cùm omnia alia ad litteram sint vera, cur non et hæc pars ? an minus est, crimen, tyrannidem exercere, devorare, accipere, etc., quàm aliquo fortè primo motu cædere ? hac in re nihil affirmo, sed meum dubium expono.

21. *Secundùm ignobilitatem dico... quasi...* obscurum est quod ait : nam quoniam molestum ac grave erat, idcirco hoc ita collocavit, ut acerbitatem obscuritate falleret. D. Chrysostomus.

Notanda ad intelligentiam. — Obscuritatem hujus loci probat explicationum varietas ; omnes legi, omnes expendi, nullam penitùs satisfacientem inveni.

Hinc textum attentiùs legi ; omnes versiones contuli ; et lux major affulsit.

Gr. Secundùm contumeliam dico. Syr. quasi cum contumelia dico. Arab. per modum contumeliæ et exprobrationis hoc dico, ac si nos infirmati essemus.

Ex textu et ex his ejus versibus concipio quòd D. Paulus superiora, in versibus 19 et 20 contenta, dixit per modum exprobrationis.

Sed quibus ? ex ipso contextu patet quod ipsis Corinthiis, quos in his versiculis alloquitur.

Quid ergo Corinthiis exprobrat ? intellige ipso contextu, et ex eo de quo hìc agitur, scilicet :

Hæc et alia cùm vobis pseudoapostoli faciant, illos tamen æstimatis, diligitis et pluris quàm me facitis.

Quasi nos hac in parte infirmi, seu illis inferiores *simus*, id est,

Quasi verò nos propter infirmitatem idem vobis non fecerimus ; et non propter humilitatem, modestiam et charitatem ?

Quasi verò non potuerimus, sicut et illi, iisdem titulis abutentes, opprimere vos ?

Quasi verò talia, quæ dixi, facere, sit in illis virtus et perfectio æstimatione digna ; et talia non facere, sit in nobis infirmitas et peccatum vestro contemptu dignum ?

Ironia similis, imò eadem ac ea quæ n. 7, quasi diceret :

An peccatum feci, quia humilis, pauper et modestus apud vos fui ? quia ex charitate, et gratis omnino, vobis evangelizavi ? quia vos non devoravi, non oppressi, contumeliâ non affeci ?

Et hæc eadem exprobratio tangit obliquè falsos apostolos, qui talia facientes, sese jactabant quasi magnos, et D. Paulum, ut infirmum et homuncionem deprimebant ; hincque sese anteponebant illi.

Quasi verò nos illis hac in parte simus inferiores ; quasi talia facere sit virtus et perfectio ; non facere peccatum ?

In quacunque alia re quis eorum audeat gloriari, ut minùs sapiens loquor, et ego audebo gloriari.

Si gloriantur quòd Hebræi sunt, et ego sum Hebræus; quòd Israelitæ sunt, sum et ego; quòd posteri sunt Abrahæ, et ego quoque;

In quo quis audet (in insipientia dico), audeo et ego.

22. Hebræi sunt, et ego; Israelitæ sunt, et ego: semen Abrahæ sunt, et ego.

Hic itaque D. Paulus indignatione tactus, et plura cogitans atque sentiens, quàm verbis exprimat, tacitus in corde, hanc egregiam concedit pseudoapostolis superioritatem ac præcellentiam.

Esto, simus illis hac in parte inferiores; sintque nobis in ea superiores; at sanè in nulla alia re præcellentiam illis concedo.

In quo quis audet? id est, in quacunque re quis eorum audeat gloriari?

In insipientia dico, id est, quasi insipiens loquor, et ego gloriari audebo.

Observatio moralis. — D. Paulus, totius terrarum orbis doctor, speciatim verò Corinthiorum amantissimus pater et Apostolus, tot eximiis virtutibus et præclaris dotibus insignitus, ab ipsis tamen Corinthiis, suis in Christo filiis, postpositus hypocritis, falsis operariis et veris Satanæ ministris : qualis et quanta injustitia!

At quantum solamen omni prælato ecclesiastico, sua munia ritè peragenti, et à suis tamen inferioribus, in honore minùs habito!

Hæc fuit semper consuetudo mundi, et erit usque in finem, ait Cornelius à Lapide, post Salmeronem quem citat : contumaciter resistere Dei servis, ad minimas occasiones obstrepere, et obmurmurare, de severitate moderata conqueri, abhorrere ab omni disciplina; impostoribus autem et pseudoapostolis serviliter se subdere, omnia illis permittere, quidquid oneris imponere ipsis libuerit, patienter sustinere : ita Israelitæ, contempto Samuele sancto ac modesto, maluerunt ferre jugum fastuosi et tyranni Regis, 1. Reg. 8.

Hoc in casu, superior gnavus et attentus, et ob id à suis despectus, cogitet D. Paulum pseudoapostolis postpositum à suis; et ob hunc iniquum sui despectum, dejectiori non erit animo.

E contra superior officii sui negligens, et à suis tamen honoratus, cogitet pseudoapostolos honoratos; attendat sibi et caveat, ne sicut honoris illorum, ita et vitiorum sit particeps; saltem non superbiat ob honorem sibi et Satanæ ministris communem.

22. *Hebræi sunt*, scilicet, origine et linguâ, *et ego* sum Hebræus origine, et linguam hæbraicam calleo.

Israelitæ sunt, id est, ex posteris Jacob, non ex posteris Esaü, *et ego*, sum Israelita.

Semen Abrahæ sunt, id est, naturales filii, non proselyti.

Hæc erat summa Judæorum gloria, de qua jactabant : semen Abrahæ, filii Abrahæ sumus, qui fuit specialiter amicus Dei, cui factæ sunt repromissiones à Deo, etc.

Et ego sum Abrahæ filius.

In hoc ergo pares sumus.

23. *Ministri Christi sunt*; tales saltem se dicunt, licèt de facto Satanæ sint ministri, n. 13.

Esto sint, ut volunt, ministri Christi.

Ut minùs sapiens dico; sed tamen verè loquor, ego sum plus quàm illi.

23. Ministri Christi sunt,	Quòd ministri Christi sunt, aut saltem se dicunt :
Ut minùs sapiens dico ; plus ego ;	Stultè, sed verè loquar ; ego plus quàm illi ;
In laboribus plurimis,	Pro Christi Evangelio plures sustinui labores quàm illi ;
In carceribus abundantiùs,	Sæpius et diutius in vinculis fui quam illi :
In plagis supra modum,	In verberibus longè frequentiùs quàm illi ;
In mortibus frequenter.	Sæpius in mortis periculis quàm illi.
24. A Judæis quinquies, quadragenas unâ minùs, accepi.	A Judæis quinquies cæsus fui, et quadragenas plagas, unâ minùs, accepi.
25. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter	A Gentilibus ter virgis cæsus sum ; semel lapidatus sum ; ter naufragium feci ;

Syr. et ego illis præstantior.

D. Chrysostomus : et ego his melior sum et præstantior.

Observatio litteralis et moralis. — Hoc probat in sequentibus, non miracula proferens quæ fecit, non per excellentiora charismata quæ recepit; non per tot urbium, provinciarum et regnorum admirandam conversionem, quam, Deo dante, operatus est : sed per labores, plagas, carceres, fustigationes, quas pro Christo passus est ; ut omnes Christi ministros doceat media, quibus possint præstantiùs sacro Christi apostolatui et ministerio communicare ; nimirum, si plurimùm patiantur et laborant pro Christo.

Communicantes igitur Christi passionibus, gaudete, ô Christi ministri ! quia sic et divino ejus apostolatui, cum D. Paulo, communcatis excellentiùs.

Sicut oportuit laborare et pati Christum, et per labores et passiones suum Salvatoris exercere ministerium, sicque in suam gloriam intrare :

Ita et oportet pati et laborare Christi ministrum, per labores assiduos et passiones quamplurimas suum peragere ministerium, sicque gloriam æternam promereri.

Hoc nos docet exemplum D. Pauli, per antonomasiam Apostoli.

In laboribus plurimis. Gr. in laboribus abundantiùs, id est, pluribus quàm illi.

Syr. in labore plùs quàm illi, in verberibus plùs quàm illi, in vinculis plùs quàm illi, in mortibus pluries.

In plagis supra modum. Gr. excessivè, id est, plùs quàm dici potest.

In mortibus, id est, in vitæ periculis ; *frequenter.*

24. *A Judæis quinquies, quadragenas,* scilicet, plagas, *unâ minùs,* id est, 39.

Lex Deuter. 25. 3, vetabat ne quadragenarius plagarum numerus excederetur. Hinc Judæi, ne excederent, sicque legem certiùs observarent, triginta novem dabant tantùm.

Porrò de his flagellationibus D. Pauli nihil in Act. Apost.

25. *Ter virgis cæsus....* à gentilibus ; hinc colligitur quòd Judæi non virgis cæderent, sed fidibus, seu nervis.

De una tantùm fustigatione in Actis. 16. 22.

Semel lapidatus sum. Lystris. Act. 14. 18.

noctem et diem exegi in profundo mari, jactatus undis, cum summa vitæ desperatione.

Pro eodem Christi Evangelio sæpe, non longa tantùm et molesta; sed et periculosa suscepi itinera; sæpe fui in periculis fluminum, in periculis sicariorum; in peri-

naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui.

26. In itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus,

---

Ter naufragium feci; de hoc nihil D. Luca; illud enim naufragium, de quo Act. 27. 18, post hanc epistolam scriptam evenit.

Nocte et die... in profundo maris... Gr. non est, maris, sed tantùm. Gr. βυθῷ profundo, quod de omni profundo, seu carcere, seu puteo potest intelligi.

Reverà Baronius intelligit profundissimum carcerem Cyzicenum, in quem D. Paulus sit injectus.

Sed de carceribus jam dictum est, n. 23; hìc autem agitur de naufragio, et de ærumna naufragium consequente.

Hinc bene noster interpres addidit : *In profundo maris fui,* id est, juxta Theodoretum, scaphâ dissolutâ, totam noctem diemque huc et illuc à fluctibus impulsus transegi.

Syr. pariter, ter in naufragio fui, die et nocte in medio mari, sine navigio fui.

Ex his versibus patet quòd multa de D. Paulo prætermiserit D. Lucas in actis Apostolorum.

Observatio moralis. — Sed quale spectaculum nobis, in his versibus, exhibetur! Christi legatum video fustibus et virgis cæsum, quasi vile et pessimum aliquod foret mancipium : Evangelii Dei præconem video lapidibus obrutum, quasi blasphemus homo foret : Dei ministrum et servum fidelissimum video naufragum, et undis huc et illuc pulsum et exagitatum, quasi foret impius ab ipso Deo derelictus.

Heu! spectaculum scandalosum, si carneis oculis cernatur! *Si est scientia in excelso?*

At spectaculum ædificatorium, si fidei cernatur oculo!

Hinc enim doceor, ærumnas, passiones, humiliationes non horrere, quasi vera mala; sed æstimare quasi Dei dona, servis suis præparata : *vobis donatum est pro Christo, ut non tantùm credatis in eum, sed et ut pro eo patiamini.*

Hinc et doceor hæc mundi mala non fugere; sed amare, desiderare, ut bonorum æternorum radices; in eisque gloriari, quasi in veræ gloriæ mediis et quasi principiis.

Afflictio mater gloriæ.

Per hæc Christus et Apostoli intrârunt in gloriam.

Hæc sunt Christi et Apostolorum ejus insignia.

Hæc sunt quibus prædestinavit Deus nos *facere conformes imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.*

Da mihi, ô Deus! hæc penetrare, hæc semper oculis fidei videre, ut crucem æstimem, diligam, reverear.

29. *In itineribus sæpe...* pro Evangelio Christi prædicando et promovendo, longa, molesta et periculosa sæpe suscepi itinera.

Ubique sparsa pericula : pericula in fluminibus navigandis et trajiciendis : pericula ex parte latronum, ex parte Judæorum, ex parte Gentilium; nunc in civitate, nunc in deserto, nunc terrâ, nunc mari : ubique insidiæ : peri-

periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus.

culis ex persecutione Judæorum; in periculis ex persecutione Gentilium; in periculis in civitate obortis · periculis in deserto, periculis in mari, ex parte Judæorum. Act. 20. 3, ex parte nautarum trucidare volentium; periculis à simulatis, et falso nomine fratribus.

27. In labore et ærumna,

Quot alii labores pro Christo suscepti! quot molestiæ et fatigationes perpessæ!

In vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate.

Vigiliæ multæ; fames et sitis sæpe tolerata defectu esculentorum; jejunia crebra sponte suscepta; frigoris et nuditatis molestia sæpe perpessa.

28. Præter illa, quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum.

Præter hæc, quæ extrinseca sunt, et corpus tangunt, alia sunt quæ angunt animum, nimirum moles negotiorum mihi quotidie, quasi agmine facto, incumbentium; sollicitudo quam pro tot Ecclesiis gero.

29. Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?

Quis fidelium infirmatur, et ego per intimum cordis affectum non infirmor? quis offenditur, cujus offendiculo non urar seu animo discrucier?

---

cula denique à falsis fratribus, seu simulatis fidelibus. A principio enim diabolus injecit zizania. Theodoretus.

27. *In labore et ærumna.* Gr. in fatigatione et miseria.

Quot labores graves et defatigantes eadem de causa suscepti! quot molestiæ perpessæ!

In vigiliis multis, ad orandum, prædicandum, laborandum.

In fame et siti, ex necessitate, defectu esculentorum in longis itineribus, per loca arida, æstatis tempore.

In jejuniis multis sponte et ex religione susceptis.

In frigore et nuditate, ob vestitûs tenuitatem, qui non sufficiebat ad frigus arcendum.

Heu! quantum et quale discrimen apostolicæ vitæ cum nostra; vitæ laboriosæ, cum otiosa; vitæ patientis, cum molli et delicata; vitæ pauperis, abjectæ, contemptæ, cum divite, honorata, superba!

Erubescamus ita differre ab eis, quos gloriamur habere patres in fide.

Erubescamus nihil pro nobis ipsis pati velle, pro quibus tot et tanta passi sunt Apostoli.

28. *Præter illa... instantia mea.* Gr. ἐπισύστασις significat conspiratio, oppugnatio, concursus. Hinc D. Chrysostomus hoc intelligit de factiosis conspirationibus, seu seditionibus populi in Paulum; sed præterquam quod de eis actum est, n 26, verba sequentia, *sollicitudo Ecclesiarum*, determinant sensum ad negotia.

Instantia igitur, hic est concursus, conspiratio curarum, moles negotiorum, mihi quasi globo facto, quotidie instans; seu, ut ait Erasmus, incumbens, mihi quotidiana sollicitudo pro Ecclesiis.

29. *Et ego non uror.* Gr. ignesco, vehementissimè discrucior, quasi in igne arderem.

Si gloriandum mihi sit, de his gloriabor passionibus et humiliationibus pro Christo toleratis; non de iis magnitudinibus, de quibus gloriantur pseudoapostoli.

30. Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor.

Deus omniscius, et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est in omnem æternitatem laudabilis, scit quòd verum dico, nec quidquam addo.

31. Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quod non mentior.

Cùm essem Damasci, is quem rex Aretas præposuerat illi genti, dispositis ad portas die ac nocte militaribus excubiis, civitatem Damascenam custodiebat, modis omnibus agens, ut me comprehenderet, ut in gratiam Judæorum occideret:

32. Damasci præpositus gentis Aretæ regis custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet.

Et per fenestram è mœnibus nocte à discipuli fune demissus sum, in sportà inclusus, et hoc modo evasi præfecti manus.

33. Et per fenestram in sporta demissus sum per murum, et sic effugi manus ejus.

---

30. *Quæ infirmitatis.... gloriabor...* in afflictionibus, flagellis, carceribus, passionibus et reliquis enumeratis, ob quæ apud homines videor abjectus, infirmus et contemptibilis.

31. *Deus..... scit quòd non mentior.* Jurat in re gravissima, et ad Deum pertinente.

D. Chrysostomus ad sequentia refert hoc juramentum: plerique recentiores et ad præcedentia.

32. *Damasci...* urbs capitalis Syriæ, non longè à monte Libano.

Aretas, rex Arabiæ Petreæ, socer Herodis Antipæ, qui Herodes Aretæ filiam dimisit, ut Herodiadem, fratris sui Philippi uxorem, duceret.

Hic Aretas Damascum tenebat, eique præfectum imposuerat.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 11. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. —Nota quòd humilitas est vera Christiani sapientia, quam Christ Dominus, æterna Dei sapientia, nos factis docuit et verbis.

Ideo Filius Dei factus est homo, aiebat humilis et verè seraphicus sanc pater noster Franciscus, ut homines doceret humilitatem.

Intus ergo superbire, vera est insipientia; et, ut ait Ecclesiasticus 10. *initium omnis peccati*, et propterea semper malum.

Verbis autem semetipsum extollere, apparens saltem est insipientia, sine vera necessitate, imò et sine prævia magna humilitatis exhibiti nunquam est licita.

Hinc divus Paulus semetipsum laudare coactus, toties veniam petit ties semetipsum insipientem dicit.

A Christo Domino, humilitatis doctore, veram discamus sapientiam, humilitatem, quam semper et ubique servemus.

A divo Paulo, Christi imitatore fidelissimo, discamus quantâ mode humilitate nobis sit utendum, etiam quando verâ necessitate coacti narias humilitatis externæ leges, nostris propriis laudibus infringimu commentarium n. 1, 3, 16.

Secundo. —Nota quanta sit animæ christianæ nobilitas. Per fidem tismo facta est sponsa Christi, Filii Dei.

Hujus sponsæ virginitas est fidei incorruptio.

Hujus sponsæ dos est regnum cœlorum.

Hujus sponsæ nuptiæ præparantur quidem in hoc seculo per fidem, spem et charitatem; et consummantur in cœlo per claram Dei visionem, et amorem beatificum. Vide n. 3. in commentario.

Tertio. — Ab exemplo D. Pauli discat Christi minister quòd apostolici viri duæ sunt præcipuæ virtutes, humilitas cordis, et paupertas spiritûs.

In sua conversatione sit humilis; in usu et in praxi sit pauper.

Lucrum non quærat; imò dona respuat: sic tamen ut gratitudinem et affectum offerentibus testetur. Vide commentarium n. 7, 10, 11.

Quarto. — Ab exemplo divi Pauli, pseudoapostolis postpositi, solamen habeant zelantiores prælati, si à suis subditis minùs honorentur.

E contra verò, negligentiores à suis inferioribus honorati, timeant ne pseudoapostolis sint etiam in aliis rebus similes. Vide commentarium n. 21.

Quinto. — Omnis Christi et Ecclesiæ minister discat media quibus sacro Christi ministerio dignè communicet, per laborem scilicet et passiones. Quò plus pro Christo et animarum salute laborabit et patietur, eò digniùs Christo animarum Salvatori communicabit, et dignior erit ejus minister. Vide commentarium n. 23.

Sexto. — Hinc et nos omnes Christi fideles discamus quômodo passiones aspicere debeamus, non ut mala, sed ut æternorum bonorum radices et principia. Vide commentarium n. 25.

Ex versu autem 37, erubescamus nostram mollem, et otiosam vitam cum dura et laboriosa Apostoli vita conferentes.

ANALYSIS CAPITIS DUODECIMI.

Ampliat gloriam suam Apostolus, et qui in capite præcedenti se, ut Christi ministrum, præ pseudoapostolis commendavit ob labores et passiones quæ abundantiùs Evangelii causâ, præ illis toleravit, in hoc capite sese præ eisdem commendat, ob Dei dona sibi excellentiùs collata, ob visiones scilicet et revelationes.

ỷ. ergo 2, 3, 4, suum narrat raptum in tertium cœlum; quem tamen modestiæ causâ exprimit, non in suo nomine, sed in tertia persona : nec enim gloriari vult, nisi in infirmitatibus, ỷ. 5.

ỷ. 6. Posset plura hujusmodi dicere, sed supprimit, ne major videatur quàm sit.

ỷ. 7. Narrat quomodo, ne ob revelationes extolleretur, datus est illi stimulus carnis, angelus Satanæ, eum continuè colaphizans, quomodo rogavit ut tolleretur; Christi responsum, quia virtus in infirmitate perficitur : hincque mavult Paulus in suis infirmitatibus gloriari, quàm in Domini revelationibus, ỷ. 8, 9, 10.

ỷ. 11. Excusat suam semetipsum laudandi licentiam, culpamque rejicit in Corinthios, qui Apostoli sui apologiam texere debuissent : cùm non fuerit apud eos præcipuis Apostolis inferior, cùm ejus viderint apostolatûs signa, cùm ab eo non minora receperint dona, quàm quæ receperunt cæteræ Ecclesiæ ab aliis Apostolis, nisi quòd illis evangelizavit gratis, ỷ. 12, 13.

Hujus injuriæ, si quæ sit, veniam ita petit, ut ỷ. 14 testetur quòd in suo persistet instituto, nihilque sit ab eis recepturus.

Hujus rei tres dat rationes affectu plenas.

Primò, illorum quærit salutem, non eorum dona.

Secundò, ut eorum Pater, juxta naturæ legem, vult filiis suis dare, non ab eis accipere.

Tertiò, non sua tantùm, ut pater, paratus est eis dare, sed et semetipsum pro eorum salute, ỷ. 15.

ỷ. 16. Refutat calumniam sibi ab adversariis illatam, quòd dolosè, non per se; sed discipulos suos, à Corinthiis pecunias extorserit, ỷ. 17, 18.

ỷ. 19. Affirmat quòd quæcunque dixit, non ad suî commendationem dixit, sed ad eorum ædificationem.

ỷ. 20. Timet ne ad eos veniens, inveniat aliquos quales non optat, et ne propterea cogatur apud eos esse, qualem ipsi non desiderant, ỷ. 21, 22.

CAPUT DUODECIMUM.

TEXTUS.

1. Si gloriari oportet, non expedit quidem, veniam autem ad visiones et revelationes Domini.

2. Scio hominem in Christo, ante annos quatuordecim

PARAPHRASIS.

Si gloriandum sit, hoc equidem in se, et sine necessitate non expedit: sed cùm ad id cogar, referam visiones et revelationes mihi à Christo Domino factas.

Novi quemdam Christianum, qui ante annos quatuordecim raptus fuit (an in

---

CAP. XII. 1. *Si gloriari oportet* (*non expedit quidem*).

Sublime quid de se dicturus, rursus, modestiæ causâ, præfatione utitur; quâ paucissimis verbis duo simul præstat : et necessitatem indicat, quâ semetipsum commendare cogitur, et idipsum, scilicet semetipsum laudare, docet extra casum necessitatis non expedire.

Si gloriari oportet, id est, si sit gloriandi necessitas, ut reverà nunc ad id cogor propter vos.

Non expedit quidem, id est, licèt alioquin, et extra talem necessitatis casum non expediat.

Syrus nostro interpreti conformis est, gloriari oportet, sed non expedit.

Græcus textus differt, gloriari sanè non confert mihi. Juxta Patres græcos mihi quidem utilis non est horum narratio, sed vobis commoda. Theodoretus.

Veniam autem ad visiones.... commemorandas : seu referam visiones et revelationes mihi à Christo Domino factas.

Gr. veniam enim, etc., dans hìc rationem cur ei non expediat hac in re gloriari.

Datur aliquando visio sine revelatione; cùm scilicet res visa non intelligitur; ut contigit Pharaoni Genes. 41. 17. Nabuchodonosori, Daniel, 2. 31; datur autem visio et revelatio simul, cùm res visa intelligitur : revelatio igitur addit visioni, rei visæ intelligentiam.

Divo Paulo factæ sunt non visiones tantùm, sed et revelationes; seu data est visionum intelligentia.

Idque à Domino (*Domini*), non à diabolo, qui potest etiam visiones et revelationes immittere, ut ait D. Thomas.

2. *Scio hominem in Christo...* Modestiæ causâ de se, quasi de alio homine loquitur.

Ex quo loquendi modo, sicut et ex superiori n. 1, præfatiunculâ, patet quantùm divo Paulo humilitas esset cordi, et quantam sibi vim intulerit, ut hæc Dei dona sibi collata proferret; etiam coactus, et ad necessariam aliorum utilitatem.

Cogitur loqui : loquitur ergo; sed et loquens tacet, seque sic explicat, ut sese tegat : unicam è multis revelationibus refert, et hanc ipsam alii personæ attribuit.

De semetipso loqui timeat humilis, Dei dona silentio tegat, etiam loquens, et ea proferre coactus.

Novi hominem in Christo, id est, Christianum, Christo unitum, incorporatum.

Ante annos quatuordecim... raptum. Ad raptum enim hoc omnes referunt.

corpore, an extra corpus nescio; Deus scit); sed raptus est in tertium usque cœlum.

(sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio, Deus scit), raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum.

Qui per tot annos siluit, procul dubio usque ad finem vitæ siluisset, nisi inevitabili necessitate ad loquendum cogeretur, ne scilicet seducti perirent Corinthii.

Si autem tantâ gratiâ à quatuordecim jam annis à Deo donatus est, quot aliis abhinc fuit cumulatus, post tot et tanta pro Christo et facta et tolerata!

D. Thomas putat id contigisse in ipsa divi Pauli conversione, seu in triduo illo, quo fuit *neque videns, neque manducans.*

Sed re accuratiùs examinatâ, Baronius et alii post eum recentiores, putant id evenisse anno à Pauli conversione circiter octavo, cum missus fuit Antiochiam cum Barnaba, Evangelium gentibus prædicaturus, ut est in Act. 13. Baron. an. 44. et 58. Vide Estium.

Sive in corpore nescio.....

An id ei evenerit *in corpore*, id est, corpore etiam translato: an *extra corpus*, id est, in anima sola, sine ullo corporis motu, *nescio*. Ita antiquiores plerique, imò et multi recentiores.

Vel, cum plerisque recentioribus: An illius hominis anima tunc à corpore separata fuerit, an non, *nescio;* quia anima in Deum rapta, ad hoc non attendit; sed tota fuit intenta iis quæ spectanda offerebantur.

Deus scit. Non jurat hìc, ut suprà n. 32, sed hujus rei, quam ipse nescit, Deo omniscio cognitionem committit.

Raptum hujusmodi..... Nescio, inquam, quomodo raptus sit ille homo: sed scio quòd raptus *est usque ad tertium*, id est, supremum *cœlum*, seu Empyreum.

Triplex in Scripturis agnoscitur cœlum.

Aereum, seu nubiferum, in quo nubes et volucres cœli.

Sidereum, seu astriferum, in quo stellæ et planetæ, eorumque orbes, si qui sint.

Empyreum, seu angeliferum, in quo angeli, et omnes beati.

In hoc raptus est divus Paulus, sed quomodo?

Quomodo divus Paulus in coelum raptus. — Divus Chrysostomus, Ambrosius, hæc divi Pauli verba, *sive in corpore, sive extra corpus.....* sic intelligunt, ut illis divus Paulus dubitare videatur an verè et realiter cum corpore et anima simul raptus fuerit in cœlum; an verò sola anima sua, corpore in terris relicto, sic rapta fuerit.

Inter recentiores, Grotius eodem modo hæc eadem verba intelligit. Dicit Paulus nescire se ultro modo ei, de quo agit, id evenerit: ἐν σώματι, id est, corpore translato, *extra corpus*, id est, in anima, sine ulla corporis motione.

Fromondus ait posse defendi divi Chrysostomi sententiam, quòd anima ejus cum vel sine corpore rapta fuerit motu locali usque in cœlum, ne videretur Paulus inferior aliis Apostolis, etc.

Imò Cornelius à Lapide censet et probat, ut probabilius, quòd D. Paulus verè et realiter motu locali, cum corpore et anima raptus fuerit in cœlum Empyreum. Videri potest hìc quomodò probet.

Pater Georgius Ambianus sentit etiam Paulum totum et integrum, animâ et corpore raptum esse usque ad tertium cœlum: parte tertiâ de conditione raptûs.

Communior tamen est recentiorum opinio, quòd divi Pauli raptus fuerit intellectualis, seu extasis fuerit; non verò raptus physicus, seu corporis, seu animæ.

Sed dubitatur ab illis an in illa extasi, seu raptu intellectuali, anima D. Pauli fuerit à corpore separata, an verò corpori remanserit unita.

De qua dubitatione nihil, inquiunt, certò statui potest, cùm nec ipse divus Paulus quidquam hac de re certum habuerit.

Communiter tamen post divum Thomam creditur quòd anima D. Pauli corpori remanserit unita; non verò fuerit ab eo realiter separata : tunc enim non fuisset raptus aut extasis, sed mors et occisio : mors enim est animæ à corpore separatio.

In corpore ergo mansit anima Pauli, sed à sensibus alienata, et independenter à phantasmatibus videns ac intelligens ea quæ divinitùs ei revelabantur.

In qua opinione raptus fuit homo ille, raptu scilicet intellectuali, seu extasi; id est, ejus anima à sensibus alienata, divinitùs elevata est ad cognitionem supernaturalem sublimium Dei mysteriorum, independenter à phantasmatibus, eo modo quo angeli et animæ beatæ in Empyreo.

Sicut còrpus grave rapi dicitur, ait Fromondus, cùm sursum elevatur extra locum naturalem : ita anima, quando extra phantasmata, à quibus naturalis ejus cognitio dependet, elevatur, ut modo angelico intelligat, independenter à phantasmatibus : Fromondus.

De hac utraque versûs secundi intellectione et explicatione quid sentiendum?

Quid sentiendum. — Primò, quod ultima sit sufficiens et bona.

Secundò, quòd prima videatur magis ad litteram :

Sensus enim horum verborum obvius hic est :

Scio hominem, qui in tertium usque cœlum raptus, seu abreptus est : hoc enim significat ἡρπαγη, non verò raptus in extasim, seu ἐξέστη :

Sed nescio an mente et animâ solùm raptus sit, an verò mente simul cum corpore.

Non dubitat Paulus an mente saltem et animâ raptus fuerit : hoc enim ad minimum asseruit dicens : *Scio hominem raptum*... sed dubitat an animâ simul cum corpore raptus fuerit.

Sed circa hoc dubium quid dicendum? Nihil certo.

Quid saltem probabilius conjiciendum?

Non videtur probabile quod anima D. Pauli, corpore relicto, fuerit in cœlum rapta, quia tunc Paulus verè fuisset mortuus, et postmodum à mortuis suscitatus.

Probabilius ergo videtur quòd D. Paulus animâ et corpore, seu totus fuerit raptus,

Tum quia hoc æquè possibile et facile Deo; tum quia hoc divo Paulo conveniens, ne reliquis Apostolis videretur inferior, ait D. Chrysostomus.

Nam quia illi cum Christo consuetudinem habuerant : idcirco eum, ut gloriam ipsi conciliaret, in paradisum rapuit. Chrysostomus.

Sicut Petrus in monte Thabor vidit gloriam Christi : ita Paulus in tertio cœlo.

Sicut Moyses, populum Israeliticum docturus, cum Deo in monte conversatus : sic et conveniebat ut Paulus, omnes gentes docturus, à Christo doceretur in cœlo, et è cœlo prodiret nationum Doctor.

Sed plusquam satis de re, quam Deus voluit nobis incertam, et quam nec ipse Paulus certo cognovit.

Et novi quòd ille homo (sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit)

3. Et scio hujusmodi hominem (sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit);

Raptus est in paradisum, et ibi audivit ineffabilia verba, quæ mortalis homo non potest eloqui.

4. Quoniam raptus est in paradisum: et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui.

Pro tali homine, in cœlum sic rapto, gloriabor; pro me autem non gloriabor nisi in meis infirmitatibus, quæ me vilem reddunt et abjectum.

5. Pro hujusmodi gloriabor; pro me autem nihil gloriabor, nisi in infirmitatibus meis.

---

3. *Et scio hujusmodi hominem*... Vide jam dicta n. 2.

4. *Quoniam raptus est in paradisum*... Multi antiqui, Ambrosius, S. Anselmus, Theophylactus, volunt quòd hìc sit alius raptus, à primo distinctus: fuit enim, inquiunt, primò raptus à terra in tertium cœlum; deinde à tertio cœlo in paradisum.

Sed multò probabilius est quòd sit idem raptus, qui sub paradisi nomine hìc exprimitur, ut ejus significetur amœnitas: seu ut denotetur quòd in illo raptu, non tantùm intellectus fuit clarâ sublimium mysteriorum veritate illustratus, sed et cor fuit mirâ voluptatis dulcedine perfusum.

Tertium ergo cœlum denotat altitudinem et perfectionem cognitionis: paradisus verò divinam cordis voluptatem.

Et audivit, auditu spirituali, id est, intellexit: etenim intellectio est animæ visus et auditus.

Dixit autem *audivit*, potiùs quàm vidit, quia de arcanis fuit instructus ab alio; instructio autem fit per auditum, ait D. Thomas.

Arcana verba. Gr. ineffabilia verba, id est, res inexplicabiles.

Quæ non licet... quæ non possunt ab homine explicari: quia rei magnitudo superat omnem eloquii facultatem.

An divus Paulus divinam viderit essentiam?

Affirmat divus Augustinus lib. 12, cap. 28 de Genes. et refertur à Fromondo. Affirmant et D. Chrysostomus, D. Thomas, D. Anselmus.

Negant tamen plerique recentiores. Vide Estium.

5. *Pro hujusmodi*, scilicet homine, id est, pro tali homine, sic à Deo in cœlum rapto, *gloriabor*: id est, possem gloriari.

Pro me autem non gloriabor, nisi in infirmitatibus et passionibus meis, quæ me vilem reddunt, et hominibus contemptibilem.

Pergit de illo homine loqui, quasi de alio à se.

Reverà homo Dei donis cumulatus, est alius ab homine in se considerato; et ut infirmitatibus circumdato.

Hæc ergo duo in se distinguens Apostolus, ait: Possem de tali homine, Dei gratiis cumulato, gloriari, in Domino scilicet: seu Dominum ob sua dona laudando, omnemque ei gloriam referendo;

At malo ad meas attendere infirmitates, et de eis gloriari, in quo minùs est periculi; quia, ut ait Ambrosius, id non videtur gloriosum, sed flebile.

Homini christiano nihil tam periculosum, quàm cordis elatio. Id patebit ex n. 7. Hinc homini christiano præstat ad suas infirmitates attendere, quàm ad suas excellentias; humiliari, dolere, flere præstat hìc, quàm gloriari, gaudere, ridere. *Beati qui lugent, etc.: Væ vobis qui ridetis.*

6. Nam etsi voluero gloriari, non ero insipiens; veritatem enim dicam : parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut aliquid audit ex me.

7. Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ qui me colaphizet.

Quanquam etsi in divinis etiam revelationibus gloriari voluero, non ero insipiens; siquidem eas referendo, veritatem dicam, et non sine necessitate; sed abstineo, nec de iis plura dicam, ne quis me majorem existimet, quàm facta et verba mea declarant.

Et ne fortè revelationum sublimitate efferar in superbiam, datus est mihi impactusque carnis meæ stimulus, Satanæ minister, qui me colaphis cædat, seu ignominia afficiat.

---

6. *Nam etsi voluero.... Non gloriabor*, inquam, *nisi in infirmitatibus meis*. Quanquam *si voluero* in divinis revelationibus et aliis Dei donis gloriari, *non ero insipiens*; siquidem veritatem dicam, eas referendo, et aliunde necessitate compulsus, et ad vestram utilitatem.

Hæc supponuntur ex prædictis.

Parco autem... Sed abstineo ab ampliori talium donorum manifestatione; nec plura dicam de meis revelationibus, aut aliis gratiis mihi divinitùs collatis.

Ne quis me existimet... Vide paraphrasim.

Id est, ne quis me putet angelum aut Deum, ut Lystrenses, Act. 14. 10, et Melitenses, Act. ultimo.

Nam si tauros mactare voluerunt propter miracula, quid non fecissent, si etiam revelationes manifestasset, ait Theophylactus?

Paulus, verus humilitatis amator, timet ne nimis ab hominibus æstimetur; ideo suas tegit et tacet prærogativas. Plerique hominum, vanitatis dilectores, cupiunt plusquam decet æstimari, ideoque sibi fingunt, et aliis mentiuntur excellentias quas non habent.

Paulum venerare et imitare. Dei dona per 14 annos siluit; loqui coactus, pauca tantùm refert, obscurà, quantùm potest, oratione; vixque locutus est, et unum è multis perspiciendum permisit, statim ad humiliationis argumentum confugit. *Et ne magnitudo...*

Dei dona sile; coactus, vix loquere; locutus, ad tuum nihilum recurre.

7. *Et ne magnitudo...* Gr. et excellentia revelationum ut ne efferar. Syr. et ne efferar excellentià revelationum.

Et ne excellentia revelationum, quarum unam tantùm è multis enarravi, in superbiam me extollat.

Ne vanè gloriosus sim : homo enim et ipse erat, ait Theophylactus.

Aperit manifestè quod de se ipso locutus sit, cùm dixit : *scio hominem, etc.*

Datus est mihi, à Deo scilicet permittente, seu qui, diabolo tentare semper parato, permisit ad meam humiliationem et salutem.

Stimulus. Gr. σκόλοψ, quod propriè palum peracutum significat, ait Erasmus, et post eum Estius, et quod noster interpres vocavit stimulum, quia repetitis quasi ictibus, ut stimulus bovis, carnem stimulat, ait Fromondus.

Juxta Grotium, σκόλοψ est spina.

Carnis meæ. Gr. carni meæ, seu in carne mea.

Angelus Satanæ, id est, nuntius, minister diaboli, seu quo, velut ministro, diabolus utitur, ut me ad peccatum excitet.

Qui me colaphizet, colaphis cædat, seu ignominià et pudore me afficiat.

Græcus textus addit, *ut ne efferar* : id est, ut hàc ignominià suffusus, humilier, et non efferar.

Duo videnter hìc certa et clara. Primum, quòd ad humiliationem divi Pauli à Deo permissa sit quædam in eum dæmonis vexatio. Secundùm, quòd hæc vexatio in ejus carne, velut stimulus, seu aculeus, seu spina erat infixa.

Sed quis fuit ille stimulus? — An quædam corporis ægritudo? sive acutus auriculæ, vel capitis dolor? ita P. Georgius Ambianas (Grotius).

Sive iliacus, viscerum morbus : apud divum Thomam.

Sive stomachi infirmitas, sive alius aliquis morbus D. Paulo, sicut S. Jobo, immissus à dæmone : ita aliqui apud Cornelium à Lapide.

An dæmon aliquis Paulum pugnis et verberibus cædens, sicut D. Antonium, et alios talibus impetivit aliquando, apud eumdem Cornelium.

An persecutorum, seu adversariorum à Satana excitatorum insectatio continua, ut volunt Patres Græci, D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus; inter Latinos Ambrosius, Erasmus?

An motus concupiscentiæ in carne D. Pauli à dæmone excitati, ut volunt plerique recentiores?

Res est dubia et obscura, de qua nihil ut certum statui potest; sed aliquid tantùm ut probabilius, ex attenta textùs et circumstantiarum consideratione colligo.

Itaque textum legens et relegens, attendo primò quod rem hanc, quasi pudendam, metaphorico tantùm, non proprio nomine designat, *stimulus*.

Secundò, quòd in carne sit, *stimulus carnis*, carni infixus.

Tertiò, quòd *angelus*, seu minister *Satanæ*.

Quartò, attendo ad hujus rei effectum, *ut colaphizet*, qui ruboris plùs causat, quàm doloris.

Quintò, attendo ad finem intentum à Deo, *ne efferar*.

Sexto, ad instantem Pauli orationem, ut ab ea molestia liberaretur.

Denique recordor aliorum divi Pauli textuum huic conformium, præsertim Rom. 7.

Conjectura probabilior. — Et ex his omnibus simul collectis conjicio, ut probabilius, quòd ille *stimulus carnis*, etc. fuerint motus concupiscentiæ, in carne, et à carne quidem Pauli; sed à dæmone magìs excitatæ et accensæ : quatenùs diabolus D. Pauli phantasiæ turpia objiciens, interim sanguinem et humores excitabat ad turpia repræsentata.

Hoc autem ut probabilius conjicio, quia talibus concupiscentiæ motibus, in carne Pauli à dæmone excitatis, meliùs quàm cuicunque alii ex supradictis, conveniunt omnes textûs notatæ circumstantiæ.

Primò, hoc pudendum, nec nisi metaphoricè nominandum; quod nulli alii convenit : potuisset enim omnia alia honestè nominare.

Secundò, hoc in carne, quod persecutori non convenit.

Hoc verè *stimulus*, carnem quasi repetitis ictibus stimulans, et excitans. Hoc unum ex telis igneis nequissimi spiritûs, de quibus Ephes. 6. 16.

Tertio, hoc *Angelus*, seu minister *Satanæ*, per quem ad peccatum impellit : quod de morbis dici non potest.

Quartò, hoc *colaphizat*, seu plùs pudoris causat, quàm doloris : quod etiam nulli alii convenit.

Quintò, hoc summè humiliat animam coram Deo, juxta finem intentum : Quod non ita præstant omnia alia.

Non persecutio; quia pro Deo pati, gloriosum.

Non ægritudo, quæ corpus cruciat, non animum.

8. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet à me.	Ob cujus molestiam ter Dominum rogavi, ut à me discederet ille Satanæ minister.

At concupiscentia in carne sancti excitata, vera et intima est cordis illius coram Deo annihilatio; peccatum in corde suo sentit, et ignorat an de facto non consentiat; hinc timor, humiliatio coram Deo, annihilatio, *ne fortè reprobus efficiar.*

Sextò, ab hac molestia ut liberemur convenit, imò docuit Christus nos orare, *et ne nos inducas in tentationem.*

Non ita de aliis, maximè de persecutionibus, quas Paulus sciebat Apostolo Christi inevitabiles, sibi et aliis omnibus Apostolis communes; sibi et aliis gloriosas. Non conveniebat ergo ut tam instanter oraret ab eis liberari : sed ut patientiam et fortitudinem peteret.

Denique patet ex aliis textibus, quòd talia passus sit Paulus, Rom. 7. 25, ubi luget et gemit ob concupiscentiam legi Dei in se repugnantem, et ibidem agnoscit quòd solâ Dei gratiâ per Jesum Christum sit ab ea liberandus, quod Christi Domini responso conforme : *sufficit tibi gratia mea.*

Nec est quòd quis cum Erasmo dicat, hoc tanto viro et sene indignum.

Resp. enim primò, quòd quò magìs indignum et humilians, eò magìs intento fini conveniens.

Secundò, non ita senex erat, sed circiter quinquagenarius : quot autem sancti, multò seniores, de concupiscentia carnis conquesti sunt! Audiatur D. Gregorius Nazianzenus epist. 96.

Tertiò, quòd voluptas est vitæ nostræ contemporanea, ut ait Aristoteles.

Quartò, à dæmone erat excitata.

Paulus ergo, totius terrarum orbis doctor; Paulus in tertium usque cœlum raptus, ne ob revelationes efferatur animo, à dæmone vexatur in carne per vivam turpium repræsentationem in phantasia, et per humorum commotionem et excitationem ad turpia repræsentata.

Observatio moralis.—Sed, ô bone Deus! quale hinc spectaculum! mens Pauli in cœlum rapta; caro Pauli in cœnum devoluta! quale monstrum!

Miram sanè et stupendam talium et ita oppositorum conjunctionem!

Sed quod mirabilius, ideo Paulus in cœno, quia in cœlo; ideo Paulus quasi peccator et reprobus in infernali luto infixus, quia quasi angelus in paradiso, et ne fiat reprobus.

Ne magnitudo revelationum... id est, ne fiam quasi diabolus et Lucifer.

O miram artem, quâ Deus sanctos suos conservat et amplificat! mirabilis sanè Deus in sanctis suis.

Mirabiliter illos cruciat, humiliat, ut in sanctitate conservet.

Sed hinc disce quantum malum sit elatio cordis, quæ tali remedio curatur, et in tanto Apostolo.

Hinc disce quantùm illam debeas timere, quantâ curâ vitare; ideo frequenter ad tuas infirmitates attendere, et in eis humiliari.

Hic monitor Paulo datus est ad premendam superbiam, ut in curru triumphali triumphanti datur monitor suggerens : hominem te esse memento. D. Hieronymus epist. 25. ad Pal.

8. *Propter quod...* Gr. et Syr. super hoc, id est, super hac molestia : seu quia res hæc erat mihi valde molesta : *ter,* id est, *sæpè,* ait Chrysostomus; vel *ter* tantùm, quia tertiâ vice orans, accepi à Domino responsum.

Ut discederet à me, scilicet ille Satanæ angelus, qui me sic vexabat : erat ergo aliquid extrinsecùs assistens, non aliquid internum, ut morbus.

Et mihi respondit interiùs : nec est necesse, nec expedit tibi ut discedat; sufficit tibi gratiæ meæ auxilium. Nam potentia mea in humana infirmitate illustrior apparet.

9. Et dixit mihi, sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur.

Hinc post tale responsum in nulla alia re libentiùs gloriabor, quàm in meis infirmitatibus, ut immoretur et perficiatur in me virtus Christi.

Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.

---

9. *Et dixit mihi*, scilicet interiùs. Ecce obiter alteram revelationem divo Paulo factam à Domino.

Sufficit tibi... Necesse non est, nec expedit tibi ut à te discedat; quia sufficit tibi gratiæ meæ auxilium, actuale scilicet, ad ei resistendum, imò et ad vincendam omnem, etiam cum profectu, tentationem.

Ter Dominum deprecatus est, et non impetravit; non quasi despectus fuerit, sed quia inscius contra se petebat ut cessarent ab eo tentationes, per quas perfectior fiebat Ambrosius.

Fuit ergo auditus, et non auditus; auditus quoad sanitatem; non auditus quoad voluntatem; vel fuit auditus secundùm id quod implicitè volebat; non auditus secundùm id quod explicitè volebat; nesciens sibi non expedire.

Ita sæpe justi non audiuntur, et audiuntur : non audiuntur ad votum; audiuntur ad profectum.

Bonus Dominus, qui sæpe non tribuit quod volumus, ut tribuat quod mallemus : D. Hieronymus citatus à D. Thoma.

Sic æger uritur, secatur, clamat, nec audit medicus ad ejus voluntatem, sed audit ad sanitatem : divus Augustinus à Fromondo citatus.

Nam virtus..... Gr. potentia mea, δύναμις μοῦ, potentia quâ hominem infirmum corroboro, *in infirmitate perficitur*, id est, pleniùs et perfectiùs sese exerit, et illustrior apparet.

Quò major est hominis infirmitas, et ad malum pronitas, et tentatio fortior, eò majus ei suggeritur auxilium, et illustrior obtinget victoria.

Duo hìc notanda. Primum, quòd *virtus* hìc non opponitur vitio, sed infirmitati; estque *virtus* seu potentia Christi hìc loquentis; non virtus Pauli, aut nostra, δύναμις, non ἀρετή.

Secundùm, quòd hæc Christi virtus, seu potentia *perficitur in infirmitate*. Primò, quia magìs illustratur; secundò, *perficitur in infirmitate* occasionaliter, et quasi per antiperistasim contrarii, ait Fromondus : quia homo tentatus ad malum, ne succumbat, acriùs vires exerit, in Deum se projicit, et novam gratiam impetrat, quà Christi virtus in ipso perficitur : ita Fromondus.

Itaque in tentatione infirmitatem tuam agnosce, humilia animam tuam coram Deo, ad ejus auxilium recurre; tunc virtutem accipies, cùm infirmitatem agnosces.

Libenter. Gr. libentissimè. Ambrosius libentissimè.

Libentissimè igitur *gloriabor*. Gr. magìs gloriabor, id est, quia Christi *virtus in infirmitate perficitur*, sicque mihi prodest quod nocere putabam, *hinc libentissimè magìs gloriabor*, vel *gloriabor* potiùs in infirmitatibus meis quibuscunque; sive sint à natura, sive Deo permittente sint ab extrinseco, quam in revelationibus, aliisque rebus in se gloriosis.

Ut inhabitet Syr. ut obtegat me virtus Christi, ut Christi potentia pleniùs et perfectiùs *inhabitet*, seu fixam et stabilem in me sedem habeat.

10. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo :	**Quam ob rem mihi potissimùm complaceo ac condelector in infirmitatibus meis, in contumeliis, in egestatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo toleratis.**
Cùm enim infirmor, tunc potens sum.	**Cùm enim hæc pro eo patior, tunc verè Christi virtute, in me habitante, potens sum.**
11. Factus sum insipiens : vos me coegistis :	**Factus sum velut insipiens, memetipsum laudando : at vos in causa, qui me ad id adegistis, auditum præbentes obtrectatoribus meis :**
Ego enim à vobis debui commendari ;	**Contra quos me, Apostolum vestrum, defendere debuistis.**
Nihil enim minùs fui ab iis qui sunt supra modum Apostoli :	**In eo enim quod ad apostolicum munus spectat, non fui minor, non dicam his pseudoapostolis, sed Apostolorum præcipuis ;**
Tametsi nihil sum.	**Quamvìs ex me nihil sum.**

10. *Propter quod*..... id est, propter has insignes infirmitatis utilitates; seu quia per illas *perficitur virtus Christi*, et quia per et propter illas *inhabitat*, immoratur, magìsque confirmatur *Christi virtus* in homine infirmo.

Propterea non patienter tantùm tolero, sed et mihi complaceo, et condelector in infirmitatibus, in ignominia, in oppressionibus, in persecutionibus, in carceribus pro Christo.

Etiam stimulum carnis intellige hìc comprehensum.

Cùm enim infirmor, id est, has infirmitates pro Christo patior ;

Tunc potens sum, Christi virtute, quæ in me inhabitat, perficitur et augetur, et me potentem reddit, et omnibus infirmitatibus et tentationibus superiorem.

Sed gloriarine licet, aut complacere sibi in tentationibus carnis ? non licet in se consideratis, quatenus ad malum excitant; sed licet, quatenus afflictiones sunt à Deo permissæ, et quatenus in iis, et per eas perficitur virtus Christi, seu ratione boni quod ex eis nascitur.

Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam, cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Jac. 1. 12.

11. *Factus sum insipiens*. Gr. addit, glorians. Syr. in gloriatione mea.

Absolutâ de suis laudibus oratione, sese rursus excusat, culpamque rejicit in Corinthios.

Factus sum quasi *insipiens*, memetipsum laudando, Deique dona mihi concessa revelando : *sed ad id vos me coegistis : ego enim à vobis debui*...

Probat quòd coegerunt; cùm enim vos, filii mei, me patrem et Apostolum vestrum, quem nostis, et de quo nemo meliùs quàm vos potest testimonium dare; cùm, inquam, debuissetis me commendare, et contra obtrectatores meos vindicare, è contra, calumniatores audistis, ipsis credidistis, de me malè sensistis, et pseudoapostolos mihi, Apostolo vestro, prætulistis : sicque me invitum ad laudes meas coegistis, non mei causâ, sed salutis vestræ gratiâ : ne me, Christi ministro neglecto, falsos doctores, Satanæ ministros secuti, periretis.

Nihil enim minùs fui...

Signa tamen et miracula apud vos, vobisque spectantibus, edidi, per quæ meus vobis pateret apostolatus; per omnimodam patientiam, per omnia miraculorum genera, sive signa, sive prodigia, sive virtutes dicantur.

12. Signa tamen apostolatûs mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis, et prodigiis, et virtutibus.

Quid est enim, sive in doctrina, sive in miraculis, quòd minùs habuistis præ cæteris Ecclesiis, seu ab aliis Apostolis, seu à me fundatis?

13. Quid est enim quod minùs habuistis præ cæteris Ecclesiis,

Hoc unum, quòd ad aliorum Apostolorum exemplum, non gravavi vos sumptibus: si hoc sit injuria, condonate mihi, licèt non pœnitenti.

Nisi quòd ego ipse non gravavi vos? donate mihi hanc injuriam.

Ecce jam tertiò paratus sum ad vos ire;

14. Ecce tertiò hoc paratus

Probat quòd ipsum debuerant commendare.

Quia, quamvis ex me nihil sim, tamen in eo quod spectat ad apostolicum munus, et dona ei connexa, non fui minor iis *qui sunt supra modum Apostoli;* id est, Apostolorum præcipui. Syr. admodum præstantes Apostoli.

Non fuit in actione minor, quàm Petrus, Joannes, Jacobus: ita Anselmus, Ambrosium secutus.

Pseudoapostoli Paulum deprimebant, quasi Apostolis longè inferiorem: hinc, ait, non fui minor, etc.

12. *Signa tamen.....* Gr. signa quidem Apostoli. Syr. signa Apostolorum edidi inter vos.

Signa siquidem, seu miracula inter vos, vobisque spectantibus, edidi, per quæ meus à vobis apostolatus evidenter agnosceretur.

In omni patientia, id est, cum omnimoda patientia. Hoc uno verbo *omni*, comprehendit omnes quasi passus est passiones et persecutiones apud eos.

In signis, et prodigiis, et virtutibus, id est, per omnia miraculorum genera, majora, minora, communia.

Primus character Apostoli, est omnimoda patientia.

Secundus, est miracula humiliter patrare.

13. *Quid est enim...* Rursus probat, et quòd eum commendare debuerint, et quòd aliis Apostolis non sit inferior; eosque ideo interpellat.

Quid est, sive in doctrina, sive in miraculis, *quòd minus habuistis?* an minora per me dona recepistis, quàm cæteræ Ecclesiæ per alios Apostolos? quâ in re fuistis aliis Ecclesiis inferiores?

Præ cæteris Ecclesiis, sive ab aliis Apostolis; sive à me fundatis.

Nisi quòd ego ipse non gravavi. Gr. non obtorpui vobis. Syr. nisi in hoc quòd non fuerim vobis oneri. Vide cap. 11, n. 9.

Nisi quòd gratis evangelizavi vobis, nihil à vobis accepi. *Cæteras Ecclesias exspoliavi*, vobis serviens, cap. 11, n. 8.

Donate mihi... Si sit injuria, hanc mihi condonate.

Ironia valdè pungens.

Utinam multi possent eâ uti! et in hoc unicè peccent, quòd gratis evangelizent et Ecclesiæ suis sumptibus serviant!

14. *Ecce tertio hoc.* Gr. non est, *hoc.* Syr. ecce jam tertiò paratus sum venire, etc.

sum venire ad vos : et non ero gravis vobis.	et hâc vice nulli onerosus ero, sicut nec fui.
Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos.	Non enim in hoc Evangelii ministerio meam quæro utilitatem, vestrasque propterea pecunias; sed vos ipsos, vestramque salutem.
Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.	Non enim patrum est à filiis accipere, sed potiùs filiis dare, et partum assignare patrimonium.
15. Ego autem libentissimè impendam et superimpendar ipse pro animabus vestris;	Ego autem pater vester, libentissimè, non mea tantùm omnia in vestros usus impendam; sed et memetipsum pro salute

Dicit quòd tertiò paratus sit, etc., non dicit quòd tertiò ierit : hinc controversia an de facto ierit tertiò.

Ratio controversiæ, hìc et capite. 13, n. 1 : dicit : *ecce tertiò*, etc.

Divus tamen Lucas duos tantùm Pauli adventus Corinthum scribit. Primum, Act. 18, n. 1. Secundum, Act. 20, n. 2, implicitè tantùm exprimit. De tertio nullibi.

Affirmat Baronius, quem sequitur Fromondus, et alii multi. Baron. an. 58.

Negat divus Thomas, quem sequitur Estius et alii, etc.

Et non ero gravis... Ne putent quòd saltem aliquando sit ab eis quid accepturus; affirmat quòd in suo perseverabit instituto, et nihil recipiet in futuro, sicut nec recepit.

Non enim quæro quæ vestra... Ne lædat eos, tum ironia versùs præcedentis, tum id quod hìc asserit, quòd ab eis nihil recipiet; hujus rei rationes affert affectu plenas.

Non recipiam à vobis : primò, quia in meo ministerio non mea temporalia quæro commoda, vestrasque propterea pecunias desidero; sed animarum vestrarum salutem æternam.

Vos quæro, vos omnibus temporalibus antepono.

Dictum Apostolo dignum : Non vestra, sed vos quæro. *Da mihi animas.* Genes. 14. 21.

Apostolus sit animarum venator.

Nec enim debent filii parentibus....

Secundò, quia juxta naturæ institutum, parentes debent filiis thesauros reponere, non filii parentibus.

Qui dat esse, debet et necessario ad vitæ conservationem dare, hinc filii sunt parentum hæredes.

Hoc quidem in carnalibus verum, non in spiritualibus : patres enim spirituales jus habent accipiendi vitæ necessaria à filiis spiritualibus; non enim magnum est ut spiritualia tradentes accipiant carnalia, primæ Cor. 29. n. 11.

Sed hic patet ingens D. Pauli animus et cor ejus verè paternum in Corinthios : cùm jure possit ab eis accipere, è contra vult eis dare.

Primò, se patrem eorum significat, secundò, ut pater, vult filiis suis spiritualibus dare, non ab eis accipere.

15. *Ego autem libentissimè...*

Apertissimè hìc eis suum cor aperit, suumque declarat affectum.

Parentes filiis suis thesauros reponunt.

Ego autem, tanquam pater vester, *libentissimè*, non tantùm omnia mea in usus vestros impendam; sed et *superimpendar ipse...* id est, sed et super

vestra impendam : licèt vicem mihi non rependatis, et vos ardenter amantem frigidè diligatis.

licèt plùs vos diligens, minùs diligar.

Sed esto, inquies, hoc verum sit, ego ipse nihil accepi, nullique fui onerosus; sed cùm sim homo versutus, quod ipsemet non feci palàm, fortè per alios subornatos dolo et arte clanculùm feci.

16. Sed esto; ego vos non gravavi : sed cùm essem astutus, dolo vos cepi.

Sed hoc quomodo dicas? quomodo probes? numquid per aliquem eorum quos ad vos misi, quidquam à vobis extorsi?

17. Numquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circumveni vos?

Hortatus sum Titum, ut ad vos iret, et alium fratrem illi addidi in socium : num Titus minimum quid à vobis exegit? nonne eodem animo Titus et ego apud vos conversati sumus? nonne iisdem vestigiis institimus?

18. Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem; numquid Titus vos circumvenit? nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne iisdem vestigiis?

Jamdudum à pseudoapostolis decepti, putatis quòd non simpliciter agamus vobiscum, hæcque dicamus ad excusationem nostri :

19. Olim putatis quòd excusemus nos apud vos?

---

omnes facultates meas, etiam memetipsum, sanguinem et vitam meam expendam pro vestra salute.

Licèt plùs. Gr. abundantiùs. Syr. uberiùs *vos diligens, minùs diligar à vobis.*

Eorum provocat affectum, in se patrem, qui genuit, qui educavit, qui ita tenerè et ardenter eos diligit, ut et pro illis mori sit paratus.

O cor verè paternum! diligit ardenter, licet frigidè dilectum. O pastorem verè bonum! *qui dat animam suam pro ovibus suis.*

Sed esto. Gr. esto verò. Syr. et fortassis ego non fui vobis oneri; sed tanquam vir astutus dolo vos suffuratus sum.

Occurrit objectioni quam probabiliter faciebant adversarii.

Esto, concedo, Paulus ipse nihil accipit; sed cùm sit homo versutus, quod ipsemet non facit palàm, dolo et arte, per interpositas personas, clanculum facit, per suos socios astutè extorquendo.

17. *Numquid per aliquem...*

Sed hoc quis audeat dicere? quomodo poterit probare? *Numquid per aliquem eorum quos ad vos misi*, quidquam exegi?

Circumveni vos. Gr. exspilavi. Syr. inhiavi in vos, id est, fraudavi, quæ vestra sunt extorsi.

18. *Rogavi*, seu hortatus sum Titum, ut ad vos iret : et alium illi fratrem addidi in socium.

Numquid Titus vos circumvenit? num minimùm quid à vobis extorsit? nonne eodem animo et affectu Titus et ego apud vos conversati sumus?

Nonne iisdem vestigiis institimus?

19. *Olim putatis.* Gr. rursus, πάλιν. Syr. num adhuc : noster interpres legit πάλαι.

Juxta Græcos sensus est : fortè rursus putatis quòd hæc dicam excusationis causà, etc.

Juxta nostram Vulgatam : jampridem, jamdudum, ab antiquo putatis.

Ambrosius olim de nobis dubitatis, arbitrantes quòd non simpliciter agimus vobiscum.

Coram Deo et in Christo loquimur :
Omnia autem, charissimi, propter ædificationem vestram.

Credite mihi, teste Deo, et in Christi spiritu loquor, id est, verè et sincerè.

Quæcunque hactenus, quasi in mei commendationem, dixi; ea dixi ad vestram ædificationem et salutem, pro quâ sum sollicitus.

20. Timeo enim ne fortè, cùm venero, non quales volo, inveniam vos : et ego inveniar à vobis qualem non vultis?

Metuo enim, ne cùm ad vos venero, sicut ire paratus sum, fortè contingat ne vos inveniam non quales volo, à vitiis scilicet correctos; et ideo me sentiatis qualem non vultis, judicem severum, non patrem benignum.

21. Ne fortè contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos;

Timeo nè fortè reperiam inter vos, ea quæ in priore epistola jam correxi vitia : pugnas verborum, livores, iras, detractiones, rixas, discordias, superbias, tumultus et seditiones.

22. Ne iterum cùm venero,

Hoc, inquam, timeo, ne cùm iterum ad

Fromondus : semper putatis : olim, inquit, significat non tantùm præteritum, sed præsens et futurum : reverà Calepinus id asserit.

Ambrosius hujus Corinthiorum de Paulo dubitationis rationem reddit, dicens : A pseudoapostolis enim exagitabantur, etc.

Itaque sensus satis naturalis hic præbetur.

Jamdudum à pseudoapostolis exagitati et seducti, aliquid vestrûm arbitrantur quòd sincerè non agam; sed quòd hæc dicam ut me apud vos purgem, et memetipsum commendem; non ita res est, et mihi credite.

Coram Deo, cor et renes intuente.

Et in Christo, et in Spiritu Christi, seu secundùm Christum, qui ipsa veritas est, *loquimur*.

Loquor ergo et ago sincerè, verè, sine fuco.

Omnia autem, charissimi... quæ hactenus dixi, quasi in mei commendationem, ea dixi ad vestram ædificationem et salutem promovendam, pro qua, ut pater et Apostolus vester, sum sollicitus.

Quia, n. 15, ardenter eos ut filios diligit, pro eorum salute sollicitè metuit.

Amor Pauli pro æterna Corinthiorum salute : timor Pauli pro eorum perditione.

Inde suboritur timor, unde nascitur amor.

20. *Timeo enim...* explicat cur pro eis sit sollicitus : metuo enim ne, cùm ad vos venero, ad quos, ut dixit, paratus sum ire,

Fortè contingat *ne vos inveniam*, etc. Vide paraphrasim.

Id est, timeo ne cogar in vos uti severitate.

Multi Corinthiorum nondum erant à vitiis purgati, de quibus eos in prima epistola corripuerat.

Ideo videri vult iturus ad illos cum auctoritate, ut territi tandem corrigantur, ait Ambrosius.

21. *Ne fortè contentiones...* vitia commemorat ac repetit, de quibus eos in prima epistola arguit.

22. *Ne iterum cùm venero....* hoc igitur timeo, ne cùm iterum ad vos venero,

vos venero, Deus me contristet apud vos, et cogar cum luctu castigare multos, qui jampridem peccaverunt, impudicè vivendo, et nondum pœnitentiam egerunt de suis impudicitiis.

humiliet me Deus apud vos; et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam super immunditia, et fornicatione et impudicitia, quam gesserunt.

Humiliet me Deus, id est, dejiciat, animam meam præ tristitia deprimat. Sicut gloria patris filius sapiens : ita patris humiliatio et mœror filius peccans.

Et lugeam multos..... id est, ut plus pater multorum filiorum peccata primò defleam, deinde cum luctu castigare cogar.

Qui ante, id est, jampridem, jamdiu peccaverunt et quos in prima epistola admonui.

Et nondum pœnitentiam egerunt de suis impudicitiis.

Hoc Novatiano adversum est, qui dicit fornicatores non posse peragere pœnitentiam, et recipi in communionem. Hic probat quosdam egisse, ac per hoc receptos esse in pace Ecclesiæ. Ambrosius.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 12. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — 6. Disce à D. Paulo modestiam, eamque imitare : vir Deo charissimus, ab hominibus æstimari timet : propterea suas per quatuordecim annos prærogativas profundo silentio tegit. Loqui tandem coactus, pauca tantùm et obscurè refert; statimque ad humiliationis argumentum confugit.

Hinc sperne et fuge mundanorum vanitatem, hominum existimationi perpetuò studentium ; et propterea sibi falsò fingentium, aliisque mentientium prærogativas quas non habent.

E contra, cum sanctis ama nesciri et pro nihilo reputari : propterea Dei dona sile ; etiam coactus, vix loquere : statimque ad tuum nihilum recurre. Vide comment. n. 2 et 6.

SECUNDO. — 7. Disce quantum malum sit cordis elatio; quàm timenda; quantà sollicitudine vitanda, et ideo, quàm frequenter debeas ad tuas infirmitates recurrere, et ob eas humiliari. Vide comment. n. 5 et 7.

Ibidem n. 7. observa mirabilem artem quâ Deus sanctos suos conservat humiles redditque sanctiores.

Hæc ars divina patet in Apostolo Paulo, mente in cœlum rapto; carne autem in cœnum devoluto.

Hinc disce te Dei bonitati committere, et in ipsis etiam tentationibus sapientissimæ ejus voluntati submissus, humiliter et instanter orare : *Conserva me, Domine, quoniam speravi in te.* Psal. 15. 1.

Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus. Psal. 11. 2.

TERTIO. — 8. Disce quomodo sancti sæpè à Deo audiuntur et non audiuntur. Vide commentarium.

Hincque solare non exauditus ; dicque submissus : fiat voluntas tua, non mea.

QUARTO. — 14. Disce dictum Apostolo verè dignum. Vestra non quæro, sed vos ipsos.

Hocque fac et Apostolicè vives.

QUINTO. — 14 et 15. Veri patris, verique pastoris exemplum in D. Paulo vide, mirare, imitare.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI TERTII.

Obstinatioribus in malo timorem incutit, ut eos ad meliorem frugem reducat.

℣. 1 et 2. Minatur se non ultrà parciturum, sed juridicè secundùm testimonia acturum in eos.

℣. 3. Monet itaque ut suo damno non quærant, suæ Pauli in Christo glorioso potestatis experimentum.

Recordentur eorum mirabilium quæ inter eos, hâc Christi potestate, vel à se Paulo edita sunt, vel ab aliis quibus Sanctum Christi Spiritum ipse dedit. Hincque colligant quòd in ipso vivat Christus omnipotens, et consequenter ne cogant eum hâc Christi in illos uti potestate, ℣. 4, 5, 6.

℣. 7. Tantùm abest ut hoc optet ipse Paulus, quin potiùs orat ut Corinthios inveniat innocuos, bono vacantes, sicque nihil possit in eos.

℣. 9. Gaudet cùm sunt virtute conspicui, gratiâ potentes, et ideo ipse Paulus erga eos quasi potestate destitutus : hinc et eorum precatur perfectionem.

℣. 10. Scripsit minax, ut non puniat.

℣. 11. Hortatur ad gaudium, ad perfectionem, pacem, dilectionem. Tùm mutuis salutationibus exhibitis, gratiam apponit.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

PARAPHRASIS.

Ecce tertiâ hâc vice venio, seu paratus sum ut veniam ad vos : et juxta legis præscriptum, quisquis delatus fuerit, is duorum vel trium hominum testimonio, vel absolvetur, vel condemnabitur.

Prædixi et prædico; prædixi, inquam, cùm vobis essem præsens; et nunc absens rursus prædico; non solùm iis qui jam tùm peccaverant, sed et cæteris omnibus qui

TEXTUS.

1. Ecce tertiò hoc venio ad vos : in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.

2. Prædixi, et prædico, ut præsens et nunc absens, iis qui ante peccaverunt, et cæteris omnibus, quoniam si

---

Cap. XIII. 1. *Ecce tertiò hoc.* Gr. tertiò hoc venio. Syr. hæc est tertia vices, quâ paratus sum ut veniam ad vos.

Hæc verba diversimodè explicantur juxta diversam n. 14, capitis præcedentis explicationem : alii volunt quòd jam bis venerat et ideo ecce tertiâ vice venturus sum, etc. alii quòd semel tantùm ierat, et semel paratus erat ire, sed impeditus fuerat; sicque ecce tertiâ vice paratus sum venire, seu quâ venturus sum, quantùm ad cordis propositum.

In ore duorum vel trium...

Affirmat quòd obstinatos et impœnitentes judicabit juxta legis præscriptum. Deuter. 19. 15. *Ex testimonio duorum vel trium testium quisque reus vel condemnabitur, vel absolvetur.*

Juxta hanc legem *stabit*, id est, recipietur, determinabitur quidquid judicandum occurrerit; *stabit*, inquam, et ratum erit per testimonium duorum aut trium.

D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Ambrosius, S. Anselmus putant quòd divus Paulus alludens ad locum Deuteronomii citatum, tres adventus suos ponat loco testium.

Quasi diceret : Sicut in ore duorum aut trium testium stat omne verbum : ita tres mei ad vos adventus erunt quasi testes, sicque in hoc meo tertio adventu stabit quodcunque sum comminatus, nisi pœnitentiam egeritis.

Bis dixi, tertiò per epistolam dico : itaque jam necesse est verba mea vera inveniantur. Chrysostomus.

Prima explicatio simplicior et communior.

Quidquid sit, D. Paulus, Dei imitator, sæpe minatur se puniturum, antequam puniat; imò minatur puniturum se, ut non puniat; minis anticipat judicis officium, ut reverà sit et de facto pater benignus.

Ita prælatus delinquentium emendationem semper intendens, modò minetur ut judex, modò demulceat ut pater; at nunquam puniat, nisi multis præviis monitionibus et minis.

2. *Prædixi et prædico. Prædixi*, inquam, ut præsens, seu cùm vobis adessem; et nunc à vobis absens, rursus *prædico;* vel,

Sicut præsens *prædixi*, ita et nunc absens iterum *prædico*. Gr. scribo.

Iis qui antè peccaverunt, id est, iis qui jam tunc peccaverant, *et cæteris omnibus*, qui postea peccaverunt.

Quoniam si... id est, ubi ad vos rediero, non parcam ultra, sed puniam pro qualitate criminum.

venero iterum, non parcam.	postea peccaverunt; quòd si inemendatos veniens invenero, non parcam ultrà.
3. An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis?	Ergone malo vestro vultis experiri an verè Christus in me habitet et per me loquatur? sanè non deberetis hujus rei periculum facere, cùm tot et tanta per me inter vos ediderit potentiæ suæ miracula.
4. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate;	Nam quamvis olim ex infirmitate naturæ humanæ ultrò assumptæ, pro nobis crucifigi voluerit et mori :
Sed vivit ex virtute Dei :	Tamen per divinitatis potentiam suscitatus, nunc vivit immortalis et omnipotens;

Pepercerat Paulus hucusque cunctando et exspectando : *Parcens vobis, non veni Corinthum,* inquit, capite primo hujus epistolæ. *At non parcam* ulteriùs.

Hic cum D. Chrysostomo vide et mirare viscera verè paterna, et animum filiis suis errantibus condolentem; quos ut ad pœnitentiam tandem adducat, increpat, minatur, eisque denuntiat. Non jam diutius cunctabor : haud dubiè jamjam pœnas merentibus inferam.

3. *An experimentum...* Gr. quandoquidem experimentum quæritis in me loquentis Christi. Syr. eodem modo.

Juxta quem textum sensus est : non parcam quia experimentum quæritis, etc.

At juxta nostram Vulgatam vivacior est textus.

An periculo vestro vultis experiri utrum verè Christus in me inhabitet et per me loquatur, et an ejus auctoritate audeam et possim impœnitentes punire?

Hic equidem cum ingenti animi permotione ac vehementi acrimonia et indignatione in eos invehitur, qui dicebant. *Epistolæ quidem graves, præsentia verò infirma et sermo contemptibilis,* ait D. Chrysostomus.

At hæc commotio, acrimonia et indignatio affectu paterno plena est et ex misericordiæ visceribus procedens; illos enim verbis perstringit, ne de facto tale quærant experimentum, et reverà non puniantur.

Qui in vobis. Gr. qui in vos. Theophylactus, qui erga vos non est imbecillus, sed valde potens.

Quasi diceret : Certè opus non habetis hujus rei periculum facere, cùm tot et tanta potentiæ suæ signa per me jam ediderit. Vide cap. 12. n. 11.

Christus potentiæ suæ signa Corinthiis dedit in eorum conversione, hujus epistolæ, cap. 12. n. 12.

In indignè communicantium punitione, primæ Corinth. 11. n. 30.

In fornicarii traditione Satanæ, in nomine Christi, 1. Cor. 5. n. 5.

Jampridem ergo ostendit se non esse apud vos imbecillum, sed valde potentem.

4. *Nam etsi...* licèt enim ex infirmitate naturæ humanæ ultro assumptæ, id est, ut homo naturâ mortalis et passibilis, crucifigi voluerit pro nobis, et mori, non mansit mortuus : sed per potentiam divinitatis resurrexit, et vitam nunc vivit immortalem et impassibilem, omnipotentem.

Nam et nos, id est, ita et nos. Syr. quin et nos, Apostoli cum illo, et propter illum, et ad illius imitationem, *infirmi* equidem *sumus,* multis infirmitatibus, injuriis, et passionibus obnoxii.

Sic et nos Apostoli, ad illius imitationem infirmi equidem sumus :	Nam et nos infirmi sumus in illo ;
Sed ad illius instar, Dei virtute vivemus, et pollebimus erga vos.	Sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis.
Quid nostram in Christo potestatem vultis tentare? vosmetipsos tentate ;	5. Vosmetipsos tentate
Considerate an fidem habeatis miraculorum efficacem ; hoc vos ipsi examinate :	Si estis in fide ; ipsi vos probate.

Sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis. Gr. in vos, erga vos. Syr. sed vivimus cum eo per virtutem Dei, etc.

Id est, ad illius instar eâdem Dei virtute pollebimus erga vos.

Quasi diceret : Sic et nos Apostoli infirmi quidem et imbecilles sumus in nobis, et ex natura nostra ; sed apud vos vivemus et agemus, non ex infirmitate nostra, sed ex virtute Dei ; et ex potentia Christi resuscitati, gloriosi et omnipotentis ; et ubi opus erit, vivacem et divinam exercebimus potestatem, scilicet, peccatores severè puniendo.

Recordare fornicarii Satanæ traditi, primæ Corinth. capite quinto, n. 5. Elymæ magi excæcati. Act. 13. 11.

Apostolos mirare et reverere, utriusque vitæ Christi, infirmæ, scilicet, et omnipotentis ; humilis et gloriosæ simul participes : infimæ quidem et mortalis per passiones et continuas persecutiones : gloriosæ autem et omnipotentis per miraculorum potentiam.

Tu verò peccator stude et conare, per pœnitentiam, particeps et imitator esse vitæ patientis Christi, ut in æternitate sis particeps gloriosæ Christi vitæ.

5. *Vosmetipsos tentate...*

Dixit n. 3, *an experimentum quæritis?...* hic ne tale quærant experimentum, eos ad propriam remittit experientiam, quasi diceret :

Quid nostram vultis tentare potestatem, et vestro periculo experiri num Christus habitet in nobis? *Vosmetipsos tentate*, et videte per propriam experientiam vestram, an Christus per suam potentiam habitet in Ecclesia vestra.

Tunc temporis multi fideles, præter Apostolos, miracula faciebant, ait D. Chrysostomus.

Quòd si autem in vobis, seu in Ecclesia vestra, Christus sic habitat, multò magis in Apostolo et magistro vestro, ita D. Chrysostomus.

Vosmetipsos tentate, id est, non nostra, sed *vosmetipsos tentate*, considerate, explorate.

Si estis in fide, explorate num fidem habeatis, et per hanc Christus habitet in vobis.

Dubitatur de qua fide hic loquatur Apostolus : an de fide catholica, quâ creditur omnibus à Deo revelatis ; an de fide miraculorum operatrice, quæ ab Apostolo recensetur inter charismata Spiritus Sancti, primæ Cor. 12. 9.

Primò, certum est quòd non loquatur de fide theologica, informi, et à charitate separata ; quia non est signum Christi in nobis habitantis ; Christus enim in iis solùm manet, qui charitatem habent, ut ait hic D. Thomas.

Potest equidem D. Paulus intelligi de fide formata, et per charitatem operante : et ita intellexit divus Thomas. Monet, inquit, ut de duobus se examinent, scilicet de fide et de operibus. *Si estis in fide*, quam prædicavi vobis, etc. an sitis in operibus bonis, etc.

Sed totus contextus, et præcedentia et sequentia indicant quòd meliùs ad mentem Apostoli, cum D. Chrysostomo hic locus intelligatur de fide mira-

Annon cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est?	Annon per hujus fidei experientiam cognoscitis vosmetipsos, et quòd Jesus Christus per hanc gratiam habitat inter vos?
Nisi fortè reprobi estis.	Nisi fortè ob vitia vestra ab illa decideritis.
6. Spero autem quòd cognoscetis, quia nos non sumus reprobi.	Quidquid sit de vobis, spero quòd nobis non deerit talis gratia.

culorum effectrice : seu de magna fiducia in Deum, quà solent miracula patrari.

Si estis in fide, considerate an fidem habeatis miraculorum efficacem, et per hanc Christus in vobis seu in Ecclesia vestra habitet.

Tunc temporis, ii qui fide præditi erant, miracula patrabant. D. Chrysostomus.

Ipsi vos probate, examinate, discutite.

Annon cognoscitis vosmetipsos, per hujus fidei experimentum? annon cognoscitis quoniam per hanc miraculorum gratiam *Christus Jesus est in vobis?* id est, in cœtu vestro, in Ecclesia vestra; et consequenter, quòd abundantiùs et pleniùs inhabitat in me, Apostolo suo et vestro, per quem hanc fidem recepistis.

Nisi fortè reprobi estis. Gr. nisi quid reprobi estis. Ubi, *quid* videtur esse particula mitigantis asperitatem sermonis, ait Estius.

Quasi diceret Apostolus : Nisi aliqua ex parte reprobi estis; seu, ut traduxit Erasmus : nisi in aliquo reprobi estis.

Porrò, notant omnes nomen *reprobi*, hic non opponi prædestinato, sed probo : in Græco enim est, ἀδόκιμοι, minimè probi, improbi.

Hinc D. Chrysostomus ait, hoc dicens Apostolus, vitam illorum tacitè perstringit.

Sensus ergo est : nisi fortè ab illa gratia decidistis, seu rejecti estis, istisque signis destituti estis, quibus Christum in vobis habitantem et divinitus operantem agnoscere poteratis.

Innuit eos in vita corruptos esse, et ideo miraculorum patrationis expertes : sicque suâ culpâ privatos his signis Christi inter illos habitantis : hoc tamen certò non expressit, sed ambiguè posuit, ne eos lacesseret : ita ex Chrysostomo et Theophylacto.

Frequentia hujus temporis miracula, signa et testimonia certa erant Christi viventis, gloriosi, omnipotentis, in Ecclesia habitantis.

Hinc D. Paulus Corinthiis suasurus, quòd eis in Christi spiritu loqueretur, quodque Christi in se habitantis auctoritate posset eos punire, nisi pœnitentiam agerent, eos remittit ad miracula quæ ipsi in nomine Christi patrarunt, aut quæ saltem in Ecclesia sua frequenter à fidelioribus patrari viderunt.

Hincque vult ab eis colligi, quod si Christus etiam in privatis fidelibus habitat et operatur, quantò magis in Apostolo, fidelium patre et magistro? et ideo timeant patrem hunc minantem; convertantur, pœnitentiam agant, et illius potentiæ non faciant experimentum : hoc indicant etiam sequentia.

6. *Spero autem quòd......* experientià cognoscetis nos nulla ex parte à tali gratia reprobatos, rejectos esse, quasi diceret :

Quidquid sit de vobis, spero quòd nobis non deerit talis gratia, id est, non deerit demonstratio gratiæ signorum et virtutis Christi in nobis habitantis.

Hoc tamen non opto, quinimò oro Deum ut nullum malum faciatis nostrâ correctione dignum;

Non opto ut vestra flagitia puniens, videar illustris et divinam habere potestatem :

Sed potiùs desidero ut vos quod bonum est adimpleatis :

Nos autem maneamus inglorii, sine ullo potestatis usu.

Si vos tales invenero, nihil in vos potero : non enim quidquam possumus contra sanctitatem.

7. Oramus autem Deum, ut nihil mali faciatis,

Non ut nos probati appareamus.

Sed ut vos, quod bonum est, faciatis :

Nos autem ut reprobi simus.

8. Non enim possumus aliquid adversùs veritatem,

Minaciter hoc dicit, tanquam eis suam spiritualem divinamque potentiam ostensurus.

Sed quia minatur et terret, non dominationis animo, sed solo charitatis affectu et ardenti salutis eorum zelo, statim suam severitatem mitigat, suamque eis benevolentiam rursus ostendit in versu sequenti.

Quot hìc sancti regiminis habemus documenta! minis aliquando contra obstinatos et rebelles utendum; virga auctoritatis eis ostendenda; at metus semper suavitate mitigandus; affectus etiam cum minis conjungendus.

7. *Oramus autem Deum*...

Quia dixit *spero*... ne videatur desiderare suæ potentiæ ostensionem.

Precor ut nullum malum faciatis nostrâ punitione dignum, neminemque vestrûm cogar punire.

Non ut nos probati appareamus, id est, non oramus ut nos probati appareamus : seu non opto ut vestra flagitia etiam divinitus puniens, videar probatæ et efficacis fidei; seu videar divinam potestatem habere, miracula in peccatores patrando.

Sed ut vos quod bonum. Gr. pulchrum est *faciatis*. Sed potius desidero ut vos pœnitentiam agentes, bene faciatis; sancti sitis.

Nos autem ut reprobi... Gr. ἀδόκιμοι, cujus significationem vide suprà n. 5.

Et ego sim apud vos velut reprobus, id est, improbus, abjectus, vilis, inglorius, quasi apostolicâ potestate destitutus; quasi diceret : Modò vos bene faciatis, non curo qualis habear ab hominibus; sim apud illos velut reprobatus, inhonoratus, apostolicâ privatus auctoritate, et ad puniendum impotens.

Quid huic animæ par esse queat! exclamat divus Chrysostomus: contemnebatur, traducebatur ut vilis, timidus, impotens, verbis tantùm audax; et tamen occasionem nactus divinæ suæ potestatis, eorum damno, experimentum dandi, orat ut innocuos et correctos inveniens, neminem puniat; sicque in sua permaneat apud homines humilitate.

Hinc discat animarum rector, etiam contemptus, cum suæ famæ neglectu, salutem animarum quærere, sui ipsius oblitus; Dei solius gloriæ zelo succensus, omnia sua sacrificet animarum sanctitati.

8. *Non enim possumus*...

Si enim vos invenero absque peccato, benè facientes, in vos nihil potero.

Non enim aliquid possumus contra veritatem, id est, contra justitiam et sanctitatem; sed pro veritate conservanda et tuenda, nobis potestas data est.

Sed pro veritate.	Sed pro sanctitate inducenda et tuenda data est nobis potestas.
9. Gaudemus enim quoniam nos infirmi sumus,	Tantùm abest ut cupiam in vos meam potestatem ostendere; quinimò gaudeo, cùm nullam illius exercendæ occasionem habens, videor infirmus;
Vos autem potentes estis.	Vos verò virtute validi, et conspicui fueritis :
Hoc et oramus vestram consummationem.	Ob hoc non solùm gaudeo, sed et ob hoc ardenter oro vestram perfectam in sanctitate restaurationem.
10. Ideo hæc absens scribo, ut non præsens duriùs agam secundùm potestatem quam Dominus dedit mihi in ædificationem, et non in destructionem.	Hac de causa absens scribo vobis severiùs, ut præsens non cogar esse severus in vos exercendo puniendi potestatem, quam Dominus mihi dedit in bonum vestrum, non in exitium.
11. De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, exhor-	De cætero, fratres, gaudete in Domino; studete quotidie meliores fieri; vos invicem

Potestas punitiva jus nullum habet in benè facientem.

Potestas miraculorum et omnis potestas spiritualis ordinatur ad bonum, ad veritatem, ad justitiam inducendam, tuendam, conservandam.

9. *Gaudemus enim... quoniam...* Gr. quando.

Id est, tantùm abest ut cupidi simus ostendendæ potestatis nostræ, ut è contra gaudeamus cum sumus infirmi; seu nullam habemus occasionem potestatem nostram demonstrandi, vos puniendo.

Infirmari hìc, est potestatem non exercere : Ambrosius, et post eum S. Anselmus.

Vos autem potentes, culpâ vacui, virtute conspicui, gratiâ fortes, virgæ nostræ non obnoxii, potestatem nostram non timentes.

Hoc et oramus.... hoc non solum opto et voveo, sed et oro vestram perfectionem. Erasmus, vestram restaurationem. Syr. ut vos perficiamini, id est, ut in omni gratia et virtute sitis perfecti.

10. *Ideo hæc absens scribo........* propterea hæc, sic increpans et minax, scribo vobis absens, ne, cùm venero, duriùs agam vobiscum; seu ut vos correctos inveniens, non utar in vos potestate puniendi; *quam Dominus mihi dedit in vestram ædificationem*, seu ad promovendum bonum spirituale animarum vestrarum, et *non* ad ejus *destructionem*.

Tantùm abest ut cupiam correctorem agere vel censorem; imò potiùs hæc vobis scribo, ne corrigam : vestrum bonum quæro, non exitium ; ut pater, ut medicus ago ex amore, non ex odio, aut dominationis desiderio.

Hic sit semper prælati corrigentis animus; huncque studeat delinquentibus et correctis exhibere.

11. *De cætero, fratres, gaudete,* scilicet in Domino.

Gaudium hoc de emendatione erit, unde et provenire poterit perfectio : Ambrosius.

Perfecti estote, id est, studete quotidie meliores fieri, seu tendite ad perfectionem, ait D. Thomas.

Exhortamini invicem ad bonum, vel consolamini, seu consolationem habete, ait Syrus.

ad perfectiora exhortamini; concordes estote; pacificè agatis ad invicem. Hæc si feceritis, Deus pacis et dilectionis auctor vobiscum erit per gratiam suam.

Salutate vos invicem per osculum sanctum, seu quod sit sanctæ dilectionis signum. Salutant vos qui hìc mecum sunt christiani omnes.

Gratia Domini nostri Jesu Christi, qui nos redemit; et charitas Dei Patris, qui sic mundum dilexit, ut Filium Redemptorem dederit; et communicatio Spiritûs Sancti, quâ sanctificamur, et charismatibus largiter replemur, sit cum omnibus vobis. Amen.

tamini, idem sapite, pacem habete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum.

12. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti.

13. Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio Sancti Spiritûs sit cum omnibus vobis. Amen.

Idem sapite, concordes et unanimes.

Pacem habete, pacificè agatis ad invicem.

Et Deus, pacis et dilectionis auctor, *erit vobiscum* per gratiam suam et charitatem. *Deus enim charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.*

12. *Salutate invicem in osculo sancto*, id est, per osculum pacis et dilectionis sanctæ et christianæ symbolum.

Osculum sanctum, quod à charitate verè procedit, quodque sancti, non ficti, aut turpis amoris sit index.

Templum Dei sumus : hujus autem templi vestibulum est os; per hoc vestibulum ingreditur Christus quando communicamus : hinc os, quasi templi vestibulum, osculamur, ait Theophylactus post D. Chrysostomum.

Salutant vos omnes sancti, id est, Christiani, qui hìc mecum sunt, Philippis in Macedonia.

Ita Græca exemplaria, et versio Syriaca, in fine hujus epistolæ.

13. *Gratia Domini.....* Trinitatis hìc complexio est, et unitas potestatis, quæ totius salutis perfectio est : dilectio enim Dei misit nobis salvatorem Jesum, cujus gratiâ salvati sumus; ut possideamus hanc gratiam salutis, communicatio facit Sancti Spiritûs. Hìc enim dilectos à Deo et salvatos gratiâ Christi tuetur, ut trium perfectio, consummatio sit hominis in salutem. Ambrosius.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 13, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

Superior ecclesiasticus multa sancti regiminis documenta potest hìc adnotare.

Primum. — Non boni semper patris esse, filiis suis blandiri, eosque verbis demulcere : delinquentes enim sunt corrigendi, et aliquando puniendi.

Ad exemplum divi Pauli superior tunc Deum imitetur, qui multoties minatur se puniturum antequam puniat; imò qui se puniturum minatur, ut non puniat.

Minis ergo superior anticipet judicis officium, ut sit pater benignus, n. 1. in commentario.

Secundum. — Non modò corrigendi sunt delinquentes, sed et cum quadam acrimonia et indignatione in obstinatos et rebelles aliquando invehendum est.

Tunc superioris indignatio, sicut et divi Pauli in Corinthios rebelles commotio, oriatur ex visceribus misericordiæ; paterno semper plena sit affectu; intus condoleat filiis errantibus, quos verbis increpat et perstringit, ut ad pœnitentiam adducat, n. 3.

TERTIUM. — Ubi superior minis uti cogitur, non suam jactet et ostentet humanam potentiam : hoc enim dominationem saperet.

Sed inferioribus suis Dei offensi exhibeat omnipotentiam ac terribile judicium; quos interim hortetur, ne faciant illius experimentum, n. 3.

QUARTUM. — Ubi superior virgam auctoritatis divinæ ostenderit, seu ubi tremendam Dei irati et vindicis omnipotentiam exhibuerit inferioribus suis, statim, ad exemplum D. Pauli, oret pro ipsis.

Tantùm abest ut illorum punitionem desideret, quinimò oret pro perfecta ipsorum restauratione; culpâ sint vacui, virtute pleni, Deo grati : ipse verò despectus habeatur, et pro ipsis puniatur, n. 7.

Dei gloriæ zelo succensus, suique oblitus superior, semetipsum divinæ justitiæ victimam temporalem offerat pro æterna subditorum suorum salute.

EPISTOLÆ
BEATI PAULI AD GALATAS
TRIPLEX EXPOSITIO.

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

GALATIA, Asiæ Minoris regio, habebat ab oriente Cappadociam, ab occidente Bithyniam, à meridie Pamphyliam, à septentrione Pontum Euxinum.

Gallo-Græcia primùm, deinde Galatia dicta est ob incolas, qui Gallo-Græci, seu Galatæ vocati sunt, quia è Gallia in hanc Græciæ partem demigrârunt.

Suidas putat fuisse Senonenses illos qui, Brenno duce, Romam primùm invaserunt, Italiam vastaverunt; deinde in Græciam trajecerunt; tandem post varios casus, hanc Græciæ partem incoluerunt : unde Gallo-Græci seu Galatæ dicti sunt.

Alii tamen aliter sentiunt; sed quidquid sit de eorum origine, imò et nomine, quidam enim volunt Galatas dici à candore, quasi lacteos; γάλα, *lac.*

Certum est quòd hos populos D. Paulus ad Christum, Evangelii prædicatione, converterat.

Certum est et quòd Galatæ veram Christi fidem tanto cum zelo susceperant, ut et miracula patrârint, et multa pro Christo tolerârint.

Sed paulò post Apostoli recessum ab eis, Judæo-christiani, pseudoapostoli, partim occupati persuasione Judaismi, partim inanis gloriæ siti temulenti, ait D. Chrysostomus, ad Ga-

latas profecti sunt, illosque ad Judaismum cum Evangelio suscipiendum commoverunt, et ad circumcisionem cæteraque legalia, tanquam ad salutem necessaria, pellexerunt.

Ut errorem suum pseudoapostoli faciliùs inducerent, et D. Pauli doctrinam funditus everterent, illius auctoritatem labefactare primò aggressi sunt.

Negabant igitur Paulum Christi Apostolum esse, sed simplicem asserebant Apostolorum discipulum, imò qui doctorum suorum mentem non esset assecutus : quandoquidem, aiebant, Apostoli Evangelium cum lege evangelica miscent; ita, inquiebant, Jerosolymis Jacobus; ita et Petrus, Apostolorum princeps, qui nuper Antiochiæ, Gentilium conversorum, sed non circumcisorum consuetudinem devitabat.

Insuper et Paulum ipsum accusabant, tanquam hac in re varium; simulationis calumniam Paulo intendebant, ait D. Chrysostomus, dicentes : Hic ipse qui tollit circumcisionem, alibi visus est iis uti quæ damnat : aliter vobis, aliter aliis prædicans.

Talibus commentis ita subrepti sunt Galatæ, ut circumciderentur, dies observarent, et menses, et tempora, et annos, ut dicitur cap. 4, ℣. 10.

Quibus ad Paulum perlatis,

Ex una parte, animadvertens Apostolus quanti momenti esset hic Judæo-christianorum error; erat enim à Christo apostasia, et, ut ipse initio et in progressu sermonis declarat, Evangelii subversio, cap. 1, ℣. 7.

Ex altera parte, considerans quantum inde impedimentum foret conversioni Gentium, cujus ipsi cura specialiter demandata fuerat;

Partim irâ justâ commotus, partim immenso dolore correptus, ait D. Chrysostomus, zelo suo succensus scribit ad Galatas plenam vehementiæ Epistolam, ut cuivis, vel ex ipso statim lectionis ingressu perspicuum est, ait D. Chrysostomus.

Increpat potiùs quàm doceat, ait D. Hieronymus : increpat, sed ab errore quo decepti erant, revocando.

Et quia pseudoapostoli apostolatum Paulo denegaverant, hinc magno animo, statim in ipso Epistolæ exordio, ostendit se non minùs quàm alios Apostolos, apostolatum à Christo Domino accepisse; imò cum hac speciali sibi prærogativa quòd à Christo glorioso, et in cœlis regnante, suum apostolatum acceperit, ỳ. 1.

Pergit ostendendo se nihil aliud docere quàm quod doceant Petrus, Joannes et Jacobus, seque semper eadem sensisse et docuisse.

Narrat insuper quid ipsi acciderit Antiochiæ circa Petrum; fortè, quia factum hoc malitiosè relatum fuerat à pseudoapostolis, et ipso abutebantur ad errorem suum.

Deinde multis Scripturæ testimoniis et rationibus probat legalium cæremoniarum insufficientiam et inutilitatem ad salutem; hominem verò ex fide Christi justificari.

Sic autem Galatas docet has veritates, ut et eos frequenter hortetur ad servandam in sua puritate fidem.

Denique, pro suo more, in ultimis præsertim capitibus, varia circa mores præbet documenta.

Hujus igitur Epistolæ argumentum præcipuum, sicut et illius quæ ad Romanos, est hominem non ex lege, sed ex fide Christi justificari.

Hinc à multis aspicitur quasi Epistolæ ad Romanos compendium et epitome, multas habens cum illa communes sententias, rationes, phrases et discursus.

Cum hoc tamen discrimine, quòd in Epistola ad Romanos Paulus arguit tam Judæos quàm Gentiles; hic solas Gentes : ibi rejicit opera, tum naturæ, tum legis; hic legis tantùm, ut fidem et opera fidei stabiliat.

An verò hæc ad Galatas Epistola præcesserit Epistolam ad Romanos, an subsecuta fuerit, res est apud auctores valdè dubia.

Exemplaria græca, versio syriaca et arabica Romæ scriptam asserunt. Idem affirmant D. Athanasius in Synopsi, D. Hieronymus, Theodoretus in præfatione Epistolarum D. Pauli, et post ipsos Estius.

Juxta quos omnes hæc Epistola posterior est eâ quæ ad Romanos est, et scripta an. 60.

Hujus opinionis præcipuum fundamentum est, quòd in Epistola ad Romanos, c. 15, ỳ. 26. D. Paulus dicat : *Probaverunt enim Macedonia et Achaia collationem aliquam facere in pauperes, etc.* Et ỳ. 28 : *Hoc igitur cùm consummavero, etc.* Tunc ergo, inquiunt, occupabatur Apostolus in colligenda pro sanctis pauperibus Jerosolymitanis eleemosyna : in hoc verò ad Galatas Epistola, cap. 2, ỳ. 10, id à se jam perfectum esse testatur; ergo hæc illâ posterior.

D. tamen Chrysostomus, Theophylactus, in argumento Epistolæ ad Romanos, Baronius, tom. I, negant Romæ scriptam esse, quia in hac Epistola D. Paulus suorum vinculorum non meminit, sicut in aliis Epistolis Romæ scriptis : volunt ergo ante Romanam fuisse scriptam Ephesi, vel Philippis, aut in alia urbe Græciæ, an. Christi 58.

Imò, recentiores aliqui eam putant scriptam ante primam ad Corinthios, an. 55 aut 56. Ita D. de Tillemont, quod tamen non asserit ut certum. Vide *Mémoires, etc. note* 42 *sur S. Paul.* Idem opinatur, dubitando tamen, auctor Analysis (*Argument*).

Ex supradictis concludo quòd non possit certò definiri ubi, et quando scripta fuerit hæc Epistola, quæ, quoad hoc, est omnium Epistolarum D. Pauli incertissima, ait Cornelius à Lapide in præfatione.

Itaque præstat ignorantiam hac in re fateri, quam quod ignoratur affirmare.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

Quia pseudoapostoli Paulum negabant Apostolum, et Apostolorum discipulum tantummodò dicebant, hinc in ipsa salutatione auctoritatem suam, et auctoritatis originem declarat.

Primò, removet originem falsò imputatam, *non ab hominibus;* deinde assignat veram, *sed per Jesum Christum.*

Ut autem statim ab initio viam sibi paret ad nostram justificationem in Christi Domini meritis stabiliendam, non in legalibus, ut falsò docebant pseudoapostoli, gratiam et pacem Galatis optat *à Deo Patre*, omnis gratiæ fonte; *et à Domino nostro Jesu Christo*, qui per suam mortem nobis gratiam promeruit.

Hisque quasi præambulis in procemio dictis,

℣. 6. Aperit factum, hujus Epistolæ occasionem, illudque et ejus circumstantias cum quodam stupore narrat.

Miror quòd à Christo defeceritis, et quòd celerrime defeceritis, et quòd ad aliud Evangelium deflexeritis.

℣. 7. Semetipsum corrigens asserit quòd non sit aliud Evangelium; unum tantummodo est, Christi scilicet Evangelium, quod subvertunt pseudoapostoli.

℣. 8. Zelo succensus in tales Evangelii subversores, semel et iterum anathema dicit omnibus quibuscunque aliud docentibus, quàm quod eos ipse docuit.

℣. 10. Animadvertens quòd hæc excommunicatio superbos illos sit offensura magistellos, semetipsum interrogans, quærit an apud homines, an apud Deum causam dicat? Num studium meum est, ut hominibus placeam? an potiùs ut placeam Deo?

Deinde sibimet respondens, dicit: Si hominibus placere voluissem, adhuc à Judæis starem, et christianus non essem.

Ferit ex obliquo adversarios, quibus studium erat ut Judæis placerent.

A ℣. 11. usque ad capitis finem, ut refutet pseudoapostolorum calumniam, dicentium quòd Paulus non esset Apostolus Christi, sed

Apostolorum tantùm discipulus, quorum doctrinam ne intellexerat quidem;

Ostendit se à nullo homine neque doctrinam, neque missionem accepisse; sed utramque à Christo immediatè, per revelationem.

Antè conversionem meam Apostolos et Ecclesiam Christi persequebar, sicque ab eis nihil didici.

Post conversionem, nullum illorum vidi, ut ab eo discerem.

A Christo itaque edoctus, et copioso Sancti Spiritûs dono repletus, et credidi, et ubique Christum prædicavi.

CAPUT PRIMUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. PAULUS apostolus, non ab hominibus,	PAULUS, apostolus institutus, non ab hominibus, arbitratu suo;
Neque per hominem;	Neque etiam à Deo per hominem purum;
Sed per Jesum Christum,	Sed ab ipso Jesu Christo, homine Deo, non mortali quidem, et inter homines vivente, sed in cœlum evecto, et à dextris Dei sedente, seu in divina potestate constituto;
Et Deum Patrem, qui suscitavit eum à mortuis.	Imò, per ipsum, à Deo Patre, qui suscitavit eum à mortuis, et à quo omnis Christi potestas.

CAP. I. 1. *Paulus apostolus, non ab hominibus...* Prooœmium sanè convenientissimum, et quod, ut ait Theodoretus, illatam in Paulum calumniam statim redarguit.

Recordare dictorum in præfatione.

Ut apud Galatas errorem suum faciliùs inducerent falsi doctores, et D. Pauli doctrinam funditus everterent, illius auctoritatem labefactare primò aggressi sunt. Negârunt ergo eum Christi Apostolum esse; asseruerunt eum Apostolorum duntaxat esse discipulum, et ab eis missum; sed qui eorum doctrinam et mentem non esset assecutus.

Hinc D. Paulus, non ut se cæteris Apostolis eminentiorem ostendat; sed ut erroris et deceptionis argumentum et materiam dissolvat, sic exorditur.

Paulus apostolus, non ab hominibus...

Primò, removet auctoritatis suæ originem, falsò et malitiosè à pseudoapostolis imputatam.

Non ab hominibus... id est, munus apostolicum impositum est mihi, *non ab hominibus*, arbitratu suo, vel auctoritate suâ.

Neque per hominem, imò nec à Deo per hominem purum, ut, v. g., Mathias à Spiritu Sancto per Apostolos.

Vel *non ab hominibus* simul congregatis, v. g., Apostolorum collegio.

Neque per unum... inter alios præcipuum, v. g., per Petrum Apostolorum principem, per Joannem et Jacobum, inter Apostolos columnas.

Secundò, assignat veram apostolatûs sui causam.

Sed per Jesum Christum, sed ab ipso Jesu Christo, non mortali quidem, et apud homines agente; sed immortali, glorioso, à dextris Dei, sedente, seu in divina omnipotentia constituto.

Et Deum Patrem, qui suscitavit... Et consequenter per ipsum à Deo Patre, qui Jesum suscitavit à mortuis, in dextera sua collocavit, caput super omnem Ecclesiam constituit, omnemque ei potestatem in cœlo et in terra dedit.

Triplicem in his divi Pauli verbis adverte missionem.

Primam ab hominibus, et per homines solos, estque tota humana; qualis est hæreticorum, pseudoapostolorum: et utinam talis non sit missio mul-

Paulus, inquam, et omnes fratres qui mecum sunt, Ecclesiis Galatiæ scribit, seu precatur quod sequitur :

Gratia et pax vobis detur à Deo Patre, et à Domino nostro Jesu Christo,

2. Et qui mecum sunt omnes fratres, Ecclesiis Galatiæ :

3. Gratia vobis et pax à Deo Patre, et Domino nostro Jesu Christo.

---

torum qui hodie par amicos ad beneficia promoventur ab hominibus, et per homines !

Secundam à Deo, per hominem, hæcque partim est divina, partim humana ; divina, quoad institutionem ; humana, quoad communicationem.

Talis fuit missio S. Mathiæ (à Deo per Apostolos) ; talis et missio episcoporum et aliorum ipsis subordinatorum, ritè et canonicè vocatorum ; vocantur enim et mittuntur à Deo per homines.

Tertiam, quæ tota divina est, fitque à Deo immediatè, seu à Domino nostro Jesu Christo, Deo homine : qualis fuit missio D. Pauli et aliorum Apostolorum.

Hic quilibet Ecclesiæ minister suam examinet missionem, et de semetipso coram Deo judicet : an à Deo? an ab hominibus solis, et à meipso in prælaturam sum evectus? an divina, an humana missio mea?

Sicut nullus major defectus quàm defectus potestatis ; ita nihil periculosius intrusione, seu carentià missionis.

2. Et qui mecum sunt omnes fratres, Ecclesiis Galatiæ.

D. Chrysostomus notat hìc tria discrimina inter hanc et cæteras D. Pauli epistolas.

Primum, in aliis epistolis suum nomen solum apponit, aut duorum, aut trium tantummodo nomina ; in hac totam multitudinem posuit : *Omnes fratres.*

Secundum, aliæ epistolæ ad unam civitatem, seu Ecclesiam diriguntur ; hæc ad omnes Ecclesias Galatiæ.

Tertium, in aliis addit, dilectis, sanctificatis Ecclesiis Dei, hìc simpliciter : *Ecclesiis Galatiæ.*

Horum autem discriminum rationem reddit idem D. Chrysostomus.

Ratio primi, ut diluat Apostolus illatam sibi calumniam, quòd ipse solus hæc prædicaret, et novam dogmatum rationem inveheret.

Hinc, ut declaret quòd multos habeat ejusdem sententiæ socios, ait, *et qui mecum sunt omnes fratres*, quasi ex illorum consilio scriberet.

Ratio secundi, quia totam Galatarum gentem erroris incendium pervaserat.

Ratio tertii, quia ab Evangelio declinare jam cœperant : hoc erat, inquit, ægrè affecti animi, suumque dolorem aperientis, quòd non poterat eos à charitate appellare, sed à sola congregatione.

3. Gratia vobis et pax.

Hæc apostolica salutatio omnia spiritualia bona continet : gratia nempe est vitæ spiritualis principium : pax est quietatio mentis in fide : seu, ut ait D. Augustinus, reconciliatio ad Deum.

Optando igitur principium et finem bonorum spiritualium, optat et omnia bona, quæ sunt inter hæc duo extrema.

Hinc frequens esse debet et in usu apud omnes Christianos hæc apostolica salutatio : *Gratia vobis et pax.*

A Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo.

Duos notat fontes horum spiritualium bonorum, seu duo salutis nostræ

4. Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de præsenti seculo nequam;	**Qui tradidit semetipsum in mortem pro peccatis nostris delendis, ut eriperet nos de corruptione hujus seculi.**
Secundùm voluntatem Dei et Patris nostri,	**Dedit, inquam, semetipsum hostiam pro nobis, ex voluntate Dei, Patris sui per naturam, et nostri per gratiam;**
5. Cui est gloria in secula seculorum. Amen.	**Cui, pro tanto et tam eximio beneficio, sit æternus honor. Amen.**

principia, scilicet Deum et Christum : Deus, ut Pater, ut bonus, fons est gratiæ et pacis : Christus, ut Salvator, per suam mortem nobis gratiæ et pacis fons est : Deus causa principalis ; Christus meritoria.

4. *Qui dedit semetipsum...*

Assignat modum quo Christus nobis meruit gratiam, quasi diceret : Christus Jesus est nobis causa gratiæ et pacis, quia *dedit semetipsum* victimam pro peccatis nostris.

Dedit semetipsum liber et volens : fuit enim sacerdos et victima ; sacerdos, quia obtulit ; hostia, quia *semetipsum dedit*, et obtulit ; idque quia ipse voluit, Isaias 53. 7.

Secundùm voluntatem Dei... id est, ita liberè, ut tamen ex decreto Patris sui et nostri ; sui per naturam, nostri per gratiam.

Ut eriperet nos de præsenti seculo nequam, id est, de corruptione hujus seculi.

Sicut D. Joannes mundum dicit in maligno positum, non quòd mundus sit malus, sed quia in mundo mala fiunt ab hominibus ; ita seculum nequam dicitur hìc ab Apostolo, non quòd spatium temporum bonum sit, aut malum per semetipsum ; sed per eos qui in illo sunt, aut bonum appellatur, aut malum, ait D. Hieronymus.

Itaque, seculum nequam, est metonymia ; seu seculum ponitur pro iis quæ sunt et quæ fiunt in seculo.

Per hæc autem verba, *ut eriperet nos de præsenti seculo nequam*, seu de corruptione hujus seculi pessimi, Apostolus effectum mortis Christi designat.

Sicut ergo priùs indicavit Christum, gratiæ fontem ; ita et hìc modum ostendit, quo Christus gratiam et justitiam nobis promeruit.

Et hoc non sine causa ; sed ut in ipso exordio pseudoapostolorum refellat errores.

Itaque, si laudabile dicitur exordium illud quo præparatur auditor ad id quod in sermone vult orator demonstrare, hoc sane laudabilissimum, quo D. Paulus viam sibi parat ad refellendum pseudoapostolorum errorem, qui in legalibus et à legalibus remissionem peccatorum et justitiam requirebant.

Aiebant enim quòd à Christo quidem veritatis doctrina et vitæ exemplum essent repetenda ; à Moyse verò et à lege, peccatorum remissio.

Quòd ut et in ipso exordio refellat Apostolus, Christum designat justitiæ fontem, et modum notat quo nobis justitiam et gratiam promeruit.

5. *Cui est gloria....* cui sit æternus honor pro tanto et tam eximio beneficio.

Ineffabilis hujus erga te Dei amoris recordare : *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret...* Ob hoc æternus ei sit honor et gloria.

Miror quòd ita, et tam citò deficitis à Deo, qui vos vocavit in gratiam Christi; et transferimini in aliam doctrinam, quasi esset Evangelium.

6. Miror quòd sic tam citò transferimini ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud Evangelium.

---

6. *Miror quòd sic tam citò...* Gr. miror quòd tam citò, non est *sic tam*, sed *tam citò*. Ambrosius tamen habet, *sic tam citò*; et, teste ipso Erasmo qui hanc lectionem putat absurdam, reperitur apud Tertullianum et D. Augustinum.

Exponit Apostolus factum ob quod illis scribit; et ut de eo horrorem illis incutiat, et factum ex abrupto, et cum admiratione declarat, et omnes illius enormitates paucissimis verbis exprobrat.

Miror quòd sic... singula verba vim habent, et sunt ponderanda.

Miror, nec concipio : insolita et incognita miramur.

Quòd sic; scilicet quòd postquam tantam à Deo gratiam accepistis; postquam tot bona opera, Christi gratiâ fecistis; postquam tam multa pro Christo passi estis, cap. 3, n. 4.

His itaque verbis et confusionem illis parit, et suam simul erga illos existimationem ostendit.

Tam citò. Duplicem illis impingit culpam, et quòd defecerint, et quòd celerrimè defecerint.

Transferimini : non dixit translati estis, sed *transferimini;* ut indicet quòd credat nondum factam esse circumventionem, et ut, hoc modo, ab ea revocet.

Ab eo qui vos vocavit... id est, à Deo Patre, *qui vos*, suâ misericordiâ, *vocavit in gratiam Christi,* id est, ad sanctificationem quæ in christianismo datur; et consequenter à Jesu Christo, cujus gratiâ et vocati et sanctificati fuistis.

Ut Galatas ab errore revocet, horrendam illius enormitatem eis exhibet. Nimirum defectio est à Deo Patre, et à Jesu Christo.

Falsi doctores ut Galatas seducerent, suam judaismi cum christianismo mixturam, vocabant christianismum. Hæc erat illorum fraus, ait D. Chrysostomus : sed est omnium impostorum, hæreticorum fraus.

Apostolus fraudem detegit, hancque mixturam proprio nomine designat; nimirum, defectio est à Deo Patre, qui vos vocavit, et à Jesu Christo, ad quem estis vocati.

In aliud Evangelium. Ita doctrinam suam vocabant falsi doctores : sed hoc evertit Apostolus in n. 7. dicens : *Quod non est aliud.*

Itaque miror quòd à Deo et à Jesu Christo defecistis, et celerrimè defecistis; et ad novum aliud Evangelium deflexistis.

Hoc obstupescens in Galatis miratur Apostolus; et non sine mentis commotione hoc illis exprobrat.

Observationes morales. — Sed heu ! in quot Christianis hoc ipsum videmus, nec tamen miramur! quot à Deo, et à Jesu Christo, cui nomen in baptismo dederunt, deficiunt, et celerrimè, in ipsa adolescentia et juventutis flore, deficiunt! et toto vitæ tempore, aliud evangelium, mundi vanitates, diaboli pompas sequuntur, quibus abrenuntiarunt!

Nostra hæc desertio pejor est Galatarum defectione; judaismum Galatæ nusquam abrenuntiârant, ad quem accesserunt : nos mundi vanitatibus et diaboli pompis in baptismo renuntiavimus, ad quas tamen recurrimus.

Hincque nostra defectio quasi duplex, aut saltem dupliciter rea : à Jesu

7. Quod non est aliud; nisi sunt aliqui, qui vos conturbant et volunt convertere Evangelium Christi.	Non quòd sit aliud Evangelium, sed sunt quidam falsi doctores, qui vos conturbant, et volunt Christi Evangelium subvertere, docendo quæ Christus non docuit, nec per se, nec per Apostolos suos.
8. Sed licèt nos, aut angelus de cœlo evangelizet vo-	Sed licèt aut nos, mente mutatâ, aut angelus, si fieri posset, evangelizet vobis

Christo deficimus, cui nomen dedimus; ad Satanæ pompas recurrimus, quibus solemniter renuntiavimus.

Hujus desertionis reatum, ô Deus misericors! da nobis intelligere, horrere, flere, ut tandem post prævaricationem, dolentes et pœnitentes redeamus ad cor. *Redite, prævaricatores, ad cor.*

7. *Quod non est aliud...* exponit Apostolus quod n. 6. dixit, *in aliud Evangelium;* et quasi semetipsum corrigens, addit: *Quod non est aliud;* id est, cùm tamen non sit aliud, etc. unum enim solum est Evangelium.

Nisi sunt aliqui, id est, sed sunt aliqui, scilicet, pseudoapostoli, *qui vos* falsis suis dogmatibus *conturbant,* et volunt invertere Evangelium Christi.

Subvertebant Evangelium Christi, docendo quæ Christus nec per se, nec per Apostolos suos docuit.

Invertebant Evangelium, seu præposterè vertebant: illud enim perverso ordine ad legem revocabant.

Lex umbra, figura: Evangelium veritas, res figurata.

Ordo naturalis est, ut umbra et figura desinat et convertatur in veritatem: et reverà lex in Evangelium conversa est: illi autem, perverso ordine veritatem evangelicam ad figuras et umbram reducere volebant; sicque Evangelium invertebant, præposterè vertebant, res susquedeque vertebant.

Hinc docemur quòd evangelica puritas nullam mixturam patitur.

Purè servandum est Evangelium; aliàs invertitur.

Quemadmodum in moneta regia, qui paululum quid amputàrit de impressa imagine, totum numisma reddit adulterinum; ita, quisquis sanæ fidei vel minimam particulam subverterit, in totum corrumpitur, ab hoc initio semper ad deteriora procedens. D. Chrys.

Si legalium cæremoniarum, à Deo etiam institutarum, superadditio, fuit Evangelii subversio, quid erunt commenta hominum Evangelio superaddita! quid vanitates seculi et pompæ diaboli Evangelio copulatæ! quot ergo Christiani in semetipsis subvertunt Evangelium Christi? quot ergo quibus in fine mundi, dicet Christus: *Non novi vos.*

8. *Sed licèt nos, aut Angelus...*

Hic apostolus, zelo Dei in Evangelii subversores accensus, in eos quidem anathema dicit; sed apostolicâ prudentiâ ductus, in hoc anathemate ferendo, modum servat admirabilem.

Primò, neminem pseudoapostolorum nominat.

Secundò, ne sua videatur ostentare dogmata, aut semetipsum aliis in re præferre; seipsum devovit. *Licèt nos.*

Tertiò, quia falsi doctores Petrum, Jacobum, et Joannem celebrabant, quasi erroris sui patronos; ideo addit: *Aut angelus...*

Hinc meritò D. Chrysostomus dicit, quòd D. Paulus angelos evangelistas dicens anathema; omnem, quæcunque sit, dignitatem comprehendit; seipsum autem dicens anathema, omnem familiaritatem ac germanitatem complexus est. Nec mihi dixeris, socii, collegæ tui, etc. Apostoli, etc. nec mihi ipsi parco, si, etc. Vide D. Chrysostomum.

contrarium quid ei quod vobis evangelizavimus; anathema sit.

bis, præterquam quod evangelizavimus vobis; anathema sit.

Dixi jam, et nunc iterum dico: Si quis vobis annuntiaverit Evangelium aliud, quàm quod accepistis; anathema sit.

9. Sicut prædiximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis; anathema sit.

At hæc scribens, num causam dico apud homines? an apud Deum?

10. Modò enim hominibus suadeo? an Deo?

Licèt ergo, *nos*, mente mutatâ; *aut angelus* de cœlo, si fieri posset; *evangelizet vobis.*

Præterquam quod; et præter id quod. n. 9. Gr. *præter quod,* significant, contra quod, vel quid repugnans et contrarium ei, quod prædicavimus, etc.

Hàc autem locutione usus est Apostolus, quia agebat contra judaizantes, qui præter Evangelium inducebant judaismum; sicque docebant *præter id, quod* Apostolus docuerat.

Hinc orsus est canon fidei, quem secuti sunt sancti Patres et concilia: si quod dogma novum oriatur alicubi, examinetur an concordet cum antiqua et recepta Ecclesiæ catholicæ fide, quam prædicârunt Apostoli, ut si inveniatur ei repugnans, aut ab ea alienum, hæreticum habeatur, eique dicatur anathema.

Christus, ipsa veritas, verbum Dei locutus est: Apostoli hoc Dei verbum prædicârunt; hinc, quicunque verbo Dei, prædicationi Apostolorum, repugnans aliquid asserit, hic sit anathema.

Si autem à primis Ecclesiæ temporibus, tanta fuit fidei semel traditæ certitudo, utpote innixæ verbo, seu revelationi Dei; quanta nunc debet esse illa fidei certitudo, tot signis et miraculis, tot seculorum traditione, tanto totius orbis consensu, stabilita atque confirmata!

9. *Sicut prædiximus et nunc iterum...*

Ut intimiùs inculcet animis ea quæ in n. 8 dixit, et ne fortè putent quòd per quemdam fervoris excessum dicta sint, eadem repetit.

Si quis vobis evangelizaverit contra id quod vos, ex Christi mandato, docui, sit anathema.

Quia hæretici hoc et præcedenti versu abutuntur ad repellendas Ecclesiæ leges, decreta pontificum et canones conciliorum.

Nota pulchram hujus loci interpretationem à D. Augustino Tract. 99 in Joan. Non ait, plus quam accepistis, *Sed præterquam quod accepistis;* nam si illud diceret, præjudicaret sibi ipsi, qui cupiebat venire ad Thessalonicos ut suppleret quæ illorum fidei defuerunt: sed qui supplet, quod minùs erat, addit; non quod inerat, tollit; qui autem prætergreditur regulam fidei, non accedit in via, sed recedit de via. Hæc S. Augustinus.

Summi verò pontifices, concilia, etc. explicant fidem, non prætergrediuntur regulam fidei; explicitè docent quæ sunt in Scripturis implicitè: Scripturis autem non adversantur.

Hinc nihil contra illos, quod hìc D. Paulus dixit contra falsos doctores, qui judaismum præter et contra Evangelium inducentes, prætergrediebantur regulam fidei, et eo ipso Evangelium invertebant.

10. *Modò enim hominibus suadeo?...*

Attendens Apostolus ad excommunicationem jam à se latam; animad-

An quæro hominibus placere?	**Num studium meum est ut hominibus placeam? an potiùs ut placeam Deo?**
Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.	**Si adhuc hominibus placere studerem, Christi servus, seu christianus non essem.**

vertit quod quantalibet cum prudentia fuerit expressa, superbos tamen hos doctores, et aliquos fortasse eorum discipulos sit offensura : in hac ergo reflexione, à semetipso quærit :

Nùm hanc causam modò apud homines dico? num apud Deum? an studium meum est ut hominibus placeam? an potius ut Deo placeam?

Tùm, sibimet respondens, et intra semetipsum approbans quod versibus superioribus dixit :

Si adhuc hominibus placerem... aut placere vellem, *Christi servus*, seu Christianus *non essem*; sed adhuc à Judæis starem.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM. — His verbis Apostolus vult Galatis indicare quòd Dei gloriam unicè quærat, non favores hominum, hincque liberè et sincerè veritatem dicat, non placentia hominibus.

Ubi duo simul peragit : suam causam ab integritate personæ suæ commendat, et ex obliquo ferit adversarios, quibus totum studium erat hominibus placere : seu intentionem suam Paulus pseudoapostolorum intentioni oppositam declarat.

Quod ut meliùs intelligas, nota quòd qui judaizandi necessitatem docebant, id non pietate moti faciebant; sed ut Judæis placerent, et ab eis, hâc ratione, honores et commoda adipiscerentur; simulque incommoda vitarent, quæ Christianos premebant.

Tunc enim Judæis libera erat per leges romanas et edicta, religionis functio; non item Christianis, quos vexari cœpisse patet ex actis Apost. et ex aliis S. Pauli epistolis.

Mentem igitur et intentionem suam in prædicando Paulus indicat pseudoapostolorum menti et intentioni oppositam : illi hominibus placere student; Paulus Deo.

Hinc D. Chrysostomi ore sic loquitur.

Nec principatum ambiens, nec discipulos colligendi studio, neque gloriam ac laudem à vobis captans, hæc scribo : neque enim nobis studio est hominibus placere, sed Deo; nam si voluissem hominibus placere, adhuc à Judæis starem; adhuc persequerer Ecclesiam Dei. Ita D. Chrysostomus; secundùm quem, *Christi servus non essem*, idem est, ac Christianus non essem.

OBSERVATIO MORALIS.— Ex hoc n. 10, *si hominibus adhuc placerem*... disce studium placendi hominibus, seu amorem humanæ gloriæ fontem esse corruptionis evangelicæ; nec Evangelii veritatem purè annuntiari ab eo ministro, cujus cor hoc affectu præventum est.

Sit itaque verus Dei minister ab omni humanæ gloriæ affectu liber. Deum unicè quærat.

Ex eodem versu disce quòd nemo potest Deo et mundo, *duobus dominis servire*. Matth. 6. *Coangustatum est stratum; ita ut alter decidat*. Isaias, 18. 20.

Cor nostrum, stratum Dei; illud Deus propter se fecit; hinc Deum solum et unicè continere potest; si aliud amet, Deum non amat.

Nec duos sponsos, nec duos dominos habere potest. Si unus accedat, alter decidet : si adulter admittatur, Deus sponsus unicus animæ dimittetur.

Itaque notum vobis facio, et omnibus notum esse cupio, quòd Evangelium à me prædicatum, non sit ab homine, nihilque habeat humanum.

Quia illud non accepi ab hominis cujuspiam traditione.

Neque illud didici alicujus hominis interventu, seu magisterio;

Sed per revelationem, immediatè mihi factam à Jesu Christo.

Scitis qualis fuerim; et licet magnum sit inter Palæstinam et Galatiam intervallum, ad vos tamen pervenit meæ conversationis rumor.

Notum est omnibus quòd tunc eram infensus hostis Ecclesiæ, quam persequebar, quam expugnabam, et quam funditus evertere cupiebam ardentissimè.

Audistis et meum in judaica religione,

11. Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium quod evangelizatum est à me, quia non est secundùm hominem.

12. Neque enim ego ab homine accepi illud,

Neque didici :

Sed per revelationem Jesu Christi.

13. Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo :

Quoniam supra modum persequebar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam ;

14. Et proficiebam in Ju-

Itaque cor tuum diligenter examina, si non sit unicè Dei, Dei non est.

Unum uni, una uni, aiebat extaticus frater Ægidius sancti patris Francisci socius. Unum cor uni Deo, una anima uni sponso Christo.

Nota tamen uno respectu complacentiam esse peccatum, et altero virtutem esse.

Hominibus placere propter homines, sine respectu ad Deum, peccatum est.

Placere hominibus propter Deum, et ut illos ad Deum trahas, charitas est.

Hinc conciliabis quod hìc dicit Apostolus, cum eo quod Rom. 15 dixit : *Unusquisque proximo suo placeat,* et primæ Corinth. 10: *Se per omnia omnibus placere;* quod bene D. Augustinus explicuit dicens :

Homo hìc non placet utiliter, nisi cùm propter Deum placet; id est, ut Deus placeat et glorificetur; cùm dona ejus attenduntur in homine, aut per ministerium hominis accipiuntur : cùm autem sic placet homo, jam non homo, sed Deus placet.

11. *Notum enim vobis facio, fratres...*

Explicat et aggreditur probare quod dixit statim ab initio: *Paulus Apostolus non ab hominibus...*

Ut ergo refutet pseudoapostolorum calumniam dicentium, quòd Paulus non sit Apostolus, sed Apostolorum tantùm discipulus; in toto capitis hujus reliquo, multis argumentis probat, quòd Evangelium suum ab homine non didicerit, sed à Jesu Christo immediatè.

Affirmat ergo cum certitudine, et omnibus notum esse cupit, quod Evangelium à se prædicatum, non sit ab homine, nihilque habeat humanum.

12. *Neque enim ego ab homine accepi...*

Quia illud non accepi ab hominis cujuspiam traditione, neque illud didici hominis alicujus interventu, seu magisterio; *sed per revelationem* à Jesu Christo immediatè mihi factam.

Adest propositio veritatis oppositæ judaizantium calumniæ.

Sequuntur illius veritatis probationes.

13. *Audistis enim conversationem....* Vide paraphrasim.

14. *Et proficiebam in judaismo....* Vide paraphrasim.

daismo supra multos coætaneos meos, in genere meo, abundantiùs æmulator existens paternarum mearum traditionum.	supra coætaneos meos Judæos, progressum; scilicet in majori legis notitia, in majori judaicæ religionis studio, et in ardentiori zelo erga doctrinam et instituta à majoribus accepta.
15. Cùm autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ,	Cùm autem placuit Deo illud in me exsequi, ad quod me ex utero matris meæ destinârat.
Et vocavit me per gratiam suam:	Cùm, inquam, singulari suâ in me benevolentiâ, me tunc hostem suum, misericorditer vocavit. Act. 9. 5.
16. Ut revelaret Filium suum in me,	Filiumque suum, quem persequebar ignorans, cognitum mihi fecit, revelatione divinâ animum illustrante, et fidei mysteria docente;
Ut evangelizarem illum in Gentibus:	Ut illum prædicarem Gentibus:
Continuò non acquievi carni et sanguini.	Statim et sine mora illum ubique annuntiavi, inconsulto mortali quolibet, nulliusque hominis capto consilio, aut auditâ doctrinâ.
17. Neque veni Jerosoly-	Neque cucurri Jerosolymam, ut consu-

Probat primò per seriem vitæ ante conversionem ductæ, ubi tantùm abest, ut quemquam ex Apostolis habuerit doctrinæ suæ magistrum; quinimò inter Judæos insignis erat,

Primò, suâ crudeli in Ecclesiam persecutione. *Supra modum persequebar.....* infensus eram hostis Ecclesiæ, quam vehementer persequebar, et quàm funditus evertere ardenter cupiebam.

Secundò, suo in judaica religione supra coætaneos Judæos progressu, in majori notitia legis, et judaicæ religionis studio. *Et proficiebam....*

Tertiò, suo ardentiori zelo in doctrinam et instituta à majoribus accepta, *abundantiùs æmulator...* seu, ut ait Syrus, et majorem in modum zelabam doctrinam patrum meorum.

Hoc vobis omnibus notum est. *Audistis enim.....* quantumcunque sit inter Galatiam et Palæstinam spatium, hujus tamen conversationis meæ rumor ad vos usque pervenit.

Tunc ergo, ut videtis, nec Apostolos, nec alios prædicatores consulebam, contra quos ferventiùs exardescebam.

15. *Cùm autem placuit ei, qui me.....* Vide paraphrasim.

16. *Ut revelaret Filium suum...* Vide paraphrasim.

17. *Non veni Jerosolymam....* Vide paraphrasim.

Pergit in probandâ suprà positâ veritate per vitæ suæ, post conversionem, sequelam: vocatus enim à Deo, statim obedivit, docuit, prædicavit Jesum Christum, Filium Dei, nullo Apostolo, aut alio doctore christiano consulto aut audito.

Cùm autem placuit Deo, illud in me exsequi ad quod destinârat *ex utero matris meæ...* alludit ad id quod de Jeremia dicitur. Jerem. cap. 1.

Et vocavit me per gratiam.

Explicat id ad quod erat destinatus, quasi diceret: Cùm, inquam, Deus,

lerem Petrum, Joannem, et Jacobum, qui ante me vocati sunt ad apostolatum, et tunc Jerosolymis agebant : sed abii in Arabiam, et hinc reversus sum Damascum.

mam ad antecessores meos Apostolos : sed abii in Arabiam; et iterum reversus sum Damascum :

---

singulari suâ in me benevolentiâ, me tunc hostem suum, misericorditer vocavit. Vide Act. 9. 5.

Ut revelaret.... Filiumque suum, quem ignorans persequebar, cognitum mihi fecit : revelatione divinâ animam meam illustrante, et fidei mysteria docente, ut illum gentibus prædicarem.

Apud sacros auctores non benè constat quando facta fuit hæc Evangelii revelatio : D. Hieronymus putat in itinere Damasci; D. Thomas in triduo sequenti; alii, et fortè probabiliùs, postquam Paulus fuit ab Anania catechizatus et baptizatus.

Continuò non acquievi carni et sanguini. Syr. statim non patefeci carni et sanguini. Arab. non significavi apud carnem et sanguinem.

Non acquievi, id est, non contuli, non communicavi cum carne et sanguine : seu nullum adii, consilii capiendi gratiâ : hoc significat verbum græcum : hinc illud ipsum noster interpres, cap. 2, n. 6, vertit : *Nihil contulerunt.*

Sensus itaque est : statim et sine mora, illum ubique annuntiavi (vide Act. 9, n. 20), inconsulto quolibet mortali, nulliusque hominis capto consilio, aut auditâ doctrinâ.

Non quæsivi ab hominibus an Deo parendum esset; sed obediens Deo, Jesum statim ubique prædicavi.

Non acquievi carni et sanguini.

Caro et sanguis hic rectè significat Apostolos, naturæ cognomento eos designans : quòd si hoc sentit de cunctis hominibus, nos non contradicimus, ait D. Joan. Chrysostomus.

Neque veni Jerosolymam... Vide paraphrasim.

Sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum.

Damascus tunc erat sub Arabum regno, ait Grotius.

D. Paulus non dicit expressè ad quid ierit in Arabiam, et ad quid Damascum redierit; sed ex n. 16, ubi dicit se statim, sine mora, cœpisse suo munere fungi, videtur indicare satis, quod ex tunc ubique prædicaverit, et in Arabia, et Damasci, et in locis Damasco proximis; idque, inconsultis quibuslibet mortalibus.

Id etiam sequi videtur ex Apostoli scopo, qui hæc omnia refert, ut probet quod à nullo Apostolo sit edoctus aut missus, cùm prædicaverit ubique antequam ullum viderit Apostolum.

Videtur et id expressum in Actis Apost. cap. 9. 20. *Et continuò in Synagogis prædicabat.*

D. Lucas hujus in Arabiam itineris mentionem non facit : fortè quia Pauli comes non erat; forte quia in Arabia nihil accidit Paulo memorabile : vel potiùs ex modestiâ Paulus sua præclara facta non commemorat, ait D. Chrysostomus.

Sed, inquies, Act. 9, n. 26, videtur quòd statim post conversionem suam Paulus Damasco fugerit Jerosolymam.

Resp. cum Baronio quòd si bene legatur locus ille Actorum, convenict cum hoc Galatarum : in Actis enim non dicitur quod statim post conversionem; sed *post dies multos* : scilicet, *post annos tres*, ut hìc dicitur.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM. — Porro D. Chrysostomus sapienter notat

18. Deinde post annos tres veni Jerosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim.

Deinde post tres annos ivi Jerosolymam, non discendi studio, sed honoris priori Apostolo deferendi gratiâ, apud quem fui per dies tantùm quindecim, tempus sanè brevius, quàm opus fuisset ut ab eo discerem Evangelium, quod aliunde non fuissem edoctus.

19. Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum, fratrem Domini.

Alium autem non vidi, quia alii aliò iverant Apostoli, ut Evangelium prædicarent; solum vidi Jacobum, Domini consobrinum, Filium quippe Mariæ Cleophæ, sororis B. Mariæ Virginis.

---

in his, n. 16 et 17. debere mentem, non nuda verba Apostoli considerari; idque multis similitudinibus et exemplis ostendit fieri debere in plerisque hominum dictis et factis.

Quænam ergo mens est Apostoli, dicentis se cum quopiam non communicasse; ad Apostolos non ascendisse, etc.

An intendit seipsum prædicare? alios deprimere? minimè: sed calumniam refellere, unde Galatarum error ac deceptio irrepserat.

Quoniam enim falsi doctores nusquam non inculcabant Galatis Paulum Christi Apostolum non esse; cæteros omnes Paulo priores esse, ipsisque potiùs quàm Paulo credendum.

Et quia, ob illam calumniam, decepti Galatæ illos falsos doctores audierant, illisque crediderant et circumcisionem susceperant;

Hinc D. Paulus non arrogantiæ causâ, sed ut suæ prædicationis auctoritatem declaret, dicit: *Non contuli cum carne et sanguine,* id est, hominibus.

Fuisset enim extremæ absurditatis, ait idem divus Chrysostomus, eum, qui à Deo fuerat edoctus, postea cum hominibus communicare.

Neque ascendi ad eos qui ante me fuerant Apostoli: quia, qui per revelationem injunxerat ei prædicandi munus, hoc illi non præcepit, ait D. Chrysostomus.

Hinc collige quòd licet quibusdam in casibus veritatem, quanquam nobis gloriosam, dicere; licet et aliquando jurare, ut n. 20, jurat Apostolus.

18. *Deinde post annos tres...*

Fatetur quòd post tres annos Jerosolymam iverit, ut videret Petrum; non discendi studio, sed honoris primo Apostolorum deferendi gratiâ: ut interpretatur D. Hieronymus: sic etiam et D. Chrysostomus, qui notat quòd D. Paulus non dixit ἰδεῖν, cernere, sed ἱστορῆσαι, invisere, cognoscendi et honorandi causâ.

Ita et Ambrosius: dignum fuit ut cuperet videre Petrum, quia primus erat inter Apostolos, etc., non ut ab eo aliquid disceret, qui jam ab auctore didicerat, à quo et ipse Petrus fuerat instructus; sed propter affectum apostolatûs, et ut sciret Petrus hanc illi datàm licentiam, quam et ipse acceperat. Ambrosius.

Addit D. Paulus quòd fuerit per quindecim dies tantùm apud Petrum, quod tempus brevius fuit, quàm necesse fuisset ut ab eo disceret Evangelium quod aliunde non fuisset edoctus.

19. *Alium autem Apostolum.....*

Aliò quippe iverat Evangelii prædicandi gratiâ. *Nisi Jacobum fratrem,* id est, consobrinum Domini, quippe filium Mariæ, uxoris Cleophæ, quæ soror erat B. Mariæ virginis.

Hæc autem omnia facta sub juramento vobis assevero, utpote magni momenti, et creditu necessaria; ut non puter Apostolorum discipulus, ab illis edoctus et missus; sed ut credar quòd sum reverà Apostolus Christi, et ab ipso Christo edoctus et missus.

20. Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior.

Deinde veni in partes Syriæ et Ciliciæ; in nulla itaque Judææ urbe aut regione immoratus sum, ubi Christianam religionem edocerer.

21. Deinde veni in partes Syriæ et Ciliciæ.

Ignotus eram, etc., ergo nec dici potest quod de me spargunt falsi doctores, scilicet, quòd apud Judæos docuerim necessitatem circumcisionis suscipiendæ, legisque servandæ.

22. Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ quæ erant in Christo.

Rumor tantùm apud illos de me percrebuerat, quoniam ille qui nos aliquando persequebatur, nunc annuntiat hanc ipsam fidem, quam priùs expugnabat.

23. Tantùm autem auditum habebant, quoniam qui persequebatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat.

Et ex me sumebant occasionem Deum laudandi, cùm me viderent ex lupo factum pastorem, et pastoris munia gerentem.

24. Et in me clarificabant Deum.

Perperam falsus Ambrosius dicit eum fuisse filium Josephi, et ideo dictum *fratrem Domini*. D. Hieronymus, cap. 8, contra Helvidium, docet sanctum Joseph fuisse virginem ante et post matrimonium cum Maria matre Domini.

20. *Quæ autem scribo*... hæc omnia, quia magni momenti et Galatis creditu necessaria, sub juramento affirmat; ut credant quòd reverà sit Apostolus Christi, et ab ipso edoctus.

21. *Deinde veni in partes Syriæ*, ergo in nulla Judææ regione aut urbe immoratus, ubi christianam edocerer religionem.

22. *Eram autem ignotus facie*........ ergo falsò dicunt pseudoapostoli quòd apud Judæos docuerim necessitatem circumcisionis et legis suscipiendæ.

23, 24. *Tantùm autem auditum*... Vide paraphrasim.

Et in me clarificabant Deum, id est, glorificabant, seu ex me sumebant occasionem Deum laudandi, qui me ex lupo fecit pastorem et pastoris officium gerentem.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Nota quòd in hoc capite divus Paulus, salutis animarum zelo pressus, totus est in stabilienda apostolatûs sui, contra pseudoapostolorum calumnias, auctoritate.

Totus in purganda etiam minima suspicione de legitima sua missione.

Totus et in manifestanda intentionum suarum rectitudine, n. 10, *an quæro hominibus placere?*

Hinc discat omnis prælatus, pastor, doctor, concionator evangelicus, quilibet salutis animarum minister, omnem etiam minimam de sua auctori-

tate, missione, doctrinâ, suspicionem purgare; imò et studeat operibus et verbis intentionum suarum rectitudinem declarare.

Parcat omnibus auctoritas ejus legitima : quòd non sit intrusus vi, dolo, hominum favore, ab hominibus, et per homines solos.

Pateat ejus missio ab hominibus legitimam auctoritatem habentibus.

Pateat ejus doctrinæ puritas, et cum evangelica doctrina conformitas.

Pateat et, quantùm fas est, intentionum illius rectitudo : quòd non sua quærat, sed Dei gloriam, et salutem animarum.

Hæc enim necessaria in Evangelii ministro, ut in Ecclesia Dei fructificet.

SECUNDO. — In hoc eodem capite nota stupendum divinæ gratiæ miraculum.

Paulus Judæus, infensus Christianorum hostis, et furens persecutor, divinâ Christi gratiâ, fit quasi in momento Christianus et ardens Evangelii prædicator.

Ut hoc miraculum meliùs agnoscas, adverte ex n. 13 et 14, quot erant in Paulo obstacula gratiæ : ejus in judaismo nativitas, educatio, continuus in judaica religione supra suos coætaneos progressus, et ob id, illius inter Judæos illustris fama et existimatio.

Adde, et illius ardens antiquæ religionis zelus, odium in novam, et in Ecclesiam christianam furor ; denique declarata, et omnibus nota in illam persecutio.

Quàm potens igitur et efficax Christi gratia, quæ hæc omnia simul in Paulo vincens, ex sævo persecutore fecit ardentem prædicatorem ; ex judaismi defensore, fecit Evangelii Apostolum zelantissimum !

Vocavit eum Christus exteriori et interiori voce, animum ejus cœlesti lumine illustravit, cor divinis motibus immutavit, et statim Saulus, spirans minarum et cædis in Christi discipulos, fit ipse discipulus et Apostolus Christi : *Domine, quid me vis facere?*

Hoc miraculum mirare, reverere, et ob illud, quia toti quidem Ecclesiæ, et præcipuè Gentibus utile; tu naturâ gentilis, Deo gratias age;

Hujus potentis gratiæ auxilium implora, ut omnia in te salutis obstacula vincat, et ex tepido faciat ardentem Christi discipulum.

In hac gratia confide, hâcque fretus, de tua salute nunquam non spera.

TERTIO. — Nota quòd Paulus à Christo vocatus, obedivit, nullo mortali consulto.

Sic quilibet Christianus à Christo vocatus obediat, inconsultis carne et sanguine, seu parentibus, seu amicis carnalibus.

Deum sequatur vocantem, seu ad statum religiosum, seu ad evangelicam perfectionem.

De hoc, sanctorum Patrum testimonia vide apud Cornelium à Lapide.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

In hoc capite, ut alium refutet pseudoapostolorum calumniam, dicentium quòd Paulus alia doceat quàm Apostoli, ostendit Paulus doctrinam suam Apostolorum doctrinæ esse conformem, et ab Apostolis approbatam.

Hoc ostensurus, exponit primò quomodo, et cur Jerosolymam iterum redierit, nimirum de legalium observatione acturus in Concilio, de quo Act. 15.

Exponit secundò quomodo tunc cum Jerosolymitanis, et præsertim cum primariis Apostolis contulerit, horumque examini suum Evangelium submiserit. Hisque positis,

Doctrinam suam in hoc concilio approbatam fuisse probat. Primò, exemplo Titi qui, licèt Gentilis et incircumcisus, non fuit tamen compulsus ad circumcisionem suscipiendam; quamvis multi falsi fratres id instanter postularent.

Probat secundo, ex eo quòd Apostoli suo Pauli Evangelio nihil contulerunt, nec quidquam addiderunt, nec ademerunt.

Probat tertiò, quia, è contra, illud per omnia sic approbârunt, ut dextras ei societatis dederint, seu in socium receperint.

℣. 11. Narrat quid sibi postea Antiochiæ cum Petro contigerit, quomodo Petro publicè restiterit; quomodo Petrus Paulo resistenti cesserit, quia de facto reprehensibilis.

Hocque facto confirmat, et legalia non servanda, et suam de eis doctrinam evangelicam esse, et ab omnibus servandam.

Post has de facto probationes, tandem jus allegat, in quo fundatur legalium abrogatio, nimirum legalium insufficientiam ad animarum justificationem.

A ℣. itaque 15 usque ad finem, probat legalia ob insufficientiam abrogata.

Idque confirmat duobus absurdis horrendis quæ ex pseudoapostolorum errore sequerentur, scilicet, et quòd Christus peccati minister esset, qui tamen pro peccato delendo mortuus est;

Et quòd gratìs, et inutiliter pro peccatis nostris mortuus esset, si legalia justificare potuissent.

CAPUT SECUNDUM.

TEXTUS.

1. Deinde post annos quatuordecim, iterum ascendi Jerosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito.

2. Ascendi autem secun-

PARAPHRASIS.

Deinde, postquam per annos quatuordecim Evangelium Gentibus prædicâssem, iterum ascendi Jerosolymam cum Barnaba et Tito sociis meis.

Ascendi autem divino monitus oraculo,

Cap. II. 1. *Deinde post annos quatuordecim...*

Ut Galatas ad errorem suum attraherent pseudoapostoli judaizantes, Pauli doctrinam calumniati sunt, tanquam ab Apostolorum doctrina alienam.

Ut Galatas Paulus ab errore judaizantium reducat ad fidem, doctrinam suam ostendit verè apostolicam, et aliorum Apostolorum doctrinæ conformem.

Hanc ergo conformitatem probaturus, in duobus his prioribus versibus narrat quando et cur rursus Jerosolymam ierit, nimirum, quatuordecim annis à sua conversione, ab Antiochenis delegatus ad Apostolos, ob exortam, præsertim Antiochiæ, de legalibus quæstionem.

Narrat et quomodo in hoc concilio de sua doctrina publicè contulerit cum omnibus quidem Jerosolymitanis; at præsertim et secretò cum primariis Apostolis Petro, Jacobo et Joanne.

Disputatur unde inchoandi sint isti quatuordecim anni : an à vocatione Pauli? an à prima illius profectione? de qua in primo capite n. 18.

D. Hieronymus putat esse numerandos à prima profectione Pauli, seu à triennio post illius conversionem exacto.

S. Thomas et post eum Baronius putat et probat à vocatione Pauli numerandos esse. Videatur D. Thomas hìc. Baronius, tom. 1. ad an. Dom. 51.

Ascendi Jerosolymam... quia in montanis erat ædificata : hinc et Christus Dominus : *Ecce ascendimus Jerosolymam.*

Cum Barnaba, assumpto et Tito.

Ubi nota D. Pauli prudentiam : qui exortâ quæstione de legalibus, et propterea ab Antiochenis ad Apostolos delegatus, duos assumit socios, quorum unus erat judæus, alter gentilis.

Hincque disce nihil negligendum, sed omnia etiam humana media esse adhibenda quæ ad veritatis notitiam et ad pacem possunt conferre.

2. *Ascendi autem secundùm revelationem...*

Propter hæc ultima verba aliqui dubitant an hæc Pauli profectio sit eadem cum illa de qua Act. 15, cum ad concilium Jerosolymitanum profectus est.

Etenim, inquiunt, hìc dicit quòd, Deo monente, Jerosolymam ierit; in Actis verò dicitur quòd, hominibus ipsum delegantibus, ierit.

Sed nihil repugnat quòd et Dei monitu, et hominum delegatione, Paulus Jerosolymam ierit; nec ideo multiplicanda sunt itinera; sed potiùs duplex est agnoscenda hujus ejusdem itineris causa : una interna, quam D. Paulus hìc nobis aperit; altera externa, de quâ Act. 15, n. 2.

Dei ergo monitu, Paulus suscepit delegationem sibi ab Antiochenis delatam.

ut delegationem ab Antiochenis mihi delatam susciperem ad Apostolos : et hàc occasione Evangelium meum publicè quidem contuli cum fidelibus Jerosolymitanis :

Privatim autem communicavi cum primariis Apostolis Petro, Jacobo et Joanne : communicavi, inquam, ne irritus et inutilis foret labor meus, tum præsens, tum præteritus, si nempe calumnia spargeretur aliud me docere, quàm doceant alii Apostoli, antecessores mei :

Et quod maximum est argumentum, dùm revelationem, et contuli cum illis Evangelium quod prædico in Gentibus;

Seorsum autem iis qui videbantur aliquid esse, ne fortè in vacuum currerem, aut cucurrissem.

3. Sed neque Titus qui me-

Hinc colligi potest, ait D. Thomas, quòd omnes actus Apostolorum et motus fuerunt secundùm instinctum Spiritûs Sancti.

Et contuli cum illis, id est, cum Jerosolymitanis; seu cum Ecclesia Jerosolymitana, communicavi de doctrina quam inter gentes prædico.

Syr. patefeci eis Evangelium.

Seorsum autem iis qui videbantur... Gr. seorsum autem in pretio habitis. Syr. ac privatim illud ostendi iis qui existimantur aliquid esse.

Id est, publicè quidem communicavi cum omnibus ; at privatim et secretò cum iis qui insigniores erant et majoris apud omnes existimationis.

In turba non benè potest discuti veritas, ait S. Anselmus; ideo non cum omnibus, sed speciatim cum iis qui majoris erant auctoritatis et scientiæ, de rebus majoris momenti, à turba semotus communicavit.

Ne fortè in vacuum...

Non quasi dubius, aut non satis instructus, communicavit cum Apostolis; sed ut eorum testimonio obstrueret os calumniantium sibi, quòd alia doceret quàm Apostoli, sicque impediret ne hàc calumniâ inutilis redderetur omnis suus labor et præteritus et futurus.

Observationes dogmaticæ et morales. — Nota quòd Paulus ab ipso Christo constitutus Apostolus et Evangelium edoctus, non dedignatur tamen cum hominibus communicare, et aliis Apostolis de doctrina sua rationem reddere, sed ab illis voluit testimonium habere.

Hincque disce primò, verbum Dei etiam purissimum, quale erat D. Pauli Evangelium, debere ab Ecclesiæ prælatis approbari; verbique Dei præcones debere ab eis tales declarari.

Disce secundò, ex hoc D. Pauli facto, quòd verus Dei minister nihil debeat omittere aptum operi Dei promovendo; sed quòd omnia sint ab eo, quantùm fas est, salutis animarum obstacula submovenda.

Denique, ex hoc D. Pauli, ut Antiochenorum delegati, recursu ad concilium Jerosolymitanum, cui præerat D. Petrus, disce quòd ab Apostolorum tempore, usque ad nostrum, in fidei dubiis, recursum est ad Petrum ejusque successores, et ad concilia quibus præsunt per se vel per legatos, ut veritas ab eis decideretur : quâ praxi perpetuâ jugulantur omnes novantes ab Ecclesia semper reprobati.

3. *Sed neque Titus...* hìc incipit probare doctrinæ suæ conformitatem cum aliorum Apostolorum doctrina : eamque probat, primò ex facto ad Titum comitem suum spectante, quasi diceret :

Ego persuasus de legalium insufficientia et inutilitate ad justificationem, Titum ex utroque parente gentilem, et ideo incircumcisum, nusquam tamen duxi circumcidendum.

cum erat, cùm esset Gentilis, compulsus est circumcidi.

4. Sed propter subintroductos falsos fratres qui subintroierunt explorare libertatem nostram quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent.

5. Quibus neque ad horam cessimus subjectione, ut ve-

Apostolis non placuisse ut Gentiles legem servarent : Titus, comes meus, Gentilis et incircumcisus, non fuit ab eis coactus circumcidi.

Sed neque ob Judæos, qui se christianos simulabant, quique subrepserant, et insidiosè in Ecclesiam subintroierant, ut explorarent libertatem ab observatione legis Mosaicæ, quam habemus per Christum, illamque nobis eriperent, et in pristinam servitutem nos redigerent.

Ob illos, inquam, nec ad momentum, quidquam cessimus de proposito nostræ

Sed neque Titus..... sed neque ab Apostolis, neque à concilio Jerosolymitano, Titus græcus, et qui mecum aderat concilio, compulsus est circumcidi.

Quod sanè evidentissimum est argumentum quòd mecum idem sentiebant de circumcisionis et legalium ad salutem inutilitate.

Sed quia responderi poterat quòd fortè ignoraretur à concilio Titum incircumcisum esse, addit Paulus :

4. *Sed propter subintroductos.....*

Imò multi Judæi, qui se Christianos simulabant, in Ecclesiam irrepserant, etc., et id scientes, instanter urgebant ut Titus circumcideretur.

Sed neque ad id compulsus est propter illos falsos fratres subintroductos, et id instanter expetentes.

Constructio orationis est hujusmodi, ait Théophylactus : Neque propter subintroductos falsos fratres coactus est Titus circumcidi : hoc est, etiamsi adessent, qui adversarentur mihi, Apostoli tamen ne propter eos quidem adegerunt nos Titum circumcidere.

Intelligendum ergo quasi esset : Sed ne quidem.

Propter falsos fratres... quorum princeps putatur fuisse Cerinthus.

Explorare libertatem nostram, scilicet, à servitute legis Mosaicæ.

Quam habemus in Christo, id est, in Ecclesia christiana, et per Christum, qui nos, mortis suæ merito, ab hoc onere liberavit.

Christus pro nobis moriens, omnes figuras et prædictiones implevit. *Consummabuntur omnia quæ dicta sunt de Filio hominis... Consummatum est*, exclamavit moriens : hàcque consummatione, figuris ipsa veritas finem imposuit.

Ut nos in servitutem... id est, ad pristinas legis observantias redigerent : onus grave, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus.

Ex hoc versu disce quòd ab initio fuerint falsi fratres, et quòd ab initio in sanctiores cœtus insidiosè irrepserint, ut explorent, ut eripiant, ut sanctos exerceant et prælatos et fratres.

Hinc et disce quòd ideo sit ubique vigilandum, orandum, resistendum; nihilque ob illos relaxandum.

5. *Quibus neque ad horam...* quibus falsis fratribus judaizantibus, ne ad momentum quidem proditâ Evangelii veritate et libertate, subjici voluimus, cum illis judaizando.

Ut veritas Evangelii... et libertas à servitute legis, quam Christus suo sanguine vobis acquisivit, apud vos permaneat illibata.

Cur ergo vos, ô insensati Galatæ ! circumcisionem recipientes, et legis

libertatis tuendæ, ut veritas Evangelii per me apud vos, ô Galatæ! prædicati permaneat.

Ab illis autem, qui erant apud omnes in maximo pretio, Petro scilicet, Jacobo et Joanne, nihil didici : quales illi fuerint aliquando, nimirum illitterati, piscatores, etc. non sum sollicitus; quia Deus in salutis nostræ negotio talia non attendit,

ritas Evangelii permaneat apud vos.

6. Ab iis autem qui videbantur esse aliquid (quales aliquando fuerint, nihil meâ interest, Deus personam hominis non accipit), mihi enim

---

servituti vos subjicientes, et Evangelii veritatem violâstis et christianam libertatem amisistis?

Observatio moralis. — Hoc suo exemplo D. Paulus omnes prælatos docet ut Evangelii veritatem, ecclesiasticamque libertatem generosè propugnent, nihilque ob hominem instantias relaxent.

Notandum tamen quod D. Paulus, qui non est hìc passus ut Titus gentilis circumcideretur, licèt urgerent falsi fratres; quia visus fuisset hoc facto asserere circumcisionem Gentilibus esse necessariam.

Postea Act. 16. Timotheum semijudæum, scilicet, ex matre Judæa, circumcidit, ne Judæos irritaret : sed Judæis acceptior esset Timotheus, ait D. Joan. Chrysostomus.

Paulus Timotheum missurus ad docendum Judæos, illum priùs circumcidit, ut doctor esset acceptior : ingressus est cum circumcisione Timotheus, ut abrogaret circumcisionem. D. Chrysostomus, hìc.

Hoc autem potuit licitè, quia licèt lex tunc esset mortua, nondum tamen erat mortifera : et aliundè Gentilibus nullum dedit scandalum.

Unde concludes prælatorum esse prudentiæ, res, tempus, personas, omnesque circumstantias examinare : hinc ad illos præcipuè Christus : *Estote prudentes sicut serpentes.*

6. *Ab iis autem qui videbantur.*

Probatâ doctrinæ suæ cum Apostolorum doctrina conformitate ex facto, seu exemplo Titi.

Illam nunc probat ex eo quod primarii Apostoli, quibuscum privatim communicavit, et quibus suum Evangelium examinandum submisit, in eo nihil immutârunt, nec addendo, nec demendo.

***Ab iis qui videbantur*... hoc verbum, *videbantur,* non tollit rei veritatem, sed famam addit veritati : significat ergo, qui erant reverà maximæ auctoritatis et scientiæ, et ut tales, in magno apud omnes erant pretio.**

***Quales aliquando fuerint*...**

Hic mihi videtur Apostolus duo nobis indicare velle : primum, quid non consideraverit in primariis Apostolis : secundum, quid consideraverit.

Non consideravit quid et quales fuerint ante suam à Christo vocationem, nimirum piscatores, illitterati, rudes et idiotæ.

Hoc, inquam, non consideravit; aliàs ipse civis romanus, dives, doctus, in lege instructus à Gamaliele, et ideo humanitus illis doctior in legalibus, eos non consuluisset.

Voluit à Galatis intelligi quia et peritus fuit in lege, ait Ambrosius.

Hoc autem non vanitatis causâ, sed quia apud eos premebatur aliorum quasi judaizantium auctoritate : hinc sese modestè erigit.

Sed consideravit quid in Ecclesia, per Dei gratiam essent, nimirum columnæ, aliis eminentiores, alios suâ firmitate sustentantes; et hoc in illis

qui videbantur esse, aliquid nihil contulerunt.

sed quos vult, eligit, et quales vult, facit.

7. Sed e contra, cùm vidissent quòd creditum est mihi Evangelium præputii, sicut et Petro circumcisionis.

Tantùm abest ut aliquid in mea doctrina arguerint, aut immutàrint; quinimò, cùm vidissent illi ipsi qui in Ecclesia erant præcipui, quòd mihi commissum est Evangelium in Gentibus, sicut et Petro commissum est inter Judæos.

8. Qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes.

Idem enim Deus, qui in Petro suam vim et efficaciam ostendit ad Judæos convertendos; in me quoque eamdem exercuit virtutem ad Gentiles convertendos.

9. Et cùm cognovissent gratiam quæ data est mihi,

Quod cùm cognovissent Jacobus, Petrus et Joannes, Apostolorum præcipui, et considerans, ac venerans, eis suum Evangelium submisit, ab eisque voluit approbari.

Nihil contulerunt. Syr. nihil mihi addiderunt.

Propter parenthesim interpositam, propositio per ablativum incepta, *ab iis...* terminatur per nominativum subauditum; scilicet, *illi nihil contulerunt* doctrinæ meæ : nec quidquam addiderunt, nec detraxerunt.

Meam ergo doctrinam ita suæ conformem judicârunt, ut ei nec quidquam addendum, nec ab ea quidquam adimendum existimaverint.

Exemplo D. Pauli, qui cum Petro, Jacobo et Joanne conferens, non attendit ad illud quod aliquando fuerant; sed ad id quod per Dei gratiam erant.

Discamus et nos, Ecclesiæ prælatos, omnesque Dei ministros, per respectum ad Christum attendere. Non consideremus quid aliquando fuerint, imò nec quod sint in se; sed quod sunt in Christo et per respectum ad Deum : Dei nempe sunt ministri, Christi vicarii, columnæ Ecclesiæ : et ut tales eos revereamur.

7. *Sed è contra, cùm vidissent....*

Probat, denique, doctrinæ suæ cum Apostolorum doctrina conformitatem ab unionis societate, quam in concilio Jerosolymitano iniit cum Ecclesiæ columnis.

Tantùm abest... Vide paraphrasim.

Præputii nomen hìc significat gentes præputiatas, id est, incircumcisas : nomen *circumcisionis* Judæos, ait D. Chrysostomus.

8. *Qui enim operatus est.* Gr. ἐνεργήσας, inoperatus est : vim et efficaciam suam, ostendit, per miracula, per charismata Spiritùs Sancti. Vide paraphrasim.

9. *Et cùm cognovissent...* factis scilicet et experientiâ, tum miraculorum famâ, tum ingentis hominum numeri conversione, tum et meâ conversatione. *Dextras dederunt societatis* : socios in apostolatu agnoverunt.

Nota litteralis et moralis.— *Ut nos in gentes ipsi autem...*

Neque ex hoc versu, neque ex septimo sequitur, quòd Petrus Judæorum tantùm fuerit Apostolus; Paulus autem tantummodo Gentium.

Sed quòd Dei voluntas fuerit, ut tunc Petrus præcipuè Judæis prædicaret; Paulus verò Gentibus præcipuè.

Postea enim et Petrus Romam venit et inter gentes Evangelium longè latèque disseminavit per se, suosque discipulos : sicque adimplevit quod ei dictum est Act. 10. *Occide et manduca.*

quasi columnæ, dextras nobis dederunt, hocque symbolo nos collegas, et in apostolatu socios suos agnoverunt et receperunt : nempe ut apostolatu fungeremur inter Gentes, ipsi verò inter Judæos.

Jacobus, et Cephas, et Joannes qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem.

Hàc tantùm additâ conditione, ut pauperum qui sunt in Judæa, memores essemus ; id est, rogaverunt nos, ut eleemosynas inter gentes colligeremus, quibus Judæorum inopia sublevaretur : hoc autem fideliter, et sollicitè adimplevi.

10. Tantùm ut pauperum memores essemus, quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere.

D. etiam Paulus et Hebræis prædicavit, ut patet ex epist. ad Hebræos, ut adimpleret quod de illo Dominus dixit Ananiæ. *Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram regibus, gentibus, et filiis Israel.* Act. 9. 15.

Sed in hoc mirare Dei bonitatem, et in hominum oppositorum salute procurandâ providam voluntatem.

Quia Judæi à Gentibus naturaliter abhorrebant, et quia Paulus Judæis erat exosus; hinc Deus quasi hominum infirmitati sese accommodans, Petri et Pauli operas partitur (non tamen jurisdictionem et potestatem) : Petro credidit apostolatum circumcisionis; Paulo autem incircumcisorum.

Hinc discat prælatus, pastor animarum, Dei minister, subditorum suorum saluti prudenter incumbere; illis non dominari, sed suavi et prudenti charitate illos regere.

Dextras dederunt societatis...

Mirare et Apostolorum concordiam, non in doctrina tantùm, sed et in operarum suarum partitione. Unicà collatione charitativâ extinguunt omnia nascentia dissidia, totiusque mundi salutem procurant. Quot mala vitaret, quotque bona procuraret charitativa ministrorum Dei concordia ! concordes autem brevì forent, si Dei gloriam, hominumque salutem tantummodo vellent, et quæ sua sunt non quærerent. O Deus pacis! extingue in tuis ministris omne dissidium ! ô Deus charitas! ure *cor et renes nostros tui amoris igne!*

10. *Tantùm ut pauperum...* hanc tantùm conditionem addiderunt, ut pauperum, qui in Judæa sunt, inopiam sublevaremus eleemosynis inter Gentiles collectis.

Judæi Christiani fuerant, propter fidem, bonis suis spoliati. Heb. 10; adde quod omnia reliquerant, ut in Actis dicitur.

Hinc collige quod charitas in pauperes sit apostolici muneris pars essentialis et indivisibilis : seu ad omnes prorsus Apostolos attinens, juxta Theophylacti notam : prædicationem dividebamus, inquit Paulus, pauperes autem indivisos habebamus : Theophylactus.

Videat ergo Apostolorum successor quomodo huic muneri vacet.

Quod etiam sollicitus fui...

Si Paulus pauperrimus tot eleemosynis pauperes adjuvit; quid Episcopus, quid alius Dei minister, pauperum bonis dives, facere non debeat !

Ex hucusque dictis restat concludendum quòd Pauli doctrina sit verè apostolica et Apostolorum doctrinæ conformis; et, ut talis, ab illis in concilio Jerosolymitano approbata : cùm nec Titum circumcidi exegerint; nec quidquam in Evangelio Pauli immutàrint; cùm, è contra, illum in apostolatûs socium receperint.

11. Cùm autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.

Finito Concilio Jerosolymitano, Antiochiam redii. Vide Act. 16. Quò cùm Petrus paulò post venisset, palàm et coram omnibus illi restiti, verbis scilicet amicis et reverentibus, utpote Apostolorum principi; restiti tamen, quia reprehensione dignus erat.

12. Priùs enim quàm venirent quidam à Jacobo, cum Gentibus edebat; cùm autem venissent, subtrahebat se, et

Priusquam enim quidam Judæi venirent ab Jerosolymis, ubi præerat Jacobus, Petrus cum Gentilibus comedebat, eorumque more, vescebatur omnibus indifferenter cibis : cùm autem illi venissent, Petrus,

---

11. *Cùm autem venisset Cephas...*

Confirmat doctrinæ suæ puritatem et suam in ea firmitatem et constantiam, ex facto quod ipsi cum Petro contigit Antiochiæ.

Paulus post concilium Jerosolymitanum rediit Antiochiam cum Apostolorum decreto. *Visum est Spiritui Sancto...* Act. 15. 28.

Et eo tempore Petrus intelligitur supervenisse, et quod hìc narrat Paulus, fecisse, ait S. Anselmus : idem ait Estius.

In faciem ei restiti, id est, apertè, palàm, coram omnibus : intellige tamen verbis amicitiæ et observantiæ plenis, utpote capiti Ecclesiæ, et ut dixit suprà, columnæ.

Quia reprehensibilis erat, id est, reprehensione dignus. Gr. quoniam reprehensus erat. Syr. quoniam offendebantur in eo (Gentiles) Æthiop., quia indignati sunt ei. Arab. eo quòd reprehensibilis esset.

Omnes interpretes Græci, D. Chrysostomus, OEcumenius, Theophylactus legunt, *reprehensus :* inter antiquiores Latinos, Ambrosius; inter recentiores, Erasmus et Cajetanus legunt, *reprehensus*, sed variant in explicatione.

Reprehensus erat, non à me, sed ab aliis ignorantibus id quod agebatur, consilio factum fuisse. Ita Theophylactus, D. Chrysostomum secutus.

Reprehensus erat Jerosolymæ, ab aliis Apostolis, eo quòd cum Cornelio Gentili cibum Antiochiæ sumpsisset : et hunc sensum refert Erasmus post scholia Græcorum, quos sequitur.

Reprehensus erat, ab aliis fratribus, non publicè, sed privatim : ita sentit Cajetanus, teste Estio.

Omnes autem communiter Latini, licèt fateantur in Græco participium esse, κατεγνωσμένος, *reprehensus*, cum nostro tamen interprete, volunt illud positum proverbiali, κατάγνωστος, reprehensibilis : phrasi Hebraicâ, ait Estius, post Sasboldum, quem citat : Hebraismo, ait Cornelius à Lapide, qui addit, quòd Hebræi verbalibus carent terminatis in *bilis :* more Hebræo participium pro verbali, ait Grotius.

Et sanè, sensus juxta hanc lectionem est multò naturalior, omniaque meliùs cohærent : *Restiti ei, quia reprehensibilis erat;* reprehensibilis autem : *quia priusquam venirent...*

12. *Prius enim quàm venirent...*

Explicat in quo Petrus erat reprehensibilis.

Petrus sentiebat legalia non esse servanda : hinc cum Gentilibus edebat, et eorum more, omnibus indifferenter cibis vescebatur : at cum Antiochiam venissent quidam à loco ubi præerat Jacobus, id est, quidam Judæi ab Jerosolymis.

ne ipsis scandalum faceret, à Gentilium convictu se subtrahebat.

Et tanta fuit vis hujus exempli à Petro dati, ut cæteri Judæi coassimularent (ita Gr.), id est, ejus simulationi consentirent; ita ut etiam Barnabas itinerum et apostolatûs mei comes, idem faceret.

Cùm ergo vidissem eos non rectè incedere juxta veritatem Evangelii, sed hâc simulatione quasi claudicare, dixi publicè Petro : Si tu Judæus, et ex Judæis oriundus, uteris evangelicâ libertate, et, ut tibi

segregabat se, timens eos qui ex circumcisione erant.

13. Et simulationi ejus consenserunt cæteri Judæi, ita ut et Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

14. Sed cùm vidissem quòd non rectè ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus : Si tu, cùm

---

Petrus, metu Judæos illos offendendi, erat enim apud illos grande piaculum, cibis à lege Mosaica vetitis uti : Petrus ergo, ne ipsis scandalum foret, se subtrahebat à convictu Gentilium.

Timens eos... timore non quidem mundano, sed charitatis, ne scilicet scandalizarentur.

Et hoc inordinatè, ait D. Thomas, quia veritas nunquam dimittenda est propter timorem scandali.

Erravit ergo Petrus non in fide, sed in facto; incautè scilicet, et cum scandalo Gentilium, simulans judaismum. Unde Gentiles meritò credere poterant judaismum sibi necessarium esse.

Fuit itaque in Petro vanus timor displicendi Judæis, et quædam indiscretio, seu inconsideratio quâ Gentiles scandalizavit.

Si autem Petrus erravit, si Ecclesiæ princeps et pastor verè fuit reprehensibilis; quis fidelium erit irreprehensibilis? quis non timeat? et de seipso non diffidat?

13. *Et simulationi ejus...* Gr. et coassimulabant ei et cæteri Judæi, etc.

Ita ut et Barnabas... Vide paraphrasim.

Quanta vis exempli! nihil pestilentius quàm malum prælati exemplum; quò dignitate eminentior est, eò periculosius est scandalum ab eo datum.

Caveat ergo sibi, et ad omnia sua dicta et facta attendat, qui præest aliis.

Validiora sunt exempla quàm verba : D. Leo.

14. *Sed cùm vidissem quod non rectè...* Gr. quòd non recto pede incederent ad veritatem, etc.

Erat quædam quasi claudicatio; modò ad Gentiles, modò ad Judæos inclinabat; cum illis gentiliter vivendo, cum his judaicè.

Syr. cùm vidissem eos, non rectà incedere in veritate Evangelii : seu, ut alii volunt : juxta veritatem Evangelii, quia peribat veritas:

Potest etiam dici, modò ad veritatem Evangelii propagandam conducibili.

Dixi Cephæ... Vide paraphrasim.

Observatio moralis.—Ex prædictis, ait D. Thomas, habemus exemplum, prælati quidem humilitatis, ut non dedignentur à minoribus et subditis corrigi; subditi verò exemplum zeli et libertatis, ut non vereantur prælatos corrigere, præsertim si crimen est publicum, et in periculum multitudinis vergat; hucusque D. Thomas, hic.

Hoc utrumque exemplum, tum humilitatis in Petro, tum libertatis evangelicæ et zeli apostolici in Paulo, rarum, sanctum, ædificatorium.

D. tamen Augustinus humilitatis Petri exemplum rarius, sanctius et difficilius arbitratur.

Rarius, inquit, et sanctius exemplum Petrus posteris præbuit, quo non

Judæus sis, gentiliter vivis, et non judaicè, quomodo Gentes cogis judaizare ?

visum est, communi cum Gentibus cibo indifferenter vesceris; cur exemplo tuo invitas et cogis Gentes judaizare?

---

dedignarentur majores à posterioribus corrigi, quàm Paulus, quo confidenter auderent minores majoribus, pro defendenda veritate, salvâ charitate, resistere : D. Aug. epist. ad Hier. citatus à Cornelio à Lapide.

Hanc objurgationem, pastor pro salute sui gregis libentissimè sustinuit : suo objurgatore admirabilior et ad imitandum difficilior : D. Augustinus à Fromondo citatus.

Hujus autem rei ratio videtur esse, quod rarius et difficilius sit invenire prælatum, qui à subdito corrigi non dedignetur, quàm reperire subditum, qui superiorem audeat corrigere.

Hoc tamen humilitatis exemplum, Petrus, pastor pastorum, toti dedit Ecclesiæ; reprehensus, in suum correctorem, non modo non excanduit; sed, ut ait Theophylactus, correctionem æquo suscepit animo.

Tacuit Petrus, ut qui primus erat in apostolatûs culmine, primus esset in humilitate : D. Gregor. hom. 18 in Ezechielem.

Felicem ergo dicamus quidem Petrum, qui lapsus zelantem reperit Paulum, qui christianâ charitate revelaret.

At non minùs felicem dicamus Paulum, qui superiorem corrigens, Petrum invenit humilem, qui correctionem æquo et grato suscepit animo.

Felicem denique dicamus Ecclesiam, quæ apostolicâ S. Pauli libertate, et admirandâ S. Petri, pastoris sui, humilitate, pacem et Evangelii veritatem servavit; et in his duobus Apostolis habuit exempla, tum humilitatis, quod imitentur prælati; tum libertatis, quod imitentur subditi.

Appendix hucusque dictorum. — Hoc factum Petri gentiliter cum Gentibus viventis; hæc ratio à D. Paulo Petrum corrigente allata; hæc D. Petri Paulo se corrigenti cessio, omnem debuit à Galatis scrupulum amovere, illisque doctrinam Pauli sanam, evangelicam et verè apostolicam demonstrare.

Nec enim quidquam Petrus contradicit; unde planum est quòd oppositionem Pauli æquo animo susceperit : Theophylactus.

Petrus silentio dicta confirmat : Theodoretus :

Adverte autem et nota progressum sermonis apostolici.

Primò, ostendit se ab ipso Christo Domino Apostolum fuisse institutum.

Secundò, suam doctrinam de circumcisione abrogata et Gentilibus non imponenda, in concilio Jerosolymitano fuisse confirmatam. Ab Apostolorum primariis se in apostolatûs socium receptum fuisse.

Tandem, doctrinæ suæ puritatem et suam in illius veritate firmitatem et constantiam, ostendit ex eo quòd Petrum ipsum, cum Judæis judaizantem, publicè arguerit.

His ergo positis ad calumnias refutandas necessariis, jam aggreditur legis abrogationem probare.

Probat autem, primò ex legis insufficientia ad justificandum; utpote quæ instituta erat, non ad dandam justitiam, sed ad significandum et figurandum Christum, per quem erat peccatorum remissio et vera justitia conferenda.

Itaque dici potest quòd post multas de facto probationes, jus tandem allegat in quo legis abrogatio fundatur, legis nimirum insufficientiam.

Hoc autem dogma sic allegat, ut ex eo absurdum impossibile contra suos adversarios deducat.

15. Nos, naturâ Judæi, et non ex Gentibus peccatores;

Nos ipsi, qui Judæi naturales, seu à nativitate sumus, non proselyti ex Gentibus infideles et idololatræ nati,

16. Scientes autem quòd non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi; et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis : propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro.

Scientes tamen quod ex operibus legis Mosaicæ non justificatur homo, justitià nimirum spirituali, internâ, et ad vitam æternam pertinente; sed per fidem in Jesum Christum; nos, inquam, relicto vitæ genere in quo nati et educati sumus, ad Christum confugimus, christianismumque suscepimus : ut per fidem in Christum, justitiam consequeremur, quæ vitam secum trahit æternam, et quam lex nemini contulit.

17. Quòd si quærentes jus-

Si ergo quærentes per fidem in Chris-

15. *Nos naturâ Judæi...*

Non constat apud sacros auctores ad quem, aut ad quos hæc verba dirigantur : an sit continuatio objurgationis Petri, ut existimant D. Hieronymus et Theodoretus : an, relicto Petro, sermonem vertat ad omnes Judæos præsentes, seipsum etiam comprehendens, non ut Petrum doceat, sed discipulos, ait D. Chrysostomus : an, mutato sermone, clam ad Galatas sua verba dirigat.

Hoc posterius cum plerisque recentioribus sic eligo tanquam probabilius, ut fatear propter hoc in re nihil immutari : eadem quippe erit ratiocinatio, ad quemcunque dirigatur.

Itaque probabilius est quòd D. Petri correctio finierit cum n. 14.

Autem 15. Apostolus sua verba dirigat ad Galatas, inchoatum ad illos sermonem prosequens.

Nos ipsi, qui Judæi nati sumus ex sanctis patribus, sub sancta lege, *naturâ*, id est, nativitate *Judæi.*

Et non ex gentibus peccatores, id est, non proselyti, sicut vestri doctores : neque gentiles idololatræ, legis divinæ ignari, ex impiis et profanis parentibus, nati, quales illi fuerunt.

16. *Scientes autem,...* persuasi tamen *quòd ex operibus legis* Mosaicæ, *nùllus homo justificatur* verâ, spirituali et internâ justitià, quæ Deo gratum faciat et æternâ vitâ dignum.

Nisi per fidem, id est, sed tantùm per fidem in Jesum Christum, in lege figuratum, et promissum ut ipsius legis finem.

Et nos in Christo Jesu credimus. Gr. credidimus, *ut justificemur.* Gr. ut justificaremur, etc.; id est, etiam nos, judaismo relicto, in quo nati et educati fuimus, christianismum amplexi sumus, in Jesum Christum credentes, ut per fidem in eum, veram consequeremur justitiam.

Propter quod ex operibus, id est, propterea quòd : non est conclusio, sed repetitio : vel intellige, ut versio Syriaca : quoniam *ex operibus legis;* scilicet, ut legis sunt, et sine gratia Christi factis, *non justificabitur omnis caro :* seu nulla caro, id est, nullus homo, sive judæus, sive gentilis.

Quicunque enim justi sunt, ex fide justificati sunt, sicut Abraham, Isaac, Jacob et cæteri sancti, ait Ambrosius.

17. *Quòd si quærentes justificari in Christo...* Syr. quòd si dum studemus justificari per Christum, reperimur et ipsi peccatores, ergo Jesus Christus minister est peccati.

tificari in Christo, inventi sumus et ipsi peccatores;	tum justificari, non sumus reverà justificati, sed, contra, facti sumus prævaricatores, quia nimirum legem Mosaicam deseruimus; quæ tamen, ut vobis pseudoapostoli prædicant, necessaria est ad salutem;
Numquid Christus peccati minister est?	Nonne sequitur inde, quod est horrendum dictu, Christum esse auctorem et ministrum peccati, utpote qui legem Mosaicam abrogavit, ut legem evangelicam doceret ad justificandum non sufficientem?
Absit.	At impossibile quòd Christus sit auctor peccati; ergo et quòd ipsi obediendo facti simus prævaricatores;
18. Si enim quæ destruxi iterum hæc ædifico, prævaricatorem me constituo.	Quinimò si legem Mosaicam, quam abrogavi, iterum instauro, sive meà prædicatione, sive observantià, ego me legis prævaricatorem constituo.

Allegatà in superiori versu semel et iterum legis insufficientià ad homines justificandos; et ob hanc legis insufficientiam Judæorum ad Christum conversione suppositâ, jam ex judaizantium errore ostendit horrendum sequi absurdum.

Quòd si quærentes... id est, quòd si nos naturâ Judæi, relicto judaismo, *quærentes* per fidem in Christum *justificari*, non sumus reverà justificati, sed è contra, peccatores inveniamur, ob legis derelictionem, quæ, ut vobis prædicant pseudoapostoli, necessaria est ad salutem.

Ergo *Christus Dominus*, peccati destructor, *peccati* auctor et *minister est :* ipse enim legem abrogavit, ipse fidem suam nobis præcepit.

Absurdum et horrendum dictu, quòd Christus qui tollit peccata mundi, qui pro peccato delendo mortuus est, peccati sit auctor et minister.

Absurdum ergo et impossibile quòd legem deserentes peccaverimus, et in Christo peccatores inveniamur et legis prævaricatores.

Quinimo peccatores et prævaricatores erimus si ad legem redeamus : *Si enim quæ destruxi....*

Potest in forma sic ratiocinari :

Si lex mosaica Christianis, seu in Christum credentibus, est necessaria ad salutem, ut docent pseudoapostoli, Christus, ipsa sanctitas, et peccati destructor, erit peccati auctor; et nos Judæi, qui legem deseruimus pro Christo, erimus prævaricatores : absurdum autem et impossibile est ut Christus Dominus, ipsa sanctitas, sit peccati auctor et minister; absurdum ergo et impossibile quòd lex sit ad salutem necessaria, et quòd nos Judæi, legem deserentes, simus prævaricatores.

Quinimò, si christianismo suscepto, ad legem redeamus, peccatores, seu prævaricatores erimus.

18. *Si enim quæ destruxi...*

Alterum hìc quasi concatenat rationem, quâ probat in legis abolitione perseverandum, quia ad illam rediri non potest sine prævaricatione in illam.

Dicebant judaizantes pseudoapostoli quòd legem deserere, esset prævaricari et peccare :

Contra, Apostolus dicit quòd ad legem redire, sit prævaricari et peccare.

Siquidem legi credens, legem deserui, et ad Christum accessi; legi mortuus sum, ut per Christum Deo vivam : ipsa enim lex mihi Christum, ut finem suum monstravit; ad ipsum me, quasi manu, duxit : ad illam ergo rediens contra illius intentum, illius prævaricator fierem.	**19. Ego enim per legem, legi mortuus sum, ut Deo vivam.**
Quod si quæras quomodo legi mortuus, Deo vivam; respondeo, per Baptismum Christo concrucifixus sum.	**Christo confixus sum cruci.**
Christo itaque confixus, ipsique insitus, ipsius vitam quasi exsugo : hinc vivo vitâ spirituali et divinâ, non ego, non vetus	**20. Vivo autem jam non ego, vivit verò in me Christus.**

Hoc autem sic enuntiat : Si legem Mosaicam, quam abrogavi, iterum instauro, sive illam prædicando ut necessariam, sive illam ut talem observando, ego *me prævaricatorem legis constituo...*

19. *Ego enim per legem...*

Probat quòd ad legem rediens, erit prævaricator legis quia legi credens, legem deserui, et ad Christum accessi, ut Deo vivam.

Quasi diceret : Ipsa lex mihi Christum, scopum et finem suum præmonstravit : ipsa mihi dixit : *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris; tanquam me, ipsum audietis.* Deut. 18.

Ad hunc Prophetam ipsa lex me quasi manu duxit :

Legi ergo credens, legi mortuus sum, et in Christum credidi, ut Deo per Christum, et in Christo vivam.

Ad legem ergo rediens, legem denuò servans, legis fierem prævaricator; quia contra legis finem et intentum, ad illam redirem.

Christo confixus sum cruci. Gr. concrucifixus sum. Syr. unà cum Christo confixus sum.

Separatim, ut puto, legenda sunt hæc verba : est enim separata sententia quâ declarat quomodò legi mortuus, vivat Deo.

Ab his itaque verbis, Paulus hominis per Christum justificati personam in se transferens, justificationis beneficium magnificè exaggerat, ut, hoc beneficio cognito, efficaciùs arguat Galatas qui illud contempserint, eisque propterea dicere possit : *O insensati Galatæ....!*

Jam ad verba. Quòd si quæras quomodo legi mortuus, vivam Deo? respondeo,

Christo confixus... Per Baptismum Christo concrucifixus, commortuus et consepultus, priorem vitam deposui, in aliam transii.

Huic vivo, cujus vitam indui, ait Theodoretus.

Huic vivo, cui sum concrucifixus : Christi enim crucifixio et mors, vita nobis est, ait divus Chrysostomus.

Hujus vitam exsugo, cui per Baptismum insitus sum, sicut ramus arbori.

Arbori crucis insertus, communem arboris succum et vitam haurio, gratiam scilicet et charitatem. *Hinc vivo jam non ego.*

Duplex hic notatur miraculum, ait divus Chrysostomus. Primum, quòd Christus mortuum vivificat; secundum, quòd per mortem largitur vitam.

20. *Vivo autem jam non ego...* Vide paraphrasim.

Unde non tam ego vivo, quàm Christus in me per gratiam suam; ipse animæ meæ vita; ipse me suo spiritu movet et gubernat; ipsius sequor motus et voluntatem, non meam.

ille homo, qualis eram; non ego, non à me ipso: sed Christus, fons gratiæ, auctor justitiæ, vita mea est, totiusque meæ spiritualis vitæ principium.

autem nunc vivo in

Quod autem hanc divinam vitam habeo in carne mortali, tot peccatis et miseriis obnoxiâ;

vivo Filii Dei,

Hoc debeo, non legi, sed fidei quam habeo in Filium Dei;

exit me, et tradidit se-
ım pro me.

Qui me nihil merentem, imò me inimicum suum dilexit, et in tantùm dilexit, ut semetipsum in mortem tradiderit, ut mihi vitam daret æternam.

Non abjicio gratiam

Non sperno hoc ineffabile Dei donum, quærens aliunde justificari, ut pseudo-apostoli; quasi Christus nobis non sufficiat ad salutem; quo maximam sanè Christo faciunt injuriam:

---

autem nunc vivo in carne...
autem sic spiritualiter, à peccatis veteris hominis liber, vivam in rtali carne, tot vitiis et imperfectionibus obnoxiâ, hoc debeo fidei m Dei. Vide paraphrasim.

ilexit me.... Quis? quem? Filius Dei et Deus, homuncionem; Do- servum; Sanctus sanctorum, peccatorem; omnia et omne bonum, ıihil. O bonitas! ô ineffabilis mysterii dispositio! etc.

:didit semetipsum pro me.
:rbis declarat par esse, ait D. Chrysostomus, ut unusquisque nostrûm ıus gratias agat Christo, quàm si ob ipsum solum mortuus esset: nim recusaturus erat, vel ob unum, tantam exhibere dispensatio- leo singulum quemque hominem pari charitatis modo diligit, quo rbem universum. D. Chrysostomus, hic.

[uisque ergo baptizatus et in Christo justificatus, cum Apostolo po- ɜre: *Christo confixus sum cruci,* quia mors et vita Christi fuit illi ıicata; ipsi totus Christus fuit datus, et factus quasi suus; totus t.

etiam et dicere potest: *qui dilexit me....* et quia me dilexit, *tra- netipsum pro me.*

lum quemque pari charitatis modo diligit, quo diligit orbem uni-

lis tantùm prodest, quantùm omnibus; pro uno solo redimendo erat mori.

s ergo sic agere debeo, ac si pro me solo mortuus esset. Se totum dit; totum itaque et plusquam totum ipsi me debeo: quid enim

m abjicio gratiam Dei...
: ultimo versu nova ratio continetur: Christus enim ideo mortuus ıos morte suâ redimeret, justitiamque nobis mereretur.

em ex lege justificari poteramus, ergo supervacanea est mors Christi: em credat Christum tot et tanta passum frustrà?

:ui credit, Dei gratiam abjicit.

bjicio gratiam Dei. Si gratiam Dei spernit et abjicit qui justifica-

Si enim per legem nobis datur justitia, lexque justificandi vim habet; ergo Christus frustrà mortuus est.	Si enim per legem justitia: ergo gratis Christus mortuus est.

tionem quærit in lege, eamdem gratiam magìs spernere et sceleratiùs abjicere videtur ille qui, post Baptismum, seu post pœnitentiam, peccato sordidatur.

Itaque de peccatoribus relapsis meritò dici potest, *O insensati! etc.*

Synopsis disputationum divi Hieronymi et divi Augustini in hoc caput.

Præcedentis capitis explicatio multiplicem suscitavit inter divum Hieronymum et divum Augustinum litem, et acrem disputationem, ut patet ex eorum epistolis. D. Hieron. epist. 86 et seq. usque ad 97. et D. August. epis. 8. usque ad 19. tom. 2. operum divi Augustini.

Primò, disputârunt de legalibus ipsis, nimirum quando cessaverit lex vetus, et legalia præcepta.

Divus Hieronymus duo distinguebat tempora; unum ante passionem Christi, et tunc viva erant legalia, inquiebat; aliud post passionem, et tunc mortua erant et mortifera.

Divus Augustinus tria distinguebat tempora; ante Christi passionem unum, et tunc erant viva legalia; aliud post passionem, sed ante promulgatam gratiam, et tunc erant quidem mortua; tertium post gratiam promulgatam, et tunc fuerunt et mortifera.

In hoc verior videtur divi Augustini sententia: lex enim vetus obligare cessavit in Pentecoste, ubi promulgata fuit lex nova; non tamen ita cessavit, quin ad tempus servari posset, donec Judæi paulatim et suaviter ab ea abducerentur..

Ratio autem cur Judæi non fuerint à legalium observantia statim prohibiti, fuit ne viderentur legalia mala fuisse, sicut idololatria, et ne viderentur Judæi pari gressu cum idololatris ambulasse. Mater synagoga cum honore fuit ad tumulum deducenda, ait Augustinus.

Secundò, disputârunt de legalium observatione ab apostolis: num illi legalia verè servaverint.

Divus Hieronymus, quia putavit legalia post passionem mortifera, hinc credidit Apostolos ea non servâsse, sed simulâsse, ne scandalum facerent Judæis conversis, et legem adhuc servantibus.

Divus Augustinus, è contra, quia legalia tunc inutilia quidem credidit, sed nundum mortifera, dicebat quòd Apostoli verè servaverint illa, sed in eis nullam spem reposuerint, utpote quæ sciebant ad salutem inefficacia.

Tertiò, disputârunt de facto Petri, an peccaverit?

D. Hieronymus dicit Petrum in sua simulatione non peccâsse; quia ex charitate simulabat, non ex aliquo timore mundano.

D. Augustinus asserit quòd venialiter peccaverit, propter indiscretionem; quippe Judæis nimis adhærendo scandalum dedit Gentibus, ut secum judaizarent; et crederent judaismum ad salutem necessarium.

Quartò, disputârunt de Pauli reprehensione, an vera fuerit? an simulatoria?

D. Hieronymus vult simulatoriam fuisse, sicut Petri simulatoria fuit observantia legalium.

D. Augustinus dicit Paulum verè reprehendisse, et Petrum verè servasse legalia.

Communiter creditur D. Augustinum propiùs ad mentem D. Pauli acces-

sisse, qui dicit Petrum non rectè ambulasse, et ideo fuisse reprehensibilem, seu reprehensione dignum.

Et reverà hæc interpretatio probabilior est, et eam secuti sumus in paraphrasi et in commentario.

Lectu tamen, et observatu dignissima divi Joannis Chrysostomi interpretatio de simulatoria Petri judaizatione, et simulatoriâ Pauli reprehensione.

Divus enim Chrysostomus idem senserat ac divus Hieronymus, et post eos Theophylactus et Baronius.

In hac opinione Petrus simulavit judaismum, ut simulatâ Pauli reprehensione, omnes Judæos à Judaismo retraheret: ita ut hæc omnia ex composito utriusque consensu gesta fuerint.

Huic opinioni favet textus Græcus κατὰ πρόσωπον, *secundùm faciem;* id est, in speciem, ait D. Chrysostomus; favet et quod n. 13. dicitur. *coassimulabant,* id est, ait Chrysostomus, et simulaverunt cum eo cæteri Judæi.

Nec dici debet quòd hoc faveat mendacio: est enim stratagema potiùs quàm mendacium, ait Cornelius à Lapide, quem vide pag. 396, columnâ 2; facta potiùs et faciliùs excusantur à mendacio, quàm verba.

Fuisset quidem mendacium, si Petrus judaismum exteriùs simulasset, quem interiùs in corde detestaretur: sed hoc non docuit divus Joannes Chrysostomus, nec divus Hieronymus, ait idem Cornelius, ibidem 1. columnâ.

Hinc idem Cornelius putat quòd in quæstione de simulatione et mendacio, non sese invicem satis intellexerint divus Hieronymus et divus Augustinus, ibidem 395, in fine 2. columnæ.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Dei minister ab exemplo S. Pauli discat nihil in suo ministerio negligendum, nihilque omittendum, quod possit opus Dei promovere; sed omnia salutis animarum obstacula sollicitè submovenda. Vide in commentario n. 1, 2.

Ab ejusdem exemplo discat generositatem, quâ veritatem evangelicam propugnare debet, n. 5. ibidem discat et prudentiam.

Secundo. — Omnis Christianus ab eodem Apostolo discat quid in prælatis et superioribus ecclesiasticis considerare non debeat, scilicet quid aliquando fuerint; et quid debeat considerare, nimirùm quod in Ecclesia sunt Dei ministri, Christi, summi Pontificis, vicarii, Ecclesiæ columnæ, n. 6.

Tertio. — Prælatus ita miretur suavem Dei in hominum salute procuranda providentiam, ut et illam imitetur, suavi et prudenti charitate suos gubernans subditos, n. 9.

Ibidem et ab Apostolis discat concordiam amare et quærere, n. 9.

Observet et charitatem in pauperes, apostolico muneri essentialem esse, n. 10.

A facto Petri, Judæos et ipsum Barnabam, Pauli comitem, ad simulationem inducente, animadvertat malo prælati exemplo nihil esse pestilentius, n. 13.

Ab ejusdem Petri humilitate, qui non dedignatur à subdito corrigi, eamdem in simili casu discat humilitatem, n. 14.

Quarto. — Omnis Christianus ex versibus 17, 18, 19. discat, et certissimè credat Jesum Christum nostræ salutis auctorem esse.

Hoc lex ipsa docet, ad Christum, quasi ad scopum suum collimans et manu ducens.

Hoc Deus ipse, legis auctor, confirmavit per infinita prodigia, in hujus veritatis testimonium patrata.

Videantur motiva credibilitatis christianæ fidei.

Christiano itaque in Christum credenti et ab eo salutem speranti, nihil timendum, quippe Deus ipse nostræ salutis est vas et sponsor, cui in die judicii confidenter cum Richardo à Sancto Victore poterimus dicere :

Tot et tantis signis, et tam miris prodigiis, quæ nonnisi per te fieri possunt, confirmâsti doctrinam tuam, ut nobis timendum non sit in die judicii : nonne enim cum omni fiducia Deo dicere poterimus : Domine, si error est, à te ipso decepti sumus.

Quinto. — Ibidem Christianus ex versibus 19 et 20. discat quòd Christus, præsertim in cruce pendens, sit salutis auctor; quia ibi victima peccatorum nostrorum purgationem faciens in sanguine suo.

Ponderet itaque dicta n. 20, *qui dilexit me*, quis dilexit? quem dilexit? *Et tradidit semetipsum pro me.* Singulum quemque pari charitatis modo diligit quo diligit orbem universum. Vide commentarium.

Sexto. — Ibidem et Christianus discat modum quo fiat hujus Victimæ salutaris particeps, nempè si unà cum Christo crucifigaris.

Primò, per Baptismum quidem, quo credentes fiunt membrum Christi, et unum cum illo corpus, illiusque Spiritu sanctificantur et animantur.

Secundò, per sacramentum etiam Pœnitentiæ, quo fideles in Christi sanguine lavantur à peccatis post Baptismum commissis.

Tertiò, per frequentes actus fidei, per charitatem operantis, quà tu te Christo pro te patienti uniaris, compatiaris, illum tu tibi proprium reddas, ipsiusque mortem facias tuam, quam corde contrito pro tuis peccatis offeras Deo.

Respice, ô Deus! in faciem Christi tui, pro me patientis, pro me morientis, pro me in cruce, cum lacrymis et clamore valido deprecantis; et propter hunc unigenitum, dilectumque Filium tuum, Redemptorem meum, parce miserrimo peccatori, sua peccata deflenti, detestanti, horrenti.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

ICREPATIS paternè Galatis, ỹ. 1, pergit apostolus variis argumentis obare nos justificari, non per legem Moysis, sed per fidem in Jesum ristum.

Primum argumentum desumit ab ipsa Galatarum experientia : iritum justificantem recepistis, ô Galatæ! et per ipsum multa miralia operati estis : hoc posito,

Peto à vobis, an lex, an fides vobis Spiritum Sanctum dederit? Si les, ut scitis, cur ergo stultè quæritis in carne, quod per fidem in iritu Sancto reperire cœpistis, ỹ. 2, 3, 4, 5?

Secundum petit, ỹ. 6, ab exemplo Abrahæ ante legem justificati r fidem; spirituales Abrahæ filii justificantur sicut illorum pater raham : atqui per fidem justificatus est Abraham, Scripturâ teste; go et spirituales Abrahæ filii, sicut prædictum est Abrahæ : Benecentur in te omnes gentes, ỹ. 7, 8, 9.

Tertium, ỹ. 10, petitur ex maledicto quod lex intentat suis transessoribus, quasi diceret : Tantùm abest ut benedicantur qui in eribus legis justitiam quærunt, quinimò maledictioni subsunt; lex im maledicit omnibus suis transgressoribus : atqui omnes qui sunt b lege, legem transgrediuntur; quia lex jubet et non dat obediendi atiam : omnes ergo subsunt maledictioni legis, ỹ. 11, 12.

Christus autem in se credentes liberat à legis maledicto; factus se pro nobis maledictum, eisque largitur benedictionem Abrahæ omissam, ỹ. 13, 14.

In hoc tertio argumento quartum inseruit : conglobat enim ratios. Quartum ergo petitur ab auctoritate Habacuc. Justus ex fide vit, ait Propheta : lex non dat fidem, non dat ergo justitiam, aniæ vitam; ad summum dabat corporalis vitæ conservationem, 11, 12.

Quintum petitur à testamento Dei facto Abrahæ, ỹ. 15. Testamenm hominis ritè factum nemo invertit, aut immutat : à fortiori nec i testamentum immutabitur : atqui Deus testamentum fecit rahæ; promisit enim ei quòd per Filium ejus, nempe Christum, nnes gentes benedicerentur, et æternam possent hæreditatem obere : hoc ergo testamentum stabit, nec lex, post 430 annos surveniens, illud immutabit : ergo per Christum, Abrahæ Filium,

seu per fidem in Christum, est benedictio, justificatio et hæreditatis possessio, ỳ. 16, 17, 18.

Ex omnibus hucusque dictis restat concludendum nos per Christum, seu per fidem in Christum justificari, non per legem.

In reliquo capite quasdam solvit objectiones, quibus ita respondet, ut et breviter ostendat promissionis et legis discrimina, promissionisque supra legem excellentias, quas vide in commentario, ỳ. 19, 20, 21, et in paraphrasi ibid.

Denique, hoc caput concludit pulchrâ legis cum pædagogo comparatione, Pædagogus pueris datur ad tempus, ita et lex Judæis data est ad tempus, quasi pædagogus qui duceret ad Christum : cùm ergo advenerit Christus, jam pædagogo non est opus, sed ut in Christum credant; per quam fidem, non Judæi tantùm, sed et omnes quicunque, fiunt filii Dei, semen Abrahæ, promissæ hæreditatis hæredes.

CAPUT TERTIUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. O INSENSATI Galatæ, quis vos fascinavit non obedire veritati,	O STULTI! quis vos dementavit quasi fascino seu magico carmine, ut veritati vobis traditæ non pareretis, eam scilicet retinentes;
Ante quorum oculos Jesus Christus præscriptus est, in vobis crucifixus?	Vos, inquam, ô Galatæ! ante quorum oculos, per prædicationem meam descriptus et depictus est Jesus Christus, velut in cruce pendens, illumque per fidem, quasi in vobis crucifixum intuiti estis, seu quasi ob oculos vestros crucifixus esset.

CAP. III. 1. *O insensati Galatæ!* Hoc ex paterno compassionis affectu dicit ingemiscens et animo corrigendi, sicut Christus, Luc. 24. 25. *O stulti*, etc., non animo convitiandi, quod prohibetur à Christo, Matth. 5. 22.

Quis vos fascinavit, id est, quis oculos mentis vestræ quasi magico fascino illusit?

Tanquam verus pater filios suos errantes sic increpat Apostolus, ut et excuset, eorumque errorem rejiciat in pseudoapostolos, quasi fascinatores.

Veritati non obedire.

Hæc verba non habet Syrus, nec Ambrosius nec D. Chrysostomus.

Id est, ut Evangelicæ veritati vobis traditæ non obediretis, sed ut, veritate rejectâ, errori crederetis et pareretis?

Ante quorum oculos Jesus Christus. Gr. quibus ob oculos Jesus Christus præscriptus est, in vobis crucifixus; quasi diceret, in quibus vobis, estque Hebraismus.

Sed sive legatur *quibus in vobis*, ut Hebraismus; sive legatur *in vobis*, ut superfluum, est hyperbaton, sicque construi debet:

Ante quorum oculos, in vobis præscriptus est Jesus Christus crucifixus, id est, repræsentatus est ut crucifixus, et quasi ob oculos vestros in cruce pendens.

Sermo cum pictura comparatur; sicut enim pictura oculis, sic sermo intellectui res repræsentat.

Gr. προεγράφη, descriptus, depictus, repræsentatus. Hinc Syrus transtulit. nam ecce quasi pingendo depictus fuerat coram oculis vestris Jesus Christu crucifixus; et Arab. versio: depictus fuerat.

Ambrosius tamen habet, ante quorum oculos Christus Jesus proscriptus est, et in vobis crucifixus est.

Alii multi legunt proscriptus, id est, condemnatus, inter quos Baronius ad an. 35, qui putat etiam quosdam Galatas fuisse Jerosolymis, quando Jesus Christus condemnatus et crucifixus fuit.

Juxta quos hic erit sensus:

Ante quorum oculos, quibusdam vestrûm præsentibus et spectantibus, Jesus Christus Jerosolymæ fuit condemnatus et crucifixus.

Positâ Baronii conjecturâ, hic sensus esset ad litteram, et naturalis, et præterea hunc versum connecteret cum præcedente in secundo capite.

Scitis quòd per Baptismum, et per manuum nostrarum impositionem, Spiritum Sanctum accepistis, et per eum prophetâstis, linguis locuti estis, miracula patrâstis; unum ergo à vobis peto :	2. Hoc solùm à vobis volo discere :
Lexne dedit vobis Sanctum Spiritum, et has Spiritûs operationes?	An ex operibus legis Spiritum accepistis?
An verò fides in Jesum Christum, quæ vobis per prædicationem oblata est? Certissimè non lex, sed fides.	An ex auditu fidei?

Sed primus est divi Chrysostomi, Theodoreti, Theophylacti, et juxta textum Græcum, ideo præferendus.

Observatio moralis. — D. Paulus Galatas sanaturus, ut sapiens medicus, morbi causam et principium observat et tangit, scilicet Christi pro nobis mortui oblivionem; seu non attentam ad Christum, Filium Dei, pro nobis crucifixum, considerationem.

Si enim mortis hujus meritum et effectum perpendissent Galatæ, ad legalia nunquam recurrissent : si Christum in cruce, ut justitiæ fontem, et humanæ salutis remedium, attentè per fidem intuiti fuissent, ad dissipatas legis cisternas et ad egena elementa non recurrissent.

Ut idem nobis non eveniat, et ne quid simile nobis exprobrari possit, Christum pro nobis in cruce pendentem, suoque sanguine peccata nostra purgantem, oculis fidei semper intueamur.

Vide pendentem et de suo sanguine tibi medicamentum conficientem, ait D. Aug.

Imago Crucifixi sit quasi liber ubique tibi deprædicans tuæ redemptionis beneficium.

Crux, cum suo titulo, Jesus Nazarenus, etc. salvator, sit imago Christum, suo sanguine tuam salutem operantem, repræsentans.

Dei autem sanguine redemptus, in tuum Redemptorem spera; à tuo Salvatore salutem exspecta, in illo salutis fonte salutem hauri, fide, spe, charitate, seu fide per charitatem operante.

Harum virtutum actus sint in nobis ad vitam gratiæ quasi continui, sicut ad vitam naturæ motus cordis est continuus : In te, Domine, speravi, etc.

2. *Hoc solùm à vobis volo discere...*

Galatæ Spiritum Sanctum visibiliter receperant cum charismatibus ejus, scilicet dono linguarum, prophetiæ, curationum, etc. : id enim eo tempore erat ordinarium.

Hoc facto, Galatis omnibus noto, hìc supposito; quærit ab eis ut illos urgeat : *An ex operibus legis...*

Nota post D. Hieronymum à Gagnæo observatum, quòd non dicit Paulus, *an ex operibus?* sciebat enim Cornelium centurionem ex operibus Spiritum accepisse; sed addit, *an ex operibus legis?*

An ex auditu fidei? id est, an ex fide, quam per prædicationis auditum recepistis?

Manifestum erat quòd non ex operibus legis, de quâ nondum audierant : ergo per fidem. Unde concludit quod ab initio dixit, illos scilicet insensatos.

3. *Sic stulti estis...* post signa, ad circumcisionem devenistis; post apprehensam veritatem, ad typos recidistis; post conspectum solem, lucernam quæritis; post solidum cibum, ad lac recurritis. D. Chrysostomus.

3. Sic stulti estis, ut, cùm spiritu cœperitis, nunc carne consummemini?	Cur ergo sic stulti estis, ut salutem à Spiritu Dei exorsi, illius consummationem quæratis in carnalibus et corporeis cæremoniis?
4. Tanta passi estis sine causa?	Tantanè pro Christo frustrà, et sine merito passi eritis?
Si tamen sine causa.	Spero quòd non sine causa : si enim resipiscatis, et ad Deum conversi fueritis, pro vestris passionibus mercedem habebitis.
5. Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et operatur virtutes in vobis,	A vobis itaque peto, an Deus qui Spiritum Sanctum vobis dedit, et per suam potentiam inter vos miracula fecit,
An ex operibus legis? an ex auditu fidei?	An ex operibus legis? an ex fide Christi audita ex me id faciat? Subauditur hìc Galatarum responsio, quod per fidem, etc. et hanc responsionem in mente habens, prosequitur.
6. Sicut scriptum est : Abraham credidit Deo, et re-	Sicut Abraham incircumcisus, et ante legem, accepit Spiritum Sanctum, et jus-

Quot christiani, quot religiosi, hanc Galatarum dementiam imitantur! à spiritu incipiunt, carne finiunt; à spiritualibus exorsi, ad carnalia retrocedunt.

4. *Tanta passi estis...*

Præcedentis expressionis duritiem emollit, illorum jacturæ et damno compatiens. *Tantane...* deinde bonam eis spem ingerens : *Si tamen...* spero quòd, etc. Vide paraphrasim.

Observatio moralis. — Galatæ Spiritum Sanctum visibiliter acceperant, miracula fecerant, varias pro Christo passiones et persecutiones toleraverant; et post tot rectè facta et perpessa exciderant à gratia.

Quis ergo non timeat? uno peccato potest totius vitæ sanctitas et meritum deperdi : timeamus, humiliemur, oremus : *Et ne nos inducas...*

At si per fragilitatem cecideris, ne desperes; si enim volueris, poteris per Christi gratiam ad Deum converti; et per pœnitentiam tua revivíscent opera bona.

Galatarum error à curioso falsorum doctorum auditu exorsus est.

Sic sæpè curiosior unius mali libri lectio, una cum nebulonibus audacior et liberior conversatio, fidem in mente destruit, errorem in illam inducit, cor ad rebellionem impellit.

Hincque carnalia desideria et opera; unde et mors animæ, alienatio à Deo, omnium denique bonorum deperditio.

5. *Qui ergo tribuit.* Gr. subministrans. Syrus indidit. *Vobis spiritum, et operatur.* Gr. efficiens, id est, qui per suam vim operatur miracula, *in vobis*, id est, inter vos : fortè erant quidam errore non corrupti qui adhuc miracula patrabant : vel *operatur*, pro *operabatur*.

Repetit primam rationem, ut nectat cum secunda in versu sequente contenta.

Quia manifestum erat quòd Galatæ responsuri erant, *per fidem;* hanc responsionem supponens Apostolus et in mente habens, quasi illam verbis expresserit, prosequitur :

6. *Sicut scriptum est : Abraham credidit Deo...*

tificatus est, quia Deo credidit. Genes. 15; ita et vos ex fide Christi justificati estis.

Cognoscatis ergo quòd fides, non lex, faciat veros Abrahæ filios; ad quos, consequenter, pertinet benedictio, justitia, et salus Abrahæ promissa.

Hinc Scriptura prospiciens, et prævidens gentes à Deo justificatum iri ex fide, multò ante illud Abrahæ prædixit (Gr. præevangelizavit), id est, hoc lætissimum dedit ei nuntium,

Scilicet, quia omnes gentes justificabuntur et salvabuntur in te, id est, in semine tuo, in Christo, seu per Christum et per fidem in Christum.

Fideles itaque, fidem Abrahæ imitantes,

putatum est illi ad justitiam.

7. Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ.

8. Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ:

Quia benedicentur in te omnes gentes.

9. Igitur qui ex fide sunt,

Paucis hìc dicit quod fusiùs ad Rom. 4, n. 9, estque secundum argumentum quo probat, ex fide, non ex operibus legis, fieri justificationem, ab exemplo Abrahæ deductum, qui ante circumcisionem et multò ante legem justificatus est; quia Deo credidit promittenti semen ex uxore sterili. Genes. 15. 6.

7. *Cognoscite ergo*. Syr. scitote.

Quia qui ex fide, id est, quia credentes, fidem Abrahæ imitantes, sunt spirituales Abrahæ filii, et qui à Deo in Abraham sunt benedicti: ut ipsi Abrahæ prænuntiatum est. Vide versum sequentem.

8. *Providens autem Scriptura...* id est, prævidens.

Loquitur de Scriptura velut de homine, hinc *Scriptura* prospiciens et *prævidens...* id est, Spiritus Sanctus in Scripturis loquens.

Vel sicut Syriaca versio: cùm enim præsciret Deus per fidem justificatum iri, etc.

Prænuntiavit.... Gr. præevangelizavit: hoc nuntium lætissimum dedit Abrahæ, nimirum.

Quia benedicentur, justificabuntur, ut audiant: *Venite, benedicti.*

In te, id est, per tuum semen, seu per Christum filium tuum et per fidem in eum, vel ad tui similitudinem.

Omnes gentes, id est, omnes prorsus nationes, seu hebraicæ, seu gentiles.

Hinc Christus Judæis dixit de Abraham, *vidit diem meum et gavisus est.* Hinc enim maximum Abrahæ gaudium, quia pater omnium justorum et sanctorum: seu, ut ait Ambrosius, quia forma factus est omnium credentium, ut hi benedicti in eo sint, qui credunt: sequentes enim fidem ejus, participes fiunt benedictionis ejusdem.

Hinc etiam potest optimè explicari, *benedicentur in te*, id est, ad tui similitudinem, nempe per fidem, sicut et tu propter fidem tuam benedictus et salvatus es.

Hinc pater fidei nostræ Abraham.

9. *Igitur qui ex fide sunt...* Syr. itaque fideles benedicuntur in Abraham fideli.

Abraham per antonomasiam fidelis dicitur, quia fides in eo maximè eluxit, ob quam vocatur pater et dux fidelium.

Ex supradictis potest hic fieri syllogismus

Qui Deo credunt, seu fideles, sunt spirituales fidelis Abrahæ filii, et hi

benedicentur cum fideli Abraham.

cum fideli Abraham benedicti sunt et per fidem justificantur, et salvantur, sicut Abraham justificatus et salvatus est.

10. Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt :

E contrà verò de iis qui ex lege quærunt justitiam : tantùm abest ut benedicantur, quinimò sunt sub maledicto legis :

---

justificantur sicut Abraham, illorum pater : atqui Abraham sine circumcisione et sine operibus legis, per fidem justificatus est, sacrà Scripturà teste. Gen. 15. 6 ; ergo et fideles, seu spirituales Abrahæ filii, ejusque fidei imitatores, per fidem justificantur, sicut Abrahæ prædictum est, *benedicentur in te...* id est, ad tui similitudinem per fidem justificabuntur omnes nationes, et tandem tecum audient à Christo, filio Dei et tuo : *Venite, benedicti Patris mei* Dei, cum benedicto patre meo Abraham, *possidete.*

Hinc in die sepulturæ fidelium decantamus, in paradisum, etc., et in sinum Abrahæ deducant te, etc.

Observatio moralis. — Quantus itaque thesaurus fides, quæ æternam beatitudinem in se continet !

Quanti igitur thesaurum hunc debemus æstimare ! quantùm desiderare ! quanto ardore postulare ! *Domine, adauge nobis fidem.*

Sed quia fides Abrahæ nostræ fidei est norma, observa quæ fuerit fides Abrahæ.

Abraham credidit Deo, id est, fidem habuit Deo promittenti rem naturaliter impossibilem, scilicet, filium ex uxore sterili et sene.

Ad hoc præsupponitur quòd magnificè senserit de Deo, de Dei potentiâ, de Dei fidelitate in promissis servandis.

Hinc et in Deum magnam habuit fiduciam : *In spem contra spem.*

Hinc et Deo in omnibus obedivit, usque ad Isaaci unigeniti filii sui immolationem.

Sic Deo credens Abraham justus factus est, amicus Dei, fidelium omnium pater et exemplar.

Sic igitur et tu crede Deo : non nudè et speculativè tantùm Deo credendum est, sed reverà et de facto.

Primò itaque, de Deo semper magnificè senti.

Secundò, Deo semper confide : spera in eum etiam contra spem : *Etiamsi me occiderit, sperabo in eum.*

Tertiò, Deo in omnibus obedi : illum super omnia dilige ; et ex amore illius observa mandata.

Sic credens, sicque secundùm fidem vivens, eris Abrahæ filius, in ipso benediceris, et à Christo filio ejus audies aliquando : *Venite, benedicti.*

10. *Quicunque enim ex operibus legis...*

Syr. quotquot enim sunt ex operibus legis, exsecrationi subjiciuntur. Scriptum est enim, exsecrabilis omnis qui non præstiterit quæcunque scripta sunt in lege ista.

2 et 5. Apostolus à Galatis quæsivit an ex lege, an ex fide Spiritum Sanctum acceperint ?

Galatarum responsionem supposuit quòd per fidem Spiritum Sanctum receperunt et sanctificati sunt ; hujusque responsi veritatem statim confirmavit exemplo Abrahæ per fidem sanctificati.

Nunc idem probat, adversam partem destruendo, nimirum, quòd non per legem fiat justificatio.

Lex enim jubet ut omnia præcepta serventur, et maledictis subjicit eos qui quidpiam transgrediuntur: atqui omnes legem violant; lex enim, si ab ea fidem excludas, non dat vires: quis autem sine gratiæ viribus totam legem valeat implere?

Scriptum est enim: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciatis ea.

Præterea, manifestum est ex alia scriptura, quòd per legem nemo apud Deum justificatur, sed per fidem:

11. Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est;

Dicit enim Habac. 2. 4: Justus ex fide vivit, spirituali scilicet animæ vitâ, seu gratiâ justificante, cujus basis est fides.

Quia justus ex fide vivit.

Lex autem non dat fidem, nec nititur fide, sed legalium observatione:

12. Lex autem non est ex fide:

Estque tertium argumentum, quod sic potest explicari et in formam redigi:

Tantùm abest ut lex justificet, quinimò quicunque legis opera et cæremonias ita sectatur, ut in eis et ex eis justitiam quærant et exspectent, maledictioni et punitioni sint obnoxii.

Probatur per ipsam legem: *Scriptum est.* Deuter. 27. 16. *Maledictus omnis qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perfecit.*

Unde fit argumentum: Quicunque legem aliquam violat, est maledictus: atqui omnes qui sunt sub lege, legem violant; si enim fidem excludas ab ea, non dat obediendi vires; ergo omnes qui sunt sub lege, et in ea confidunt, sunt maledicti.

Major est ex ipsa lege, minor experientiâ constat. *Hoc enim jugum est, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus*, ait D. Petr. Act. 15.

Lex jubebat; non obedientem, seu jussa non servantem maledicebat: at quia, nisi fides in Christum venturum accederet, lex obediendi vires non dabat, hinc lex sola considerata, tantùm abest ut justificaret et benediceret; quinimò maledictioni subjiciebat.

Tunc ergo sicut et nunc, à fide debebat oriri justificatio, cum hoc discrimine, quòd tunc à fide in Christum venturum; nunc à fide in Christum pro nobis mortuum, et à Deo suscitatum. Vide n. 25, fides in Christum fuit omnium seculorum.

11. *Quoniam autem in lege...*

12. *Lex autem non est ex fide...*

D. Thomas hos duos versus nectit cum præcedenti, quasi probent legis insufficientiam, non valentis à maledicto eximere; quia non potest justificare.

Hoc autem Apostolus probat in secunda figura, ait D. Thomas. Justitia est ex fide; sed lex non est ex fide; ergo non potest justificare.

Sed probabilis videtur novam hìc et quartam interseri rationem, quæ probet non ex lege, sed ex fide Christi, esse justitiam.

Id ergo probat auctoritate Habacuc. 2. 4.

Justus, ait propheta, *ex fide vivit*: lex non dat fidem, ergo nec spiritualem animæ vitam: ergo manifestum est quòd nemo apud Deum justificatur in lege et per legem.

Lex quidem promittebat vitam hìc felicem et prosperam; ideo dicit, *qui fecerit ea, vivet in illis*; sed non dabat vitam spiritualem et divinam gratiæ.

Sed qui fecerit ea, vivet in illis.	Quorum observatio vitam quidem conservabat temporalem, seu præservabat à temporali morte per legem in transgressores intentata; sed veram animæ vitam non dabat, quæ ex fide in Christum hauritur.
13. Christus nos redemit de maledicto legis;	Lex ergo maledicit; Christus autem dat benedictionem gentibus, et nos omnes à maledictione liberavit quam lex suis intentat transgressoribus:

Legis observatio præservabat à temporali morte, quam lex in suos transgressores intentabat. Hinc etiam, *qui fecerit ea, vivet in illis*: mortem effugiet temporalem: sed non dabat veram animæ vitam, quæ à Christo vitæ fonte, per fidem semper fuit haurienda. Vide n. 25.

Observatio moralis. — Justus ergo semper ex fide vixit, et ex fide in Christum.

Primò, quare ex fide?

Equidem, quia talis voluntas Dei, ut sic superbam hominum humiliaret animam: sed hæc, ni fallor, potest congruentiæ ratio reddi.

Quòd Deus, quia spiritus est, spiritu vult et mente principaliter et primariò coli.

Reverà, quia Dominus universorum, hinc debet corpore etiam et operibus externis coli.

At quia spiritus est, ideo in spiritu et in veritate vult adorari: hinc à spiritu debet ipsis cultus ordiri; hunc autem interiorem Dei cultum initiat et perficit fides.

Secundò, quare ex fide in Christum?

Quia Christus, ipsa vita et fons vitæ: *nec est aliud nomen sub cœlo datum, in quo oporteat nos salvos fieri.*

Fides autem, quasi canalis est, quo vita ex ipso fonte hauritur et defluit ad nos.

Hinc collige primò quòd huic virtuti, scilicet fidei, debeat primariò intendere omnis verus Dei cultor.

Secundò, quòd nunquam à Christo recedendum, sub quocunque prætextu; sed per continuos actus fidei charitate formatæ accedendum et inhærendum. Etenim ipsa vita et fons vitæ. *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit Filio habere vitam in semetipso.* Joan. 5. 26.

13. *Christus nos redemit de maledicto...*

Hic versus correspondet decimo, illumque naturaliter sequi debet. *Lex maledicit. Christus autem nos* ab hac legis maledictione liberat, datque benedictionem gentibus in eum credentibus.

Factus pro nobis maledictum.

Sicut secundæ Cor. 5. Christus dicitur *factus pro nobis peccatum*, id est, hostia pro peccato: sic dicitur hic *factus pro nobis maledictum*, id est, exsecratio: quia maledictiones, seu peccata humani generis Deus in Christum transtulit, ut pro illis luendis moreretur. *Posuit Dominus super eum iniquitatem omnium nostrûm.* Isai. 53. 6.

Ad intelligentiam et ad pietatem ponderanda. — Sicut Christus carnem assumens, venit in similitudinem carnis peccati; ita suspensus in cruce sustinuit similitudinem maledicti.

Sicut enim exsecrabiles erant qui pro suis sceleribus suspendebantur; ita

Factus est ipse pro nobis maledictio, id est, nostras in se suscepit maledictiones, seu peccata luenda; ab hominibus habitus est quasi esset Deo exsecrabilis; infame pro nobis et exsecrabile crucis subeundo supplicium :

Factus pro nobis maledictum:

Scriptum est : Maledictus, etc. atqui Christus in cruce pro nobis pependit : factus est ergo pro nobis maledictus,

Quia scriptum est : Maledictus omnis qui pendet in ligno.

Ut benedictio Abrahæ promissa per Christum gentibus obveniret;

14. Ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu,

Et per fidem, Spiritum sanctificantem credentibus promissum, tanquam veris Abrahæ filiis, reciperemus.

Ut pollicitationem Spiritûs acquiramus per fidem.

Fratres, humanâ ratione, humanoque utor exemplo, in re spirituali ac divina;

15. Fratres (secundùm hominem dico),

Christus, pro peccatis nostris suspensus, similitudinem gessit hominis à Deo maledicti.

Scriptum est, Deuter. 21. 13. ubi suspensus dicitur à Deo maledictus, ibique jubetur ejus cadaver eodem die deponi et sepeliri, ut statim deleatur memoria ejus : et hoc in odium peccati, quo tale supplicium meruerat : sceleratissimi quippe tunc crucifigebantur.

Idem fit adhuc circa sceleratiores; comburuntur, in cinerem rediguntur, et in aera projiciuntur.

Tale quid Christo pro nobis evenit, *et cum sceleratis reputatus est*, crucifixus cum eis, et medius inter illos, eodem die de cruce cum eis depositus.

O ineffabilis mysterii dispositio! Christus, Dei Filius, benedictionis fons et origo, fit pro nobis maledictio, ut nos à maledictione liberet : Judæis per crucem fit exsecrabilis, ut Judæos et Gentiles Deo gratos reddat, omnibusque credentibus Spiritum justificantem promereatur.

Sicut mortuus, eos quibus erat moriendum exemit à morte : ita et exsecratione in se receptâ, ab exsecratione liberavit : D. Chrysostomus.

14. *Ut in Gentibus benedictio Abrahæ...* Syr. ut inter gentes esset benedictio Abrahami per Jesum Christum, ut nos accipiamus promissionem Spiritûs per fidem.

Observatio moralis. — Fides ergo nostra, gratia Spiritûs Sancti, nostra sanctificatio, fructus sunt mortis Christi.

Ad hoc nunquam satis attenditur.

Homini etiam sceleratissimo nihil poterat pejus evenire, quàm crucifigi.

Christus autem, Sanctus sanctorum, pro me voluit crucifigi, ut me à peccato liberaret, mihi gratiam mereretur, ad æternam hæreditatem jus largiretur.

O amor! amor immensus! incomprehensus! ineffabilis!

Hinc disce quantùm te Christus amet, et quanti tuam salutem faciat.

Hinc disce quantùm debeas ipsum amare, et tuam salutem curare.

Hinc disce quomodo debeas pro eo probra, maledictiones et contumelias pati.

Disce et pro scelerato propter eum reputari.

15. *Fratres, secundùm hominem dico...* Syr. fratres mei, tanquam inter homines loquor.

Tamen hominis confirmatum testamentum.	Testamentum aut pactum, tametsi nonnisi hominis, ritè factum, et publicà auctoritate confirmatum,
Nemo spernit aut superordinat.	Nemo spernit, nemo contra ordinat, addendo, demendo, immutando; multò minùs testamentum, seu promissum Dei quis potest infringere, irritare, evacuare?
16. Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus;	Atqui Abrahæ factæ sunt à Deo promissiones, aliquoties repetitæ et semini ejus: quod enim Genes. 12, 3, dictum est Abrahæ, Genes. 22. 18, dictum est de semine ejus,
Non dicit et seminibus, quasi multis, sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus.	Ut indicaret hanc benedictionem eventuram mundo per unum ex Abrahæ filiis: usus est autem Deus singulari, non plurali numero. ut Christum exprimeret ex Isaaco oriundum.
17. Hoc autem dico: testa-	Hoc igitur inde concludo: ergo testa-

Nova et quinta affertur ratio, petita ex Dei promissione, quæ testamentum dicitur, quia promissio de hæreditate danda.

Ex promissione ergo Dei facta Abrahæ probat nos ex fide, non ex lege justificari:

Utitur autem consuetà sibi emollitione.

Fratres. Vocat fratres suos quos paulò ante vocabat insensatos. Quia ex charitate loquitur, modò increpat, modò consolatur: omnia autem ad illorum salutem.

Secundùm hominem, id est, humanà ratione, humanoque utor exemplo. *Testamentum*, pactum, promissio; *tamen hominis*, id est, tametsi tantùm hominis, licèt hominis.

Confirmatum. Gr. authenticum.

Nemo spernit. Gr. abjicit tanquam irritum, *aut superordinat.* Syr. aut invertit, scilicet addendo, demendo, contra ordinando.

Intellige quòd multò minùs testamentum Dei immutabilis, omnipotentis, immutabitur.

16. *Abrahæ dictæ sunt promissiones....*

Assumit promissionem à Deo factam Abrahæ, quæ est quasi testamentum, quia de hæreditate ei et semini ejus dandà; quasi diceret:

Atqui, Deo loquente, factæ sunt Abrahæ promissiones, et multoties repetitæ. Genes. 12. 3. item 17. 7. item 22. 18.

Et semini ejus. Quod Genes. 12. 3, de Abrahamo dictum est, illud Genes. 22. 18, dictum est de semine ejus: *et benedicentur in semine tuo, etc.* ut indicaret hanc benedictionem eventuram mundo per unum ex Abrahæ filiis.

Ecce testamentum à Deo factum Abrahæ.

Illud autem Apostolus Dei spiritu explicat, dicens Deum plurali numero non fuisse locutum, *non dicit et seminibus, quasi multis; sed quasi in uno;* sed singulari, ut indicaret unum aliquem ex Abrahæ filiis, *non ex* Ismaele nasciturum; sed ex Isaaco, qui in *eo sacrificio, de quo, Genes.* 22. 18, Christi figura fuerat; seu ut indicaret Christum, *per quem benedicerentur omnes gentes.*

17. *Hoc autem dico testamentum à Deo confirmatum.* Gr. testamentum

mentum illud, à Deo factum de benedicendis ac salvandis gentibus per unicum illud semen, filium Abrahæ, nimirum per fidem in Christum.

mentum confirmatum à Deo;

Lex longè posterior non potest irritare nec abrogare, nec illi quidquam superaddere : abrogaret autem, si ipsâ et circumcisione opus esset ad justificationem, non baptismo, et fide in Christum : superadderet, si unâ cum baptismo opus esset circumcisione.

Quæ post quadringentos et triginta annos facta est lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem.

Nam si ex lége efficimur hæredes benedictionis Abrahæ, justitiæ scilicet et salutis;

18. Nam si ex lege hæreditas,

Ergo non ex promissione, de Christo nimirum; seu non ex Christo promisso;

Jam non ex promissione:

Sed hoc falsum; cùm Deus hanc hæreditatem nonnisi per semen Abrahæ, id est, per Christum gentibus obventuram prænuntiârit :

Abrahæ autem per repromissionem donavit Deus.

---

ante authenticatum à Deo in Christum. Syr. quod ante confirmatum est à Deo in Christo.*

Explicato testamenti sensu, redit ad interruptum sermonem, et concludit ex eo quòd dixit supra, testamentum hominis authenticum non rescindi.

Ergo authenticatum testamentum illud à Deo factum de benedicendis hominibus per Christum, et per fidem in Christum, lex longè posterior, non potest irritare, nec abrogare, nec illi quid superaddere.

Post quadringentos... Hi quadringenti triginta anni incipiendi sunt à prima promissione Abrahæ facta, usque ad datam legem in monte Sina. Vide Estium, Cornelium, Fromondum; ante eos D. Thomam hìc, D. Augustinum.

18. *Nam si ex lege*, seu legis observantiâ, seu ex legis operibus.

Hæreditas, benedictio, justitia, salus æterna;

Jam non, id est, ergo non ex promissione, quæ facta est Abrahamo sine lege, et sine legalis observationis mentione.

Abrahæ autem per repromissionem donavit. Gr. gratificatus est Deus, id est, Deus promisit se gratis daturum, scilicet per fidem in Christum.

Summa hujus ratiocinationis hæc est :

Authenticum hominis mortui testamentum nemo reprobat aut invertit; à fortiori testamentum Dei vivi æterni nullus immutabit;

Atqui Deus testamentum fecit Abrahæ : promisit enim quòd per Filium ejus, nempe Christum, omnes gentes benedicerentur, et æternam possiderent hæreditatem :

Lex ergo, longè post testamentum factum et confirmatum, superveniens, illud non immutabit : immutaret autem, si ex lege esset benedictio et hæreditas; quia si ex lege, ergo non ex promissione, seu ex semine Abrahæ promisso : quod esset Dei immutabilis testamentum invertere.

Cùm ergo immutabile sit testamentum Dei, restat concludendum nos per Christum, et per fidem in Christum justificari, non per legem Moysis.

Observatio moralis. — In hac Dei promissione Abrahæ facta, quam Apostolus supponit, ut nostræ justificationis basim,

19. Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est;	Ad quid igitur lex? Transgressionum gratiâ addita est; seu data est ad coercenda populi Israelitic vitia; sicque tantùm occasionaliter data: promissio verò facta est principaliter et primariò,

Mirare infinitam in nos Dei bonitatem, qui, cùm sit in seipso summè beatus, nullius indigens, hominem tamen quærit, quasi illius indigus; homini salutem promittit, hancque promissionem suam solemni juramento confirmat; suisque verbis semetipsum quasi ligat: ne fortè justitia opus misericordiæ gratuitum invertat. O bonitas! ô misericordia verè divina!

Sic autem hanc Dei bonitatem mirare, ut et sapientiam, et quamdam in executione æquitatem mireris.

Abraham Deo credens, at Deo obediens, unigenitum filium suum Isaac immolare paratus est: hinc illi promittit Deus quòd ex illo ipso Isaac nasciturus sit Christus, in quem credentes omnes terræ gentes, justitiam et salutem æternam sint consecuturæ.

Quia obedit Abraham, dicitur illi: *Benedicam tibi.*

Quia obediens fuit Isaac, Christique obedientiæ et sacrificii figura fuit; dicitur illi: *et benedicentur in semine tuo*, id est, in Christo, ex Isaac nasciturо, omnes gentes.

Hinc discamus Deo credere, at Deo credentes obedire; in omnibus humiliter subjici; omnes, quascunque ejus voluntates, nobis etiam maximè repugnantes, fideliter et promptè exsequi.

Tali fide, tali obedientiâ *promeretur Deus*, promeretur benedictio promissa in Christo, et per Christum, Dei et Abrahæ filium.

Hincque concludamus quòd obedientiâ salutem complet, quam initiat fides.

Itaque credamus in Christum; at sic credamus, ut et Christo obediamus, Deique voluntatem in omnibus adimpleamus.

Fidem nostram in opera diffundamus; operemur ex fide, et in spiritu fidei; seu fides nostra per charitatem operetur.

Vel enim sanguis per fidem, et propter fidem fundendus; vel fides in opera, et per opera est diffundenda. Primi occasiones nunc non habemus; secundi autem continuas.

19. *Quid igitur lex?*

Probatâ in superioribus legis insufficientiâ et inutilitate ad justificandos homines, D. Paulus, qui omnia perspicit et innumeris utitur oculis, ait D. Chrysostomus, ne superflua existimetur lex à Deo data, quærit:

Ad quid igitur data est? eritne inutilis?

Minimè, inquit, nam

Propter transgressiones posita est.

Gr. transgressionum gratiâ apposita est.

Syr. Propter transgressionem addita est, scilicet addita promissioni, et apposita inter promissionem et illius executionem, seu donec veniret Christus promissus.

Hoc bene Ambrosius: Posita est in medio inter cœptam promissionem et semen cui facta est promissio, id est, inter Abraham et Salvatorem, etc. ut populum Dei erudiret sub Dei timore, ut dignus fieret ad excipiendam promissionem, quæ est Christus: sic Ambrosius.

Apposita, inquam, *propter transgressiones* declarandas, arguendas, coercendas: ita D. Chrysostomus, D. Hieron. et post illos plerique communiter.

Donec veniret filius Abrahæ, cui promissio facta fuerat, seu per quem gentes hæreditatem Abrahæ promissam erant recepturæ; ergo ad tempus tantùm : promissio autem sine limitatione, usque ad finem mundi in omnibus gentibus adimplenda.	Donec veniret semen, cui promiserat;
Per sanctos Dei angelos lex data est : angelus enim Dei personam gerens, Dei nomine pronuntiabat : hunc autem alii multi comitabantur, ut colligi potest ex Deut. 33, 2, et Act. 7.	Ordinata per angelos,

Ad majorem hujus interpretationis intelligentiam, nota quòd populus Israeliticus suo apud Ægyptios idololatras incolatu et continuo eum illis infidelibus commercio, sic à patrum suorum simplicitate declinaverant, ut in pleraque peccata Ægyptiis communia prolaberentur.

Hinc legis necessitas, quæ pœnis et terrore eos ab hujusmodi vitiis coerceret.

Ita plerique corrupti, ut et justitiam nescirent, et multa peccata patrarent ignari.

Hinc legis necessitas, quæ peccata declararet, argueret. Audi hac de re D. Chrysostomum :

Quoniam Judæi ne sentiebant quidem sua peccata; non sentientes autem nec desiderabant remissionem : dedit Deus legem quæ proderet vulnera, quo medicum quærerent : D. Chrysostomus in n. 22.

Propter transgressiones aliquo modo augendas, et implendas : D. Augustinus.

Quod debet intelligi, non causativè, sed consecutivè, ait D. Thomas, quatenus, datâ lege, abundavit reverà delictum, et multiplicatæ sunt transgressiones, et quantùm ad numerum, seu multitudinem, et quantùm ad reatùs gravitatem, ut D. Thomas explicat hìc, et Rom. 5, n. 20.

Conciliabuntur ergo hæ interpretationes diversæ, si dicatur quòd lex directè quidem data sit ad declarandas, arguendas, et coercendas hominum transgressiones : indirectè verò hic secutus est effectus, ut, datâ lege, abundârit delictum, et multiplicatæ fuerint hominum transgressiones.

Id autem Deus permittere voluit, ut legis transgressores humiliarentur, et superbus eorum animus, infirmitatis suæ conscius; intelligeret legem sibi ad salutem non sufficere; hincque avidiùs quæreret Mediatoris gratiam.

Hincque concludes quòd lex populo Israelitico data sit ut pædagogus, infra n. 24. qui duo doceret ipsum :

Primò, qui illum erudiret circa bonum faciendum, et circa malum fugiendum; seu qui doceret quid agendum, quid non agendum.

Secundò, ut eumdem populum doceret in Christum aspicere, in quo promissiones Abrahæ factæ, complendæ erant, et absque cujus gratia et auxilio, non valebant legem implere, nec à peccato liberari, nec justitiam Abrahæ promissam adipisci.

Donec veniret semen, id est, filius Abrahæ promissus, seu Christus, mundi Magister et Salvator, per quem omnes nationes sic erant erudiendæ et adjuvandæ, ut hæreditatem Abrahæ promissam essent assecuturæ.

Ordinata per angelos.

Declarato fine legis illiusque utilitate, Paulus aliquas enumerat legis singularitates seu excellentias.

Subintellige, promissio verò per Deum ipsum facta.

In manu mediatoris.

Lex ministerio Moysis mediatoris, et sese quasi medium inter Deum et populum Israeliticum interponentis, et quasi stipulantis.

Subintellige, promissio autem immediatè per Deum solum, absolutè et sine ullà conditione aut stipulatione, quia merè gratuita.

20. Mediator autem unius non est;

Mediator non est unius, sed saltem duorum et quidem dissidentium, hincque facilè mutabilium ob unius aut alterius mutationem : et hinc notatur lex mutabilis et revocanda.

Deus autem unus est.

Deus autem promissionis auctor, unus est, semper idem et immutabilis : hinc

---

Existimo autem quòd ad perfectam apostolicæ mentis intelligentiam debeant subintelligi promissionis excellentiæ, legis singularitatibus seu excellentiis oppositæ, et superiores, ut in paraphrasi expressæ sunt, et ut fusiùs explicabo n. 20.

Ordinata per angelos, id est, ministrata, ordine dictata per sanctos angelos, Dei nuntios et ministros, quorum unus Dei personam gerebat, et Dei nomine pronuntiabat, alii verò hunc comitabantur. Vide Deuter. 33. 2. et Act. 7. 38.

Subintellige quod probabilissimè Paulus habebat in mente : promissio autem per Deum ipsum facta est Abrahæ, et ordinata.

Hoc legens doctor, et quidem eruditissimus, objecit mihi : Atqui per angelum promissio facta est Abrahæ : ergo nulla disparitas.

Cui respondi primò subsumptum negando, quia id non est in Scripturis expressum ; imò formaliter id attribuitur Domino. Genes. 18, n. 17 ; et 22, n. 16.

Secundò, esto, inquiebam, quòd per angelum promissio fuerit fortè pronuntiata : at certè per Deum ipsum facta fuit et ordinata : quis enim angelorum promittat Filium Dei ?

Dixi *fortè*, quia licèt id non sit in Scripturis expressum, fortè colligi potest ex iis, in capitibus jam citatis :

Addebam tamen quòd solum Scripturæ silentium sufficeret ad illud negandum, juxta mentem D. Pauli, qui ex solo Scripturæ silentio de parentibus Melchisedech, illum dixit *sine patre, sine matre*. Heb. 7, n. 3.

In manu mediatoris, id est, ministerio Moysis mediatoris, se quasi medium interponentis inter Deum et populum Israeliticum, et pro eo stipulantis. *Ego sequester et medius fui inter Dominum et vos...*

Subintellige, promissio autem immediatè per Deum ipsum facta est Abrahæ, nullo mediatore interveniente, sine conditione, sine stipulatione, quia merè gratuita.

20. *Mediator autem unius non est...* Sed est inter duos, et quidem non bene convenientes, sed dissidentes, et quos vult reconciliare.

Deus autem unus est, sibi constans, semper idem, immutabilis.

Obscurissimus est hic locus : obscurum est, ait Fromondus, quare Apostolus hunc versum raptim et velut extra propositum interjiciat.

ejus absoluta promissio firma erit, stabilis et æterna; sicut Deus ipse et Verbum Dei stabit in æternum : hinc in Christo et per fidem in Christum, semper erit quærenda salus.

Si lex propter transgressiones declarandas, arguendas et coercendas posita est, ergo ipsa facit quod Deus se facturum pro-

21. Lex ergo adversùs promissa Dei?

Hæc obscuritas patet textum legenti; sed et magis patebit varias interpretum opiniones examinanti.

NOTANDA AD INTELIGENTIAM. — In hac obscuritate, post multas reflexiones et varias veritatis undique indagationes, probabilissimum puto quòd D. Paulus, enumeratis Mosaicæ legis singularitatibus, et subintellectis in mente promissionis de Christo, à Deo factæ Abrahamo, excellentioribus singularitatibus,

Hæc præcipuam tantùm harum promissionis divinæ singularitatum expressè nominat, unde concludit hujus promissionis firmam immutabilitatem, et supra legem præcellentiam.

Lex ministerio Moysis, mediatoris et stipulatoris, data est. *Mediator autem non est unius*, sed plurium : hinc facilis mutabilitas, ob alicujus mutationem et stipulatæ conditionis defectum.

Promissio autem à Deo solo facta : *Deus verò unus* et idem semper est, et immutabilis : hinc promissionis firmitas stabilis, æterna, immutabilis.

Itaque ut duos versus 19 et 20, bene intelligas,

Nota quòd D. Paulus ita respondet quæstioni sibi factæ : *quid igitur lex?* ut etiam, occasione quasi per transennam acceptâ, ostendat legis et promissionis discrimina, hujusque supra legem excellentiam.

Lex occasionaliter data, *propter transgressiones*... ad tempus, *donec veniret... per angelos*, Dei ministros, Moyse, homine mediatore.

Promissio facta principaliter, sine temporis limitatione, per Deum ipsum immediatè, absolutè, sine conditione aut stipulatione.

Hinc quid sequitur? Primò, quòd promissio multò perfectior sit et excellentior.

Secundò, quòd promissio sit immutabilis, æterna, sicut Deus, promissionis auctor, est unus, semper idem, sibi constans et immutabilis.

Deus unus et idem semper est : non timendum ergo ne promissionem abroget suam absolutè et gratuitò factam.

Hæc de mundi Salvatore promissio; ex Abrahæ semine nascituro, fundatur in verbo Dei absoluto et absque ulla conditione, aut stipulatione dato : *Verbum autem Domini stabit in æternum* : ergo et hæc gratuita Dei promissio.

Hinc in Christo et per fidem in Christum salus semper erit quærenda.

Tertiò, è contra, sequitur quòd lex erat mutabilis, abroganda, imò et abrogata.

Lex erat occasionaliter, ad tempus, donec veniret Christus : Christus autem venit; ergo lex abrogata est.

Christo præsente, lex suo functa est officio; ne Judæos quidem nunc obligat, multò minùs Gentiles.

Quare ergo, ô Galatæ! in illa, et non in Christo solo justitiam quæritis?

21. *Lex ergo adversùs promissa Dei!*

Occurrit secundæ objectioni ex prima nascenti.

misit per semen Abrahæ : *In te benedicentur, etc.*, sicque lex promissioni aliquo modo contraria.

Absit quòd Deus legem dederit promissioni suæ contrariam :

lata est lex quæ pos- care, verè ex lege titia.

Equidem, si lex posset spiritualem animæ vitam dare, et æternam conferre beatitudinem, fateor quòd tunc dici posset lex promissioni contraria : faceret enim quod fidei promissum est, sicque fidem redderet inutilem.

l conclusit Scriptura ıb peccato,

Sed hoc non præstitit, imò conclusit sub peccato; ipsis etiam Judæis declaravit et ostendit se peccatores esse, in peccatis involutos ;

---

ransgressiones ostendit, arguit, coercet : ergo sibi usurpavit offi-
d Deus Abrahæ semini promisit : *in te benedicentur...* ergo promis-
'acuat, estque illi contraria.
let primò, quòd non fuit contraria; quia non potuit *vivificare*, id
ı justitiæ internam dare, et jus ad æternam hæreditatem; quod
i promisit. *Justus ex fide vivit.*

conclusit Scriptura.

ra, id est, lex scripta, lex Mosaica. Divus Chrysostomus, Theo-
, divus Thomas, Gagnæus.
it, id est, coarguit et coargutos continuit in metu : D. Chryso-

Omnes homines, etiam Judæos.
let secundò, quòd non tantùm lex promissioni non fuit contraria :
lex obsequium præstitit fidei, quia Judæis declarans se in peccatis
esse, eos quasi pædagogus ad Christum, justitiæ fontem, quasi
:ebat.
n Judæi ne sentiebant quidem sua peccata; non sentientes autem,
erabant remissionem; dedit legem quæ proderet vulnera; quò me-
ærerent, ait D. Chrysostomus.
oncludit idem D. Chrysostomus, quòd lex, non solùm contra Dei
, data non fuit; sed pro promissis.
im, inquit, commoda præstitit : primum, virtutem mediocrem
; secundum, ipsis peccati cognitionem dedit, quæ illos promptos
.d quærendum Dei Filium.
:rmè dixit Ambrosius, hæc eadem explicans verba : *sed conclusit*
. Hoc dicit Paulus : quia lex ad hoc data est, ut peccatores reos se
ud Deum : manifestatis enim peccatis suis, conclusi sunt, ut se excu-
possent; sed quærerent misericordiam; ut veniens, qui promissus
hæ, fidem solam ab eis posceret, quàm habuit Abraham : ut et ma-
›rum veniam et justificationem mererentur, hucusque Ambrosius.

› CUM QUADAM IMMUTATIONE. — 21. *Lex ergo adversùs promissa Dei.*
dubitavi ad quid referatur illud, *ergo :*
objectionem proximè præcedentem, ut supposui in paraphrasi, et
:ntario, quem modò feci, plerosque secutus.
id quod superiùs dictum est n. 10. *Lex maledicit, Christus eximit*
aledicto, et benedicit; et ita sensit D. Chrysostomus ?

Ut peccata sua agnoscentes, per fidem recurrerent ad gratiam promissi Mediatoris : tantùm abest ergo ut lex esset promissioni contraria, quinimò tacitè homines ad Christum transmittebat.	Ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.
Priusquam veniret Christus fide credendus, et manifestaretur ejus Evangelium,	23. Priùs autem quàm veniret fides,
Nos Judæi sub custodia legis, in Dei cultu concontinebamur, pœnarumque legalium formidine coercebamur,	Sub lege custodiebamur conclusi,
Usque ad tempus quo fides nobis per Christum erat revelanda, seu quo per Christum revelaretur nobis Evangelium.	In eam fidem quæ revelanda erat.

An ad n. 18. *Si ex lege hæreditas, jam non ex promissione;* et ita D. Anselmus.

An verò, quòd mihi semper visum est probabilius, nova sit objectio, vel facta generatim contra doctrinam jam multoties traditam; scilicet, quòd fides legem abrogavit; vel facta specialim contra id quod n. 19, dictum est: *Lex posita est... donec veniret semen.*

Itaque probabilius puto quòd hìc ab Apostolo quæratur, an ideo lex et promissio non stant simul, quia sibi invicem contrariæ ?

Cui interrogationi statim respondet. *Absit,* non sunt contrariæ : nec ideo unâ adveniente, cessat altera; sed ideo cessat lex adveniente Christo, quia tunc lex inutilis : utpote, quæ nec vim habet vivificandi, nec quid ampliùs significat.

Si enim data esset lex, quæ vim habuisset justificandi, verè et realiter ex illa lege adhuc esset justitia; si potuisset, adhuc et posset. Nunquam autem id potuit lex scripta.

22. *Sed conclusit Scriptura.....* sed omnes homines conclusit sub peccato et in peccatis involutos declaravit; ut notâ suâ et legis impotentiâ, juxta promissionem Abrahæ factam, justitiam quærerent ex fide in Jesum Christum.

Tantùm abest ergo ut lex promissioni sit contraria, quinimò lex obsequium præstitit fidei; quia Judæis declarans se in peccatis involutos esse, eos quasi pædagogus ad Christum, justitiæ fontem, quasi manu duxit.

23. *Priùs autem quàm veniret fides...* id est, ante adventum Christi : seu ante legem evangelicam à Christo prædicatam.

Sub lege custodiebamur conclusi...

Syr. lex custodiebat non conclusos in eam fidem.

Assignat et aliud obsequium, quod lex præstitit fidei, seu magnam, quam dæi ex lege traxerunt utilitatem.

Lex enim timore, velut muro quodam, continens illos; ac secundùm ipsam vivendi necessitatem constringens, reservabat illos fidei : D. Chrysostomus.

Custodiebamur conclusi, significat tutelàm ex legis præceptis adhibitam, idem Chrysostomus.

Lex eis magnam præbebat securitatem, à pluribus peccatis cohibens, ac veluti murus quispiam existens, concludens homines, colligensque ad fidem, ait Theophylactus.

Similiter et Ambrosius, *priùs enim quàm,* id est, antequam veniret Salvator, sub legis custodia agebamus, ne peccaremus, ut veniente promissione digni essemus. Ambrosius.

24. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo : ut ex fide justificemur.

Itaque lex pædagogi nobis officio functa est : nos adhuc parvulos à vitiis coercuit ; Dei cognitione imbuit ; imbutos ad Christum sapientiæ magistrum et justitiæ fontem, quasi manu duxit, ut ex ejus fide justitiam assequamur.

25. At ubi venit fides, jam non sumus sub pædagogo.

Postquam autem ad Christum per fidem introducti sumus, cessavit pædagogia legis.

---

24. *Itaque lex pædagogus in Christo.* Gr. *in*, seu *ad* Christum. Syr. ad Christum, id est, fuit nobis instar pædagogi, metu pœnæ puerum coercentis et ad præceptorem ducentis.

Pædagogus dicitur is, qui puero datur dux et custos, qui puerum regat, à vitiis coerceat, primisque imbuat elementis, donec ad præceptorem ducatur instituendus.

Sicut autem præceptori non adversatur pædagogus, sed illum adjuvat, arcens adolescentem ab omni vitio, illumque reddens idoneum percipiendis quæ tradit præceptor : ita lex promissioni non contraria fuit, imò ad illam percipiendam præparavit, ex D. Chrysostomo.

25. *At ubi venit fides...* sicut cùm advenit præceptor, discedit pædagogus; sicut orto sole inutilis est lucerna : ita ubi magister ac præceptor adfuit Christus, cessavit pædagogia legis, omnisque ipsius auctoritas.

Observationes dogmaticæ et morales. — Ex dictis in superiori versiculo, collige primò, quòd fides in Christum, seu christianismus fuerit omnium seculorum.

Christus ante suum adventum, sicut et post, fuit et est unicus fons salutis : nulla fuit unquam salus, nisi per fidem in ipsum, seu venturum, seu jam incarnatum : *Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum.*

Christus promissus et venturus, continuè erat aspiciendus à Judæo, ut justificaretur.

Christus incarnatus, crucifixus ac pro nobis mortuus, perpetuò est aspiciendus à Christiano ; et per ipsius merita semper quærenda et invocanda Dei misericordia, ut salvemur.

Judæus, legis transgressor, si suæ conscius infirmitatis, humiliaretur ; legemque sibi non sufficere sentiens, misericordiam Mediatoris invocaret, misericordiam consequebatur.

Christianus peccator, si humilietur, si se peccatorem humilis agnoscat ; si suam sentiens impotentiam, Salvatoris auxilium imploret; si in ipsum sperans, ad sacramenta, Salvatoris fontes, recurrat, in his fontibus hauriet aquas salutis.

Ubi obiter nota, quòd sicut superbia est initium omnis peccati : ita humilitas omnis boni : adeo necessaria est homini lapso humilitas, ut Deus permittat omnium malorum maximum, scilicet peccatum, ut humilietur peccator, et humiliatus ad Redemptorem recurrat et salutem consequatur : id patet in jam dictis de Judæo et Christiano.

Et quia fides, seu christianismus omnium fuit seculorum; hinc agnosce mirabilem illam veteris et novi testamenti convenientiam, ut unum ducat ad alterum.

Primum fuit quasi religionis pueritia, secundum ejusdem religionis ætas adulta, seu perfectio.

Primum quasi cortex et velamen secundi ; secundum autem primi explicatio.

Omnes enim, sive Judæi, sive Gentiles, qui in Christum credidistis et credere perseveratis, fide per dilectionem operante, estis filii Dei; filii, inquam, adulti, ideòque ad legem et pædagogum recurrere non habetis necesse.

26. Omnes enim filii Dei estis per fidem quæ est in Christo Jesu.

Quicunque enim baptizati estis et per Baptismum Christo incorporati, quasi in Christum transformati estis; sicque in ipso et per ipsum facti estis filii Dei.

27. Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.

Hinc unum in altero aspiciendum. Vetus legendum per respectum ad Christum, ad quem quasi manu ducebat: novum in vetere aspiciendum, sicut in umbra, seu in pictura præcedente.

At benedictus in æternum Deus, qui nobis meliora, quàm Judæis, providens, non religionis pueritia, sed in ejus ætate adulta, seu statu perfecto, nos nasci, seu potiùs renasci voluit.

Hanc gratiam agnoscamus, nostramque de illa gratitudinem testemur, majori fide, ardentiore charitate, obedientià universaliore. Justitia nostra sit abundantior Scribarum et Pharisæorum, juxta Christi Domini monitum. Matth. 5. 20.

26. *Omnes enim filii Dei estis...*

Dat rationem cur non simus ampliùs sub pædagogo, quia scilicet, per fidem in Jesum Christum facti sumus filii Dei, et quidem adulti: seu, ut ait Ambrosius, de minoribus majores facti.

Papæ! quanta fidei vis! et quomodo eam progressu sermonis aperit! priùs enim ostendit n. 7, quod fides redderet filios patriarchæ; nunc verò demonstrat eosdem esse filios Dei. D. Chrysostomus.

27. *Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Explicat modum quo filii Dei facti sumus, nimirum per baptismum.

Christus est filius Dei: per baptismum induistis Christum Dei filium; ergo in Christo et per Christum estis filii Dei.

Observatio moralis. — Ad hunc honorem attende, ô frater Christiane! per baptismum Christum filium Dei induisti; unum quid cum Christo factus es. Christus fuit in te quasi reproductus et multiplicatus; seu, ut ait D. Chrysostomus, in Christum per similitudinem transformatus es: factus es quodammodo quod ipse est; si naturâ filius est Dei, tu gratiâ filius Dei: eà quippe gratiâ, ait D. Augustinus, homo fit Christianus, quâ homo factus est Christus.

Christum filium Dei induimus, ipsi assimilati sumus; ad unam cum eo cognationem, unamque ideam perducti sumus, gratiâ facti, quod ille est naturâ: Theophylactus.

Christum induimus, sicut lignum induit ignem, ait D. Thomas.

Tantæ gratiæ memor, vive ut filius Dei, vive ut Christus ipse.

Interiùs vive, sicut Christus vixit: *Quæ placita sunt ei facio semper. Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris....* aiebat Christus.

Et quæ fuit Christi vitæ regula, eadem sit et tua: ideo te docuit orare: *Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra.*

Exteriùs vive ut Christus, quem induisti; vestis tua sit Christus: solus ergo Christus in te videatur, sicut in homine vestito, sola vestis videtur.

Videatur in te Christi humilitas, modestia, mansuetudo, patientia, etc.

28. **Non est Judæus, neque Græcus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina : omnes enim unum vos estis in Christo Jesu.**

Nulla in hoc est differentia generis, conditionis, aut sexûs : quicunque per Baptismum Christo inserti estis, unum estis mysticum Christi corpus.

29. **Si autem vos Christi : ergo semen Abrahæ estis, secundùm promissionem hæredes.**

Si autem vos ipsius Christi estis, et unum quid cum illo, ergo sicut ipse semen est Abrahæ, ita et vos estis Abrahæ filii, et consequenter hæredes benedictionis Abrahæ promissæ.

---

28. *Non est Judæus... omnes enim vos unum...* Gr. unus estis. Syr. vos omnes, unus, etc.

Omnes unus estis in Christo Jesu : hoc est eamdem formam, eumdem typum habetis omnes, videlicet Christi. Chrysostomus.

Quid his verbis magis stupendum aut reverendum ? qui prius erat Ethnicus, Judæus, servus, etc. nunc formam gestat, non angeli, neque archangeli, sed universorum Domini; in sese Christum repræsentat : idem Chrysostomus.

Observatio moralis. — Hinc discat Christianus, nobilitatem suam : unum est cum Christo : filius Dei est, quia Christum, Dei filium, induit in baptismo.

Hinc discant magnates, aut quicunque natalitiis, aut dignitatibus à cæteris distincti sunt, discant, inquam, quòd in Christo sint unum, seu unus cum cæteris fidelibus : coram Deo, *non est servus, neque liber...* sed omnes unus sunt in Christo Jesu. Itaque nec superbiant, nec alios despiciant.

Hinc et omnes discant et recordentur se coram Deo nihil esse, nisi quod sunt in Christo Jesu, seu secundùm gratiam Christi Jesu.

Apud Deum non est acceptio personarum : non enim personam domini, aut servi, attendit in Christiano, sed personam Christi attendit in singulis et omnibus; ita ut unusquisque fidelis illi sit eò gratior, quò fideliùs Christum repræsentat, quem induit in baptismo.

Totum itaque nostrum studium sit Christum in nobis gerere interiùs, et exteriùs exhibere. Hoc unicum sit votum nostrum.

Christe, fili Dei vivi, miserere mei ! Jesu, character Patris, splendor gloriæ, expressa paternæ substantiæ et personæ imago, sic te, per gratiam tuam, cordi meo imprime, ut tua et Patris tui fiam imago; te et seipsum videat in me; meique ob te, et ob tuam imaginem misereatur in æternum.

29. *Si autem vos Christi...*

Christus est semen, seu filius Abrahæ, benedictionem gentium continens, seu per quem omnes benedicendæ gentes.

Nos sumus Christi, unum cum illo corpus, illius membra; imò in illum transformati sumus, illumque induimus; ergo omnium ipsius jurium et benedictionum participes, et in illo benedicti.

Sicut Christus Dei filius est et Abrahæ filius : ita Christianus, Christum indutus, et unum quid factus cum Christo, Dei filius est et filius Abrahæ; et consequenter hæres Dei, hæres hæreditatis à Deo promissæ Abrahæ et ejus semini; cohæres Christi, et ut est Abrahæ filius, et ut est Dei filius.

O Deus misericors ! sis in æternum benedictus, ob hanc mihi indignissimo servo tuo benedictionem concessam, jusque datum ad æternam hære-

ditatem. Adoro te, benedico te, gratias ago tibi æternas, propter hanc maximam misericordiam tuam.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 3. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Nota quòd mors Christi, quia animæ nostræ vita, nunquam sit oblivioni danda, sed oculis fidei, præsens in mente et corde semper habenda; vide n. 1.

Propterea nobis ubique, in templis, in locis publicis et privatis, proponitur imago Jesu Christi pro nobis crucifixi, ut ab eo, quasi publico fonte vitæ, vitam hauriamus fide, spe et charitate, ibid. n. 1.

Harum igitur virtutum actùs sint ad animæ nostræ vitam continui, sicut ad corporis nostri vitam continui sunt cordis motus, qui systole et diastole dicuntur, ibid. n. 1.

SECUNDO. — Observa quantus thesaurus sit fides quæ vitam continet æternam; et ideo quàm desiderandus, et quàm sollicitè custodiendus, n. 9.

Salus et vita semper fuit à fide. Quare? vide n. 12.

Semper fuit à fide in Jesum Christum. Quare? vide ibid. n. 12.

Hinc sequelas, vide ibidem.

Ab exemplo autem Abrahæ, fidelium patriarchæ, disce quæ et qualis sit fide salutifera, vide n. 9 et 18.

TERTIO. — Mirare divinam ineffabilis mysterii dispositionem, quà Christus, omnis benedictionis fons, factus est in cruce pro nobis maledictum, ut nos ab æternâ maledictione liberaret.

Ut hanc ineffabilem Jesu Christi erga te misericordiam aliquatenus intelligas et sentias, attende ad versus 13 et 14, ibique in commentario dicta seriò perpende.

QUARTO. — Nota quòd fides in Christum, seu christianismus fuerit omnium seculorum, vide n. 25.

Hinc mira utriusque Testamenti convenientia, ibid.

Vetus fuit quasi religionis pueritia, ibid.

Novum autem religionis ætas adulta, ibid.

Hinc Christiani Judæis multo feliciores, ibid.

Quo modo suam in Deum gratitudinem debeant testari, ibid. n. 25.

QUINTO. — Tuam, ô Christiane! dignitatem agnosce ex versibus 26, 27 et 28

Hinc et debitum, seu obligationem agnosce tuam : Christum induisti, Christusque quodammodo factus es.

Christum ergo interiùs et exteriùs gere, et exhibe : videatur et agnoscatur in te Christus

Vide dicta ad versus 26, 27. 28

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

In capite tertio, ỳ. 7, 9 et 29, dixit quòd populus fidelis sit Abrahæ semen et promissionum hæres.

ỳ. 24, indicavit duplicem hujus hæredis statum, minoritatis nimirum et majoritatis; indicavit ibidem judaismum, ut minoritatis statum, christianismum verò ut majoritatis.

Hoc clariùs explicans, addit in hoc capite quarto, ỳ. 1 et 2, sicut hæres, adhuc infans et minor, licèt jure sit bonorum dominus, de facto tamen non differt à servo, imò regitur à servis, et illis obedit;

ỳ. 3. Ita nos Judæi, quandiu minores et parvuli fuimus, sub præceptis et cæremoniis Mosaicæ legis fuimus in servitutem redacti.

ỳ. 4. At ubi venit minoritatis nostræ finis; ubi per Dei Filium ex minoribus facti sumus majores et adulti; tunc et per ipsum à servitute legis liberati sumus, eique servire desivimus.

ỳ. 6. Quandoquidem ergo vos, ô Galatæ! per Baptismum facti estis filii Dei, et quidem majores, sicut et nos; quandoquidem et Spiritu Sancto animati, Deo dicere potestis: Pater, pater; jam non estis servi, sed ab omni servitute liberi.

ỳ. 8. Esto, servieritis idolis, cùm essetis pagani;

ỳ. 9. At nunc Christi beneficio Deum cognoscentes, et ab ipso Deo cogniti et approbati ut filii legitimi, quomodo vos in servitutem redigitis, legalia servantes? ỳ. 10.

ỳ. 11. Ob hanc vestram superstitionem timeo vobis; et ne quod vereor vobis accidat, obsecro vos, legalia negligite, sicut et ego ea negligo, ỳ. 12.

Ab hoc versiculo duodecimo usque ad versum vigesimum primum, mirâ charitatis arte demulcet eos, quos priùs vocabat insensatos.

Ne putetis, inquit, me vobis iratum. Nihil me privatim læsistis; imò me apud vos prædicantem, omnibus bonis, omnibusque affectûs testimoniis cumulastis, me ut angelum, quid dico? ut Christum ipsum recepistis.

ỳ. 15. Audeo dicere, me plùs oculis vestris dilexistis.

℣. 16. An ergo, quia vobis vera dico, ideo me putatis vestrum inimicum?

℣. 17. In judaizantium zelotypiam rejicit causam erroris Galatarum : à quo ut eos reducat, ℣. 19, maternam in illos teneritudinem exprimens, vos, inquit, iterum parturio, donec recta Christi fides reparetur in vobis.

Denique allegoriâ duarum uxorum et duorum Abrahæ filiorum, ostendit eis synagogam et Judæos, per Agar et Ismaelem figuratos, ejectos esse a domo Abrahæ, et ab hæreditate exclusos; Christianos verò, per Isaac significatos, à servitute legis esse liberos et benedictionis hæredes.

CAPUT QUARTUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. Dico autem quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt à servo, cùm sit dominus omnium ;	Addo autem dictis suprà, n. 24 et 29, quòd quandiu hæres infans est, nullâ re differt à servo ; quamvis hæreditatis jure sit bonorum dominus :
2. Sed sub tutoribus et actoribus est,	Sed sub tutoribus et procuratoribus est, quorum arbitrio ipse regitur, et hæreditaria ejus bona administrantur ;
Usque ad præfinitum tempus à patre.	Donec adveniat tempus à patre in testamento præscriptum, vel à jure definitum.
3. Ita et nos, cùm essemus parvuli,	Ita et nos Judæi, cùm essemus hæredes quidem Abrahæ, sed parvuli, rudes et imperfecti, tum intellectu, tum affectu, et sicut pueri de Deo carnaliter sapientes,
Sub elementis mundi eramus servientes.	Serviebamus timore servili, quo continebamur in officio, sub lege Mosaica, quæ mundo data fuit quasi alphabetum et prima veræ pietatis elementa.

Cap. IV. 1. *Dico autem...* Redit ad id quod cap. 3, n. 24, incepit dicere, legem Mosaicam pædagogo comparans, et populum judaicum puero ; et se clariùs explicat, quasi diceret :

Hoc est quod dicere volui : sicut quandiu hæres puer est.

Nihil differt à servo, quantùm ad sui regimen et quantùm ad bonorum suorum administrationem : sicut enim servus domini regitur imperio ; ita et hic hæres infans regitur à tutoribus, quasi dominis : et sicut servus nihil habet proprium ; ita et hæres minor, licèt sit jure bonorum dominus, reverà tamen de nullo disponit, quasi nihil habeat.

2. *Sed sub tutoribus et actoribus.* Gr. œconomis.

Tutores patris defuncti vice funguntur.

Actores, œconomi, seu procuratores, sub tutoribus res pupilli gerunt et administrant.

Usque ad præfinitum tempus. Gr. usque ad præfinitionem patris, id est, usque ad tempus à patre in testamento definitum, vel à lege decretum.

3. *Ita et nos*, Judæi scilicet, hæredes quidem Abrahæ, sed parvuli et minores.

Judaismus fuit veræ pietatis quasi minoritas et pueritia.

Cùm essemus parvuli. Gr. infantes. Syr. pueruli.

Et cognitione : signa materialia tantùm videntes, spiritualia per hæc significata non intelligentes ;

Et affectu : temporalia tantùm bona, legem servantibus promissa, diligentes, et de Deo carnaliter sapientes.

Sub elementis mundi, id est, sub lege Mosaica, quæ Judæis, et per ipsos toti mundo data fuit, quasi prima pietatis elementa et veræ religionis rudimenta.

Eramus servientes, id est, eramus illius legis ritibus, cæremoniis et præ-

At postquam venit finis illius minoritatis, et impletum est tempus à Patre præfixum, ut hæreditatem Abrahæ promissam reciperemus,	4. At ubi venit plenitudo temporis,
Misit Deus in terras unigenitum Filium suum, factum ex substantia mulieris, et de ipsa natum; sponte suâ legi Mosaicæ subditum,	misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege.
Ut nos Judæos, legi subditos, ab obligatione et servitute legis redimeret;	5. Ut eos qui sub lege erant redimeret;

ceptis serviliter subditi; metu pœnæ, seu timore servili, signis adhærentes quasi res forent; imò nec signa esse scientes.

Sicut pueri elementa discunt, et elementorum seu litterarum conjunctionem; sed voces et sententias ex elementis conflatas non intelligunt, donec ad scientias altiores perveniant, ad quas nisi per elementa non pervenitur;

Ita Judæi cæremoniarum elementa non intellexerunt, signis adhæserunt quasi rebus, et signa tantùm esse nescierunt, donec ad Christum per hæc elementa, quasi elevamenta, pervenerunt, ait divus Anselmus.

Caveat Christianus ab ipso Christo edoctus, ne signis et solis exterioribus nimis adhæreat : sed Spiritui, veritati, principaliter intendat; sciens quia *Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.* Joan. 4. 23.

4. *At ubi venit plenitudo*, id est, finis temporis à cœlesti Patre nostro præfiniti, seu ubi effluxit nostræ minoritatis tempus à Deo Patre nostro præfixum, et advenit illud, quo statuit nos à conditione servorum, ad libertatem filiorum adultorum transferre.

Misit Deus Filium suum. Gr. emisit, è suo scilicet sinu, in terras legavit unigenitum Filium suum, sibi consubstantialem.

Non quòd Dei Filius exierit è sinu Patris, in quo generatur ab æterno, et quiescit in æternum.

Non quòd etiam in terris inceperit esse qui semper est ubique :

Sed quia, Patre volente, factus est homo, et humanâ carne indutus, qui ab æterno erat invisibilis : *Visus est in terris, et cum hominibus conversatus est.*

Itaque Incarnatio Filii Dei fuit ejus à Patre missio, et ad homines delegatio.

Factum ex muliere.

Hujus missionis modus exprimitur.

Non fuit creatus ut Adam, sed factus ex substantia beatæ Virginis, per operationem Sancti Spiritûs, et ex ipsa natus; et consequenter Filius Dei factus est et filius hominis, id est, Virginis.

Factum sub lege, id est, legi Mosaicæ sponte suâ subditum; non de jure : erat enim Dominus legis, et suprà legem. Reverà tamen voluit circumcidi, in templo præsentari, redimi, etc.

5. *Ut eos qui sub lege erant...*

Missionis illius finis exprimitur, scilicet, ut nos Judæos, legi obstrictos, à legis obligatione redimeret, et à legis maledicto, ob legem violatam, incurso, ut cap. 3, n. 13.

Factus est sub lege, non ut ab ea expiaretur; sed ut eos qui sub illa erant pressi et rei liberaret. S. Anselmus.

Ut adoptionem filiorum Dei reciperemus.	Et Judæos pariter et gentiles, filios hominum, faceret Dei filios; seu ut adoptionem filiorum Dei, in Adamo perditam et Abrahæ filiis promissam reciperemus.
6. Quoniam autem estis filii,	Quoniam autem et vos, ô Galatæ! æquè ac Judæi facti estis filii Dei;
misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra,	Misit Deus in corda vestra Spiritum Sanctum,

---

Ut adoptionem filiorum reciperemus, id est, ut nos, tam Judæi, quàm Gentiles; in eo et per eum, *reciperemus adoptionem filiorum* in Adamo perditam et Abrahæ filiis promissam.

Observatio moralis. — Adora hîc, ô fidelis, quisquis es, divinæ dispensationis œconomiam.

Adamus creatus est Dei filius; at hanc divinam filiationem, peccato suo, sibi perdidit et suis filiis, qui ex tunc naturâ filii iræ.

Abrahæ et semini ejus promissa est hujus divinæ filiationis reparatio. *Benedicentur in te omnes gentes.*

Per Jesum Christum, filium Dei, et filium Abrahæ, omnibus credentibus est restituta.

Filius Dei factus est filius Abrahæ, ut filios Adæ faceret filios Dei.

Hanc adora humilis et gratus œconomiam; hunc immensum Dei in te amorem recole stupens et annihilatus. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret; ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, etc.* Quis ego? et quis Filius tuus, ô Deus!

Filius ergo Dei factus est ex muliere filius hominis, ut filios hominum faceret filios Dei, intellige filios majores et adultos.

Observatio litteralis. — Hic est comparationis ab initio capitis inceptæ finis et applicatio, quasi diceret Apostolus:

Et per hanc adoptionem perfectam filiorum, υἱοθεσίαν, à statu minoritatis, et à conditione servorum, translati sumus ad libertatem fidei, et filiationis divinæ, facti sumus majores, liberi, nostri juris.

Ante incarnationem justi quidem erant filii Dei, sed minores; quasi servi, sub lege quasi sub pædagogo; timore pœnæ servientes Deo; carentes adoptionis fructu, necdum valentes cœlestem Patris æterni hæreditatem possidere.

Clausum erat tunc cœlum, et à Christo solo poterat aperiri.

Post incarnationem facti sumus majores, adulti, liberi, amore filiali, et eodem quo Christus ipse spiritu, Deo servientes, divinæ filiationis jure fruentes, divinæ hæreditatis capaces.

Hic igitur desinit incepta ab initio capitis comparatio.

In sequentibus autem Paulus suum ex dictis probat intentum, et Galatas alloquens, applicat eis jam dicta.

6. *Quoniam autem estis*, vos scilicet, Galatæ gentiles, sicut et nos Judæi, per fidem, seu per Baptismum,

Filii Dei, majores et adulti, licèt non fueritis sub lege minores et pueri.

Misit Deus Spiritum Filii sui, id est, Spiritum Sanctum, qui modò Patris, modò Filii dicitur Spiritus, quia ab utroque procedit: sed hic speciatim dicitur Spiritus Filii, quia Galatis probat Apostolus eos esse Dei filios, tum quia Filium Dei induerunt in Baptismo, cap. 3. n. 27, tum quia Spiritum Filii Dei receperunt.

Ut eodem, cum Christo, Spiritu instructi et impulsi, amore filiali, clametis ad Deum : *Abba Pater.*

Itaque, jam non est inter vos Galatas christianos quis servus; sed estis filii, et quidem majores et adulti, et pleno jure hæredes Dei per Christum, quem induistis, et cujus Spiritum à Deo recepistis.

clamantem : Abba Pater.

7. Itaque jam non est servus, sed filius : quòd si filius, et hæres per Deum.

In corda vestra, id est, in animas vestras, quibus per gratiam sanctificantem unitur Spiritus sanctificationis.

Clamantem : Abba Pater, id est, facientem clamare, seu ut eodem spiritu, quo Christus ipse, affectu nimirùm filiali, ad Deum, velut patrem charissimum, recurratis in oratione, eique dicatis : *Abba Pater, Pater noster, qui es in cœlis, etc.*

Abba. Hebraicè et Syriacè, idem ac *Pater*. Sed utraque vox jungitur, tum ut significetur quòd idem sit Judæorum et Gentilium pater; tum ut Spiritûs orantis favor exprimatur; tum ut notetur affectus filiorum patrem tenere amantium, et ei in oratione quasi blandientium : *Abba Pater*. Vide dicta Rom. 8. 15.

Observationes morales. — Hinc disce primò quo spiritu debeas orare : Spiritu Filii Dei, eodem quo Christus ipse orabat et orat : affectu filiali, reverentiali, at fiduciæ pleno.

Oraturus ergo unire Christo, ora spiritu Christi, corde Christi, in ipso, cum ipso, et per ipsum ora.

Oraturus, Christum orantem, et in oratione pernoctantem, tu tibi exhibe, dicque sicut ipse in horto : *Abba Pater.*

Hinc disce secundò quanta sit in nos gentiles Dei gratia, quâ statim facti sumus filii Dei et quidem majores, absque minoritatis statu.

Quam gratiam ut meliùs intelligas et pleniùs recolas, nota triplicem religionis statum.

Pueritiæ, in Judæis.

Juventutis, in Christianis viatoribus.

Consummatæ perfectionis, in beatis.

Eadem ubique Religio, incipiens, perfecta, perfectissima.

Medium tenemus inter Judæos et beatos : at cum hoc privilegio, quòd sine pueritiâ nati, seu potiùs renati sumus filii Dei majores : et hinc Spiritus Sanctus nobis statim est datus; Spiritus Filii Dei.

Ob hanc gratiam ineffabilem, Deum, ut patrem, adora, ama, lauda, benedic; idque omne in Spiritu Filii Dei.

7. *Itaque jam non est servus.* Gr. itaque non ampliùs es servus, subaudi, O Galata. Syr. itaque servi non estis, sed filii.

In versiculo præcedenti duo dixit Apostolus, et quòd Galatæ sunt filii Dei, et quòd, quia filii, Spiritum Sanctum, Spiritum adoptionis receperunt.

Est autem demonstratio cui contradici non potest. Videbant enim miracula quæ fiebant per divinum Spiritum : Theodoretus.

Et hinc concludit : itaque inter vos, ò Galatæ christiani! non est quis servus, sed estis filii Dei, majores, adulti, liberi; quippe qui in baptismo Christum filium Dei induistis, cap. 3, n. 27. et spiritum filii, spiritum adoptionis recepistis in cordibus vestris.

Quòd si filius et hæres per Deum. Gr. quòd si filius et hæres Dei per Christum. Syr. quòd si filii et hæredes Dei per Jesum Christum.

8. Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui naturâ non sunt dii, serviebatis.	Tunc quidem, cùm infideles eratis et pagani, ignorantes Deum, verum, æternum, mundi opificem, colebatis idola, falsisque deis, fictione scilicet hominum, non naturâ, deis serviebatis.
9. Nunc autem cùm cognoveritis Deum,	At nunc, Christi beneficio, Deum ut patrem cognoscentes,

Altera conclusio sequens ex prima.

Quòd si filii Dei majores et adulti; ergo et pleno jure hæredes Dei, per Jesum Christum, quem induistis et cujus spiritum, tanquam hæreditatis partem et arrhabonem, recepistis : *Qui est pignus hæreditatis nostræ*, Ephes. 1. 14.

Patres familias satis sæpè filiis suis, adultis, majoribus, sapientibus et sibi subditis, aliquam hæreditatis partem donant dispensandam.

Ita Pater cœlestis, suis in Christo filiis, Spiritum Sanctum donat, quasi partem et arrham æternæ hæreditatis.

Deus ipse totus in patria possidendus, est æterna hæreditas nostra : Spiritus Sanctus in nostris cordibus infunditur, velut hujus æternæ et divinæ hæreditatis pars et arrha. Præter citatum Eph. locum, vide secundam Cor. 1. 22, et 5, n. 5.

Observatio moralis. — Agnosce ergo hìc, ô Christiane! nobilitatem et felicitatem tuam.

Filius es Dei vivi, quippe qui Jesum Christum, consubstantialem Dei vivi filium, in Baptismo induisti.

Filius es Dei vivi, quippe qui Spiritum Filii Dei vivi in corde tuo recepistis : in Baptismo, in Confirmatione, etc. quid nobilius? sed quid felicius?

Quia enim filius es Dei; hinc et es hæres Dei in Christo et cum Christo, cui unitus es, et quem induisti.

Sed hæres, major, adultus, liber, tuo jam jure fruens, hæreditatis tuæ partem jam possidens, per Spiritum Sanctum, tibi infusum et velut pignus datum.

Tantâ ergo dignitate nobilitatus, cave ne sis unquam degener : quia filius es Dei, vive dignè Deo : amantissimum Patrem ama semper; et amore filiali, quæ placita sunt ei, sicut et Christus, fac jugiter.

Quia hæres Dei, et hæreditatis æternæ pignore donatus, hæc temporalia, transitoria sperne; ad æternam hæreditatem tuam plenè et integrè possidendam aspira continuè.

Abba Pater, quando te videbo! quando te fruar! quando te fruens, tecum unus ero!

8. *Sed tunc quidem ignorantes Deum.*

Positâ Dei gratiâ in Galatas, hinc infert et eis ostendit quàm sit absurdum illos à christianismo seu à statu majoritatis, ad judaismum, seu ad minoritatem reverti.

Et ut eos judaizantes pungat acriùs, primò excusat quodam modo illorum idololatriam :

Tunc, id est, tempore ante vestram vocationem ad Christi fidem elapso,

Ignorantes Deum, id est, cùm verum Deum non cognosceretis.

Serviebatis, scilicet per idololatriam, *iis qui...* falsâ et stultâ tantùm hominum opinione sunt dii.

Culpam rejicit in ignorantiam, quasi diceret : Nesciebatis quid faciebatis.

9. *Nunc autem cùm cognoveritis... imò cogniti...* Gr. nunc autem cognos-

Imò et ab ipso cogniti et approbati ut filii legitimi et charissimi,	**Imò cogniti sitis à Deo;**
Quomodo, iterum repuerascentes, convertimini ad prima judaicæ infantiæ elementa, quæ justificandi vim non habent, utpote gratiæ vacua?	**Quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuò servire vultis?**
Id tamen facitis, sabbata, neomenias, tabernaculorum et propitiationis diem, annum sabbaticum observantes, sicut observant Judæi.	**10. Dies observatis, et menses, et tempora, et annos.**
Ob hanc superstitionem vestram timeo vobis, seu propter vos, ne fortè irritus sit et inutilis labor quem in vos impendi.	**11. Timeo vos, ne fortè sine causa laboraverim in vobis.**
Hoc ne fiat, legalia negligite, sicut ego ea negligo, licèt olim ea sicut et vos ardenter zelatus sim: eàdem mecum utamini libertate.	**12. Estote sicut ego, quia ego sicut vos.**

centes Deum, magis autem cogniti à Deo. Syr. nunc autem cùm, etc. et quod magis est, cogniti sitis à Deo.

Cogniti, id est, approbati, dilecti ut filii.

Quomodo convertimini iterum, id est, quomodo majores facti, quasi repuerascentes convertimini ad prima infantiæ judaicæ elementa?

Infirma, vim sanctificandi non habentia.

Et egena, divitias gratiæ cœlestis non continentia, et ideo conferre non valentia.

Quibus denuò servire... alio tamen genere servitii.

Cùm essetis pagani per idololatriam serviebatis, creaturas ut deos adorando; nunc judaizantes vultis denuò servire, non adorando idola, sed reverendo ut res sacras, quæ nihil habent sanctitatis; et ab eis rebus munditiam sperando, quæ nullam habent vim mundandi.

10. *Dies observatis*, sabbata, more judaico, *menses*, *neomenias*, *tempora*, in quibus festa tubarum, tabernaculorum, expiationis.

Et annos, id est, septimum remissionis, et quinquagesimum, Jubilæi.

Hinc patet quòd non tantùm circumcisionem prædicabant pseudoapostoli, sed et ferias et novilunia: D. Chrysostomus, Theophylactus.

Porrò damnantur hìc festa Judæorum, non festa Christianorum, ut volunt hæretici, alias damnaretur etiam dies dominicus, quem tamen observant ipsi.

In n. 8 et 9. nota quòd quia paganismus est ignorantiæ et servitutis status; christianismus verò status luminis et libertatis: ideo gravior est in christianismo relapsus ad peccatum.

11. *Timeo vos...* id est, vobis.

Vides viscera et affectus Apostolicos: illi jactantur fluctibus, et hìc tremit ac metuit, etc. Chrysostomus.

Cùm autem dicit, *metuo...* et addit, *ne fortè...* simul et desperationem illis injecit et in bonam spem erexit: non enim dixit, frustra laboravi, sed *ne fortè*; nondum, inquit, accidit naufragium; sed adhuc tempestatem cerno hìc parturientem: propterea metuo, non despero: vobis enim in manu est totum hoc corrigere et ad pristinam redire tranquillitatem. D. Chrys.

12. *Estote sicut ego...* Syrus, estote ut ego sum, quandoquidem et ego ut vos eram.

Fratres, obsecro vos, nihil me læsistis.

Fratres, obsecro vos, ne me credatis vobis iratum : quæ duriùs dixi suprà, ex amore dixi; nihil enim læsistis, ob quod nunc vobiscum duriùs agam quàm antea.

13. Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jampridem, et tentationem vestram in carne mea.

Non solùm non læsistis, sed et magnam exhibuistis benevolentiam; licèt enim vobis prædicans, vilis, abjectus et miserabilis essem, et ob hoc potuissetis me contemnere et abominari, sicut contemni et respui solent infelices et miseri,

14. Non sprevistis, neque respuistis, sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum.

Me tamen non modò non sprevistis, neque respuistis; sed è contra, me sicut angelum Dei, imò sicut ipsum Jesum Christum suscepistis.

15. Ubi est ergo beatitudo vestra?

Ubi est ergo illa felicitatis vestræ, ex meo apud vos adventu, testificatio?

Testimonium enim perhibeo

Hoc enim de vobis possum perhibere

Tempestate jactatis manum porrigit, seque ipsum dat exemplum, ait D. Chrysostomus.

Ne quod vobis vereor, accidat, me imitemini, qui licèt judæus et legalium supra modum æmulator, hæc, cognitâ Evangelii gratiâ, dimisi.

Hæc verba alii aliter explicant; sed hæc explicatio simplex et naturalis : hinc alias omitto.

Fratres, obsecro vos... Gr. nihil me injuriâ affecistis. Syr. nihil me offendistis.

Id est, nulla, quam senserim, injuriâ affecistis : ne ergo me putetis vobis iratum.

Obsecratione et blanditiis emollit superiores increpationes.

13. *Scitis autem quia per infirmitatem carnis...* infirmitatem carnis vocat persecutiones, ærumnas, paupertatem, etc.

Potest etiam intelligi infirmitas illa, de quâ primæ Cor. 2. *Præsentia corporis infirma et sermo...* seu humilitas corporalis præsentiæ.

14. *Et tentationem vestram...* eadem adversa vocat tentationem.

Vulgata habet, *vestram :* quia Paulus sic humiliatus, erat Galatis objectum tentationis, ut illum contemnerent et respuerent.

Textus græcus hodiernus habet *mei,* seu *meam;* quia per hæc Paulus tentabatur.

Sed melior est nostra lectio, cui syriaca versio conformis est.

Nostis quòd per infirmitatem carnis meæ, evangelizaverim vobis jampridem, et tentationem quæ erat in carne meâ, non sprevistis, nec exsecrati estis; sed, etc. Vide paraphrasim.

Quâ industriâ non utitur charitas? timet, sperat, tenere et affectuosè rogat, blanditur, accepta beneficia commemorat, à Galatis bene acta recenset; quæ pro illis passus est, insinuat : et tandem spirans exclamat :

15. *Ubi est ergo beatitudo vestra?* Gr. quæ igitur erat beatitudo vestra? Syr. ubi est ergo beatitudo vestra?

Id est, quò abiit vester erga me amor? gaudium, et felicitas vestra, ob meum ad vos adventum, ob meas apud vos prædicationes et meam inter vos conversationem?

Testimonium enim... tantus erat ille vester amor, ut vel oculis charior essem vobis. Vide paraphrasim.

testimonium, quoniam si id mihi prodesse potuisset, oculos vestros eruissetis, et mihi dedissetis, utpote vobis oculis chariori : quò abiit hic erga me vester amor? unde inimicitia? unde suspicio?

Ergone quia verum dico vobis, ideo putatis me vestrum inimicum? seu ideo creditis me inimico in vos animo?

Æmulantur vos novi doctores vestri, ambiunt vos et depereunt, à vobisque volunt amari; sed zelo non bono, nec ad bonum vestrum :

Nam excludere vos volunt à me, ut vos sibi servent, illisque agglutinemini, illos vicissim unicè, et cum aliorum exclusione diligentes.

Volo autem vos æmulari, seu zelare doctores et magistros vestros; sed in bono et ad bonum; idque non in præsentia tantùm, sed et in absentia.

Filioli mei, quos rursus utero gesto, et

vobis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi.

16. Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis?

17. Æmulantur vos non bene,

Sed excludere vos volunt, ut illos æmulemini.

18. Bonum autem æmulamini in bono semper, et non tantùm cùm præsens sum apud vos.

19. Filioli mei, quos iterum

---

16. *Ergo inimicus vobis...?*

Ergone, quia verum vobis dico, ideo me putatis inimicum vestrum? Vide paraphrasim.

Ex hac apostolicæ charitatis arte discat prælatus, omnisque animarum salutis minister et cooperator, in omnem se formam transformare, omnia omnibus se facere, ut animas Christo lucrifaciat et ad pœnitentiam adducat.

17. *Æmulantur vos...* pseudoapostoli judaizantes ambiunt vos, et zelotypiâ laborant erga vos : seu amant vos cum æmulatione et zelotypiâ.

Non bene. Non bono zelo, nec ad bonum vestrum, sed ad suum commodum et ad suam gloriam.

Sed excludere vos volunt, scilicet, à me, à fide, ab Ecclesia.

Ut illos æmulemini, id est, ametis, admiremini, illisque agglutinemini cum nostrì exclusione. In Judaizantium zelotypiam rejicit culpam hujus Galatarum mutationis.

18. *Bonum autem æmulamini...* bonum autem magistrum æmulamini : cum zelo diligite et imitamini, non malos magistros.

In bono, id est, non in omni re, sed in bona.

Semper, id est, constanter et non tantùm in præsentia.

Laudabilem docet æmulationem, quæ duas aut tres habet conditiones. Sit æmulatio boni doctoris, tendat ad bonum, et sit constans, in absentia perseverans sicut in præsentia.

Et hâc ultimâ conditione videtur Apostolus Galatis exprobrare quòd cùm ipsum præsentem zelàssent, citò absentem neglexerunt, ut aliis adhærerent.

Græcus textus : bonum autem æmulari in bono, semper et non in adesse apud vos; id est, bonum, rectum et utile est æmulari magistros non in malo, ut judaizare; sed in bono, in bona doctrina, et in virtutibus; idque non ad tempus, sed constanter.

19. *Filioli mei quos iterum parturio...* primæ Cor. 4, n. 15. et alibi Paulus patri se comparat; hìc autem matri, cujus tenerior est in liberos affectus.

parturio, donec formetur Christus in vobis.	pro quibus secundos in partu dolores patior, donec in vobis recta et sana fides Christi formetur;
20. Vellem autem esse apud vos modò, et mutare vocem meam,	Utinam forem apud vos, et viderem quæ fiunt à vobis, ut, prout conveniret, sermonem meum vestris dispositionibus possem accommodare; quod absens non possum.
Quoniam confundor in vobis.	Quia enim non video quomodo sitis affecti; hinc hæreo, hæsito circa vos, nesciens quo sermonis genere debeat uti.
21. Dicite mihi qui sub lege	Respondete mihi, vos, qui sub lege vultis

Hunc autem maternum erga Galatas affectum exprimit dicens : *quos iterum parturio*. Quo verbo significat omnes simul animi sui molestias ac cordis dolores pro illorum salute.

Partus physicus unicus est, partus verò moralis est multiplex : *iterum parturio.*

Donec formetur Christus... Christus, seu Christi fides, animæ nostræ forma est, ac vita : *Justus ex fide vivit...*

Hanc fidem per Evangelii prædicationem Paulus Galatis communicaverat, ipsosque Christo sic primùm genuerat.

At quia ab evangelica veritate aberraverant, magno nixu et dolore conatur illos ad Evangelii veritatem revocare, hocque secundam vocat parturitionem.

20. *Vellem autem esse apud vos...*

Ut Christum in Galatis formet, cupit apud illos esse et videre quæ fiunt in eis; ut vivâ voce suos affectus maternos exprimat, nunc blandiens, nunc gemens, nunc objurgans, nunc obsecrans, ut solet mater in omnes affectus sese versare.

Quoniam confundor in vobis... Gr. quoniam hæsito in vobis. Syr. quoniam stupefactus sum in vobis.

Nescio quo sermonis genere debeam uti.

Observatio moralis. — Ab hoc D. Pauli exemplo discat omnis prælatus se matrem esse, et tanquam matrem suis sese subditis exhibere.

Discat quòd non semel tantùm, sed toto suæ vitæ tempore debet Christo parturire.

Discat quòd cum subditis, quasi cum pueris, debet puer fieri et repuerascere; ut sese illorum accommodans infirmitati, illam corroboret.

Discat quòd debet in omnes affectus sese versare, nunc orare, nunc plorare, nunc arguere, nunc gemere, ut filios suos promoveat, eosque Christo lucretur ac perficiat.

Ab eodem exemplo discat concionator et omnis animarum salutis cooperator, quantùm sit pro earum salute patiendum et laborandum.

Beata Virgo Christum corporaliter genuit, at sine dolore; concionator, omnisque spiritualis Christi puerpera, cum magno dolore et labore debet parturire et niti ut Christum, id est, Christi fidem et spiritum formet in Christianis auditoribus suis.

Ad exemplum Apostoli, sermones suos audientium conditionibus et dispositionibus accommodet.

Ex charitate loquatur semper, ut tanquam mater Christum in auditorum animabus pariat.

21. *Dicite mihi... legem non legistis?* Gr. non audistis. Syrus legem ipsam non auditis.

esse : numquid ipsam audistis? ipsa vos à se ad Christum amandat.

Ipsa enim vos docet quòd Abraham duos filios habuerit, Ismaelem scilicet de Agar quæ erat ancilla, et secundaria uxor Abrahæ; et Isaacum de Sara, primaria uxore et domina.

Ismael, ancillæ filius, naturaliter et secundùm naturæ ordinem natus est, ex matre juvencula et fœcunda :

Isaac verò per supernaturalem Dei virtutem, ex Sara, anu, et sterili, juxta Dei promissum. Genes. 17. 17.

Hæc, præter historicum sensum, alium eminentiorem continent, reique sunt typus et figura.

Hæ duæ uxores, seu duo Abrahæ matrimonia figurabant duo Testamenta, seu fœdera quæ Deus fecit cum hominibus.

Primum quidem in monte Sina, prolem generans in conditionem servilem, fuit figuratum per Agar;

vultis esse, legem non legistis?

22. Scriptum est enim : Quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera.

23. Sed qui de ancilla, secundùm carnem natus est;

Qui autem de libera, per repromissionem.

24. Quæ sunt per allegoriam dicta.

Hæc enim sunt duo Testamenta;

Unum quidem in monte Sina, in servitutem generans, quæ est Agar.

Post affectus maternos, quibus illorum corda commovit, rursus ad argumenta recurrit, quibus illorum urgeat intellectum.

Igitur ex ipsa lege, contra legis sectatores argumentatur : legem vocat vetus Testamentum.

Legem non auditis? quasi diceret : Si me non auditis, ipsam legem, quam ambitis, audite.

22. *Scriptum est enim.* Genes. 16, n. 15, et 21, n. 2. *Quoniam Abraham duos filios habuit,* Ismaelem de Agar, et Isaac de Sara.

Sex alii filii postea nati sunt de Cethura, sed ad præsentis rei mysterium non pertinent : et cùm hæc ageretur allegoria nondum erant nati.

23. *Sed qui de ancilla, secundùm carnem,* id est, secundùm naturales carnis, seu naturæ vires.

Qui autem de libera, per repromissionem, id est, virtute divinæ promissionis, supernaturaliter, seu per vires extraordinarias juxta Dei promissum.

24. *Quæ sunt per allegoriam dicta,* id est, quæ dicta sunt ad aliud ex alio significandum.

Seu quæ præter sensum litteralem et historicum, alium continent spitualem sensum et eminentiorem.

Gr. quæ sunt allegorizata, ἀλληγορήμενα.

Hæc enim sunt duo Testamenta, id est, hæ duæ uxores et matres, Agar et Sara, juxta sensum spiritualem allegoricum, significant duo Testamenta, vetus et novum.

Unum quidem, scilicet vetus, *in monte Sina* conditum. Gr. à monte Sina, scilicet profectum.

In servitutem generans, id est servos generans filios, Judæos scilicet sub legis jugo servientes, timore servili.

Quæ est Agar, quod Testamentum figuratum fuit per Agar ancillam, et servos domino suo vernaculos generantem.

25. Sina enim mons est in Arabia qui conjunctus est ei quæ nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis.

Sina enim mons est Arabiæ, qui terrenam repræsentat Jerusalem, quæ servit cum filiis suis sub jugo legis, ut infra n. 1, cap. 5, explicabitur.

26. Illa autem quæ sursum est Jerusalem

Sara autem figura fuit Ecclesiæ, quæ cœlestis est Jerusalem;

libera est, quæ est mater nostra.

Et hæc libera est, et fœcundissima, quippe quæ nos, tam ex Judæis quàm ex Gentibus conversos, peperit Deo; unde nostra mater est.

27. Scriptum est enim: Lætare, sterilis, quæ non paris; erumpe et clama, quæ non parturis: quia multi filii

Hanc Ecclesiæ, matris nostræ, fœcunditatem prævidebat Isaias, feminæ sterili, et virum non habenti (Ecclesiæ nimirùm ex Gentibus), plures filios promittens,

---

25. *Sina enim mons est in Arabia.* Gr. nam Agar, Sina mons est in Arabia. Syr. nam Agar, mons est Sinaï, qui est in Arabia.

Juxta Gr. et Syrum ex ipsis nominibus redditur ratio cur Agar vetus Testamentum significaverit, scilicet, quia mons Sina, ubi factum est illud fœdus, vocatur Agar, seu Agara, unde Agaræi, seu Agareni.

Sina, Arabum linguâ, appellatur Agar, ait Theophylactus post D. Chrysostomum; quia ibi est oppidum Agar, seu Agara, ait Grotius, qui citat Plinium, Dionem, Strabonem.

Sed quidquid sit de Græco, juxta nostram Vulgatam sensus est:

Meritò dixit quòd Agar figura fuerit veteris Testamenti in monte Sina conditi.

Sina enim mons est in Arabia; qui conjunctus est. Gr. συστοιχεῖ, quadrat autem nunc Jerusalem.

Syr. et respondet huic Jerosolymæ.

Æthiop. et ex adverso correspondet.

Theodoretus: ille mons consentit huic terrestri Jerusalem.

Juxta geographos mons Sina distat à Jerusalem viginti dierum itinere; non potest ergo dici loco, seu propinquitate locali *conjunctus.*

Sed debet intelligi quòd *quadrat,* seu cognationem et similitudinem habet cum Jerosolyma nostri temporis, seu similis est conditionis.

Et servit... conditionis, scilicet, servilis: sicut Sina generavit servos, ita et Jerosolyma servos generat et continet.

26. *Illa autem quæ sursum est...* debebat hìc dici quòd Sara sit novi Testamenti figura, seu figura Ecclesiæ, quæ est cœlestis Jerusalem; at omisit, ut rem ex se claram, contentus hanc Ecclesiam quatuor insignire, notis.

Primò, cœlestis est, de *sursum,* descendit è cœlo. Apoc 21, n. 2, quia Filius Dei de cœlo descendens eam fundavit.

Secundò, *Jerusalem,* seu pacis visio, pacem dedit ei Christus. Joan. 14. 27.

Tertiò, *Libera est,* et in libertatem generans per spiritum adoptionis filiorum, *in quo clamamus: Abba Pater,* n. 6.

Quartò, fœcundissima est et *mater nostra,* quæ nos Deo peperit.

27. *Scriptum est enim...* Isai. 54, n. 1.

Sterilis et deserta, Ecclesia est ex Gentibus, seu Ecclesia Christi ex Gentilibus maximâ suì parte collecta.

Virum habens, est synagoga.

quàm ei quæ virum habet (Synagogæ scilicet), quam in fœcunditate superavit Ecclesia.

Prima allegoriæ applicatio.—Nos christiani, instar Isaac, sumus promissionis filii; seu sumus promissionis filii, per Isaac figurati.

Secunda. — Sed quemadmodum Ismael naturæ viribus et carnali generatione prognatus, persequebatur tunc Isaacum, supernaturali Spiritûs Sancti virtute, ex singulari Dei promissione natum;

Ita et nunc Judæi, per Ismaelem figurati, Christianos, per Isaacum figuratos, oderunt et persequuntur.

Tertia et principalis applicatio. — Sed quid factum fuisse Scriptura testatur?

Dei jussu ejecta est Agar ancilla, cum Ismaele filio suo, è domo Abrahæ;

Et Ismael non fuit particeps hæreditatis Isaaco promissæ, per quod significata fuit Synagogæ, et Judæorum ejectio è domo Christi et Dei, seu ex Ecclesia.

Meminerimus itaque, fratres, quòd nos

desertæ, magìs quàm ejus quæ habet virum.

28. Nos autem fratres, secundùm Isaac promissionis filii sumus.

29. Sed quomodo tunc is, qui secundùm carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundùm spiritum;

Ita et nunc.

30. Sed quid dicit Scriptura?

Ejice ancillam et filium ejus;

Non enim hæres erit filius ancillæ, cum filio liberæ.

31. Itaque, fratres, non su-

Hanc in fœcunditate longè superavit Ecclesia, quod bene figuratum est per Sara, quæ ex sterili facta est numerosæ prolis mater.

28. *Nos autem fratres...* incipit allegoriam applicare propositio.

Nos, qui in Christum credimus, non sumus secundùm Ismaelem, seu ut Ismael, filii carnis et naturæ viribus; sed ad instar Isaac sumus ex virtute divina.

Quippe Christiani per verbum Dei, cui credunt, fiunt spirituales Abrahæ filii.

29. *Sed quomodo tunc...* altera allegoriæ applicatio.

Alludit ad id quod Genes. 21. 3, dicitur; sed hìc vocat persecutionem, quod ibi dicitur lusus.

Varii variè hunc lusum explicant : alii jurgium et pugnam, hæreditatis causâ : alii irrisionem ob Isaaci pietatem : alii quòd Isaacum inducere voluerit ad colendas luteas imagines, quas faciebat Ismael : alii quòd lascivire voluerit. Vide Estium.

Quidquid sit, vera fuit persecutio, seu corporalis, seu spiritualis : et hæc fuit figura persecutionis Ecclesiæ à Judæis.

30. *Sed quid dicit Scriptura?*

Tertia et principalis applicatio allegoriæ : ejectio ancillæ et filii ejus, significans repudiationem synagogæ et Judæorum, est principale intentum Apostoli : ut sciant Galatæ repudiatam esse synagogam, sibique metuendum esse, ne cum Ismaele excludantur ab hæreditate, si per legalium observationem, fiant servæ, seu synagogæ filii.

31. *Itaque, fratres non sumus.*

Meminerimus itaque, fratres, etc. Vide paraphrasim.

Clara totius allegoriæ expositio. — Abraham duas habuit uxores,

mus ancillæ filii, sed liberæ; christiani non sumus Synagogæ filii, ritibus legis obligati sicut Judæi, sed Ecclesiæ;

Quâ libertate Christus nos liberavit. Non nostris meritis, sed Christi gratiâ, qui nos per passionem et mortem suam liberavit à jugo legis, quam abrogavit.

---

ancillam unam, alteram liberam : ex illis duos habuit filios; Ismaelem scilicet, ex ancilla, seu Agar; Isaacum, ex libera, seu Sara.

Ismael, ancillæ filius, naturaliter de juvene et fœcunda natus est; Isaac, filius ingenuæ, præter ordinem naturæ, sed vi divinæ promissionis, ex sterili et nonagenaria prognatus est.

En historia : adest autem allegoria, seu mystica significatio.

Duo Abrahæ matrimonia significant duo Dei cum hominibus contracta fœdera : duæ matres, duas leges : duo filii, duos populos.

Primum Abrahæ matrimonium significat vetus Testamentum; Agar serva, significat legem Moysi in monte Sina datam, et servos generantem ; tum quia onerabat et quasi opprimebat multitudine et gravitate corporearum cæremoniarum; tum quia servili pœnarum timore Judæos, quasi servos, cogebat ad observationem sui.

Agar itaque legem præfigurabat veterem; Ismael verò Judæos; sicut enim Ismael naturæ viribus factus est Abrahæ filius; ita et Judæi.

Secundum Abrahæ matrimonium, seu matrimonium cum Sara libera, significat novum Testamentum in Sion, seu legem evangelicam, quæ liberos generat.

Primò, quia docet Deum in spiritu et veritate colere. Secundò, quia amore et spiritu ducit ad Deum, unde libertas.

Sara igitur libera legem gratiæ, seu evangelicam libertatem significabat.

Isaac autem præfigurabat Christianos, per Christum à servitute legali liberos : sicut enim Isaac supernaturali Dei virtute natus est; ita et Christiani per Verbum Dei facti sunt mystici et spirituales Abrahæ filii.

Quemadmodum Ismael, natu grandior, Isaacum fratrem suum, natu minorem, persequebatur; ita et nunc Judæi; in cultu Dei majores et antiquiores, Christianos natu juniores persequuntur.

At sicut tunc Ismael cum matre sua, Dei jussu, abjectus est è domo Abrahæ et hæreditate spoliatus; ita Judæi legem, neglecto Evangelio, retinentes, ejecti sunt è domo Dei, et à cœlesti hæreditate abdicati.

Nos ergo Christiani, Saræ liberæ, id est, Ecclesiæ filii, non debemus servituti legis abdicatæ nos subjicere, ne cum Ismaele ab hæreditate excludamur.

Meminerimus itaque nos per Christi gratiam liberos esse et in evangelica libertate, per Christum nobis parta, constanter perseveremus.

In hanc allegoriam observatio dogmatica et moralis.

Primo. — Collige quòd totum vetus Testamentum typus fuerit et figura ; nec aliter legendum quàm ut figura novi.

Secundo. — Quòd ipsa patriarcharum facta erant figurativa et prophetica : duo Abrahæ matrimonia duo Dei Testamenta figurabant, seu fœdera, duo filii, duos populos; carnalem unum, et naturæ viribus generatum ; alterum spiritualem, et gratiæ supernaturali virtute genitum.

Abrahæ matrimonium cum serva Agar figuravit fœdus quod Deus cum Moyse et Hebræis iniit in Sina, quo promisit se ipsorum Deum, tutorem et protectorem fore, ipsisque daturum terram Chanaan; Hebræi autem tam

benignum acceptantes promissum, promiserunt se Deo servituros, legemque servaturos.

Abrahæ matrimonium cum Sara, figura fuit pacti quod Deus cum Christo et Christianis fecit in Sion, quo Deus promisit se fore Christianis amicum, patrem, eisque quasi filiis, hæreditatem suam cœlestem se daturum; Christiani vicissim per Christum et Apostolos tacitè hoc liberale Dei donum amplectentes, promiserunt se Christi fidem et præcepta servaturos.

Hoc fœdus sanguine suo sanxit et firmavit Christus in ultima cœna. Joan. 13.

Tertio. — Collige et cum gaudio suspice quod n. 28, dictum est quòd nos Christiani, Christo, Verbo Dei credentes, et secundùm spiritum regenerati, spirituale sumus semen, ad quod pertinet promissio; non hæreditatis terrenæ, sed cœlestis, sed æternæ, sed regni Dei, patris nostri.

Quanta nobis gloria, quanta felicitas, Dei filios et hæredes esse?

Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus: propter hoc mundus non novit vos.... Joan. primæ epistolæ, cap. 3, n. 1.

Hanc Dei erga te charitatem mirare; at regnosce: amatus, redama.

Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione. Ephes. 5. 1, 2.

Ama Deum, ut patrem; ex amore obedi Deo, ipsum amore filiali cole; spiritualia, cœlestia, æterna, divina, dilige, desidera, quære, si verè spirituale semen es.

Secundùm carnem quippe nati sunt dilectores mundi, amatores seculi: sed secundùm spiritum nati sunt amatores regni cœlorum, dilectores Christi, desiderantes vitam æternam, gratìs colentes Deum: S. Anselmus, hìc n. 28.

Ad vetus Testamentum pertinent, utpote filii ancillæ, dilectores temporalium, dilectores hujus seculi, quocunque tempore sint vel fuerint (sive in Ecclesia, sive in Synagoga); ad novum autem Testamentum, utpote filii liberæ, dilectores æternæ vitæ: idem S. Anselmus.

Consule cor tuum, et vide quid diligas.

Quarto. — Collige ex n. 29, et disce *quomodo tunc.... ita et nunc.* Disce, inquam, quòd hoc *nunc* usque ad finem mundi durabit: semper in hac vita caro et spiritus adversabuntur; semper carnales et spirituales opponentur: semper boni persecutionem patientur.

Omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur, 2. Tim. 3.

Hoc figuratum fuit in Isaac: ipsius ab Ismaele persecutio, figura fuit persecutionum, quas filii Dei passuri sunt à filiis hominum: *quomodo tunc.... ita et nunc.*

Hæc igitur veritas à quocunque probo et pio fortiter apprehendenda, et in animo firmiter insculpenda. Sciat omnis Christianus hìc non esse pacis et quietis locum; at recordetur temporalem persecutionem æternæ pacis et quietis arrhabonem esse. *Beati qui persecutionem patiuntur... quoniam ipsorum est...* jus habent ad illud, et ad eos pertinet.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 4. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Ex n. 4, 5, 6, 7, admirandam tuam in Christo dignitatem agnosce, ô Christiane!

Dei filius es; filius, inquio, major, liber, tui juris. Vide n. 4, 5.

Ipso Filii Dei Spiritu animatus; eodem ac Christus ipse Spiritu Patrem æternum alloquens et invocans : *Abba Pater*, n. 6.

Hæres es Dei, et quidem hæres pleno jure, cui Spiritus Sanctus, ut pars et arrha hæreditatis æternæ, datus est, n. 7. Cui cœlum est apertum; et locus à Christo paratus et asservatus.

Tantæ dignitatis et felicitatis memor, ô filii et hæres Dei, terrena sperne, cœlestia dilige.

Æternum Patrem dilige, ipsique amore filiali serviens, ad æternam illius hæreditatem aspira continuè.

Vive dignè Deo, Patre tuo; dignè æternâ Dei Patris tui hæreditate.

Vide observationem moralem post versum septimum.

Secundo. — In n. 14, 15, 16, 18, 19 et 20, à divo Paulo omnis prælatus, imò et omnis animarum salutis minister, discat divinas apostolicæ charitatis artes et industrias, quibus animarum saluti cooperetur.

Cum hoc prælatorum, et omnium Dei ministrorum exemplari, modò timeat, modo speret, n. 11; modò manum opitulantem porrigat; modò tenerè roget et blandiatur, n. 12; modò beneficia commemoret, et bene acta recenseat; modò quæ passus est insinuet, 13 et 14, in omnem denique formam sese transformet, n. 15. Sit pater, sit mater; at mater continuè parturiens; continuè laborans et patiens, ut Christus in animabus sibi subditis perfectè formetur, n. 19, 20.

Vide dicta ad hos versus in commentario.

Tertio. — Gaudeat omnis Christianus, à n. 28 discens et audiens quòd sit verus et legitimus Dei filius, ad quem pertinet hæreditas regni cœlestis. Vide observationem moralem in hunc versum, collige tertiò.

A versu autem 29, discat idem Christianus quòd ad hanc hæreditatem non sit sine multis tribulationibus adventurus; persecutionem patietur : at *Beati qui persecutionem patiuntur, etc.* Matth. 5. 10. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis, ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Rom. 8, 18.

Momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in vobis. 2. Cor. 4. 17.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

Concludit Galatas urgens ad christianam libertatem constanter servandam, illosque multis rationibus confertis avertens à jugo legis Mosaicæ subeundo.

Primò, si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit.

Secundò, totius legis implendæ debitores eritis.

Tertiò, expertes eritis justitiæ Christi, et licèt dicamini Christiani, de facto evacuati eritis à Christo.

Quartò, fides per dilectionem operans justificat; ad hoc nec circumcisio prodest, nec præputium.

℣. 7. Galatarum in via salutis cursum deplorat interruptum : causam rejicit in paucos quosdam qui velut fermentum totam massam corrumpunt.

℣. 10. Confidit quòd per Christi gratiam resipiscent Galatæ, et per Dei justitiam, harum turbarum causæ dabunt pœnas.

℣. 11. Quoniam traducebatur Apostolus ipse, quasi judaizans, hanc calumniam refellit ex persecutione quàm à Judæis patiebatur : utquid ergo me Judæi persequuntur?

℣. 12. In harum turbarum auctores indignatus, optat ut et ipsi abscindantur.

℣. 13. Transit ad mores, ac primò ut omnem dissidiorum ignem inter Galatas exstinguat, eos hortatur ad charitatem in qua et ad quam tota lex.

℣. 16. Ut charitatem autem servent, assignat medium ad quod omnia reducuntur media, scilicet :

Spiritu ambulate, seu secundùm Sancti Spiritûs impulsum vivite.

℣. 17. Monet quòd in nobis spiritus et caro semper sint opposita; spiritum autem sequi debemus : quòd ut securiùs facere possimus et non decipiamur,

℣. 19. Enumerat opera carnis;

℣. 22. Recenset fructus spiritûs.

Ostensâ autem, quasi ex unâ parte, concupiscentiæ acie; ostensâ et ex alterâ parte spiritûs, acie quasi ad bellum excitans, ait :

℣. 24. *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt, etc.*

Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus.

CAPUT QUINTUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. STATE,	CONSTANTES et firmi perseverate in evangelicâ libertate quam Christus vobis acquisivit;
et nolite iterum jugo servitutis contineri.	Et ab idolorum servitute liberati, ne patiamini aliud vobis imponi servitutis jugum, nempe jugum legis Mosaicæ.
2. Ecce ego Paulus dico vobis,	Ecce ego Paulus; Apostolus à Christo vocatus, et vester speciatim, Apostolus, dico vobis, et palam affirmo,

CAP. V. 1. *State, et nolite iterum jugo servitutis contineri.*

Hunc versum Gr. et Syr. jungunt cum ultimis verbis quarti capitis.

Gr. libertate igitur quâ Christus nos liberavit, state, etc.

Syr. state igitur in libertate illa, quâ Christus nos donavit, etc.

Sed in re parùm refert, et sensus est:

State in christiana libertate, et in ea firmi perseverate.

Ex hoc verbo *state,* aliqui inferunt quod nondum in judaizantium hæresim inciderant Galatæ; sed ex n. 4. verisimilius est quod aliqui ceciderant; alii vero stabant: et hos alloquens Paulus ait: *state*,

Et nolite iterum, id est, et à jugo idololatriæ liberati, nolite aliud jugum servitutis subire.

Nusquam Galatæ legi Mosaicæ servierant, sed idolis in gentilismo: debet ergo sic explicari illud *iterum*, sicut et in cap. 4, n. 9.

Contineri, id est, teneri. Gr. implicari, illaqueari.

Jugo servitutis. Lex Mosaica dicitur jugum servitutis, ob multitudinem et gravitatem præceptorum, ut dictum est in fine capitis quarti, in expositione allegoriæ.

Peccatum est servitus, et legis jugo longè gravior et damnabilior.

Hinc omni homini per Christum justificato et ab hac damnabili servitute liberato dici potest: *state, etc.* per Christum, sive per Baptismum, sive per alia sacramenta, à peccati et à diaboli servitute liberati, ne rursus servitutis jugum apprehendatis, et ne sponte vestrâ diabolo subjiciamini.

Nihil Christo injuriosius hoc hominis à Christo justificati in peccatum relapsu; quippe qui diabolum, quod horrendum dictu, Domino præponit, ait Tertullianus.

2. *Ecce ego Paulus...* Vox est auctoritatis, et attentionem postulantis.

Pseudoapostoli Act. 15. dicebant: Nisi circumcidamini secundùm morem Moysis, non potestis salvari.

E contra, divus Paulus, Galatarum attentionem postulatus, affirmat audacter: *Ecce ego Paulus*, Christi Apostolus, in quo et per quem Christus loquitur.

Dico vobis, Galatis gentilibus, et non Judæis, *quòd si circumcidamini, etc.*

NOTANDUM AD INTELLIGENTIAM. — Nota quòd tunc nec Judæis, nec Gentilibus circumcisio esset ad salutem necessaria, Judæis tamen nondum erat mortifera: justis enim de causis permittebatur fidelibus Judæis filios suos

Quòd si vos Galatæ gentiles, circumcisionem recipiatis, Christi beneficiorum non eritis participes; sicque nihil vobis proderit Christus, nec christianismus.

Insuper et denuntio omni homini qui per circumcisionem adscribi se curat judaicæ synagogæ, quòd debitor est omnis Mosaicæ legis adimplendæ.

quoniam si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit.

3. Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se quoniam debitor est universæ legis faciendæ.

---

circumcidere, quas vide in fine capitis secundi, synopsis disputationum; sic et Paulus ipse Timotheum, ex matre judæum, circumcidit.

At fidelibus Gentilibus erat mortifera circumcisio; quia ipsos post Baptismum circumcidi, erat justitiam ex circumcisione quærere et palàm protestari quòd ad justitiam assequendam non sufficeret Christi gratia: quod sanè Christo erat maximè injuriosum.

Hinc Galatis gentilibus, et non Judæis, loquens Apostolus, cum auctoritate pronuntiat: *si circumcidamini*, Christus vobis nihil proderit; vita, passio, mors, omne meritum Christi, nihil vobis proderit, cui, quasi ad justitiam non sufficienti, renuntiâstis hoc vestro ad judaismum recursu.

Observatio moralis. — Quòd si autem in circumcisione carnis salutem quærere, Christum pro nobis crucifixum sit abjicere, quid erit ergo in voluptatibus carnis suam felicitatem quærere?

Quòd si partim in lege, partim in fide suam fiduciam reponere, sit Christum non habere, quid erit ergo post Baptismum totam suam spem et fiduciam in terrenis et damnabilibus collocare? totam vitam in malis operibus impendere? nihil nisi mala opera facere? affectus pravos circa mala et prohibita continuos habere?

O Deus misericors! illumina oculos cordis nostri, ut intelligentes quàm sit nobis honorificum in Baptismo Christum induisse, spiritum adoptionis filiorum in cordibus nostris recepisse, filios et hæredes Dei factos fuisse; horreamus per peccatum Christum exuere; Spiritum Sanctum à cordibus nostris per affectus malos et reos expellere; vitâ profanâ, carnali et animali, nos hæreditatis æternæ indignos efficere, et christianismum nobis inutilem reddere.

Da insuper, ô misericordiarum Pater! ut hanc à Christo quasi apostasiam horrentes, vivamus dignè Christo, Filio tuo, quem induimus; dignè Spiritu Filii tui, quo repleti sumus; dignè hæreditate æternâ, ad quam vocati sumus, et cujus pignus Spiritum Sanctum accepimus.

3. *Testificor autem omni homini...* Pseudoapostoli multa legis non servabant, et Galatis dicebant se legi satisfacturos, dummodo circumciderentur et aliqua legis notabiliora servarent.

Finis istorum doctorum judaizantium, erat pro Judæis haberi, præsertim à Romanis, ut liberi fierent ab edictis, quæ novas vetabant religiones; ad hoc videbatur sufficere circumcisio, sabbatorum, neomeniarum, etc. observatio. Vide c. 1, n. 10.

Apostolus è contra: *Testificor omni homini...* quod se debitorem facit universæ legis Mosaicæ adimplendæ.

Et ratio est, quia circumcisio erat publica legis judaicæ professio, sicut Baptismus est publica professio fidei christianæ.

Hoc autem dicit Apostolus, ut novâ ratione Galatas deterreat à circumcisione, cujus infinita erant onera: cùm esset ad totam legem obligatio.

4. Evacuati estis à Christo, qui in lege justificamini : à gratia excidistis.	Licèt exteriùs Christiani videamini Christumque colere, reverà tamen intùs evacuati estis à Christo : omnem perdidistis fructum mortis ac redemptionis Christi : beneficium gratiæ amisistis, qui in lege justificari quæritis.
5. Nos enim spiritu ex fide, spem justitiæ exspectamus.	Nos enim Christiani justitiam quærimus spiritu et spiritualibus actibus; vos carne et carnalibus cæremoniis; nos per fidem Christi exspectamus justitiam speratam, et justitiæ fructum, vitam æternam; vos ex legis operibus.
6. Nam in Christo Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium,	Nam in christianismo ad salutem non confert quòd quis circumcisus sit, aut non circumcisus :
sed fides quæ per charitatem operatur.	Sed fides in Christum, non sola, nec otiosa, sed quæ charitate perficitur et per charitatem operatur; id est, quæ præcepta servat, et pia facit opera.

4. *Evacuati estis à Christo.* Gr. aboliti estis à Christo. Syr. descivistis à Christo.

Sensus est : Christo vacui facti estis. Vide paraphrasim. Non estis amplius Christiani. Nihil vobis amplius cum Christo, nec quidquam vobis ab illo est exspectandum, sicut dixit suprà : *Christus vobis nihil proderit.*

Hinc infertur quod aliqui jam ceciderant.

Quot baptizati à Christo sunt intus evacuati! quicunque terrena sapientes suam in terrenis et carnalibus felicitatem quærunt.

5. *Nos enim*, qui verè Christiani. Vide paraphrasim.

Spem justitiæ, phrasi hebraicâ, speratam justitiam et justitiæ fructum, vitam æternam.

6. *Nam in Christo Jesu...* Vide paraphrasim.

Sed fides quæ per charitatem operatur. Gr. per charitatem efficax. Syr. quæ perficitur charitate, id est, quæ charitate, quasi animâ informatur et operatur.

Circumcisionis et præputii discrimen fides abstulit.

Adsit, absit, perinde est; hæc corporalia Deus in suis non considerat, sed fidem in Jesum Christum.

Sicut in militibus non albedinem aut nigredinem, sed rei militaris peritiam duces postulant, ait Theodoretus post D. Chrysostomum;

Ita Deus in suis militibus corporalia non considerat, sed animum fide vivâ, quasi animâ informatum et operantem.

Quæ per dilectionem operatur, id est, quæ semper efficax et viva commonstratur per dilectionem erga Christum.

Illa sola fides, quæ charitate flagrat et bonis operibus insudat, valet in Christo Jesu : S. Anselmus.

Hæc fides, Christianorum est fides. Fides autem otiosa et sine charitate, fides est dæmonum.

Attende tibi et vide qualis sit fides tua; ex operibus judica.

7. *Currebatis benè, quis vos impedivit...* non hoc interrogantis est, sed deplorantis et anxii, sicut antea, *quis vos fascinavit...* ait D. Chrysostomus.

Laudat cursum, et à cursu deflet cessationem, ait Theodoretus.

Tam bene currebatis : quis quasi transversè vestrum iter impedivit, persuadens vobis non obediendum veritati?

7. Currebatis bene : quis vos impedivit veritati non obedire?

Hæc persuasio de judaizando, non est ex Deo qui vos ad christianismum vocavit.

8. Persuasio hæc non est ex eo qui vocavit vos.

Sed sicut paululùm fermenti totam farinam conspersam, seu pastam, suo acore imbuit et inficit ; ita quidam judaizantes totam vestram Ecclesiam suo errore corrumpunt.

9. Modicum fermentum totam massam corrumpit.

Ego confidens in Dei erga vos bonitate, spero quòd, re meliùs expensâ, nihil aliud sentietis quàm quæ vos docui : qui autem harum turbarum causa fuit, pœnas dabit, quisquis sit.

10. Ego confido in vobis, in Domino, quòd nihil aliud sapietis : qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicunque est ille.

Quod ad me, fratres, si, ut dicunt, circumcisionem adhuc prædico necessariam,

11. Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc præ-

Vita christiana cursus est : hìc quasi in stadio sumus, ad æternæ gloriæ bravium : currendum autem alacriter et continuè, nec à cursu cessandum. Vide primæ epistolæ ad Cor. cap. 9, n. 24.

8. *Persuasio hæc,* de judaizando. *Non est ex eo qui vocat vos,* id est, à Deo Patre, qui vos ad Filii sui fidem vocavit.

Nec enim Deus sibi contrarius est.

9. *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* Gr. fermentat. Syr. idem ; et ita correxit D. Hieron. : hincque patet quòd hic locus non sit ab eo.

Ambrosius tamen habet, *corrumpit.* Vide hac de re jam dicta, primæ Cor. cap. 5. n. 6.

Comparatione Paulus indicat paucos judaizantes hujus erroris Galatarum auctores esse.

Sed hinc discamus quòd ubique metuendum, etiam sanctioribus et in Dei via currentibus. Unicum malum exemplum, unum verbum scandalosum potest magnam multitudinem corrumpere.

Unicus impius potest conversationis suæ veneno totam urbem inficere : unicus hæreticus unam Ecclesiam errore suo commaculare.

Fermentum modicum fuit Calvinus, Lutherus et omnes alii hæretici.

Itaque nobis est semper timendum, vigilandum, orandum : *Et ne nos inducas in tentationem.*

10. *Ego confido in vobis in Domino,* id est, per Dei gratiam.

Quòd nihil aliud sapietis, id est, sentietis. Vide paraphrasim.

Qui autem... portabit judicium.

Deus est acerrimus hæreticorum vindex : justas tandem pœnas infligit omnibus, vel Ecclesiæ pacem turbantibus, vel salutis viam obstruentibus, vel suo scandalo animas corrumpentibus.

Væ homini illi per quem scandalum venit...

Itaque nobis vigilandum est, non tantùm ne scandalizemur, sed etiam ne nostris malis exemplis, vel verbis, simus aliis scandalo.

11. *Ego autem, fratres...*

Sparserant pseudoapostoli D. Paulum inter Judæos circumcisionem prædicare, tanquam necessariam ad salutem ; ideoque Timotheum ex matre Judæam circumcidisse.

dico, quid adhuc persecutionem patior? ergo evacuatum est scandalum crucis.

12. Utinam et abscindantur qui vos conturbant.

13. Vos enim in libertatem vocati estis, fratres;

quare ergo persecutionem patior à Judæis? si id ita esset, cessâsset jam scandalum crucis.

Utinam qui circumcidi vos volunt, et propter hoc vos conturbant, non solùm circumcidantur, sed et abscindantur! vel utinam ab Ecclesia vestra resecentur, ne corrumpant alios!

Quantùm ad vos, fratres mei, per Christum vocati estis ad libertatem et immunitatem ab onerosa legalium servitute;

Equidem verum erat quòd Timotheum circumciderat, sed verum non erat quòd circumcisionem prædicaret ut necessariam.

Justas habuerat rationes circumcidendi Timotheum : et hoc nihil faciebat ad præsentem quæstionem; nunc enim agitur de Gentilibus, non de Judæis.

Hanc itaque calumniam Apostolus refutat ex persecutione quam ex parte Judæorum patiebatur.

Si ita est, ergo cessavit scandalum crucis : minùs enim Judæos offendebat crucis et Crucifixi prædicatio, quàm legis per crucem abolitio; sicque per cessationem majoris scandali, cessaret et minus.

12. *Utinam et abscindantur...*

Nova circumcisionis doctrina à pseudoapostolis prædicata, Galatas perturbârat : hinc Apostolus in falsos doctores indignatus, optat eis et præcisionem. Utinam præscindendo præscindantur illi qui vos perturbant, ait Syrus.

Sed de qua abscissione loquitur Apostolus?

D. Chrysostomus et post eum Theodoretus, Theophylactus. D. etiam Hieronymus, Cajetanus, et alii non pauci intelligunt de amputatione carnis.

Si volunt, non solùm circumcidantur, sed execentur, ait D. Chrysostomus.

Si putent hoc sibi prodesse, non solùm circumcidantur, sed etiam abscindantur : si enim exspoliatio membri proficit, multò magis abolitio. Divus Hieronymus.

Juxta quos sensus est : Utinam qui vos volunt circumcidi, et propterea vos conturbant, ipsi non solùm circumcidantur (sunt enim jam circumcisi), sed etiam penitùs exsecentur.

Et in hoc sensu, id Apostolus dicit non ex odio, sed charitate et justitiâ, temporale malum eis optans ad salutem animæ.

Secundus est sensus, quem Estius, post Erasmum, putat apostolicâ gravitate digniorem, et quem, præterea, multis in Apostoli verbi annotationibus reddit probabiliorem; scilicet, utinam ab Ecclesia vestra abscindantur, etc.

Ambrosius utrumque complexus est.

Utinam et abscindantur, etc. tale est hoc, quale est illud ad Cor. primæ cap. 16. *Qui non amat Dominum Jesum, sit anathema.* Ex ipso grege morbido sunt et hi, quos sociat sententiæ eorum, ut abscindantur à misericordia Dei, qui Galatas Dei gratiâ exuerunt; et non solùm spiritualiter, sed et carnaliter hos maledicit, ut quia circumcidi Galatas cogebant, ipsi abscinderentur, ut multiplicaretur his dolor corporis. Ambrosius.

13. *Vos enim in libertatem...* dat rationem ob quam eis optat anathema, vel hanc abscissionem; scilicet, cùm vos Deus in libertatem vocaverit, hanc à vobis auferre moliuntur.

Cavete ne hâc christianâ libertate abutamini ad serviendum carnalibus desideriis,

Sed illâ utimini, ut vos sponte subjiciamini invicem in spiritu charitatis. Quantùm per vocationem vestram liberi estis, tantùm per charitatem alter alterius servi sitis.

tantùmne libertatem in occasionem detis carnis;

sed per charitatem spiritûs servite invicem.

Sed quænam est illa libertas christiana, ad quam vocati sumus?

Ex dictis colligi potest. Primò, ab onerosa legalium obligatione, quam n. 1. *jugum servitutis* vocavit.

Secundò, à timore servili, de quo, ut proprio legis effectu locutus est, initio cap. 4.

Tertiò, et à fortiori à servitute peccati, à qua pro nobis Christus moriens nos redemit. Vide Roman. 6. 18.

Tantùmne libertatem... Gr. tantùmne libertatem in occasionem carnis: deest verbum, sed supplendum, detis, vel capiatis.

Syr. tantùm ne sit libertas vestra in occasionem carnis.

Observatio litteralis et moralis.— Absolutâ parte dogmaticâ, hìc Apostolus transit ad mores.

Hìc itaque incipit hujus epistolæ pars moralis, quæ durat usque ad n. 11, cap. 6. *Videte qualibus litteris...*

Probatâ igitur christianâ libertate, ad quam vocati sunt Galatæ; ut hanc libertatem et meliùs intelligant, et eâ sanctiùs utantur,

Primò, notat illis abusum, ut cautiùs vitent.

Secundò, indicat illius finem, ut ad eum diligentiùs tendant.

Tertiò, docet medium, quo ad hunc finem breviùs perveniant. n. 16. *Dico autem, spiritu...*

Tantùmne libertatem in occasionem.... Ecce abusum.

Cavete ne hâc libertate abutamini ad carnis cupiditates liberiùs sectandas: ad hoc enim non est vobis data: seu nec quia legis jugum et metus non incumbit, ideo carnis desideria perficiatis: ad hoc enim non estis à lege soluti.

Sed per charitatem... ecce finem.

Sed è contra, tantam spiritûs charitatem habeatis, ut vobis invicem præ amore serviatis.

Quantò magìs per vestram vocationem ab onerosis et inutilibus cæremoniis liberi estis; tantò majorem spiritûs charitatem habere studeatis, ita ut alter alterius præ charitate servi sitis.

Recordamini eorum quæ cap. 4, n. 6, dixi vobis. Filii Dei estis, et quia filii Dei, ideo spiritum Filii sui, spiritum amoris vobis dedit Deus, ut diligentes dicatis, *Abba Pater...*

Charitas ergo, spiritus amoris, est spiritus Christianorum.

Hâc ergo libertate à legalibus utamini ad hanc charitatem abundantiùs et perfectiùs habendam.

Tanta sit in vobis hæc filiorum charitas, ut non tantùm vobis invicem non noceatis; sed et vobis invicem præ amore serviatis.

Legis jugum onerosum, importabile, Christus commutavit in jugum charitatis gratum, suave, voluntarium.

Felicem illum qui huic jugo subest! ipsi enim Deo, omnium bonorum fonti, subest: *Quia Deus charitas est.*

O charitas æterna! Deus, qui me ad tuum amorem creâsti et vocâsti! cor

14. Omnis enim lex in uno sermone impletur : Diliges proximum tuum sicut teipsum.	Omnis enim lex, quæ ad proximum spectat, hoc brevi sermone completur : Diliges proximum tuum sicut teipsum.
15. Quòd si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini.	Quòd si vos invicem mordetis et dilaceratis, videte ne vosmetipsos perdatis, iram Dei vestris mutuis odiis excitantes in vosmetipsos.
16. Dico autem : Spiritu ambulate; et desideria carnis non perficietis.	Dico autem, et hoc maximè commendo vobis, vitam instituite secundùm Spiritûs Sancti dictamen et impulsum, et sic fiet ut carnis desideria non perficiatis.

meum reple, doma, rege, et in tuam servitutem redige; te diligam; tibi ex amore serviam, et propter te proximo meo, charitate spirituali subjiciar; tunc verè Christianus ero, tunc verè filius tuus ero.

14. *Omnis enim lex in uno...*

Ad hanc ergo vos invicem charitatem hortor; quia *omnis lex* hoc brevi sermone continetur, *diliges*, spiritualiter, propter Deum, et in ordine ad vitam æternam, *proximum tuum...*

Duo quidem sunt charitatis præcepta, propter materialem distinctionem objecti, Dei scilicet et proximi : at una tantùm est charitas, quâ Deus, proximusque propter Deum diligitur. Hinc unum mandatum in alio sæpe includitur.

Verbum ergo breve, sed semper meditandum, semper in praxim redigendum, *diliges.*

Ama et fac quod vis. Vide infrà, n. 23.

15. *Quòd si invicem mordetis et comeditis...* id est, quòd si, contra hoc præceptum, mutuis odiis et detrectationibus et calumniis vos invicem roditis et laceratis. *Videte ne* vos mutuò perdatis.

Nova doctrina contentiones et dissidia inter Galatas incitaverat; ut hunc ignem exstinguat Apostolus, primò charitatem consuluit.

Hic ultra absterret à dissidiis, ob malum eorum exitum. *Videte ne ab invicem consumamini*, rixantes et invidos comparat canibus sese invicem mordentibus et tandem conficientibus.

Contentio corruptionem et interitum affert, non modò iis qui læduntur; sed ipsis etiam obtrectationis auctoribus. D. Chrysostomus.

Jurgii fructus, vitæ consumptio. Ambrosius.

Societas populi consumitur, dum in duas partes distrahitur. D. Augustinus.

16. *Dico autem, spiritu ambulate....*

Medium assignat, quo filiorum charitas magis ac magis accendatur, et concupiscentia vincatur; scilicet, *spiritu ambulare*, id est, secundùm Sancti Spiritûs impulsum vivere.

Dico autem.... Multam emphasim habet hoc, *dico autem :* hàc enim locutione specialem attentionem sibi postulare videtur Apostolus, quasi dicat : Omnia ad unum redigo, illud auscultate, *spiritu ambulate.*

Sicut omnia præcepta ad unam charitatem reduxit; ita nunc omnia ad charitatem perfectiùs habendam media ad unum redigit : *spiritu ambulate*, juxta dictamen Sancti Spiritûs vivite, et charitatem habebitis : *Fructus enim spiritûs est charitas.* n. 22.

Et desideria carnis non perficietis, id est, non adimplebitis, nec interno consensu, nec opere externo.

17. Caro enim concupiscit adversùs spiritum, spiritus autem adversùs carnem;

Caro enim seu concupiscentia, et spiritus seu gratia feruntur in diversa; caro in suavia fertur; spiritus in sancta; caro carnalia desiderat; spiritus spiritualia, cœlestia, æterna :

Non dixit, *desideria carnis;* seu pravos concupiscentiæ motus, non habebitis, non sentietis : hoc enim in hac vita inevitabile; sed *non perficietis,* aut consensu, scilicet, interno, aut actu externo; quod, secundùm Sancti Spiritûs impulsum viventes, facilè vitabimus.

CHRISTIANÆ MORALITATIS EPITOME. — Spiritu ergo ambulare, christianæ vitæ summa est, et sanctæ moralitatis epitome. Hoc unum si fiat, concupiscentia vincitur, charitas perpetuò magìs ac magìs accenditur.

Et hinc intellige cur in Pentecoste, in promulgatione legis evangelicæ omnibus fidelibus Spiritus Sanctus sit datus; cur in Baptismo, unicuique fideli datur Spiritus Sanctus.

Christianorum spiritus est amor; hinc omnibus et singulis Christianis datur Spiritus Sanctus, fons amoris.

Christianæ vitæ summa est, *spiritu ambulare :* hinc cuilibet Christiano datur Spiritus Sanctus, ut secundùm illius impulsum et dictamen vivens, concupiscentiam vincat; et tanquam filius Dei, in charitate et ex charitate vivat.

Attende tibi, Christiane, quisquis sis; Spiritum Sanctum in Baptismo, et per alia sacramenta sæpiùs recepisti.

An tantum thesaurum sedulus et attentus conservas in corde tuo? *Lumen cordium.*

An juxta luminis illius dictamen et motus ambulas?

Sed è contra, numquid hoc lumen, Spiritum sanctum exstinguis? *Spiritum nolite exstingere.* Numquid durâ cervice Spiritui sancto resistis?

Hæc est omnium malorum nostrorum radix et causa.

Ut ergo iis omnibus simul medeamur, sit nobis cura, *spiritu ambulare.*

Hoc ut fiat, primò, dic sæpe : Veni, Sancte Spiritus, etc. Domine Jesu, hunc ignem in corde meo accende, quem venisti mittere, et quem voluisti vehementer in nobis accendi.

Secundò, attende ad Sancti Spiritûs internos impulsus, et juxta illos ambula.

17. *Caro enim concupiscit....* Syr. siquidem caro concupiscit id quod lædit spiritum, et spiritus concupiscit id quod lædit carnem; et uterque sunt sibi invicem contrarii, ut non quod vultis, faciatis.

Dixi, *spiritu ambulate;* ipsiusque motus sequamini : *et carnis desideria ne perficiatis,* seu concupiscentiæ pravos motus non sequamini : et non sine causa dixi; siquidem contrarii sunt spiritus et carnis motus in nobis.

Caro enim concupiscit... Vide paraphrasim.

Caro hìc significat concupiscentiam, sive illa sit in appetitu concupiscibili, qualis est appetitus gulæ et luxuriæ; sive sit in appetitu sensitivo irascibili, qualis est appetitus invidiæ, iræ : sive sit etiam in appetitu rationali, qualis est appetitus gloriæ.

Hæc concupiscentia in quacunque sit animæ potentia (omnes enim hoc fermento sunt infectæ), dicitur per synecdochen, à potiori parte, *Caro,* quia præcipuè in carne sensitiva, sua excitat desideria.

Diversos motus naturæ et gratiæ vide simpliciter, sed solidè descriptos in libro 3. de Imitatione Christi, cap. 54.

hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcunque vultis, illa faciatis.

Sicque opponuntur, ut sæpe non faciamus quæ volumus; vellem non concupiscere, concupisco; vellem bona opera fervidè et alacriter facere, resistit caro, et aggravat animum, sumque segnis et tepidus.

18. Quòd si spiritu ducimini, non estis sub lege.

Quòd si spiritu ducimini, non estis sub lege, sed quasi extra et supra legem; adversùs vos non est lex: facitis enim sponte et ex amore quod lex præcipit, et exigit pœnarum timore.

19. Manifesta sunt autem opera carnis,

Ne autem in re tanti momenti quispiam vestrûm decipiatur, hinc vobis opera carnis enumero; illinc fructus spiritûs recensebo. Nota sunt opera carnis, seu ad quæ excitat concupiscentia,

quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria.

Scilicet fornicatio, immunditia, seu mollities, impudicitia, seu in gestibus, seu in osculis, seu in tactibus: luxuria quælibet;

20. Idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ,

Cultus idolorum, veneficia, inimicitiæ, jurgia, æmulationes, iræ, rixæ, dissidia, sectæ.

Illos in semetipso depingit ad vivum D. August. lib. Confes. cap. 8.

Hujus pugnæ, seu rebellionis finem, sicut et victoriæ modum docet idem. D. August. in psal. 75.

18. *Quòd si spiritu ducimini...* hic versus et 25: *adversùs hujusmodi non est lex*, sibi correspondent, idemque significant.

Itaque hic, quasi per transennam, Galatas monet Apostolus, quòd si à Spiritu Sancto regantur, jam actum est de legalium disputatione.

Non estis sub lege, nec ad eam necessarius est vobis recursus; habetis enim quod lex vobis dare non potest: habetis spiritum filiorum, non servorum; facitis ex amore quod lex præcipit et exigit pœnarum timore.

19. *Manifesta sunt autem opera carnis....* Quia, ut dixi, spiritu ambulandum; et carnis desideria refrenanda; ne quis in hac re, à qua salus, allucinetur, hìc enumero *carnis opera. Fructus autem spiritûs* n. 22 recensebo.

Opera carnis, id est, ad quæ excitat concupiscentia,

Manifesta sunt et nota fidelibus.

Quæ sunt fornicatio. Gr. adulterium, fornicatio, etc.

Immunditia, id est, peccatum contra naturam, v. g., mollities.

Impudicitia, gestus, tactus impuri, etc.

Luxuria quælibet: ipsa quoque nuptiarum libido, si non fiat honestè et verecundè, et quasi sub oculis Dei; ut tantùm liberis serviatur, ait D. Hieronymus.

22, 23. *Idolorum servitus*. Nota quòd inter opera carnis collocat opera, seu peccata spiritualia, v. g. invidiam, inimicitiam, hæreses, etc. quia, ut dixi supra, etiam rationalem et spiritualem animæ partem, per peccatum originale, infecit concupiscentia. Vide n. 17.

Qui talia agunt...

Hæc sententia multos terrere debet, qui corporalia quidem horrent pec-

Invidiæ, homicidia, temulentiæ, comessationes, hisque similia, quæ qui faciunt, ut jam prædixi vobis, et jam dico, regni Dei hæreditatem non sunt adepturi.

21. Invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia : quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

Opera verò quæ Spiritus Sanctus per suam gratiam parit in nobis, ut Dei regnum mereamur, sunt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

Mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.

22. Fructus autem Spiritûs, est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

Qui hæc omnia habent; nullâ lege pœnali opus habent; contra illos nulla lex est arguens, damnans, et puniens : ideo dixi : Si spiritu ducemini, sub lege non estis, sed extra, et supra legem.

23. Mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas, adversùs hujusmodi non est lex.

---

cata; at spiritalia diligunt et operantur : æmulantur enim, dissensiones excitant et fovent, etc. et de his pœnitentiam non agunt.

Est enim notatu dignum, quòd è septem peccatis capitalibus, duo tantùm sunt corporalia, scilicet, luxuria et gula; quinque autem sunt spiritualia, hæcque vix quisquam vitat; et tamen plerique (ut patet ex confessionibus) solùm de corporalibus agunt pœnitentiam, licèt de omnibus æquè dicat Apostolus : *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.*

22, 23. *Fructus autem Spiritûs...* Opera Spiritûs sancti habitantis in homine vocat fructus, quoniam ex bona arbore; sicut optimi fructus prodeunt, ut refectionem perpetuæ saturitatis præbeant electis, ait D. Anselmus.

Est charitas, gaudium, pax, patientia...... in Græcò absunt *patientia, modestia et castitas*, cui concordant D. Hieronymus et D. Augustinus.

Syrus etiam novem tantùm habet fructus. Ambrosius non ampliùs quam decem enumerat.

Hinc verisimile est quod Estius et alii putant græca nomina aliter atque aliter à Latinis esse translata, v. g. μακροθυμίαν, patientiam et longanimitatem; πραότεν, modestiam et mansuetudinem; ἐγκρατειαν, continentiam et castitatem; ideoque hæc tria abundant in Latino.

Primus fructus spiritûs *est charitas*, quia cùm Spiritus Sanctus sit amor, amorem primò parit in nobis : reliqui verò sunt quasi charitatis fructus.

Quàm meritò itaque dixit D. Augustinus : Ama et fac quod vis : quippe *charitas malum non operatur*, imò omnia mala suffert, omnia bona facit.

Frequenter igitur orandum : *diligam te, Domine....* ô Deus charitas! da mihi charitatem : ô Deus, ignis consumens! accende cor meum tui amoris igne : ô Spiritus, amor Patris et Filii! fructum tuum, amorem produc in corde meo, qui cæteros fructus producat. Propterea pone te, ut signaculum, super cor meum.

Porrò nota quòd fructus spiritûs opponuntur operibus carnis. Gaudium de bono alterius opponitur invidiæ et æmulationi; pax, inimicitiæ; patientia, rixæ et contentioni; bonitas, veneficiis, homicidiis; continentia, gulæ et vitiis libidinis.

Adversùs hujusmodi non est lex.

Lex justo non est posita.

24. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.	Qui verè Christiani sunt, et ad Jesum Christum pertinent, illi concupiscentiam carnalem spiritui adversantem cum passionibus et affectibus, seu pravis desideriis ejus, crucifixerunt, id est, compresserunt, seu in sese mortificârunt.
25. Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus.	Si spiritu Dei vivit et movetur animus noster, hoc ipsum actibus exprimamus, viam quam monstrat hic spiritus, sequamur; nec ad opera carnis defluamus.
26. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.	Non simus inanis gloriæ cupidi, alii aliis insultantes, alii aliis invidentes.

Lex enim datur errantibus : Ambrosius.

Itaque si hæc omnia agerent omnes homines, nullà pœnali lege opus haberent.

24. *Qui autem sunt Christi...*

Factà enumeratione, tum operum carnis, tum fructuum spiritûs; seu quasi ex una parte, ostensis concupiscentiæ militibus; et ex altera parte, ostensâ spiritûs acie, Christianum quasi ad pugnam excitans, ait : *Qui Christi sunt...* qui verè Christianus est, etc.

Nota *Crucifixerunt...* sicut homo cruci affixus, constringitur, frangitur et paulatim debilitatur, quia vires cum sanguine guttatim defluunt;

Ita verus Christianus, per carnis mortificationem, quasi per crucifixionem, concupiscentiam tenet constrictam, ipsam frangit, ipsiusque vires ad peccandum debilitat.

Nota rursùs quòd mortificatio christiana vocetur crucifixio, et congruè, quia caro Christi crucifixa, est exemplar et idea nostræ mortificationis.

Quasi diceret: Christianus Christum intuens pro suis peccatis crucifixum, carnem suam suamque vitiatam naturam crucifigit, ut sicut Christus summo cum dolore mortuus est pro peccatis nostris; ita non sine dolore moriatur in nobis peccatum.

25. *Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus.*

Syr. vivamus ergo spiritu, et spiritum sectemur.

Concludit hortans nos ad praxim medii quod nos docuit, n. 16. tanquam efficacissimum ad charitatem continuè in nobis augendam : *spiritu ambulate.*

Si Dei *spiritu vivimus :* si Spiritus sanctus animæ nostræ vita est; *Spiritu* ergo *ambulemus*, secundùm Spiritûs Sancti dictamen vivamus : ipsius in omnibus divinos motus sequamur.

26. *Non efficiamur inanis gloriæ...* Syr. non simus inanis gloriæ cupidi, alter alterum parvipendentes, et alter alteri invidentes.

Tria vitia spiritualia reprehendit hic Apostolus, sibi invicem connexa, et in quæ sæpe cadunt qui carnalia vitant.

Honorem venantur ex iis rebus in quibus non est verus honor, v. g. ex scientia, eloquentia, divitiis.

A cæteris ob hæc volunt distingui.

Hocque spiritu, vel alios parvipendunt, illorumque defectus patefaciunt; vel illorum bonis invident.

Hæc autem in Galatis reprehendit, quia apud ipsos frequentia.

Non simus inanis gloriæ... Vide paraphrasim.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 5, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim rediqenda.

Ex capite quarto didicimus ineffabilem nostræ in Christo regenerationis dignitatem : in ea ad optionem filiorum Dei recepimus, facti ex filiis hominum, filii Dei, cap. 4, n. 5.

Tum quia Christum, consubstantialem Dei Filium, tunc induimus, cap. 3, n. 27. unumque facti sumus in illo, n. 28;

Tum quia Spiritum sanctum, Filii Dei Spiritum, in cordibus nostris tunc recepimus, cap. 4, n. 6.

Christum igitur induti, Spiritu sancto animati, verè filii Dei facti sumus. filii, inquam, non minores ac pueri, timore pœnæ, ut servi, Deo servientes, sicut olim Judæi : sed filii majores, liberi, sui juris, Patris hæreditatem jam ex parte possidentes per Spiritum Sanctum, nobis ut pignus hæreditatis æternæ datum.

Et hæc est nostræ in Christo regenerationis nobilitas; hæc Christianorum supra Judæos prærogativa, quam videre est, cap. 4, n. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

Nunc autem, ut hac in re nihil nobis desit sciendum, discamus ex hoc capite quinto ad quid tanto dignati sumus honore.

Primo. — Ad quid majores filii Dei facti sumus?

Ut Deum, patrem nostrum amantissimum, ex toto corde diligamus, ipsique non pœnarum timore, sed amore filiali serviamus, ejus nimirum mandata ex charitate adimplentes, sicut filii charissimi.

Charitas ergo, spiritus amoris, seu fides, quæ per dilectionem operatur, Christianorum est spiritus, n. 6.

Sicut Deus charitas est, ita Christianus, Dei filius, divinæ charitatis particeps, in charitate vivat et ex charitate operetur.

Secundo. — Ad quid Spiritus sanctus, spiritus Filii Dei, diffusus in cordibus nostris!

Primò, ut orantes, eodem quo Christus ipse spiritu, clamemus ad Deum : *Abba Pater*, cap. 4, n. 6.

Secundò, ut per totum hujus vitæ curriculum *spiritu ambulemus*, cap. 5, n. 16; seu spiritûs dictamina sequentes, facta carnis mortificemus, seu in charitate vivamus, et ex charitate operemur.

Quod ut meliùs intelligas, nota

Quòd ex n. 17. in nobis adhuc viatoribus duo sunt, spiritus et caro, gratia et concupiscentia.

Hæc autem duo feruntur in diversa, et ad opposita nos attrahunt; caro ad suavia, spiritus ad sancta; caro ad carnalia, spiritus ad spiritualia et ad divina.

In hac autem interna lucta quid nobis Christianis faciendum?

Spiritu ambulate, ait Apostolus n. 16, state à partibus spiritûs, ejusque dictamina sequamini; quasi diceret :

Ad hoc datus est vobis Spiritus sanctus, et ad hoc in vobis habitat cordium vestrorum lumen, ut vos illuminet, calefaciat et moveat : illius ergo illustrationibus attendentes, ardoribus consentientes, motibus obsequentes, ipsius virtute concupiscentias refrenate, charitatem exercete.

Ex hoc igitur capite quinto discamus.

Tria in mente semper habenda : — Unum, ad quod continuè tendere debemus;

Alterum, quod perpetuò cavere debemus;

Tertium, quo auxiliante, et hoc vitare, et illud assequi possumus.

Primum. — Seu id ad quod continuè tendere debemus, tanquam ad finem

christianismi et libertatis filiorum, quâ in Christo fruimur, est charitas, amor Dei, amor proximi.

Ideo facti sumus filii Dei, et quidem majores, ut Deum, patrem nostrum, puriùs et sinceriùs amemus tanquam filii, non sicut servi.

Ideo à legalium jugo liberati sumus, ut nobis invicem pro charitate serviamus, n. 13.

Nostræ igitur adoptionis divinæ finis, christianæque libertatis scopus, est fervens charitatis exercitium, et continuum illius augmentum.

SECUNDUM. — Seu id quod perpetuò cavere debemus, velut christianæ libertatis abusum, est concupiscentiarum sectatio. *Tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis*, n. 13. Contra Dei voluntatem christianâ abuteremini libertate, sicque peccantes periretis.

Si secundùm carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Rom. 8, n. 13. Hinc vita; inde mors: carnalem itaque vitam horrete velut mortem, et mortem æternam.

TERTIUM. — Seu id quo mediante et auxiliante, seu medium efficacissimum ad hunc vitandum abusum et ad illum finem assequendum, est *si spiritu ambulemus*, si Spiritui sancto in cordibus nostris habitanti obediamus, ejusque dictamina et impulsus attenti sequamur.

Et hæc est vitæ Christianæ summa, ad quam multoties in hoc capite nos hortatur Apostolus, n. 16, 18, 25; utque sua sit in nobis efficacior exhortatio, versiculo 24. ubi nos omnes ad hanc carnis per spiritum refrenationem apertiùs excitat, illam velut crucifixionem exhibet: *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt, etc.*

Ubi postquam internum mortificationis in carnem exercendæ principium nobis ostendit, Sanctum scilicet Spiritum, externum ejusdem mortificationis demonstrat exemplar, Jesum Christum pro nobis crucifixum.

Quasi diceret: *Spiritu ambulate*, spiritu facta carnis reprimite, carnemque vestram peccatricem crucifigite; Jesus Christus, Dei Filius, Sanctus sanctorum, pro peccatis vestris crucifixus est.

Sancto itaque Spiritu animati et corroborati, attendite carnem Christi crucifixam, et pro peccatis vestris in cruce, summo cum dolore morientem, et ad illius exemplum, carnem vestram peccatricem crucifigite; ut non sine dolore moriatur in vobis peccatum, pacificè verò regnet charitas.

Domine Jesu, qui me hæc omnia per sanctum Apostolum tuum docuisti, da mihi per temetipsum hæc eadem omnia esse et agere.

In te, et per te sim verè filius Dei, sancto Spiritu tuo animatus, in charitate vivens, et ex charitate semper agens.

Da mihi, ô piissime Redemptor! libertate filiorum Sanguinis tui pretio acquisitâ nunquam abuti;

Ad finem hujus christianæ libertatis semper tendere, tandem pervenire;

Medio ad id mihi dato indesinenter uti, spiritu ambulare, sancti Spiritûs dictamina perpetuò sequi.

Da mihi, in internis spiritûs et carnis pugnis, à parte spiritûs fideliter stare, in tuo Spiritu, et per tuum Spiritum carnem refrenare, charitatem exercere, et per continuum exercitium jugiter adaugere.

Da denique per hanc jugem carnis in tuæ dilectionis spiritu crucifixionem, dolorosæ passionis tuæ sic esse participem, ut gloriosæ tandem resurrectionis tuæ consors, te diligam in æternum.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

Omnibus in genere charitatem Apostolus consuluit in quinto capite, ℣. 13; hìc in specie.

Ac primo versu prælatos, spirituales, in fide constantes hortatur ut lapsos benignè corrigant, et cum humilitate erigant, memores suæ propriæ infirmitatis.

℣. 2. Illis compatiantur. ℣. 3. Nec ob aliorum delicta, ut Pharisæus, ipsi superbiant, ℣. 4. Sed ob suorum peccatorum onus coram Deo judice portandum, trementes humilientur, ℣. 5.

℣. 6. Neophytos hortatur, ut erga Doctores suos liberalitate gratitudinem habeant.

℣. 8. Omnes seminent bona, ut vitam æternam metant. ℣. 9. In bono faciendo non segnescamus. ℣. 10. Sed dum tempus est seminandi, ob spem messis, promptè et alacriter omnibus, at præcipuè fidelibus benefaciamus.

℣. 11. Paulus Epistolam finiturus, paucis argumentum principale de lege cum Evangelio non miscendâ, resumit. Urget ergo Galatas à moribus novorum doctorum, eisque ostendit quales sint illi doctores, et quo animo legalia doceant, scilicet, ut Judæis placeant, et ut persecutionem non patiantur.

℣. 14. Paulus se suosque mores horum pseudoapostolorum moribus opponit : illi hominibus placere student, Paulus despici gaudet; illi persecutionem fugiunt, Paulus in sola cruce gloriatur.

℣. 15. Totius Epistolæ corollarium facit. ℣. 16. Cujus doctrinam observantibus pacem optat et misericordiam.

℣. 17. Paulus non vult sibi deinceps quemquam ob circumcisionem parere molestiam : quia si quæ sunt in corpore cicatrices ferendæ, ipse fert stigmata Domini nostri Jesu Christi, seu plagas pro Christo toleratas.

℣. 18. Gratiam Galatis optat.

CAPUT SEXTUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. FRATRES, et si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto;	FRATRES, si quis à pseudoapostolis seductus, in aliquod eorum quæ dixi delictorum, maximè verò hæreseos, seu in judaismum prolapsus fuerit,
vos, qui spirituales estis,	Vos perfecti, et qui spiritu Dei ducimini, carne vestrâ crucifixâ,
hujusmodi instruite in spiritu lenitatis;	Hujusmodi hominem sanate et pristino statui redintegrate, non durè corripiendo, sed cum omni humilitate ac mansuetudine :
considerans teipsum; ne et tu tenteris.	Teipsum circumspectans, tibique cavens, ne et tu tenteris, et eidem tentationi succumbas aut simili.
2. Alter alterius onera portate,	Lapsis compatimini; tantâque illos corrigite lenitate, quasi illorum onera et delictum portetis, sintque vobis propria;

Cap. VI. 1. *Fratres, et si præoccupatus fuerit..* Gr. fratres, si et. Syr. fratres mei, si quis vestrûm,

Præoccupatus fuerit.

Paulus facit ipse quod docet; hortans enim ad excusandos et leniter erigendos eos qui ex infirmitate ceciderunt, ipsemet quasi illos excusans, eorum culpam extenuat hoc verbo, *si præoccupatus fuerit;* quasi diceret: Si quis vel aliquo quasi impetu abreptus fuerit, vel imbecillitate suâ victus, vel ob ignorantiam à falsis fratribus seductus fuerit.

Homo, id est, aliquis, est hebraismus. *In aliquo,* ex commemoratis, cap. 5, n. 19. sed præcipuè in hæresi judaizantium, de qua hìc agitur;

Vos qui spirituales estis, id est, qui spiritu ambulatis, spiritu vivitis, c. 5. 16 et 25; seu vos qui perfecti estis, et qui, carne vestrâ crucifixa, secundùm spiritum vitam ducitis;

Hujusmodi instruite. Syr. instaurate : non dixit, punite, aut condemnate: sed instaurate, id est corrigite, ait S. Chrysostomus.

In spiritu lenitatis, non tantùm in mansuetudine; sed in spiritu mansuetudinis, ait S. Chrysostomus, id est, cum affectu interno, qui sit à Spiritu sancto, suam quasi lenitatem inspirante per eos corrigentis.

Considerans teipsum.

Transit à plurali numero ad singularem.

Syr. et cavete ne et vos tentemini.

Considerantes vosmetipsos, et circumspicientes, sicut qui sibi cavet circumspicit.

2. *Alter alterius onera....*

Per *onus* potest equidem intelligi quælibet infirmitas; sed ex versu præcedenti et ex quinto sequente, patet quòd Apostolus per *onus* intelligit hìc omne peccatum, et speciatim apostasiæ, seu judaismi, de quo agit.

Portamus autem peccata proximi, eumque ab hoc onere quasi levamus per compassionem et instructionem in spiritu lenitatis.

Et sic adimplebitis legem Christi, quæ tota est de dilectione.	et sic adimplebitis legem Christi.
Nam qui de se superbè sapit, aliquid se existimans, ipse seipsum seducit, quia reverà nihil est.	3. Nam si quis existimat se aliquid esse, cùm nihil sit, ipse se seducit.
Facta sua quisque scrutetur et expendat, non per comparationem ad aliorum facta, sed per respectum ad regulam vitæ;	4. Opus autem suum probet unusquisque;
Et si quidem recta et bona illa inveniat, tunc in conscientia sua gaudebit, et in Domino gloriabitur:	et sic in semetipso tantùm gloriam habebit,
Non autem gloriabitur in deteriorum comparatione.	et non in altero.
In judicio quippe Dei quisque peccatorum suorum onus portabit, et meritas delictis pœnas feret, nec aliorum etiam pejorum comparatione sublevabitur.	5. Unusquisque enim onus suum portabit.

Itaque sensus est; lapsis compatimini, ut in paraphrasi.

Et sic adimplebitis...... Gr. et sic adimplete. Notat divus Chrysostomus, quòd Pàulus non dixit: πληρώσατε, implete; sed ἀναπληρώσατε, simul omnes implete, scilicet vos invicem ferendo.

3. *Nam si quis existimat...*

Hoc contra superbos et durè arguentes dicitur.

4. *Opus autem suum...*

Hoc autem contra eos qui in aliorum comparatione, quos se deteriores putant, gloriantur, et sicut Pharisæus, dicunt intra se: *Non sum sicut cæteri hominum.*

Hos ut corrigat, revocat ad propriorum delictorum considerationem: *opus suum probet.* Sua consideret facta in se, et per respectum ad vitæ regulam, et ad Dei judicium: *unusquisque enim onus suum in Dei* judicio *portabit.*

Et sic in semetipso tantùm gloriam...

Hoc non dicit, ut quis in semetipso glorietur; imò ab hoc cohibet metu judicii divini; quis enim ante Deum justus? et quis ante Sanctum sanctorum audeat gloriari de sanctitate?

Sed hoc dicit ut desinant adversùs alios gloriari, certus quòd statim nec in semetipsis gloriabuntur, si meminerint propriorum delictorum, quibus, velut sarcinâ onerati, coram Deo judicandi comparebunt.

Unusquisque enim..... Gr. proprium onus portabit. Syr. suam ipsius sarcinam bajulabit.

Observatio moralis. — Egregia in his quinque versibus habemus charitatis, humilitatis et circonspectionis documenta circa aliorum lapsus.

Primò, debemus ex charitate lapsos excusare, sicut et ipse Paulus excusat: *Si quis præoccupatus...* fortè ignorat, fortè abreptus est vi tentationis, fortè subreptus, fortè seductus à dæmone, à carne, etc.

Secundò debemus lapsum erigere, instaurare, sanare, instruere in spiritu lenitatis; cum affectu interno, qui sit quasi a Spiritu sancto, suam lenitatem per os nostrum inspirante.

Itaque corrigenti verba, gestus, etc., mansuetudinem spirent.

Correptio quasi pillula est amara, saccharo et dulcedine vocis dulcoranda: de hoc plura vide apud Cornelium à Lapide.

6. Communicet autem is qui catechizatur verbo ei qui se catechizat, in omnibus bonis.	Is qui docetur Evangelium, doctorem suum de omnibus suis temporalibus bonis faciat participem.

Tertiò, debemus tunc infirmitatis nostræ memores esse et nosmetipsos circumquaquè conspicere, circa præteritum : num ego ipse tale quid feci aliquando? circa præsens : num et nunc in tali, aut simili sum vitio? circa futurum : quid de me fieret in iisdem circumstantiis?

Time ob fragilitatem tuam; *ne et tu tenteris :* ille hodie, ego cras, aiebat antiquus Pater.

Obnoxii sumus iisdem tentationibus, et simili lapsu sæpè Deus punit duros et inclementes. Vide exempla apud Cornelium à Lapide.

Misericorditer ergo correctio facienda, et cum humilitate omnis durities, acor, aut superbia sunt vitanda.

Quartò, onus infirmi bajulare debemus, sicut Christus languores tulit, et dolores nostros ipse portavit; id est, sicut peccata nostra et peccatorum nostrorum pœnas in se suscepit luendas, et reverà luit et expiavit, sic peccatorum onera portemus per compassionem, per instructionem, per orationem, per pœnitentias pro ipsis factas : et hæc ad imitationem Christi, qui pro nobis oravit, pœnitentiam egit, passus et mortuus est.

Sicut qui jumentum sub onere lapsum vult erigere, illius onus à jumento devolvit et inter brachia sua suscipit, ut ab onere levatum jumentum resurgere possit;

Ita peccatoris onus ab eo devolvendum, et à superiore corripiente suscipiendum.

Quintò, maximè cavendum ne, sicut Pharisæus, ob aliorum externa opera mala superbiamus.

Etenim meliora sunt peccata cum humilitate, quàm innocentia cum superbia, ait Optatus Milevitanus, citatus à Cornelio à Lapide in cap. 18. Lucæ, n. 14.

Hoc ut vitemus, circumspiciamus nos, non per respectum ad aliorum opera mala; sed per respectum ad regulam morum, secundùm quam à Domino judicabimur.

In tremendo enim Dei judicio, *unusquisque onus suum portabit :* non de aliorum factis judicabor, nec cum illis comparabor, sed ego mihi ipsi : *Arguam te, et statuam te ante faciem tuam :* opera tua ante oculos mentis tuæ, ante legem rationis tuæ, ante lucem conscientiæ tuæ.

Ergo opera nostra probanda et comparanda nobis ipsis et legi divinæ, non aliis hominibus aut aliorum operibus.

6. *Communicet autem is qui...*

Syr. communicet autem is qui audit sermonem, ei qui sibi suggerit, in omnibus bonis.

Spirituales spiritualem docuit charitatem in inferiores infirmos; nunc inferiores, neophytos, corporalem docet charitatem exercere in spirituales, necessaria vitæ subsidia largiendo.

Communicet, id est, tribuat liberaliter *is qui catechizatur verbo*, id est, qui docetur verbum Dei, seu qui instruitur in doctrina fidei. Gr. institutus verbum, *ei qui se catechizat*, doctori suo. Gr. instituenti.

In omnibus bonis, temporalibus, quibus indiget doctor, et quæ potest suppeditare discipulus.

Ηχεῖν, voce sonare, unde echo; κατηχεῖν, voce instruere : hinc catechista,

Ne vosmetipsos decipiatis;

Deo non illuditur : Deus omnia novit, nec potest decipi.

Unusquisque metet quod seminaverit;

Corruptionem scilicet et mortem, si in carne seminaverit; ipsa quippe fenum et corruptio est :

7. Nolite errare, Deus non irridetur.

8. Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet : quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem :

---

qui docet mysteria : catechumenus, qui audit illa : catechismus, ipsa doctrina et instructio.

Apostoli erant catechistæ : hos secuti sunt sancti Patres : munus ergc catechizandi apostolicum.

Observatio litteralis et moralis. — Egregiè notat D. Chrysostomus quòd Deus, qui Judæos ingratos aluit mannâ, Apostolos in mendicorum dejecit necessitatem. Quare? ut hinc magna pararet bona, inquit, modestiam scilicet et charitatem; modestiam in doctoribus, qui suis discipulis opus habent : charitatem in discipulis doctores suos alentibus.

Hoc eodem Spiritu sanctus pater noster Franciscus, verè apostolicus et seraphicus, voluit nos pauperes, ut humiliores essemus et proximo utiliores, etiam ex necessitate.

Idem S. Chrysostomus notat quòd doctor quærens quòd naturæ satìs est, illudque recipiens, nihilominus manet in sua dignitate; quia laudi dandum est doctorem sic assiduum ministerio sermonis, ut cæteris egeat, altissimâque inopiâ laboret.

Laudabilis itaque paupertas evangelica, terrena contemnens, ut cœlestia acquirat et cum aliis communicet, majora dans et præstabiliora, quàm quæ accipit.

Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? ait Apostolus, 1. Cor. 9.

7. *Nolite errare...*

Hoc dicit contra eos qui falsas prætendebant excusationes, ne doctores suos alerent.

Ne vosmetipsos decipiatis : Deus novit vestras facultates : à nemine fallitur; omnia novit. Itaque sincerè, simpliciter, et coram Deo, judice vestro, agite.

8. *Quæ enim seminaverit...* Gr. seminans in carnem suam... at seminans in spiritum, etc.

Syr. quidquid enim seminat homo, idipsum metit : qui seminat per carnem, de carne metit corruptionem; qui per spiritum seminat, de spiritu vitam perennem metet.

In superioribus versiculis hortatus est eos qui catechizantur, ad liberaliter tribuenda catechistis suis vitæ necessaria.

Nunc omnes fideles hortatur ad bona opera, et præsertim ad beneficentiam in proximos. Utitur autem comparatione sementis et messis.

Hæc vita est quasi agricultura, seminandique tempus; vita futura metendi tempus erit.

Sicut autem sementis et messis ejusdem sunt generis, et non potest ex hordeo triticum meti; ita de operibus. Unusquisque, secundùm operum suorum qualitatem et quantitatem, præmium aut supplicium recipiet in æternitate.

qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.

Vitam autem æternam, si seminaverit in spiritu, sancto scilicet; sicut ipse est immortalis, et immortalitatis principium.

9. Bonum autem facientes, non deficiamus :

Ne segnescamus igitur in faciendo bono; nec tædio, nec molestiâ victi, cessemus à benefaciendo proximis :

tempore enim suo metemus non deficientes.

Tempore enim suo, et à Deo destinato, metemus, si defatigati non cessaverimus.

10. Ergo, dum tempus habemus, operemur bonum ad

Ergo dum hæc agitur vita (tempus scilicet seminandi); benefaciamus omnibus

---

Qui seminat in carne, id est, qui carnalia operatur, seu qui deliciis et voluptatibus vacat, easque velut semen *in carne sua*, tanquam in terra deponit; hic *de carne metet corruptionem*, probrum, supplicium et mortem æternam.

Qui autem seminat in spiritu, id est, qui spiritualia operatur, seu qui per gratiam sancti Spiritûs vacat piis et sanctis operibus, quæ quasi semen jacit in agrum Spiritûs sancti, seu in sinum Dei,

De spiritu metet vitam æternam : hic ex Spiritu sancto, tanquam optimâ terrâ, metet *æternam* corporis et animæ *vitam* et beatitudinem.

Ex carne igitur, tanquam ex terra mala, oritur messis pessima, corruptio scilicet, et mors æterna.

Ex Spiritu sancto, scilicet, cujus opera priùs enumeravit, cap. 5, n. 22. tanquam optimâ terrâ, beata animæ et corporis immortalitas.

Sanctus Paulus non dixit qui seminat in spiritu suo, sicut dixit, qui seminat in carne sua, ut indicet quòd loquitur de operibus spiritualibus in Sancto Spiritu factis.

9. *Bonum autem facientes non deficiamus...* Gr. at pulchrum facientes non segnescamus, tempore enim proprio metemus, non elanguentes. Syr. cùmque benefaciamus, ne sit nobis tædio : erit enim tempus quo metemus, neque erit nobis tædio.

Secundùm nostram Vulgatam significatur in bono perseverandum esse et perseverantiam esse conditionem necessariam ad habendam æternæ vitæ mercedem. Vide paraphrasim.

Secundùm Græcum et Syrum significatur bonum promptè et alacriter agendum, ob spem messis sine labore.

Metemus sine tædio et labore, ait Theodoretus.

Non elanguentes, id est, non resoluti. Idem Theodoretus, sine labore, imò cum gaudio.

In sensibilibus, ait Theodoretus, sementis habet laborem et messis itidem : metentes enim sæpè resolvit æstus; sed messis illa non est ejusmodi; est enim à labore et sudore libera : idem dixit D. Chrysostomus.

Juxta hunc sensum : sicut agricola suum frumentum projicit in terram, illudque abscondit, et patienter exspectat tempus messis, semper laborans, et nunquam nec tædio, nec molestiâ deficiens; ita et nos Christiani toto tempore vitæ seminemus, bona facientes, et ne segnescamus : nobis est continuè aspicienda nova illa et admirabilis æternæ vitæ messis quæ fiet sine labore, sed cum gaudio maximo.

10. *Ergo dum tempus habemus.*

Sicut non est semper tempus seminandi; sic nec erit semper tempus benefaciendi. Testes sunt virgines de quibus Matth. 25; testis dives ille de quo Luc 16. *Ergo dum tempus habemus...*

(omnes enim sunt nostri proximi), sed præcipuè fidelibus, qui per fidem sunt de familia Christi.

omnes, maximè autem ad domesticos fidei.

Videte quantis et quàm prolixis litteris scripsi vobis, non alterius manu : ut soleo, sed propriâ.

11. Videte qualibus litteris scripsi vobis meâ manu.

Qui enim in observatione carnalium legis cæremoniarum, Judæis, in speciem externam, placere volunt, hi cogunt vos circumcidi,

12. Quicunque enim volunt placere in carne, hi volunt vos circumcidi;

Non legis complendæ studio ; sed ne circumcisionem destruendo, à Judæis contribulibus suis persecutiones patiantur, quas ab ipsis pati solent crucis Christi præcones.

tantùm ut crucis Christi persecutionem non patiantur.

Maximè autem ad domesticos fidei.

Ecclesia est domus Dei, per fidem quilibet Christianus est domesticus Dei ; hinc fidelis, utpote domesticus Dei, cæteris præferendus ; inter fideles autem, maximè qui fidem docent.

11. *Videte qualibus.* Gr. quantis, seu quàm prolixis. Syr. Videte quas scripturas scripsi vobis, etc.

Finiturus epistolam, primò affirmat illam propriâ manu scriptam. Secundò, hàc singularitate singularem suum in eos affectum declarat. Tertiò, resumit paucis principale argumentum de lege cum Evangelio non miscenda.

Videte qualibus litteris... Gr. πηλίκοις, quantis, quàm multis, quàm longis, magnitudinem enim significat potiùs quàm qualitatem, ait Erasmus, qui et D. Hieronymum citat.

Debet autem intelligi longa, non per comparationem ad alias epistolas, v. g., ad Rom., ad Cor.; sed longa per comparationem ad manum Pauli scribentis, ut indicant sequentia verba.

Meâ manu.

In cæteris epistolis subscribebat Paulus, alius scribebat. Hic verò totam ipse scripsit : non tantùm ab his verbis *videte qualibus...* ut putat D. Hieronymus; sed totam à capite usque ad calcem, ut indicat textus et affirmat D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Videte ergo... hincque colligite meum erga vos et salutem vestram singularem affectum.

D. Chrysostomus tamen illud, *qualibus litteris*, refert ad deformitatem litterarum; quasi diceret Apostolus : Ego hanc epistolam scripsi meâ manu, licèt non pulchrè scribam, seu græcos characteres nesciam rectè pingere.

Id autem fecit ad tollendam omnem suspicionem ne alterius esset, et non Pauli, ait idem Chrysostomus.

Sanctus Anselmus, è contra, interpretatur de benè formatis. Videte quàm benè formatis litteris, etc. sed quidquid sit, hoc singularem Pauli in Galatas affectum testatur.

12. *Quicunque enim volunt...* Gr. quicunque volunt bonâ facie esse in carne, etc. Syr. quotquot volunt gloriari in carne, etc. uterque omittit *enim*, et commodius videtur.

Ultimâ ratione, desumptâ à moribus novorum doctorum, urget Galatas, eisque ostendit quales sint illi falsi doctores et quo animo legalia doceant, scilicet, ut placeant Judæis et ne persecutionem patiantur. Vide cap. 1, n. 10 et cap. 5, n. 3.

13. Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt :	Nam, nec ipsi qui circumcisi sunt et circumcisionem vobis prædicant, legem observant;
sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra glorientur.	Sed volunt vos circumcidi, ut apud Judæos glorientur de circumcisione vestrâ, quasi vos ad judaismum converterint.
14. Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi,	E contrario, absit mihi ut in alia re glorier, aut gaudeam, quàm in cruce et passione Domini nostri Jesu Christi credenda, prædicanda, perferenda,
per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.	Per quem, et propter quem Jesum Christum, mundus mihi quasi crucifixus est, ipsum abominor tanquam crucifixi cadaver; et ego vicissim sum mundo tanquam crucifixus, me abominatur et horret mundus quasi cruciarium.
15. In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium;	In christiana enim religione ante Deum non prodest circumcisio, aut incircumcisio;
sed nova creatura.	Sed animæ per gratiam renovatio.

Judæi parum curabant Christum prædicari, dummodo circumcisio et lex Mosaica non abolerentur.

Hinc isti pseudoapostoli Christum prædicabant apud Christianos quæstûs et lucri gratiâ; et ut Judæis placerent et ab eis nihil paterentur, legem et circumcisionem simul cum Evangelio prædicabant.

13. *Neque enim qui circumciduntur.* Vide paraphrasim.

14. *Mihi autem absit...*

Se suosque mores illorum opponit moribus.

At ego, è contra, tantùm abest ut aliquid faciam, vel quidquam in Christi doctrina immutem, seu ad fugiendam persecutionem et crucem, seu ad aucupandam hominum benevolentiam et gloriam,

Quinimò tota mea gloria est in cruce Christi ferenda; totum gaudium meum est ab hominibus mundo servientibus despici : sicut et ego mundum despicio.

Fugio, despicio, horreo mundum sicut cruciarium, et me vicissim mundus despicit et horret quasi crucifixum.

Sensus itaque est : *Absit mihi* ut in ulla alia re glorier, etc. Vide paraphrasim.

In sola cruce gloriari, quanta generositas ! crucem, cùm sese offert, acceptare, animi sanè christiani est : crucem, cùm abest, desiderare, perfectioris animi est et cordis apostolici : at in illa inventa gloriari, et in ea sola gloriari, Paulini animi est.

Miremur, confundamur; pro modulo nostro imitemur. Etenim omnis Christianus debet, sicut et Paulus, mundo mortuus esse, et hanc vocem semper habere in ore : *Mihi absit gloriari...*

15. *In Christo enim Jesu...* his verbis continetur totius epistolæ corollarium, et quasi epitome. In religione christiana, etc. Vide paraphrasim.

Nova creatura, est anima exteriùs per Baptismum regenerata, interiùs per gratiam renovata, in novitate vitæ, secundùm spiritum ambulans, seu mandata Dei ex charitate servans.

Et quicunque hanc regulam, de nova scilicet creatura, proximè traditam, seu de justificatione in tota Epistola explicatam, secuti fuerint;

16. Et quicunque hanc regulam secuti fuerint;

Pax sit et misericordia super illos, sive Gentiles sint, sive Judæi Christo credentes: hi enim omnes veri sunt Israelitæ, et populus Dei.

pax super illos et misericordia, et super Israel Dei.

De cætero nemo, sive judaizantium, sive quivis alius, ob circumcisionem et alias carnales cæremonias, mihi sit molestus: si quæ enim sunt in corpore cicatrices portandæ;

17. De cætero nemo mihi molestus sit;

Ego stigmata Domini Jesu in corpore meo porto, plagas scilicet et cicatrices ex plagis pro Christo susceptis: virgis enim cæsus sum, lapidatus sum, etc. secundæ ad Corinth. 11. 24: circumcisi sunt pseudoapostoli, sum et ego: at quod pluris æstimo, præterea fero stigmata Domini Jesu.

ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.

---

16. *Et quicunque hanc...* Gr. et quicunque regulâ hâc ordinatè ambulaverit. Syr. et ii qui hanc semitam sectantur, etc. Vide paraphrasim.

Israel Dei, spiritualis, scilicet, est qui credit Christo, filio Dei, Abrahæ promisso, et qui fide justitiam et salutem in ipso quærit.

17. *De cætero, nemo mihi....* Gr. cæterùm, molestias mihi nemo exhibeat, etc. Syr. proinde nemo mihi laborem injiciat, etc.

Hæc verba alii aliter explicant, ut videri potest apud interpretes.

Sed sensus in paraphrasi explicatus mihi videtur verus, quia simplex et naturalis, et correspondet versui 14. *mihi autem absit...*

Præterea judaizantes confundit, qui nihil tale passi sunt; imò qui, ut nihil tale pro Christo paterentur, circumcisionem prædicabant ut n. 12. illis exprobratum est.

Ut clariùs appareat tibi mens Pauli, et horum verborum sensum meliùs intelligas,

Dominus noster Jesus Christus in passione sua fuit universaliter et in omnibus corporis partibus quasi circumcisus; undique suum pretiosum sanguinem fudit:

A planta pedis usque ad verticem non fuit in eo sanitas. Per spinas, per clavos, per flagella, per lanceam, quasi ubique fuit circumcisus.

Hujus præsertim circumcisionis se participem esse gloriatur Apostolus: *Ego enim stigmata...*

Circumcisi sunt novi doctores: sum et ego.

De hæc sua judaica circumcisione gloriantur: at ego, quod pluris æstimo, et de quo unicè glorior, præterea fero stigmata, etc.

Communico passionis illius doloribus: *ter virgis cæsus...* harum plagarum cicatrices et notas in corpore meo porto impressas.

Felix ille qui, sicut Apostolus, unicè gloriatur in cruce et in imitatione Christi!

Felix qui Christi stigmata fert in corpore suo!

Hæc, si non sanguinis effusione, saltem carnis mortificatione, da mihi, ô Deus! toto vitæ tempore portare.

18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres. Amen.	Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum spiritu vestro, fratres. Amen.

---

18. *Gratia Domini nostri Jesu Christi...* D. Chrysostomus, et post eum Theodoretus, notant quòd in aliis epistolis dicat Apostolus, *gratia... vobiscum*; *hìc cum spiritu vestro.*

Ut, inquiunt, à carnalibus revocet Galatas, et in memoriam eis reducat donum Spiritûs sancti, quod in spiritu suo non per legem, sed per fidem acceperunt.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 6. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Spirituales, perfecti, superiores attendant speciatim ad n. 1, 2, 3, 4, 5, in quibus egregia reperient documenta, à se, circa aliorum lapsus, observanda.

Delinquentes igitur correcturi, tantam induant charitatem, mansuetudinem, humilitatem, ut has virtutes non modò redoleant, sed etiam inspirent : *In spiritu mansuetudinis, lenitatis instruite*, n. 1.

Caveant in primis à superbia Pharisæi, ob aliorum externos defectus tumentis aliisque sese præferentis.

Propterea semetipsos circumquaquè considerent; circa præteritum : quid fui? quid feci? circa præsens : quid sum? quid facio? circa futurum : quid facerem, si, etc.?

At præsertim recordentur tremendi judicii Dei, coram quo sistant in animo. Vide versus citatos.

SECUNDO. — Inferiores attendant ad n. 6 et 7. et ex eis discant in suos catechistas, doctores, concionatores, præpositos, beneficentiam.

De suis temporalibus bonis dent iis à quibus spiritualia et æterna recipiunt.

TERTIO. — Attendamus singuli ad n. 8, 9, 10, in quibus omnes Christianos hortatur apostolus ad sancta et bona opera, maximè ad beneficentiam in proximum.

Nunquam obliviscamur egregiam similitudinem, sub qua rem nobis sensibiliter exhibet.

Hæc vita agricultura est. Nunc est seminandi tempus : sementis autem nostra sunt opera.

Mors, æternitas, erit metendi tempus; messis autem erit sementi proportionata.

Si ergo nunc in carne seminamus, corruptionem tunc metemus : si autem in spiritu seminamus, incorruptionem tunc et vitam æternam metemus.

Ergo dum tempus habemus, operemur bonum.

QUARTO. — A D. Paulo, n. 14, discamus mundum contemnere, et mundo continuè mori.

Discamus ab eodem Apostolo in sola cruce gloriari, et Jesu Christi crucifixi stigmata in corporibus nostris gloriantes portare; seu passionis illius doloribus communicare gaudentes.

EPISTOLÆ

B. PAULI AD EPHESIOS

TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

HANC Epistolam Romæ, in vinculis, scripsit Apostolus ad Ephesios; ab aliquibus olim dicta est ad Laodicenses, fortè quia circularis erat, et ad omnes Asiæ urbes missa, specialiter tamen vocata ad Ephesios, quia Ephesus Asiæ Metropolis. Quidquid sit,

Apostoli scopus est, Ephesios, quos ad fidem Christi, per triennium die ac nocte laborans, jampridem converterat, in fide confirmare, et sublimiora religionis christianæ mysteria perfectiùs edocere.

In primis tribus capitibus agit de æterna prædestinatione, de hominum per Christi mortem redemptione, de vocationo Gentium, de utriusque populi, Gentilis et Judaici, imò de angelorum et hominum adunatione, sub eodem capite Christo, super omnes creaturas elevato; ibique creditur judaizantes percutere qui salutem suam in cæremoniis legalibus collocabant, et Simonis Magi discipulos qui volebant angelos esse Dei et hominum mediatores, non verò Christum; et ideo ad angelos, non ad Christum, docebant esse recurrendum, ut Deo reconciliaremur.

In ultimis capitibus unicuique Christiano, in quolibet statu, bene vivendi præcepta tradit; ibique eos lem, tum judaizantes,

tum hæreticos Simonianos æquè percutit, quia utrique, tam in moribus quàm in fide peccabant.

Hujus Epistolæ stylus præ cæteris est obscurus, ob mysteriorum, de quibus agit, profunditatem et conceptuum sublimitatem quas nec sermo, nec lingua etiam apostolica valuit adæquare, licèt sublimioribus verbis usa, quàm ulla unquam humana lingua.

Certè stylus ita dissonat à cæteris Pauli Epistolis, ut alterius videri posset, nisi pectus et indoles Paulinæ mentis hanc prorsus illi vindicaret, ait Erasmus.

In hac autem Epistola speciatim observari potest quod de omnibus aliis in carcere scriptis notârunt sancti Patres, major, scilicet, sapientiæ, spiritûs et fervoris eructantia, quasi Paulinum pectus ad martyrium anhelans, martyriique flagrans desiderio, lumen et ignem divinum aspiraret, et suspirans eructaret.

Hanc Epistolam in vinculis quidem scriptam fuisse constat ex ipso divo Paulo, qui multoties de iis in ipsa loquitur; sed quibus in vinculis scripta fuerit, an in primis? an in secundis? dubitatur.

Theodoretus vult in primis vinculis scriptam, et per Tychicum missam, unà cum Epistola ad Colossenses : in præfat. in epist. D. Pauli.

Baronius vult in primis quidem scriptam, et per Tychicum missam, sed cum Epistola ad Timotheum secunda, an. 62.

Aliis verò volunt cum Baronio, missam per Tychicum cum Epistola secunda ad Timotheum : sed hinc inferunt in secundis vinculis scriptam, sicut et secunda ad Timotheum scripta fuit in secundis vinculis, ultimo vitæ Paulinæ an. 65 aut 66.

Vide dominum de Tillemont, notâ 78, in D. Paulum. *Mémoires, etc. tom.* 1.

Nota in præfationem.

Circularem fuisse, et ad omnes Asiæ urbes Epheso finitimas missam, hanc quæ ad Ephesios dicitur, Epistolam probant,

Primò antiquus titulus qui in antiquis exemplaribus reperitur, et quem D. Basilius mysticè explicat in Eunom. lib. 2, cap. 2, pag. 733.

Titulus autem hinc est : Τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσι, καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ : Sanctis existentibus, seu qui sunt; non designando locum, ut scilicet uniuscujusque urbis nomine posset repleri, sicut ℣. 1, cap. 1, repletum est : ἐν τῷ Ἐφέσῳ.

Secundò, ipse finis Epistolæ, ubi Apostolus cap. 6, ℣. 24, salutat non Ephesios tantum, sed et omnes in Asia Christianos : *Pax fratribus*, inquit, non verò, *pax vobis*, sicut in aliis Epistolis.

Tertiò, quod in aliquibus olim dicta sit ad Laodicenses, apud Tertullianum contra Marcion. lib. 5, cap. 11, ℣. 17, pag. 598.

Erat ergo ad Laodicenses et ad alios Asianos : dicta tamen est specialiter ad Ephesios, quia Ephesus Asiæ Metropolis.

Quod vide fusiùs apud dominum Tillemont : *Mémoires, etc., sur S. Paul, an.* 49, *pag.* 321, et *notes sur S. Paul, note* 79, *pag.* 613.

Apud eumdem vide quo anno scripta et missa fuit Epistola : *Notes sur saint Paul, note* 78, *pag.* 612.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

PRIMO.

Deum benedicit quòd homines per Jesum Christum omnibus cumulaverit gratiis, quarum præcipuas enumerat. Elegit nos, ut sancti simus, ℣. 4. Prædestinavit nos in filios suos adoptivos, ℣. 5. Gratiam suam nobis dedit, ℣. 6. Peccata remisit, ℣. 7. Nos sapientiâ replevit, ℣. 8. Nobis notum fecit quòd omnia in Christo restauraverit in cœlo et in terra, ℣. 9, 10, 11, 12. Hæcque gratuitò et nobis immeritis.

SECUNDO.

Ephesios hortatur, ut et ipsi Deum benedicant, ℣. 13, utpote qui talium gratiarum et ipsi participes facti sunt in Christo, et sigillati Spiritu Sancto qui est pignus hæreditatis æternæ, ℣. 14.

TERTIO.

℣. 15, 16. Deum precatur ut illorum oculos illuminet, ad cognoscendam vocationis suæ gratiam, summamque Dei potentiam quâ ex idolorum cultu ipsos ad Christum convertit; quæ non minor est quàm illa quâ Christum à mortuis suscitavit, et super omnem creaturam collocavit : sicque super omnia constitutum, dedit caput Ecclesiæ, ℣. 22.

CAPUT PRIMUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. Paulus, apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei,	Paulus, Dei auctoritate et jussu, non hominum delegatione, nec arbitratu meo, assumptus Apostolus, seu legatus Jesu Christi;
omnibus sanctis qui sunt Ephesi et fidelibus in Christo Jesu;	Omnibus Christianis qui sunt Ephesi, et qui fideliter in Christo Jesu perseverant.
2. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo,	Gratia et pax vobis detur et multiplicetur à Deo Patre nostro, et à Domino nostro Jesu Christo.
3. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi,	Sit in æternum benedictus et laudatus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi,

Cap. I. 1. *Paulus, Apostolus Jesu Christi, per voluntatem...* Hoc sæpe repetit in suis Epistolis; primæ Cor. 1. 1; secundæ Cor. 1. 1; Coloss. 1. 1, etc. et meritò, quia non potest nimis frequenter inculcari fidelium mentibus; quòd Dei voluntate et vocatione debeat quis fieri Christi minister; sive ad divini verbi prædicationem, sive ad alia ecclesiastica munia.

Consulat itaque, et supra se reflectens observet quilibet Christi minister, quomodo, et quo animo in ministerium ingressus sit; ut pœnitentià reparet quod vocationi defuisse deprehenderit.

Omnibus sanctis... Idem titulus frequenter à D. Paulo Christianis datur; primæ Cor. 1. 2; secundæ Cor. 1. 1, etc. et etiam meritò: nec enim potest satis repeti Christianis quòd ad sanctitatem vocati sunt; et ideo facti sunt Christiani, ut sint sancti.

Ad hoc ergo sæpe reflectat quilibet Christianus, et animadvertat quomodo vocationi suæ respondeat.

Professione et vocatione sanctus sum : an moribus et vità? in Baptismo factus sum, per Christi gratiam, sanctus et immaculatus : ubi nunc mea sanctitas? pudeat ipsum suæ vitæ secularis et profanæ; ac tandem incipiat ad sanctitatem aspirare.

2. *Gratia et pax...* Hoc et frequenter optat fidelibus, Rom. 1. 7; primæ Cor. 1. 3; secundæ Cor. 1. 2; Galat. 1. 3.

Hocque nos docet gratiam et pacem à Deo per Christum frequenter petere pro nobis et pro aliis.

Per gratiam intellige omne donum ad vitam æternam conferens. Per pacem verò, firmam et tranquillam donorum spiritualium possessionem.

3. *Benedictus Deus et Pater.... qui benedixit.* Eodem verbo, in diverso tamen sensu, hìc in eadem phrasi utitur Apostolus : quod etiam alibi non rarò.

Εὐλογητὸς ὁ θεὸς, benedictus sit Deus. Deinde ὁ εὐλογήσας, qui benedixit.

Εὐλογεῖν, in primo significat laudare; in secundo significat benefacere.

Utitur tamen ad utrumque D. Paulus, quia utrumque et laudare, et benefacere, à bona voluntate, et animo benigno proficiscitur.

Benedicimus ergo Deum, cùm illum pro beneficiis collatis laudamus;

qui nos in Christo, et propter Christum, omni cumulavit benedictione, non carnali, sed spirituali; non terrenâ, sed cœlesti, et in cœlestibus adimplendâ.

qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, in cœlestibus, in Christo.

---

nos benedicit Deus, cùm beneficiis afficit : quippe Dei benedicere, est benefacere; in quo maximè differt ab inefficacibus, et sæpè mendacibus hominum benedictionibus.

Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. Aliqui intelligunt : *Benedictus sit Deus noster, et Pater Domini nostri Jesu Christi;* sed meliùs, ut verba sonant, sicut ipse Christus Dominus dixit : *Ascendo ad Deum meum et ad Patrem meum.*

In omni benedictione. Hebraismus est, *in* redundat. Syr. omnibus benedictionibus, etc.

Benedictione spirituali. Tacitè indicat Apostolus discrimen benedictionum, seu beneficiorum per Christum nobis collatorum, et beneficiorum Judæis à Deo concessorum.

Judæis Deus terrena promisit; Christianis verò cœlestia; Judæis carnalia dedit, nobis spiritualia.

In cœlestibus. Gr. in supercœlestibus.

Potest ad Deum referri, quasi nos benedixerit in cœlestibus existens : sed meliùs ad nos refertur, scilicet benedixit nos in cœlestibus donis, per quæ ad cœlestia loca perveniamus.

In Christo, id est, per Christum. Aliqui intelligunt in christianismo. Gr. Christo, sine *in*, sed malè et corruptè.

Hujus ergo tertii versûs sensus est : Laudemus Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi qui nobis unigenitum Filium suum donando mediatorem, et nos per Baptismum divino huic Mediatori uniendo, omni nos benedictione cumulavit, non corporali, ut Judæos, sed spirituali; non terrenâ, et in terra Chanaan adimplendâ, sed cœlesti et in cœlis consummandâ, cùm dicet : *Venite, benedicti, etc.*

Per spiritualem ergo benedictionem intellige omnia dona ad spiritualem vitam conferentia, de quibus jam acturus est, et quorum consummatio fiet cùm felix et æterna nobis dabitur benedictio : *Venite, benedicti, etc.*

Observationes morales. — Ex quo disce primò quantùm differt novum Testamentum à veteri : non longiùs distat cœlum à terra.

In veteri Deus corporalia promittebat, terrena dabat, terram fluentem lac et mel. Lege Levitici cap. 26. Deuter. 7. 13, Deuter. 24. 28, nihil nisi terrenum Judæis promitti videbis.

In novo spiritualia dat, cœlestia promittit. Lege totum novum Testamentum, nullibi terra et terrena promittuntur; ubiquè cœlum et cœlestia.

Lege Matth. 5, n. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 : *Beati pauperes, etc., quoniam ipsorum est regnum cœlorum, etc.*

Lege Joan. 14. 23 : *Qui diligit me, sermonem meum, etc., apud eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.*

Ecce ubique spiritualis merces et promissio.

Imò Christus discipulis suis prædixit pressuras et afflictiones. Joan. 16. 20 : *Plorabitis et flebitis vos, etc.* 16, 33 : *In mundo pressuram habebitis.*

Hinc et disce secundò qui sit christianismi spiritus, nimirum carnalia et terrena despicere, spiritualia et cœlestia diligere, à carnalibus continuò abstrahi, ut spiritualia abundantiùs possideantur. Sicut Christus carnalia

4. Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem,

Nos, inquam, benedictione cumulavit in tempore, secundùm quod intuitu meritorum Christi elegit nos ante mundi creationem;

---

et terrena constanter despexit, spiritualia et cœlestia dilexit ardenter : ita Christianus terrena contemnat, cœlestia perpetuò diligat, ad divina semper aspiret.

Denique, ex eo quòd in Christo Deus nos benedixit, disce quòd Christus sit medium in quo et per quod omnis ad nos divina benedictio devenit : omne prorsus sprituale donum nobis per Christum et propter Christum confertur.

Ex quo et collige quòd Christus sit medium per quod ad Deum perveniat omnis laus, benedictio et gratiarum actio nostra.

Sicut in ipso et propter ipsum à Deo benedicimur, et omnia nobis spiritualia bona donantur; sic in ipso et per ipsum, et cum ipso Deum benedicamus, laudemus, Deo gratias agamus, Deo nos et omnia nostra grati offeramus.

Sicut sine Christo Deus nobis nihil confert, ita sine Christo Deus à nobis nihil recipit; per Christum ergo et petamus et reddamus. Christo itaque continuè debemus adhærere; sive petituri, sive reddituri.

4. *Sicut elegit nos....*

Hoc *sicut*, ponderandum est; hìc enim ponderis habet plurimùm.

Paulus præcipuas, quas in tempore ob Christum recipimus, benedictiones enumeraturus, ascendit ipse et nos simul secum attollit ad omnium benedictionum fontem, æternam scilicet nostram à Deo electionem.

Sicut elegit nos, id est, benedixit nos in tempore, *sicut elegit nos* in æternitate.

Hoc igitur *sicut*, duplex indicat benedictionum genus, æternum et temporale; seu potiùs easdem benedictiones in duplici statu nobis exhibet, in æternitate scilicet, et in tempore; seu in decreto, et in actu; quasi diceret : Prima benedictio et omnium benedictionum fons et origo, est æterna nostra à Deo electio in Christo.

Per quem enim nos Deus benedixit in tempore, per hunc et priùs nos elegit in æternitate; et sicut nos priùs elegit, ita et benedixit.

Elegit nos in ipso, id est, Christo, seu intuitu meritorum Christi.

Ante mundi constitutionem. Gr. *πρὸ καταβολῆς κοσμοῦ.*

Καταβολὴ est jactio fundamentorum. Per similitudinem, loquitur de mundi creatione sicut de domûs ædificatione.

Significat igitur : ante jacta mundi fundamenta, ante creationem mundi, ab æterno.

Et hâc locutione D. Paulus duo simul conficit.

Primò, refutat philosophos ephesinos, qui mundum putabant æternum, aut saltem materiam, ex qua omnia, dicebant Deo coæternam.

Utrumque negat asserens : ante jactionem mundi fundamentorum, id est, ante quamlibet creationem seu mundi, seu materiæ, ex qua fieret, antequam quidquam existeret.

Secundò, ostendit infinitam Dei creatoris à creatura distantiam.

Καταβολὴν appellat, seu dejectionem, tanquam à magna quadam altitudine dejectum mundum ostendens, ait D. Chrysostomus; quia infinita Dei à creatura distantia, non loco, sed naturâ, ut idem explicat.

Ut per charitatem essemus sancti et inculpati, non solùm coram hominibus, externa tantùm videntibus,	ut essemus sancti et immaculati
Sed et ante ipsum Deum, cor et animam intuentem.	in conspectu ejus, in charitate.
Qui prædestinavit nos, ut essemus illius	5. Qui prædestinavit nos in

Ut essemus sancti. Ecce quò tendit hæc æterna electio nostra, ut sancti simus verâ et internâ sanctitate : per gratiam sanctificantem, et ut sanctè vivamus per fidem ex dilectione bonum operantem.

Et immaculati. Gr. inculpati, irreprehensibiles, sine crimine : remissis priùs peccatis nostris in Baptismo, deindè inculpatè viventes per eamdem fidem malum quodlibet fugientem.

In conspectu ejus. Sancti, inquam, et immaculati, non solùm coram hominibus, qui externa tantùm et apparentia vident, sed et coram Deo ipso, qui cor intuetur.

In charitate, quæ sola hæc duo præstat, estque *omnis lex et perfectionis vinculum.*

Hæc verba, *in charitate*, aliqui referunt ad præcedentia, *elegit nos in charitate.* D. Chrysostomus et Theodoretus ad sequentia, *qui in charitate prædestinavit nos :* quibus conformis est Syrus dicens, per charitatem præsignavit nos sibi, etc.

Sed naturalior videtur sensus supradictus : Ab æterno elegit nos ut coram ipso verè sancti simus et inculpati, per gratiam et charitatem, et ut illi serviamus in charitate, seu ex amore ; ut filii, non ex timore pœnæ, ut servi.

Et hæc est prima benedictio quam à Deo ob Christum recepimus ab æterno, seu considerata in Dei decreto;

At quia, ut ait Apostolus, nos actu et de facto Deus benedixit in tempore, sicut elegit in æternitate, seu in decreto,

Puto quòd ad plenam Paulinæ mentis intelligentiam, debeat hìc subaudiri : sicut ab æterno elegit nos in Christo, ut simus sancti et immaculati, etc.; ita in tempore, per Baptismum, reverà nos sanctos fecit per gratiam nobis infusam, et immaculatos per omnium peccatorum remissionem ; idque verè et coram Deo, per charitatem quæ simul cum gratia diffusa est in cordibus nostris, ut sanctè et inculpabiliter viventes, illi serviamus ex amore, ut filii charissimi.

5. *Qui prædestinavit nos...* Gr. præfiniens nos in filiorum adoptionem, *προορίσας*, quod tamen præteriti temporis est.

Sensus ergo : qui præfiniit, prædestinavit, seu decrevit etiam ab æterno ut essemus filii adoptivi.

Si genus verbi mutari poterat, ait Erasmus, dixisset, elegit nos prædestinatos, seu præfinitos, etc.

Altera hìc est benedictio æterna, seu potiùs eadem ac prima, sed diversis vocibus expressa.

Eligi enim ad sanctitatem et prædestinari ad filiorum adoptionem, unum et idem est, quandoquidem quilibet sanctus et Dei filius adoptivus est.

Sanctitas, amicitia Dei, filiatio divina, charitati sunt indivulsè annexæ.

Deus itaque nos ad sanctitatem eligens, et nos eligit ad amicitiam, ad filiationem divinam, ad hæreditatem.

Hæc igitur omnia involvit æterna electio Dei, licèt una.

Diversis tamen vocibus et loquendi modis ea nobis significat Apostolus,

adoptionem filiorum, per Jesum Christum, in ipsum, secundùm propositum voluntatis suæ :	adoptivi filii, non nostris meritis, sed intuitu meritorum Jesu Christi sui naturalis filii, et pro bono affectu voluntatis suæ;
6. In laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo.	Ut laus et gloria detur ipsius gratiæ, per quam nos sibi gratos effecit, et charos in dilecto Filio suo.

ut clariùs et distinctiùs explicet, mentibus nostris illa intimiùs inculcet, et ut ad illa grati reflectamus attentiùs.

Qui prædestinavit nos.., id est, idem Deus ab æterno præfiniit, prædestinavit, decrevit.

In adoptionem filiorum, id est, ut essemus ejus adoptivi filii. Gr. υἱοθεσίαν. Syr. adoptavit nos filios.

Per Jesum Christum; id est, per et propter merita Jesu Christi, filii sui naturalis.

In ipsum. Gr. εἰς αὐτὸν, in sese, se et suam gloriam spectans : seu sibi; id est, decrevit nos sibi facere filios, etc.

Ecce quasi secundam benedictionem nobis ab æterno, ob Christum, à Deo collatam, seu in decreto consideratam.

Et quia, ut dictum est in versu præcedenti, benedictioni respondet, benedixit in tempore sicut elegit in æternitate.

Puto quòd et hìc ad plenam apostolicæ mentis intelligentiam, subaudiri debeat quod reverà per sacramentum regenerationis in Ephesiis effectum supponit Apostolus, scilicet, quòd de facto per gratiam sanctificantem et Spiritûs Sancti infusionem, facti sunt adoptivi Filii Dei, hæredes Dei, cohæredes Christi.

Estque secunda benedictio temporalis. Primò fecit sanctos; secundò, filios Dei.

Secundùm propositum voluntatis suæ. Gr. secundùm bonum affectum voluntatis suæ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν. Syr. uti placuit voluntati ipsius.

Quasi diceret : Quia ita illi bene visum est : Deus beneficiorum suorum rationem nemini debet.

In laudem gloriæ suæ. Syr. ut celebretur laus gratiæ ejus.

Ecce finis ultimus nostræ electionis et prædestinationis ad gratiam et filiationem divinam · Laus et gloria Dei, ut ei pro tanto beneficio laus et gloria reddatur ab angelis et ab hominibus.

In qua gratificavit nos..., id est, quâ gratiâ nos fecit sibi gratos, et charos, et amicos.

Et est altera benedictio, quam in Christo recepimus : ex filiis iræ et inimicis facti sumus filii charissimi, amabiles, amici.

Hoc bene D. Chrysostomus explicat. Quâ gratiâ, inquit, non solùm à peccatis liberavit, sed etiam nos fecit sibi gratos et amabiles.

Quomodo si quis quempiam scabiosum, peste ac morbo, senioque confectum, et perditum, statim formosum fecerit, juvenem, omnes pulchritudine vincentem, etc.

Deinde eum in juventutis flore constitutum purpurâ induerit; et ei diadema imposuerit et omni ornatu ornârit;

Ita animam nostram instruxit et ornavit; pulchramque fecit, desiderabilem et amabilem : D. Chrysostomus hucusque.

In dilecto Filio suo. Gr. in Dilecto. Syr. per Dilectum suum.

Christus est dilectus per excellentiam, ob quem Deus alios diligit, sine quo nemo cæterorum diligitur. In ipso et propter ipsum Deus nos diligit et omni gratiâ cumulat.

Hinc Christo semper, in quocunque statu, nobis adhærendum : et omnia per ipsum quæcunque petenda, speranda, exspectanda.

Multiplex et varia in versus præcedentes, occurrit observatio facienda, tum dogmatica, tum moralis.

Prima observatio dogmatica. — *Elegit nos ut essemus sancti*, non quia sumus, aut futuri sumus, sed ut simus.

Ergo non ex nostris meritis, aut actualibus, aut prævisis : sed ex pura Dei misericordia, ob Christi filii sui merita.

Secunda observatio dogmatica. — *Elegit nos ut simus sancti :* et tamen de facto multi sic ad sanctitatem in christianismo electi et vocati, non sunt sancti : imò multi Ephesiorum, quos sic electos vocat Apostolus, non fuerunt sancti.

Ergo hæc electio nostra non est absoluta, sed conditionata ; nimirum, si velimus consentire, et cooperari gratiæ Dei.

Absoluta quidem est ex parte Dei, qui ob hanc electionem, dat gratias nobis necessarias, ut simus sancti; sed semper supponit nostram liberam gratiæ cooperationem.

Tertia observatio dogmatica. — *Elegit nos ut essemus sancti... prædestinavit nos in adoptionem filiorum.* Ecce quò tendit et electio et prædestinatio, de qua hìc agit D. Paulus ; seu finis proximus electionis nostræ : utraque tendit ad sanctitatem, ad filiationem, per gratiam ; neutra ad gloriam immediatè.

Hoc ex ipsismet Apostoli verbis patet.

Hoc etiam patet ex epistolæ inscriptione, quæ est sanctis et fidelibus; non verò ad gloriam electis.

Hoc denique patet ex toto epistolæ contextu, in qua D. Paulus Ephesios vocat electos et prædestinatos.

Quis autem asserat ex Ephesiis nullum fuisse damnatum ? quis putet quòd Apostolus omnes Ephesios voluerit de sua perseverantia, et consequenter de sua salute, certos et securos reddere ? eorumque futuram gloriam omnibus publicè revelare ?

Itaque D. Paulus hìc non agit de quæstionibus in schola nunc agitatis; de iis tunc ne cogitabatur quidem.

Sed agit de gratia electionis, prædestinationis, et vocationis ad gratiam, ad sanctitatem, ad christianismum.

Et hoc moneo, quia video plerosque scholasticis disputationibus præventos, statim ac electionis atque prædestinationis nomina legunt, ea suis ideis adaptare; et propterea Scripturam torquere.

Ne tale quid tibi contingat, à præsentibus quæstionibus abstrahe ; ad ea, de quibus tunc agebatur, adverte.

Scio equidem et fateor quòd D. Paulus, agens de electione et prædestinatione ad gratiam, consequenter agit de electione et prædestinatione ad gloriam, quatenus quos ad gratiam christianismi prædestinat et vocat Deus, non alium ad finem destinat, quàm ad gloriam ;

Sed etiam scio quòd non est necesse utrumque eodem modo disponi et ordinari ; ita ut ad gloriam et ad gratiam una sit perveniendi ratio.

Quod tamen multi harum quæstionum disputatores videntur quasi concessum supponere.

Quidquid sit, hæc in utramque partem scholasticis relinquo disputanda ;

7. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundùm divitias gratiæ ejus.

In quo, per sanguinem, scilicet ipsius, reperimus redemptionem, nimirùm peccatorum nostrorum remissionem, secundùm divitias et abundantiam gratiæ ejus.

---

ego apostolico textui inhærens, assero de iis Apostolum hìc non agere.

OBSERVATIO MORALIS. — *Benedixit nos... elegit nos ut sancti... prædestinavit nos in adoptionem...*

Ergone me homuncionem, me nihilum, Deus ab æterno cogitavit, dilexit, ex amore elegit inter tot et tot hominum myriades? ô bonitas immensa! ô charitas infanda!

Sed me cogitavit, dilexit, elegit, ut per gratiam Christi sim sanctus, adoptivus Dei filius, illi, velut patri, sanctè et immaculatè serviam, in spiritu charitatis, tanquam filius et hæres.

Quantus honor! quanta mihi felicitas! an quid majus, Deus ipse poterat cogitare, velle, facere mihi?

Gratias igitur immensas Deo pro hac sua mei benignissima electione, prædestinatione et vocatione.

At tantæ Dei charitati quomodo hucusque respondi? an sanctus et immaculatus?

An diligo ut filius? an ex amore Deo, ut patri, sanctè et immaculatè servio?

Heu! proh dolor! væ mihi filio rebelli!

At veniam concede, misericordissime Deus, peccatori pœnitenti, et suas infidelitates deflenti.

Et quia benedicis in tempore, sicut elegisti in æternitate; benedic et benefac, gratiam tribuens te diligendi, tibique ex amore serviendi.

Ad hoc electus, prædestinatus sum ab æterno: ad hoc factus in tempore; ad hoc vocatus in regeneratione.

Hoc ergo ut adimpleam, infunde tuam cordi meo charitatem; diligam te, ô Deus cordis mei, diligam te, tibique ut filius, ex amore serviam!

7. *In quo habemus redemptionem....* retrocedere videtur Apostolus, ait D. Chrysostomus; postquam enim de electione ad sanctitatem et de prædestinatione ad adoptionem locutus est, de peccatorum remissione loquitur.

Sed, è contra, à parvis ascendit ad magna; nihil enim æquè magnum est atque Dei sanguinem pro nobis effusum esse. Et filiorum adoptione, et cæteris donis hoc est majus, quòd ne Filio quidem pepercerit: idem D. Chrysostomus.

Remissio itaque peccatorum vocatur *redemptio,* quia magno pretio empta; pretio nimirum totius sanguinis Jesu Christi, unigeniti filii Dei.

Hinc etiam dicitur quod hæc *redemptio* fit *secundùm divitias gratiæ...* id est, pro abundante Dei bonitate.

Quæ enim major et abundantior excogitari potest bonitas, quam illa, quà Deus nullo indigens, homunciones ingratos et à se aversos, ipse quærat, ut vocet illos, sibi reconciliet; idque per sanguinem unigeniti et unicè dilecti Filii sui?

Hæc attende et seriò perpende; et videns quantùm te Deus diligat, taliter amantem redama et glorifica.

Empti estis in pretio magno, sanguine Christi, quem effudit in pretium et lytrum, ut nos redimeret.

Tanto itaque pretio emptus, ama eum, glorifica Redemptorem.

Quæ gratia copiosè et abundè à Deo in omnes quidem fideles effusa est, at præsertim in nos Apostolos, quos etiam omni sapientià et prudentià replevit.	**8. Quæ superabundavit in nobis, in omni sapientia et prudentia.**
Ut nobis, velut filiis suis, notum faceret arcanum divinæ suæ voluntatis mysterium,	**9. Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ,**

Sed et hinc collige, quod si pro omnibus peccatoribus, et consequenter hostibus, suis Deus Filium suum dedit in mortem; quid non faciet pro nobis Deo per gratiam reconciliatis?

Quæ superabundavit in nobis, id est, quæ gratia abundavit quidem et abundat in omnibus Christianis; at *in nobis* præsertim Apostolis, et aliis quibusdam Spiritûs primitias habentibus, *superabundavit* : copiosiùs in nos à Deo effusa est gratia.

In omni sapientia et prudentia, quos etiam omni sapientià et prudentià replevit.

Sapientia est rerum divinarum cognitio. *Prudentia* vero moralium, seu agendarum.

Apostolis autem, Ecclesiarum fundatoribus, Deus perfectiorem divinorum mysteriorum cognitionem dedit et intelligentiam, ut alios instruerent in fide.

Dedit et majorem prudentiam, ut Ecclesias sanctiùs regerent et de omnibus in regno Dei agendis securiùs providerent.

Hæc autem Apostolus de se et aliis Apostolis, apud Ephesios liberè prædicat, quia Ephesi plurimi erant philosophi, qui se solos sapientes dicebant, quos hìc refutat Apostolus, simulque suam apud Ephesios auctoritatem ponderat, ut efficaciùs persuadeat, ait D. Anselmus.

9. *Ut notum faceret*... quæ gratia copiosè effusa est super nos Apostolos quos et sapientià sublimi et prudentià cœlesti Deus ideo replevit; ut nobis notum faceret sacrum voluntatis suæ secretum, quà ab æterno decreverat, non Judæos tantùm, sed universum mundum redimere.

Secundùm beneplacitum ejus. Gr. suum, idque pro bona voluntate sua, seu bono affectu; quia ita illi bene visum fuit.

Hoc summam notat Dei bonitatem et libertatem, et nullum ex nostra parte meritum.

Quod proposuit in eo, supple Christo, id est, *quod beneplacitum*, mundum scilicet universum redimendi, Deus *proposuit* per Filium suum exsequi.

Patet ex Græco, *quod*, referri *ad beneplacitum*, seu εὐδοκίαν, ἣν, quem bonum affectum. Sed unius accentûs variatio facit alium sensum in Græco, quàm in Vulgata.

Quod proposuit, ἐν αὑτοῦ, cum spiritu aspero, ut hodie legunt Græci : *in se*, in semetipso : significatque, quam bonam voluntatem intra se recondiderat Deus.

Eν αὐτοῦ, cum spiritu leni, *in eo*, scilicet Christo.

Et hæc nostra lectio videtur apostolicæ menti conformior : quæ hìc nihil nisi Christum spirat, ait Cornelius à Lapide, et patet ex præcedentibus versibus.

Est et aliud in Græco discrimen notandum.

Ut notum faceret, Gr. γνωρίσας, aoristus participii : notum faciens, ait D. Hieronymus; seu cùm notum fecit : est enim præteriti temporis.

Syr. et patefecit nobis arcanum voluntatis, etc. Arab. significato nobis mysterio.

secundùm beneplacitum ejus quod proposuit in eo.

10. In dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo quæ in cœlis et quæ in terra sunt,

Quà scilicet pro bono affectu suo, decreverat per Filium suum, non Judæos tantùm, sed universum mundum redimere.

Ut ubi tempus à se ordinatum adveniret, omnia, tum quæ in cœlis, tum quæ in terris sunt, recapitularet in Christo;

Juxta quos, sensus est, quæ gratia copiosè effusa est super nos Apostolos, nosque sapientià et prudentià cœlesti replevit, cùm notum fecit nobis arcanum voluntatis divinæ mysterium.

Secundùm beneplacitum suum, mysterium, inquam, in liberrimo Dei beneplacito fundatum.

Quod proposuit in se, et quod beneplacitum Deus ab æterno intra se reconditum servaverat.

Hoc divinæ voluntatis mysterium, est Dei voluntas de divini Verbi Incarnatione: quam voluntatem vel silentio, vel figurarum tenebris, sic involverat, ut non hominibus tantùm, sed et Angelis ipsis fuerit incognita. Vide cap. 3, n. 5, 8, 9, 10.

Hoc enim mysterium est, quod plenum est omni sapientià et prudentià, ait D. Chrysostomus: suî ergo revelatione replet sapientià et prudentià.

10. *In dispensatione plenitudinis temporum....* Id autem quod Deus ab æterno liberrimè voluit, et intra se absconditum recondidit; et quod tandem nobis revelare dignatus fuit, est quòd, cùm tempus à se ordinatum adveniret, omnia, tum quæ in cœlis, tum quæ in terris sunt, recapitularet in Christo.

In Christo, inquam, et non in alio; ipse enim unus est caput angelorum et hominum, Judæorum et Gentium.

In dispensatione, id est, completis temporibus à se dispensatis, seu ordinatis, seu completo tempore à se præfinito.

Instaurare, id est, renovare. Gr. ἀνακεφαλαιώσασθαι, recapitulare, colligere. Syr. renovare. Arab. perficere.

Per explicationem verbi Græci, omnes versiones explicabuntur.

Ἀνακεφαλαιώσασθαι, recapitulare, hoc fit propriè, cum æs, argentum numeratum colligitur in summam.

Summa rei, caput rei, idem valent.

Hoc fit per similitudinem, cùm orator, multa quæ prolixè dixit, colligit in summam, seu compendiosè dicit: hoc enim recapitulatio dicitur, item, cùm dispersos milites dux in unum agmen cogit.

Hic autem, *recapitulare*, propriè significat quòd Deus in Christo et per Christum, angelos et homines, non tantùm naturà, sed et loco et gratià dissitos; Judæos et Gentiles, priùs religione diversos, collegit in unum, Christum scilicet dando *caput supra omnem Ecclesiam*.

Omnis potestas data est mihi in cœlo et in terra.

Hàc autem in Christo et per Christum recapitulatione, instaurata sunt, renovata sunt, perfecta et reparata sunt,

Omnia quæ in cœlis, et quæ in terra.

Instaurata quæ in cœlis; quia angelorum ruinæ reparantur ex hominibus.

Instaurata quæ in terris, quia sedentibus in tenebris et in umbra mortis, lux et vita orta est eis.

Sive, ut ait sanctus Anselmus, instaurantur quæ in cœlis sunt, dum

In ipso, inquam, et non alio : ipse enim unus caput est Angelorum, et hominum, Judæorum et Gentium, n. 22.

in ipso :

Per quem, et propter quem, nos Apostoli, et aliqui alii Judæi, sine ullo ex parte nostra merito, sed quasi sorte vocati sumus ad fidem;

11. In quo etiam et nos sorte vocati sumus,

At ex parte Dei, ad hanc ante alios vocationem, prædestinati ex decreto illius qui nihil fortuitò, sed omnia facit voluntate, per infinitam sapientiam directâ.

prædestinati secundùm propositum ejus qui operatur omnia secundùm consilium voluntatis suæ;

---

illuc humiliati homines redeunt, unde apostatæ angeli superbiendo ceciderunt.

Instaurantur quæ in terris sunt, dum peccatores ad justitiam convertuntur.

Hâc eâdem recapitulatione, nunc cœlum et terra eamdem faciunt Dei domum, cujus una pars superior, altera inferior.

Nunc Angeli et homines unam Dei familiam componunt; cujus caput Christus, Christi autem caput Deus.

Nunc Angeli fratres nostri sunt, ob Christum patrem et caput nostrum.

Nunc omnes Christiani, ex quocunque genere et ex quacunque gente, sunt inter se fratres, unusque Dei populus : omnes et singuli sunt domestici Dei.

Tanto igitur honore dignati, ne dedecore eum afficiamus, qui nos affecit beneficio : ne faciamus ut tanta sit nobis inanis gratia : vitam ostendamus angelicam et angelicam virtutem, et vitæ agendæ rationem. Rogo et quæso ne hæc omnia sint nobis in judicium et condemnationem, sed ad fruendorum bonorum perceptionem. D. Chrysostomus.

In ipso, scilicet Christo, quem jam dixit, et quem repetit ebrius amore Christi, ait Fromondus, vel ut in paraphrasi, *in ipso*, et non in alio : *nec enim aliud nomen est...*

In quo, scilicet Christo, seu, ob quem et per quem Christum.

Etiam et nos, Apostoli et alii Judæi ad fidem conversi.

Hic enim de Judæis agit, de Gentilibus acturus, n. 13.

Sorte vocati sumus. Ex parte nostra, sors fuit nostra ad fidem vocatio: nihil egimus ob quod vocari meruerimus : nullum hæc nostra vocatio supposuit ex parte nostra meritum, sicut sors in electionibus merita non spectat.

Prædestinati secundùm propositum... κατὰ πρόθεσιν. At ex parte Dei, nostra vocatio fuit effectus electionis, prædestinationis, decreti. Benedixit, vocavit in tempore, sicut et quia elegit et prædestinavit ab æterno. Vide n. 3 et 4.

Ejus qui operatur omnia... Dei, qui omnia operatur voluntate deliberatâ et per infinitam sapientiam directâ.

Hoc significat, *secundùm consilium...* nihil casu aut fortuitò, sed omnia sapientissimè et ob rationes sibi notas, licèt incognitas nobis.

Gr. ἐκληρώμεθα, sortiti sumus, ut legit Ambrosius, id est, in sortem, seu partem nobis hæreditariam asciti sumus.

Sors vocatur hæreditas, quia antiquitùs hæreditas sorte dividebatur.

Quo sensu significat : vocati sumus ad hæreditatem cum reliquis Dei filiis, sive angelis, sive hominibus; imò cum ipso Christo : *Hæredes Dei, cohæredes Christi.*

12. Ut simus in laudem gloriæ ejus, nos qui ante speravimus in Christo.	**Ut nos Judæi, qui priùs in Christum credidimus, et speravimus, ipsius gloriæ laudi inserviamus, in omnem locum perferendo quæ Christus pro nobis egit et passus est, et quæ propter illum nobis fecit Deus.**
13. In quo et vos, cùm audissetis verbum veritatis, Evangelium salutis vestræ, in quo et credentes, signati estis Spiritu promissionis Sancto,	**Per quem et propter quem vos quoque, Ephesii, Gentiles, ad fidem vocati estis; vos, inquam, qui verbum veritatis audistis, Evangelium scilicet salutis vestræ, et qui credentes in ipsum, sigillati estis Spiritu sancto in Scripturis promisso.**
14. Qui est pignus hæreditatis nostræ,	**Qui Spiritus sanctus est pignus et arrha, et quasi prægustus nostræ felicitatis et hæreditatis futuræ in cœlis,**

---

12. *Ut simus in laudem...* ut nos Apostoli et Judæi, *qui ante speravimus,* id est, qui priores vocati sumus, qui priores credidimus in Christum et priores in eum speravimus, illius inserviamus gloriæ et laudi, toti mundo, per prædicationem, manifestando gratiam, quam per Christum recepimus; et ubiquè annuntiando quæ pro omnibus egit Christus, et quæ propter illum nobis fecit Deus.

13. *In quo et vos...*

Hic versus refertur ad n. 11, ob quem et per quem *et vos* etiam Ephesii, Gentiles, *sorte vocati estis*, seu sortiti estis, ad hæreditatem vocati estis.

De gentilibus dicit quod priùs de Judæis.

Cùm audissetis. Gr. Audientes. Fides ex auditu; et vocatio fit per prædicationem.

Verbum veritatis.

Doctrina Christi, verbum fidei, per antonomasiam dicitur *verbum veritatis.* Primò, quia Christus est ipsa veritas. Secundò, quia nihil falsi continet, sicut philosophorum doctrina. Tertiò, quia solida, resque solidas docens, umbras et figuras non habens, sicut lex Mosaica.

Evangelium salutis vestræ.

Eadem doctrina, idem fidei verbum, est bonum et lætum nuntium salutis æternæ. *Qui crediderit, salvus erit.*

In quo et credentes. In græco est præteriti temporis : in quo et postquam credidistis, seu acceptâ fide, et fideles effecti.

Signati estis, tanquam sigillo impresso.

Spiritu Sancto, qui est sigillum adoptionis divinæ.

Promissionis, id est, olim promisso, Ezech. 36. 26, Joel 2. 28; et à Christo. Luc. 24. 49.

Judæi in carne, per circumcisionem, exteriùs signati erant, sicut oves et bruta : Christiani intùs Spiritu Sancto, ut filii. D. Chrysostomus.

14. *Qui est pignus hæreditatis nostræ.* Gr. ἀῤῥάβων, arrhabo, arrha.

Arrha, seu arrhabo est pars pretii, quæ in antecessum datur, ut de plena solutione non dubitetur.

Hoc optimè Spiritui sancto convenit, cujus dona tum interna, scilicet charitas, justitia, pax et gaudium conscientiæ; tum externa, nimirum gratiæ gratis datæ, sunt quædam portio et prægustus nostræ felicitatis æternæ.

Quoadusque Deus perficiat et adimpleat redemptionem populi quem sibi acquisivit,	in redemptionem acquisitionis,
Ut ab eo laudetur et glorificetur in æternum.	in laudem gloriæ ipsius.

In redemptionem, id est, usque ad plenam et perfectam redemptionem.

Acquisitionis, id est, populi acquisiti.

Notanda ad intelligentiam. — Acquisitio hic sumitur passivè pro re acquisita, seu abstractum pro concreto ponitur.

Significat ergo populum acquisitum, populum Dei, populum electum, Ecclesiam Dei.

Duplex est hujus populi redemptio.

Inchoata, quâ redimimur hìc à peccati servitute, et filiorum Dei libertate donamur.

Completa in cœlo, quâ ab omni prorsus malo liberabimur, et æternâ gloriâ donabimur.

Per Christi mortem à peccato redempti sumus, sed in miseriis hujus vitæ relinquimur.

In æternitate Deus perficiet hanc redemptionem, quam inchoavit per mortem Christi : non à peccato tantùm redimet; sed à miseria, à morte, ab omni prorsùs malo liberabit.

Quoadusque autem hoc in cœlis adimpleatur, datur nobis Spiritus Sanctus in terris, ut arrha et pignus.

Redemptio igitur hìc significat plenam et omnimodam libertatem ab omnibus tum animi, tum corporis infirmitatibus, seu resurrectionem ad æternam felicitatem.

Sub duplici itaque titulo nobis in Baptismo datur Spiritus sanctus, ut sigillum et ut arrha.

In Baptismo per gratiam nobis infusam facti sumus filii Dei : Spiritus hanc divinam filiationem sigillat, obsignat, obfirmat.

In Baptismo per gratiam nobis collatam datur jus ad hæreditatem Dei patris nostri; iliaque hæreditatis æternæ felicitas nobis promittitur : Spiritus sanctus tunc datus est nobis velut pignus et arrha felicitatis promissæ, quoadusque ipsa conferatur, adimpleatur, et per eam ab omni malo et miseria redimamur.

Datur itaque Spiritus sanctus, primò, ut credentes sigillet tanquam verè peculium Dei, populum Dei, acquisitionem Dei, filios Dei et ad ipsum omnino pertinentes obsignet.

Secundò, ad fidem faciendam, futurum ut qui credunt in Christum, aliquando resuscitentur ad gloriam.

In laudem gloriæ ipsius.

Hoc autem totum fit ut inde laudetur Deus, et à nobis in æternum glorificetur.

Nota quòd D. Paulus hoc caput incepit à laude Dei. *Benedictus Deus*..... sed hoc non contentus, ecce jam tertiò nos monet de hac Dei laude, n. 6, 12, 14.

Hoc unum solum Deo possumus reddere, et hoc à nobis exigit Deus. Laudemus ergo, benedicamus, gratias agamus.

Ingratitudinem caveamus : *Deus enim æmulator. Deus æmulator*... Nahum. cap. 1, n. 2.

Attende hìc et seriò reflecte ad veritates, ad quas nunquam attendisti satis.

Prima observatio moralis. — *In quo signati estis*...

In regeneratione tua et in confirmatione, etc. sigillatus es ipso Spiritu sancto, *in quo signati....*

Ut te Deus discerneret à profanis, ab infidelibus, à filiis iræ, teque verè suum, è grege suo, è suo populo electo, et unum è suis filiis denotaret: suum Spiritum sanctum tibi apposuit ut sigillum; hicque omnis sanctitatis Spiritus, te, sui in anima tua impressione, consecravit et obsignavit.

Hinc ergo disce quanta sit animæ sic sanctificatæ dignitas : Spiritu sancto per charitatem obsignata et sigillata est.

Disce et quantâ curâ hæc animæ sanctitas sit conservanda : quantâ circumspectione omnis et minima animæ immunditia sit vitanda.

Quanto studio, quantâque reverentiâ, hoc Spiritûs Sancti sit custodiendum.

Quantùm, è contra, sit crimen, quantaque ingratitudo, illud violare.

Non licèt vas, litteras, vel quidpiam regio sigillo obfirmatum frangere, aperire, sine illius jussu qui sigillum apposuit.

Et tu, sigillum Dei, contra Dei voluntatem, frangis, ô Christiane, legis divinæ violator ; sicque duplici titulo divinæ majestatis læsæ reus evadis, et quia legem violas, et quia sigillum frangis, Spiritum Sanctum à te repellis.

Secunda observatio moralis. — *Qui est pignus hæreditatis nostræ........* Spiritum sanctum salutis æternæ arrhabonem recepisti.

Ut spem tuam firmaret Deus; ut de suis promissionibus esses tutus et securus, ut tuam salutem æternam redderet quodammodo certam, Spiritum sanctum tibi dedit arrhabonem ; hicque Dei Spiritus, tanquam obses, apud te vult in terris permanere, quoadusque suam Deus adimpleat promissionem in cœlis.

Quanta bonitas ex parte Dei! quanta hinc pax, tranquillitas et securitas animæ fideli!

Ipse Dei Spiritus, Spiritus veritatis, est arrhabo meus! ipse se mihi ut obsidem dedit; ipse sui, per charitatem, communicatione præsenti, futuram in cœlis Dei fruitionem securam mihi reddit! ô bonitas!

O anima mea, Spiritu sancto sigillata, oppignerata, *Quare tristis es, et quare conturbas me?*

Spera in Deo Patre, qui te, licèt immeritam, per suam piissimam misericordiam adoptavit et in filiam elegit.

Spera in Deo Filio, qui te peccatricem in suo sanguine lavit, peccatorumque tuorum maculas abstersit.

Spera in Deo Spiritu sancto, qui se, tanquam salutis æternæ arrhabonem, tibi dedit : hâcque spe in Dei bonitate firmiter stabilitâ, dic cum sancto Job : *Etiamsi me occiderit, in ipso sperabo.*

Tertia observatio moralis. — *In laudem gloriæ ipsius.* Omnium Dei donorum finis est laus et gloria Dei : et de hoc nos assiduè monet Apostolus.

Deus vult à nobis homuncionibus laudari! Deus, qui in seipso gloriosus est, qui nullo eget, vult à nobis, qui nihil sumus, glorificari! ô bonitas!

At vult à nobis glorificari, ut ampliores det gratias, et salvet in æternum : ô bonitas immensa!

Quicunque glorificaverit me, et ego glorificabo eum.

Benedic ergo, anima mea, Domino.... et omnia interiora....

Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci... Benedicam Dominum... semper laus ejus in corde, et in ore meo.

Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto..... habitu benedic semper, et actu frequentissimè.

Propterea, ex quo audivi vestrum in fide Christi profectum, et vestram in omnes Christianos dilectionem,

15. Propterea et ego audiens fidem vestram quæ est in Domino Jesu, et dilectionem in omnes sanctos,

Non cesso gratias agere, et orare pro vobis,

16. Non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis,

Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, auctor et largitor gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ cœlestis, quâ divina vobis mysteria revelentur apertiùs, ipsumque magìs ac magìs cognoscatis.

17. Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ et revelationis, in agnitione ejus;

Illuminet internos animi vestri oculos, ut perfectiùs sciatis quæ ad quanta sunt æterna, et cœlestia bona, ad quæ nos vocat, et quæ nos sperare jubet; et quàm abundans, atque gloriosa hæreditas illa quam fidelibus præparavit.

18. Illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis,

---

15. *Propterea*. Gr. διὰ τοῦτο propter hoc, id est, et quia vocati estis, et Evangelium suscepistis, et Spiritu sancto signati estis: et quia Deus vult ob sua dona laudari.

Propterea ego audiens fidem vestram, id est, ex quo audivi qualis sit vestra fides in Christum, et vestra charitas in Christianos.

Ubique conjungit fidem et dilectionem, bigam quamdam admirabilem: D. Chrysostomus; quia fides, nisi accedat dilectio, mortua est, nec ad vitam æternam perducet.

16. *Non cesso gratias agens....* græcismus, pro gratias agere. *Memoriam vestri faciens in orationibus.*

Hæc duo jungenda, nimirum gratiarum actio pro impetratis, et preces pro impetrandis.

Utrumque autem debemus etiam pro aliis facere: hoc postulat communio sanctorum.

17. *Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriæ.* Hebraismus, id est, gloriosissimus, gloriâ et majestate plenus; vel, ut ait Ambrosius, Pater claritatis, à quo omnis claritas, potestas et dignitas.

Fortè Pater Christi, *qui est splendor gloriæ*,

Det vobis spiritum sapientiæ, cœlestis scilicet, hanc, inter alia dona, imprimit fidelium mentibus.

Et revelationis in agnitione..... optat eis majorem et exactiorem Dei cognitionem.

Qui Deum didicit et benè novit, non ampliùs de ullo dubitabit: D. Chrysostomus. Hinc orat Apostolus ut Deum et divina mysteria perfectiùs noverint.

18. *Illuminatos oculos*, supple, det illuminatos, etc., seu illuminet, etc. *Ut sciatis* clariùs et perfectiùs.

Quæ sit spes vocationis ejus. Hebraismus est, spes pro re speranda; quia eò tendit nostra vocatio, id est,

Ut sciatis quæ et quanta sunt bona, ad quæ nos vocat, et quæ nos sperare jubet.

Quæ divitiæ gloriæ... quàm abundans et gloriosa hæreditas sanctis præparata.

19. Et quæ sit superemi-nens magnitudo virtutis ejus in nos qui credimus secun-

Ut sciatis summam et supremam Dei potentiam, quam in nos fideles exercuit, in nostra scilicet spirituali resurrectione, ab

---

Judæis Deus hæreditatem terrestrem dedit, scilicet terram promissam : nobis cœlestem præparavit, in cujus comparatione terra promissa fuit umbra et quasi nihil.

Sine lumine gratiæ non potest sciri,

Primò, vocationis christianæ excellentia;

Secundò, hæreditatis æternæ, ad quam vocamur, abundantia;

Tertiò, nostræ justificationis miraculum: hæc justificatio non minoris est potentiæ, quàm Christi à morte resurrectio. Vide sequentem versiculum.

19. *Et quæ sit*..... Gr. et quæ excellens magnitudo virtutis ejus in nos credentes, id est, *et ut sciatis* quàm excellens, quàm magna potentia quam in nos credentes exercuit, ut nos ab infidelitate ad Christum, à peccato ad sanctitatem converteret : seu in nostra resurrectione spirituali.

Secundùm operationem potentiæ.... κατὰ, secundùm, significat similitudinem, scilicet similem potentiam, quasi diceret :

Hæc nostra spiritualis resurrectio facta est eàdem, seu simili potentià ac illà quam Deus exhibuit in gloriosa resurrectione Christi.

Hoc quidem de omnibus verum est, at clariùs patet in Ephesiorum conversione.

Ephesii omni vitio idololatriæ et magiæ erant deditì, ut videbitur in cap. 2. Horum infidelium conversio, ab idololatria et à magia ad fidem Christi et ad veram pietatem, non minoris est potentiæ, quàm ipsa Christi resurrectio.

Hoc etiam in D. Paulo patet nec enim minoris fuit potentiæ, ex Ecclesiæ persecutore, prædicatorem et propugnatorem Ecclesiæ facere, quàm mortuum ad vitam revocare.

Equidem alii aliter hæc verba explicant, ea non de spirituali resurrectione nostra, sed de futura nostra resurrectione corporali intelligentes, hoc modo :

Ut sciatis summam et supremam Dei potentiam, quam in nos fideles exercebit in die, scilicet resurrectionis, corpora nostra ad gloriam resuscitando eàdem, seu simili potentià, quam exercuit in Christo.

Ambrosius huic explicationi favet. D. etiam Thomas. Estius illam præfert et amplectitur, qui et Cajetanum citat.

Et reverà, juxta hunc sensum cohærent quæ n. 18. præcesserunt, scilicet, *quæ divitiæ gloriæ*....., et quæ n. 20. sequuntur de Christi resurrectione et ascensione.

Et ideo ego ipse hunc sensum primo amplexus sum, velut naturalem et litteralem, putabamque Paulum hìc ex facta Christi resurrectione, quam omnes fideles credunt, confirmare fidem futuræ resurrectionis quam speramus.

NOTA LITTERALIS. — At re attentiùs examinatà, et præsertim comparatis omnibus quæ hìc de Christo dicuntur cum illis quæ de Christianis in cap. 2. dicentur, ubi fidelium justificationi applicat D. Paulus quæ hìc de Christo capite nostro dixit : *Convivificavit nos, conresuscitavit, consedere fecit.* num. 5, 6;

Hinc probabilius existimo quod hic versiculus 19. debeat intelligi de nostra à peccatis resurrectione spirituali, factà in justificatione; quæ spiritualis resurrectio similis est resurrectioni corporali Christi.

infidelitate ad fidem Christi, et à statu peccati ad justitiam; quæ nostra spiritualis resurrectio facta est eàdem, seu simili potentià,

Quam Deus exhibuit in Christo, cùm

dùm operationem potentiæ virtutis ejus,

20. Quam operatus est in

Et hic sensus est maximè naturalis.

Deum enim precatur Apostolus ut illuminet, etc., quia sine lumine gratiæ scire non possumus quanta et quàm eminens sit illa Dei potentia, quâ infidelitatis tenebras dissipavit, ut fidei mysteria, à sensibus non solùm remota, sed et omnem rationem superantia, crederent homines : et quâ corda humana ad malum naturaliter propensa, terrenis et carnalibus etiam habitualiter dedita et implicata, convertit ad cœlestia; ita ut terrenis et carnalibus contemptis, Deum solum ament.

Cogita quali in statu tunc esset mundus : *totus in maligno positus*, idololatriæ et magiæ, et omnibus nefandis deditus.

Homines tamen in tali statu positos Deus convertit ad fidem, ad sanctitatem morum, ad perfectum Dei cultum.

Hincque percipies quod hæc virtus, quâ scilicet Deus hoc gratiæ miraculum fecit, non sit minor illà quâ Christum à mortuis suscitavit.

Omnia naturalia Deo incunctanter obediunt : hinc natura, Dei jussu, bene definita.

Ad cor humanum Deo frequentiùs rebelle, hoc tamen Deus domuit virtute fidei.

Addi potest hìc quod communiter dicitur difficilius esse, majorisque potentiæ, peccatorem justificare, quàm cœlum et terram creare.

Primò, quia peccatum et gratia magìs sunt inter se contraria quàm nihil et aliquid.

Secundò, quia peccatum et peccator longiùs à Deo distant quàm nihilum : Deus enim et peccatum duo sunt extrema, summè et in immensum distantia.

Denique, quia gratia et justitia ordinis est supernaturalis et divini;

Hinc summâ opus est potentià ut homo per peccatum infra omnes creaturas depressus, supra omnes assurgat, et ad gratiam extollatur, fiatque divinæ naturæ consors, Dei filius et hæres.

Ex his omnibus colliges non mirum esse, si dicat Apostolus suam et Ephesiorum spiritualem resurrectionem non minoris esse potentiæ, quàm Christi gloriosam à mortuis resurrectionem.

Sed hìc puto non omittendum alium sensum quem dare videtur Arabica versio, quæ sic habet :

Et quæ sit eminentia magnitudinis potentiæ ipsius in nobis fidelibus, pendentis ab efficacia fortitudinis roboris ipsius, quod exercuit in Christo, quem suscitavit, etc.

Quasi dicat quòd Christi resurrectio sit causa resurrectionis nostræ spiritualis, nostraque fides ob ipsa pendeat.

Hujus sensùs meminit Photius, et à Gagnæo etiam refertur, et fundatur in eo quòd τὸ, κατὰ *secundùm operationem, etc.*, referat ad *credimus.*

Sed meliùs refertur ad τό *supereminens magnitudo virtutis, etc.*, quæ non est dissimilis, nec inferior illâ virtute *quam operatus est in Christo*, ut explicatum est; et est interpretatio plerorumque antiquorum; D. Chrysostomi, Theophylacti; et recentiorum, Cornelii, Menochii, Tyrini, Fromondi, etc.

20. *Quam operatus est...*

Illa Dei virtus et ἐνέργεια, quà nos ab idololatria, à peccatis, ab inferno

Christo, suscitans illum à mortuis et constituens ad dexteram suam in cœlestibus,

21. Supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur, non solùm in hoc seculo, sed etiam in futuro.

22. Et omnia subjecit sub pedibus ejus :
et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam,

23. Quæ est corpus ipsius et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.

illum à mortuis suscitavit, et ad dextram suam in cœlis collocavit, æqualem illum sibi declarans.

At super omnem prorsus creaturam præficiens, supra omnes angelorum choros, sive sint Principatus et Potestates, sive Virtutes et Dominationes; sive alio nomine, dignitate, officio et excellentiâ potiantur, nobis quidem nunc ignotis, et quæ fortè in futuro seculo cognoscemus.

Et omnia, non visibilia tantùm, sed et invisibilia subjecit sub pedibus ejus,

Ipsumque dedit caput supra omnem Ecclesiam, sive angelicam, sive humanam, sive Gentium, sive Judæorum, sive militantem, sive triumphantem.

Quæ Ecclesia est mysticum ipsius corpus, et illius complementum : qui quoad omnia in omnibus adimpletur.

---

suscitavit, similis est illi potentiæ et energiæ quam Deus ostendit in Christo cùm illum à mortuis suscitavit et ad dextram suam constituit, tanquam potentiâ et divinitate sibi æqualem, quanquam formâ servi indutum, ait D. Chrysostomus.

In cœlestibus, locis seu regionibus.

21. *Supra omnem principatum...* Omnes angelorum ordines, etc. Gr. plusquam supra, ut summam altitudinem significet, ait Theophylactus.

Et omne nomen, nomen hìc sumitur pro persona quavis celebri et excellenti, sive angelica, sive humana, quocunque nomine, dignitate et officio potiatur; sive ea noverimus, sive nunc non cognoscamus, sed fortè in æternitate cognoscemus.

22. *Et omnia subjecit...* Hinc infert D. Chrysostomus quod Christus, etiam ut homo, sit rex et Dominus cœli et terræ, angelorum et hominum. *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra.* Matth. c. ultimo. n. 18. Quoad usum tamen hujus potestatis nondum omnia sunt subjecta, ut Heb. 2, n. 8. dicitur : dæmones enim et malos homines in fine tantùm seculorum coercebit.

Et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam. Gr. et ipsum dedit caput, supra omnia Ecclesiæ. Syr. eumque, qui est super omnia, dedit caput Ecclesiæ. Itaque videtur quod sit transpositio, et sic construi debeat : *Omnia subjecit sub pedibus ejus : ipsumque* sic super omnia positum et constitutum *dedit caput Ecclesiæ.*

Sed juxta nostram Vulgatam, *ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam*, angelicam scilicet et humanam; triumphantem et militantem. Ambrosius nostro interpreti est conformis.

23. *Quæ est corpus ipsius...* id est, quæ Ecclesia est ejus corpus mysticum. *Et plenitudo ejus,* id est, perfectio, complementum illius; caput enim perficitur et completur accessu corporis; sicut et caput totum corpus perficit. Sicut et caput solum est mancum; ita membra sine capite sunt inutilia : caput ergo verè pefectum est, cùm habet omnia sui corporis membra.

Qui omnia in omnibus adimpletur. Syr. qui omnia in omnibus adimplet.

Gr. πληρομένου. Vox est media, tum activa, tum passiva; seu, ut ait Grotius, sono passivo, sensu tamen activo, formâ, inquit, atticâ.

Æqualiter ergo significat, adimplentis et adimpleti, et in utroque sensu hìc vera est.

Christus in omnibus suis membris adimpletur, quantùm ad omnia corporis officia, v. g., manûs, pedis, etc.

Christus quoad manum impletur in homine misericorde, quoad pedem, in eo qui Christi amore peregrinatur, vel visitat ægros; quoad linguam, in doctore, ait Theophylactus.

Adimplet autem omnia, sicut caput implet omne corpus humanum per continuum in sua membra influxum; sic Christus lucem influit in fidelium mentes, pios affectus in cor, spiritualia charismata in animam.

In utrumque animadversio moralis. — Christus adimpletur in singulis et omnibus Christianis; proficit in illis sapientiâ, et gratiâ, et omni virtute; cùm enim unusquisque Christianus sit Christi membrum, ubi membrum Christi perficitur, ipse Christus, ut caput, in suo corpore mystico perficitur.

Ergo debeo meam zelare perfectionem, utpote quæ ad Christi perfectionem confert.

Ergo et meam debeo imperfectionem horrere, utpote Christi dedecus et opprobrium.

Ergo debeo et aliorum saluti et perfectioni cum zelo incumbere, ut Christi corpus perficiam.

Quot Christianos convertam, aut perficiam, tot Christo membra conferam, vel perficiam.

Quantus hinc animarum conversioni et perfectioni cum zelo vacandi stimulus!

Christus, caput Ecclesiæ, per continuum influxum adimplet omnia.

Quanta ergo debet esse unio nostra cum Christo, capite nostro! quanta spes in ipsum! quanta fiducia! quàm frequens ad eum noster recursus!

Nostra cum hoc nostro capite continua sit unio, non tantùm per habitus gratiæ et charitatis, sed et per actus fidei, spei et amoris;

Continuus et habitualis sit nostri cordis ad eum recursus, per aspirationes, et per orationem non deficientem.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Ex hoc capite mecum, ô Christiane, quisquis es, disce infinitas in te Dei misericordias, et æternas et temporales.

Æternas. — Ab æterno te Deus cogitavit, te dilexit; et quia dilexit, te adhuc nihilum, et prorsùs immeritum, inter innumeros alios elegit in Christo, et ob Christum, n. 4.

Deus summæ majestatis, me nihilum, ab æterno cogitavit, dilexit, præ amore elegit. Quanta, et quàm infanda bonitas!

Ad quid autem elegit?

Ut essem sanctus et immaculatus in conspectu ejus, n. 4. Deo consequenter similis, qui sanctus est, et immaculatus. Quantus honor!

Ad quid etiam?

Ut sim adoptivus Dei filius, n. 5. ipsius hæres, æternorum illius bonorum possessor.

Quanta felicitas! an majorem Deus ipse poterat excogitare, et mihi velle?

Has ergo æternas, infinitas, immensas Dei misericordias cogita, penetra, quantùm potes; at comprehendere non valens, mirare, adora, ama;

amans, adorans et mirans, exclama : *Æternas misericordias Domini in æternum cantabo.*

TEMPORALES. — In tempore autem Deus, per sacramentum tuæ regenerationis, æternum electionis suæ decretum exsecutus est : sicut ab æterno elegit ut esses sanctus et immaculatus; ita de facto, in tempore, te fecit sanctum et inculpatum. Vide n. 5.

Primò, te fecit immaculatum in conspectu suo.

Quomodo? animæ tuæ lotione in pretioso Filii sui sanguine in quo peccatorum remissionem reperisti, n. 7.

Simul enim ac corpus tuum aquâ fuit à sacramenti ministro lotum, anima tua, per merita pretiosi sanguinis Jesu Christi, tibi tunc applicata, à peccatorum omnium sordibus fuit abluta, et in conspectu Dei immaculata et refulgens reddita.

Secundò, eodem tempore et instanti sanctum te fecit.

Quomodo? per infusionem gratiæ sanctificantis, quæ copiosè in te fuit effusa, n. 8; sicque te sanctificavit, ut et omni spirituali et cœlesti benedictione cumulaverit, n. 3.

Sicut elegit... ita benedixit omni benedictione.

Quæ sunt hæ benedictiones, quibus per gratiæ baptismalis infusionem cumulatus es?

Per irradiationem hujus gratiæ sanctificantis, quæ divinæ naturæ participatio est, anima tua deiformis facta est Deoque similis, cujus imago ac similitudo per peccatum deleta, in te fuit divinitus resculpta.

Adest una è benedictionibus :

Hinc Deo charus, et gratus factus es, Deique amicus, *gratificavit in dilecto*, n. 6.

Adest altera.

Per hanc eamdem gratiam sanctificantem, quæ Dominicæ passionis est fructus, estque Christi ipsius communicatio, et omnium quæ Christi sunt applicatio; per hanc, inquam, gratiam Christum induisti, Christo unitus et incorporatus fuisti, ejus corporis membrum, corpus ejus mysticum, unum quid cum Christo factus fuisti.

Hâcque Christi, Filii Dei consubstantialis induitione, hâc cum Filio Dei naturali unione, incorporatione, identificatione, factus es Dei filius adoptivus, hæres Dei, cohæres Christi, jus recepisti ad omnia Dei bona in æternum cum Christo possidenda.

Ecce altera, et multiplex benedictio :

Quia enim filius Dei factus es, hinc et Spiritum Filii recepisti, in quo clamares : *Abba Pater;* hinc Spiritu sancto, quasi adoptionis sigillo, obsignatus es, n. 13.

Quia hæres factus es, et jus ad Dei hæreditatem recepisti, hinc Spiritu sancto, qui est hæreditatis arrha, oppigneratus es, usquedum hæreditatem possideas integram, n. 14.

Has omnes singulatim misericordias cogita, recogita, meditare, penetra, et ideo cum divo Paulo precare :

Deus summe, Pater gloriæ, Deus Domini nostri Jesu Christi, illumina oculos cordis mei, ut hæc tua dona æterna et temporalia valeam intelligere et sentire, vide n. 17, 18, 19.

Sciam, ô Deus! quid sit ab æterno esse bonæ voluntatis tuæ tuique affectûs objectum, à te diligi, eligi, prædestinari, n. 3, 4, 5.

Primò, ut ob id continuas tibi gratias agam;

Secundò, ut huic bonæ voluntati tuæ respondens, te diligam, ô Deus

æterne, qui me ab æterno dilexisti; et studeam sanctus et immaculatus esse, spiritu filiorum agere et agi.

Sciam quid sit in tempore esse de facto divinæ naturæ tuæ participem, esse filium tuum, fratrem Christi, hæredem tuum, cohæredem Christi, n. 5, 18.

Ut tantæ nobilitatis memor, nunquam sim degener, sed semper vivam dignè Deo, dignè Filio Dei, fratre Christi, hærede Dei, cohærede Christi.

Imitator tui sim ut filius, peccatum horrens, sanctitati vacans, quia sanctus es et peccatum horres.

In charitate ambulem, in tui dilectione, et proximi propter te, semper proficiendo.

Sciam denique quæ et quanta sunt illa bona tua, quàm abundans et gloriosa hæreditas æterna, ad quam me vocas, et quam me jubes à te sperare, n. 18.

Ut terrena omnia contemnens, ad illa æterna et immensa bona tua semper aspirem, et te omnium bonorum fontem unicè diligam. Amen.

Secundo. — Disce quis sit christianismi spiritus, carnalia scilicet et terrena despicere; spiritualia et cœlestia diligere. Vide in fine n. 3.

Quò plus omnia temporalia despexeris, et ardentiùs æterna dilexeris, eò magìs in christianismo profeceris.

Tertio. — Disce quod Christus sit medium in quo et per quod omnis ad nos emanat divina benedictio; et ideo medium in quo et per quod omnis nostra laus et benedictio ad Deum pervenire debeat. Vide in fine n. 3.

Per ipsum, et propter ipsum fluit ad nos omne bonum; per ipsum refluat à nobis omnis gratiarum actio.

Christo itaque mediatori nostro continuè adhæreamus, sive petituri, sive redditurì, ibidem.

Quarto. — Disce quanta sit animæ sanctificatæ dignitas, ipso Spiritu sancto sigillata, n. 14.

Sub duplici titulo datus est ei Spiritus sanctus, ut sigillum, scilicet, et ut pignus.

Quàm desideranda itaque sanctitas animæ! quàm magnifacienda! quanto studio conservanda! vide n. 14, et observationes morales.

Quinto. — Disce quid pro tot et tantis beneficiis, per Christum tibi collatis, velit à te Deus, nimirùm amari, laudari.

Disce et cur à te homuncione laudari velit infinitæ majestatis Deus, et super omnes nostras laudes plusquam infinities superexaltatus, scilicet ut majores det gratias in tempore, et te salvet, et glorificet in æternum.

Hanc bonitatem mirare, ama, lauda, si non potes satis, saltem à laude nunquam cessa.

Propterea de hoc nos toties admonet Apostolus in hoc capite n. 6, n. 12, n. 14, quem vide et tertiam observationem moralem.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Quod in genere dixit cap. 1, ỳ. 19, de spirituali fidelium resurrectione facta per potentiam non absimilem ei potentiæ quam in Christi resurrectione Deus exhibuit; hoc specialim Ephesiorum justificationi applicat.

Ephesios ergo primùm in peccatis mortuos, ỳ. 1 et 2, depingit: et ne hæc odiosa descriptio Ephesios gentiles nimis gravet, spiritualem hanc in peccatis mortem, et Judæis, et sibi ipsi Paulo communem fuisse dicit, ỳ. 3.

Hâc itaque spirituali morte supposità,

ỳ. 4. Accedit ad eorum spiritualem resurrectionem quam cum Christi gloriosa resurrectione comparans, ait: *Nos* à peccatis mortuos *convivificavit in Christo, et conresuscitavit, et consedere fecit in cœlestibus*, ỳ. 5, 6.

Ne autem quidquam hac in re sibi arrogent Ephesii, sed ut totam Deo gloriam referant;

ỳ. 7. Monet eos quòd hanc gratiam illis Deus contulit, ad suam in eos benignitatem declarandam, ut inde glorificetur.

Addit ỳ. 8, quòd gratìs sint justificati per fidem quæ Dei donum est. ỳ. 9. Non ex operum merito. Non est ergo quòd quis glorietur: ỳ. 10. Dei enim figmentum et opus sumus.

Ne verò segnescant post tantum beneficium acceptum, monet eos ad quod sint resuscitati, seu denuò creati, scilicet ad sancta et bona opera exercenda.

ỳ. 11. Hortatur ut tantæ gratiæ per Christum acceptæ memores, duo semper habeant præ oculis:

Quid fuerint: Gentiles, sine Christo, sine ulla cum populo Dei societate, sine Deo, quem vel non noscebant, vel non colebant, ỳ. 12

Quid sint per gratiam Christi, propinqui Deo, Christo, populo Dei ỳ. 13.

ỳ. 14. Explicat quomodo Christus murum Gentiles à Judæis separantem, destruxerit in cruce, ut suam Ecclesiam ex utroque populo conflaret, ỳ. 16, 17, etc.

Hincque concludit quòd non sunt hospites et advenæ, sed sanctorum cives et domestici Dei, componuntque mirabile ac mysticum templum, cujus secundaria fundamenta sunt Apostoli et Prophetæ; Christus autem lapis angularis; unaquæque verò anima christiani, habitaculum

CAPUT SECUNDUM.

PARAPHRASIS.

Et vos, ô Ephesii, cùm spiritualiter essetis mortui, utpote privati gratiâ Dei, et in peccatis vestris immersi;

In quibus aliquando vixistis secundùm mundanam hujus seculi vanitatem, et secundùm ductum diaboli, qui suam in hoc aere potestatem exercet;

Juxta ductum, inquam, spiritûs maligni, qui vim et malignitatem suam exercet in homines incredulos Deoque rebelles.

In quibus etiam delictis et nos Judæi om-

TEXTUS.

1. Et vos, cùm essetis mortui delictis et peccatis vestris,

2. In quibus aliquando ambulâstis secundùm seculum mundi hujus, secundùm principem potestatis aeris hujus, spiritûs, qui nunc operatur in filios diffidentiæ,

3. In quibus et nos omnes

Cap. II. 1. *Et vos*, supple ex n. 5. *convivificavit*... Cætera interposita debent per parenthesim legi : inchoatam enim sententiam explet n. 5 et 6, mutatâ secundâ personâ in primam. *Et nos convivificavit*...

Apostolus, in Ephesiorum conversione ostensurus quod cap. 1. num. 19, dixit de fidelium sanctificatione, scilicet factam fuisse juxta operationem virtutis et potentiæ quam Deus exhibuit in Christo, seu ipsos Ephesios spiritualiter suscitatos fuisse, ad exemplum suscitationis Christi :

Primò describit spiritualem Ephesiorum in peccatis mortem :

Et vos, cùm essetis mortui spiritualiter, seu privati gratiâ :

Delictis et peccatis vestris. In delictis, quantùm ad omissa; in peccatis, quantùm ad commissa, ait D. Thomas.

2. *In quibus ambulâstis*.

Sicut per verba præcedentia, *in delictis et peccatis, etc.*, designavit peccatorum multitudinem; ita per verbum, *ambulâstis*, significat Ephesiorum in peccatis perseverantiam, quasi diceret : In quibus delictis et peccatis diu vixistis.

Secundùm seculum... Syr. secundùm mundanam vanitatem seculi hujus.

Indicat unam è peccatorum causis, quæ et rerum mundanarum vanitas, hominum corda alliciens : hinc D. Joan : *Nolite diligere mundum*.

Secundùm principem...

Alteram tangit peccatorum causam, quæ est diaboli instigatio.

Præter sensum in paraphrasi datum, potest etiam intelligi : secundùm instinctum et suggestionem diaboli, seu Luciferi, qui princeps est dæmonum, seu potestatum qui dominantur in hoc aere.

Singulare pro plurali positum est.

Potestas autem sumpta eo sensu, quo c. 1, n. 21.

Syr. sic habet, juxta voluntatem principis potestatis aeris, nempe spiritûs illius qui grassatur in filios immorigeros.

3. *In quibus et nos*...

Mirâ charitatis arte D. Paulus, ne pudore nimio Ephesios gentiles, ob hanc anteactæ vitæ odiosam descriptionem afficiat, semetipsum et omnes alios Judæos eisdem peccatis obnoxios fuisse declarat.

aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis et cogitationum;	nes aliquando viximus, concupiscentiæ desideriis obedientes, et sensualitatis et ambitionis actionibus indulgentes;
Et eramus naturâ filii iræ, sicut et cæteri.	Uno verbo, naturali nostrâ corruptione ita concupiscentiis dediti, ut essemus planè et omninò peccatores et filii iræ, sicut cæteri.

In quibus delictis et peccatis et nos omnes : Ego et alii Judæi ad Christum conversi, aliquando, ante conversionem, viximus.

In desideriis... id est, concupiscentiæ desideriis intus consentientes.

Facientes voluntatem. Gr. voluntates carnis, id est, et hæc ipsa concupiscentiæ desideria opere complentes; seu sensualitatis actionibus indulgentes.

Et cogitationum, id est, et concupiscentiæ interioris desideria sectantes : ambitionem, invidiam, etc.

Notat duplex concupiscentiæ peccatorum genus; alia sunt carnalia, seu sensualia, alia spiritualia.

Et eramus naturâ filii iræ... Syr. et eramus planè filii iræ, etc. Gr. φύσει, naturâ.

Nota litteralis. — Natura significat, primò, naturam ipsam.

Secundò, nativitatem, seu ortum.

Tertiò, naturalem indolem et propensionem.

Quartò, sumitur adverbialiter : naturâ seu naturaliter.

Quod Syrus vertit, planè. Quidam veteres verterunt, plenè et omninò, ait D. Hieronymus.

Theophylactus interpretatus est, verè et genuinè : D. Chrysostomus, hoc est, ira fuimus et nihil aliud : quomodo enim, si sit filius hominis, est homo naturâ; ita nos quoque, sicut et cæteri; quasi diceret : Sicut ex homine natus, nihil est aliud quàm homo; ita nos nihil aliud, quàm filii iræ.

Et juxta has quatuor naturæ acceptiones, quatuor modis explicatur hic locus.

Eramus naturâ, id est, non quidem in se sumptâ, sed ut in Adamo, per peccatum corruptâ, *filii iræ,* ait D. Thomas.

Eramus naturâ, id est, à nativitate, seu à primo nostræ naturæ ortu, in peccato originali, *filii iræ.*

Eramus naturâ, id est, naturali nostrâ indole et proclivitate, quâ à pueritia quasi naturaliter ad malum propensi sumus, *filii iræ.*

Eramus naturâ, id est, planè et omnino peccatores et filii iræ.

Plenus sensus erit, ait Cornelius à Lapide :

Eramus naturâ, id est, ex naturæ nostræ corruptione et propensione, ita carni et concupiscentiis dediti, ut *naturâ,* id est, omninò essemus peccatores et filii iræ.

Et ratio illius est, quòd Apostolus non spectat tantùm hìc corruptionem naturæ in Adamo, sed etiam et multò magìs quod ex ea secutum est, scilicet, ut singuli ex Adamo nati carni et peccatis toti serviant quasi naturaliter; itaque sint filii iræ, donec Christi gratiâ liberentur et reformentur : agit enim de peccatis actualibus, ut patet ex præcedentibus.

Filii iræ, id est, digni et obnoxii iræ et vindictæ Dei.

In præcedentibus his Apostoli verbis vide et observa horrendam hominis

At Deus, qui valde et multùm misericors est, propter multam et eximiam charitatem suam, quâ nos dilexit,

4. Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam quâ dilexit nos;

Cùm spiritualiter ob delicta nostra mortui essemus, etiam nos ad similitudinem, et ad exemplum Christi, cujus gratiâ salvati sumus, convivificavit, à spirituali morte nos suscitavit, sicut illum à corporali:

5. Et cùm essemùs mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratiâ estis salvati;

Ut nos aliquando novæ et gloriosæ Christi vitæ faceret participes, et unà cum ipso consedere fecit super omnes cœlos, in thronis, nunc per spem, aliquando reipsa.

6. Et conresuscitavit, et consedere fecit in cœlestibus in Christo Jesu;

---

peccatoris picturam: Mortuus est coram Deo; gratiâ privatus; diabolo subditus; mundi spiritu animatus; effrenatis passionibus suis rectus; in omnibus concupiscentiis corruptus; iræ divinæ filius et consequenter æternæ Dei ultionis victima.

Hunc statum quis fidelis non horreat? Heu! fuge statim, si stas in eo: gratias age Liberatori tuo, si ab eo per Christi gratiam surrexisti.

4. *Deus autem qui dives... propter nimiam.* Gr. propter multam charitatem, item Syrus, id est, propter immensam charitatem quâ nos homines dilexit.

Nimia respectu nostri: verè enim nimia est charitas, filium unigenitum, pro servis inimicis et peccatoribus immolare.

5. *Cùm essemus*, nos scilicet Judæi, et vos Gentiles, *mortui* per peccata nostra,

Convivificavit nos in Christo. Gr. Christo, sine *in* Syr. vivificavit nos cum Christo, id est, ad similitudinem Christi vitam nobis in Baptismo donavit.

Sicut Christo in resurrectione vitam dedit æternam et beatam; ita nobis in baptismo dedit spiritualem animæ vitam: peccata remisit, justitiam, animæ vitam donavit, idque per Christi gratiam, quà jam inchoatè salvati sumus.

Et conresuscitavit. Syr. et excitavit nos cum eo, id est, et non tantùm hanc spiritualem animæ vitam dedit, quæ est spiritualis resurrectio; sed et spem certam nobis dedit etiam aliquando, in fine mundi, corporaliter resurgendi, sicut ille jam resurrexit.

Et consedere fecit... Syr. nosque sedere fecit cum eo in cœlis, per Jesum Christum; id est, et unà cum illo sedendi in gloria.

Convivificavit, quantùm ad animam.

Resuscitavit, quantùm ad corpus.

Consedere fecit, quantùm ad utrumque. Præterito pro futuro propter spei certitudinem, ait divus Thomas.

Vel dicamus quòd jus ad rem possidendam hìc sumitur pro rei possessione.

Observatio dogmatica. — Gratia baptismalis seu justificans, quæ spiritualis est resurrectio, dat nobis jus ad resuscitandum corporaliter sicut Christus; dat et nobis jus ad participationem æternæ Christi gloriæ: hinc de baptizatis seu sanctificatis Paulus audacter dicit, *nos convivificavit, et conresuscitavit et consedere fecit...*

Christus, caput meum, resurrexit; ergo et ego, membrum Christi, re-

Ut ostenderet in seculis supervenientibus abundantes | Hæc autem omnia Deus nobis fecit, ut in venturis usque ad finem mundi seculis,

surgam; Christus, caput meum, ascendit in cœlos, sedet ad dexteram Dei; ergo et ad cœlos ascendam, in cœlestibus cum capite meo sedebo, quiescam, regnabo.

Gratia nobis ad hæc omnia jus donat.

Vide hìc resurrectioni spirituali applicationem eorum quæ suprà cap. 1. n. 19, de Christi resurrectione dixit : hac de re audi Chrysostomum :

Vidisti exsuperantem ejus potentiæ magnitudinem in nos, qui credimus? mortuos et iræ filios, nos vivificavit : vidisti spem vocationis? conresuscitavit et consedere fecit : vidisti gloriam ejus hæreditatis? ô verè exsuperantes divitiæ! verè exsuperans magnitudo gratiæ, cum Christo sedere! Chrysost. in n. 7.

Observatio moralis. — Per gratiam inchoatè surrexi, inchoatè sedeo in cœlo; jus habeo ad sessionem super thronum cum Christo; locus et thronus jam mihi parati sunt, ad eos me continuè vocat, dirigit et elevat gratiâ : si gratiam servo, res est indubitata et mihi secura.

Utquid ergo de hac gratia tam parum sollicitus sum? utquid illam ardentiùs non ambio? utquid ad illam extendendam et intendendam per bona opera, per actus fidei, spei et charitatis, assiduè non satago, atque satagen jugiter laboro?

Utquid, quasi talpa, terræ et terrenis semper adhæreo? utquid ad cœlum et ad cœlestia non aspiro semper? utquid Christo, capiti meo, mente et corde non unior indesinenter?

Deus bone? *Quid mihi est in cœlo, et à te quid volui super terram? Deus cordis mei, et pars mea in æternum!* da mihi te solum magìs diligere, desiderare, sectari.

Altera observatio moralis. — Gratia Christi (justificans scilicet) est quædam Christi participatio; communio cum Christo, omnium quæ Christi sunt applicatio et donatio nobis facta, præcipuè verò mortis, resurrectionis et ascensionis communicatio.

Cum Christo per Baptisma mortui sumus, resurreximus et quodammodo ascendimus.

Gratia in nobis intus operata est quod in Christo operata sunt hæc mysteria : peccato quippe et mundo spiritualiter mortui sumus, sicut Christus morte corporali mortuus est : vitam spiritualem et divinam consecuti sumus, sicut Christus vitam novam in resurrectione adeptus est : à terra et à terrenis moraliter separati sumus, ut ad cœlestia deinceps aspiremus : sicut Christus terram reliquit, ut in cœlum ascenderet.

Horum recordare, ô Christiane! quisquis es, et super te reflexus, vide an sint in te isti gratiæ baptismalis effectus, et consequenter an verè sis Christianus, Christi spiritûs particeps et gratiæ : num peccato mortuus es? spiritualiter vivens, cœlestia desiderans?

Si ita sit, gratias age Christo, cujus gratiâ salvatus es.

Si secus, time, geme, ora, suppliciter et instanter pete gratiam quæ tibi Christum applicet, quæ te participem faciat mortis, resurrectionis et ascensionis Christi, et quæ divina hæc mysteria spiritualiter operetur in te, seu peccato mortem inferat; vitam divinam tibi conferat; cor tuum ad cœlestia erigat et dirigat.

7. *Ut ostenderet in seculis supervenientibus...*

Per secula supervenientia, divus Chrysostomus, Theodoretus, et alii ali-

manifestaret exuberantem magnificentiam suam, per benignitatem quam erga nos impendit per Jesum Christum; utque, eà manifestatâ, inde glorificetur.

divitias gratiæ suæ, in bonitate super nos in Christo Jesu.

Siquidem divini beneficii auxilio justificati estis per fidem;

8. Gratiâ enim estis salvati per fidem;

Et hoc, quòd per fidem justificati sitis, et inchoatè salvati, non ex vobis, sed Dei donum est: ipsa enim fides Dei donum.

et hoc non ex vobis, Dei enim donum est.

Per fidem, inquam, non ex operibus fidem præcedentibus salvati, seu justificati estis;

9. Non ex operibus,

Ne quis glorietur quasi suo labore et opere justitiam illam adeptus sit.

ut ne quis glorietur.

Non est igitur quòd in hoc vel in quopiam alio gloriemur, ipsius enim figmentum et opus sumus;

10. Ipsius enim sumus factura:

---

qui intelligunt tempus post resurrectionem futurum, sed potiùs æternitatem, ubi perfectissimè declarabitur magnitudo gratiæ Dei: quod licèt verum sit, apostolicæ tamen menti conformior videtur sensus in paraphrasi expressus.

Finis benignitatis Dei, quâ nos redemit, justificavit, conresuscitavit, consedere fecit cum Christo, est ut inde laudetur et glorificetur à nobis; et de hoc nos rursùs monet Apostolus.

Ne ergo ingrati sumus: *Lauda, anima mea, Dominum: laudabo Dominum in vita mea...*

8. *Gratiâ enim estis salvati...*

Justitia est salus inchoata, sicut salus perfecta justitia est consummata: hinc justificatos vocat salvatos, inchoatè scilicet.

Et hoc non ex vobis, Dei enim donum est.

Hoc, sive quòd justificati estis, sive, *hoc*, quòd gratiâ salvati estis *per fidem, Dei donum est;* quia fides justificationis ac salutis nostræ initium, non est ex nobis, sed *Dei donum est;* ex Deo quippe præveniente, excitante ac roborante.

Duo consideranda sunt in fide: unum ex parte Dei, alterum ex parte nostra; primò enim Deus, gratuitâ suâ illustratione nos prævenit: deinde nos gratiæ præventi assentimur; sic autem assentimur, ut, nisi gratiâ præventi, excitati, ac roborati, non assentiremur. Itaque nostra fides et justificatio à Deo.

9. *Non ex operibus...* non quòd non salvemur per opera, sed quòd nemo salvetur nisi per opera ex fide et in fide facta.

Itaque *non ex operibus*, sine fide et ante fidem: omnis quippe virtus et omne opus bonum sine fide inane tantùm nomen est, et virtutis atque boni operis simulacrum.

Fides datur ante omne prorsus meritum, et ipsa est omnis meriti fons et origo prima.

Sicut enim à radice omnis fructus arboris; et sicut à fonte quidquid est in flumine: sic à fide omne bonum opus, omne meritum, tota salus.

10. *Ipsius enim sumus factura.* Ambrosius figmentum. Syr. nam sumus creatura illius. Æthiop. quia opus ejus sumus. Arab. opificium,

creati in Christo Jesu	Non tantùm quia primùm ab ipso creati, sed multò magìs quia ab eo spiritualiter recreati sumus in Baptismo, per Jesum Christum :
in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambularemus.	Idque ad bona et sancta opera exercenda quæ Deus præparavit, ut illis perseveranter vacaremus.

Non tantùm secundùm esse naturæ; sed etiam secundùm esse gratiæ, per quam efficimur nova creatura.

Creati in Christo Jesu : regenerationem tacitè significat, ait D. Chrysostomus.

Regeneratio est vera creatio, ait idem Pater; quia tanquam nova creatura ex nihilo producti sumus, ad hoc ut essemus : quod eramus priùs, mortui sumus, hoc est, vetus homo : quod priùs non eramus, facti sumus; recens est ergo creatura, et aliâ melior et præstantior : nam ex illa, ut viveremus; ex hac autem ut bene viveremus accessit, *in operibus bonis...*

Nota tamen quòd justificatio impii dicatur creatio, non physica, non fit enim ex nihilo; sed moralis, quia nullo impii merito aut opere, contingit illi; sed tota tribuitur merito Christi, sicut creatio tribuitur omnipotentiæ Dei.

Hinc *creati in Christo Jesu,* id est, per meritum Christi, à quo manat quidquid Deus nobis confert gratiæ.

In bonis operibus. Syr. ad opera illa bona. Arab. ad opera bona. Æthiop. ad opus bonum.

Gr. ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, Cornelius à Lapide, Grotius multis aliis exemplis ostendunt ἐπι cum dativo sæpè significare, *ad.*

Erasmus etiam : ad opera bona.

Recreati ergo et regenerati sumus ad opera bona facienda.

Et meritò hoc addit Apostolus; quia enim superiùs dixit : *Gratis salvati estis per fidem, non ex operibus...* ne putet quis opera fidem sequentia excludi, addit, post acceptam fidem, opus esse bonis operibus; quippe, ad quæ creati seu regenerati sumus.

Sicut ergo Deus ex rudi et indigesta mole terram fecit, ut fruges et fructus ferat : ita nos ex hominibus in Adamo corruptis, ex filiis iræ, fecit novos homines, filios Dei, ut benè et sanctè viveremus.

Quæ præparavit Deus, ab æterno quidem, decernendo ut per opera bona salvaremur, et etiam decernendo nobis gratias dare necessarias et utiles ad illa facienda;

In tempore autem *præparavit,* præscribendo modum bene agendi : docuit enim per legem et per Evangelium quid et quomodo agendum : præparat etiam dando gratias, inspirando, excitando, roborando, nobiscum cooperando.

Viam primò ostendit, deinde ad ambulandum intus impellit, et ambulantes fert et sustinet.

Ut in illis ambulemus.

Hæc locutio notat apertè quòd bona opera sint via ad cœlum, seu via quam Deus præparavit, ut per eam ad salutem tendamus.

Hoc verbum, *ambulemus,* seu ut est in Græco *circumambulemus,* notat etiam in bonis operibus esse perseverandum, omneque bonum opus esse faciendum, non unum aut alterum, sed omnia bona opera; non uno aut

Ut tanti ergo beneficii magnitudinem intelligatis, et dignas ob illud Deo gratias agatis, juxta quod dixi n. 7, mementote, ô Ephesii! et ob oculos mentis vestræ duo semper habete, nimirùm quod fuistis, et quod nunc estis.

11. Propter quod memores estote,

Quoad primum, mementote quòd origine carnali, Gentiles eratis, et propterea per contemptum præputiati, seu incircumcisi dicebamini à Judæis,

quòd aliquando vos Gentes in carne, qui dicimini præputium,

Qui ob carnem præputii sui manu circumcisam vocantur circumcisi.

ab ea quæ dicitur circumcisio in carne, manufacta;

Mementote quòd tunc eratis sine ulla Christi cognitione, et sine ulla in illum fide.

12. Quia eratis in illo tempore sine Christo,

---

aliquibus tantùm annis, sed toto vitæ tempore, bonis operibus vacandum esse: ita D. Chrysostomus.

Observationes morales. — Ad hoc regeneratus sum et in Baptismo nova creatura factus, ut omne bonum opus toto vitæ meæ tempore constanter exerceam, et ut per omnia bona opera perseveranter facta, tanquam per viam ambulem et tendam ad salutem.

Non sufficit inchoare, sed debeo assiduus esse, et perseverare; non sufficit aliqua tantùm, sed omnia bona opera præcepta, imò omnia mihi intus inspirata debeo facere.

Hæc est voluntas Dei, sanctificatio mea per opera bona: propter hoc ad christianismum me vocavit.

Sicut ab æterno elegit me ut sanctus essem; ita et in tempore me vocavit et regeneravit, ut per opera bona sanctè vivam, et in sanctitate usque ad finem vitæ proficiam.

Quomodo hic divinæ voluntati et vocationi respondeo? an sanctè vivo? an bona opera facio? an in illis ambulo? an per illa in sanctitate quotidie proficio? an omnem justitiam operer, et constanter operor? ubi profectus? ubi perfectio?

Væ mihi! defectus innumeros video, profectum nullum video!

O Deus misericors! dimitte mihi præteritas infidelitates; da mihi deinceps tuæ vocationi fideliter respondere; bene agere, omne bonum opus agere, et constanter agere; in justitia semper proficere; bonorum operum omnes occasiones, vias, modos et impulsus, quos in dies mihi præparas et suggeris, sollicitè observando, amplectendo, exsequendo.

11. *Propter quod memores estote...* ut hujus vestræ regenerationis beneficium meliùs cognoscatis, et tantæ gratiæ fideliùs respondeatis, omni bono et sancto operi constanter vacantes, mementote duorum; quid fuistis? quid estis? à quo statu, et ad quem Dei gratiâ translati estis?

Primò, memento *quòd aliquando Gentes*, id est, Gentiles, *in carne,* origine carnali. Syr. gentes carnales.

Præputium, id est, præputiati, per contemptum sic Gentiles à Judæis vocabantur.

Circumcisio in carne.

Non sine causa, additur *in carne;* sed ut notetur alia et vera quidem circumcisio, scilicet spiritualis, quæ est in corde, et quæ Christianorum est.

12. *Quia eratis in illo tempore...* mementote quòd tunc, ante receptam

alienati à conversatione Israel,	Eratis à societate populi Dei prorsus exclusi;
et hospites testamentorum	Eratis extranei et alieni à pactis quæ Deus cum Judæis iniit;
promissionis spem non habentes,	Sicque nullam in illius promissa spem habebatis;
et sine Deo in hoc mundo.	Denique per totum terrarum orbem, aut Deum verum ignorabatis, aut eum non colebatis, sicque eratis verè athei.

fidem, *eratis sine Christo*, id est, sine ulla in Christum fide, nec explicita, nec implicita, nullamque cum illo partem habebatis : quippe qui solis Judæis promissus et annuntiatus erat.

Alienati à conversatione Israel.

Deut. 7. 2. Omne commercium Judæis interdicitur cum Gentibus.

Hospites testamentorum, id est, peregrini, extranei et alieni à fœderibus quæ Deus cum Judæis pepigerat, cum Abraham, Isaac, Jacob, etc.

Promissionis.... sicque nullam spem in Dei promissa habentes, scilicet de Messia venturo et de bonis spiritualibus per eum obventuris

Sine Deo. Atheus propriè dicitur is qui nullum, nec verum, nec falsum numen colit : latiùs ergo hic sumitur pro eo qui verum Deum non colit, licèt idola aut falsos deos colat, quia idolum nihil est.

Observatio moralis in n. 11. — Duo nobis, sicut Ephesiis, in mente semper habenda : quid fuimus ? quid sumus ? ut Deo gratias habeamus continuas, qui *nos de tenebris transtulit in admirabile lumen Filii sui.*

Quid fuimus ? *naturâ* et peccatis *filii iræ, filii gehennæ.*

Quid sumus ? *filii Dei, hæredes Dei.*

Circa præteritum, nota triplicem peccatorum recordationem, quarum prima mala, secunda periculosa, tertia bona.

Recordatio complacentiæ in peccatis mala est, mortalis et novum peccatum, renovans vetera in quibus peccator sibi complacet, sicque ipsa sola tantam habet malitiam, quantam habent ea omnia.

Recordatio diffidentiæ et inquietudinis est periculosa, gratiæ progressum retardans et exponens lapsui in recidivam, ob desperationem.

Recordatio doloris de peccato et gratitudinis ob peccati condonationem, auget gratiam, Deum glorificat, et ideo habenda frequenter, et ad hanc nos hortatur Apostolus.

Observatio moralis in n. 12. — In misero Gentilium statu vide infelicem Christiani damnati et in inferos detrusi statum, *Sine Christo, sine Deo,* sine populo Dei !

Ab aliis damnatis per contemptum ostenditur ob baptismalem characterem, quem geret in æternum.

Christianus es, Christi membrum, Dei filius, hæres Dei, cohæres Christi ;

Et ecce damnatus es, à Christo et à Christi corpore abscissus, à Dei promissis exclusus, à sanctorum consortio in æternum separatus : *Sine Christo, sine Deo,* sine populo Dei !

Heu ! heu ! Christianus, sine Christo ; filius Dei, sine Deo ; hæres Dei cohæres Christi ; sine spe, sine jure ad Dei pacta, ad hæreditatem Christi, ad societatem sanctorum !

Quanta rabies ! quantus furor ! qualis et quanta desperatio !

Quoad secundum, mementote quòd nunc, ex quo in Christum credidistis,

Vos, qui aliquando eratis longè à Deo, à Christo, à pactis, à promissionibus, à societate Israel, uno verbo, à salute;

Nunc, inquam, facti estis prope, seu propinqui Dei, Christi, Israelis, et beatitudinis,

Per sanguinem, seu per merita passionis et mortis Christi.

Ipse enim est pacificator, qui non Deo solùm nos reconciliavit,

Sed et (quod est hujus divinæ reconciliationis sequela) utrumque populum, judaicum et gentilem, conciliavit et univit in una Ecclesia, sub uno capite;

Murum, qui medius erat, et Judæos à Gentibus separabat, eratque causa perpetuarum inimicitiarum inter Judæos et Gentiles, destruens per mortem quam in carne sua subivit;

13. Nunc autem in Christo Jesu,

vos, qui aliquando eratis longè,

facti estis prope

in sanguine Christi.

14. Ipse enim est pax nostra,

qui fecit utraque unum,

et medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua:

Hæc cogita, time, cave : ne tibi contingant, utere Dei gratià tibi in Christo et propter Christum factâ.

13. *Nunc autem...* Syrus nunc autem per Jesum Christum vos, qui aliquando longinqui eratis, facti estis propinqui in sanguine Christi.

Quasi diceret: Ex quo Christiani facti estis, hæc omnia quæ vobis deerant, dedit mors et sanguis Christi.

Habetis Christum, habetis Deum, habetis jus ad hæreditatem Dei, ad æternam sanctorum societatem. Vide paraphrasim.

Hæc in mente semper habete, ut Deo gratias agatis, et ut sanctè vivatis.

In sanguine Christi.

O anima christiana, tanti vales! merito passionis et sanguinis Christi, es et habes quidquid es et habes.

Gratias age Christo de omni bono quod per ipsum possides in christianismo.

Serva fideliter et attentè gratiam quam tibi, sui sanguinis pretio, acquisivit.

Cave ne qua vilis creatura te separet à Deo, cui Christus per suum sanguinem te fecit propinquam.

14. *Ipse enim est pax nostra... pax,* metonymice, pro *pacificator,* seu faciens pacem, effectus pro causa.

Ipse Christus auctor est pacis Judæorum et Gentilium.

Qui fecit utraque, id est utrumque populum, Judæos et Gentiles, ***unum***; eos univit in una Ecclesia, sub uno et eodem capite.

Medium parietem maceriæ solvens.

Maceria est murus ex lapidibus non cæmentatis, ideoque facilè solubilis. Per hanc maceriam bene significatur lex judaica, quæ erat congeries præceptorum, sine charitate, quæ est instar cæmenti et glutinis; quam lex ista non continebat, timore magis cogens, quàm amore alliciens, ait D. Thomas.

Inimicitias, id est, causam inimicitiarum perpetuarum inter utrumque

15. Legem mandatorum decretis evacuans; ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem.

Legem Moysis, cæremonialia multa mandantem, per evangelica dogmata abolevit; Ut duos populos, Judæos scilicet et Gentes, per unitatem fidei, in semetipso, unico Ecclesiæ capite, unum corpus, unumque novum hominem formaret; et factâ pace, Ambos populos in uno corpore Ecclesiæ reconciliet Deo

---

populum : ob leges enim et diversam vivendi rationem Judæi oderant Gentiles, et vice versâ Gentiles oderant Judæos.

Solvens, hanc legem Christus moriens dissolvit, abrogavit : sic autem solvit, ut et adimplerit.

Solvit umbras legis cæremonialis, et simul adimplevit exhibendo veritatem : sicut pictor imponens ultimam manum imaginem implet, sed umbras et primam delineationem delet, ait Theophylactus.

In carne sua.

In victimarum sanguine fœdera sanciri solebant; Christus suo sanguine proprio inimicitias destruxit, fœdus et pacem sancivit : ipse est victima quæ nos Deo reconciliavit et quæ omnes homines in uno corpore adunavit.

Quanti ergo debemus facere pacem! quid non debemus pati, ne culpâ nostrâ solvatur pax, in Christi sanguine sancita?

15. *Legem mandatorum.... decretis.* Gr. in dogmatibus. Syr. Legemque præceptorum præceptis suis abrogavit. Arab. legem mandatorum per decreta sua abrogavit.

Explicat quis fuerit murus Judæos et Gentiles separans, et quæ fuerit inimicitiarum causa, nimirum lex Mosaica; ob hanc enim Judæi spernebant Gentiles, et Gentiles oderant Judæos, quasi à communi gentium lege abhorrentes.

Hanc autem legem Christus præceptis suis abolevit.

Gr. ἐν δόγμασι, in dogmatibus.

Utitur dogmatis nomine, fortè quia scribit ad Ephesios in philosophorum scriptis versatos : dogma autem vox est frequens apud philosophos ad significandam doctrinam.

Ut duos condat, id est, hoc fine legem veterem abrogavit, ut duos populos, Judæos et Gentiles in semetipsos insertos, creet in unum quasi hominem.

Nota litteralis.— *Legem mandatorum in decretis evacuans.*

Erasmus quem secutus est Cajetanus, jungit, hæc verba, *in decretis*, seu in dogmatibus, cum illis, *legem mandatorum*, sicque interpretatur :

Legem mandatorum, in decretis sitam, abrogavit; quasi diceret Apostolus : Legem Moysi, quæ multitudinem decretorum cæremonialium continebat, abrogavit.

Erasmum temeritatis insimulat Estius, quia omnes antiqui, Græci et Latini, disjungunt quæ simul jungit Erasmus, et per decreta intelligunt evangelica dogmata.

Reverà et Syriaca et Arabica versiones ita traduxerunt. Vide suprà.

D. Chrysostomus, Photius, OEcumenius, Theophylactus, Theodoretus ita interpretati sunt.

Gagnæus, ex ipso Græco ostendit, ἐν δόγμασι significare, per dogmata.

Per crucem, per quam in semetipso interfecit mutuas Judæorum et Gentilium inimicitias.	16. Et reconciliet ambos in uno corpore, Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso.
Et cùm venisset in mundum factus homo, annuntiavit pacem futuram vobis Gentilibus,	17. Et veniens evangelizavit pacem vobis
Qui longè eratis à Deo, à Christo et à salute,	qui longè fuistis,

His non obstantibus, Menochius hanc Erasmi interpretationem videtur communi præferre, et Tyrinus eam imitatus est.

Tutius tamen est antiquos Patres Græcos in hoc sequi, scilicet per *legem mandatorum*, legem Moysis intelligere; et per, *in dogmatibus*, intelligere novam legem, seu legem fidei, evangelica præcepta.

Ad pleniorem autem intelligentiam, notandum quòd in lege Mosaica, præter Decalogum, erant multa præcepta de rebus per se, nec honestis, nec turpibus, v. g., præcepta de diebus servandis, de victimis immolandis, de cibis vetitis, etc. et alia similia; hæc Christus per novam fidei legem abrogavit.

16. *Et reconciliet ambos... in semetipso...* Gr. in ipso. D. Hieronymus legit *in eâ*; scilicet, cruce, seu σταυρῷ, masculini generis. Similiter Syrus cruceque suâ enecavit odium.

Sed parum refert, cùm sit idem sensus : Christus enim per crucem id fecit.

In uno corpore. Omnes credentes, unum corpus unumque vocat hominem ; quia unum caput habent, Christum Dominum.

Notæ litterales.—Nota quòd participia n. 14, 15, 16, *solvens, evacuans, faciens pacem*, sunt præteriti temporis.

Hinc Syrus : ipse est pax nostra... ac diruit maceriam quæ stabat in medio, etc. legemque præceptorum præceptis suis abrogavit, etc., et fecit pacem et reconciliavit ambos, etc.

Ex iisdem n. 14, 15, 16, disce quid sit Ecclesia : una domus, cujus fundamentum et lapis angularis Christus ipse, qui muros et parietes, Judæos et Gentiles, olim disjunctos, destructâ maceriâ in semetipso, lapide angulari, conjunxit, unamque fecit domum, n. 14.

Unus homo, variis membris instructus, cujus caput est Christus, n. 15.

Unum corpus, distinctis et distantibus partibus compositum, cujus unio, firmitas et subsistentia, Christus, n. 16.

Unus populus ex variis gentibus, in Christo rege adunatus.

Quanta nobilitas Christo regi, capiti, lapidi angulari et fundamento adunari !

Quanta debet esse inter homines sic unitos concordia !

Quantùm quisque debet paci et charitati fraternæ studere !

Unum sumus omnes : omnes ergo nos invicem diligamus; omnes unum simus animo et corde.

17. *Et veniens evangelizavit.....* Probabile est quòd Apostolus alludat ad vocem angeli, dicentis ad pastores : *Ecce evangelizo.... Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus*, Luc. 3.

Christus præterea pacem Gentibus annuntiavit, quando Matth. 8, prædixit multos ab Oriente et Occidente venturos, et recubituros cum Abraham,

et pacem iis qui propè.

Et Judæis, Deo, Christo, saluti propinquis, per Dei notitiam, legem, et promissa.

18. Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem.

Quoniam per ipsum ambo, tam gentiles, quàm Judæi, habemus aditum ut filii ad Patrem, uno eodemque Spiritu duce et impulsore; ita ut audeamus ei dicere: Pater noster.

19. Ergo jam non estis hospites et advenæ;

Nunc ergo non estis ampliùs, ut in gentilismo, peregrini et extranei à populo, civitate, et domo Dei;

sed estis cives sanctorum,

Sed estis concives sanctorum, ejusdemque civitatis municipes ac sancti patriarchæ, prophetæ, omnesque fideles et angeli;

et domestici Dei.

Imò estis de domo et familia Dei.

20. Superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum,

Estis enim ædificati super Apostolos et Prophetas, qui sunt secundaria Ecclesiæ fundamenta,

ipso summo angulari lapide, Christo Jesu.

Christo Jesu existente primario, altissimo, seu imo et infimo lapide angulari validissimo, qui continet fundamenta et structuram totius Ecclesiæ, et ejus utrumque parietem Judæos et Gentiles.

Isaac, etc. quando Matth. 24, prædixit Evangelium omni orbi prædicandum; quando Joan. 12, dixit: *Omnia traham ad me ipsum;* quando misit discipulos, præcipiens ut docerent omnes gentes. Matth. Marc. et Luc. c. ultimo.

Christus itaque pacem Judæis per seipsum annuntiavit; Gentilibus autem per suos Apostolos.

18. *Quoniam per ipsum habemus accessum...*

Fructus Incarnationis est ad Deum nobis aditum dare, ut illum dignè adoremus, oremus, illique dignè serviamus.

Hæc igitur, Christo capiti nostro uniti, faciamus; per ipsum, cum ipso, et in ipso adoremus, amemus, oremus, clamemus: *Abba, Pater.* Hanc praxim vide in cap. 4. post n. 16. Vide et in aliis locis, ibi citatis.

19. *Ergo jam non estis hospites....* sed cives. Gr. sed estis concives sanctorum. Syr, sed filii civitatis sanctorum, et filii domûs Dei.

Ex dictis concludens, Ephesiis ostendit quantùm ex sua justificatione, seu suà ad Christi fidem conversione profecerint.

Eratis hospites. n. 12. *Nunc autem non estis* ampliùs, *hospites* et alieni à jure civium; sed *cives*, seu *concives sanctorum*, filii civitatis sanctorum.

Eratis *sine Deo.* n. 12. *Longè à Deo.* n. 13.

Nunc autem *domestici Dei,* id est, membra Ecclesiæ quæ est unica civitas, domus et familia Dei.

20. *Superædificati super fundamentum...* hoc est supra novum et vetus Testamentum collocati, ait Ambrosius: quod enim Apostoli prædicaverunt, prophetæ futurum prædixerunt: idem Ambrosius. Prophetæ disposuerunt, Apostoli fundamenta jecerunt: idem.

Jesus Christus est primarium Ecclesiæ fundamentum, primæ Cor. 3. n. 11. et aliud, primarium scilicet, esse non potest.

Apostoli sunt fundamenta secundaria, Apoc. 12. 14, nempe post Chris-

In quo et super quem lapidem angularem Christum tota Ecclesiæ fabrica compacta, compaginata, et coagmentata, assurgit in templum Deo consecratum per ejusdem Domini Jesu Christi gratiam;

21. In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino,

In quo et super quem vos ipsi, cum aliis Christianis, hoc templum, tanquam partes, componitis, ut altiùs assurgat et fiat ingens Dei habitaculum, idque per Spiritum sanctum, qui suâ gratiâ, quasi glutine, vos coagmentat, et divinæ inhabitationi vos præparat.

22. In quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu.

---

tum : primi enim sunt dignitate in Ecclesia, et super ipsorum doctrina fundata est Ecclesia.

Prophetæ veteris Testamenti, de his enim hìc agitur, sunt etiam fundamenta, quia eamdem Christi fidem prædicaverunt; at Apostolis inferiora, quia Christum futurum obscuriùs, et inter Judæos tantùm prædicaverunt.

Christus lapis *summus*, id est, extremus, imus, infimus, quia omnem sustentat fabricam.

Dicitur et *angularis*, quia in angulis est præcipua vis quâ sustinentur ædificia.

Alludit Paulus ad Isai. cap. 28, n. 16. et ad Psalm. 117, n. 22.

21. *In quo omnis ædificatio....* Syr. in eodem coagmentatur totum ædificium. Vide paraphrasim.

22. *In quo et vos coædificamini.* Syr. dum et vos in eo ædificamini in habitaculum Dei per Spiritum. Vide paraphrasim.

Observatio dogmatica. — Hinc collige quòd Ecclesia est civitas, domus, templum vivum Dei,

Cujus fundamentum primarium, lapisque angularis, est Jesus Christus, Filius Dei vivi.

Hinc Ecclesia firma, stabilis, contra quam *non prævalebunt portæ inferi.*

Secundaria fundamenta, Apostoli et Prophetæ; quia super ipsorum doctrinam fundata est Ecclesia.

Hinc immutabilis Ecclesiæ doctrina, quæ potest explicari, sed non immutari.

Hujus templi lapides et partes sunt omnes fideles cujuscunque generis, sexûs, ætatis.

Hinc latum, spatiosum, catholicum et altiùs semper assurgens per coædificationem novorum fidelium.

Architectus hujus templi, Spiritus sanctus, per cujus operationem unusquisque fidelis coædificatur, et cum aliis fidelibus charitate, quasi glutine, nectitur et coagmentatur.

Hujus templi inhabitator, Deus ipse.

Hinc sanctum est et veneratione dignum.

Hinc et unusquisque fidelis debet esse sanctus, utpote templum et habitaculum Dei.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Nota horrendam hominis peccatoris picturam n. 3. ut ab hoc

verò miserando statu fugias, si fueris in peccato : Liberatori autem tuo gratias agas, si per Christi gratiam sis à peccato liber. Vide n. 3, in fine.

Secundo. — 4 et 5. Nota felicem hominis justificati statum : cum Christo resurrexit à mortuis, ascendit in cœlum, sedet à dextris Dei; quia per gratiam sanctificantem jus habet et ad resurrectionem, et ad ascensionem, et ad participationem æternæ Christi gloriæ. Vide n. 4 et 5. et observationes morales.

Tertio.— Nota quid sit justificatio, scilicet creatio quâ fit nova in Christo creatura.

Quomodo fit hæc creatio? per Christi gratiam, n. 8, 10.

Ad quid fit hæc creatio? ad opera bona toto vitæ tempore facienda, ut in illis ambulemus, circumambulemus, ait divus Paulus, n. 10; id est, ut omne genus bonorum operum indesinenter faciamus, n. 10.

Attende tibi, et vide quomodo huic divinæ circa te voluntati correspondeas? Vide observationem moralem in fine n. 10.

Quarto. — Nota infelicem hominis christiani in inferis statum : præ omnibus damnatis damnatior est. Vide n. 11. et observationem moralem.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

OSTENSA in superiori capite gratiâ Ephesiis, suâ ad Christum conversione, divinitùs collatâ,

In hujus capitis ℣. 1, Paulus se, ut hanc eis procuraret gratiam, catenâ vinctum esse dicit : hincque sumit occasionem illis exponendi quomodo divinâ dispensatione factus sit Gentium Apostolus, ℣. 2.

Primùm ergo, ℣. 3, exponit eis quòd sibi per divinam revelationem innotuit mysterium de quo jam pauca, mysterium hactenus incognitum, ℣. 5, scilicet vocationis Gentium, ut sint cum Judæis *cohæredes, concorporales et comparticipes*, *etc.* ℣. 6.

Deinde, ℣. 7, exponit quòd hujus mysterii factus sit minister et præco, non suis meritis, sed merâ Dei gratiâ.

℣. 8. Mihi, inquit, omnium minimo, data est gratia Gentibus annuntiandi incomprehensibiles Christi divitias, et omnibus exponendi sacramentum ab æterno absconditum in Deo, ℣. 9, et ipsis etiam primariis angelis non bene notum, ℣. 10. Nimirum quòd per Jesum Christum, mediatorem nostrum, nos omnes Judæi et Gentiles fiduciam haberemus ad Deum, quasi filii ad Patrem, accedendi, ℣. 12.

℣. 13. Propter quod et quia hæc est vestra dignitas, et quia hoc est ministerium meum, rogo vos ne cadatis animo ob afflictiones et vincula quæ vestrî causâ patior, et quæ sunt mea et vestra gloria.

Quia autem infirma est omnis humana voluntas, Paulus, ℣. 14. genuflexus et supplex Deum orat, ut Ephesios intus Spiritu sancto corroboret, ℣. 16; in eorum cordibus in charitate radicatis, Christus inhabitet, ℣. 17.

Orat, ℣. 18, ut divinæ charitatis dimensiones intelligant, et pro merito æstiment incomprehensibilem in nos Christi charitatem, ℣. 19, idque, ut Deo plenè repleantur.

Cui Deo æterna sit gloria in Ecclesia, tantis ab eo per Christum affecta beneficiis, ℣. 20, 21.

CAPUT TERTIUM.

TEXTUS.

1. Hujus rei gratia, ego Paulus, vinctus Christi Jesu, pro vobis Gentibus,

PARAPHRASIS.

Ut essetis cives sanctorum, domus, templum, habitaculum Dei, ego Paulus, pro Christi gloria nunc catenâ ligatus sum, et quidem vestri causâ, ô Gentiles! quibus scilicet, Judæis indignantibus, Evangelium prædico.

CAP. III. 1. *Hujus rei gratiâ.* Syr. propterea, id est, ut essetis cives sanctorum, domus, templum, habitaculum Dei, de quibus in capite secundo à versu 19.

Ego Paulus, electus à Christo ad portandum nomen ejus coram Gentibus. Act. 9.

Vinctus Christi Jesu.

Syr. vinctus sum Christi Jesu.

Arab. mancipium sum Jesu Christi, vinctum propter vos.

Divus Chrysostomus, Theophylactus: *vinctus sum...* S. Anselmus, D. Thomas : *vinctus sum.*

Subaudiendum ergo verbum *sum.*

Nec huic supplemento resistit articulus græcus præpositus verbo, *vinctus : ὁ δέσμιος. Ego Paulus, ille vinctus;* sed notat quòd vincula Pauli in tota Ecclesia essent celeberrima.

Scripsit Romæ catenâ ligatus, sive intra biennium quo Romæ sub militis erat custodia. Act. 28. 16.

Quia enim Gentibus Evangelium prædicaverat, à Judæis accusatus fuit, et propterea Romam venit vinctus, utpote qui ad Cæsarem appellaverat.

Sive ultimo vitæ suæ anno, et paulò ante mortem, ut volunt alii quos secutus sum in præfatione, quam vide.

Vinctus Christi Jesu, id est, pro nomine, pro gloria, et in causa Jesu Christi

Pro vobis Gentibus, id est, ad utilitatem et salutem vestram, ô Gentiles! quorum factus sum doctor, et quia salutis verbum vobis annuntio.

NOTA LITTERALIS. — Necessariò è duobus unum, scilicet, vel supplendum est verbum substantivum *sum,* vel parenthesis agnoscenda.

Primum elegi post versiones Syriacam, Arabicam, post divum Chrysostomum, Theophylactum, post S. Anselmum, D. Thomam, Gagnæum, Tyrinum, Erasmum, Fromondum.

Multi tamen, tum antiqui, tum recentiores, parenthesim agnoscunt, qui quidem omnes consentiunt de parenthesis initio, nimirum versu secundò *si tamen audistis...* de fine verò ejusdem parenthesis dissentiunt.

Divus Hieronymus vult quòd finiat n. 3. *Mihi notum factum est, etc.* ita ut sensus sit: *Ego Paulus...* cognovi mysterium, etc.

OEcumenius putat quòd desinat n. 8. casu tamen mutato. *Ego Paulus... mihi omnium sanctorum minimo....*

In hac sententia subintelligendum est in primo versu, *Ego Paulus,* ministerium apostolatûs inter Gentes accepi; quod idem est ac : *Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, etc.*

In hac sententia, *si tamen audistis*, versùs secundi, non erit vox dubitantis, sed asserentis : hinc εἴγε, vertunt *siquidem*.

Theodoretus, et post ipsum recentiores plurimi, Estius, Cornelius, etc. putant parenthesim desinere n. 14. ubi eadem repetit verba : *hujus rei gratiâ, etc.*

In hac sententia postquam D. Paulus dixit n. 22, cap. 2. *in quo et vos coædificamini....*

Mox ad Deum conversus intendit orare pro hujus templi spiritualis perfectione, et dicere : *Hujus rei gratiâ flecto genua*, orans ut in fide vos corroboret.

At dubitans, inquiunt, nùm hunc metaphoricum ædificationis et templi spiritualis sermonem satis intellexerint Ephesii.

Dubitans etiam nùm satìs intelligant administrationem gratiæ sibi datæ, Evangelii Gentibus prædicandi, et consequenter nùm intelligant quod dixit : *Ego Paulus vinctus Christi Jesu pro vobis gentibus.*

Hâc suâ dubitatione distractus, inquiunt, orationem inceptam interrumpit et quasi suspendit, donec clariùs et fusiùs explicuerit et mysterium vocationis Gentium, et suum inter Gentes apostolatum.

In hac sententia, *si tamen audistis, etc.* verè dubitantis est ; ex hocque suo dubio sumit occasionem, per longam parenthesim, clariùs explicandi quomodo divinâ dispensatione Gentilium factus sit prædicator.

Quamcunque amplectaris hac in re opinionem, non plurimùm refert cùm omnes habeant et sua fundamenta et suos auctores, nulla autem omni careat difficultate.

Divi Hieronymi interpretationi obstat vox interposita *quoniam*, obstat et solœcismus.

Œcumenii interpretatio, præter longum quod admittit supplementum, cogitur solœcismum agnoscere in textu Apostolico, et Paulum in aliena lingua balbutientem fateri, sicut loquitur D. Hieronymus.

Theodoreti opinio longiorem admittit parenthesim, et longiorem in oratione distractionem, et quidem voluntariam, et, ut mihi videtur, sine necessitate.

Supplemento verbi *sum* solus obstat articulus præpositus ὁ δέσμιος, *ille vinctus.*

Sed præterquam quòd, ut dixi, denotat celebritatem vinculorum Pauli,

Hæc difficultas divum Chrysostomum, Græcum, non deterruit, et sane cæteris minor est, si bene perpendantur aliæ.

Aliunde autem, hoc unico supplemento (quod Hebræis familiare) addito, totius capitis sensus connexus est, et cum præcedentibus, et cum sequentibus, ut in analysi et paraphrasi videri potest.

Nihil ergo cogit ad obscuram et longiorem parenthesim recurrere.

Adde quòd si quæ Græci sermonis imperitia cum divo Hieronymo hìc agnoscenda, puto quòd minima sit eligenda.

Observatio moralis. — De suis vinculis gloriatur Apostolus, *Ego Paulus, ille vinctus Christi Jesu.* Similiter et alii omnes Apostoli, *ibant gaudentes, quia pro nomine Jesu digni habiti sunt pati.*

Quidni sic in nostris gloriamur infirmitatibus et humiliationibus nostris?

Hanc gloriam dat fides viva.

Crede ergo verbo Christi dicentis : *Beati qui nunc fletis, etc. beati pauperes, etc. beati qui persecutionem patiuntur, etc.* gaudebis et exultabis, quia *merces tua magna erit in cœlo.*

Quò quis pro Christo profundiùs humiliatur, eò gloriosior est coram Deo, et erit in æternum.

2. Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis;

Hàc, inquam, catenà vestrì causà ligatus sum; si tamen audistis quemadmodum, divinà dispensatione, datus est mihi apostolatus inter vos Gentiles administrandus.

3. Quoniam secundùm revelationem notum mihi factum est sacramentum, sicut suprà scripsi in brevi;

Si, inquam, audistis quod nunc vobis omnibus dico, nimirum quòd per divinam revelationem innotuit mihi mysterium vocationis Gentium, de quo suprà, duobus nimirum præcedentibus capitibus, breviter scripsi.

4. Prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi;

Non quantùm mysterii dignitas exigeret, sed quantùm sufficit ut legentes percipiatis meam, circa hoc Christi mysterium, intelligentiam; seu quousque in illius arcani cognitione, Deo revelante, penetraverim.

Hoc crede, et gaudebis, et gloriaberis patiens et humiliatus.

2. *Si tamen audistis...* Arabica versio : si fortè audistis.

Vult eos scire quòd Dei judicio à Christo missus est prædicare Gentibus mysterium gratiæ Dei, ait Ambrosius.

Quòd fortè toto triennio, quo Ephesi moratus est, non dixerat passim omnibus modum et miraculum suæ conversionis; quia sancti non solent, nisi coacti, prædicare dona Dei in se, ait Fromondus.

Dispensationem, Gr. τὴν οἰκονομίαν.

OEconomia autem est prudens dispensatio rei domesticæ, seu assignatio partium quam in domo faciunt patres familias, aut illorum vice, dispensatores rei domesticæ.

Hìc verò œconomià significat illam apostolatûs partem D. Paulo datam, Evangelium Gentibus prædicandi.

Dispensationem gratiæ, id est, apostolatûs.

Apostolatus, prælatura, munus prædicandi, gratia pura, gratìs data, ad aliorum utilitatem gratuitò concessa.

Hinc non ambienda, non hominum favore quærenda. Ad laborem non ad quietem et ad delicias desideranda.

3. *Quoniam secundùm revelationem*, id est, *si audistis quoniam...*

Ut hanc dispensationem meliùs intelligant omnes, incipit eam fusiùs enarrare.

Ac primò, exponit eis quomodo sibi innotuit mysterium vocationis Gentium, scilicet per divinam revelationem.

Sicut supra scripsi. Gr. προέγραψα.

Sicut antè scripsi, ait Ambrosius; præscripsi, ait Hieronymus, scilicet in primo et secundo capite hujus epistolæ.

In brevi, id est, breviter et paucis.

OEcumenius interpretatur : Sicut supra scripsi in modico, id est, paulò ante, in fine capitis præcedentis. Theodoretus autem : De quo nunc scripsi, etc.

4. *Prout potestis.* Gr. ad quod potestis, id est, juxta quod. Theophylactus.

Prout potestis ibi legere et *legentes intelligere meam circa hoc mysterium prudentiam.* Gr. intelligentiam. Theophylactus, cognitionem meam.

D. Paulus prudentiam, sapientiam, intelligentiam, scientiam sæpe confundit.

Mysterium quod aliis superioribus seculis, non fuit ullis hominibus ita clarè manifestatum, sicut nunc per Spiritum sanctum revelatum est sanctis Apostolis et Prophetis novæ legis :	5. Quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis Apostolis ejus et Prophetis in spiritu,
Scilicet, quòd Gentiles, etiam non facti proselyti, sint unà cum Judæis, ejusdem cœlestis hæreditatis cohæredes;	6. Gentes esse cohæredes,
Utpote Dei filii, ejusdemque corporis, nimirum Ecclesiæ membra, sub uno capite Christo :	et concorporales,
Et per hoc caput comparticipes omnium benedictionum cœlestium olim Abrahæ à Deo promissarum :	et comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu.
Idque omne per fidem quam habent Evangelio.	per Evangelium :
Cujus Evangelii ego Paulus factus sum minister et præco,	7. Cujus factus sum minister,

5. *Quod aliis generationibus.* Syr. quod quidem in aliis ætatibus non innotuit filiis hominum, etc.

Quæ de vocatione Gentium ab Isaia et aliis prophetis dicuntur, generalia sunt et obscura.

Apostolis autem revelata sunt clariùs, et etiam circumstantiæ : nimirum, quòd ad eamdem omninò gratiam et Ecclesiam cum Judæis essent admittendæ Gentes, non factæ proselytæ, sine circumcisione, sine lege Mosaica, etc.

6. *Gentes esse cohæredes.*

Explicat ea quæ clariùs et distinctiùs noverunt Apostoli, et novæ legis prophetæ, qui frequentes erant in Ecclesia D. Pauli temporibus. Vide paraphrasim.

Comparticipes promissionis ejus.

Communiter intelligitur de promissionibus à Deo factis populo judaico, seu Abrahæ, de Christo et salute. Potest etiam explicari de Spiritu sancto, qui promissum Dei dicitur.

Itaque et ejusdem Spiritûs sancti à Deo, per Christum promissi participes.

Observationes morales. — Ex hoc versu disce quòd omnes Christiani sint ejusdem Patris, Dei scilicet, filii et cohæredes; ejusdem Christi commembra; ejusdem Spiritûs sancti comparticipes.

Quanta ergo omnium nostrûm in Deo nobilitas! et quanta omnium nostrûm debet esse mutua charitas et unio!

Ex n. 5. disce, quòd sicut Apostolis major data est mysteriorum Dei cognitio, quàm veteris Testamenti prophetis; ita per Apostolos major communicata fuit nobis Christianis cognitio Dei, quàm ipsis prophetis à Deo communicata fuerit.

O nos ergo felices! quibus à Christo, per Apostolos, major data est Dei cognitio quàm ipsis olim prophetis.

Sed, ô nos infelices! si in tanta mysteriorum luce, Deum, sicut novimus, non glorificamus!

Cognitio nostra major, et nostra major erit damnatio.

Ergo sicut novimus, sic amemus, sic laudemus; sic vitâ et opere colamus.

7. *Cujus factus sum minister.* Exponit nunc quomodo Evangelii Gentibus

secundùm donum gratiæ Dei, quæ data est mihi, secundùm operationem virtutis ejus.

Non meis meritis, sed ex gratuito Dei dono;

Sic tamen mihi gratis concesso, ut ex Dei gratia efficax sit ejus administratio ad Gentium conversionem.

8. Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in Gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi.

Mihi, inquam, qui sum omnium Christianorum minimus, data est hæc gratia,

Ut in Gentibus evangelizem incomprehensibiles Christi divitias, seu uberrimam gratiarum et bonorum copiam quam nobis contulit Christus;

9. Et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti

Et ut omnibus exponam quàm sit admirabilis exsecutio arcani illius quod ab

---

prædicandi factus est à Deo per Christum minister.

Cujus Evangelii factus sum præco, non meis meritis: eram enim Christi et Ecclesiæ christianæ persecutor acerrimus.

Sed *secundùm donum gratiæ Dei*, id est, ex dono Dei merè gratuito.

Secundùm operationem virtutis ejus. Gr. secundùm ἐνέργειαν, efficaciam potentiæ ejus, Dei scilicet.

Quibus verbis Apostolus denotat efficaciam apostolatûs sui, per divinam virtutem; sicque probat illum ab effectu, seu per miracula quæ divinâ potentiâ patrabat.

Sensus ergo est: *Factus sum Evangelii minister*, ex dono Dei merè gratuito, quod mihi datum est administrandum, non meis viribus, sed per efficaciam virtutis et omnipotentiæ Dei.

8. *Mihi omnium sanctorum minimo.* Gr. ἐλαχιστοτέρῳ; quasi diceret: Minimiori.

Ex ἐλάχιστος, minimus; finxit ἐλαχιστότερος, minimior, quasi comparativum ex superlativo: minimo minimior.

Repetit ergo cum exaggeratione quæ versiculo præcedenti dixit, *mihi*, inquam, Christianorum minorum *minimo*, imò minimorum minimiori, peccatorum autem maximo, *data est hæc gratia*.

Observa hìc et mirare D. Pauli modestiam, ubi de sua persona agitur; se minimo minimiorem, infimo infimiorem, postremo postremiorem reputat et dicit.

Hincque discamus, quò quis altiùs suo ministerio elevatur, eò profundiùs in semetipso et coram hominibus humilitate deprimatur.

Sicut in D. Paulo, sic et in omni Christi ministro, necessaria sunt duo: humilitas, quâ se suo ministerio judicet indignum; fiducia in Dei virtute, quâ liberè et audacter agat in Dei nomine et auctoritate.

Tria D. Paulus ad prædicationem attulit, ait D. Chrysostomus: ferventem animum et ad omnia ferenda paratum; intelligentiam, seu sapientiam; vitam in qua non cadebat reprehensio.

Heu! ne digni quidem sumus, qui Pauli vel meminerimus! vide D. Chrysostomum; fol. 909. agnosces quàm à D. Paulo distemus concionatores.

9. *Et illuminare omnes... quæ sit dispensatio.*

Gr. œconomia: hinc Theologi incarnationem et nostræ redemptionis opus vocant œconomiam: quo nomine intelligunt quæcunque Christus in carne assumpta fecit aut passus est.

æterno fuit absconditum in Deo, eique soli notum qui omnia fecit.	absconditi à seculis in Deo qui omnia creavit;
Ita ut nunc, post hujus mysterii adimpletionem, primariis etiam illis angelorum ordinibus, qui Principatus et Potestates nuncupantur,	10. Ut innotescat principatibus et potestatibus,
Quique in locis cœlestibus commorantur,	in cœlestibus
Pateflat per ea quæ à Christo et Apostolis facta sunt in Ecclesia, verè miranda, ac varia Dei sapientia;	per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei,

Hic autem œconomia, seu *dispensatio*, potest dupliciter considerari : vel in mente Dei, vel in opere, seu exsecutione.

Juxta primam acceptionem, sensus erit, ut manifestem omnibus quàm sit admirabilis œconomia, et æterna Dei ordinatio circa vocationem Gentium, per nativitatem, mortem et resurrectionem Christi.

Juxta secundam, quæ videtur magis ad mentem Apostoli, sensus erit : ut doceam quàm sapienter, hoc tempore, Deus per Jesum Christum exsecutus sit mysterium redemptionis nostræ et vocationis Gentium, arcanum hucusque sibi soli notum.

Qui creavit omnia. Græcus textus addit, *qui creavit omnia per Jesum Christum :* et ita legit D. Chrysostomus et Theodoretus.

Si referatur ad, *creavit :* intelligi debet de Jesu Christo, ut Deo et Dei Filio : juxta illud Joan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.*

Si referatur ad, *quæ sit dispensatio....* intelligi debet de merito passionis Jesu Christi, Dei Hominis.

Primus sensus videtur hìc naturalior : hinc Theodoretus : qui omnia fecit, unà secum operante Filio.

Putatur autem et cum fundamento quod Apostolus scholam Simonis Magi percutiat, qui docebat hunc mundum corporeum ab angelis factum esse.

Observatio moralis. — Observa hìc evangelici ministerii munus, scilicet, *incomprehensibiles Christi divitias evangelizare et illuminare omnes...*

Apostoli, evangelistæ, sunt inter cæteros homines quod superiores angeli sunt inter inferiores.

Sicut angeli sunt Dei cœlestes ministri; ita Apostoli sunt terrestres angeli : at horum ministerium non est impar cœlestium angelorum ministerio; Apostoli enim, sicut et angeli superiores, purgant, illuminant et perficiunt.

Hinc in Apoc. 19, n. 10. angeli nolunt ab Apostolis coli : *vide ne feceris, conservus tuus sum.*

Conservi sunt Apostoli et angeli, omnesque Dei ministri.

Cogitet hìc et supra se reflectat prælatus, Apostolus, concionator, omnis Dei in Ecclesia minister, et videat quomodo suum obeat munus : an lucet? suàque luce alios illuminat? purgat? perficit?

An, è contra, fumat? suique fumi obscuritate et fetore alios obscurat, obtenebrat? inficit et perdit?

Væ prævaricatoribus!

10. *Ut innotescat principatibus...* Syr. ut per Ecclesiam innotescat sapientia Dei differentiis plena, principatibus, etc.

Gr. ut innotescat nunc, etc.; id est, ita ut nunc, post hujus mysterii adimpletionem, primariis etiam angelis perfectè innotescat, etc.

Angeli, archangeli, etc., qui, ante incarnationem, tantam Dei erga gentes bonitatem, multaque Christi mysteria, vel ignorabant, vel noverant tan-

11. Secundùm præfinitionem seculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro;	Quam in seculis à se prædestinatis manifestavit in Christo Jesu Domino nostro :
12. In quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem ejus.	In cujus nomine, et per fidem quâ ipsum mediatorem et propitiatorem nostrum credimus, habemus fiduciam Deum alloquendi, et ad ipsum confidenter accedendi, quasi filii ad patrem.
13. Propter quod	Cùm ergo hæc sit vestra dignitas, ut per Christum habeatis ad Deum, tanquam ad patrem, accessum;
peto ne deficiatis in tribulationibus meis	Rogo vos ne cadatis animo propter afflictiones et vincula,
pro vobis;	Quæ vestri causâ patior, quia scilicet vobis et aliis Gentilibus Christum evangelizo;

---

tummodo quoad substantiam, non verò quoad species, modos et circumstantias; per ea quæ gesta sunt in Ecclesia; per tot et tanta bona illi collata, et per tam diversos in ea gradus et bene dispositos ordines, didicerunt multiformem et differentiis plenam Dei sapientiam.

Seu, ut ait Theophylactus, beneficia nostra magistri sunt iis sapientiæ Dei.

Per Ecclesiam, per Apostolos, per homines, ipsis primariis angelis patefacta sunt arcana Dei : quantus honor hominum!

Paulus angelorum evangelista, eos illuminavit, ait D. Chrysostomus.

Hinc in Apoc. 19. 10. angeli coli nolunt ab Apostolis, quasi majore in ministerio collocatis.

Hic et Paulus Simonianos percutit qui volebant angelos à nobis adorandos, et nostros esse ad Deum mediatores.

11. *Secundùm præfinitionem.... quam....* Illud, *quam*, in Græco et in Latino est ambiguum, potestque referri et ad *sapientiam*, et ad *Ecclesiam*, et ad *præfinitionem*.

D. Hieronymus ad *sapientiam* refert : aliqui ad *Ecclesiam*; communiter ad seculorum *præfinitionem*.

Hinc præter sensum in paraphrasi datum, potest etiam sic explicari : quæ omnia fecit eo tempore quod ab æterno decrevit ea se facturum per Jesum Christum.

Vel secundùm antiquissimum, seu æternum consilium et decretum quod per Christum Jesum exsecutus est.

12. *In quo habemus fiduciam...* Fides est origo fiduciæ et confidentiæ in Deum : confidentiæ ad illum accedendi; fiduciæ impetrandi.

Fides, nimirum quâ credimus Christum nobis à Deo datum, ut mediatorem et propitiatorem nostrum.

Hanc fidem in omnibus nostris orationibus habere studeamus. Nostra praxis continua sit Christo mediatori nostro uniri, per ipsum et in ipso ad Deum accedere; per quem omnia, sine quo nihil : de hac praxi vide in fine capitis, n. 21.

13. *Propter quod peto ne deficiatis...* Gr. ideo peto non segnescere : quod potest et ad D. Paulum et ad Ephesios referri : hincque sanctus Hieronymus in prima persona traduxit.

Imò vos, exultare et gloriari propterea convenit; siquidem hæc vincula et passiones sunt mea vestraque gloria.

quæ est gloria vestra.

Propter hoc, ne meis scilicet malis territi deficiatis,

14. Hujus rei gratiâ

Flecto genua, humiliterque rogo Deum Patrem Domini nostri Jesu Christi.

flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi.

Qui non solius Christi, sed omnium, tam angelicarum, quàm humanarum familiarum pater et auctor est, licèt diversimodè.

15. Ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur.

Supplex, inquam, Deum rogo, ut pro immensa largitate ac bonitate sua, quâ gloriatur,

16. Ut det vobis, secundùm divitias gloriæ suæ,

Syrus etiam : quapropter peto ne me tædeat oppressionum mearum, quæ sunt pro vobis; cùm hoc cedat in gloriam vestram.

Sed Græci omnes traducunt in secunda persona, sicut Vulgata nostra, et ipse contextus epistolæ indicat ita traducendum esse.

Timebat Apostolus ne Ephesii, in fide novelli, animo caderent ob vincula, cæteraque mala quæ patiebatur.

Hinc, *peto*, *αιτοῦμαι*, posco, exigo, non à Deo sed à vobis, ne expavescatis, animoque cadatis ob hæc vincula et alia mala quæ patior vestri causâ, scilicet, quia vobis Ephesiis et aliis Gentilibus Christum prædico.

Quæ est gloria vestra; quin potiùs in his gloriari non oportet; hæc siquidem vincula et passiones sunt stygmata et insignia Christi; meique martyrii præludia, et consequenter vestra, sicut et mea gloria; quòd ego Apostolus vester dignus habear pro Christo talia et tanta pati.

Ephesiis et Gentilibus omnibus gloriosæ sunt passiones Apostolorum, ait D. Chrysostomus, quia per illas apparet quanti nos faciat Deus, qui Filium suum et Apostolos pro nostra salute tanta pati voluit.

Sic Deus dilexit nos, ut etiam pro nobis Filium suum dederit et servos suos malè affecerit. D. Chrysostomus.

14. *Hujus rei gratiâ*, id est, ne meis territi malis, deficiatis; in signum reverentiæ et subjectionis, *flecto genua...*

15. *Ex quo omnis paternitas.*

Gr. *πατρία*, familia, tribus, parentela.

Ex quo patre *omnis familia*, seu angelorum in cœlo, seu hominum in terris, originem habet.

Hic contra Simonianos, qui plura principia admittebant, et à malis angelis mundum conditum dicebant.

Metaphoricè autem in angelis sunt familiæ, quatenus intelliguntur classes, ordines, qui sunt quasi familiæ.

Totus mundus unica Dei familia est, cujus pars una superior, inferior altera; et homines et angeli sunt filii Dei, unamque componunt Dei familiam, cujus pater Deus.

Hinc ab omnibus colendus, amandus, glorificandus.

16. *Ut det vobis secundùm divitias gloriæ suæ.*

Ambrosius habet : secundùm divitias majestatis suæ virtutem confirmari in spiritu.

Syrus, paulò aliter quàm nostra Vulgata, ut det vobis secundùm divitias gloriæ suæ; ut virtute confirmemini per Spiritum suum : ut in homine

virtute corroborari per Spiritum ejus,	Det vobis per incrementum gratiæ et spiritûs interni, sic corroborari,
in interiorem hominem.	Ut interior vester homo robustior evadat in dies.
17. Christum habitare per fidem in cordibus vestris : in charitate radicati et fundati,	Concedat ut per fidem Christus habitet in cordibus vestris, sitisque in charitate radicati et fundati;
18. Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum;	Ut cum omnibus Christianis, quibus idem opto, possitis intelligere quæ sint dimensiones bonitatis divinæ in mysterio redemptionis hominum et vocationis Gentium.
19. Scire etiam superemi-	Oro etiam ut possitis plenè scire, et pro

vestro interno habitet Christus per fidem, et in cordibus vestris per charitatem, stabili monente radice vestrâ et fundamento vestro, ut possitis comprehendere, etc.

Sed nostra Vulgata planè conformis est Græco, et ad litteram sensus est:

Ut secundùm abundantiam misericordiæ, quâ gloriatur, seu cujus multitudo et magnitudo passim in Scripturis prædicatur,

Det vobis in interiori homine vestro, id est, in mente, *virtute* suâ per *Spiritum suum corroborari.*

N. 15 petiit Apostolus ab Ephesiis ne deficerent, etc. propter liberum arbitrium, ait D. Augustinus, nunc idem petit pro ipsis à Deo Patre; quia arbitrium sine gratia non sufficit, ait idem sanctus, serm. 7. de verbis Apostoli.

Post quem S. Anselmus, quia voluntatis arbitrium habetis, peto à vobis, etc. sed quia vobis non sufficit arbitrium ad implendum quod peto, *hujus rei gratiâ flecto...*

17. *Christum habitare...., det vobis Christum habitare,* id est, permanere; seu perseveranter manere.

Per fidem vivam, seu charitate operantem.

In cordibus vestris, tanquam principali parte interioris hominis vestri.

In charitate radicati...

Vel supplendum est verbum, ut in paraphrasi, *sitisque....* vel agnoscenda trajectio per quoddam hyperbaton, scilicet, ut *charitate radicati et fundati, possitis comprehendere...*

Constantiam quam Ephesiis optat duabus exprimit similitudinibus, arboris scilicet, in altum radices agentis, et ædificii bene fundati.

18. *Ut possitis comprehendere...* id est, apprehendere, per fidem et intelligentiam assequi, quantùm hic potest homo spiritualis, sanctus, perfectus.

Quæ sit latitudo et longitudo...

Quia indefinita est propositio, nullius enim rei mentionem facit: hinc variæ sunt interpretationes, quas apud Cornelium videre potes.

Naturalior autem mihi visa est quæ in paraphrasi, quia de his agitur.

Dei bonitas in nostræ redemptionis et vocationis mysterio latissima est, ad omnes homines se extendens; longissima, in omnia secula sese diffundens; profundissima, quippe quæ humillimâ Christi depressione nos è profundo pœnarum infernalium abysso liberavit; altissima, utpote quæ ad cœlos usque nos attollit: *Consedere nos fecit in cœlestibus.*

19. *Scire etiam supereminentem scientiæ,* in dativo, id est, quæ supereminet scientiæ; seu quæ superat omnem scientiam humanam.

merito æstimare charitatem quam Christus in hoc eodem mysterio erga nos exhibuit, licèt omni scientiæ supereminentem; id est licèt major sit quàm ut humanâ possit cogitatione comprehendi.

Quæ omnia vobis opto, ut plenè et perfectè Dei cognitione, amore, et omnium bonorum divinorum plenitudine repleamini.

Ei autem, qui per vim et potentiam gratiæ quam in nobis operantem quotidiè experimur, potest superabundanter et cumulatè facere supra omnia illa quæ petere aut cogitare possumus;

Ipsi, inquam, æterna sit gloria, in Ec-

nentem scientiæ charitatem Christi,

ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.

20. Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quàm petimus, aut intelligimus, secundùm virtutem quæ operatur in nobis;

21. Ipsi gloria in Ecclesia

Hincque patet quomodo intelligendum sit verbum *scire*, scilicet cognoscere, et pro merito æstimare.

Charitatem Christi, id est, quam Christus erga nos exhibuit, semetipsum pro peccatis nostris victimam offerens Deo Patri.

Ut impleamini... hæc omnia vobis opto, ut omnibus Dei donis abundetis; omni scilicet scientiâ Dei, in mente; omni charitate, in corde : sicque fortes et constantes sitis, et nunquam deficiatis.

Ex dictis à n. 16, disce quis sit homo verè spiritualis et interior.

Ille scilicet cujus anima est Spiritus sanctus; cujus intellectus, seu lumen, est fides viva; cujus cor et vita est charitas; cujus patria, cœlum; cujus hæreditas, gloria æterna; cujus inhabitator, Christus; cujus Pater, Deus.

Hinc et disce semper optare et frequenter orare, ut det tibi Deus interiùs corroborari, fide vivâ, charitate operante, sancti Spiritûs illapsu, continuâ cum Christo unione, totius Divinitatis in anima tua inhabitatione et permansione.

20. *Ei autem qui potens est...* Gr. at potenti super omnia, superexabundanti quæ petimus, aut mente concipimus, secundùm virtutem ejus efficientem in nobis; vel secundùm potentiam ejus operatam in nobis (passivè).

Syr. ei autem qui potens est virtute omnia superante, facere nobis etiam super ea quæ postulamus, aut meditamur, secundùm virtutem ipsius, quæ exercetur in nobis.

Divus Paulus in superioribus optavit Ephesiis *omnem plenitudinem Dei:* at hìc omni Dei plenitudine repletus ipsemet, erumpit in Dei laudes, optatque ut ab Ecclesia Deo reddatur æterna gloria per Jesum Christum, Filium Dei, mediatorem nostrum.

Deo, inquit, qui per potentiam, quâ intus agit in nobis, omnia potest longè abundantiùs facere et liberaliùs dare, quàm nos possimus, aut petere, aut intelligere.

21. *Ipsi gloria...* Syr. ipsi, inquam, gloria in Ecclesia sua per Jesum Christum in omnes ætates seculi seculorum. Amen.

Ipsi, inquam, qui tot et tanta per Christum nobis dedit beneficia, æterna sit gloria in Ecclesia sua; per totum orbem diffusa et in fines seculorum duratura, per Jesum Christum, Ecclesiæ caput, mediatoremque nostrum; et per quem, sicut omnia à Deo accepimus, sic et omnia Deo reddere debemus, per laudes et gratiarum actiones.

et in Christo Jesu, in omnes generationes seculi seculorum. Amen.

clesia tantis beneficiis affectâ per Christum Jesum mediatorem nostrum. Amen.

Et ecce rursus praxim verè christianam, verè Deo dignam, toties ab Apostolo edoctam et à nobis annotatam. Omnia in Christo, per Christum et cum Christo pietatis officia exercere, in ipso Deum laudare, Deo gratias agere, etc.

Hinc Ecclesia omnia per Dominum nostrum Jesum Christum. Hæc praxis videatur in cap. 4, hujus epistolæ post n. 16, et fusiùs in epistola ad Rom. cap. 16, in corollario, et epist. ad Hebr. cap. 9, et cap. 13, in corollariis.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 3, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — A divo Paulo, et ab aliis Apostolis discamus in passionibus et in vinculis gloriari, n. 3.

Hanc gloriationem dabit nobis fides viva, si verè credamus hujus vitæ passiones esse æternæ gloriæ principia et quasi radices.

Quo plus pro Christo patiemur, et profundiùs humiliabimur, eo feliciores et gloriosiores in æternum erimus. Vide n. 3. et observationem moralem.

SECUNDO. — Ab eodem Apostolo n. 5 et 6, discamus quantùm Deo debeamus, per cujus gratiam nobis omnibus Christianis major data est mysteriorum Dei cognitio, quàm ipsis etiam prophetis veteris Testamenti.

Ob hanc gratiam Deum laudemus, amemus, glorificemus.

Hàc majori mysteriorum cognitione ad Dei voluntatem perfectiùs adimplendam utamur; aliàs major nostra cognitio, erit major nostra damnatio.

Servus sciens voluntatem Domini sui, et non faciens, vapulabit multis.

TERTIO. — Miremur admirandam sanè divi Pauli de se loquentis modestiam; at imitemur virtutem, omni quidem Christiano, præcipuè vero omni Ecclesiæ ministro necessariam. Quo quis suo ministerio sublimior, eo sit humilitate inferior. Vide n. 8.

QUARTO. — Prælati, pastores, doctores, concionatores à D. Paulo, n. 9, discant quale sit evangelici ministerii munus, et ad quid ordinetur.

Evangelizare investigabiles divitias Christi, n. 8. *et illuminare omnes*, n. 9.

Attendant quomodo illud obeunt.

QUINTO. — Discamus omnes ex n. 16, 17, 18, 19, quid debeamus animo jugiter versare, semper optare, continuè petere.

Scilicet *virtute corroborari per Spiritum Dei interiorem hominem*, n. 16.

Christum habitare per fidem in cordibus nostris.

In charitate radicati et fundati, n. 17.

Ut possimus comprehendere, etc. n. 18.

Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamur in omnem plenitudinem Dei, n. 19.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

Absoluta parte dogmaticâ, transit ad mores.

℣. 1, 2, 3. Ephesios tenerrimè, per vincula quæ pro Christi gloria et eorum salute tolerat, ad vitam christianâ vocatione dignam hortatur, et in primis, ad unitatem spiritûs in vinculo pacis servandam.

℣. 4, 5, 6. Hanc spiritûs unitatem suadet, ex unitate quæ in tota religione christiana regnat, unum corpus, unus spiritus, una spes, unus Dominus, unum Baptisma, unus Deus et Pater omnium : idem ergo sit omnium cor et animus.

Et ne huic unitati obstet donorum varietas, circa eam duo præstat Apostolus. Primò, asserit quòd fiat non pro merito recipientis, sed pro voluntate dantis. Secundò, ex unitate, ad quam tendit hæc varietas, aliud sumit unitatis et concordiæ argumentum.

Septimo itaque versu asserit quòd unicuique fideli data sit gratia, non pro ipsius meritorum mensura, sed pro voluntate Christi ; hancque veritatem probat, ℣. 8, ex psalm. 67. Hincque occasionem sumit æternam Christi divinitatem contra hæreticos insinuandi, ℣. 9 et 10.

℣. 11. Præcipua enumerat dona hominibus à Christo data, horum ministeriorum finem indicat, ℣. 12, 13, nimirum unitatem fidei et perfectam Christi formationem in fidelium cordibus.

℣. 14. Clariùs explicat hunc finem, scilicet ut non simus parvuli, quovis doctrinæ vento fluctuantes, sed ut veram fidei doctrinam sectantes, et charitatis opera facientes, crescamus quaquaversum in Christo.

℣. 16. Hoc spirituale in Christo augmentum explicat per comparationem ad augmentum corporis humani.

℣. 17. Rediens ad id quod, ℣. 1, dixit : *Obsecro vos ut dignè ambuletis, etc.,* hocque fusiùs explicans, hortatur Ephesios ut non ampliùs Gentilium ducant vitam,

Quam pingit primò, quoad interna, ℣. 18 : obtenebrati intellectu, etc. Secundò, quoad externa, ℣. 19, sese tradiderunt impudicitiæ.

Huic Gentilium vitæ contraria est christiana vita, ℣. 20, 21.

Hanc ad duo principia generalia reducit, deponere veterem hominem, ℣. 22, induere novum, ℣. 23, 24.

In reliquo capite hæc duo generalia doctrinæ Christi capita explicat in particulari.

Deponenda sunt hæc veteris hominis membra, mendacium, fraus, ira, furtum, libido, etc.

Induenda veritas, benignitas, mansuetudo, misericordia, castitas, justitia, liberalitas, etc.

CAPUT QUARTUM.

TEXTUS.

1. OBSECRO itaque vos, ego vinctus in Domino,

ut dignè ambuletis vocatione quâ vocati estis,

2. Cùm omni humilitate et mansuetudine, cum patientia supportantes invicem in charitate,

PARAPHRASIS.

CUM tanta sit erga vos, ô Ephesii! beneficentia Dei, ut ex gentilismo ad fidem, ad gratiam, et ad gloriam vocârit æquè ac Judæos, hinc ego Paulus, Christi, propter vos, captivus, vos hortor et obsecro,

Ut tanti beneficii memores, vitam ducatis vestrâ vocatione dignam.

In omnibus humiles estote, mansueti et mites, et cum animi lenitate proximorum mores vitiosos, et vobis incommodos, per charitatem tolerantes.

CAP. IV. 1. *Obsecro itaque...*

Conclusio moralis ex principiis suprà stabilitis directè deducta; quia vos è Gentilismo vocati estis, *ut coædificemini in templum Dei.* cap. 2, n. 22. et ut cum Judæis *sitis cohæredes concorporales*, etc. c. 3, n. 6.

Hinc *ego* Paulus, *vinctus in Domino*, id est, propter Dominum.

Sed et propter vos his sum constrictus : si nollem enim prædicare, ab his essem omninò liberatus. Theodoretus.

Itaque *ego* Paulus, Christi propter vos captivus.

Obsecro vos ut dignè... scilicet ad Ecclesiam, dignè ad corpus mysticum Christi, dignè ad hæreditatem Dei.

Ex hac Apostoli nostri (etiam propter nos vincti) tenerâ obsecratione discamus vocationis nostræ beneficium sæpe cogitare : Ad quid vocatus es? quis? à quo? ad quid?

Gentilis, peccator, filius iræ, à Deo vocatus es, ut sis civis sanctorum, domesticus Dei, imò filius Dei : alter quasi Christus, Christianus.

Vive ergo ut civis sanctorum, et ut filius Dei, ut hæres Dei, dignè Deo.

2. *Cum omni humilitate.* Gr. ταπεινοφροσύνῃ, id est, cum humili sensu de seipso.

Ταπείνωσις, humilis; ταπεινοφροσύνη, humilis de seipso sensus.

Syr. cum omni humilitate mentis. Ambrosius : humilitate animi.

Sensus ergo est : cum perfecta et integra cordis humilitate; seu in omnibus de vobis humiliter sentientes.

Humile sit cor, humilia erunt os, gestus, omnisque motus et actio.

Hæc virtus Gentilibus erat ut plurimùm ignota : hinc sæpe commendat eam Apostolus.

Cum omni mansuetudine, seu mansuetè cum omnibus agentes et loquentes.

Mansuetudo est humilitatis filia; qui verè humilis est, hic et mansuetus est.

Humilitas opponitur arrogantiæ; mansuetudo iracundiæ.

Cum patientia. Gr. cum lenitate animi, seu longanimitate, tolerantes mutuos defectus.

In charitate, id est, per charitatem; hanc animi lenitatem imperet et informet charitas.

Magno studio incumbite ut animorum concordiam et unitatem servetis.	3. Solliciti servare unitatem spiritûs
In colligatione, seu concatenatione pacis, id est, in pace, velut vinculo animos colligante.	in vinculo pacis.
Unitas in tota vestra religione regnat : unum vos corpus estis mysticum, unum et eumdem accepistis spiritum;	4. Unum corpus et unus spiritus;
Eamdem habetis felicitatis æternæ spem, ad quam vocati estis omnes.	sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ.
Omnibus vobis unus et idem est Dominus Jesus Christus;	5. Unus Dominus,
Idem creditis omnes;	una fides,
Uno et eodem Baptismate, Christi scilicet, renati estis, et facti Christiani.	unum Baptisma.
Unum Deum colitis omnes;	6. Unus Deus,

Non oriatur ex solo temperamento; non sit ex humana tantùm complacentia; non ex hypocrisi pharisaica : sed ex spirituali et divino proximi amore.

Cùm Christus omnibus Christianis dixerit : *Discite à me, quia mitis sum et humilis corde;*

Hinc meritò Paulus, Christi Apostolus, nos ad vitam nostrâ vocatione dignam exhortans, humilitatem et mansuetudinem nobis præsertim commendat.

Et quia charitas forma reginaque virtutum, hinc et meritò vult ut à charitate hæ nostræ virtutes imperentur.

3. *Solliciti.* Gr. studentes. Syr. et satagite.

In vinculo. Gr. ἐν τοῦ συνδέσμῳ, in colligatione, concatenatione, conjunctione.

Pax est vinculum, catena, gluten animos connectens et colligans : animarum autem unio tantum est bonum, ut de eo solliciti debeamus esse.

Indifferentia erga pacem et animorum unionem fit crimen; quantò majus crimen erit illam dissensionibus rumpere!

4. *Unum corpus...* tot verba, tot rationes ad unitatem inducentes : quasi diceret : Hoc postulat à nobis unitas Ecclesiæ, cujus membra sumus omnes : unitas spiritûs, quem recepimus omnes : unitas essentiæ divinæ, ad quam possidendam vocati sumus omnes : unitas Domini, cujus sumus omnes : unitas fidei, quam omnes profitemur : unitas Baptismi, quo renati sumus omnes : unitas Creatoris, qui ex eodem nihilo nos creavit omnes : unitas Patris cœlestis, qui eâdem potentiâ nos regit, eâdem providentiâ conservat, eâdem præsentiâ replet.

Unum corpus. Ecclesia, cujus caput Christus.

Unus spiritus, qui Ecclesiam regit, quique per singula hujus corporis membra discurrens, vitam et motum spiritualem singulis communicat.

In una spe vocationis..... Una felicitas quam speramus et ad quam possidendam *vocati estis.*

5. *Unus Dominus;* Jesus Christus, cujus omnes sumus servi redempti.

Una fides, scilicet objectiva, eadem mysteria credimus.

Unum baptisma, Christi scilicet.

6. *Unus Deus*, nobis est et unus *Pater omnium* nostrûm.

et Pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis.	Unus omnium vestrûm Pater, Cujus imperium super omnes est; Cujus providentia ad omnes extenditur: Cujus spiritus in omnibus vestris agit: idem ergo cor, eamdemque animam habeatis; pax regnet in vobis.
7. Unicuique autem nostrûm data est gratia,	Equidem dispar data est unicuique gratia; sed hæc disparitas unitati pacis non debet obstare, quia unicuique nostrûm data est gratis, non ex merito nostro, nec pro meritorum nostrorum mensura;
secundùm mensuram donationis Christi.	Sed pro voluntate Christi, cui placuit hanc huic gratiam dare, illam illi: debet ergo quisque in Dei voluntate quiescere.
8. Propter quod	Ad hanc gratuitam donorum distributionem probandam,
dicit:	Dicit Regius Psaltes:
Ascendens in altum,	Ascendens Christus in cœlum, Et illuc secum ducens animas sanctorum, antea in limbo captivas,
captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.	Sumpsit à Patre dona quæ transmisit hominibus in terram.

Qui est super omnes, dominio.
Et per omnia, providentiâ.
Et in omnibus nobis, inhabitatione.
Hinc colligere restat: ergo et eumdem habeatis animum.

7. *Unicuique autem nostrûm...* Syr. verùm unicuique nostrûm.

In omnibus supradictis regnat unitas et paritas, *unum corpus, unus spiritus...*

Non idem est de gratia, non enim una, nec par unicuique data est; sed varia et dispar: huic major, illi minor.

Hæc disparitas poterat esse causa huic superbiendi, illi verò querendi et invidendi: ut hanc discordiæ occasionem auferat Apostolus, asserit,

Primò, dona Dei esse pro Dei voluntate, non pro meritis sapientissimè collata, hìc n. 7.

Secundò, dona Dei esse non propriæ recipientis, sed aliorum utilitati concessa, n. 12.

Tandem ex unitate ad quam tendit hæc varietas, argumentum sumit unitatis et concordiæ, n. 13.

Unicuique nostrûm.... quasi diceret: Equidem unicuique nostrûm, non una, sed dispar data est à Christo gratia; sed hinc nemo, vel superbire, vel queri, vel alteri invidere debet. Primò, quia non juxta mensuram proprii meriti, sed gratuitæ donationis Christi, fit hæc donum distributio. Secundò, quia ad aliorum utilitatem ordinatur, ut videbitur, n. 12.

8. *Propter quod dicit: Ascendens:* Gr. αν αβὰς, præteriti temporis, cùm ascenderet, vel cùm ascendisset in cœlum, etc. *dedit dona hominibus.*

David in psalmo dicit: *Accepisti dona in hominibus*, id est, propter homines. D. Paulus dicit, *dedit dona, etc.* Utrumque simul verum est; accepit enim Christus à Patre, dedit hominibus.

Hic psalmus in sensu litterali est de triumpho Israelis de suis hostibus: in sensu mystico est de triumpho Christi in cœlum ascendentis.

Quòd autem Christus in cœlum ascendit, ut ait Propheta,	9. Quòd autem ascendit,
Quid hoc sibi vult, nisi quod Christus jam antè descenderit in inferiores et infimas partes terræ?	quid est, nisi quia descendit primùm in inferiores partes terræ?
Ille solus è cœlis descendere potuit, qui erat in cœlis, id est, solus Filius Dei : ipse ergo idem est et qui descendit in infimas terræ partes,	10. Qui descendit, ipse est
Et qui ascendit super omnes cœlos, id est, in supremum cœlum et dignissimum in eo locum;	et qui ascendit super omnes cœlos,
Ut impleret omnia universi loca majestate et gloriâ suâ.	ut impleret omnia.

Observatio moralis. — Christus unicuique nostrûm dona dedit pro sua voluntate; illorum mensuram admensus est ex infinita sua liberalitate et sapientia; juxta quam decrevit unoquoque nostrùm, quasi suo membro, uti ad Ecclesiæ, corporis sui, ædificationem.

Ergo quisque nostrûm in Dei voluntate debet quiescere;

Deo gratias agere, divinamque bonitatem, tam in suis, quàm aliorum donis, celebrare laudibus:

Humiliter uti dono gratis accepto, non inde superbire;

Gaudere de aliorum donis, non illis propterea invidere.

Dona sunt pro Dei voluntate sapientissimè collata : hanc Dei voluntatem adoro.

Dona sunt, non propriæ, sed aliorum utilitati concessa : ob illa Deo gratias ago, quia et meæ saluti utilia.

9. *Quòd autem ascendit...* hìc notanda erant varia Dei dona, at in versiculum undecimum rejicit, ut hìc obiter perstringat Simonianos et alios hæreticos, Ebionitas et Photinianos, qui postea negarunt Christum Jesum ante Mariam exstitisse.

Si enim rursùs ascendit : ergò descenderat priùs, ergo erat : idem enim ipse qui ascendit, et qui priùs descenderat.

10. *Qui descendit ipse est.....* Ipse idem, quoad suppositum, ascendit et descendit tamen difformiter. Descendit, per naturam assumptam, seu illam assumens : ascendit in natura assumpta, seu, ut ait Theodoretus, descendit incorporeus, ascendit cum corpore,

Ut impleret omnia. Præter sensum in paraphrasi datum, potest dici : *ut impleret omnia* de se scripta, figuras et prophetias de hoc ascensu scriptas.

Vel *ut impleret omnem* mundum suo splendore, suà munificentià, per omnis generis dona, gratias, et signa, et miracula.

Hi duo versus ita perstringunt hæreticos, ut et moralem etiam afferant rationem cur Christus ascenderit in supremum cœli locum; scilicet quia in infimas terræ partes descenderat, per incarnationem è cœlo in terras; imo et in inferos, per mortem.

Quia autem profundissimè sese Christus humiliavit, ideo fuit sublimissimè exaltatus.

Sic *qui se humiliat, exaltabitur;* et quò profundiùs humiliatus fuerit, eò sublimiùs exaltabitur.

Humillimi præterea Christi descensùs meminit Apostolus, et ob eum, hu-

11. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos,	**Redeo ad id quod suprà n. 7. dicere cœpi: Christus pro sua voluntate, varia Dei dona dedit hominibus: ipse enim quosdam dedit Ecclesiæ, ut sint Apostoli;**
quosdam autem prophetas,	**Alios, ut sint prophetæ;**
alios verò evangelistas,	**Alios, ut sint evangelistæ;**

militatem Ephesiis hic inculcat: quia ipsa mater et nutrix est concordiæ, sicut superbia fons, mater et nutrix discordiæ.

11. *Et ipse dedit quosdam.........* prosequitur argumentum n. 7. cœptum, et præcipua enumerat dona quæ Christus, pro sua voluntate, dedit hominibus.

Plura enumeravit, 1. Cor. 12. 28; hìc autem ea tantùm enarrat quæ principibus membris dantur ad ædificationem Ecclesiæ : sed sub his intelligenda sunt cætera.

Apostolos. Apostoli sunt Ecclesiæ fundatores, seu qui à Christo, in omnem terrarum orbem missi fuerunt, ad prædicandum Evangelium, et ad fundandas Ecclesias, ut duodecim, item Paulus, Barnabas, Sylas.

Quosdam autem prophetas. Prophetæ novi Testamenti, qui semper Apostolis proximi ponuntur in Scripturis, arcana fidei mysteria explicabant; quidam etiam illorum futura prædicebant, ut Agabus in Actis Apostolorum : nunc interpretes dicuntur prophetæ, ait Ambrosius; seu, ut post ipsum S. Anselmus dixit clariùs, horum locum nunc tenent qui sacras Scripturas interpretando prænuntiant per eas cæteris futura gaudia, malorumque supplicia.

Nostri ergo prophetæ nunc sunt sacræ Scripturæ interpretes et divini verbi concionatores.

Alios verò Evangelistas. Evangelistæ sunt qui Evangelium scripserunt; item septuaginta discipuli; item Apostolorum adjutores in prædicatione Evangelii, v. g., Titus, Timotheus, Apollo, Sylas. Apostolis subserviebant : Philippus dicitur evangelista, Act. 21, n. 8.

Evangelistæ ergo, qui verbum Dei annuntiant extraneis.

Alios autem pastores.

Pastores sunt, quorum officium est pascere et regere populum Dei, quales sunt episcopi et qui dicuntur pastores.

Et doctores.

D. Paulus non addit, sicut suprà, et alios doctores, quia cùm proprium pastoris officium sit docere, idem debet esse pastor et doctor, nam pascere verbo, idem est ac docere; et vice versâ, docere est pascere.

Episcopus dicitur quasi inspector gregis, pastor et doctor, quia verbo pascit gregem suum.

Parochi etiam et presbyteri curam animarum habentes sunt pastores, et pro modo et ratione officii sui, debent esse doctores : pastoralis enim officii et muneris est docere, seu verbo pascere.

Papa, summus Ecclesiæ pastor et doctor, et apostolicum munus hucusque exercens, mittit enim præcones ad infideles et novas apud eos fundat Ecclesias.

Itaque dici potest quòd continetur sub nomine Apostolorum, pastorum et doctorum, contra sectarios qui dicunt nullam de eo mentionem fieri.

Ex dictis patet hæc omnia munia, licèt in se distincta formaliter, uni et eidem personæ posse convenire.

Alios autem, ut sint pastores et doctores.

Hæcque dona Deus fidelibus dedit, ut unusquisque illorum, seu Apostolus, sed propheta, seu, etc., strenuè et assiduè ministerium sibi creditum exerceat;

Suàque fideli administratione mysticum Christi corpus, Ecclesiam, ædificium spirituale, promoveat; ut universa sanctorum societas consummata, tam in moribus, quàm in scientia Dei reddatur.

Hæc autem varia ministeria durabunt

alios autem pastores et doctores,

12. Ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi.

13. Donec occurramus om-

---

12. *Ad consummationem*........ Gr. ad coagmentationem. Syr. ad complementum.

Explicat cujus rei gratia Christus hæc suprà dicta dona fidelibus distribuat.

In hac autem explicatione videtur esse quædam transpositio; ordo enim naturalis videtur postulare ut sic construatur :

In opus ministerii, in ædificationem... ad consummationem...

Quia priùs est ministrare, etc., ex ministrando ædificare corpus Christi, seu Ecclesiam : ex quo sequitur sanctorum perfectio.

Hoc etiam indicat particula Græca πρὸς, *ad*, significat enim finem.

Finis ergo donorum Dei et ministeriorum ab eo in Ecclesia institutorum, est sanctorum consummatio, tam in scientia fidei, quàm in moribus.

In opus ministerii.

Ut autem hæc sanctorum consummatio fiat in Ecclesia, Christus ministros instituit, *in opus ministerii*, id est, ut operentur, ut laborent, ut ministrent; et consequenter ut eò plùs laborent et ministrent, quò majus habent in Ecclesia ministerium.

In ædificationem corporis Christi.

Ut hàc illorum operâ, Ecclesia, quæ est mysticum Christi corpus, ædificetur, compleatur, perficiatur, non partium numero tantùm, sed et singulorum sanctificatione, *ad consummationem, etc.*

Observatio moralis. Hinc ergo disce, Christi minister, quâcunque fulgeas dignitate, ad quid illa tibi data sit.

Non ad otium et vitam mollem, sed ad opus, et ut strenuè labores.

Non ad imperium et dominationem, sed ad ministerium, ut humiliter ministres.

Non ad destructionem, sed ad ædificationem.

Non ad tuum proprium bonum tuumque commodum, sed ad Ecclesiæ utilitatem.

Non ad tuam gloriam, sed ad Christi gloriam, ut sanctos et electos illius consummes.

Hinc et disce quòd quò majus habes in Ecclesia ministerium, eò magis teneris operari et ministrare;

Et ideo propter tuum gradum non extolli aut superbire, sed humiliare et tremere debes.

Quia *durissimum judicium iis qui præsunt.*

13. *Donec occurramus omnes....* Syrus : donec simus omnes unum quid- [illegible] in fide et in cognitione Filii Dei, et unus vir perfectus, in mensuram [illegible] plenitudinis ejus.

nes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei,	quoadusque nos omnes, alii post alios, perveniamus in unam eamdemque fidem et veram cognitionem Filii Dei;
in virum perfectum,	Sicque proficiamus, ut evadamus in viros spirituales, adultos et perfectos;
in mensuram ætatis plenitudinis Christi.	Ad eamque perveniamus mensuram, seu staturam et ætatem, quâ Christus plenè formetur in nobis.

Explicat quæ sit illa sanctorum perfectio ad quam ordinantur ministeria, simulque docet quandiu duratura sint illa ministeria.

Et hæc ministeria durabunt, iisque indigebimus, quoadusque nos omnes, alii post alios, perveniamus in unam et eamdem fidem et veram cognitionem Filii Dei.

Donec occurramus, est metaphora sumpta ab iis qui, è diversis locis egressi, ad unum locum aspirant et conveniunt.

Ita fideles, licèt è diversis terræ partibus, ad eamdem fidem, in eadem Ecclesia, sibi invicem occurrunt et conveniunt.

In virum perfectum.

Altera metaphora, sumpta à corpore et ad animum translata; sicut enim naturalis homo paulatim crescit, adolescit, tandemque in virum perfectum et adultum evadit; ita spiritualis homo, Christianus, crescit in fide, cognitione et amore Dei, evaditque paulatim vir adultus et perfectus in Christo.

Hæc ergo ministeria durabunt, et iis indigebimus quoadusque nos omnes, alii post alios, ita proficiamus in cognitione et amore Dei, ut evadamus in viros spirituales, adultos et perfectos.

In mensuram ætatis. Gr. staturæ. Syr. staturæ.

Persistit in metaphora : sicut enim naturalis homo suam habet mensuram, seu ætatem maturam et staturam plenam ; ita et spiritualis homo suam habet ætatis et plenitudinis mensuram, id est, suam staturam plenam, ætatem maturam, suamque plenitudinem, scilicet perfectionem fidei et dilectionis, quâ Christus formatur in nobis.

Mensura igitur *ætatis, plenitudinis Christi* est perfectio fidei et amoris, quâ Christus formatur in homine christiano ; estque sensus :

Et ad eam perveniamus mensuram, seu staturam et ætatem, seu perfectionem, quâ Christus plenè formetur in nobis.

Durabit igitur hierarchicus ordo Ecclesiæ usque in finem mundi : tunc enim perfectis omnibus sanctis, cessabit in terra prælatio.

Confer præcedentia et subsequentia Apostoli verba, et attende de quo agit, et videbis hunc esse sensum litteralem.

Nota litteralis. — Itaque juxta mentem et scopum Apostoli, *occursus* de quo hìc, intelligendus est de spirituali perfectione, quam quilibet homo christianus acquiret in hoc seculo.

Non est ergo intelligendus de perfectione spirituali quam habituri sumus in futuro seculo : tunc enim non erit fides, sed clara visio ; quod et evidentiùs indicat versus subsequens, *ut jam non simus parvuli fluctuantes...*

Non est etiam intelligendus hic locus de corporum resurrectione, cum multis Latinis, præsertim verò scholasticis, qui per *mensuram ætatis plenitudinis Christi*, intelligunt perfectam corporis humani staturam quam habuit Christus cùm mortuus est et resurrexit, dicuntque omnes, etiam qui infantes mortui sunt, resurrecturos eâ magnitudine et staturâ quam habituri fuissent anno ætatis suæ 34. aùt 35.

Hos, inquam, ministros dedit Ecclesiæ, ut non ampliùs puerorum more, quibus, ob imperfectum judicium, quodlibet persuadetur; sicque vario et incerto impulsu et persuasione agitantur;	**14. Ut jam non simus parvulis fluctuantes,**
Non fluctuemus in diversas opiniones, jactati et circumventi quovis doctrinæ vento;	**et circumferamur omni vento doctrinæ,**
Per seductionem et fallaciam hominum perversorum;	**in nequitia hominum,**
Perque fraudem et astutiam eorum qui nos circumvenire et in damnatos errores conantur pertrahere.	**in astutia, ad circumventionem erroris.**

Hunc sensum explicat quidem D. Augustinus libro 22 de Civit. Dei, cap. 15, sed priorem, quem litteralem diximus, præfert; et sanè versus sequens præferendum indicat. Vide Estium.

Porrò malè ex hoc loco aliqui voluerunt inferre feminas, exceptâ beatâ Virgine Deiparâ, in sexu virili resurrecturas, inter quos Tirinus recenset D. Basilium, Hilarium, Athanasium : inter scholasticos citatur Scotus à Cornelio à Lapide.

Sed hoc rejicitur quasi erroneum, sicut ratio Scoto attributa dicenti sexum femineum esse naturæ vitium, seu imperfectionem : est enim naturalis perfectio, quanquam minor quàm virilis. Vide Cornelium à Lapide.

14. *Ut jam non simus...* Gr. ut non ampliùs simus : D. Chrysostomus et Theodoretus, ut jam non simus ampliùs.

Altera causa cur sint ministeria, seu clarior et fusior explicatio causæ præcedentis.

Ut jam, cùm scilicet ad illam perfectionem virilem, de qua in versu præcedente, pervenerimus, *non simus parvuli*. Gr. pueri. Syr. puerili, *fluctuantes*, id est, leves et inconstantes in fide.

Puerorum propria est levitas et mobilitas animi, ob imperfectum judicium, ipsisque quidvis suadetur.

Et circumferamur... Gr. circumlati, circumacti, quovis doctrinæ vento, sicut navis inter fluctus et ventos circumagi solet.

In nequitia. Gr. ἐν τῇ κυβείᾳ, in alea, aleatione, id est, in fallacia aleatoribus usitata.

Nequitia. Gr. κυβεία : κυβευίαι dicuntur qui talis utuntur. Tales sunt qui sunt vafri et astuti, postquam acceperunt simpliciores : illi enim omnia transponunt et transferunt. D. Chrysostomus.

Cybiam vocat versutiam seu calliditatem, ait Theodoretus.

Nomen est deductum à verbo quod significat ludere tesseris, seu talis, ait idem Theodoretus, quia proprium est taliter ludentium calculos huc et illuc transferre, idque callidè.

Theophylactus D. Chrysostomum suo more secutus : Cybeutæ dicuntur qui talis utuntur : hujusmodi sunt falsi doctores, transponentes simpliciores, seu talos, prout voluerint : Theophylactus.

Hoc ergo nomine hæreticorum fallaciam designat et inconstantiam.

Fallaces sunt et fraudulenti, utpote aleatores, quorum proprium est fallere.

Inconstantes sunt et varii, quippe aleam faciunt de fide, et quasi ad aleæ jactum mutant fidem.

In astutia, seu fraude eorum hominum qui omnia tentant, ut per imposturam nos circumveniant et in errorem abducant.

15. Veritatem autem facientes in charitate,	Sed ut veritatem sectantes, et exsequentes in charitate, id est, ut veram doctrinam sectantes, et debita christiana, seu opera charitatis facientes,
crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus,	Crescamus quaquaversum in Christo et per Christum, qui est caput nostrum.
16. Ex quo	Ex quo Christo capite nostro,
totum corpus	Totum Ecclesiæ corpus,
compactum et connexum per	(Quod compactum et connexum est, seu

---

Ex his omnibus, et maximè ob græcam expressionem (*ut non ampliùs*) probabile videtur quòd Ephesi plures, tum philosophorum doctrinis, tum judaizantium errore, circumventi fuerint, hucque et illuc, doctrinæ vento, quasi procellis agitati.

15. *Veritatem autem facientes...* sed veritatem sectantes et charitatem, seu charitatis opera facientes.

Duæ sunt partes fidei, seu vitæ christianæ : credere verum et facere bonum; seu veritatem ex charitatis motivo facere, id est, exsequi quæ facienda docet fides, illaque propter amorem Dei facere.

Tunc quaquaversùm fit accretio spiritualis in Christo, seu perfectio christiana.

Textus græcus unico verbo exprimit quod nos pluribus : ἀληθεύοντες, quasi diceret : Quæ vera credimus, facientes per charitatem; seu veritatem sectantes et exsequentes.

Hoc verbum opponit præcedenti, *cybiæ et imposturæ.*

Crescamus in illo... Gr. crescamus in ipsum omnia, id est, augescamus in illum secundùm omnia, seu omni augmento, quaquaversum : in longum, latum et profundum, in omnibus donis et virtutibus.

Crescente charitate, virtutum formâ et animâ, crescunt omnes virtutes internæ.

In illo, et per illum, seu ex influxu capitis nostri.

16. *Ex quo totum corpus...* Obscurus est hic locus propter hyperbaton et propter brevitatem : omnia simul dicere voluit : ait D. Chrysostomus.

Ut autem clariùs intelligas, nota quòd explicat augmentum in Christo, de quo in versu præcedente. Explicat autem per comparationem augmenti corporalis puerorum.

Sicut humanum corpus, cujus universæ partes simul junctæ sunt et ligatæ, augmentum sumit unicuique membro proprium et proportionatum, illudque recipit ab influxu capitis et cordis, idque per subministrationem vasculorum quæ spiritum et succum corpori subministrant;

Sic Ecclesia, quæ corpus est ex fidelibus singulis, quasi membris suis, compactum, recipit ab influxu Christi, capitis et cordis sui, per ministeria Apostolorum, pastorum, doctorum, etc. (qui sunt quasi juncturæ) augmentum in fide et pietate, pro modo quo quodque membrum indiget; hocque augmentum fit per charitatem, quæ est hujus mystici corporis quasi calor naturalis.

Hoc notato, accedamus ad litteram.

Ex quo, capite scilicet Christo.

Totum corpus, Ecclesiæ.

Compactum, id est, quod compactum et coagmentatum est, seu cujus singula membra sunt suo loco collocata et simul connexa.

cujus partes et singula membra simul juncta sunt et compaginata per juncturas,	**omnem juncturam**
Quæ subministrant spiritum et gratias spirituales,)	**subministrationis,**
Augmentum sui ipsius facit, seu augescit; idque vi et efficacià Christi, capitis intus agentis, in mensuram, seu pro modo et exigentià cujusque membri,	**secundùm operationem in mensuram uniuscujusque membri augmentum corporis facit,**
In ædificationem sui, seu ut seipsum ædificet, hocque corpus, quod est Ecclesia, perficiat per charitatem.	**in ædificationem sui in charitate.**

Per omnem juncturam, seu commissuram, id est, per mutuam unionem quà et sibi invicem adhærent, et Christo capiti suo.

D. Augustinus habet per omnem tactum, intellige, per contactum mutuum membrorum sibi per juncturas cohærentium.

Subministrationis, seu subministrantem, id est, quibus juncturis unicuique membro subministratur spiritus, seu gratiæ spirituales.

Ministrorum gradus in Ecclesia, seu varia ministeria, respondent juncturis corporis naturalis, suntque quasi vasa suppeditantia spiritum et gratias; seu per quæ Christus suppeditat spiritum et gratiam.

Augmentum corporis facit, scilicet, corpus facit augmentum corporis, id est, sui. Hebraismus est, pro, crescit, augescit.

Secundùm operationem. Gr. ἐνεργείαν, id est, per intimam vim et efficaciam Christi capitis intùs agentis et etiam uniuscujusque membri alimentum subministratum in se convertentis.

In mensuram uniuscujusque membri, id est, crescit pro modo et exigentia uniuscujusque membri.

Sicut enim in corpore naturali majora membra magìs augescunt; ita in mystico corpore, Apostoli et quicunque sanctitate majores, magìs crescunt in charitate et in omnibus virtutibus.

In ædificationem Ecclesiæ.... et hoc ideo fit, ut per charitatem mutuam, et per dilectionis officia, mysticum Christi corpus, quod est Ecclesia, ædificetur, compleatur, perficiatur.

Observationes dogmaticæ.—Hinc collige mirabilem corporis Ecclesiæ œconomiam : ipsius caput, Christus; tota Ecclesia, corpus; singuli fideles, membra; membrorum juncturæ, præpositorum et ministrorum gradus; anima, charitas.

Ne tamen hinc inferas peccatores qui gratiam amiserunt extra Ecclesiam esse, utpote, qui charitatem non habent.

Notanda enim est duplex Ecclesiæ forma, seu anima, exterior scilicet et interior.

Exterior, est professio fidei christianæ sub capite visibili, Christi vicario, summo Pontifice.

Hocque sensu fides est anima Ecclesiæ, ut corporis civilis et politici.

Interior et perfectior, est charitas, quà fidelis vivit vità Christi.

Hinc fidelis peccator non malè comparatur embryoni qui vità sensitivà vivit, animà minùs perfectà : fidelis autem justus, homini perfecto qui vità vivit rationali.

Fidelis justus est membrum Christi vivum, spiritu Christi animatum. Fidelis verò peccator est membrum quidem Christi, sed mortuum, spiritu Christi

destitutum; non tamen separatum à corpore Christi, cui per fidem hæret.

Observationes morales. — Apostolicam hanc de charismatibus doctrinam qui bene perspectam habuerit, sane non superbiet ob talenta sibi tradita, quæcunque illa sint; nec proximo suo invidebit ob majora ei credita; nec vinculum pacis fratrum animos uniens, sub quocunque prætextu, disrumpet unquam.

Primo. — Non superbiet inflatus ob sua talenta.

Quia dona sunt mere gratuita, pro Dei voluntate data, non pro merito tuo; tibi non debita, n. 7.

Quia dona sunt non propriæ utilitati tuæ, sed aliorum saluti ordinata; tibi, non pro te data.

Quia tibi data sunt ad *opus*, ad *ministerium*, ad *ædificationem Ecclesiæ*, *ad consummationem sanctorum*. Et quò majus habes donum, eò majus debes opus; ministerium, majorem in Ecclesia ædificationem, plures sanctos perficere.

Quia his quatuor, scilicet: laborare, ministrare, ædificare, consummare, debes indefessè et continuè incumbere, quoadusque per firmam et solidam fidem, per charitatem Dei et proximi sinceram, Christum perfectè formaveris in cordibus fidelium tibi commissorum.

Hæc est Dei voluntas in te, ô Dei minister, gradibus et charismatibus ornate, opus continuum, non otium molle; ministratio humilis, non dominatio superba; ædificatio Ecclesiæ, non destructio; sanctorum consummatio, non infirmorum eversio scandalosa.

Hinc autem quis Dei minister non paveat humilis, potiùs quàm superbiat inflatus?

De gradu in Ecclesia mihi tradito, de talentis acceptis, de eorum usu, de fide, de charitate, de sanctificatione fidelium mihi commissorum rationem Deo sum redditurus!

Pavebat ipse Paulus post tot exantlatos labores, post tot sanctificatos hominum milliones; *Ne*, inquit, *ipse reprobus efficiar.*

Et non pavebit minister totâ vitâ suâ otiosus, inutilis, et fortè scandalosus?

Secundo. — Proximo suo non invidebit ob majora ei credita talenta; quia si majus habet donum; et majus ei incumbit opus, majus ministerium, major sanctificatio fidelium, major ratio reddenda Deo.

Imò gaudebo de donis proximo meo datis, et de eis gratias agam Deo; quia meæ sunt sicut aliorum saluti ordinata.

Tertio. — Vinculum pacis, unitatem spiritûs, sub quocunque prætextu, nunquam disrumpet; quia alias nec poterit spiritum gratiæ subministrare prælatus, nec poterit recipere subditus.

Apostolus, evangelista, pastor et doctor sunt vasa subministrantia membris spiritum gratiæ salutaris; debent ergo et Christo capiti gratiæque fonti, unita esse, ut ab eo spiritum hunc recipiant; debent et Christi corporis membris unita esse, ut hunc eumdem spiritum illis subministrent.

Cæteri fideles sunt membra mystica corporis Christi; debent ergo Christi ministris, velut vasis spiritum suppeditantibus uniri, ut per ea Christus, cor et caput Ecclesiæ, infundat in ipsa spiritum et gratiam, quo vivificentur et crescant.

Sicut enim, manus à corpore avulsa, non recipit sensibilem spiritum, eo quod a continuitate divisa est: sic et nos, nisi uniti fuerimus, non recipimus a Christo capite nostro descendentem spiritûs gratiam: Theophylactus.

Hoc est igitur quod n. 1. dicere cœperam,	**17. Hoc igitur dico**
Et quod per Christum vos obsecro, et quem hujus exhortationis meæ testem esse volo,	**et testificor in Domino;**
Scilicet, ut non ampliùs eam vitam ducatis; quam gentes ad Christum non conversæ ducunt;	**ut jam non ambuletis sicut et gentes ambulant**
Quæ pravum sensûs sui judicium sequentes, totæ vanis rebus student et occupantur.	**in vanitate sensûs sui.**

Propterea dixit Paulus, *corpus compactum et connexum*, id est, non simpliciter positis membris, verùm etiam conjunctis et unoquoque proprium locum habente, ut nullum luxatum sit neque præter formam collocatum. Theophylactus.

Si volumus ergo frui spiritu, qui procedit à capite, alter alteri adhæreamus. Divus Chrysostomus.

Praxis verè christiana. — Christus est caput Ecclesiæ, ipse influit in omnem Ecclesiam, quæ est corpus ejus, et in singulos fideles, qui sunt membra illius.

Christus ergo caput meum est : ipsi itaque, ut capiti meo, debeo uniri continuè per charitatis habitum, et frequentissimè per actus fidei, spei et charitatis ; ut ipsi unitus, recipiam ab eo lumen, spiritum et gratiam.

Sicut in naturalibus nihil fit sine capite naturali; ita, nec tu in supernaturalibus, quidquam agas sine capite mystico.

Quidquid ergo sis facturus, consule caput tuum; unire Christo capiti tuo, ut in illius lumine et spiritu agas et agaris. Deum, v. g., oraturus, unire Christo, ut in illo, per illum et cum illo Deum ores, adores, diligas.

Christus non tantùm Ecclesiæ caput, sed et cor : spiritum et vitam singulis Ecclesiæ membris influit et communicat.

Christus ergo cor meum est, vitæ meæ principium; ipsius ergo spiritu debeo animari, moveri, agi.

Hoc ut ita sit, Christo, cordi meo, uniar quàm frequentissimè, et si fieri potest, continuè : vivam in Christo, in corde Christi, et omnia mea opera faciam in corde et per cor Christi : utar corde Christi quasi meo; in hoc corde, et per hoc cor, Deum amabo, orabo, adorabo.

Hæc praxis mirum in modum utilis est et consolatoria, maximè in ariditatibus et derelictionibus.

Tunc, relicto corde tuo sicco et arido, junge te divino Christi cordi, quod et tuum est; ipsoque utere tanquam tuo.

Per hoc divinum cor ora, ama, adora...

Offer Deo infinitum hujus cordis amorem, continuam illius cordis adorationem, gratiarum actionem, laudem, benedictionem, etc.

Complace tibi in piis Christi cordis actibus. Gaude quòd per illud Deus dignè ametur, dignè adoretur, dignè colatur, dignè laudetur, etc.; et in divinis hujus cordis actibus quiesce. Hanc praxim vide in fine epistolæ ad Rom. scilicet in coroll. cap. 16; in epist. ad Hebr. cap. 8, in coroll. et cap. 9, in coroll. et cap. 13, etiam in corollario.

17. *Hoc igitur dico*... redit ad id quod initio dicere cœperat : *Obsecro vos ut dignè ambuletis*, n. 1, idque fusiùs explicat. Vide paraphrasim.

In vanitate sensûs sui. Gr. mentis suæ. Syr. mentis suæ.

18. Tenebris obscuratum habentes intellectum,	Intellectum habent erroris et ignorantiæ tenebris obscuratum;
alienati à vita Dei,	Alienati sunt, et valdè remoti à vita sancta quæ est secundùm Deum;
per ignorantiam quæ est in illis,	Idque per ignorantiam, quæ est in ipsis;
propter cæcitatem cordis ipsorum;	Propter excæcationem et obdurationem cordis eorum;
19. Qui desperantes,	Qui desperantes salutem et vitam æternam quam nos Christiani credimus et speramus,
semetipsos tradiderunt impudicitiæ,	Semetipsos tradiderunt impudicitiæ,
in operationem immunditiæ omnis,	Ad perpetranda omnia obscena, etiam turpissima, et nefanda,
in avaritiam.	Cum ardore insatiabili, et quàdam plùs semper luxuriandi cupiditate, et inexplebili aviditate.

18. *Tenebris obscuratum habentes.* Gr. obtenebrati intellectu. Pingit Gentiles primò quoad interna. Vide paraphrasim.

Per ignorantiam... propter cæcitatem... fons vanitatis Gentium fuit intellectûs obscuratio; majoris autem obscurationis causa fuit cordis ipsorum obduratio.

Corrupto intellectu, hominis duce, corruptus est appetitus: appetitûs autem corruptio majorem induxit obtenebrationem intellectûs, et ex illa majori obtenebratione, nata est cordis durities, excæcatio: cor callum obduxit: unde secuta est desperatio, indolentia, omnium scelerum origo.

19. *Qui desperantes.* Noster interpres legit, ἀπιλπικότες, desperantes. ἐλπίζω, spero; ἀλπεπίζω, despero, et ita legit etiam Syrus, Arab. et omnes veteres Latini.

In Græco tamen nunc est, ἀπηχγηλότες, dedolentes, id est, dedolere sinentes et conscientiæ remorsum non sentientes, aut saltem non curantes.

Ita etiam habet D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus; lege eorum textus græcos.

Apostolus Gentiles hìc pingit quoad externa. *Sese tradiderunt impudicitiæ...* Vide paraphrasim.

In avaritiam, per avaritiam hìc intellige, non pecuniarum insatiabilem cupiditatem, sed excessivam et inexplebilem voluptatum aviditatem: seu, ut ait D. Anselmus, insatiabilitatem; quia sicut avarus nunquam reputat se satìs habere; ita nunquam isti perveniunt ad fornicationis saturitatem.

Ex hac sceleratæ vitæ pictura, disce quòd ex intellectûs ignorantia oritur cordis corruptio: ex cordis corruptione fit major obtenebratio; ex utraque, id est, ex cordis corruptione et intellectûs obtenebratione, fit consuetudo; ex consuetudine nascitur impudentia et indolentia, nec pudet, nec dolet de peccato. Hinc homo, quasi brutum, in omnia turpissima et abominanda ruit præceps.

Hoc de Gentilibus narrat hìc Apostolus: sed heu: in quot et quot Christianis hoc idem vidimus! Quia sensûs sui vanitatem secuti sunt, obtenebrati fuerunt intellectu, *alienati à vita Dei*: demum *desperantes et dedolentes*, in quorumlibet vitiorum barathrum præcipites ruerunt.

Si vos contingat irasci, iram vestram sic frenate, ut non peccetis; nec intùs in Deum, iræ scilicet consentiendo; nec exteriùs in proximum, ipsi malum faciendo quod ira suggerit :

26. Irascimini et nolite peccare :

Sed quàm citissimè per rationis imperium iram deponite; ita ut sol non occidat super illam.

sed non occidat super iracundiam vestram.

Ne hàc animi vestri commotione detis diabolo locum in cordibus vestris.

27. Nolite locum dare diabolo.

Qui furabatur, alienumque bonum quocunque modo subtrahebat et detinebat, nòn furetur ampliùs; quin potiùs laboret arte honestâ et utili, ut habeat ipse, non solùm

28. Qui furabatur, jam non furetur; magìs autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat

---

non possis peccare, quin et in Christum pecces : peccas enim in Christum, quoties in Christi membrum peccas.

Irascimini.... Sermo est hypotheticus; nec enim ira præcipitur : sensus ergo est : Si contingat vos pro naturæ fragilitate commoveri.

Vel si ratio et necessitas vos irasci cogat :

Ira enim est passio homini data ut ardua aggrediatur et superet. Hinc si ratione regitur, dos est virtutis, ait D. Chrysostomus.

Sol non occidat.. Proverbium hebræum, quo significatur rem non esse in longum protrahendam.

Solis occasus apud Hebræos erat initium diei : significatur ergo iram non esse in alteram diem pertrahendam.

A lingua Apostolus transit ad cor.

27. *Nolite locum....* Ira enim conservata parit odium, vindictæ voluntatem, per quæ diabolus intrat in cor, jus habet in illud, ibique regnat.

Nunquam locum sic habet diabolus, ut in inimicitiis, hinc mala nascuntur innumerabilia. D. Chrys.

Duo itaque sunt observanda in ira, seu in iræ commotione.

Primò, ut non consentiatur intus per voluntatem et desiderium ulciscendi, nec erumpat exteriùs per verba vel facta injuriosa.

Secundò, ut non duret, sed quàm citò reprimatur; aliàs dabitur locus diabolo et ingressus in cor.

Idem autem dicendum de quacunque passione.

28. *Qui furabatur...*

A lingua D. Paulus ad cor transiit; nunc à corde ad manum.

Furtum autem positum pro omni fraude et injusta acquisitione.

Jam non furetur, et consequenter restituat ubi poterit : qui enim retinet quod restituere potest, fur est.

Laboret manibus. Ex specie intelligitur omne genus laboris utilis.

Quod bonum est. Excluditur turpe et obscenum opificium.

Ut habeat unde tribuat, sicque peccatum suum solvat, seu restituat; ita D. Chrysostomus.

Ut habeat ergo sibi necessaria; *ut habeat* unde restituat; *ut habeat* unde pauperi tribuat;

Adde etiam, ut otium fugiat.

Ex D. Paulo non sufficit Christiano quod aliena non rapiat; sed debet

unde tribuat necessitatem patienti.

29. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat;

sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus.

30. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei,
in quo signati estis

unde vivat, sed et unde tribuat eleemosynam egeno, (sicque restituat.)

Omnis sermo obscenus et fetidus, corruptus, et quocunque modo vitiosus, non exeat ex ore vestro:

Sed, si quis sermo ex ore vestro procedat, bonus sit, et utilis ad ædificationem fidei; seu per quem fides crescat, et pietas inspiretur audientibus.

Et nolite verbis obscenis, putribus et scandalosis Spiritum sanctum contristare,

Quem in Baptismo et in Confirmatione, velut sigillum vobis impressum, recepistis,

---

egenis, etiam proprio manuum suarum labore, victum et necessaria comparare.

Quid ergo de divitibus immisericordibus diceret, qui egenis sua superflua denegant? quid de prælatis, beneficiariis, qui bona pauperum in vanos et turpes usus dilapidant?

Debet pauper honesto labore comparare unde tribuat alii pauperi: divites autem obscena et turpia operantur; unde fit ut non habeant ad dandum pauperibus.

In obscenis et damnatis rebus pauperum bona consumuntur! Christi patrimonium dispenditur.

29. *Omnis sermo malus....* Gr. putris, putridus.

Redit ad linguam, nosque docet loquendi normam: Sermo noster non sit malus, sit bonus, sit gratiosus.

Primò, *omnis sermo malus,* obscenus, scurrilis, amarulentus, invidus, dicax, quocunque vitio infectus, putris et corruptus, omninò vitandus.

Secundo, bonus tantùm proferendus; idque non temerè, ne nostro vitio vertatur in malum; sed opportunè, *ad ædificationem fidei*, id est, proximi, in fide et pietate, juxta illud Prov. 15. 23. *sermo opportunus, optimus.*

Ad ædificationem fidei. Gr. usûs, id est, ad usum, seu utilis ad ædificationem.

Tertiò, *ut det gratiam...* seu progressum in gratia, fide et pietate, etc., quod est explicatio præcedentis, ut in paraphrasi.

Vel etiam ut sit gratiosus, id est, cum gratia, venustè et jucundè proferatur, ita ut voluntatem spiritualem audientibus afferat.

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci.

30. *Et nolite contristare...* Subaudi, *nolite* verbis malis, id est, obscenis, putribus et scandalosis *contristare,* id est, offendere *Spiritum sanctum.*

Cùm offendimur, contristamur; ita Spiritus Sanctus offensus contristaretur, nisi esset Deus et impassibilis.

Quantùm autem ex parte nostra est, contristamus eum, cùm verbis aut factis illum offendimus.

Nolite ergo talia facere quæ Spiritui sancto ita displiceant, ut quasi offensus et contristatus discedat à vobis, quemadmodum homo offensus et contristatus egreditur à domo offendentis et contristantis.

In quo signati estis, id est, per quem signati estis in Baptismo, internâ et copiosâ gratiâ, quasi sigillo, quo, ut filii Dei, à cæteris hominibus distinguimini.

Servandum usque in diem resurrectionis, ubi ab omnibus malis liberabimini et beatam immortalitatem consequemini.

Absint à vobis omnis animi amaritudo, excandescentia, et indignatio, et clamor inordinatus, et querulosus, maledicentia, omnisque omninò malignitas et nequitia.

E contra, estote comes et benigni, misericordes et compatientes; condonate offensas, sicut et Deus, per Christi Filii sui meritum, vobis peccata vestra donavit.

in diem redemptionis.

31. Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur à vobis, cum omni malitia.

32. Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem sicut et Deus in Christo donavit vobis.

Is, scilicet Spiritus sanctus, nos fecit gregem regalem; is nos abduxit à primis omnibus; is non sivit nos esse sitos cum iis qui sunt obnoxii iræ Dei; et tu eum tristitià afficis! D. Chrysostomus.

Per sanctissimum Spiritum grex divinus effecti sumus. Theodoretus.

In diem redemptionis, Syr. liberationis, id est, in diem gloriosæ resurrectionis, ubi ab omnibus malis in anima et corpore liberati, integram, æternam felicitatem consequemini.

Observatio moralis. — In Baptismo et Confirmatione obsignati sumus Spiritu sancto; id est, Conditoris nostri signum, figuram et imaginem recepimus, gratiam sanctificantem, quà filii Dei et Deo consecrati agnoscimur, sicut ex sigillo agnoscuntur, v. g. Regis litteræ.

Hoc autem sigillo, non anima tantùm, sed et corpus nostrum et omnia membra nostra obsignata sunt, sanctificata, Deo consecrata, ait divus Chrysostomus.

Quodcumque vero sigillatum est, aperiri non potest sine auctoritate ejus qui sigillum apposuit.

Non possumus ergo os aperire sine Spiritûs sancti motione; quantò minus illud ad turpia et obscena verba!

Spiritûs sancti sigillum violat qui os aperit ad inutilia loquendum.

Spiritum sanctum contristat qui ad mala verba ore sancto et sanctificato utitur. Vide plura apud D. Chrys.

31. *Omnis amaritudo et ira...* Enumerat et prohibet omnes iræ gradus, cujus quasi prima radix est *amaritudo*, quà cor offensum proximi facto aut verbo, amarescit erga ipsum.

Hinc oritur quædam cordis effervescentia, seu animi inflammatio. Gr. θυμὸς, *excandescentia*, quæ est *ira* incipiens.

Deinde assurgit *indignatio*. Gr. ὀργὴ, ira perfecta, ira accensa.

Postea erumpit in clamores, convitia, quærelas, omnem denique malitiam proximum lædentem, seu malignitatem justitiæ et charitati oppositam.

Et hæc omnia D. Paulus vult à nobis prorsus et radicitus avelli.

Clamor est equus iræ, ait divus Chrysostomus; equum si prostraveris, ascensorem evertisti: ex eodem.

Iræ pennas amputas, si clamorem auferas: idem.

32. *Estote autem invicem benigni...*

Vult autem ut in locum vitiorum suprà enumeratorum inseramus in cordibus nostris virtutes contrarias, seu,

Ut simus invicem, comes, suaves et benigni, *misericordes*. Gr. bonorum viscerum, seu habentes viscera misericordiæ, compatientes.

Donantes invicem.... Mutuas vobis invicem condonantes injurias, sicut

Deus per Christum Filium suum, quem pro peccatis vestris immolavit, vobis offensas vestras condonavit.

Hanc Dei misericordiam ineffabilem præ oculis semper habetote, ut eam imitemini.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Omnis Christianus observet vitæ christianæ, Christoque dignæ compendium.

Christianus sit perfectè humilis, humiliter de se sentiens et loquens, humiliterque cum aliis omnibus se gerens.

Sit mansuetus, mansuetè cum omnibus agens et loquens.

Sit patiens, aliorum mores vitiosos et sibi incommodos sustineat, idquè omne ex charitate Dei et proximi. Vide n. 1, 2, 3.

SECUNDO. — Idem Christianus observet, distinguat, in mente et corde imprimat conglobatas rationes quibus ad unitatem et mutuam concordiam nos invitat Apostolus, n. 4, 5, 6.

Sit ergo pacificus, unitatis et concordiæ amator. *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.*

TERTIO. — Omnis Dei et Ecclesiæ minister apostolicam de charismatibus doctrinam observet, ut ob ea nec superbiat, nec aliis invideat, nec unitatem disrumpat.

Primò, dona Dei sunt, non pro merito data, sed pro Dei beneplacito; utquid gloriaris ob illa? n. 7.

Secundò, dona Dei sunt pro aliorum salute data; cur invides habenti? n. 12.

Tertiò, dona Dei sunt data ad opus, ad ministerium, ad ædificationem, n. 12. Quantus inde tremor inerti, dominanti, destruenti? vide n. 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, et observationes morales in fine n. 16.

QUARTO. — Ex apostolica divi Pauli doctrina n. 15 et 16, in quibus Christus exhibetur ut caput et cor Ecclesiæ, spiritum et vitam influens singulis Ecclesiæ membris, praxim discamus verè christianam, per unionem continuam cum Christo, capite et corde nostro; ut in illo, et per illum et cum illo, omnia nostra pietatis opera exerceamus.

Hanc praxim vide in fine n. 16.

Fusiùs illam vide in fine epistolæ ad Rom. cap. 16. in corollario, et in epist. ad Heb. cap. 8. in coroll. cap. 9. in coroll. et cap. 13. etiam in corollario.

QUINTO. — Ab eodem Apostolo, n. 22, 23, 24, duo discamus omnes ad quæ reducitur vita christiana, et quæ in Baptismo factis et verbis promisimus.

Primum, *deponere veterem hominem*, n. 22, id est, sordidum peccati indumentum, seu antiquam concupiscendi consuetudinem.

Hoc in nostro Baptismate repræsentavit vestium depositio,

Hoc promisimus renuntiantes Satanæ et ejus operibus perniciosis.

Secundum, *induere novum hominem*, Christum scilicet per imitationem, n. 24.

Intus induere Christi charitatem, humilitatem, mansuetudinem, etc.

Exteriùs induere Christi pœnitentiam, paupertatem, patientiam, etc., ita ut Christus videatur in nobis.

Hoc repræsentat albarum vestium indutio.

hoc promisimus cùm Christo nomen dedimus, eique nos semper adhæsuros juravimus. Vide dicta n. 24.

Hanc autem veteris hominis exutionem, hancque novi hominis indutionem membratim et per partes faciendam, docet Apostolus in reliquo capite.

Utramque incipit à lingua : versibus itaque 25, 29, 30, 31, docet quæ vitia linguæ à nobis fugienda ; ibidem et nos docet normam sanctè et christianè loquendi.

A lingua transit ad cor, docetque quomodo passionibus resistendum, ne diabolo detur ingressus in illud, n. 26, 27.

Docet è contra quomodo Christi virtutes induendæ, ut Christus habitet in cordibus nostris, n. 32.

Denique, à corde transit ad manum, docetque quæ vitia fugere debeat, quas virtutes operari, n. 28.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

Hortatur Ephesios, ut Dei exemplum, de quo ℣. 32, cap. 4, tanquam filii Dei, imitentur, et sese mutuò diligant, sicut Christus dilexit nos, ℣. 1, 2.

Ut horreant omnem prorsus immunditiam et avaritiam, quæ certissimè à Dei regno suos sectatores excludunt, ℣. 3, 4, 5.

Ut circa hæc vitia caveant à vanis quorumdam doctrinis, ℣. 6. Nec eorum sint socii criminum, ne sint et participes suppliciorum, ℣. 7.

Sed, ut filii lucis, faciant opera lucis, in omni bonitate, et justitia, et veritate, ℣. 8, 9, et Dei voluntatem sollicitè faciant, ℣. 10.

Operibus verò tenebrarum non tantùm non communicent, ℣. 11; sed et ea condemnent operum suorum lumine, ℣. 12, quia luminis est manifestare, ℣. 13.

℣. 15. Monet ut cautè et sapienter ambulent, seu circumspectè conversentur, maximè cum infidelibus; tempora considerent et attentè explorent quid Deus velit ab eis, ℣. 16, 17.

℣. 18. Ne vino, luxuriæ causâ, repleantur; sed Spiritu sancto, sanctificationis principio; in hocque Spiritu psallant, lætentur, cantent, Deo gratias agant, sibique invicem serviant, ob reverentiam Christi, 19, 20, 21.

Denique, descendens ad singulares status, ac primò conjugatos instruere volens, in reliquo capite docet matrimonium magnum esse sacramentum, quia signum est repræsentans unionem Christi cum Ecclesia.

Hincque vult ut uxores sint viris suis subditæ, sicut Ecclesia Christo, et ut viri suas uxores diligant, sicut Christus Ecclesiam.

CAPUT QUINTUM.

PARAPHRASIS.

Estote ergo Dei Patris vestri imitatores, tanquam filii charissimi.

Et sicut vos ille dilexit, ita et mutuæ charitatis opera sedulò et continuè exercete.

Sicut etiam Christus dilexit nos, et semetipsum Deo pro nobis obtulit in sacrificium, tanquam hostiam Deo suavissimam; ita et nos invicem debemus diligere, non tantum condonando, sed et vitam pro fratribus impendendo; si res id postulaverit.

TEXTUS.

1. Estote ergo imitatores Dei, sicut charissimi;

2. Et ambulate in dilectione,

Sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo, in odorem suavitatis.

Cap. V. 1. *Estote ergo imitatores Dei...* Syr. estote ergo conformes Deo.

Hæc conclusio pendet ab eo quod ultimo præcedentis capitis versiculo dictum est : *Sicut et Deus in Christo donavit vobis.* Hincque infert : Dei ergo Patris vestri, imitatores estote; condonate invicem, sicut condonavit vobis.

Liberorum est moribus patrem referre; et eò filii sunt patribus chariores, quò similiores : ergo vos, ut filii charissimi, patrem vestrum cœlestem imitemini; clementissimus est, peccata condonat, omnibus bona facit: ergo, ut filii sitis ei charissimi, injurias condonate, omnibus benefacite, in dilectione sedulò ambulate.

2. *Et ambulate in dilectione...* Non unum aut alterum actum charitatis hoc significat, sed continuum exercitium, et progressum in charitate.

Deus, Pater noster, charitas est : et nos pro modulo nostro charitas simus, saltem in charitate ambulemus, ab ea nunquam deficiamus.

Notat divus Chrysostomus quòd non dicatur nobis absolutè : *Estote imitatores Dei*, sed quod statim addatur, *in dilectione.*

Deus quippe in omnibus quidem admirandus, at non in omnibus imitabilis : v. gr., admirandus est in sua scientia, potentia, immensitate, æternitate, et in infinitis aliis perfectionibus, sed in illis est inimitabilis: hæc enim omnia nostras superant vires.

Vult autem ut bonitatem suam imitemur omnes, ut condonemus sicut condonat, benefaciamus omnibus, sicut ipse omnibus benefacit : quia hæc pro modulo nostro possumus omnes, ipsius adjuvante gratiâ :

Possumus ergo Deo similes esse.

Si condonaveris, Deum imitaris, Deo assimilaris, ait D. Chrysostomus.

Si benefeceris proximo, Deum imitaris : proximo quasi Deus eris : homo quippe benefaciendo, homini quasi Deus est.

Sicut et Christus dilexit nos...

Christi voluntarium pro nobis sacrificium, aliud est nobis charitatis exemplar.

Supplendum reliquit Apostolus : ita nos invicem debemus diligere, non condonando tantùm, sed et vitam, si opus fuerit pro fratribus impendendo.

In odorem suavitatis. Gr. bonæ fragrantiæ, seu adinstar rei suaviter olentis, seu hostiæ Deo gratissimæ et jucundissimæ.

3. Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis,	Fornicationem autem et quamlibet immunditiam, sicut et nimiam habendi cupidinem, sic horrete, ut nequidem illa vitia nominetis;

Videtur Apostolus alludere ad id quod de Noe sacrificio scriptum est Genes. 8. 21 : *Odoratus est Dominus odorem suavitatis, et ait ad eum : Nequaquam ultrà maledicam terræ propter homines.*

Christus verus Noe, è diluvio peccatorum nos salvos fecit, et Deus ipsius sacrificii odore suavissimo recreatus, decrevit hominibus se parciturum.

In odorem, tribuitur odoratus Deo et supponitur quòd sacrificiorum fumus et odor ipsi placebant ipsiusque sedabant iram.

Christi autem sacrificium Deo gratissimum fuit, ita ut nunquam ullum gratius esse potuerit : sed propter ipsum grata fuerint quæcunque aliquando grata fuerunt.

Quia Christus ipse, Homo Deus, sacrificii sui sacerdos fuit et victima.

Sacerdos offerens, non homo tantùm, sed Homo Deus, offerens autem non coactus, sed libens et volens, ex charitate : *Dilexit nos et tradidit.....*

Victima, non opes, non fruges, non animal, etc. sed ipsemet Homo Deus : *tradidit semetipsum*, totum, quantus est Homo Deus.

Pro nobis, non sanctis, non amicis, sed pro nobis peccatoribus et inimicis : ut peccatorum nostrorum veniam mereretur : ut, peccatorum nostrorum fetore quasi à Dei naribus ablato, gratissimo sacrificii sui odore recreatus, placaretur, et placatus parceret.

Ex hoc ergo Christi sacrificio pro suis inimicis oblato discamus inimicos diligere, et, si opus sit, pro ipsis mori.

At ex hoc Filii Dei sacrificio, Deo gratissimo et pro nobis peccatoribus oblato, discamus illud continuè Deo pro nostris peccatis offerre. In hoc sacrificio sit tota nostra spes et fiducia : cum sancta Ecclesia, matre nostrâ, frequenter oremus : per mortem et sepulturam tuam, etc. parce nobis, Domine. Libera nos, Domine, etc.

3. *Fornicatio autem......* redit ad vitiorum prohibitionem, et ubi dixit de passione iræ, nunc de concupiscentia, seu de appetitu inordinato voluptatum et pecuniarum agit.

Hæc autem duo vitia Ephesi maximè regnabant, ideo de ipsis agit vivacissimè.

Fornicatio, sub quo nomine comprehenditur omnis illicita sexuum commixtio, seu omnis concubitus cum non sua.

Et omnis immunditia, id est, omnes tactus venerei, pollutio et alia contra naturam, seu quæ non ordinantur ad generationem, ait D. Thomas.

Aut avaritia, ideo jungit avaritiam luxuriæ, quia, ut ait Theophylactus, pari ratione pecunias amamus et corpora.

Vel, ut ait Anselmus, quia avaritia est quædam fornicatio animæ : sicut enim qui fornicatur, non suâ, sed alienâ muliere abutitur; sic qui peste avaritiæ contaminatur, usque ad aliena habenda extenditur : et quod sub rapina habet, omnibus modis retinere molitur.

Denique, de hoc avaritiæ vitio hìc agit, quia Ephesi maximè regnabat in civitate mercatoria, ubi per fas et nefas acquirebantur divitiæ, nec prohibebatur à legibus.

Nec nominetur... ut toti sitis puri corde, corpore, ore, mente.

Ab omni peccato et peccati labe mundus esse debet quisquis Christi membrum est; corpus mundum sit ab omni impudicitia, cor ab omni avaritia,

Sicut decet Christianos, nomine et professione sanctos; quorum non modò opera, sed et verba et cogitata debent esse sancta.	sicut decet sanctos.
Longè quoque absint à vobis obscenitas verborum, fatuæ et ineptæ fabulæ, ridiculæ facetiæ.	4. Aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas,
Hæc quippe christianum hominem dedecent, utpote sanctum et gravem.	quæ ad rem non pertinet;
Sed potiùs audiatur apud vos laus Dei, et gratiarum actio.	sed magis gratiarum actio.

---

os ab omni verbo obsceno, mens ab impura cogitatione: hinc Christianus debet omnem immunditiam et avaritiam sic horrere, ut quantùm fieri potest, de iis nec cogitet, nec loquatur.

Recordare cujus capitis sis membrum, et omnem horrebis immunditiam et avaritiam.

4. *Aut turpitudo,* scilicet verborum. Gr. obscenitas, id est, obscena et inverecunda verba.

Stultiloquium, id est, ineptæ fabulationes.

Scurrilitas. Gr. εὐτραπελία, quæ ab Aristotele virtus dicitur et urbanitas vocatur.

Sed hìc accipitur pro excessu in jocis et facetiis ridiculis, qualia sunt dicta mimorum et eorum qui ridicularii dicuntur.

Per scurrilitatem ergo damnatur hìc indecora et indecens eutrapelia, seu jocularitas illa quæ ad risum tantùm spectat, ut verba sequentia indicant; non verò urbanitas illa quæ ad finem honestum refertur, v. g., ad sanitatem.

Et in hoc sensu intelligendus est D. Chrysostomus qui hic in morali, negat eutrapeliam apud Christianos esse virtutem.

Res est parasitorum, mimorum, saltatorum, prostitutarum mulierum; procul absit ab anima libera; si quis est infamis, turpis, obscenus, is est εὐτράπελος, id est, urbanus et facetus: divus Chrysostomus.

Quæ ad rem non pertinent. Gr. non convenientia, id est, indecentia.

Theophylactus, quæ non sunt decentia, seu ut explicat, quæ ad nostram sanctificationem non conveniunt.

Sanctitatem, modestiam, gravitatem professi sumus; nobis talia professis hæc omnia supradicta non conveniunt.

Deo per Baptismum consecrati, Spiritu sancto sigillati, quoddam veluti sacrilegium committimus, dum verba scurrilia, turpia proferimus; sicut qui vas Deo sacrum usibus profanis impenderet.

Recordare judicii Balthasaris.

Quòd si autem hoc de quibuslibet Christianis verum est, quantò magis de sacerdotibus et de religiosis, Deo specialissimè et totaliter per vota, per ordinem suum consecratis!

Sed magis gratiarum actio, scilicet audiatur.

Hinc antiquus salutandi mos, apud omnes christianos usitatus: Deo gratias. Vide D. Augustinum, epist. 77.

Dei beneficiorum memores, debemus semper Deo gratias agere, et omnes ad gratias Deo agendas provocare.

5. *Hoc enim scitote.*

Ut de prædictis sceleribus, quæ nec philosophi, nec Simoniani ut vitia reputabant, majorem Ephesiis incutiat horrorem, eis cum maxima certi-

5. Hoc enim scitote intelligentes,	Vos enim scire volo, et ut rem maximi momenti intelligere,
quòd omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus,	Quòd (quidquid in contrarium vobis dicatur) omnis scortator, aut immundus, aut avarus, seu servus avaritiæ, quæ est idololatria,
non habet hæreditatem in regno Christi et Dei.	Jus non habent hæreditatis æternæ aliquando percipiendæ.
6. Nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ.	Circa hæc nemo, sive philosophorum, sive simonianorum, verbis aut rationibus fallacibus vos seducat : propter hæc enim quæ dixi crimina ultio divina venire parata est in incredulos et in inobedientes.
7. Nolite ergo effici participes eorum.	Cavete igitur ne sitis eorum socii in peccatis; ne sitis et suppliciorum comparticipes.
8. Eratis enim aliquando tenebræ;	Aliquando equidem in gentilismo fuistis tenebricosi toti, et ipsæ tenebræ;

tudine asseverat quòd et scortatio, et immunditia ; et avaritia a Dei regno excludant.

Igitur bene *scitote et intelligite*, contra quosdam qui vobis contrarium dicunt,

Quòd omnis fornicator, etiam simplicis fornicationis ;

Aut immundus, pollutionibus, aut aliis contra naturam immunditiis;

Aut avarus, sive qui ex avaritiâ rapit alienum, sive qui in suis pecuniis suum quasi finem ultimum collocat.

Quod est idolorum servitus. In Græco nunc est, qui est idololatra : sic etiam D. Chrysostomus.

Sed eodem sensu avaritia est idololatria, et avarus est idololatra.

Avarus enim habet divitias pro Deo, in illis suam spem collocat; iis se totum devovet, cor, mentem, animam totam, omnia sua immolat.

Non habet hæreditatem..... id est, jus non habet ad hæreditatem filiorum Dei : excludetur à regno Dei, *ejicietur in tenebras ubi erit fletus...*

Utinam ad hanc veritatem seriò attenderent tot et tot Christiani, suis cupiditatibus seducti, et vanis nebulonum verbis decepti; qui hæc eadem peccata, in æternum damnantia, quasi nihilum etiam hodiè reputant!

Domine, videant lumen! tot cæcorum in ipso lumine palpantium miserere.

6. *Nemo vos seducat...*

Philosophi dicebant nihil esse mali in fornicationibus; Simoniani similiter impuritatem sectabantur; imò suas infandas libidines ad Dei referebant honorem, easque ipsi quasi sacrificium offerebant : hinc,

Nemo, vel philosophus, vel hæreticus *vos seducat* verbis inanibus, id est, quæ florem quemdam videntur habere sermonis, et blandiuntur peccatoribus, sed vacua sunt veritatis, ait divus Hieronymus.

Propter hæc enim venit.

Venit, hìc significat præsens et aliquo modo futurum, sicut primæ Joan. 2. *Antichristus venit.*

Indicat itaque futurum Dei judicium et iram venturam in incredulos et inobedientes, qui nec credunt, nec obediunt Deo supradicta peccata [illegible]

7. *Nolite ergo effici....* Vide paraphrasim.

8. *Eratis enim aliquando.....* Vide paraphrasim.

Nunc autem fide et gratiâ Christi illuminati, et lux estis :

nunc autem lux in Domino.

Itaque ut filii et sectatores lucis vivite : moribus et vitâ vos lucis filios ostendite.

Ut filii lucis ambulate;

(Fructus autem lucis, seu fidei et gratiæ christianæ, est omnis bonitas, seu beneficentia, omnis justitia et veritas.)

9. (Fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitia, et veritate);

Sollicitè et studiosè explorantes quid sit acceptum Deo, ut illud faciatis.

10. Probantes quid sit beneplacitum Deo.

Et ne, quocunque modo, nec faciendo, nec approbando, nec tolerando, communicetis infructuosis tenebrarum operibus;

11. Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum;

E contra verò, vos, quoniam lux estis, hæc tenebrarum opera lumine vestro redarguite, objurgate, manifestate, ut eorum omnibus appareat turpitudo.

magis autem redarguite.

Ne communicetis, inquam, quia adeo

12. Quæ enim in occulto

---

9. *Fructus enim lucis...*

Per parenthesim ostendit quæ sint opera lucis, ut ex operibus se lucis filios exhibeant.

Fructus lucis opponit operibus tenebrarum, de quibus suprà, bonitatem iracundiæ, justitiam fraudibus avaritiæ, veritatem mendacio.

10. *Probantes quid sit beneplacitum Deo.* Hic versiculus decimus nectendus est octavo, *ut filii lucis ambulate, probantes...*

Primum hominis Christiani studium sit Dei voluntatem circa se cognoscere, ut illam adimpleat.

Voluntas enim Dei debet esse vitæ nostræ regula : ad illam omnia nostra referre debemus; ad illam semper intendere : ad illam, quasi ad centrum nostrum, omnia nostra debent confluere.

Ideo Christus docuit nos orantes dicere : *Fiat voluntas tua...* fiat per me, de me, in me, circa me; in vita et in morte; in tempore et in æternitate.

11. *Et nolite communicare...* plura cogitat et vult intelligi quàm quæ verbis exprimit.

Primò, *nolite communicare...* multa comprehendit; nolite ea committere, nolite laudare, aut approbare; nolite facientibus consentire, nolite ea nec per jocum referre, nec de eis loqui, imò nec de eis cogitare.

Hæc patent ex dictis, n. 3 et 4.

Secundò, *infructuosis....* quia nullum vitæ fructum pariunt : hoc quidem exprimit nomine *infructuosis*, at præterea vult intelligi mortem æternam quam pariunt : fructus enim illorum mors æterna, ut patet ex n. 5.

Tertiò, *magis autem redarguite*, id est, è contra, condemnate, objurgate, redarguite, illorum turpitudinem manifestate.

Hinc disce quòd tibi non sufficiat bona opera facere, si aliorum operibus malis consentias, adulatione, complacentiâ, tolerantiâ, laude.

Debes, quisquis auctoritatem habes, monere, instruere, arguere, corrigere.

Debes, quisquis sis, saltem faciei tristitiâ arguere; luce operum tuorum facta contraria manifestare.

12. *Quæ enim in occulto fiunt...* Gr. nam occultè facta ab ipsis turpe est et dicere. Syrus quod enim in occulto perpetrant, vel exsecrandum est dictu.

Rationem affert cur non sit communicandum cum illis tenebrionibus,

fiunt ab ipsis, turpe est et dicere.	turpia sunt quæ in occulto faciunt, ut ne pudor quidem illa verbis exprimere patiatur.
13. Omnia autem quæ arguuntur, à lumine manifestantur:	E contra, inquam, redarguite operum vestrorum lumine; quia hoc exigit natura rei: quæcunque enim arguuntur, et per argutionem, seu reprehensionem manifestantur, hæc à lumine manifestantur:
omne enim quod manifestatur, lumen est.	Quia lucis proprium est manifestare; nec quid potest aliud manifestare, nisi sit lux, aut luce perfusum: sicut ergo claritas diei ea quæ nocturnis tenebris erant obscura et abscondita manifestat, ita lux operum vestrorum, seu sanctitatis vestræ, arguat opera mala, illorumque turpitudinem manifestet.
14. Propter quod dicit:	Quia lucis proprium est illuminare; ideo Isaias dicit peccatori in tenebris sopito:

sive sint idololatræ, sive simoniani, ut post D. Epiphanium putant plerique.

Sic autem rationem affert, ut ipse Apostolus servet quod præcepit, n. 3: *Omnis immunditia nec nominetur....*

Hoc imitare in occasionibus.

13. *Omnia autem quæ arguuntur...* Gr. at omnia arguta à lumine manifestantur. Syr. omnia enim arguuntur à luce et revelantur.

Dat rationem cur filii lucis, operum suorum lumine, debeant opera tenebrarum redarguere et mala ostendere: hoc quippe exigit natura rei, lux debet illuminare.

Quæcunque arguuntur, et per argutionem, ut mala manifestantur, hæc, *à lumine* talia *manifestantur.*

Omne enim quod manifestatur.

Gr. φανερούμενον, verbum medium, activam et passivam significationem habens, manifestans et manifestatum.

Hinc nostra Vulgata: *manifestatur.* Syrus autem: quidquid patens est, lux est.

Juxta nostram Vulgatam, *omne quod manifestatur, lumen est*, id est, lumine perfusum et illustratum.

Vel omne quod manifestat, lumen est, cujus proprium est manifestare.

Vos ergo, cùm *lux sitis in Domino*, n. 8, debetis et vestræ doctrinæ luce, et bonorum operum exemplo, opera tenebrarum arguere, manifestare. Vide paraphrasim.

Sicut Christus, qui lux est mundi, *illuminat omnem hominem...* ita à proportione Christianus, qui lucis, Christi scilicet, est filius, quique *lux in Domino*, debet, saltem vitæ suæ exemplo et bonorum operum lumine, proximum suum illuminare, instruere, arguere.

Quàm damnandus est ergo Christianus ille qui, è contra, suis malis operibus et verbis impiis aut obscenis est quasi titio fumans, omnia suo fumo obscurans, et omnia suorum exemplorum fœtore pessimo scandalizans!

Ab occultis meis mundare me, et ab alienis peccatis parce servo tuo, Domine.

14. *Propter quod...*

Quod Isaias 60. 1, Judæis inclamat, *surge, illuminare, Jerusalem, quia*

Expergiscere, ô peccator, qui dormis in peccatorum tuorum tenebris; et surge à mortuis operibus tuis, et Christus, lux mundi et sol justitiæ, te illuminabit.

Surge qui dormis, et exsurge à mortuis, et illuminabit te Christus.

Cùm hæc ita sint, ut operum vestrorum lumine debeatis opera tenebrarum redarguere, videte ergo quomodo cautè et circumspectè conversemini, maximè cum infidelibus,

15. Videte itaque, fratres, quomodo cautè ambuletis,

Non quasi insipientes et imprudentes, sed ut homines vero sapientiæ lumine, Christi scilicet, perfusi, et sibi semper attenti.

non quasi insipientes, sed ut sapientes:

Ementes, mercantes occasionem et opportunitatem; id est, temporis opportunitate benè utentes, quoniam dies sunt malis et periculis pleni.

16. Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.

---

venit lumen tuum, Christus scilicet : hoc D. Paulus peccatoribus adaptat : ita D. Thomas.

Alii putant hoc sumptum ex aliquo libro canonico qui temporum incuria periit.

Quidquid sit, hæc verba in nullo Scripturæ loco reperiuntur.

15. *Videte itaque, fratres...*

Hanc conclusionem elici puto ex præmissis, scilicet, quia *lux estis* et vestro lumine debetis arguere opera tenebrarum, hinc *videte quomodo...* Vide paraphrasim.

Cogitet homo christianus, præsertim verò sacerdos et religiosus, se, ut filium lucis, in media luce semper ambulare; se spectaculum hominibus et angelis esse; se in tanta luce constitutum ob omnibus videri et notari;

Et consequenter cautè, circumspectè conversetur, loquatur et agat, sibi semper attentus.

16. *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt,*

Quasi diceret : Tempora hæc periculis plena sunt (omnia tunc erant infidelitate et sceleribus plena); ideo cauti, circumspecti, sapientes estote; tempus attentè considerate, ut eo bene utamini : illud emite; quarumvis rerum dispendio, captate occasionem benefaciendi et in virtute proficiendi.

Redimentes tempus, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, mercantes, ementes occasionem et opportunitatem.

Videtur alludere ad mercatorum morem, qui undequaquè merces omnes considerant attentè, ut meliores emant ad lucrum suum, cui soli intendunt et quod omnibus anteponunt.

Sic et vos tempus attentè considerate, occasionem et opportunitatem temporis emite, eâ bene utentes ad profectum vestrum : omnes proficiendi occasiones captate, quarumvis rerum dispendio.

Alii explicant, tempus bene insumite : emite illud, facite vobis proprium, totum illud in bonis operibus insumite, in his præsertim diebus ubi corruptio generalis est, ubi malitia inundat terram, ubi pericula nobis sunt undique.

Notæ morales. — Tempus redimit, qui anteactæ vitæ peccata flendo et pœnitendo reparat.

Tempus redimit, qui postquam illud in luxu, in peccatis, in desidia et

17. Propterea nolite fieri imprudentes; sed intelligentes quæ sit voluntas Dei.	Ideo, ne sitis imprudentes et incauti in conversatione vestra; sed attentè considerate quid Deus velit à vobis.
18. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria: sed implemini Spiritu sancto,	Et nolite inebriari vino; in ebrietate enim vini est luxuria: sed impleamini musto Spiritûs sancti, gratiæ et lætitiæ spiritualis principio.
19. Loquentes vobismetip-	Recitantes et cantantes inter vos mutuò

tepiditate prodegit, ut illius jacturam novo fervore reparet, actus virtutum multiplicat, jejunia condensat, mortificationes reduplicat, opera bona accumulat in modico quod ei superest vitæ tempore.

Tempus etiam redimit, qui relinquit omnia secularia, ut quiete fruatur Deoque vacet. Juxta D. Augustinum, hom. 1. inter 50. tom. 10, quid est redimere tempus, nisi cùm opus est, etiam detrimento temporalium commodorum ad æterna quærenda et capessenda, spatia temporis comparare?

Tempus redimit, qui aliquid perdit, ne temporis et quietis jacturam faciat in litibus; sicut das nummos, ut panem emas; sic perde nummos, ut emas tibi quietem, ait D. August. serm. 24. de verbis Apostoli.

Tempus denique redimit; qui quod alii perdunt in potationibus, in luxuriis, in ludo, etc., ipse dat vigiliis, psalmis et canticis spiritualibus, sicut hìc hortatur D. Paulus: *Et nolite inebriari... sed implemini Spiritu sancto...*

De pretio temporis, de tempiperdis et de temporis furibus vide apud Cornelium à Lapide.

17. *Propterea nolite fieri imprudentes...* Vide paraphrasim. De voluntate Dei, vide dicta, n. 10.

18. *Et nolite inebriari vino, in quo.*

Hoc *in quo*, referri potest ad *vinum*, vel ad *inebriari*; si ad vinum referatur, debet intelligi immoderatè sumptum; sicque erit idem ac inebriari.

Luxuria. Gr. ἀσωτία, quo nomine potest intelligi universum genus intemperantiæ, lasciviæ, prodigalitatis, etc., quasi ebrietas sit omnium vitiorum mater et nutrix, et impellat ad quolibet intemperantiæ genus.

Bene tamen ἀσωτία, pro luxuria speciatim sumitur; quia, ut ait D. Hieronymus, venter mero æstuans facilè despumat in libidinem

Ἄσωτος, perditus, nequam, homo prodigus, lascivus, intemperans, immersus vitiis, cujus deplorata salus.

Sed implemini Spiritu sancto... Vide paraphrasim.

Quanta ebrietatum differentia! et quàm differunt carnalium et spiritualium virorum deliciæ!

Isti vino replentur; hi Spiritu sancto: istis vinum parit gaudium carnale; his Spiritus sanctus dat gaudium spirituale et divinum; istos vinum impellit ad omne genus intemperantiæ; hos Spiritus sanctus ad omne bonum opus, ad laudes, ad gratiarum actionem.

Ut hoc in te fiat, ora sæpe: *Veni, sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium...*

19. *Loquentes vobismetipsis in psalmis...*

Exprimit modum quo repleantur Spiritu sancto; nimirum, si quando convenitis, sive in templum ad orandum et ad Agapen, sive in domum, ad mensam et cibum, vel ad opus; si, inquam, recitetis et cantetis psalmos, etc.

psalmos, et hymnos, et cantica spiritualia; cantantes, inquam, et psallentes, non linguâ tantùm, sed ex intimo cordis affectu, in honorem Christi Domini.

sis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino.

De omnibus bonis et gratiis acceptis semper agentes gratias Deo Patri, per Dominum nostrum Jesum Christum qui hæc nobis promeruit.

20. Gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo et Patri.

Alter alteri, inferior, scilicet, subditus sit superiori; et superior inferioris modulo sese accommodet,

21. Subjecti invicèm,

Ob reverentiam Christi, qui cùm esset summus omnium, omnibus sese submisit.

in timore Christi.

Psalmus in genere, seu apud profanos, idem est ac cantio, præsertim quæ fit cytharæ pulsu; in sacris autem Scripturis, est sacra cantio, quales sunt psalmi Davidis.

Hymnus laudes Dei continens.

Canticum spirituale, ut determinetur ad sacrum :

Psallentes in cordibus vestris, Gr. in corde vestro, id est, non voce tantùm, sed et corde.

20. *Gratias agentes semper in omnibus.*

NOTÆ LITTERALES ET MORALES *in hos* n. 18, 19, 20.

Mens Apostoli est Ephesios hìc hortari ad sanctam et spiritualem lætitiam, ad fugiendam verò omnem intemperantiam : quasi diceret :

Nolite, sicut simoniani et sicut infideles, inebriari vino, carnalibusque deliciis et voluptatibus indulgere; lascivis et amatoriis, sicut illi, cantionibus uti; sed repleamini Spiritu sancto, spirituali et sanctâ lætitiâ; ideoque recitate et cantate inter vos invicem psalmos, etc.

Hinc observa antiquum morem psalmos et hymnos cantandi apud Christianos, non tantùm in ecclesiis, sed et in domibus privatis.

Hinc etiam disce qualis debeat esse Christianorum Agape, mensa et convivium; carnibus et vino corpus et animam non obruant, sed et in Spiritu sancto, sese invicem oblectent sacris colloquiis et hymnis; cantionibus lascivis non se recreent, sed spiritualibus canticis Deum laudent, Deo gratias agant.

Contra luxum conviviorum vide moralitatem apud Cornelium à Lapide.

Ex ultimis n. 19. verbis duo discat omnis cui psallendi munus incumbit. Primum, Deo, non voce tantùm, sed et corde psallere; secundum, sic cum aliis psallentibus consentire, ut psallentium omnium sit cor unum, anima una, et quantùm fieri potest, vox una.

Non vox, sed votum; non chordula musica, sed cor;
Non cantans, sed amans, cantat in aure Dei.

Hoc versus ex D. Augustino refert Cornelius à Lapide.

21. *Subjecti invicem in timore Christi.* Gr. Dei.

Hìc ponit generale principium Christianæ politiæ, scilicet, obedientiam inferiorum, non timore pœnæ, aut timore hominum, sed ob reverentiam Christi.

Hoc autem principium generale prosequitur et per partes explicat in sequentibus.

22. Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino;	Mulieres viris suis subditæ sint, sicut ipsi Christo Domino, cujus vir est imago locumque tenet.
23. Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ; ipse salvator corporis ejus.	Quia sicut Christus est caput Ecclesiæ, et ejusdem, tanquam corporis sui, salvator; sic vir caput est mulieris ejusque tutor et protector.
24. Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus.	Sicut ergo Ecclesia Christo libenter est subjecta, ita et mulieres viris suis subjiciantur in omnibus; intellige, sicut oportet, in Domino. Coloss. 3. n. 18.

Observatio moralis.—Inferiores Christum in suis superioribus aspiciant: à Deo quippe omnis potestas et subordinatio.

Omnis superior est Dei et Christi vicarius erga suum inferiorem.

Cùm paret igitur inferior, Christum aspiciat, et præ Christi timore et reverentia, Domino et superioribus obediat; sic Christo et Deo omnium domino obediet.

Christus propter nos factus est obediens usque ad mortem... hujus insignis obedientiæ Christi Domini recordetur Christianus omnis obediens, seu inferior, et suam obedientiam referat ad obedientiam Christi: seu obediat Christianus, quia obedivit Christus, et eo animo et fine quo Christus obediit.

Sicut exinanitio et humilitas Christi usque ad servitutem et obedientiam facta est laus et gloria infinita Dei: sic, si nostram servitutem et obedientiam uniamus Christi obedientiæ et exinanitioni, Deum in Christo, cum Christo et per Christum honorabimus infinitè.

Hoc obediendi et serviendi præceptum directè quidem spectat ad inferiores, potest tamen et quodam modo spectare ad superiores, quatenus ex charitate tenentur sese inferiorum modulo accommodare, ut illis prosint: etenim qui præsunt, ideo præsunt ut prosint.

Hinc ad Galat. 5. 13, per *charitatem spiritûs servite invicem.*

Sic autem servit, qui, postpositis propriis negotiis et utilitatibus, accommodat se utilitatibus proximi sui.

22. *Mulieres viris suis subditæ sint...*

A genere descendit ad species, applicatque mulieribus quod generatim dixit de omnibus subditis.

Christum Dominum in suo superiori respiciat et revereatur inferior.

Mulier Christum Dominum revereatur in viro suo.

Sicut Domino, refertur ad Christum Dominum, non ad viros: aliàs dicendum fuisset, sicut dominis.

23. *Quoniam vir caput est mulieris, sicut... ipse salvator corporis ejus.* Gr. corporis, sine addito. Syr. servator corporis.

Corporis ejus. Hebraismus est: pro sui, id est, salvator Ecclesiæ quæ est suum corpus mysticum.

24. *Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo... ita et mulieres... in omnibus.* Intellige quod dixit Coloss. 3. 18, *sicut oportet in Domino*, seu, intra limites disciplinæ, ut ait Tertullianus.

Mulier itaque subdita sit viro suo quasi Christo Domino, quem in marito debet honorare; ab ipso dependeat ut à capite.

Ipsi confidat, ipsumque amet quasi servatorem à quo nutritur, protegitur, omniaque necessaria ei suppeditantur.

Et vos, viri, qui Christi imagines estis, Christum Dominum, exemplar vestrum, imitemini. Diligite uxores vestras, sicut Christus Dominus Ecclesiam sponsam suam dilexit; et ita dilexit, ut semetipsum pro eâ morti tradiderit;

Nimirum, ut illam ab omni labe peccati sanctificaret, mundans eam per Baptismi lavacrum, in verbo spiritum et vitam conferente.

Ut ipse sibi eam exhiberet quasi sponsam multo decore et gloriâ illustrem, sine macula peccati, sine ruga vetustatis, sine quovis defectu, sed sanctam et irreprehensibilem; sic et mariti debent suas uxores ita diligere, ut illarum nævos et maculas et infirmitates tolerent, et quantùm est in illis, sanent, perficiant et sanctificent, tum monitis, tum exemplis.

25. Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea,

26. Ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ, in verbo vitæ;

27. Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi; sed ut sit sancta et immaculata.

Exemplum habent in Ecclesia Christum reverente, Christo confidente, Christo ex amore serviente.

25. *Viri, diligite uxores...*

Dedit obedientiæ exemplum et præceptum uxoribus : dat nunc dilectionis exemplum et præceptum maritis.

Vir diligat uxorem suam sicut Christus dilexit Ecclesiam.

Amor Christi in Ecclesiam sit exemplar et regula amoris illius in uxorem; istius amoris mensura sit, vitam ipsam, si necesse sit, pro ipsa dare.

26. *Ut illam sanctificaret... in verbo vitæ.* Græcus et Syrus non habent *vitæ*, sed tantùm *in verbo.*

Per hoc verbum D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, D. Thomas et plerique post illos, intelligunt formam Baptismi : *Ego te baptizo in nomine...*

Quidam tamen, inter quos Estius, putant id intelligi debere de verbo fidei, seu de verbo doctrinæ evangelicæ, ut fide suscepto. Ita ut D. Paulus mundationem tribuat et sacramento et verbo ; sitque sensus :

Tradidit semetipsum pro Ecclesia, ut ex immunda, mundam sanctamque redderet, dum videlicet aquæ Baptismo, per verbum Evangelii creditum, ac fide susceptum, mundat eam à peccatis.

27. *Ut exhiberet ipse sibi...* Gr. ut exhiberet ipsam sibi ipsi. Syr. et statueret sibi Ecclesiam gloriosam, in qua non sit macula, nec ruga, etc.

Hæc de Ecclesia triumphante absolutè vera sunt : de militante verò, si doctrina, sacramenta, leges et nobiliora ejus membra, nempe, justi spectentur.

Hinc Apostolus vult colligi : sicut ergo Christus Ecclesiam, sponsam suam ita dilexit, ut eam abluerit in proprio suo sanguine, nimirum, ut eam sibi sisteret sine peccati sordibus, sine ruga vetustatis, sine ullo alio defectu, sed multo decore gloriosam ;

Sic mariti debent uxores suas ita diligere, ut illarum nævos, et maculas, et infirmitates tolerent, et quantùm est in illis, sanent et perficiant atque sanctificent monitis charitativis et vitæ suæ exemplis.

Hoc maritos docet exemplum Christi suprà allegatum : uxorum suarum

28. Ita et viri debent diligere uxores suas ut corpora sua :

Hoc eos docet exemplum Christi allegatum; sed præterea ipsos ad hoc impellere debet etiam proprius amor : est enim uxor unum quid cum marito; uterque est una caro : debent ergo mariti uxores suas diligere ut corpora sua ;

qui suam uxorem diligit, seipsum diligit.

Qui enim uxorem suam diligit, se ipsum diligit, quia est unum quid cum illa.

29. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam.

Nemo seipsum odio habet, et consequenter nemo corpus suum, sui ipsius partem, odio habet : sed è contra, quilibet corpus suum nutrit et fovet : debet ergo maritus uxorem, utpote corpus suum, diligere, nutrire, fovere, sicut Christus Ecclesiam, corpus suum, nutrit, fovet, vestit et ornat.

30. Quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus.

Verè Ecclesia corpus ejus mysticum est, quia nos singuli fideles sumus membra hujus sacri corporis, nimirum de carne et de ossibus ejus in cruce dormientis spiritualiter formati, sicut Eva corporaliter formata est ex Adamo dormiente.

---

sanctificationi intendere; nihil non facere ut eas Christo dignas, seu verè christianas reddant.

Hinc liquet quantùm à paganorum spurcitiis differre debeat christianum conjugium.

28. *Ita et viri...* Gr. ita debent viri, non est *et*. Syr. sic oportet viros, etc., sine *et*. Juxta Vulgatam, *ita et*, id est, ita etiam.

Novam hìc subministrat rationem cur mariti suas uxores diligant, quia scilicet uxor est quid unum cum marito, ambo sunt una caro, unum corpus : hinc *qui uxorem suam diligit seipsum*, sui partem *diligit*.

29. *Nemo enim carnem suam...*

Confirmat quod asseruit axiomate, lumine naturali noto : *nemo seipsum...*

Et hoc axioma probat ab effectu; quilibet enim homo corpus suum nutrit et fovet, ipsique necessaria suppeditat.

Cùm ergo uxor sit una caro cum marito, debet maritus eam diligere, ut corpus suum; illam nutrire, fovere et ornare.

Sicut et Christus...

Hoc confirmat rursus exemplo Christi.

Sicut Christus Ecclesiam, corpus suum, nutrit verbo, carne suâ et sanguine proprio, illamque vestit gratiâ suâ et Spiritûs sancti donis.

30. *Quia membra sumus...* de Ecclesia, Christi sponsa, et de singulis fidelibus mystici corporis Christi, seu Ecclesiæ membris, dicit hìc Apostolus quod Adam dixit de Eva ex suo latere sumpta : hoc *nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea.* Genes. 2. 23.

Membra sumus corporis ejus, id est, Ecclesiæ.

De carne ejus et de ossibus ejus.

Syr. ex carne ejus et ex ossibus ejus..

Id est, spiritualiter formati ex carne ejus pro nobis cruci affixa, et de ossibus ejus pro nobis in cruce etiam suspensis : quia, ex toto corpore Christi pro nobis in cruce dormientis manavit gratia quâ formatum est corpus Ecclesiæ, sicut ex carne et ossibus Adæ dormientis formata est Eva.

Auctoritas denique Scripturæ hunc amorem viri in conjugem, quasi in seipsum, confirmat, cùm de Eva, et, in ipsius persona, de omnibus mulieribus dicit: propter hoc homo relinquet patrem suum et matrem suam, et agglutinabitur uxori suæ, et erunt una caro.

Mysterium citatæ Scripturæ verbis expressum, nempe primum Adæ et Evæ matrimonium, magnum sacramentum est et

31. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.

32. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia.

Notæ litterales. — Ad pleniorem ergo horum verborum intelligentiam, Nota quòd Eva, Adæ sponsa, figura fuit Ecclesiæ, Christi sponsæ.

Evæ formatio ex latere dormientis Adæ figura fuit et symbolum formationis Ecclesiæ, ex latere Christi in cruce dormientis et immolati.

Christo quippe mortuo, apertum est latus ejus, et *continuo exivit sanguis et aqua.*

Aqua significat Baptismum: sanguis significat Eucharistiam; Baptismus est sacramentorum initium: Eucharistia verò est illorum complementum et consummatio; et consequenter, hæc duo omnia alia sacramenta comprehendunt et repræsentant.

Hinc ex latere Christi emanâsse sacramenta D. Augustinus affirmat; et consequenter, ipsa Ecclesia emanavit, et ad hæc omnia aspexisse D. Paulum valde probabile est.

Aliqui tamen hunc n. 30. explicant per respectum ad sanctam Eucharistiam, in qua Corpus et Sanguinem Domini sumimus, ipsique fimus corporei et consanguinei, ut aiunt sancti Patres.

Et hoc etiam probabile: ita ut Apostolus, post allusionem ad Baptismum, n. 26, factam, hic ad sanctam Eucharistiam alludat.

Prima tamen interpretatio videtur naturalior; quia Eucharistia Ecclesiam supponit jam formatam, pascit enim et nutrit eam: ipsius ergo cibus est, non mater.

At verò ecclesia, per meritum et pretium carnis et ossium Christi immolatorum, ejusque sanguinis effusi, et formata est seu instituta, et sanctificata.

31. *Propter hoc relinquet homo..*

Prosequitur et instat asserti sui probationem, nimirum uxorem à viro diligendam; idque tandem conficit S. Scripturæ auctoritate.

Formatâ Evâ, de eâ dictum est: *propter hoc,* id est, propter feminam ex viro sumptam.

Relinquet homo... adhærebit, etc. Gr. agglutinabitur ad uxorem, etc.

Ambigitur quis hæc verba protulerit? an Deus? an Adam? an Moyses? Matth. 19. ad Deum referuntur.

Sed constat quòd hæc verba docent arctissimum et inviolabile esse matrimonii vinculum, maritum et uxorem non tam duos esse, quàm unum quid; et consequenter eos etiam unum esse debere in amore, sicque virum debere uxorem suam ut seipsum diligere.

32. *Sacramentum hoc magnum est...* Explicat mysticè mysterium præcedentibus sacræ Scripturæ verbis expressum, nempè primum Adami et Evæ matrimonium.

Magnum sacramentum. Gr. mysterium est. *Ego autem dico...* Gr. in Christum et in Ecclesiam, id est, si referatur ad Christum et ad Ecclesiam.

33. Verumtamen et vos singuli, unusquisque uxorem suam sicut se ipsum diligat; uxor autem timeat virum suum.

mysterium : quippe quod expressivum et repræsentativum erat unanimis et indissolubilis conjunctionis Christi cum Ecclesia.

Licèt autem mysterium sit, et de Christo principaliter intelligatur mysticè, verumtamen et vos ad litteram adimplete : unusquisque maritus suam uxorem diligat sicut seipsum; uxor verò suum virum revereatur, sicut Ecclesia Christum : sicque reipsâ exprimetis quod *in Christo et Ecclesia* significat.

Quia expressivum et repræsentativum erat unanimis et indissolubilis unionis Christi cum Ecclesia.

Sicut enim homo relinquit patrem et matrem, ut adhæreat uxori suæ; sic quodam modo Christus in incarnatione Patrem suum dereliquit, et postea matrem suam Synagogam, ut Ecclesiæ christianæ, sponsæ suæ, adhæreat.

Ex hoc n. 32. patet quòd Adæ matrimonium cum Eva fuit sacramentum; seu, ut ait græcus textus, mysterium, signum rei sacræ, scilicet unionis Christi cum Ecclesia.

Idem dici potest, et pleniori jure, de matrimonii omnium ejus posterorum, etiam infidelium : hi enim reliquerunt patrem et matrem, ut adhærerent uxoribus suis, quod non potuit Adamus.

Constat aliunde, et est de fide definitum ex traditione, quòd in Ecclesia Christiana matrimonium fidelium est non tantùm mysterium, sensu suprà dicto, sed et sacramentum gratiam conjugibus ex operato conferens : ita Concilium Tridentinum.

An verò id efficaciter ex hoc loco probetur :

Affirmat Bellarminus, et aliqui post eum.

Negat Cajetanus, Vasquez, qui Bellarmini argumenta dissolvit; negant et plerique :

Quia à Christo hoc signum elevatum est ad gratiam sacramenti : at ante Christum verum erat id quod hìc dicit Apostolus : *Propter hoc relinquet, etc.* ergo hinc non colligitur efficaciter quòd matrimonium gratiam conferat. Vide Estium, Fromundum, etc.

33. *Verumtamen et vos singuli...* Licèt autem hoc ita sit, quòd sit mysterium, et de Christo principaliter intelligatur, *verumtamen et vos* ad litteram adimplete, etc. Vide paraphrasim.

Observatio moralis. — Conjugatorum munera reducuntur ad amorem; in viro, sit tener, purus, vigilans, et laboriosus; in uxore, humilis, obediens, reverentialis.

Triplex est hujus amoris conjugalis motivum et ratio in verbis D. Pauli suprà relatis expressa :

Unum sunt corpus.

Unus homo.

Unum sacramento, Christi unionem cum Ecclesia repræsentant :

Diligant ergo se naturaliter,

Rationabiliter,

Supernaturaliter.

Plura vide in sequenti notâ litterali et morali in hos omnes versus ad conjugatos spectantes.

NOTANDA ET COLLIGENDA. n. 22. usque ad finem capitis Apostolus conjugatos docuit matrimonii christiani sanctitatem ; docuit et eos quæ sua sint munera, si christianè et sanctè velint in suo statu vivere :

Utrumque autem juxta D. Pauli mentem breviter hìc exponere operæ pretium puto, ut à conjugatis non ita profanetur quod magnum est sacramentum.

Exponam igitur, primò quæ sit christiani matrimonii sanctitas; deinde quæ conjugatorum munera.

DE SANCTITATE MATRIMONII CHRISTIANI.—*Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia*, n. 32.

Hinc colligitur quòd sanctitas et excellentia matrimonii christiani consistit in eo quòd matrimonium emanet ab unione Christi cum Ecclesia; cujus unionis est imago, signumque repræsentativum.

Hanc autem Christi unionem cum Ecclesia matrimonium Christianorum quasi adimplet et perficit, cùm dat Ecclesiæ filios, Christoque membra mystica :

Est ergo unionis Christi ita repræsentatio, ut sit et adimpletio atque consummatio.

Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia. n. 32. quasi diceret : Hoc sacramentum magnum est, non in se, nec præcisè ut est signum et sacramentum, sed in suo significato, Christo scilicet et Ecclesià; seu quatenus significat magnam illam et admirabilem unionem Christi et Ecclesiæ.

Magnum est ergo suâ significatione, seu quia rem magnam repræsentat.

Quatuor sacramenta dicuntur magna, ait D. Thomas hìc. Baptismus, ratione effectûs, delet culpam, aperit paradisi januam.

Confirmatio, ratione ministri, à pontificibus solùm confertur.

Eucharistia, ratione continentiæ, totum Christum continet.

Matrimonium, ratione significationis, quia significat conjunctionem Christi cum Ecclesià.

MAJOR HUJUS EXCELLENTIÆ DILUCIDATIO.—Ut hæc sublimitas et magnitudo Christiani matrimonii clariùs intelligatur, ejusque sanctitas à conjugatis non ita profanetur,

Duplex notari debet Christi unio cum Ecclesia : unio realis et physica, unio moralis et mystica.

Realis et physica facta est per incarnationem, quâ Christus, seu potiùs Verbum divinum, naturam humanam, et consequenter homines, hominumque Ecclesiam, sibi univit et sponsavit : et hæc unio est arctissima, indissolubilis et cæterarum origo.

Moralis et mystica fit per gratiam et charitatem, quâ copulatur Ecclesiæ, sponsæ suæ.

Utramque hanc unionem et physicam et moralem Christi cum Ecclesià repræsentat christianum matrimonium, et *in hoc magnum est sacramentum.*

Realis et physica conjugatorum unio, seu actus matrimonii est repræsentatio physicæ et realis Christi, per incarnationem, cum natura nostra unionis.

Hinc tanta præcipitur in actu conjugali sanctitas : *Honorabile connubium*, ait divus Paulus : *thorus immaculatus.*

Requiritur puritas in intentione, honestas in modo, moderatio et sobrietas in usu.

Qui secùs facit, violat sacramentum, profanat rem sacram; sanctissimam Christi unionem turpiter et impudicè repræsentat : est quasi sacrilegus et profanus.

Videant ergo conjugati sanctissimam omnium unionem sanctè et dignè repræsentare, ne fiant profani sacramentorum violatores.

Pudeat conjugatos immoderatos, impudicos, qui tantùm abest ut Christi et Ecclesiæ unionem sanctissimam dignè repræsentent, quin et ipsas bestias suâ brutalitate superent.

Moralis conjugatorum unio, seu conjugalis affectus, moralem Christi cum Ecclesiâ, per charitatem, unionem repræsentat.

Hinc tanto studio hanc cordium unionem et concordiam conjugatis hìc commendat Apostolus.

Hinc ergo discant conjugati discordes se falsarios esse et mendaces; se malè et falsò Christi et Ecclesiæ personas gerere; imò se suis discordiis Christo et Ecclesiæ maximam injuriam ingerere, quasi Christus ipse et Ecclesia forent discordes.

Christi ergo et Ecclesiæ estis opprobrium, ô conjugati discordes et impuri!

De conjugatorum muneribus.

PRIMO. — Uxoris munera expressè docuit Apostolus n. 22, 23, 24, 33.

Mulier subdita sit viro, quasi Christo quem in marito debet honorare; à viro, velut à capite suo dependeat; ipsi confidat quasi tutori et servatori; ipsum diligat quasi nobiliorem sui partem, revereatur tanquam Dominum.

Uxor itaque Christum Dominum aspiciat in suo marito, sicque suam sanctificabit dependentiam, perficiet reverentiam, consummabit fidelitatem.

Recordetur se, suo statu, Ecclesiam Christi repræsentare: sit ergo in hac repræsentatione fidelis et sincera.

Sicut Ecclesia Christum reveretur, Christo in omnibus obedit, Christum amat et colit;

Ita conjux maritum, qui Christi personam gerit in illam, revereatur, ipsi obediat, ipsum diligat et ex amore ipsi serviat, et quæcunque poterit humanitatis et charitatis officia persolvat.

SECUNDO. — Viri conjugati munera expressit D. Paulus n. 25, 26, 27, 28, 29, 33.

His versibus maritos docet primò, amorem Christi erga Ecclesiam, sponsam suam, exemplar et regulam esse amoris quem maritus uxori suæ debet.

Diligat ergo uxorem suam vir christianus, *sicut Christus Ecclesiam.* n. 25.

Secundò, docet maritalis in uxorem amoris mensuram, esse semetipsum, si necessitas foret, morti pro ea tradère, *sicut Christus se ipsum tradidit pro Ecclesia.* n. 25.

Tertiò, docet maritalis amoris in uxorem, finem proximum esse suæ conjugis sanctificationem atque perfectionem.

Sicut *Christus Ecclesiam dilexit ut eam sanctificaret;* ita vir uxorem diligat ut illam sanctificet, n. 26.

Quartò, docet ejusdem amoris finem ultimum esse, suæ conjugis futuram cum Deo unionem æternam.

Sicut Christus Ecclesiam sanctificavit, *ut eam exhiberet sibi sponsam immaculatam,* n. 27;

Ita vir conjugem suam, quantùm est in illo, sanctificet, ut eam Deo dignam reddat.

Hinc ergo discat maritus, quàm tener, at quàm purus, quàm vigilans et laboriosus debeat esse suus erga conjugem amor.

Amet tenerè, sed purè, sicut Christus; amet vigilanter et laboriosè; ipsi necessaria provideat et suppeditet, et ipsius infirmitates toleret, ipsi compatiatur; sicut Christus providet Ecclesiæ, etc.

Sic autem provideat et suppeditet necessaria, ut luxui non indulgeat; sic

invigilet ipsi, ut eam non contristet; sic regat et imperet, ut non cogat; sic amet, ut non æmuletur; sic complaceat et compatiatur, ut non aduletur; sic honoret, ut non extollat et inflet; illi sit totus, ut non sit servus, sed sponsus: auctoritatem ab amore non separet; nec amorem ab auctoritate; sicut in Christo auctoritas et amor in Ecclesiam sunt inseparabiles.

Quò autem major est viri in conjugem auctoritas, utpote auctoritatis Christi in Ecclesiam emanatio et participatio, eò sanctiùs illà utatur; ipsâ nunquam abutatur.

Felix connubium, in quo maritus Christum Dominum semper cogitat ut imitetur, faciens erga sponsam quod Christus erga Ecclesiam: uxor verò Ecclesiam semper habet in mente, ut viro suo sit subdita, sic ut Ecclesia Christo!

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 5, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Ab Apostolo discamus omnes charitatem verè christianam.

Christianus, quia Dei filius, Dei patris sui charitatem debet imitari: sicut ergo Deus totus et semper charitas est; ita Christianus, divinæ charitatis particeps, in charitate semper ambulet et ab ea nunquam deficiat: fratres suos semper diligat, n. 1.

Christianus, quia Christi membrum et quasi Christus alter, Christi charitatem debet imitari, fratres suos debet diligere sicut Christus dilexit nos: sicut ergo Christus ita nos dilexit, ut semetipsum Deo pro nobis obtulerit ad mortem; sic Christianus fratres suos ita diligat, ut et pro eis, si opus sit, vitam impendat.

Hæc duo: Dei charitas, Christi charitas, sunt meæ charitatis exemplaria; nec minora mihi præbet Apostolus imitanda.

O Deus charitas! tu te cordi meo imprime: da mihi charitatem; illam novi, illam desidero: utinam et tandem habeam!

O Christi charitas! tuis ardoribus ure cor meum, da mihi sic diligere, ut ad tui exemplum paratus sim sanguinem pro fratribus fundere!

Secundo. — Ab eodem Apostolo discamus quanta debeat esse nostra puritas.

Christianus, quia Christi membrum Christique corpus, sit mundus totus, corde, corpore, ore, mente.

Cor sit ab omni avaritia mundum, corpus ab omni impudicitia, lingua ab omni verbo obsceno, mens ab impura cogitatione: *Fornicatio, omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis.* De talibus impuritatibus nec cogitate, nec loquimini, ut sitis toti puri, sicut decet sanctos.

Heu! quantùm ab hac omnimoda puritate disto!

Da, ô Deus! recordari semper cujus capitis sum membrum, ut omnem, vel minimam oris et mentis impuritatem horream, omnimodæ semper studeam puritati; simque tandem omninò purus mente, corde, ore, opere, n. 3.

Tertio. — Et ab eodem Apostolo discat omnis quidem Christianus, at præsertim omnis religiosus, omnisque sacerdos, Deo specialiter consecratus, quantum sit illis malum, si verba scurrilia, ad rem non pertinentia, proferant, n. 4.

Per Baptismum Deo consecratus es et Spiritu sancto sigillatus; per vota religionis et per Ordines sacros, specialissimè et totus Deo devotus; verba tamen scurrilia, turpia profers!

Heu! sicut alter Balthasar, vasa Deo sacra usibus profanis impendis, horrendumque quoddam sacrilegium committis!

Heu! quot hujusmodi sacrilegia committuntur! *Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris, Domine.* Da in posterum sanctè vivere, piè loqui.

Quarto. — Et ab Apostolo nostro tria aut quatuor ad omnes Christianos pertinentia discamus:

Nomen nostrum, regulam nostram, munus nostrum, prævaricationum nostrarum reparationem.

Nomen Christiani, *lux in Domino, filius lucis*, n. 8, seu Christi, *qui lux est mundi.*

Regula Christiani, quod beneplacitum Deo, voluntas Dei, n. 10.

Munus Christiani, filii lucis; lucere, suàque luce alios illuminare, instruere, arguere, n. 13.

Ad hæc tria attendat unusquisque; et in se reflexus, videat quomodo nomini suo respondet; an reverà sit lux suâ doctrinâ, suis exemplis? an verò titio fumans?

Quomodo regulam suam adimplet? An studeat Dei voluntati cognoscendæ et faciendæ? an ad illam omnia sua referat?

Quomodo suo munere fungitur? an suâ luce illuminat, instruit, arguit? an verò suo fumo obscurat, suoque fetore scandalizat?

Ad præteriti reparationem, ab Apostolo discamus et quartum, quomodo redimendum tempus, n. 16. Vide observ. moral.

Quinto. — Conjugati discant christiani matrimonii sanctitatem; discant et sua munera.

Hæc autem videantur exposita in fine capitis, immediatè ante hoc corollarium.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

Versibus 1, 2, 3, jubet ut filii parentibus obediant, juxta Dei præceptum.

℣. 4. Parentes monet ut in filiorum suorum educatione, nimiam vitent severitatem quæ exacerbet, et nimiam indulgentiam quæ toleret omnia; sed eos instruant et corrigant juxta doctrinam Domini.

℣. 5. Servis præcipit ut dominis obediant cum reverentia et sinceritate, sicut ipsi Christo Domino. ℣. 6. Ideoque non in præsentia tantùm, sed ubique et semper. ℣. 7. Cum benevolentia et affectu, scientes quòd in hoc ministerio voluntatem Dei faciunt, à quo mercedem recipient æternam, ℣. 8.

℣. 9. Dominos hortatur ut erga servos suos sese humanè, benignè et benevolè gerant, scientes quòd communem cum eis Dominum et judicem habent, qui non personas respicit, sed merita.

His omnium partium familiæ sic compositis, attendens Apostolus quanta et quàm periculosa sit nobis lucta cum dæmonibus, omnes Ephesios alloquens ℣. 10, hortatur ut in Domino sint fortes, in ejusque potentia confidant, et ℣. 11, induant armaturam Dei.

℣. 12. Exaggerat hostium nostrorum potentiam et calliditatem : hincque ℣. 13 concludit necessitatem assumendæ hujus armaturæ, quam per partes exponit. ℣. 14, 15, 16, 17. Balteus vester sit veritas, lorica sit justitia, ocreæ præparatio animi, scutum fides, galea spes, gladius verbum Dei.

℣. 18. Sic armatos hortatur ad assiduam orationem pro omnibus, et ℣. 19 pro se Paulo, Christi vincto, ut liberè et audacter annuntiet Evangelium, ℣. 20.

℣. 21. Mittit Tychicum ad eorum consolationem; denique pacis et gratiæ apprecatione claudit Epistolam.

CAPUT SEXTUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. FILII, obedite parentibus vestris, in Domino : hoc enim justum est.	FILII, obedite parentibus vestris, secundùm Dominum, seu conformiter legi divinæ, in omnibus quæ divino cultui et pietati non repugnant : hoc enim est justum.
2. Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione;	Ad hanc obedientiam obligat Dei præceptum : Honora patrem tuum, etc., et invitat promissio huic præcepto adjuncta : est enim primum præceptum cui propria et specialis addita est promissio,

CAP. VI. 1. *Filii, obedite parentibus... in Domino. In Domino*, jungi debet verbo, *obedite.*

Postquam enim dixit generaliter, cap. 5, n. 21. *Subjecti estote invicem in timore Christi*, tres deinde subjectionis species explicat; scilicet, uxoris marito, filiorum parentibus, servorum dominis; et de unaquaque subjectione dicit verbis æquivalentibus, *in Domino*, ut indicet modum sanctificandi subjectiones.

In Domino, id est, propter Dominum, ob amorem et reverentiam Domini Patris cœlestis, quem in parentibus revereri debetis.

Hoc enim justum est.

Fundat hanc obligationem, primò, in jure naturali, quasi diceret : Quid æquius quàm ut obedias eis per quos vitam recepisti et quibus par nunquam poteris reddere?

Hanc subjectionem exigit quidem ipsa naturalis æquitas; sed ut sit verè pia, et christiana, et supernaturalis, hæc filiorum obedientia subordinetur Deo Patri cœlesti, et ad Patrem referatur æternum.

Consideret ergo filius Deum in parentibus suis, cujus imaginem gerunt et personam, et sub hoc respectu ipsos colat et revereatur *in Domino*, et propter Dominum.

2. *Honora patrem tuum....*

Secundò, hanc filiorum obligationem obediendi parentibus fundat in lege Dei illam præcipientis.

Tertiò, in promissione huic præcepto adjuncta.

Quod est mandatum primum in promissione, seu cum promissione, seu cui adjuncta est promissio specialis et propria, nimirum longævæ vitæ.

Hujus promissionis sapientiam miraberis, si spectes quod Deus loquatur pueris et adolescentibus cœlestia et æterna nondum concipientibus : ideoque promittit illis quod omnis homo naturaliter appetit statim ac aliquâ ratione utitur, diu scilicet et feliciter vivere.

Ejusdem promissionis æquitatem miraberis, si consideres quod D. Thomas docet in opusculis; filii, inquit, obtinent vitam à parentibus, sicut milites feudum obtinent à rege; sicut ergo milites feudi conservationem merentur quandiu regi homagium præstant; ita filii merentur vitæ conservationem quandiu parentes honorant : è contrà, sicut milites regi rebelles feudo spoliantur; ita filii parentibus rebelles vitâ privari merentur.

Scilicet, ut feliciter et diu vivas.

3. Ut bene sit tibi et sis longævus super terram.

Et vos, parentes, cavete ne filios vestros, nimiâ severitate, minis, aut verberibus exacerbetis : sed studete ut illos educetis, tum instructionibus, tum correptionibus moderatis, christianis et conformiter ad Christi Domini doctrinam.

4. Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros; sed educate illos in disciplina et correptione Domini.

Hæc autem longævæ vitæ promissio non est absoluta, quasi Deus, tali parentum honore, obligetur ad dandam longam vitam; sed tantùm spem dat longævæ vitæ filiis obedientibus.

Honora patrem... ut sis longævus... id est, si honores parentes, est quòd speres longævitatem.

Quòd si longævitatem tibi Deus non det, meliora dabit, cœlestia scilicet et æterna.

Temporalia Judæis promissa, figurabant spiritualia Christianis promissa : terra Chanaan erat figura regni cœlestis : sic longævitas vitæ figura erat æternæ vitæ.

3. *Ut bene tibi sit...*

Ut non disignat præcepti servandi finem, sed effectum præcepti servati.

4. *Et vos, patres... sed educate...* Vide paraphrasim; *in disciplina*. Gr. ἐν παιδεία.

Παιδεία significat tam instructionem quàm castigationem, seu tam instructionem per verba, quàm per pœnas.

Et correptione. Gr. ἐν νουθεσία.

Νουθεσία ad verbum est, in animo positio, seu instructio quæ in alterius mente ponitur.

Est autem ambigua vox, significans, secundùm D. Hieronymum, admonitionem; secundùm alios, correptionem, objurgationem.

His itaque verbis docet Apostolus quòd parentes debeant filios instruere et corrigere.

Addendo autem *in correptione Domini*, docet quòd correctio debet esse moderata, christiana, secundùm Christi Domini doctrinam : *Discite à me quia mitis sum...*

Duo sunt parentum vitia in filiorum educatione. Primum, nimia severitas, quæ exacerbat. Secundum, nimia indulgentia, quæ tolerat omnia.

Utrumque vitabunt, si primò instruant, deinde corrigant : cum hoc discrimine, quòd instructio debet esse multa, correctio moderata.

Instructio sit omnium fidei articulorum et vitæ christianæ officiorum.

Correctio, seu punitio sit præcipuarum culparum.

Instruant non severè, non minis, non clamoribus : sed rationabiliter, sensum et rationem illis paulatim aperiendo, et veritates in illorum mentibus ponendo, ipsisque rationes manifestando propter quas hæc fugienda sunt, illa verò facienda.

Puniant non irati, non passionum impetu rapti, sed tranquilli, rationabiles et moderati, postquam illos de reatu convicerunt, illisque rationem dederunt ob quam pœnâ et correptione digni sunt et puniuntur.

Hoc est in Domino instruere et corripere.

Primùm, fieri debet instructio per verba; deinde per pœnas : verba sint frequentia; pœnæ raræ, adhibendæ tamen statim ac liciti et illiciti cognitionem habent filii.

5. Servi, obedite dominis carnalibus	Servi, obedite dominis qui corporibus vestris dominantur,
cum timore	Cum timore, id est, eos reveremini,
et tremore,	Et ad illorum jussa tremite, ea sollicitè exsequentes,
in simplicitate cordis vestri,	Idque recto et simplici corde,
sicut Christo :	Sicut Christo Domino, quem vobis repræsentant.
6. Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes; sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo.	Non solùm in præsentia, quasi hominibus tantùm placere studentes; sed, ut servi Christi, voluntatem Dei facite sincerè et ex animo.
7. Cum bona voluntate servientes sicut Domino et non hominibus,	Cum benevolentia servientes ipsis, non sicut hominibus, sed sicut Christo Domino, qui id à vobis exigit et qui præmium dabit.
8. Scientes quoniam unusquisque, quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino, sive servus, sive liber.	Cùm sciatis unumquemque, quod fecerit bonum, reportaturum à Domino, sive sit servus, sive liber : hæc quippe discrimina Deus non respicit in judicio.

5. *Servi, obedite dominis carnalibus.* Gr. secundùm carnem, id est, qui dominium habent in carnem vestram, seu in corpora vestra.

Obedite cum timore, non tantùm reverentiali, quo et uxor marito, et filii parentibus debent obedire; sed et tremebundo, seu qui in quemdam corporis tremorem exeat : corporis gestus interiorem ostendat reverentiam.

In simplicitate cordis vestri, id est, idque non apparenter tantùm, sed recto et simplici corde, Christum Dominum, in dominis vestris repræsentatum, reverentes.

6. *Non ad oculum servientes.*

Gr. non secundùm ocularem servitutem.

Οφθαλμοδουλεία, ocularis servitus.

Id est, non tantùm in præsentia, seu sub oculis dominorum, sicut faciunt qui hominibus tantùm placere student.

Ἀνθρωπάρεσκοι, *hominibus placentes.*

7. *Cum bona voluntate.* Gr. cum benevolentia. *Sicut Christo Domino :* id repetit et inculcat ut Christum Dominum in suis dominis aspiciant, eisque propter Christum Dominum, id jubentem, obediant.

8. *Scientes quoniam.... scientes* per fidem quòd si propter eum dominis vestris obedieritis, ab eo præmium æternum reportabitis.

Observationes morales. — Nota primò quòd hæc Apostolus loquitur non servis, quales nunc sunt apud Christianos, sed mancipiis, quales tunc erant multi, qui convertebantur ad Christum Dominum, vel cum dominis suis, vel sine illis.

Si autem à mancipiis hanc requirit sanctitatem, quantò magis ab ingenuis !

Hinc ergo, nota secundò christianæ servitutis conditiones :

Servus obediat Domino suo, illumque revereatur, sicut Christum Dominum.

9. Et vos domini, eadem facite illis, remittentes minas; scientes quia et illorum et vester Dominus est in cœlis: et personarum acceptio non est apud eum.

Et vos, domini, vicissim paria, proportionaliter, facite servis vestris, id est, humanè, benignè, et benevolè vos gerite erga illos, scientes quòd communem Dominum et judicem habetis in cœlo, qui non personas respicit, sed merita.

10. De cætero, fratres, confortamini in Domino et in potentia virtutis ejus.

De cætero, fratres mei, fortes estote, vires et animos sumite in Domino nostro Jesu Christo, et in potenti virtute ejus.

Sincerè et ex animo; non apparenter tantùm; non metu pœnæ; sed ex benevolentià.

Non tantùm in oculis et in illius conspectu, sed ubique et semper, sive videat, sive non videat.

Non quasi hominis gratiam aucupari velit, sed ut Deo placeat, cujus se servum agnoscit, cujusque voluntatem facit in hoc suo ministerio : à quo solo, utpote supremo Domino et judice, præmium exspectat, sciens quòd Deus hominis personam non respicit, sed opus; et quod, quicunque bonum fecerit, mercedem habebit.

Hujus ergo mercedis æternæ, quæ Deus ipse est, memor servus, homini fideliter serviat quasi Deo, cujus personam et auctoritatem repræsentat.

9. *Et vos, domini, eadem* (proportionaliter), id est, illis imperate humanè, benignè, benevolè, etc.

Scientes quia et illorum... Gr. scientes quia et vester illorum Dominus est, id est,

Scientes quod vos ipsi, licèt domini, superiorem tamen et Dominum habetis in cœlo, qui et vos, nullo dignitatum habito respectu, judicabit.

Observatio moralis. — Hinc discat herus christianus qualis erga suos domesticos esse debeat, non superbire, non imperiosè in illos agere; sed sese mitem et benignum, benevolum, eis exhibere :

Quippe qui servorum suorum frater est in Christo, ejusdem corporis membrum, ejusdem Domini conservus.

Domini, inquam, apud quem non est personarum acceptio; sed qui unumquemque judicabit secundùm merita; qui à dominis exigit dominii sui et in servos tyrannidis rationem : quique talem se dominis duris et immisericordibus exhibebit, quales illi erga subditos suos fuerunt.

10. *De cætero, fratres...* postquam instruxit speciatim conjugatos, parentes et filios, dominos et servos, epistolam finiturus, redit ad generalem fidelium instructionem, eosque omnes, ut Christi milites considerans, hortatur ad pugnam.

Et quia militi duo sunt necessaria, scilicet animus et arma, hinc primò, hortatur ut sint fortes : secundò, ad arma capienda excitat.

Confortamini in Domino.

Hinc discamus unde nobis auxilium quærendum : scilicet, *in Domino* et in *omnipotenti virtute ejus :*

Dominus mihi adjutor, non timebo.

Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Dominus noster Jesus Christus suâ potenti gratiâ adest nobis; fortes itaque et generosi simus : tali duce et propugnatore vincemus.

11. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversùs insidias diaboli.	Induite vos plenam et universam armaturam Dei, quâ à capite ad talos usque armati, possitis resistere insidiosis et astutis diaboli insultibus, illosque irritos reddere.
12. Quoniam non est nobis colluctatio adversùs carnem et sanguinem;	Quoniam colluctatio nostra non est contra homines, carne et sanguine constantes, et consequenter infirmos;
sed adversùs principes et potestates,	Sed contra spiritus potentissimos, scilicet contra principatus, contra potestates,
adversùs mundi rectores tenebrarum harum,	Contra dæmones illos, qui in hoc tenebricoso mundo dominantur;

Confortari ergo in Domino, est vires sumere fide et spe in gratiam, opem et auxilium Domini.

11. *Induite vos armaturam Dei.*

Gr. πανοπλίαν, universam armaturam, seu universum armorum apparatum quem Deus suis militibus subministrat.

Hæc arma sigillatim exponit, n. 14, 15, etc.

Adversùs insidias diaboli :

Quasi diceret : Callidissimum habemus hostem; nobis itaque necessaria est armorum universitas; ne quis sit in nobis vulneri locus, hincque mortem inferat.

Astutias diaboli vide apud Cornelium à Lapide hìc : ibid. vide vincendi modum.

12. *Quoniam nobis non est colluctatio...*

Tot verba, tot rationes, ob quas et vigilare debemus et semper et universaliter esse armati.

Nostra pugna non est contra homines, qui caro sunt et sanguis, et ideo fragiles et infirmi : seu hostes nostri non sunt homines corporei, fragiles et infirmi; sed spiritus subtilissimi, robustissimi, nequissimi : *iique principes, potestates.....*

Nostra pugna contra diabolum esse dicitur, non adversùs carnem, non quòd non sit etiam nobis pugnandum carne et mundo; sed quia caro et mundus sint quasi instrumenta et arma quibus nos impugnat diabolus; sicque hostis noster propriè diabolus est.

Adversùs principes.... eadem graduum nomina de dæmonibus usurpantur quæ de angelis, quia ex omnibus ordinibus aliqui cum Lucifero ceciderunt :

Mundi rectores... Gr. κοσμοκράτορας, id est, mundi dominos, mundi potentes.

Tertull. ad Marc. 5, mundi tenentes.

Dictio nova et quam D. Hieronymus putat à D. Paulo primùm fictam.

Tenebrarum harum. Hic genitivus meliùs cohæret cum composita dictione græca κοσμοκράτορας. Syrus traduxit, possessores mundi hujus tenebrosi.

Per mundum autem tenebrosum intellige impios, infideles, idololatras, quorum tunc plenus erat mundus, et in quibus dominabatur dæmon, tanquam fortis armatus.

Sancti sunt filii lucis et lux, ut dictum est suprà, cap. 5, n. 11; infideles, impii, sunt tenebræ et filii tenebrarum : et quia tunc plerique tales erant, hinc dæmon dicitur *princeps hujus mundi, rector tenebrarum harum*, id est, hominum infidelium.

Contra spirituales nequitias, seu spiritus nebulones et nequam,

Qui in hoc aere degunt.

Cùm tales habeatis hostes, propterea assumite universam armaturam Dei, ut illà induti, possitis illæsi resistere in periculoso' tentationis die; et per omnia, et in omnibus perfecti, seu perfectè armati, stare et vincere.

State ergo in prælio circumcincti veritate tanquam balteo, et justitiam induti quasi loricam.

contra spiritualia nequitiæ,

in cœlestibus.

13. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo et in omnibus perfecti stare.

14. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti loricam justitiæ.

Contra spiritualia nequitiæ, id est, spirituales nequitias, seu spiritus nequam.

In cœlestibus. Syr. qui sub cœlo sunt.

Hinc ergo collige necessitatem vigilandi et universa arma Dei assumendi.

Si enim quæras hostis nostri naturam, spiritus est invisibilis : si numerum, *legio mihi nomen est,* ait unus ex illis : si indolem, nequissimus est et malitiosissimus : si fraudem et astutias, est versutissimus : si potestatem, est mundi dominus, rector et princeps tenebrarum : si odium et inimicitiam, est irreconciliabilis, semper rabidus, semper ubique quærens omni modo mortem et perniciem nostram.

Hinc D. Joan. Chrysostomus : Dic, quæso, quomodo delicīaris? quomodo inermis vincere poteris?

13. *Propterea accipite.* Gr. propter hoc, etc.

In die malo, id est, in die tentationis, in die mortis.

Tota vita, dies malus; quia pugna continua : *Militia est vita hominis*... at præcipuè dies mortis, ubi lucta à qua pendet æternitas : ut in hac die vincamus, omni die stemus adversùs diabolum eique resistamus; sicque ob consuetudinem facilè resistemus in fine vitæ.

Et in omnibus perfecti.... perfectè armati. Gr. et omnia conficientes, state: seu postquam omnia perfeceritis, *state.*

Syr. cùmque in omnibus instructi fueritis, stetis. *Stare*, resistere, vincere.

14. *State ergo succincti lumbos...* enumerat et per partes exponit panopliam hominis christiani, cujus prima pars est balteus.

Syr. state igitur et accingite lumbos vestros veritate.

Veritas, id est, bona fides, veracitas, sinceritas atque fidelitas in promissis, sit vester balteus militaris.

Alludit D. Paulus ad Isai. 11, n. 17, ubi dicitur de Christo. *Et fides*, secundùm Septuaginta : *Et veritas erit cinctorium renum ejus.*

Et non immeritò bona fides, fidelitas in promissis, balteo comparatur: astringit enim hominem suis verbis, suisque promissis, sicut balteus circumcingit et astringit corpus militis.

Estote ergo Christo fideles, et fidelitas in servando jurejurando quod ei, ut vestro duci, dedistis in Baptismo, sit vester balteus, qui vos ejus milites ostendat.

Et induti loricam justitiæ, id est, justitia et sanctitas operum sit vestra lorica, justitia scilicet ex fide, *per dilectionem operante.*

Meritò etiam justitia ex fide per charitatem operante comparatur loricæ: quia cor armat, animat, roborat, perfectà in Deum fiduciâ : cor quasi tegit

15. Et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis.

Et ocreæ vestræ sint animi vestri præparatio ad Evangelium, tum moribus exprimendum, tum verbis annuntiandum et propugnandum.

16. In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.

In omnibus tentationibus sumite scutum fidei : hoc quippe clypeo omnia hostis vestri, licèt versutissimi, jacula, licèt ignita, et velut ignis penetrantia, repelletis et extinguetis.

17. Et galeam salutis assumite, et gladium spiritûs, (quod est verbum Dei)

Et spes de salute æterna, ex Christi meritis concepta, sit vobis quasi galea; et verbum Dei sit gladius vester.

---

et tutum contra tentationes reddit ob consuetudinem bene agendi et malum fugiendi.

15. *Et calceati pedes in præparatione...* quasi diceret, et alacres et prompti, semperque parati, et ad ambulandum in viam Evangelii, et ad illud infidelibus annuntiandum; et ad illud contra hæreticos, simonianos et gnosticos propugnandum.

Alloquitur Ephesios, in doctrina evangelica perfectos, et qui alios docere et arguere possint.

Meritò etiam hæc alacritas et promptitudo, seu fervor comparatur ocreis; quia sicut qui nudis incedit pedibus, timidè et ægrè incedit in locis arduis; qui autem calceatus, seu ocreatus, incedit audacter per ardua quæque : ita tepidi omnia timent; fervidi autem ad omnia sunt semper parati.

16. *In omnibus.* Alii vertunt, *super omnia*, sicque sensus est : ante omnia, et præcipuè *sumite scutum fidei, etc.*

Sed meliùs cum nostro interprete. *In omnibus*, supple, tentationibus, *sumite scutum fidei.*

Quasi diceret : Fides vestra sit firma, constans et solida; hâc fide omnia diaboli tela, licèt ignita, non modò repelletis, sed *et exstinguetis.*

Idem nos docuit D. Petrus primæ 5 : *Cui resistite fortes in fide.* Idem et D. Joan. *Fides vincit mundum.* Joan. primæ 4.

Ignita tela diaboli, sunt libidines omnes, quæ concupiscentiam accendunt.

17. *Et galeam salutis.* Gr. salutaris, id est, Christi, ait D. Hieronymus.

D. Paulus primæ Thess. 5, n. 8, explicat quæ sit illa galea, *induti galeam, pem salutis.*

Itaque spes in Christum, qui est caput nostrum, sit galea nostra.

Et gladium spiritûs...

Verbum Dei est gladius, quia intima penetrat, hocque possumus uti, tum ad nostram defensionem, tum ad hostis impugnationem.

Hoc gladio, Christus dæmonem jugulavit in deserto; eodem Christianus, potenti Dei gratiâ adjutus, ipsum quoque jugulabit.

Hominis itaque christiani panoplia hæc est :

Ipsius galea est spes in Christum.

Lorica, seu thorax, est justitia, sanctitas, opera sancta.

Balteus, veritas, bona fides, fidelitas in servandis Deo promissis.

Ocreæ, præparatio animi ad Evangelium exsequendum, annuntiandum, propugnandum.

Dextera gladium, id est, verbum Dei tenet : sinistra, scutum fidei.

Sic à capite ad talos armati, Deum assiduè invocate, corde et animo, omnimodâ oratione et cum omni instantia; et ad hoc ipsum, seu ut in spiritu oretis instanter omni tempore, vigilate cum magna sedulitate et perseverantia, orantes, non pro vobis tantùm, sed et pro Christianis omnibus.

18. Per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore, in spiritu, et in ipso vigilantes in omni instantia et obsecratione pro omnibus sanctis.

Et pro me speciatim, ut dum est occasio evangelizandi, et loqui voluero, det Deus verba, quibus liberè et intrepidè notum faciam arcanum Evangelii.

19. Et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Evangelii;

Cujus Evangelii gratiâ, legatione apostolicâ etiam nunc, licèt in vinculis, fungor : orate igitur ut detur mihi, prout oportet, illud audacter et liberè prædicare.

20. Pro quo legatione fungor in catena; ita ut in ipso audeam, prout oportet, me loqui.

Quantùm autem ad ea quæ ad me spectant, quomodo res meæ habeant, et quid faciam : hæc omnia Tychicus, noster charissimus frater et fidelis Christi minister, nota faciet vobis.

21. Ut autem et vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam; omnia nota vobis faciet Tychicus, charissimus frater et fidelis minister in Domino;

---

18. *Per omnem orationem*, à capite ad talos sic armatos, docet nunc à quo debeant in prælio auxilium petere, et unde exspectanda victoria.

Hostis noster nequissimus, versutissimus, semper, ubique, omni modo, nostram quærit perniciem, ut dictum est, n. 11.

Hinc omni tempore, in omni loco, omni modo, mentaliter, vocaliter, etc., debemus orare, *in spiritu et veritate*, corde verè religioso, et in Deum pio, verè humili et reverenti.

Vigilantes in hoc ipsum, ut cor sit verè pium et religiosum, non distractum et non tepidum.

Instanter, cum fervore et perseverantia.

Charitate purâ, universali : pro omnibus sanctis militantibus : pro tota Ecclesia militante; in communione sanctorum, per Jesum Christum, Sanctum sanctorum, totiusque Ecclesiæ caput.

19. *Et pro me*. Ecce, inquit Grotius (quem cito contra Calvinistas), quanti Paulus preces piorum fecit : cum ille, tantæ apud Deum gratiæ, speret se aliorum precibus posse adjuvari; et nos æstimabimus Pauli cum Christo regnantis preces nihil nobis prodesse! hæc omnia Grotius, hic.

Et pro me, orandum præcipuè et particulariter pro prælatis, pastoribus, Apostolis et concionatoribus, omnibusque Ecclesiæ ministris, ut Deus ipse illorum os aperiat, non ambitio, non avaritia, etc. det illis verba, sensus, modos, subditorum et auditorum saluti congruos.

Det illis sanctam verum dicendi libertatem et fiduciam : legationis pro Christo munus dignè adimpleant; idque *in ipso*, in Christi spiritu.

20. *Pro quo legatione*. Syr. cujus legatione fungor in catenis, ut cum fiducia eloquar illud, prout oportet eloqui.

21. *Ut autem et vos...*

Hinc colligitur hanc epistolam per Tychicum latam.

22. Quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoletur corda vestra.

Illum ad hoc ipsum misi vobis, ut cognoscatis quis sit rerum nostrarum status, et vos consoletur.

23. Pax fratribus, et charitas cum fide à Deo Patre, et Domino Jesu Christo.

Pax sit christianis fratribus, et charitas cum fide augeatur in illis à Deo Patre, et à Domino Jesu Christo.

24. Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione. Amen.

Gratia sit cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum purè et sanctè. Amen.

---

22. *Quem misi... et consoletur corda vestra*, ob meam catenam tristia et sollicita.

23. *Pax fratribus.....* pax et concordia sit et augeatur fratribus.

Et charitas fraterna, pacis principium.

Cum fide, charitatis fundamento.

A Deo Patre, à quo omne bonum perfectum.

Et Domino nostro Jesu Christo, nostro mediatore et causâ meritoriâ.

24. *Gratia cum omnibus.... qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum, in incorruptione;* absque corruptione, ait Syrus.

Id est, purè, sanctè, incorruptibiliter : seu, ita ut ejus amor non corrumpatur adulterino amore seculi.

Seu, qui ita Christum Dominum diligunt, ut se immaculatos servent ab hoc seculo.

Itaque qui sic diligunt Dominum Jesum, ut et ejus præcepta servent.

Da mihi, ô Deus! hujus benedictionis esse participem; ita te diligam, ut et ex amore tibi serviam. Amen. Gr. habent : ad Ephesios scripta est à Roma per Tychicum. Syr. epistola ad Ephesios scripta è Roma, et missa per Tychicum. Similiter et arabica versio.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 6, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Ex n. primo discant filii modum sanctè obediendi parentibus, cœlestem scilicet Patrem in illis considerando.

Secundo. — Ex n. 3, discant parentes modum filios suos sanctè educandi, illos scilicet instruant et corrigant; instruant, inquam, multùm : corrigant autem moderatè, et utrumque rationabiliter. Vide n. 3 et 4.

Tertio. — Ex n. 5, 6, 7, 8, discant servi modum christianè serviendi. Hos versus lege in commentario.

Ex n. 9, discant heri modum sanctè domesticis suis imperandi.

Quarto. — Ex reliquo capite discant omnes Christiani necessitatem et modum sanctè et feliciter pugnandi contra nostræ salutis hostes.

Quis et qualis iste noster hostis? n. 12.

Quæ et qualis esse debeat armatura nostra? n. 13, 14, etc.

Unde nobis sic armatis auxilium? quomodo illud implorandum? n. 18.

EPISTOLÆ
B. PAULI AD PHILIPPENSES
TRIPLEX EXPOSITIO,
ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

Philippi, urbs Macedoniæ, sic dicta ob Philippum, Alexandri patrem, illius instauratorem.

Divus Paulus in Macedoniam à Deo vocatus illo mirabili modo, de quo Act. 16, ỳ. 9, Philippos primùm adiit, ibique Lydiam purpurariam convertit ad fidem, ibidem ỳ. 13.

Hæc itaque mulier fuit equidem Ecclesiæ Philippensis primitiæ; at primitiæ messis postmodum et citò abundantis futuræ.

Erga divum Paulum, apostolum suum, hæc Ecclesia fuit semper studiosissima; ipsaque sola ex tot Ecclesiis à Paulo fundatis, tam boni magistri necessitatibus providere sollicita, ut ipsemet testatur cap. 4, ỳ. 15 hujus epist.

Cùm audîssent ergo Philippenses quòd Romæ in vinculis detineretur Apostolus, ad eum miserunt cum pecuniis Epaphroditum, tum ut per illum cognoscerent quo loco res essent, tum ut per illum forent ei solatio et ministerio, ait divus Chrysostomus in argumento.

Huic utrique muneri tam sedulò studuit Epaphroditus, ut ægrotârit Romæ, et ad mortem ægrotârit : ubi autem convaluit, illum ad suos remisit Apostolus, hancque ei ad illos deferendam dedit Epistolam, quâ et gratias agit Philippensibus

de ipsorum beneficentia, et eos edocet quo loco sint res suæ.

Cæteris omnibus lætior est hæc Epistola, blandior et alacrior; modò congratulatoria, modò consolatoria, modò exhortatoria.

Congratulatur eis, ob suam ad Evangelium beneficentiam, ob perseverantiam in fide et in bonis operibus, ob constantiam in passionibus.

Consolatur eos ob persecutiones quas propter Christum passi sunt, quod magnum Dei donum est.

Hortatur, modò ut vitam Evangelio dignam ducant, modò ut adversis non frangantur, modò, ut sint unanimes, concordiam pacemque foveant, modò ut Christi humilitatem, charitatem, obedientiam æmulentur, modò ut pseudoapostolis, quos canes vocat, malos operarios, inimicosque crucis Christi, fidem non habeant; denique, ut omnes christianas virtutes sectentur, quibus ut filii lucis, seu quasi stellæ, fulgeant inter paganos.

Scripta fuit Romæ in vinculis, à quibus se liberandum insinuat (id est, in primis suis vinculis : à secundis enim non fuit liberatus, sed in illis martyrio coronatus est, anno Christi (2), et per Epaphroditum, jam sanum, probabiliter perlata.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

PRIMO.

SINGULAREM suum erga Philippenses declarat affectum; pro ipsis Deo gratias agens et Deum orans : gratias agit ob illorum in Evangelium beneficentiam; orat ut illorum charitas magìs ac magìs abundet in scientia, sintque bonis operibus repleti per Christi gratiam, à ỳ. 1 ad 12.

SECUNDO.

Quia scire volunt quæ circa ipsum sunt, docet eos vincula sua ad Evangelii propagationem profuisse; ob illa à multis Christum liberiùs fuisse prædicatum; equidem ab aliquibus minùs sincerè : sed quidquid sit de modo, gaudet de facto, scilicet, quòd annuntietur Christus, à ỳ. 12 ad 20.

TERTIO.

Etsi cupiat dissolvi et esse cum Christo, ad eorum tamen utilitatem, vitam præfert, gloriam differt, et in carne se mansurum affirmat, et ad eos venturum, à ỳ. 20 ad 26.

Interim hortatur ad dignam in Christo conversationem, vitamque Evangelio congruam, et ad patientiam in persecutionibus pro Christo, quæ magna Dei dona sunt, à ỳ. 27 usque in finem.

CAPUT PRIMUM.

PARAPHRASIS.

Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus fidelibus per Christum in Baptismo sanctificatis, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconibus, salutem.

TEXTUS.

1. Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconibus.

Cap. I. 1. ***Paulus et Timotheus.***

Timotheus charus erat Philippensibus, sicut et Philippenses Timotheo valde chari, ut patet ex capite secundo, n. 20 : hinc in salutatione Timothei nomen suo jungit D. Paulus.

Salutat autem Timotheus, non verò scribit, ut patet primo post salutationem versiculo : *Gratias ago*, non agimus.

Servi Jesu Christi...

Apostoli nomen hìc Paulus omittit, tum quia de ejus apostolica auctoritate non dubitabatur apud Philippenses, tum quia titulum sibi et Timotheo communem sumere voluit.

Servi Jesu Christi, non tantùm quia ab ipso redempti; non tantùm quia ipsi credunt et obediunt : sed quia publici sunt ejus Evangelii ministri, ejusque prædicationi et propagationi totaliter addicti.

Servi Jesu Christi :

Hæc verè magna dignitas est ac bonorum caput, servum esse Jesu Christi, et non tantùm dici, ait D. Chrysostomus.

Diceris quidem, vide num sis. Gloriaris de nomine, erubescis de opere. Time quod dixit Christus in Evangelio : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, etc.* Matth. 7. 21.

Omnibus sanctis in Christo Jesu, cum episcopis... Salutat primò omnes Christianos, è quorum numero est etiam clerus; deinde honoris gratiâ clerum distinguit et salutat speciatim : *Cum episcopis.*

Sed cur unius tantùm civitatis fidelibus scribens, dicit, *cum episcopis?* num in una civitate plures sunt episcopi?

Nota litteralis. — Equidem unius civitatis unus erat episcopus, sed unius regionis multi erant Episcopi; quidni autem Apostolus omnis regionis illius salutaverit episcopos, cùm probabile sit hanc epistolam sic ad Philippenses missam esse, ut et aliis civitatibus vicinis, quæ suos habebant episcopos, communicaretur.

Itaque de Episcopis propriè dictis intelligi potest hæc salutatio.

Nec in hac opinione incongruum erit quòd divus Paulus presbyteros non nominaverit; quia fortè in illis civitatibus, ob paucitatem fidelium, soli episcopi cum diaconibus omnia præstabant, nec erant illis necessarii presbyteri alii.

Et hoc confirmari potest exemplo divi Gregorii Neocæsar. qui septemdecim tantùm habebat fideles cùm episcopatum suscepit, et qui sanè necessarius non erat alius sacerdos.

2. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.	Gratia et pax vobis sint à Deo Patre nostro, et à Domino Jesu Christo.
3. Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri,	Gratias ago Deo meo quoties mihi recurrit memoria vestri.
4. Semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens,	Et semper, in omnibus meis ad Deum precibus, pro vobis omnibus cum gaudio deprecor.

Communior tamen responsio est quòd episcoporum nomine significentur presbyteri omnes, utpote qui gregis curam et inspectionem habebant.

Reverà tunc episcopus et presbyter erant nomina communia omnibus omninò sacerdotibus; sive majoribus, quos propriè episcopos nominamus, sive minoribus, quos presbyteros : at verò successu temporis, qui primum inter illos locum tenet, per excellentiam dictus est episcopus.

Per episcopos ergo bene cum plerisque potes intelligere presbyteros; et ita intellexit syriaca versio, quæ habet cum presbyteris.

Reverà presbyteri sunt intendentes et inspicientes : ἐπισκοπὴ, *inspectio*; Sed episcopis superintendentibus subditi; comprehenduntur itaque sub episcoporum nomine, sicut subdiaconi sub diaconis.

Omnibus sanctis in Christo Jesu.

Hi omnes, et clerus, et populus christianus sancti sunt et sanctificati per Christum Jesum, Sanctum sanctorum, ipsamque sanctitatem, cui inserti sunt per Baptismum, sicut rami per inoculationem inseruntur arbori.

Observatio moralis. — Christus itaque fons et radix est omnis sanctitatis; ab ipso sanctitatem haurit et sugit quisquis sanctus est.

Nullus à Christo Jesu separatus, potest esse sanctus.

Qui autem Christo plenè inseruntur, ii sancti sunt, et eò magìs sancti, quò pleniùs et perfectiùs Christo uniti.

Hinc disce mente, corde, totâ animâ uniri Christo per fidem, spem, charitatem.

Per orationem continuam ipsius sanctitatem continuè suge, hauri, attrahe.

Unio mentis, cordis, operis cum Christo, totum plenè sanctificat hominem.

2. *Gratia vobis...* Vide paraphrasim.

3 et 4. *Gratias ago Deo meo... deprecationem faciens.*

Multorum illis bonorum conscius erat, ait divus Chrysostomus; hinc pro illis Deum glorificat simul et precatur.

Gratias agit pro præteritis; precatur pro futuris; Deum glorificat ob bona illorum opera, à principio conversionis facta : Deum precatur ut perseverent usque ad diem Christi.

Hinc disce gratias agere pro sanctis initiis et pro bonis operibus factis; at semper pro perseverantia orare : non tam initia spectantur quàm finis in Christiano; non enim qui cœperit, *sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

Quicunque ergo viam virtutis ingressus es, gratias age Deo, illumque glorifica pro præterito : at insta orationi pro futuro; ora ut qui cœpit, perficiat.

Nota quòd Apostolus pro Philippensibus orat cum gaudio, quod sanè magna laus est, magnumque virtutis illorum argumentum.

Propter beneficentiam vestram, quam ex quo credidistis usque nunc, in Evangelium Christi et in Evangelii ministros contulistis.

5. Super communicatione vestra in Evangelio Christi, à prima die usque nunc.

Fidem servaverunt integram, in bonis operibus à prima die perseveraverunt : hinc laudat eos, gaudetque in proposito cordis eorum.

Hinc disce tuâ in fide et in bonis operibus perseverantiâ, sanctis dare lætitiam : si enim ob conversionem peccatoris *gaudium est in cœlo*, quantò majus erit ob perseverantiam illius in bono !

5. *Super communicatione vestra...*

Plerique Latini intelligunt communicationem in Evangelio per fidem; seu quòd Evangelii facti sunt participes, et in eo constanter à prima die perstiterunt.

Nota litteralis.—Sed multa probabiliorem mihi reddunt divi Joannis Chrysostomi et aliorum sententiam, intelligentium communicationem per beneficentiam in Paulum et alios Evangelii ministros, collatam à prima die quâ crediderunt usque nunc, ubi Paulo in vinculis constituto, per Epaphroditum necessaria miserunt Philippenses.

Primò, hoc suadet veritas facti : reverà etenim ipso Paulo teste, cap. 4, n. 15 et sequentibus, sic se res habet; id est, à principio conversionis suæ, Philippenses necessaria Paulo suppeditavêre, et tandem in vinculis ligato, per Epaphroditum munera miserunt, ob quæ, ait n. 18. *Habeo omnia, et abundo, repletus sum, acceptis ab Epaphrodito, quæ misistis.*

Et hæc Philippensium beneficentia est hujus epistolæ occasio et argumentum; scripsit ut gratias ageret.

Secundò, suadet ipsa divi Pauli locutio : confer enim hunc versum c. 1. cum versu 15, cap. 4. et eumdem ubique reperies loquendi modum, cum hoc solo discrimine, quòd in cap. 4. clarius explicat quod dixerat in primo: hìc enim dixit : *Super communicatione vestra;* ibi addit, *communicavit in ratione dati et accepti.*

Tertiò, suadet mos et usus divi Pauli, qui solet subventionem vocare communicationem, in hac epistola cap. 4, n. 14 : *Benefecistis communicantes tribulationi meæ.* n. 15. *Nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti.* Rom. 12. 13. *Necessitatibus sanctorum communicantes.* Hebr. 13. 16. *Beneficentiæ et communionis nolite oblivisci.* Galat. 6. 6. *Communicet is qui cathechizatur, etc.*

Tandem suadet expressio græca, *εἰς τὸ εὐαγγέλιον*, in Evangelium, vel ad Evangelium scilicet prædicandum et propagandum.

Sensus itaque est : glorifico Deum et pro vobis semper cum gaudio precor, non tantùm quòd Evangelio credidistis, non tantùm quòd Evangelium fideliter observâstis, sed eo quòd de aliorum etiam salute solliciti, ubique mihi præsentes estis, ubique vestram operam ac diligentiam unà mecum in Evangelii prædicatione collocâstis : mihi etenim, et aliis Verbi ministris communicâstis, id est, subsidium contulistis ad Evangelium prædicandum et propagandum, nobis vitæ necessaria suppeditando; idque non semel aut iterum, sed continuè, à tempore quo recepistis Evangelium usque nunc, ubi mihi in vinculis constituto per Epaphroditum, vestrum episcopum, necessaria misistis.

Observatio moralis.—Hic concludit D. Chrysostomus : ergo subsidium ferre, hoc est communicatio in Evangelium : ergo si prædicantem foves et adjuvas, illius coronæ communes tibi sunt.

6. Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu.

Confidens quòd Deus, qui tale bonum opus incepit in vobis, illud perficere non cessabit usque ad diem adventûs Domini salvatoris.

7. Sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis, eo quòd habeam vos in corde et in vinculis meis, et in defensione et confirma-

Et jure quidem merito hoc sentio de vobis omnibus, cùm vos in corde habeam amicissimos, et præterea cùm socii sitis gaudii mei, et in vinculis meis, et in defensione et confirmatione Evangelii : et ob

---

Ergo in manu tua est, repositas Apostolo (et cuilibet viro sancto) coronas et mercedes communes tibi facere si illum cures, foveas, sermone, et reipsâ; si consoleris, vitæ necessaria suppeditando, vel in aliquo ministerio illi inserviendo.

Miramini viros sanctos qui in eremo vivunt, qui vitam angelicam ducunt; vel qui in Ecclesiis eadem ac Apostoli, virtutis obeunt munera; doletis quòd longo ab illis intervallo abestis : licet vobis aliquam cùm illis coire societatem, scilicet inserviendo, curando, fovendo.

Et hoc est Dei benignitatis, ut negligentiores et infirmiores, qui duram, asperamque vitæ rationem suscipere non possunt, per aliam viam ad eumdem gradum possint pervenire. Vide D. Chrysostomum ex quo hæc excerpta sunt.

Hinc itaque discant divites in temporalibus, et sæpe in spiritualibus pauperes; discant, inquam, sese sanctorum virtutibus inserere, se Apostolorum meritis vestire, superinduere, illos adjuvando, sustentando, consolando.

Discant et quilibet alii in spiritualibus simul et temporalibus pauperes, se sanctorum meritis et divitiis ditare, ornare, cumulare : illos, eo quo possunt modo, adjuvando; suis precibus et votis sese illis uniendo, et eorum comparticipes exhibendo.

6. *Confidens*, id est, sperans, seu persuasum habens, *hoc ipsum*, scilicet *quia qui cœpit...* id est, quòd Deus, qui tale bonum opus incepit, etc. Vide paraphrasim, *usque in diem Christi*, venientis ad judicium, seu universale, in fine mundi; seu particulare, in fine vitæ.

De hac die, quasi proximâ, semper loquitur Apostolus, ut nos ad eam continuè præparemus. Vide 1. Thessal. cap. 4, n. 14 : quomodo autem de facto sit proxima, vide hujus epist. cap. 4, n. 5.

7. *Sicut est mihi justum....* Vide paraphrasim, *eo quòd habeam vos in corde et in vinculis... socios.*

Duplicem dat rationem cur de illorum in bonis operibus perseverantia confidat.

Primam, *eo quòd habeam vos in corde,* quia vos habeo charissimos, utpote quos in corde gero et præ oculis semper habeo, et propterea hoc perseverantiæ donum vobis ardenter exopto.

Secundam, *et in vinculis...* quia subsidiis Evangello subministratis, facti estis socii. Gr. communicatores, id est, consortes, et ex æquo participes passionum et meritorum meorum, *in vinculis meis*, seu quæ pro Christo patior.

Et in defensione. Gr. apologia, quâ scilicet Evangelium Christi ita propugno, tum publicè, tum privatim, ut et illud ubique stabiliam et confirmem.

hæc duo, perseverantiæ donum vobis vehementer exopto.	tione Evangelii, socios gaudii mei omnes vos esse.
Testis enim Deus est quomodo vos omnes tenerrimè diligam, in ipsis Jesu Christi visceribus.	8. Testis enim mihi est Deus quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi.

Et confirmatione, manifestumque reddam in omni prætorio et omnibus aliis Romæ locis, n. 13.

Spero autem quòd, qui passionum estis socii, eritis et præmii, sicque quòd Dei gratiâ in bonis operibus usque in finem perseverabitis.

Socios gaudii mei. Gr. gratiæ meæ.

Χαρᾶς, *gaudii*, χάριτος, *gratiæ*, propter affinitatem, unum pro altero facilè positum est; utrumque autem verum est : nam gaudium est pro Christo pati : *Ibant Apostoli gaudentes, etc.* Act. 5. et gratia est pro Christo pati : *Vobis donatum est pro Christo pati*, hujus capitis n. 29.

Observatio moralis. — *Socios gaudii mei...* Ergo subsidium viro apostolico subministratum reddit largientem socium, consortem, ex æquo participem omnium apostolici viri meritorum ; sicut Philippenses, per subsidia divo Paulo collata, facti sunt socii meritorum Pauli *in vinculis, in defensione et confirmatione Evangelii.*

Felix itaque dives ille, qui suis liberalitatibus sese sanctorum virtutibus inserit : ipsorum enim virtutibus ditescit.

Similis est ulmo infructuosæ vitem fructibus abundantem portanti. Similitudo est à D. Gregorio, Hom. 20. in Evang.

Etsi proprium fructum ulmus non habet, portare tamen fructum cum vite solet : sic et viri seculares, intra sanctam Ecclesiam, quamvis spiritualium virtutum dona non habeant, dum tamen sanctos viros, donis spiritualibus plenos, suâ largitate sustentant, quid aliud quàm vitem cum botris portant ? etsi ergo fructum ulmus non habet, vitem cum fructibus portans, hæc ipsa efficit, quæ bene sustentat aliena.

8. *Testis enim est mihi Deus quomodo...*

Plura sentit quàm exprimere valeat; imò plùs desiderat quàm possit exsequi in semetipso.

Suum in Philippenses affectum, proprio corde suo non valens exprimere, recurrit ad cor Christi, in illud ingreditur : et in hoc corde existens, hocque Christi corde quasi suo utens, Philippenses diligit Christi corde.

Et quia hoc latet, testem invocat Deum quomodo in Christi visceribus existens, illos omnes Christi corde diligat, illosque omnes in hoc Christi corde cupiat ac vehementer exoptet.

Viscera Christi significant amorem intimum, ardentem et supernaturalem, uno verbo, amorem ipsum quo Christus suos diligit.

Praxis verè christiana. — Hinc disce recursum ad cor Christi ut eo Deum dignè diligas et proximum.

A solo Christi corde Deus dignè diligitur, dignè adoratur, dignè colitur; quia infinita persona : hinc infinitus amor, infinita adoratio, infinitus cultus.

Quidquid in temetipso facias, hoc coram Deo nihil est ; sicut tu ipse, imò et totus mundus coram ipso, tanquam nihilum et inane.

Amor tuus nihil est ; adoratio tua nihil : quid enim nihili reverentia et annihilatio ?

At amor Christi, seu quo Christus Deum diligit, infinitus est, adoratio infinita, cultus infinitus.

9. Et hoc oro, ut charitas vestra magìs ac magìs abundet in scientia et in omni sensu;	Et hoc à Deo deposco vobis, nimirum, ut charitas vestra magìs ac magìs in dies crescat, et supercrescat in scientia et in omni prudentia;
10. Ut probetis potiora, ut sitis sinceri et sine offensa in diem Christi,	Ut dijudicetis quæ meliora sunt et utiliora; ut sitis puri et sinceri, sine ulla errorum admixtione, et ut inoffenso pede pergatis et perseveretis usque in diem Christi gloriosam.
11. Repleti fructu justitiæ per Jesum Christum, in gloriam et laudem Dei.	Repleti copioso bonorum operum proventu, per Jesum Christum, ad Dei gloriam et laudem.
12. Scire autem vos volo,	Velim autem vos scire, fratres, quoniam

Ut ergo dignum quid et proportionatum Deo offeras, recurre ad cor Christi; hoc corde dilige Deum, adora Deum, cole Deum; dignè amabis, dignè adorabis et coles: corde quippe Dei Deum amabis, adorabis et coles.

Ad hoc datus est nobis Filius Dei mediator noster, ut per eum ad Deum accedamus, Deumque colamus.

Ad hoc Christus caput et cor nostrum est, ut nos membra et corpus ejus, per eum dignè Deum diligamus.

In omnibus itaque religionis actibus, recurre ad cor Christi, intra in illud, ipsum tu tibi redde proprium, illoque corde Deum adora, benedic, lauda, etc.

Junge cor tuum cordi Christi; ipsique corde unitus offer Deo cordis Christi adorationes, amorem, omnesque illius cordis actus.

Similiter utere Christi corde ad amorem proximi: eum dilige quomodo diligit Christus; illum desidera in visceribus Christi: Christum diligat ut à Christo diligitur.

9. *Et hoc oro ut charitas vestra magìs*... Gr. ampliùs magìs ac magìs, etc.

Charitas insatiabile bonum est, ait D. Chrysostomus: nullus est hujus boni modus, nulla mensura nusquàm consistit. Hinc orat Apostolus ut *charitas* Philippensium *magìs ac magìs abundet*..... crescat, accrescat, supercrescat, in modum, supra modum.

Oremus et nos pro nobis et pro aliis, ut nostra charitas crescat in scientia; nostra verò scientia crescat in charitate.

Charitas nostra crescat in scientia; ne defectu luminis, in foveam cadamus ipsi, et nobiscum alios præcipites ducamus.

Scientia verò nostra crescat in charitate, ut ædificet et ad Dei gloriam fructus justitiæ in nobis et in aliis ferat abundanter.

10. *Ut probetis potiora*...

Primus talis scientiæ et charitatis effectus est meliora discernere.

Ut sitis sinceri. Secundus, puram ad Deum habere conscientiam: sinceram, nullo errore contaminatam.

Et sine offensa... Tertius, sine offendiculo ambulare *usque in diem Christi*.

11. *Repleti fructu justitiæ*... Quartus, justitiæ fructibus abundare.

In gloriam et laudem Dei. Quintus, Deum continuè glorificare, idque omnes *per Jesum Christum*.

12. *Scire autem vos volo*..

Philippenses Epaphroditum miserant ad Paulum in vinculis ut scirent quo loco res ejus essent, ait D. Chrysostomus: hinc, statim ab initio hujus

quæ mihi acciderunt, Evangelio multùm profuerunt;

fratres, quia quæ circa me sunt, magìs ad profectum venerunt Evangelii.

Ita ut vincula mea celebria facta sint, ad Christi gloriam, in tota Imperatoris aula et in omnibus aliis Romæ locis.

13. Ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo, in omni prætorio et in cæteris omnibus;

Et plures in Domino fratres, felici vinculorum meorum successu roborati, ausi sunt frequentiùs et liberiùs, sine timore, verbum Dei annuntiare.

14. Et plures è fratribus, in Domino confidentes vinculis meis, abundantiùs auderent sine timore verbum Dei loqui.

Equidem aliqui per invidiam in me et contentionem adversùm me, Christum prædicant; quidam autem bene affecti, seu bonâ voluntate.

15. Quidam quidem et propter invidiam et contentionem; quidam autem et propter bonam voluntatem, Christum prædicant.

Quidam, inquam, ex charitate, et in me bene affecti, quia sciunt me à Christo

16. Quidam ex charitate, scientes quoniam in defensio-

---

epistolæ, D. Paulus, ut Philippensibus satisfaciat, ait, *scire autem vos volo, quia quæ circa me sunt*, id est, res meæ, etc.

Vinculis Pauli territi Philippenses timebant ne illis, quasi remotis, Evangelii propagatio retardaretur; hinc ut soletur eos, dicit quòd tantùm abest ut vincula sua Evangelio nocuerint, quinimò profuerunt.

13. *Ita ut vincula mea... in omni prætorio*, id est, toto imperatoris palatio.

Prætor ille dicebatur olim, qui præibat exercitui.

Prætorium propriè tentorium erat imperatoris; et per extensionem dictum est ab aliquibus prætorium, Cæsarum domus, seu palatium.

Itaque sensus est : vincula mea celebria facta sunt ad Christi gloriam in toto Neronis palatio et in omnibus aliis Romæ locis; quippe innotuit ubique quòd Christi causâ, non autem ob aliquod scelus, vinctus essem; hincque aulici et cives romani curiositate ducti inquisierunt quis esset Christus, et quæ Christi doctrina; hincque plures et è domo Cæsaris, et cives romani facti sunt Christiani, ut patet cap. 4, n. 22.

Deus malis hominum voluntatibus utitur ad suam voluntatem faciendam: et quod homines impedimentum putant, sæpe medium est quo Deus ad fines suos utitur.

Mirare ipsius providentiam, tu te totum illi committe : omnia per respectum ad primam causam respice, sciens *quoniam omnia serviunt* illi, ut ait Propheta Regius, et quoniam omnia justo proveniunt ad salutem, ut de se confidit D. Paulus, n. 19.

14. *Et plures è fratribus....* id est, plures christiani fratres vinculorum meorum felici successu animati ac roborati, liberiùs et frequentiùs prædicaverunt Evangelium.

15. *Quidam quidem...* id est, quidam per invidiam gloriæ meæ et per contentionem, præ me in ministerio volentes excellere.

Quippe videntes illi quòd per prædicationem Paulus celebris factus esset in aula et in urbe, invidebant illius gloriæ, eamque sibi arripere contendebant; hocque invidiæ simul et contentionis animo, prædicabant.

16. *Quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii po-*

nem Evangelii positus sum.

17. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincerè, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis.

18. Quid enim? Dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo.

ipso in præconem et propugnatorem Evangelii positum esse :

Quidam autem, contentionis animo, intentione non purâ, Christum prædicant, sed existimantes se vinculis meis novam molestiam excitaturos.

Quid ad me de modo et de intentione, dum annuntietur Christus? quovis modo id fiat, seu vano et perverso prætextu, seu vero et sincero affectu, in hoc quod annuntiatur et gaudeo et gaudebo.

---

situs sum. Ideo adjuvant me, et quod mihi ob vincula non licet, hoc ipsi præstant et solito ardentiùs, ut meo suppleant defectui.

17. *Quidam ex contentione... existimantes pressuram...* id est, existimantes me sibi similem, id est, gloriæ cupidum et alienæ invidum, intendunt mihi quemdam animi mœrorem præ gloriæ suæ splendore causare; hocque animi mœrore ob illorum gloriam concepto, novam putant se vinculis meis molestiam excitaturos, utpote qui, præter carceris afflictionem, internæ etiam invidiæ igne urar ac torquear.

Hunc sensum puto naturalem : multi tamen post D. Chrysostomum, hanc pressuram intelligunt de nova et acriori persecutione quam isti prædicatores in apostolum Paulum intendebant excitare; suis scilicet prædicationibus Neronem exacerbando.

Sed hoc minùs probabile videtur, tum quia fratres erant in Domino, id est, Christiani; tum quia in semetipsos hanc persecutionem priùs excitâssent; tum denique quia sic Apostoli gloriam non minuissent, sed potiùs auxissent gloriâ martyrii.

Observatio moralis.— In his versibus 14, 15, 16, etc., notet apostolicus concionator vitiosos concionandi affectus, ut eos vitet; sanctos autem, ut imitetur.

Caveat ne, sicut illi, concionetur per invidiam alienæ gloriæ; per affectum propriæ gloriæ; per contentionem et studium excellendi præ cæteris; per quemdam malignitatis animum, quo intenditur alicui mœrorem et molestiam excitare.

Sed, sicut apostolus Paulus, zelo charitatis in Deum et proximum prædicet, ut cognoscatur, ametur et colatur Deus; ut salutem æternam consequatur proximus : Jesum Christum unicè quærat, non sua; illum intrepidè prædicet; pro ipso paratus sit omnia libenter sustinere : Christus sit illi in vita et morte lucrum; sicque prædicans speret omnia ad salutem sibi cessura.

18. *Quid enim*, id est, quid mea refert? quid ad me de illorum intentione et de modo? bonus est eventus, licèt intentio mala : gaudeo de facto, non curo de modo : lætor de successu, animum non disquiro.

Sive per occasionem, acquirendæ scilicet gloriæ, invidiæ, mœroris causandi, etc.

Græcè, προφάσει, significat etiam prætextum, speciem, et cùm opponi videatur hic veritati, non malè traducitur, per vanum prætextum et apparentem pietatem.

Scio enim (quidquid intendant illi), hoc mihi cessurum ad spiritualem utilitatem, per auxilium orationum vestrarum et per gratiæ Christi subsidium.

19. Scio enim quia hoc mihi proveniet ad salutem, per vestram orationem, et subministrationem Spiritûs Jesu Christi.

Conformiter intensæ exspectationi meæ, speique firmæ, quam habeo quòd in nullo confundar, sed quòd in omni libertate animi ac fiducia evangelium prædicando, sicut hactenus prædicavi, Christum glorificabo in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem.

20. Secundùm exspectationem et spem meam, quia in nullo confundar : sed in omni fiducia, sicut semper, et nunc magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem.

Etenim, vita mea Christus est (si vivo, Christo vivam), et mors mihi lucrum (si morior, à miseriis liberabor, et ero cum Christo, sicque lucrabor).

21. Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum.

---

19. *Scio enim quia hoc...* id est, illorum invidia, odium quidquid intendant et præstent.

Per vestram orationem et subministrationem... id est, si pro me oraveritis, vestrisque precibus copiosam mihi Spiritûs Christi seu gratiæ, subministrationem impetraveritis.

Ob hanc conditionem ab Apostolo appositam, infer quòd verbum *scio*, fiduciam potiùs quàm veram scientiam significet : idem est ac si diceret, confido.

20. *Secundùm exspectationem et spem meam.* ἀποκαραδοκία, attenta exspectatio. Vide dicta ad Rom. cap. 8. 19.

Aliqui hæc verba jungunt immediatè præcedentibus : scilicet, si pro me oraveritis, etc., quemadmodum exspecto et spero : et illi subaudiunt, *scio quia in nullo confundar.*

Naturaliùs puto, si jungatur cum primis verbis : nimirum, *scio quia hoc mihi proveniet ad salutem*, conformiter exspectationi et firmæ spei, quam habeo *quòd in nullo confundar*; sed quòd in omni libertate animi ac fiducia Evangelium prædicando, sicut-hactenus intrepidè prædicavi, Christum glorificabo in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem.

Si enim vivam, Christum prædicatione et vitâ glorificabo; si moriar, passione et martyrio magnificabo.

21. *Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum*, id est, Christus vita mea est : ideo vivo ut illi serviam : non mihi, sed illi vivo.

Mors pro Christo mihi lucrum maximum est : per illam enim Christo fruar, beatitudine fruar.

Vel, Christus mihi est in vivere et in mori : in vita et in morte lucrum.

Vel, Christus, qui vita mea est, erit et mortis meæ lucrum : illum morte meâ lucrabor.

Hinc intrepidè et cum omni fiducia loquor et ago; nec enim vivere recuso, nec mori timeo.

Hinc, sive per vitam, sive per mortem, Christus glorificabitur in corpore meo : si vivam enim, voce et prædicatione viventis glorificabitur; si moriar pro ipso, glorificabitur passione et martyrio morientis.

Observatio moralis. — Tales et nos omnes Christiani deberemus esse,

22. Quòd si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam ignoro.	Quòd si in hoc mortali corpore vivere fructuosum sit et utile, nescio quid eligam, an vivere? an mori?
23. Coarctor autem è duo-	Me duo simul premunt et coarctant; ex

sic Christo vivere et pro Christo mori; sic Christum in corpore nostro, sive per vitam, sive per mortem glorificare, tum bonis operibus in vita, tum patientiâ et obedientiâ in morbis et in morte.

Per Baptismum *Domini sumus* : sive ergo vivimus, Domino vivamus; sive morimur, Domino et pro Domini gloria moriamur. Rom. 14. 7, 8.

Per Baptismum Deo sacrati sumus : Deum ergo in omni statu, seu vitæ, seu mortis, honoremus : toti in ejus honorem consumamur.

Hoc debeo, hoc vovi; concede, ô Deus misericors! ut hoc adimpleam : sis vita mea; et mors mea sit tui lucrum; vita mea sit tui laus continua; mors mea sit sacrificium, te Regem seculorum et immortalem, vitæ et mortis dominum, te prædicans et honorans.

PRAXIS. — Ut Christus vita tua verè sit, ipsi, juxta dicta in n. 7, ipsi, inquam, unire frequenter et quantùm potes, continuè, mente, corde et opere.

Caput nostrum est, nosque singuli membra ejus : uniaris ergo capiti tuo, ut spiritum influat in te et in opera tua.

Cor nostrum est et totius Ecclesiæ; unire ergo cordi, à quo motum, vitam et inspirationem sumas.

Centrum religionis est, in ipso, cum ipso, et per ipsum Deus colendus : huic religionis centro unire mente, ut Deum verè cognoscas et laudes; unire corde, ut Deum in ipso dignè ames, adores et colas; unire opere, omnia facias in ipso et per ipsum.

Sic Christus erit verè vita tua; sic mors erit tibi verè lucrum : Deum quippe moriens lucraberis, Deo per mortem frueris; post mortem in Christo, cum Christo, et per Christum Deum videbis, amabis, laudabis in æternum.

22. *Quòd si vivere in carne, hic*, (Gr. τοῦτό, hoc) *mihi fructus operis est. Et* (supple ex versu præcedenti *mori lucrum*), *quid eligam* (vivere an mori) *ignoro.*

Proprium est hominis anxii, dubii, perplexi, unum voce exprimere, alterum mente retinere, verbaque sua non verbis tantùm voce prolatis, sed et verbis mente retentis connectere : id facit hic D. Paulus, unum exprimit, *vivere*, aliud cogitat, *mori*; et ex illis duobus ambigit quid eligat.

Itaque, sensus est : si me vivere operæ pretium est; si aliunde mihi lucrum est mori; nescio quid ex alterutro eligam.

Arbitratur D. Chrysostomus quòd vita et mors in Apostoli potestate essent, id est, seu vivere et proximorum saluti laborare; seu mori et per mortem æternâ gloriâ frui; et nescit quid eligat.

Ecce quanti facit animarum salutem! illam propriæ beatitudini suæ præfert : in hoc, sicut et in aliis, Christi dilectionis fuit imitator : sicut Christus, cùm vixit in terris, salutem nostram quasi prætulit gloriæ suæ, ita Paulus proximi salutem propriæ gloriæ suæ prætulit.

Quid ad hoc dicant tot pastores, qui sua unicè quærunt; qui sua commoda ovium saluti præferunt; qui ne minimum quidem molestiæ pro illis pati volunt? Talibus meritò dicit Apostolus : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.*

23. *Coarctor autem è duobus.*

Gr. συνέχομαι; utrinque cingor, utrinque premor : hinc desiderio dissolutionis; hinc necessitate vivendi propter vos.

una parte desidero mori et esse cum Christo, quod mihi multò magìs melius et utilius est (id est, sine ulla comparatione melius).

At aliunde vobis necessarium est ut in carne permaneam, et vivam.

Et hoc persuasus (quòd vita mea sit vobis necessaria scio), quòd in carne manebo, et (Gr.) compermanebo. Id est, unà vobiscum multo tempore manebo, ad profectum vestrum et ad fidei vestræ gaudium.

Ut ob meum ad vos reditum copiosiorem habeatis materiam vobis gratulandi, imò

bus, desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multò magìs melius;

24. Permanere autem in carne necessarium propter vos.

25. Et hoc confidens, scio quia manebo et permanebo omnibus vobis, ad profectum vestrum et gaudium fidei:

26. Ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in

Desiderium habens dissolvi, à vinculo scilicet, quo anima corpori alligata est, ut soluta ad Deum auctorem suum evolet : juxta id quod dicitur Eccle-siast. 12. 7 : spiritus redeat ad Deum qui dedit illum.

Animalium quidem aliorum mors est resolutio in elementa quibus constant : hominis autem mors est dissolutio animæ à vinculo corporis; quâ factâ, spiritus qui est à Deo, redit ad Deum, deinde corpus resolvitur.

Hæc dissolutio bona et desiderabilis, quia facit impassibiles, impeccabiles, cœlestes et divinos : seu, ut dicit D. Bernardus, homines ab omni dolore, peccato et periculis liberat.

Hæc fusè explicat Cornelius à Lapide.

Hanc sancti desiderârunt; qui patienter vixerunt, delectabiliter mortui sunt : sed heu! nos hanc dissolutionem horremus; quia delectabiliter vivimus, cum dolore ac tristitiâ morimur.

S. Augustinus de D. Paulo dixit : Qui desiderat dissolvi et esse cum Christo, non patienter moritur, sed patienter vivit et delectabiliter moritur.

Mùltò magìs melius excessum significat incomparabilem : quasi diceret, sine ulla comparatione melius.

24. *Permanere autem in carne necessarium propter vos*, non Philippenses tantùm, sed et omnes alios fideles : toti enim Ecclesiæ necessaria fuit D. Pauli vita, maximè Gentibus, utpote Gentium Apostoli.

25. *Et hoc confidens* (scilicet quòd vita mea sit vobis et aliis necessaria.) *Scio* (morali scilicet certitudine) *quia manebo et* (Gr. *compermanebo omnibus vobis*), id est, unà vobiscum aliquo et quidem multo tempore manebo.

Hactenus inter vitam et mortem seu gloriam coarctatus est Paulus, nesciens quid ex alterutro eligeret : hìc suum resolvit dubium; judicat vitam laboriosam et Ecclesiæ utilem propriæ gloriæ et beatitudini suæ præferendam esse.

Optat ergo vivere, ut prædicatione Evangelii proximorum saluti incumbat et laboret; hocque ita eventurum sibi omninò persuadet, confidit ac pro certo habet.

Itaque illud *scio*, moralem tantùm certitudinem inducit, ut patebit attentè legenti versus præcedentes, ubi dubius erat an per vitam, an per mortem Christum esset glorificaturus : ignorabat an vitam, an mortem eligeret : idem dubium videtur habere in capite sequenti, n. 17. *Sed etsi immolor....* cùm ergo hìc dicit, *confidens scio*, idem est ac quod dicit in capite sequenti, n. 4 : *Confido in Domino.*

26. *Ut gratulatio.* Gr. gloriatio. D. Chrysostomus hanc gloriationem sumit

me, per meum adventum ad vos.

gloriandi in Christo Jesu (qui me vestri gratiâ servavit et liberavit).

27. Tantùm dignè Evangelio Christi conversamini, ut sive cùm venero et videro vos, sive absens, audiam de vobis, quia statis in uno spiritu unanimes, collaborantes fidei Evangelii :

Hoc unum attendite, ut sicut decet Evangelium Christi, conversemini (id est, vita vestra sit Evangelio congrua); ut sive venerim vos invisum, sive absens (id est, sive reddar vobis, sive sejungar), audiam de vobis quòd in uno spiritu perseveratis, unoque animo (quasi facto agmine), certatis pro fide Evangelii.

28. Et in nullo terreamini ab adversariis; quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis, et hoc à Deo.

Et audiam quòd in nullo terreamini ab adversariis fidei nostræ; quorum persecutio, suæ ipsorum damnationis, vestræ autem salutis est causa : et hoc à Deo ita disponente.

29. Quia vobis donatum est pro Christo, non solùm ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini.

Quia vobis Dei gratiâ donatum est, non solùm ut Christo credatis; sed etiam ut pro illo patiamini.

30. Idem certamen habentes quale et vidistis in me, et nunc audistis de me.

Et idem, seu simile certamen propter fidem sustineatis quale vidistis me sustinentem apud vos (ubi virgis cæsus fui et incarceratus. Act. 16. 22.), et nunc audistis me Romæ sustinere (ubi vinculis sum detentus et variis pressus incommodis).

---

activè : ut ego de vobis glorier abundantiùs in Christo Jesu, seu, ut habeam quo in vobis majorem in modum glorier.

Hoc sensu, gloriatio vestra idem est ac gloriatio mea de vobis. Hunc sensum modestiorem putat Estius, sed videtur litteræ minùs conformis. Vide paraphrasim.

27. *Tantùm dignè Evangelio Christi...* Vide paraphrasim.

Collaborantes fidei. Gr. concertantes, seu pariter et concorditer decertantes. Fidès Evangelii in lucta est adversùs mundum, carnem et dæmonem. *Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra*, ait D. Joannes.

Singuli Christiani quasi athletæ et milites sunt; fidem luctantem et laborantem communi spiritu et unanimi zelo debent adjuvare, debent cum ea et per eam contra carnem, mundum et dæmonem, omnes fidei hostes pugnare : hinc *collaborantes, concertantes fidei Evangelii.*

28. *Et in nullo terreamini...* Vide paraphrasim.

Quæ illis est causa perditionis. Gr. quod illis quidem est indicium perditionis; id est, quòd vobis adversantur, id indicium est eorum perditionis, etc. Vide paraphrasim.

29. *Quia vobis donatum est pro Christo...*

Pro Christo : aliqui pleonasmum putant; alii hyperbaton : cùm enim dicere cœpisset, *vobis donatum est pro Christo pati,* interrupit locutionem et inseruit : *non tantùm credere.*

Observationes morales. — Hinc collige primò, quòd sicut fides est donum Dei, ita et patientia est donum Dei, et donum mirabilius quàm mortuos ad vitam revocare ac cætera miracula facere, ait D. Chrysostomus, quia pati longè difficilius quàm miracula patrare, ait idem sanctus.

Hinc pro miraculorum dono debitor sum Dei; pro passione debitorem habeo Christum. O rem mirandam! et donat mihi, et super hoc ipse debet mihi! divus Chrysostomus.

Collige secundò, quòd credere, agere, pati; credere scilicet in Christum; agere in spiritu Christi; pati pro Christo: tria hæc verum efficiunt Christianum. Illum fides inchoat, actio sancta continuat et perficit, passio consummat.

Patientia opus perfectum habet, ait divus Jacobus 1. n. 4; opus est consummatum: ergo donum, et maximum donum, utpote omnia alia dona consummans.

Hinc *gaudebant Apostoli, quoniam digni habiti erant pro nomine Jesu contumeliam pati.*

Hinc divus Petrus 1. cap. 4, n. 18. ait: *Communicantes Christi passionibus, gaudete.* Hinc divus Paulus: *Vobis donatum est*, etc. quasi diceret: donum est Dei; tantùm abest ergo, ut probri loco sit à vobis habendum; quin potiùs à vobis æstimandum est, et ob hoc vobis gaudendum, et exultandum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Ex primo versu nota quòd Christus Dominus sit omnis sanctitatis fons, à quo unico sanctitas haurienda: quò quis illi perfectiùs unitur, eò sanctior est.

Illi itaque unire mente, corde, opere; mente, per fidem; corde, per charitatem; opere, per sanctam operationem, vitamque Christo dignam: sic majorem ab eo sanctitatem hauries continuè; sic Christus erit vita tua. Vide praxim n. 21.

Ex octavo versu disce recursum ad cor Christi, ut in eo, et ex eo Deum et proximum dignè diligas. Vide hanc praxim ibidem n. 8, et n. 21.

Ex n. 6 et 7, disce facilem ditescendi modum, sanctorumque meritis participandi. Vide ibi dicta.

Ex n. 14, 15, 16, notet vir apostolicus vitiosos concionandi affectus, ut eos vitet; sanctos autem et apostolicos, ut eos imitetur.

Ex n. 22, apostolicam, imò divinam Pauli charitatem discat et imitetur pastor Christianus.

Ex n. 23, omnis verè Christianus discat patienter vivere, delectabiliter mori.

Ex n. 29. discat patientiam Dei donum esse ipsà fide miraculorumque dono mirabilius.

Ibidem vide quòd tria christianam vitam componunt, fides, actio, patientia: fides inchoat; actio sancta perficit; passio pro Christo consummat.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

PRIMO.

PHILIPPENSES ardenter admodum et patheticè hortatur ad mutuam concordiam, ad fraternam charitatem, ad omnem, tum internam, tum externam humilitatem, ℣. 1, 2, 3, 4.

Ut pressiùs urgeat ad humilitatem et charitatem, Christi Domini proponit illis exemplum, qui cùm in forma Dei esset, nostri tamen amore semetipsum exinaniens, formam servi accepit, seque humiliavit usque ad mortem crucis : propter quod Deus superexaltavit illum, ℣. 5. usque ad 11.

SECUNDO.

Hortatur ut cum tremore salutem suam faciant, et ut suis virtutibus, quasi luminaria fulgeant inter paganos; pro complendo sanctificationis illorum sacrificio per fidem et conversionem inchoato, sanguinem suum super eos libens et gratulans in libamen effundet, à ℣. 12 ad 18.

TERTIO.

Promittit se ad eos missurum Timotheum et Epaphroditum, quos laudat et commendat à ℣. 19 usque in finem.

CAPUT SECUNDUM.

PARAPHRASIS.

Si mihi vincto et afflicto vultis aliquam, secundùm Christum, consolationem exhibere; si quod charitatis solatium impendere; si qua vobis mecum est animorum communio; si qua erga me visceralis commiseratio.

Gaudium, quo me vestrâ conversione cœpistis afficere; quo vestrâ conversatione

TEXTUS.

1. Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritûs, si qua viscera miserationis;

2. Implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem

Cap. II. 1. *Si qua ergo consolatio...* Istud *si* non dubitantis est, sed urgentis et instantis vehementer: sicut cùm dicimus, si bene quid de te merui, etc.

Ardenter itaque et patheticè urget Apostolus, instatque tenerrimè, blanda blandis, tenera teneris aggerans.

Sensus est; si qua est in vobis, me Apostolum vestrum, vinctum et afflictum, spiritualiter in Christo consolandi voluntas; si quod lenimen cordis, ex charitate profectum mihi vultis impendere: si qua vobis mecum est animorum communio; si qua charitas et meî miseratio.

Societas spiritûs. Gr. κοινωνία πνεύματος, communio animorum, vel communicatio in uno spiritu, utpote ejusdem corporis commembra.

Viscera miserationis. Gr. viscera et miserationes, id est, si qua charitas et miseratio; vel, si qua visceralis commiseratio, id est, intima, tenerrima, et quasi ab imis visceribus.

2. *Implete gaudium...* Syr. implete gaudium meum, ut sit nobis una mens, et una charitas, et una anima, unaque sententia.

Implete... Non dicit afferte, date gaudium, sed *implete, etc.*

Jam superiùs initio primi capitis, dixit quòd cum gaudio pro ipsis gratias agat et oret, his verbis indicans quòd ipsum multo gaudio affecerant, tùm suâ ad fidem conversione; tum suâ sanctâ et christianâ conversione, suâque cum illo in Evangelio propagando communicatione, per eleemosynas, scilicet ipsi Paulo et aliis Evangelii ministris collatas.

Itaque sensus est: Gaudium, quo me vestrâ ad Christum conversione affecistis, et quo me vestrâ juxta Evangelium conversatione, vestrâque mecum in Evangelio prædicando cooperatione cumulâstis; hoc, inquam, gaudium implete, perficitè absolutâ vestrî per charitatem perfectione, quasi diceret:

Ita regnet in vobis charitas, ut omnium vestrûm una sit mens, una voluntas, una anima, una sententia.

Adverte hìc et nota ad quid tendat versûs primi vehemens, ardens, et tenera Pauli instantia; seu, quid petat à Philippensibus.

Non rogat ut à periculis, à vinculis illum eximant ut aliquid ipsi impertiantur: sed ut sint unanimes, ut mutuâ sint charitate devincti.

Tantum bonum est concordia, ut tam ardenter ab Apostolo desideretur. Adeo pura charitas Pauli, non quærentis quæ sua sunt, sed quæ proximi. Bonum proximi, solatium Pauli.

charitatem habentes, unanimes, idipsum sentientes,	sanctâ, vestrâque mecum in Evangelio propagando communicatione cumulâstis; hoc, inquam, gaudium impletc: implebitis autem, si idem sapiatis (seu credatis), si mutuam et parem charitatem habeatis; si adeo unanimes sitis, ut idem sentiatis.
3. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam: sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes,	Ne contentiosè, aut ambitiosè quidquam agatis, sed cum humilitate quisque proximum suum seipso præstantiorem existimet.
4. Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum:	Unusquisque, non sua, sed aliorum commoda quærat:
5. Hoc enim sentite in vobis quod et in Christo Jesu:	Is enim debet in vobis esse sensus et affectus erga vos invicem, qui fuit in Christo Jesu erga nos omnes.

Hanc imitare charitatem.

In omnibus stude concordiæ, stude et aliorum bono.

3. *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam:* supple, facite, vel facientes.

Sed in humilitate superiores. Gr. ὑπερέχοντας, præstantiores, meliores.

4. *Non quæ sua sunt... sed ea quæ aliorum;* in Gr. sed et aliorum.

Syr. nec de se quisque sit sollicitus; sed quisque etiam de proximo suo. Istud, *et*, seu, etiam, indicat quòd non omnis sollicitudo sui sit mala, sed ea quæ proximi est obliviosa, vel proximo nociva.

Adverte quòd D. Paulus, concordiæ super omnia studiosus, in his versibus quatuor designet discordiarum principia, quibus quatuor opponit concordiæ causas et pacis principia.

Dividunt mentis tenacitas, amor gloriæ, dominandi desiderium, propriæ utilitatis nimia sollicitudo.

Uniunt, è contra, pacemque fovent mentis humilitas, contemptus gloriæ, amor dependentiæ, commodorum propriorum neglectus.

Primo itaque discordiæ principio, mentis tenacitati nimiæ, propriique sensûs amori, opponit mentis propriæ submissionem: *idipsum sentientes*, n. 2.

Secundo discordiarum capiti, amori gloriæ, opponit gloriæ contemptum: *Nihil per inanem gloriam*, n. 3.

Tertio divisionum fonti, desiderio dominationis, opponit amorem dependentiæ, cordis humilitatem: *in humilitate superiores*, etc. n. 3.

Quarto pacis hosti propriæ utilitatis nimiæ sollicitudini, opponit commodi sui neglectum, alieni curam: *Non quæ sua sunt...* n. 4.

5. *Hoc enim sentite...* Gr. sentiatur.

Exemplo Christi Domini conficit quod jam verbis incepit, nimirum ad humilitatem et charitatem excitare fideles.

Ut ergo eos etiam, qui vel naturæ, vel gratiæ donis excellunt, excitet ad sese sub aliis humiliandum, sicut n. 3. docuit, *in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes,* affert exemplum Christi, Filii Dei, qui licèt ab æterno Deus, et Deo æqualis; et consequenter rerum et creaturarum omnium dominus; tantam majestatem quasi exuit in incarnatione, ut formam servi indueret.

Qui cùm in forma, seu naturâ Dei esset, seu cùm esset naturâ suâ Deus; non prædam existimavit esse se æqualem Deo;

Sed semetipsum evacuavit, exhausit, et ex omni, quasi ad nihilum, redegit; naturam servi, seu hominis mortalis ultrò

6. Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo :

7. Sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum

---

Ut autem eos, qui sua quærunt in omnibus, confundat, et exemplo Christi Domini doceat proximi salutem suis commodis præponere, affert exemplum Christi Domini qui, in tota sua mortali vita, non sibi, aut suis commodis studuit; sed nostræ saluti, propter quam *factus est obediens usque ad mortem, etc.*

Sensus igitur est : is enim debet in vobis esse sensus et affectus humilitatis et charitatis erga vos invicem, qui fuit in Christo Jesu erga nos omnes : quasi diceret :

Christiani estis, Christi discipuli et sectatores estis : Christum itaque imitemini, quicunque, quantique sitis.

6. *Qui cùm in forma Dei esset.* Gr. qui in forma Dei existens.

Per formam Dei omnes sancti Patres intelligunt naturam Dei, sicut per formam hominis significatur natura hominis, qui ratione creationis suæ servus est Dei. Videatur præsertim D. Joan. Chrys.; videatur et D. Thomas.

Hoc idem breviter et solidè probatum reperies apud patrem Cornelium à Lapide, qui etiam rejicit commentarium D. Ambrosio perperam adscriptum, et quem sequuntur Erasmus et Grotius qui, post hunc Ambrosium, per formam Dei intelligunt, non ipsam Divinitatem, sed Divinitatis specimen, quod Christus per miracula dabat.

Sed ex mente sanctorum patrum intelligenda est Scriptura, per quos constantem habemus Ecclesiarum traditionem, quæ cum Scriptura est fidei nostræ regula.

Sensus ergo est : Qui cùm verus esset Deus, Deo Patri coæqualis et consubstantialis, et consequenter super omnes homines et creaturas quaslibet infinities elevatus, utpote creator et rerum omnium Dominus,

Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Gr. non prædam reputavit esse paria Deo, id est, pariter seu æqualiter Deo.

Cùm esset, inquam, verè Deus, unius cum Patre substantiæ et essentiæ, *non rapinam arbitratus est* sentire, dicere, profiteri *se æqualem Deo.*

Sciebat se naturâ suâ Deo per omnia æqualem esse, non vero rapinâ, quam attentavit Lucifer, dicens : *Similis ero Altissimo.*

Poterat ergo jure et sine ulla rapina sese in omnibus æquare Deo : poterat ergo jure et sine ulla rapina omnibus non tantùm hominibus, sed et creaturis præeminere et dominari.

7. *Sed semetipsum exinanivit...* at tantùm abest, ut ita se gesserit; seu, ut hanc suam cum Deo æqualitatem ostentaverit, et ob illam inter homines præeminentiam et dominationem affectaverit; quinimo hanc suam æternam majestatem, et cum Deo æqualitatem celavit et abscondit sub forma servi, seu naturâ hominis quam in incarnatione assumpsit.

In similitudinem hominum factus...

In qua, et per quam incarnationem qui Deo connaturalis et coæqualis erat, hominibus in natura similis factus est, ipsis connaturalis et similis interiùs.

factus, et habitu inventus ut homo.	accipiens; hominibus similis in natura factus, et specie etiam et figurâ externâ, ut quivis alius homo.

Et habitu inventus ut homo, et etiam exteriùs (celatâ omni majestate Dei), schemate, seu figurâ externâ visus est, ut quivis vulgaris homo; et consequenter qui rerum omnium dominus erat, servus factus est.

Is ergo sit in vobis humilitatis sensus, quicunque Christiani estis, quanti qualesque sitis, vel in natura, vel in gratia, vel in mundo; exinanite vosmetipsos, fratrumque vestrorum servi et ministri estote.

Hunc puto naturalem Apostoli sensum, et patere mihi videtur ex apostolici sermonis contextu.

NOTA LITTERALIS. — Ut ergo mentem Apostoli pleniùs capias, recordare scopi ad quem tendit, filumque sermonis attende.

Vult ut cum humilitate quisque proximum suum semetipso præstantiorem existimet, ipsique tanquam superiori libenter sese subdat. Vide n. 3.

Huic humilitati obstat præeminentia, seu in natura, seu in fortuna, seu in gratia; ut hoc obstaculum vincat Apostolus, et omnes, etiam qui præ aliis eminent, aut in quocunque genere præcellunt, ad humilitatem excitet; affert exemplum Christi Domini, qui cùm Deus esset, Deo æqualis, super omnes creaturas infinities elevatus, ob hanc tamen suam præeminentiam, hic honores mundi non quæsivit; sed illam quasi celans et abscondens sub forma servi, *exinanivit semetipsum*. Supremam majestatem suam quasi evacuavit, formam servi induens: servus enim factus est in incarnatione; et ut servus obedivit usque ad mortem atrocem et infamam crucis.

Hujus itaque ineffabilis exinanitionis memores, vosmetipsos exinanite, quicunque sitis, ô Christiani! fratrumque vestrorum servi estote.

Et hæc quoad Apostoli mentem capiendam sufficiant, sed verba rursus explicanda.

Semetipsum exinanivit. Gr. evacuavit: non deponendo naturam divinam, sed illam celando, et assumendo naturam humanam, quæ quasi nihilum est et inane.

Formam servi accipiens, id est, hominis, qui ratione creationis suæ servus est Dei.

Hic non omittendam puto D. Thomæ notam in verbum *exinanivit*.

Inane opponitur pleno, ait angelicus doctor; divinitas est omnis esse plenitudo; humanitas et omne creatum est mera dependentia, et quasi nihilum: divinitas, omne bonum; humanitas, tabula rasa et quasi inane.

Exinanivit ergo; ex pleno, vacuus; ex omni, nihilum factus est: celatâ omni suâ majestate, æternitate, infinitate, potentiâ, etc. infantulus, parvus, infirmus, etc. factus et visus est.

In similitudinem hominum factus, id est, similis factus omnibus aliis hominibus in natura; ejusdem cum illis substantiæ, verus homo interiùs et substantialiter.

Et habitu.... Gr. schemate, id est, specie etiam et externâ figurâ, ut quivis alius homo vulgaris.

Interiùs ergo et exteriùs, naturâ et figurâ aliis hominibus similis.

Hæc tria, *formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, habitu inventus ut homo*, perfectam notant exinanitionem, seu evacuationem; quasi diceret:

Qui Deo connaturalis et consubstantialis erat, hominibus connaturalis et consubstantialis factus fuit.

(Præterea factus homo,) humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

8. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

Propterea Deus superexaltavit illum, id est, super omnia exaltavit, et dedit illi

9. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi

Qui Deo per omnia æqualis erat, omnipotens, æternus, immensus, etc. hominibus similis et æqualis factus est : infirmus, temporalis, parvus.

Qui Deus erat et per effectus apparebat; rerum omnium dominus; celatâ omni majestate et omnipotentiâ, homo vulgaris, servus et obediens visus est et omnibus apparuit.

Tantum et tale dedit nobis humilitatis exemplum!

Is ergo sit in vobis sensus, vestras celate præeminentias, illas abscondite; vosmetipsos exinanite, ut aliorum servos vos exhibeatis.

Tandem erubescat homo superbus esse, propter quem Deus factus est humilis. D. Augustinus.

Insanabilis illa superbia, quam tanta non curat humilitas.

8. *Humiliavit semetipsum, factus obediens...*

Attende nunc et vide cum humilitate charitatis exemplum. Factus homo, non suæ studuit utilitati; sed nostræ saluti, propter quam *humiliavit semetipsum*, et obedivit usque ad mortem, et mortem doloribus et ignominiâ plenam.

Voluntas humana ad duo tendit, ait D. Thomas, ad vitam et ad honorem : Christus propter nos non recusavit mortem, nec fugit ignominiam.

Et propter fratres nostros modicum quid pati reformidabimus!

Observationes morales. —Christus Deus, Deoque æqualis, propter meam salutem *factus est obediens...*

Obedivit Deo, cujus servus factus est in incarnatione : *non sicut ego volo, sed sicut tu.* Matth. 26.

Obedivit hominibus, à quibus capi, torqueri, damnari et tandem se crucifigi passus est. O immensa charitas! ô ineffabilis humilitas!

Hoc sentite in vobis. Utraque ab omnibus Christicolis sentienda quidem; sed à nullo prorsus concipienda; sentiri potest, concipi non potest.

Hinc D. Paulus nobis dicit : *hoc sentite,* non dicit : concipite ; cordis opus hoc est, non mentis.

Taceat ergo mens, sileat lingua ; at sentiat cor quid sit Deum pro nobis obedire, pati, mori.

Hoc tu solus nosti, ô Deus! hoc tu solus comprehendis! sed da cordi meo sentire quid Deo propter me exinanito debeat; quid Deo propter me usque ad mortem, mortem autem crucis obedienti, debeat.

Hujus sensûs effectus erit in corde meo profunda humilitas, perfecta et universalis obedientia.

Deo et propter Deum, hominibus obediam humilis, ipsisque, in salutis præsertim negotio, humilis et cum charitate ministrabo.

9. *Propter quod et Deus exaltavit illum,*

Post humilitatis et obedientiæ exemplum; ostendit exaltationis fastigium, ut nos omnes, spe similis exaltationis futuræ, excitet ad imitandam Christi Domini charitatem et humilitatem.

Propter quod, seu, quia *humiliavit se, et factus est obediens.......* ideo *exaltavit.* Gr. superexaltavit, seu, super omnia exaltavit : illum scilicet à

nomen quod est super omne nomen ;	nomen omnibus nominibus præstantius.
10. Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum;	Ut ad nomen Jesu, omnes creaturæ, cœlestes, terrestres et infernæ genu flectant et Jesum adorent.
11. Et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.	Et omnis lingua, in cœlo, in terra, et subter terram, confiteatur quòd Dominus Jesus Christus eamdem habet cum Deo Patre gloriam.
12. Itaque, charissimi mei,	Itaque, dilecti mei (sicut ex quo credi-

mortuis suscitando et super omnes creaturas, ad dexteram suam collocando.

Nota Christum à Deo exaltatum tribus modis ipsius humiliationi correspondentibus.

Primò, dedit illi nomen super omne nomen : Dei scilicet nomen ; ut Deus agnitus est qui creatura, homo, servus factus est; seu qui servi formam induit.

Secundò, omnes subdidit creaturas ei qui factus est obediens Deo et hominibus.

Tertiò, vult ut omnes credant et confiteantur quòd in gloria Dei Patris sit ille qui ut homo vulgaris apparuit, quique pro nobis crucis ignominiam cum latronibus subiit.

Itaque qui se humiliaverit, exaltabitur ; et quò sese profundiùs humiliaverit, eò excelsiùs et gloriosiùs exaltabitur : æterna nostra gloria temporali nostræ humiliationi respondebit.

Et donavit illi nomen quod est super omne nomen, id est, quo nihil excelsius nominari potest.

Hoc nomen, quod omne aliud infinitè superat, est nomen Dei, seu Filii Dei ; fama divinitatis quam post resurrectionem suam et in cœlum ascensionem præsertim habuit : ex tunc præcipuè innotuit Christi divinitas.

Hinc dicitur quòd Deus illi nomen dedit, quando rem nomine significatam omnibus fecit innotescere.

Non malè tamen ab aliis hoc ipsum intelligitur de nomine Jesu, seu Salvatoris ; quia licèt illud habuerit à conceptione, illud tamen propriè complevit in morte, tuncque verè et perfectè se Jesum et Salvatorem exhibuit.

10. *Ut in nomine Jesu omne genu.*

Ita ut omnes omninò creaturæ, seu quæ in cœlis sunt, angeli scilicet et animæ beatæ; seu quæ in terris, homines nimirum; seu quæ in inferis, seu limbo, seu purgatorio, seu inferno (dæmones enim licet coactè, Christum adorant), omnes, inquam, creaturæ ad nomen Jesu, seu hominis illius qui Jesus vocatur, Christo genuflectant, Christum adorent, Christoque tanquam Domino ac Deo suo sese subjiciant.

Hoc ex parte quidem completur nunc, sed perfectè complebitur in extremo judicio, sicut et quod sequitur.

11. *Et omnis lingua.... cœlestium* scilicet, *terrestrium et infernorum,* id est, omnes creaturæ confiteantur Christum rerum omnium Dominum esse, et eamdem cum Patre suo gloriam habere.

Hujus et vos divinæ gloriæ participes eritis, ô Philippenses ! si Christi humilitatis et charitatis fueritis imitatores.

12. *Itaque charissimi mei...*

distis Christo, semper obedistis), seu, quod hactenus fecistis, salutem vestram operamini cum metu et tremore; non tantùm sicut me præsente, fecistis, sed multò instantiùs me absente (ut pateat quòd ex animo et propter Deum agitis);

(sicut semper obedistis), non ut in præsentia mea tantùm, sed multò magìs nunc in absentia mea, cum metu et tremore vestram salutem operamini.

Hæc vox, *itaque* notat sequentium cum præcedentibus connexionem et illationem illorum ex istis.

Ut igitur totam Apostoli mentem in his paucis verbis intelligas, recordare priùs ab eo dictorum.

Notanda ad intelligentiam. — Initio capitis hortatus est ad concordiam, ad charitatem, ad humilitatem, etc.

Ut pressiùs ad has virtutes excitaret, Christi humilitatis, charitatis, obedientiæ et exaltationis exemplum proposuit.

Attende nunc conclusionem, seu adducti exempli applicationem.

Itaque, charissimi mei, sicut semper obedistis, supple, obedite.

Primò, Philippenses hortatur ut intuitu obedientiæ Christi, obediant et ipsi, si gloriæ et exaltationis Christi velint esse participes.

Quasi diceret : Sicut Christus obediens fuit, ita et vos obedite.

Secundò, hortatur ut propter Deum, non propter homines tantum obediant.

Non ut in præsentia mei tantùm, id est, non quasi me revereamini præsentem.

Quasi diceret : Non mei causâ, sed Dei vos intuentis gratiâ, obedite divinis ejus præceptis de concordia, de charitate, etc. à me supra traditis.

Tertiò, quia hucusque obedierunt Philippenses, ut ipse testatur Apostolus : *sicut semper obedistis*, et cap. 1, n. 5, *à prima die usque nunc.*

Ne fortè segnescant in posterum, vel ob suam obedientiam, et in bonis operibus perseverantiam, efferantur animo, monet ut sedulò et humiliter suam salutem per bona opera perficiant,

Cum metu et tremore salutem vestram operamini.

Non tantùm dixit, *ἐργαζέσθε*, operamini, ut notat D. Chrysostomus, sed *κατέργαζεσθε*, sedulò et magno cum studio operamini.

Ecce sedulitatem in bonis operibus requisitam. Addit :

Cum metu et tremore : ecce humilitatem.

Ad utrumque autém excitat quod adjungit : *Deus est enim qui operatur in vobis...* et bona voluntas, et bonum opus sunt à Dei gratià, non à nostris viribus.

Deus est qui operatur et velle et perficere. Quid superbis? quid gloriaris de bona voluntate, aut bono opere? *Quid habes quod non acceperis?*

Deus utrumque *operatur pro sua bona voluntate :* time, age sedulò, corresponde gratiæ fideliter, ne vel tuâ superbiâ, vel tuâ segnitie offensus, te deserat, suam subtrahendo gratuitam operationem.

Itaque, *cum metu et tremore salutem vestram* sollicitè et accuratè *operamini.*

Vides quàm hæc inter se connexa sint, et quàm paucis verbis multa conficiat Apostolus, plura mente cogitans quàm verbis formalibus exprimens; sed ex præcedentibus colligenda relinquens.

Ecce quod ad sensum et mentem Apostoli; nunc ad verba.

Itaque, charissimi mei, sicut semper obedistis, ita et nunc obedite.

13. Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate.	Quia Deus est qui, pro suo beneplacito, operatur in vobis et velle et operari, et bonam voluntatem et bonum opus.
14. Omnia autem facite sine	Obedite autem sine murmuratione ad-

Quod hactenus fecistis, et nunc facite, salutem scilicet vestram sedulò operamini, *cum metu et tremore.*

Operamini, inquam, et sedulò et humiliter.

13. *Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate.*

A Deo, inquam, non tantùm *perficere*, seu bonum opus; sed et *velle*, seu bona voluntas.

Hinc humiles estote, et timete ne vos ob vestram superbiam deserat, suamque vobis subtrahat gratiam.

Dat, inquam, *velle et perficere*, non ob vestra merita, sed pro suo beneplacito: hinc seduli et fideles estote; cooperamini, consentite ipsius gratiæ prævenienti.

Spiritus enim ubi vult spirat, et nescis... quò veniat, aut quò vadat.

Observatio dogmatica et moralis. — Ad majorem horum intelligentiam,

Nota quòd in Scripturis, nostræ salutis operatio, bonum opus, bona voluntas, nostra conversio et sanctificatio, adscribantur nunc Deo, nunc nobis, interdum utrisque.

Et revera sunt à Deo, tanquam à causa principe; et sunt à nobis, liberè cooperantibus.

A Deo quidem, ut à causa principe, est bona voluntas, bonum opus, etc., nostra salus: quatenus per gratias prævenientes, excitantes, Deus illuminat intellectum, bonas illi cogitationes immittendo; et voluntatem excitat, illi pios affectus et motus indendo.

Et hæ gratiæ prævenientes et excitantes, seu bonæ cogitationes, seu pii affectus et motus à Deo, sunt *pro bona voluntate sua;* id est, gratis omninò subministrantur, nec cadunt sub meritum.

A nobis autem est bonum opus, nostra salus, etc., quatenus gratia Dei non excludit nostri liberi arbitrii cooperationem, imò includit.

Licèt enim Deus primum cogitare, seu primas gratias prævenientes et excitantes in intellectu et voluntate operetur in nobis sine nobis, velle tamen, seu consentire gratiis prævenientibus, nonnisi nobiscum operatur: sicut perficere, seu bonum opus exsequi, per nos operatur.

Ut enim bene docet D. Bernardus, libro de gratia et libero arbitrio, sub finem: cogitare, velle, perficere, Deus operatur in nobis: primum sine nobis: secundum nobiscum: tertium per nos.

Sic autem ista cum libero arbitrio operatur, ut tantùm illud in primo præveniat, in cæteris comitetur: ad hoc utique præveniens, ut jam sibi deinceps cooperetur.

Hinc humiliter et gnaviter facienda salus nostra: humiliter quidem, quia primùm et principaliter à Deo: gnaviter verò, quia etiam à nobis sedulò cooperantibus.

Humiliter, inquam, quia à Dei bona voluntate, et pura misericordia, primæ gratiæ prævenientes et excitantes: diligenter ac sedulò, quia nonnisi nobiscum et per nos operantur.

Cavenda itaque omnis superbia, omnisque segnities.

14. *Omnia autem facite sine murmurationibus et hæsitationibus.* Gr. disceptationibus, seu dissidiis.

versùs superiorum mandata, et incunctanter; nihil hæsitantes, facite illorum jussa;

Ut sitis irreprehensibiles, seu ut nemo de vobis meritò queri possit; sinceri et candidi sicut filii Dei, immaculati in medio nationis pravæ et perversæ (infidelium), inter quos lucetis, sicut cœlestia luminaria lucent in mundo.

Lumen vivificæ fidei (quo alios etiam

murmurationibus et hæsitationibus.

15. Ut sitis sine querela et simplices, Filii Dei, sine reprehensione, in medio nationis pravæ et perversæ: inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.

16. Verbum vitæ continen-

Dixerat, n. 3. *Nihil per contentionem...* ad hoc respiciens dicit nunc, ut, exemplo Christi, qui velut agnus ad mortem ductus est, obediant sine murmuratione, et incunctanter superiorum jussa perficiant.

15. *Ut sitis sine querela.* Gr. irreprehensi. Syr. perfecti. Ambrosianus, irreprehensibiles, id est, tales sitis, ut nemo de vobis meritò queri possit.

Simplices, id est, candidi : opponit simplices murmurantibus et disceptantibus.

Qui simplices sunt et candidi, nec murmurant nec disputant; omnia in meliorem partem interpretantur; quæ sua sunt pacificè agunt, quemque suo relinquunt officio et judicio.

Filii Dei. Gr. τέκνα θεοῦ ἀμώμητα, filii Dei immaculati, inculpati.

Hinc patet quòd, *filii Dei*, non sit jungendum cum, *simplices;* sunt enim diversi generis : sed vel legendum separatim; vel ut in Græco, jungendum cum sequenti, filii Dei inculpati; id est, sicut decet filios Dei, inculpatam ducite vitam.

In medio nationis... quasi diceret : Eò magìs inculpati sitis, quò degitis inter infideles, qui de vestris etiam bonis operibus malè dijudicant.

Inter quos lucetis potest etiam verti : *lucete*, in imperativo : ita Syrus qui totum hunc versum sic traduxit : *Ut sitis perfecti, absque nævo, tanquam puri filii Dei, qui habitant in generatione aspera et tortuosa; et præbete vos inter eos tanquam luminaria in mundo* : hucusque syriaca versio.

Observatio moralis. — Hìc Philippensibus dicit Paulus quod Christus omnibus suis discipulis dixit : *Luceat lux vestra coram hominibus...*

Christianus itaque, ut filius Dei, debet esse exemplo vitæ, quasi stella fulgens in cœlo, quasi quædam terrestris stella;

Vel, quasi fax in alto posita, ut aliis hominibus, in mundi pelago navigantibus et naufragantibus, portum salutis ostendat; iter ad cœlum sanctà conversatione suâ demonstret errantibus.

Si hoc de quolibet Christiano; quantò magìs de religioso, de sacerdote, de prælato!

Sed, heu! quot in Ecclesiæ cœlo stellæ sunt sine lumine! quot faces non fulgentes, sed fumantes! non iter salutis, sed æternæ damnationis viam demonstrantes! imò et ad eam suis scandalis pertrahentes!

16. *Verbum vitæ retinentes*, id est, conservantes.

Potest etiam verti : verbum vitæ, seu facem vitæ sustinentes, in vertice tenentes, aliis prætendentes, ut in portum salutis lumine vitæ vestræ invehantur.

Sed melius puto, si intelligatur per comparationem ad luminaria : sicut

tes ad gloriam meam in die Christi, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi.

illuminetis et accendatis), conservantes et augentes in vobis; ut ob vestram fidem gloriari possim in die judicii, quòd non frustrà laboravi in prædicando vobis Evangelio.

17. Sed et si immolor supra sacrificium et obsequium fidei vestræ, gaudeo et congratulor omnibus vobis.

Quin etiam, si contingat me immolari, et sanguinem meum, quasi libamen, super sacrificium et oblationem fidei vestræ effundi, gaudeo in memetipso, et congaudeo omnibus vobis.

18. Idipsum autem et vos gaudete et congratulamini mihi.

Ob hoc ipsum gaudete et vos, et mihi gratulamini.

19. Spero autem in Domino Jesu, Timotheum me citò

Cæterùm spero, adjuvante Domino, quòd vobis citò missurus sim Timotheum, ut

---

sol et luna et stellæ vitam dant animalibus et plantis; sic et vos, tanquam luminaria, lumine vivifico fidei illuminate, accendite, convertite.

Ad gloriam meam in die Christi, id est, ut de vobis glorier in die judicii, ob copiosum, scilicet, in vobis Evangelii à me prædicati fructum.

Nota quòd Paulus in die judicii tantùm et coram Deo vult de prædicationis suæ fructu gaudere et gloriari; optat quidem hunc fructum semper, at illum gustare vult in cœlo tantùm.

Hic laborandum, seminandum; ibi messis et merces erit.

17. *Sed et si immolor*. Gr. libor.

Sacrificii duæ partes erant, scilicet victima, v. g., bos, vitulus, aries, etc.; et libamen, v. g., vinum, oleum, etc.

Victima solemni ritu per levitas et sacerdotes præparabatur; deinde super eam fiebat libatio.

Ad hoc alludens D. Paulus, Philippenses ut victimas considerat, quas Deo per Evangelii prædicationem paraverat.

Quòd si, inquit, super sacrificium et oblationem fidei vestræ, necessaria sit sanguinis mei libatio, gaudebo de tanto honore, scilicet, quòd sanguis meus sit sacrificii vestri consummatio; et vos, ob hoc ipsum gaudete et congratulamini mihi, tanquam de bono meo.

Lenit dolorem Philippensium, qui timebant ne Paulus à Nerone occideretur; tantùm abest ut id timeri velit, quinimò et desiderat illud, et vult ab illis desiderari, ut bonum et suum et illorum.

Obsequium. Gr. liturgia, sacrum ministerium.

Prædicatio est mystica liturgia; per eam victimæ Deo præparantur: in hoc sacrificio concionator est quasi sacerdos; auditores, quasi victimæ; prædicatio, quasi victimæ præparatio; Spiritus sanctus, seu charitas, quasi ignis quo comburi debet victima. Vide Rom. 15, n. 16.

Idem intellige de directione animarum: fiat in spiritu sacrificii et oblationis: director animas fideles, sibi subditas, consideret ut victimas, sancti Spiritûs igne sanctificandas, suoque ministerio comburendas.

Felicem se reputet, si pro illarum salute vitam impendat pro quibus et Christus mortuus est.

Non se suaque quærat in illis temporalia; sed super illarum devotionis sacrificium et oblationem libari desideret.

19. *Spero autem in Domino Jesu, Timotheum...*

Philippenses Epaphroditum miserant, ut res Pauli cognoscerent, Pau-

læto et bono sim animo, cùm didicero quæ circa vos sunt, seu vos, vestraque omnia bene se habere.

Neminem enim mecum habeo, sic animo ac studio mihi conformem, quique tam germanè et sincerè salutis vestræ negotia curet.

Siquidem plerique sua commoda, suam utilitatem suamque gloriam præferunt gloriæ Christi.

Timothei autem unanimis mecum concordiæ documentum accipite, ex eo quòd mihi, sicut filius patri, subservivit in Evangelio prædicando.

Hunc igitur, tantum ac talem mittam ad vos, ubi videro quem exitum habiturā sint vincula mea, seu quid de me futurum sit.

Spero, et Deo dante, quòd et ipse ad vos ibo quamprimùm.

E re autem esse judicavi præmittere Epaphroditum, fratrem in Domino, et

mittere ad vos, ut et ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt.

20. Neminem enim habeo tam unanimem, qui sincerâ affectione pro vobis sollicitus sit.

21. Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ sunt Jesu Christi.

22. Experimentum autem ejus cognoscite, quia sicut patri filius, mecum servivit in Evangelio.

23. Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox ut videro quæ circa me sunt.

24. Confido autem in Domino quoniam et ipse veniam ad vos citò.

25. Necessarium autem existimavi Epaphroditum, fra-

---

lumque sublevarent : nunc Paulus promittit Timotheum se citò missurum ad Philippenses, ut res eorum cognoscat eorumque salutis negotium promoveat.

Ut et ego..... vicem rependit : hinc superior nihil negligat eorum quæ majorem possunt charitatis unionem conciliare.

20. *Neminem enim habeo tam unanimem.....*

Timotheum laudat ex duobus. Primò, ex unanimitate, unione, concordia, seu conformitate animi cum Paulo, cui servit, ut filius patri.

Secundò, ex zelo sincero et germano erga Philippensium salutem.

Unanimem. Gr. ἰσόψυχον, paris animi.

Ισοψυχία, paritas animi.

Syrus : qui sit ad mentem meam.

Timotheus pari animo, parique sinceritate zeli, Philippensium curam gerebat.

22. *Experimentum ejus cognoscite.*

Alii legunt, cognoscitis : nostis per experientiam, etc. Fuit cum Paulo Philippis.

Hoc probat unanimem Timothei concordiam fidelemque in Evangelio prædicando obedientiam. Vide paraphrasim.

23. *Hunc igitur spero.* Vide paraphrasim.

24. *Confido autem.* Vide paraphrasim.

25. *Necessarium existimavi Epaphroditum...*

Timotheum et se promisit; Epaphroditum autem præmittit quem ob quinque laudat.

Primò, quia *frater*, id est, christianus. Secundò, quia *cooperator*, id

trem, et cooperatorem, et commilitonem meum, vestrum autem Apostolum, et ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos;

cooperatorem in Evangelii prædicatione, et commilitonem, in sacra scilicet militia, sub Christo duce; vestrum autem Episcopum, et per quem mihi vincto vitæ necessaria subsidiaque multa subministrâstis.

26. Quoniam quidem omnes vos desiderabat, et mœstus erat propterea quòd audieratis illum infirmatum.

Quoniam ipse ardenter desiderabat revisere vos, et anxiè sollicitus, quia et vos de ipso solliciti eratis, ob ejus ægritudinem.

27. Nam et infirmatus est usque ad mortem : sed Deus misertus est ejus; non solùm autem ejus, verùm etiam et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem.

Nam et usque ad mortem infirmatus est : sed Deus misertus est ejus, eum à morte liberando, et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem, si ad vincula mea accessisset talis amici jactura.

28. Festinantiùs ergo misi illum, ut viso eo, iterum gaudeatis, et ego sine tristitia sim.

Festinantiùs ergo et sine mora eum ad vos remisi, ut ad ejus adventum gaudeatis, et ego quieto sim animo, nimirùm ubi vos lætos esse cognovero.

29. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, et ejusmodi cum honore habetote;

Illum itaque cum omni gaudio in Domino suscipite, et ejusmodi homines honorate.

---

est, adjutor et particeps laboris in Evangelii prædicatione. Tertiò, quia *commilito*, id est, in hac sacra militia, sub Christo duce, periculorum particeps. Quartò, quia *apostolus* Philippensium, id est, episcopus, ait Theodoretus : legatus, seu nuntius ad Paulum, ait Theophylactus; doctor Philippensium, ait D. Joannes Chrysostomus. Quintò, quia *minister necessitatis meæ*, id est, qui mihi vincto et incarcerato necessaria subministravit, multaque obsequia præstitit.

Hinc collige episcopi excellentias : frater est Apostolorum in fide; cooperator ipsorum in ministerio; commilito in sacra militia; Apostolus in sua diœcesi; pauperum et afflictorum ministrator, et procurator, et pater.

Caveat autem episcopus ne vacua relinquat tot et tanta nomina.

26. *Quoniam quidem omnes vos desiderabat...*

Rationem dat multiplicem cur Epaphroditum remiserit, tum ex parte Epaphroditi, quia *desiderabat, etc.*, n. 26; tum ex parte Philippensium, *ut viso eo gaudeatis*, n. 28; tum ex parte Pauli, *et ego sine tristitia sim*, n. 28.

Et mœstus erat. Gr. anxius. Ambrosius : impatienter sollicitus erat.

27. *Nam et infirmatus est.* Vide paraphrasim.

28. *Festinantiùs*, id est, studiosiùs, sine mora.

Et ego sine tristitia sim. Gr. minùs trister, seu minùs habeam tristitiæ. Syr, ut mihi levior sit animæ ægritudo.

Nunquam sine dolore, aut tristitia Paulus : *Quis infirmatur, et ego non infirmor, etc.* 2. Cor. 21. sed aliquando plùs, aliquando minùs tristis.

29. *Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino*, id est, cum gaudio spirituali et christiano, etc., seu quale Christianum decet.

Græca et Syrus : excipite illum in Domino, cum omni gaudio : excipite

Quoniam ad mortem usque ægrotavit propter opus Christi (seu , ut mihi vincto et propter Christum incarcerato, inserviret) ; non habitâ ratione valetudinis suæ, vitam exposuit pro me, ut mihi nomine vestro obsequia præstaret, quæ vos ipsi non poteratis impendere.

30. Quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium.

---

illum fraternè et christianè, et ut patrem in Domino : utrumque in idem redit.

30. *Quoniam propter opus Christi*, id est, propter subsidia mihi ab illo propter Christum subministrata.

Tradens animam suam, id est, vitam suam periculis objiciens. Gr. parabolatus est animam suam. Syr. neglexit, sprevit animam suam, id est, nihil fecit scipsum , suæ valetudinis curam non habuit.

Parabolani dicuntur qui cum vitæ periculo adsunt ægrotis. Vide Calepinum.

Ut impleret id... id est, ut obsequia mihi præstaret quæ vos, ob absentiam, personaliter non potuistis.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 2. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Insculpe menti tuæ nunquam obliviscendum mirabile humilitatis Christi exemplum, n. 5, 6, 7, 8.

Qui cùm in forma Dei esset, etc., semetipsum exinanivit, formam servi accipiens . etc. n. 6, 7.

Utramque formam perpende, compara ; tandem hanc exinanitionem concipere non valens, illam mirare, senti, tuo modulo imitare.

Quantus qualisque sis, non superbies, sed temetipsum exinaniens, cæterosque te reputans præstantiores, omnium fies servus et minister, præsertim ad salutem.

Secundo. — Insculpe et ejusdem Christi Domini ineffabile charitatis exemplum :

Factus homo, non sua quæsivit, sed nostræ saluti totus incubuit; ob quam *factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* n. 8. Pati, contemni, opprobriis saturari, tandem pro te mori voluit.

Hanc charitatem concipere non valens, mirare, senti, imitare.

Obedi Deo ; et propter Deum, totus proximi saluti stude et vaca, pro quâ pati, sperni, et mori non refugies.

Tertio. — Ex n. 12 et 13 disce humiliter et sedulò tuam propriam salutem operari; et ibidem vide rationem urgentem ad utrumque.

Quarto. — Ex n. 15 et 16, nota, et nunquam obliviscaris quanta debeat esse Christiani, et à fortiori religiosi et sacerdotis sanctitas.

Sit, doctrinæ lumine et exemplo vitæ, quasi stella fulgens, fax in alto posita, portum salutis ostendens aliis hominibus in mundi pelago navigantibus.

Attende tibi, et vide num talis sis, hujusque in occasionibus recordare.

Quinto. — Ex n. 17. scias quo animo debeas, seu Dei verbum annuntiare, seu animas dirigere.

Sacrum ministerium, seu prædicationis, seu animarum directionis, est liturgia mystica, quâ victimæ Deo præparantur, sancti Spiritûs igne sanctificandæ. Hoc vide fusiùs ibidem.

Has ergo victimas Deo præpara, non te, nec tua quærens, imò paratus, sanguinis tui libatione, illarum sacrificium consummare.

Sexto. — Apostolicas episcoporum qualitates in Epaphrodito poteris annotare, n. 25.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

Superiora concludit, et ad alia transit, de quibus jam multa præsens dixit Philippensibus, ut, scilicet, caveant à doctoribus judaizantibus quos vocat canes et falsò circumcisos, quia carne tantùm : nos verò Christiani verè sumus circumcisi, quia corde, ỹ. 1, 2, 3.

Paulus, plusquam ullus ex eis, posset de legalibus gloriari, quia octavo die circumcisus, etc., ỹ. 4, 5, 6.

At legalia, imò et omnia temporalia bona, præ Christo et propter Christum, habet ut nihilum : omnia ergo contemnit, dummodo Christum lucretur, sitque meritorum illius particeps, ỹ. 7, 8, 9, 10, 11.

Non ideo perfectum se reputat : sed ad vocationis suæ perfectionem magno conatu contendit ; idem faciant Philippenses, ỹ. 12, 13, 14, 15.

Ipsum imitentur, non falsos doctores qui sunt inimici crucis Christi, ventricolæ, nihil nisi terrena cogitantes et curantes, ỹ. 17, 18, 19.

Christiani verò, municipes cœlorum, mente et corde conversantur in cœlis ; unde et Salvatorem exspectamus, qui nos ab omni miseria liberos, donabit corporis et animæ gloriâ, ỹ. 20, 21.

CAPUT TERTIUM.

PARAPHRASIS.	TEXTUS.
De cætero, fratres mei, spiritualiter in Domino gaudete. Eadem vobis scribere, non me piget quidem, quia vobis necessarium est.	**1. De cætero, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.**
Cavete à canibus, cavete à malis operariis, cavete à falsiš circumcisis, seu carne tantùm concisis.	**2. Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem.**

Cap. III. 1. *De cætero*. Gr. reliquum. Syr. proinde. Arab. quod superest. Superiora concludit, ut ad alia transeat.

Primò itaque vult, ut abjecto omni mœrore, tum ob sua vincula, tum ob Epaphroditi morbum, gaudeant in Domino, seu gaudio quod Christianos decet.

Quasi diceret : Vincula mea Evangelio non nocent, imò proficiunt; Epaphroditum habetis, brevi et habebitis Timotheum, ego quoque jamjam advenio : itaque reliquum est ut gaudeatis, omnique spirituali lætitiâ replemini.

Secundò, transit ad alia de quibus jam scripsit ad Romanos, ad Galatas, et de quibus multa præsens dixit Philippensibus, ut patet ex hoc capite tertio, n. 18 : *Quos sæpe dicebam vobis :* et quia de eisdem jam sæpe dixit;

Hinc *eadem scribere non mihi* grave est, seu non me piget : *vobis autem est necessarium*, scilicet, ut firmiùs hæreant animo, utque vos efficiant cautiores.

Vobis autem necessarium. Gr. vobis tutum, securum. Syr. non mihi tædio, eo quòd vos cautiores efficiant.

In suis exhortationibus consulit Apostolus fidelium utilitatem, non gustum : et ubi quid illis necessarium videt, statim hoc ipsi grave non est.

Sic omnis prælatus, animarum sibi subditarum necessitatem et profectum attendat : et ubi quid illis necessarium aut utile deprehenderit, hoc illis sine tædio subministret; illarum saluti in suis concionibus et exhortationibus unicè consulat.

2. *Videte canes... Videte*, id est, cavete.

Canes, olim hoc erat nomen Gentium : *Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus*. Matth. 15. 26 : sed cum rebus translata sunt nomina; et Gentes quidem *filii*, Judæi autem vocantur *canes*, ait Theodoretus.

Canes, ergo vocat judaizantes, quia oblatrabant, mordebant et lacerabant verbi Dei prædicatores.

Malos operarios, quia Evangelium corrumpebant judaismi admixtione : non ædificabant, sed opus Dei diruere conabantur.

Concisionem, seu scissionem, tum quia circumcisio tunc, post Christum, erat mera carnis scissio, nihil ampliùs significans, aut efficiens spirituale : hinc et ipso circumcisionis nomine indigna; tum quia ipsi judaizantes errore suo Ecclesiæ christianæ scissores et laceratores erant.

3. Nos enim sumus circumcisio qui spiritu servimus Deo, et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habentes;

Nos enim Christiani, sumus veri circumcisi, qui spiritualiter et animo puro Deum colimus, et qui in Domino Jesu Christo gloriamur; non autem in carne fiduciam habemus,

4. Quanquam ego habeam confidentiam et in carne. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis,

Quanquam ego quoque (si hæc juvarent) in carnalibus meritò possem confidere : si quid id alius sibi posse videtur, ego præ aliis magis possum.

5. Circumcisus octavo die, ex genere Israel, de tribu

Quippe qui octavo die fui circumcisus, qui sum de prosapia Jacob, de tribu Ben-

---

3. *Nos sumus vera circumcisio*, id est, veri circumcisi.

Carnis circumcisio significabat cordis circumcisionem. Christiani itaque corde circumcisi, vera sunt circumcisio : illa quippe signum erat, nos res significata.

Qui spiritu servimus Deo...

Explicat discrimen quod est inter falsos et veros circumcisos, seu inter Judæos carne tantùm concisos, et inter Christianos corde circumcisos.

Judæi carnaliter, seu cæremoniis carnalibus Deo serviunt : nos *spiritu*, seu animo puro; Judæi gloriantur in carnalibus, v. g., in carnis circumcisione, suamque in eis fiduciam reponunt : nos *in Christo Jesu*, nostræ salutis auctore, *gloriamur*, nostramque in ejus meritis *fiduciam collocamus.*

Hinc disce quis sit verè Christianus.

Primò; qui corde circumcisus est, seu cujus passiones et vitiosæ cupiditates mortificationis cultro circumcisæ sunt.

Secundò, qui spiritu Deo servit, seu qui, ut ait Christus, Deum colit et adorat *in spiritu et veritate*, id est, spirituali, sed vero et sincero cultu et sacrificio fidei, spei, charitatis et obedientiæ : seu, qui in Deum sincerè credit, firmè sperat, Deum et proximum verè diligit, præcepta Dei in spiritu charitatis servat, omniaque ad Dei gloriam facit et refert : uno verbo, in cujus corde sola regnat charitas.

Tertiò, qui in Christo Jesu, salutis auctore, gloriatur, totamque suam spem et fiduciam in Christi meritis reponit, non in suis operibus.

Hinc, è contra, disce quòd qui, neglectà cordis mortificatione, neglectisque amoris Dei et proximi præceptis, cultum Dei quibusdam in exterioribus reponit, in quibus suam collocat fiduciam, is Judæus est censendus, non verè Christianus.

4. *Quanquam ego...* id est, *quanquam* si aliqua esset in carne gloria et fiducia, hæc mihi non deesset; imò majorem quàm quilibet alius haberem gloriandi materiam.

5. *Circumcisus octavo die...*

Enarrat carnis prærogativas, ob quas gloriari posset et in quibus judaizantes ipsos supergreditur.

Circumcisus fui *octavo die*, sicut Isaac et posteri ejus.

Judæus ergo natus sum; non autem proselytus accepi circumcisionem, sicut plerique judaizantes, qui ætate jam provecti, fuerunt circumcisi, suntque Judæi tantùm proselyti et ascititii.

Ex genere Israel. Natus sum, inquam, non de proselytis, aut ascititiis, sed de genere Israel, seu de prosapia Jacob.

jamin, Hebræus et familiâ et linguâ, ex Hebræis oriundus, sectâ Pharisæus.

Zelo judaicæ religionis tam ardens, ut fuerim persecutor Ecclesiæ Dei; justitiæ legalis tam accuratus observator, ut vixerim irreprehensibilis.

Sed has carnis, seu judaismi prærogativas, quas ut lucra olim magno in pretio habui, propter Christum arbitratus sum ut damna et detrimenta.

Enimvero non illa tantùm quæ dixi, sed et omnia hujus vitæ bona, existimo inopiam

Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundùm legem Pharisæus,

6. Secundùm æmulationem persequens Ecclesiam Dei; secundùm justitiam quæ in lege est, conversatus sine querela.

7. Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta.

8. Verumtamen existimo omnia detrimentum esse

De tribu, seu familia *Benjamin* quem præ cæteris dilexit Jacob, quemque habuit de Rachele, ob quam tot annis serviit.

De tribu, inquam, *Benjamin*, quæ in aliarum schismate, tribui Judæ constans et fidelis adhæsit, Deique templo et regno : nec legem unquam deseruit, aut regem.

Hebræus ex Hebræis, id est, *Hebræus*, Hebræorum filius, seu totâ majorum serie *ex Hebræis*.

Multi putant hinc significari quòd divus Paulus fuerit non familiâ tantùm, sed et linguâ Hebræus : idque innuit D. Chrysostomus.

Hæ quatuor præcedentes prærogativæ suum propriè opus non erant, nec ab electione sua ; ipsi præterea cum multis aliis communes.

Tres sequentes ei propriæ sunt et ex electione sua : *Secundùm legem Pharisæus ;* id est, secundùm legis sectam, seu institutum, Pharisæus ; quæ est inter Judæos secta melior et præcipua.

6. *Secundùm æmulationem...* at Pharisæus tanto paternarum traditionum ardens zelo, ut et Ecclesiam Christi ferro persecutus fuerim.

Secundùm justitiam...

Pharisæus, denique justitiæ legalis, seu quæ ex lege et per legem paritur, tam accuratus observator, ut fuerim irreprehensibilis ; nihil omisi, nihilque feci reprehensione dignum, intellige, coram hominibus.

7. *Sed quæ mihi fuerunt lucra...*

Sed has quas dixi carnis prærogativas, quasque olim magno habebam in pretio, ut Christum cognovi, præ Christo et propter Christum habeo ut nullius pretii ; imò ut damna reputo et mihi noxia ; quia sunt impedimenta christianismi, id est, gratiæ et salutis.

Tanta est Evangelii excellentia, ut præ illo lex vetus sit quasi nihil.

Evangelium est quasi adamas ; lex quasi plumbum, ait D. Chrysostomus : hinc lex præ Evangelio damnum est et jactura.

Comparatione potiorum, damnum vocat ea quæ sunt deteriora. Supervacanea est lucerna, si sol apparuerit : supervacaneus pædagogus iis qui perfectam acceperunt sapientiam : inutile lac nutricis iis qui solido cibo vescuntur : Theodoretus.

8. *Verumtamen existimo omnia...*

Plùs dicam, omnia hujus mundi bona, gloriam, opes, vitam ipsam, si comparentur cum fide quâ eminentem Christi cognitionem acquisivi, tanquam nihilum et inutile reputo, imò tanquam damnum et quid noxium.

propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei :	et detrimentum esse præ dignitate eminentis scientiæ, seu cognitionis Jesu Christi Domini mei ;
propter quem omnia detrimentum feci et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam ,	Propter quem libenter omnium jacturam feci, omniaque arbitror ut stercora, dummodo Christum lucrer, seu Christi beneficiorum sim particeps.

Propter eminentem scientiam. Gr. propter eminentiam cognitionis.

Estius istud *propter* vertit in *ut :* quasi diceret D. Paulus : Ut assequar eminentiam et excellentiam cognitionis Christi et beneficiorum ejus.

Significans se hujusmodi cognitionem nondum esse consecutum, sed adhuc in ea se proficere, ut expressiùs docet infrà.

Naturalius videtur si *propter* vertatur in *præ,* ut in paraphrasi, et ita Syrus : enimvero existimo omnia inopiam esse præ dignitate scientiæ Jesu Christi Domini mei.

Propter quem omnia detrimentum feci, id est, omnia projeci, contempsi, et pro stercore habui.

Arbitror ut stercora. Gr. arbitror esse stercora, σκύβαλα εἶναι.

Arbitror esse quisquilias, seu stipulam frumenti, ait D. Chrysostomus, qui putat id intelligi posse de lege, per comparationem ad Christum.

Quisquiliæ sunt rejectamenta frumenti, seu paleæ ; et hoc bene convenit legalibus : nunc enim ex quo lex excussa, Christum quasi frumentum nobis exhibuit legalia, omnia quasi quisquiliæ sunt.

Theodoretus idem sentit : Scybalum, inquit, crassior et durior est palea ; hæc quidem fert frumentum ; sed, postquam collectum est frumentum, abjicitur : ita lex Christum ostendit : postquam autem is apparuit, ea deinceps est supervacanea.

Photius hunc eumdem cogitatum fusiùs explicat : Quemadmodum necessaria est stipula donec creverit triticum et separatum inde fuerit ; ita Christo, qui fuit verum granum frumenti, nondum nato et in legis stipula latente, utilis erat lex : ubi autem per passionem et resurrectionem collectum est nobis hoc granum, et per ascensionem in horrea æterni Patris reconditum, ad nihil ampliùs utilis fuit legis culmus et stipula.

D. tamen Chrysostomus verisimile putat Paulum id non de legalibus, sed de mundanis rebus dicere, ut in paraphrasi explicui.

Omnia ergo prorsus bona mundana et delicias Paulus vocat stercora, quia plerumquè conspurcant habentem ; quisquilias, quasi inania, vacua, superflua, non vera bona.

Observationes morales. —Nota itaque quòd bona terrena sunt *damna*, quia nocent plerumquè.

Sunt *stercora*, quia fetent et commaculant.

Quisquiliæ sunt, quia inutilia et inania.

Solus Christus lucrum est, hìc per fidem et gratiam possidendus, aliquando per gloriam.

Da mihi, ô misericors Deus ! oculos fidei ; illos, inquam, oculos quos Apostolo tuo dedisti, cùm omnia terrena respiciebat ut inutilia, ut damna, ut stercora.

Contemnam illa ut inutilia, vacua et inania : quisquiliæ sunt.

Fugiam illa ut damna, ut detrimenta : nocent plerumquè.

Horream illa ut stercora : fetent enim et conspurcant.

Utque in Christo reperiar, seu existam, non habens justitiam meam, meis scilicet viribus partam, quæ ex legis notitia et observatione acquiritur;	**9. Et inveniar in illo, non habens meam justitiam quæ ex lege est,**
Sed habens illam justitiam quæ habetur per fidem Christi;	**sed illam quæ ex fide est Christi Jesu :**
Illam, inquio, justitiam, quæ à Deo manat, et in Christi fide fundatur.	**quæ ex Deo est justitia in fide.**

Eadem fides quæ ostendit omnia terrena nihil esse, dat eminentem scientiam Jesu Christi : *ut cognoscam illum...*

Fusiùs vide apud D. Chrysostomum, hom. 10. in cap. 3. epist. ad Philipp. moral. pag. 99, 100.

Primò, quòd bona terrena verè damna sunt, non lucra; quia laborem multum habent, lucrum verò nullum.

Secundò, quòd amentes faciunt: mulieres et equos eodem honore dignantur : unus est utrorumque ornatus, seu, ex iisdem rebus mulieres volunt splendidiores apparere ex quibus et vehicula et pelles cortinarum, in quibus vehuntur.

Tertiò, quòd supervacanea et inutilia sunt : non à morte liberant, non morbum propulsant, non prohibent senescere.

Disce ex eodem patre quòd omnia tamen creata bona nobis erunt lucra, et non damna, si in Dei convertantur obsequium : hunc bonum usum te docebit eadem homilia.

Fecit tibi oculum, hunc ipsi præsta, opera ipsius considerans ipsumque glorificans, etc.; fecit tibi manus, dedit et pecunias, etc.

Ab eodem mirabili patre disce quòd nec divitiæ, nec paupertas cœlos comparant, aut gehennam; sed utraque bonus et malus animus.

Hunc ergo corrige, hunc compone, hunc talem, qualem esse oportet, præsta; et omnia tibi erunt utilia, pag. 340.

Nam, quemadmodum artifex, sive ferream, sive auream securim habeat, æquè ligna cædit ac dolat; ita, sive per divitias, sive per paupertatem, paratur virtus.

Faciliùs tamen per paupertatem, sicut meliùs per ferrum cæditur lignum.

Ut Christum lucrifaciam, id est, Christi gratiam, justitiam, meritorum participationem.

9. *Et inveniar in illo*, id est, ut sim et existam in Christo, sicut membrum illius corporis, cujus est caput : vel, *ut inveniar* in Dei judicio.

Non habens meam justitiam, scilicet, quæ mea sit et à meipso; justitiam nimirùm legalem, seu, quæ ex legis notitia et observatione acquiritur, absque spiritu fidei et gratiæ.

Sed illam habens justitiam, quæ per fidem Christi gratìs acquiritur; justitiam, inquio, quæ divina est, utpote quæ à Deo manat, quamque Deus operatur in nobis, et quæ in Christi Jesu fide fundatur.

Nota primò quòd fides veræ justitiæ radix sit et fundamentum. Vide Epist. ad Rom. c. 1, n. 17; c. 4, n. 3.

Nota secundò duas veræ justitiæ conditiones; *à Deo est*, et per Christum : illius auctor, seu causa efficiens, Deus; illius promeritor, id est, causa meritoria, Christus.

Tota divina est, à Deo manans, à Spiritu sancto infunditur per fidem vivam in Christum Jesum; et hæc est fides quæ verè et coram Deo justificat.

10. Ad cognoscendum illum, et virtutem resurrectionis ejus,	Ut cognoscam illum, et potentiam resurrectionis illius, et communionem passionum ejus;
et societatem passionum illius; configuratus morti ejus :	**Me conformans morti et passionibus ejus,** scilicet per labores et cruces.

Legalis autem et pharisaica justitia, externa tantùm, est humana, in solis operibus hominis fundata ; hinc politicè tantùm et coram hominibus justificat, seu, facit ut justi videamur ob externam legis observationem.

Hæc justitia dicitur *mea*, quia à me, meis propriis viribus.

Ut christiana sit, lex observetur in spiritu Christi et per fidem in Christum.

10. *Ad cognoscendum illum...*

Potest hoc immediatè præcedentibus jungi, ita ut sensus sit :

Justitia est ex fide, quâ fide cognoscitur Christus, et virtus resurrectionis illius, et communio passionum.

Ita Syr. ut per eam (fidem) cognoscam Jesum et virtutem resurrectionis ejus, et particeps fiam passionum ejus, et conformis fiam morti ejus.

Ita etiam D. Chrysostomus et Theodoretus.

Sed probabilius puto quòd altiùs referendum sit, nimirum ad *arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam, et ut inveniar....* utque *cognoscam illum...*

Ita ut hæc pars sit continuatio bonorum ex judaismi contemptu profectorum : seu, est explicatio eminentiæ cognitionis Christi : *Ad cognoscendum illum*, Christum scilicet, speculativè et practicè :

Quis? quantus? qualis? homo, Deus, Salvator mundi : omnia quæ spectant ad utramque illius naturam; ad nostræ justificationis et salvationis œconomiam ; omnia mysteria, at præcipuè

Virtutem resurrectionis ejus, id est, insignem illam omnipotentiam quâ et semetipsum suscitavit, et nos aliquando suscitabit à mortuis.

Admirabilem illum Christi suscitati statum æternum, in quo humanitatis nostræ infirmitas in divinitatis abyssum sic absorpta est, ut totus sit Deus.

Statum, inquam, illum gloriosum, qui nostræ resurrectionis futuræ exemplar est; seu, in quo ipsi conformes erimus in æterna beatitudine.

Statum denique in quo mihi Ecclesiam persequenti apparuit, dicens : *Saule, Saule, quid me persequeris?*

Et societatem. Gr. communionem, *passionum ejus*, seu, ut cognoscam virtutem sanctæ crucis.

Ut cognoscam quàm honorificum sit, quàmque proficuum cum Christo pati : Christo per passiones in cruce communiri.

Crux Christi, fons et origo gloriæ : societas itaque crucis, seu passionum Christi, erit causa societatis gloriæ.

Nota inter Christum et Christianum communionem passionum. Christi passio fuit nostra, quia pro nobis et vice nostrâ passus est : nostræ passiones Christi sunt, quia particulæ et communicationes sunt passionum Christi : applicationes sunt Christi passionum.

Dum patimur pro Christo, Christus sua nobis applicat merita : dum patior, in societatem passionum illius venio.

Et hæc est hujus vitæ felicitas : *Beati qui persecutionem patiuntur...*

Felicitas æterna erit Christo glorioso conformari; felicitas temporalis, Christo patienti esse conformem : ipsi passionibus communiri.

Configuratus morti ejus.

Ut, si quo modo possim, perveniam ad beatam sanctorum resurrectionem.

Hæc dico, non quasi metam jam apprehenderim, aut ad terminum perfectionis pervenerim:

Sed maximo conatu curro, ut, si quo modo queam, illud assequar,

11. Si quo modo occurram ad resurrectionem quæ est ex mortuis.

12. Non quòd jam acceperim, aut jam perfectus sim:

sequor autem si quo modo comprehendam;

Græcum participium est præsentis temporis.

Hinc Ambrosius: conformans me morti ejus.

Alii: dum conformis fio.

Quasi diceret: *Et societatem passionum illius*, in quam venio, dum conformis fio morti ejus, per labores, passiones, mortis pericula, quæ pro ipso patior.

Per calamitates itaque ad Christi similitudinem fingimur; ipsius imago fimus: fratres illius efficimur; Christi quodammodo evadimus. Vide D. Chrysostomum.

En quanta est ærumnarum dignitas!

11. *Si quo modo occurram ad resurrectionem...* id est, ut, si *quo modo* possim, *occurram* et perveniam ad beatam justorum resurrectionem.

NOTÆ LITTERALES ET MORALES. — Nota primò, *si quo modo*, quod innuit difficultatem et incertitudinem.

Paulus, *vas electionis*, de sua salute certus non erat: timebat ne reprobus fieret, primæ Corinth. 36: quis ergo securus?

Nota secundò, nomen Græcum ἐξανάστασιν, quod significat non simpliciter resurrectionem, sed exresurrectionem, id est, gloriosam, sublimem, plenam et perfectam resurrectionem.

Resurrectionem, quam nulla mors, nullaque mala sequentur: resurrectionem, quâ in altum feremur, obviam Christo in aera; uno verbo, resurrectionem quam exspectant justi.

Nota autem quòd ad hanc beatam resurrectionem nos duo conducunt, viva fides gloriosæ Christi resurrectionis, et conformitas, seu communio passionum Christi.

Prima nos reddet amore ferventes, et quasi desiderio nos sursum extollet.

Secunda Christi meritis ditabit, dignosque reddet qui reverà extollamur: sicque quasi duæ alæ erunt, quæ nos aliquando rapient in aera.

Ergo firmè et vivè credimus gloriosam Christi resurrectionem; de illa, tanquam nostræ futuræ exemplari, sæpè cogitemus.

Christo passo communicemur, ut hac temporali conformitate æternam mereamur in gloria.

12. *Non quòd jam acceperim...* dixi, *si quo modo...* nec enim præsumo quòd metam apprehenderim, aut ad perfectionis apicem pervenerim; sed persequor, maximo conatu currens, ut si quo modo possim, ad apicem illum perveniam, ad quem, ut pervenirem, Christus prior me, quasi suâ manu, apprehendit et in stadium deduxit: nimirum cùm mihi prope Damascum apparuit.

Non quòd jam acceperim, scilicet, palmam, bravium, apprehenderim metam.

Aut perfectus sim, consummatus, aut ad perfectionis terminum pervenerim.

Sequor, id est, persequor, curro, et tendo majore quo possum conatu,

in quo et comprehensus sum à Christo Jesu.	Ad quod, et propter quod Christus me fugientem quasi manu suâ apprehendit.
13. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse : unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea verò quæ sunt priora extendens meipsum,	Fratres mei, ego non arbitror quòd perfectionem assecutus sim : unum autem ago, scilicet obliviscens præterita, quæ retrò sunt, ad ea verò quæ ante me sunt, seu à fronte, meipsum extendens,
14. Ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei, in Christo Jesu,	Ad scopum contendo, ut præmium obtineam, ad quod assequendum supernè vocatus sum à Deo, per Christi merita.
15. Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus :	Quicunque ergo perfectionis studiosi sumus, hoc ipsum de nobis sentiamus : et si

ut illud assequar ad quod Christus me fugientem, etc.

Ipse me prior retibus illigavit, ait Theodoretus. Fugiebam illum et valdè aversabar : ipse me fugientem apprehendit.

Itaque ego quoque persequor, enitens eum apprehendere, ne à salute excidam : Theodoretus.

Gratias immensas, ô misericors Deus ! qui me fugientem quasi manu tuâ apprehendisti et in stadium deduxisti : ignosce meam hucusque in tuo servitio socordiam ; auge animum, da vires ut alacriùs curram, braviumque tandem assequar, ad quod, et propter quod me comprehendisti.

13. *Fratres, ego non arbitror...*

Unum autem, supple, sollicitus ago, uni totus intendo, incumbo, scilicet,

Quæ retro sunt, id est, à tergo, præterita, *obliviscens*.

Ad ea quæ priora, quæ à fronte, quæ ante me *sunt*, cursum meum dirigens et extendens.

14. *Ad destinatum persequor*, id est, ad scopum seu versùs signum præfixum totis viribus curro.

Seu, oculis in scopum unicè defixis, ad eum totis viribus contendo, ut bravium, seu palmam, præmium assequar, ad quod Deus è cœlo me Christum vocavit.

Eheu ! quantùm ab hac apostolica praxi disto !

Quidni, ô Deus bone! sicut Apostolus tuus, oculos in bravium unicè defixos habeo, ut ad illud totis contendam viribus ? cur toties ab æternitate distractus, terrenis implicor cursum ad cœlestia remorantibus ?

Averte oculos meos, ne videant vanitatem; in via tua vivifica me. Da mihi fidem vivam, ardens desiderium, illuminatos oculos cordis mei, ut sciam quæ sit spes vocationis meæ, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis meæ in sanctis, etc.; ut hoc unicè videns, cætera omnia obliviscens, huic totus incumbam.

15. *Quicunque ergo perfecti*, seu, ut dixit alibi, *spirituales*, *firmiores*, seu in rebus divinis bene versati et perfectione aliis præeuntes.

Perfecti hominis est non se existimare perfectum esse : hoc perfectio est. D. Chrysostomus.

Hoc sentiamus, scilicet, nos ad perfectionem nondum pervenisse.

Nec in hoc est contradictio : etsi enim aliorum comparatione sint perfecti, in se tamen sunt adhuc perficiendi : multa illis desunt.

quid aliter sapitis, spero quòd Deus revelabit vobis idem mecum esse sentiendum.

et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit.

Interim rogo ut in eo ad quod pervenimus, idem sapiamus, et in eadem permaneamus regula (doctrinæ scilicet et vitæ).

16. Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sapiamus et in eadem permaneamus regula.

Imitatores meî estote, et attentè considerate eos qui vitam ducunt juxta exemplar quod ego vobis præbui.

17. Imitatores meî estote, fratres, et observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram.

Sunt enim multi qui longè aliter incedunt, quos sæpe coram vobis appellavi, nunc et flens rursus appello inimicos crucis Christi;

18. Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis (nunc autem et flens dico), inimicos crucis Christi,

---

Et si quid aliter sapitis, id est, sentitis ab aliquibus fortè decepti, spero quòd *Deus vobis revelabit* ità sentiendum vobis esse, ut dixi.

Vides quàm verecundè, ait D. Chrysostomus, *si quid aliter sentitis*. Ut ignoratio videatur potiùs quàm improbitas.

16. *Verumtamen ad quod pervenimus...*

Gr. Verumtamen ad quod pervenimus, eâdem incedere regulâ, idem sapere (infinitum pro imperativo). Syr. verumtamen id ad quod pervenimus, eâdem perficiamus semitâ, eâdemque concordiâ.

Sensus est: Interim, in hoc ad quod pervenimus, concordes simus, et in eadem doctrina et vitæ regula permaneamus.

Regula nec additionem, nec detractionem admittit, alioqui jam non est regula. D. Chrysostomus. Hæc regula fides est: idem Chrysostomus.

17. *Imitatores meî estote.* Gr. coimitamini me, id est, omnes pari studio me imitamini, vel imitamini me sicut alii quos videtis meî studiosos imitatores.

Et observate eos... Gr. observate ita ambulantes, sicut habetis exemplum nos, id est, qui habent nos ut exemplar suum, ut eos etiam imitemini.

Dixit suprà: *Videte canes*, ut fugiant: nunc dicit, *observate*, ut imitentur.

Apostoli erant forma et exemplar et quasi leges animatæ. Vide D. Chrysostomum. Ita sit prælatus.

Prælati tamen vitia non excusant subditos, quia habemus Christum doctorem nobis dicentem:

Discite à me... idem D. Chrysostomus.

Habemus et in Scripturis omnium virtutum exemplaria. Vide ibidem.

18. *Multi enim ambulant.*

Non sine causa vos meî et meî similium imitatores volo; quia multi sunt non imitandi, licèt Christum Christique crucem prædicent: id sæpe vobis dixi cùm essem apud vos, nunc autem et scriptis et lacrymis dico.

Qui in deliciis vivunt, verè lacrymis digni sunt. D. Chrysostomus.

Inimicos crucis Christi...

Inimici sunt crucis Christi, primò, quia justificationem legi tribuebant, non gratiæ, quæ crucis est fructus. Secundò, quia christianismum simulantes, in otio et deliciis vivebant; quod adversatur cruci, ait D. Chrysostomus.

Nihil æquè à Christiano alienum est ac requiem et otium quærere, etc. Dominus tuus in crucem actus est, et tu requiem quæris! Dominus tuus

19. Quorum finis interitus, quorum Deus venter est : et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.	Quorum finis erit æterna perditio; qui sunt ventricolæ; qui gloriantur in suo ipso dedecore; qui nonnisi terrena cogitant, diligunt et curant.
20. Nostra autem conversatio in cœlis est : unde etiam Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum.	Nos autem in cœlis mente et animo conversamur; ex quo loco exspectamus nostrum Salvatorem Dominum nostrum Jesum Christum,
21. Qui reformabit corpus humilitatis nostræ,	Qui transformabit hoc humile et vile corpus nostrum,

clavis confixus est, et tu deliciaris! hæccine militis generosi? D. Chrysostomus.

Si Dominum tuum amas, illius vitam vive, mortem illius morere : ipse te crucifige, non ut ipse te interimas, sed ut cum Paulo dicas : *Mihi mundus crucifixus est...* idem.

19. *Quorum finis interitus*, id est, qui ad extremum peribunt, æternumque subibunt supplicium.

Pereant ergo necesse est qui crucem Christi, fontem salutis, evacuant.

Quorum Deus venter est. Quia ejus gratià faciunt omnia : quasi summum bonum in deliciis sensualibus reponunt. Hinc ventricolæ.

Et gloria in confusione ipsorum.

Syr. gloria ipsorum, dedecus ipsorum; id est, gloriantur in flagitiis quorum ipsos pudere oporteret.

Grave malum est turpia facere : sed si te, cum facis, pudeat, quasi dimidium malum est. D. Chrysostomus; sin autem inde te efferas, summus jam est animi stupor.

Qui terrena sapiunt, id est, cogitant, diligunt et curant.

20. *Nostra autem conversatio.*

Gr. administratio nostra. Syr. nostrum exercitium, Æthiop. civitas nostra. Tertullianus : noster municipatus.

Sensus est : tales sunt illi; nos autem, è contra, cœlestia cogitamus, diligimus et curamus : quia cœlum patria nostra, civitas nostra, municipatus noster.

Πολίτευμα, ex Budæo significat regimen politicum, rempublicam, civitatem.

Quasi diceret Paulus : Regimen nostrum, nostra respublica, nostra civitas, municipatus noster in cœlis est.

Id est, conversamur ut cives cœlorum, nos gerimus ut municipes cœlorum : vivimus et regimur jure, legibus et politià regni cœlestis.

Talis est omnis verè Christianus : attende tibi.

Unde etiam Salvatorem...

Ex quo cœlo *exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum* qui, veniens ad judicium, nos amicos suos liberabit ab omni corporis et mentis ærumna, nosque donabit glorià corporis et animæ.

21. *Qui reformabit.* Gr. transfigurabit, transformabit, id est, in aliam figuram accidentalem commutabit : ex passibili, corruptibili et terreno faciens impassibile, incorruptibile, æternum.

Corpus humilitatis nostræ. Hebraismus : id est, corpus humile, abjectum ac miserum.

Illudque configurabit gloriosissimo corpori suo;	**configuratum corpori claritatis suæ,**
Idque per efficacem virtutem quâ omnia sunt ei subdita; seu per virtutem adeo potentem, ut per eam possit etiam omnia sibi subjicere, et consequenter quodlibet, in quodlibet transmutare.	**secundùm operationem quâ etiam possit subjicere sibi omnia.**

Configuratum corpori claritatis suæ.

Gr. ut fiat conforme corpori claritatis Christi. Syr. ut fiat in similitudinem corporis gloriæ suæ.

Hæc configuratio, conformatio corporis nostri cum glorioso corpore Christi, fiet per et propter passiones :

Si compatimur, et conglorificabimur.

Quot vulnera pro Christo, tot nobis coronæ cum Christo : quot mortificationes propter Christum, tot consolationes in gloria cum Christo.

Quid ergo murmuras, ô caro misera? quid recalcitras? Patere, mortificare in tempore, ut in æternum gaudeas et glorieris : *Pœna brevis, gaudium erit æternum.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 3. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Conserva, et altâ mente repositam tene ideam de vero Christiano.

Corde circumcisus spiritu servit Deo, et in Domino Jesu Christo gloriatur. Vide n. 3.

Ut hanc in te adimpleas ideam, cultro mortificationis, in corde tuo, concupiscentiæ vitia continuè reseca.

Spiritu, seu fide vivâ, spe firmâ, charitate sincerâ, Deum cole : sic in corde tuo regnet ejus charitas, ut omnium tuarum actionum, et internarum, et externarum, sit principium et forma,

In Christo Jesu, Filio Dei, Salvatore tuo, gloriare, totamque tuam spem pone.

Secundo. — Conserva et veram de mundanis bonis ideam, ut ea contemnas.

Sunt quisquiliæ, damna, stercora; seu inania sunt, nociva, fetida et conspurcantia. Vide n. 8.

Inania et inutilia sperne, nociva fuge, fetida horre.

Observa tamen quòd ex se nec bona sunt, nec mala, sed ea talia fecit bonus, vel malus animus.

Hic ergo si corrigatur, omnia erunt utililia. Vide ibid.

Tertio. — Conserva et notitiam de dignitate passionum, ut eas libentiùs feras : passio, communio, communicatio, societas est passionis Christi. Vide n. 10.

Patiens ergo gaude, quia Christi passioni communicas : Christi autem passio fons est beatitudinis æternæ : Christo patienti sis conformis, Christo itaque glorioso conformis eris. Vide et n. 21.

Observa et sequere Christianas Apostoli praxes, quibus se ad perfectionem evangelicam excitabat.

12, 13, 14. Semetipsum considerans in evangelica palestra quasi stadiodromum in stadio, majori quo potest conatu currit ad bravium; quæ retro

sunt obliviscens, oculis in scopum unicè defixis, ad eum totis viribus contendit.

Eheu miser! in eodem stadio positus, languens hactenus torpui, et torpeo! da vires et animum, ô Deus! Apostolum tuum imitandi in fine saltem meæ tepidæ vitæ.

20. Se cœlorum civem et municipem considerans, mente et corde à terrenis abstractus, cœlestia cogitat, diligit et curat: jure et legibus cœlestis regni vivit et regitur.

Eodem ac Apostoli insignitus sum honore, cœlorum sum civis, domesticus Dei: cur ergo, ut talpa, hæreo terræ, mente et corde inclusus in terra?

Sursum cor, ô anima mea! mentem erige, suspice cœlum, hæc est patria tua, domusque æterna: ad hanc anhela, ibi conversare, donec veniat Salvator qui te ab hujus exsilii miseriis eripiat, suâque gloriâ donet in patria.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

PRIMO Philippenses hortatur tenerrimè ad perseverantiam, ỷ. 1; ad concordiam, ỷ. 2, 3; ad spirituale gaudium, ỷ. 4; ad modestiam, ỷ. 5; ad orationem, ad gratiarum actionem, ỷ. 6; ad omnia laudabilia et sancta, ỷ. 8, 9.

Deinde laudat antiquam et præsentem eorum erga se liberalitatem, ỷ. 10, 14, 15, 16, idque facit ipsorum potissimùm causâ : ipse enim scit abundare, et penuriam pati, ỷ. 11, 13 et 17.

Denique eis vicissim bona precatur, eosque salutat omnes.

CAPUT QUARTUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. ITAQUE, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea, sic state in Domino, charissimi.	QUAPROPTER, fratres mei, quos diligo quosque videre desidero; vos, inquam, qui estis gaudium decusque meum, perseverate in vita christiana, eo quo dixi modo, ô charissimi!
2. Evodiam rogo et Syntichen deprecor idipsum sapere in Domino.	Evodiam Syntichenque rogo, ut sint in Domino concordes et unanimes.
3. Etiam rogo et te, ger-	Quin etiam et rogo te, mi verè sodalis,

CAP. IV. 1. *Itaque, fratres mei...* Gr. dilecti et exoptati.

Ob propositum præmium concludit in fide constanter esse perseverandum, sanctèque vivendum, juxta exemplar vitæ quod illis præbuit imitandum; non verò juxta judaizantium errores et vitam corruptam; quasi diceret:

Cùm itaque tanta sit corporis et animæ vobis à Christo promissa gloria, *ô fratres mei dilecti et exoptati, ô gaudium meum et corona mea!* perseverate in fide et in vita christiana, ô dilecti mei! eo quo jam dixi vobis modo.

Gaudium meum et corona mea. Per metonymiam, id est, causa et objectum gaudii mei, meæque apud Deum et homines gloriæ.

Non tantùm gaudium, sed et gloria, ait D. Chrysostomus; non tantùm gloria, sed et corona. Quid huic virtuti par inveniatur, quippe cùm Pauli corona sint?

Felicem prælatum qui, in die judicii, de subditis suis dicere poterit quod Paulus de Philippensibus: *Gaudium meum, etc.*

Necessariò è duobus unum: vel gaudium, vel tristitia; vel gloria et corona, vel confusio et damnatio illius erunt.

Sic state, quomodo stetistis immoti; perseverate videntes juxta vitæ nostræ formam, non juxta illorum corruptionem quorum finis erit æterna perditio.

2. *Evodiam rogo et Syntichen...* Duæ feminæ erant Philippis apud Christianos primariæ, quæ in convertendis et instruendis aliis mulieribus plurimùm laborârunt; sed quæ, cùm scriberet Paulus, discordes erant. Ita omnes Græci et Latini.

Has, inquit D. Chrysostomus, commendat viro cuidam admirabili, quem suum comparem vocat.

Ob hunc Græcorum et Latinorum consensum, audiendus non est Grotius, qui vult duos fuisse viros; quia, inquit, συντυχὴς et εὐτυχὴς, est virile nomen.

Hincque vult de viduis in genere, non de Evodia et Syntiche intelligendum quod sequitur, *adjuva illas, etc.*

Idipsum sapere in Domino. Rogo ut una sit eis mens et voluntas propter Dominum.

3. *Etiam rogo et te, germane compar...* Gr. Σύζυγε γνήσιε, conjugalis sincere, socie, germane, id est, collega genuine, in jugo scilicet evangelicæ prædicationis ferendo per agrum Dominicum.

ut eas adjuves, utpote quæ (cùm apud vos essem) mecum laboraverunt Evangelii

mane compar, adjuva illas quæ mecum laboraverunt in

Ζύγος, *jugum*, σύζυγος, *conjuqalis*, idem jugum nobiscum trahens.

Γνήσιος, *germanus*, sincerus, genuinus.

Est itaque metaphora ducta à bobus, qui in aratro ferendo combinantur.

Comparem, seu conjugalem vocat hominem quemdam qui cum eo laboravit in agro Domini.

Ecclesia quippe est ager Domini : *Dei agricultura vos estis*, ait ad Corinthios 1. epist. cap. 3, n. 9.

Hinc insignem aliquem doctorem, suum in ferendo, per agrum Dominicum, evangelicæ prædicationis jugo, collegam, Paulus vocat conjugalem, collegam, sodalem, verum germanum et sincerum.

Nota litteralis. — Notandum autem est quòd omnes versiones in masculino genere loquantur.

Syr. mi verè sodalis.

Æthiop. frater mi et socie mi.

Arab. ô candide syzyga.

Item omnes patres græci et latini.

Quin etiam Calvinus et Beza.

Hinc prorsus rejiciendum quod ut omninò falsum rejicit D. Chrysostomus, et quod stultum vocat Theodoretus, scilicet in feminino hæc verba velle sumere, et per ea significari uxorem Pauli.

Faber Stapulensis : ingenua conjux. Erasmus : compar germana : hocque placuit Cajetano et Catharino.

Equidem atticè loquendo, σύζυγε γνήσιε, significare potest germanum et germanam conjugalem : sed D. Paulus erat, ut ait, *imperitus sermone*, nec adeo eloquens ut loqueretur atticè.

Præterea ex ipso divo Paulo constat, 1. Cor. cap. 7, quòd vitam duxerit cælibem.

Non audiendi itaque supradicti auctores, sed illis præferenda Scripturæ et sanctorum Patrum auctoritas.

Fusiùs eos refellit Estius.

Quis autem sit insignis iste divi Pauli collega, ignoratur.

Aliqui putant Σύζυγε nomen esse proprium.

Alii volunt hoc nomine honorari unum ex episcopis et diaconis quos salutavit in exordio epistolæ.

Vatablus, à Patre Cornelio citatus, censet esse Epaphroditum.

Post quem Grotius ait : Ad Epaphroditum se vertit oratio tanquam præsentem futurum, ubi epistola hæc Philippis legeretur.

Alii : Virum vel fratrem alterius prædictarum mulierum.

Hoc parum interest, ait D. Joannes Chrysostomus : sed hoc valde mirandum est, tantum illis ab Apostolo honorem deferri jussum.

Adjuva illas...

Quod intelligi potest per respectum ad reconciliationem, vel per respectum ad illarum honestam sustentationem.

Adjuva illas, ut eas inter se reconcilies, vel opitulare illis, ut habeant unde se et suos honestè sustentent.

In hoc sensu, satis probabiliter Epaphrodito loquitur qui erat episcopus, et cujus in eleemosynis distribuendis præcipua erat auctoritas. Hanc conjecturam roborat, cap. 2, n. 25. hujus epist. ubi Epaphroditum vocat *cooperatorem suum*.

Evangelio, cum Clemente et cæteris adjutoribus meis; quorum nomina sunt in libro vitæ.	promovendi causâ, unà cum Clemente cæterisque meis adjutoribus, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ.
4. Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudete.	Gaudete in Domino semper; iterum dico vobis, gaudete :

Quæ mecum laboraverunt...

Rationem affert inducentem ut eis opituletur : nempe, quia *laboraverunt mecum.* Gr. Simul mihi (mecum) decertaverunt; quasi diceret :

Adjuva eas; quia me adjuverunt in certamine propter Evangelium inito : nec modica propter Christum tolerarunt incommoda.

Hinc sollicitudo et cura erga illas, non ob amicitiam, sed ob benefacta : D. Chrysostomus.

Variis autem modis potuerunt adjuvisse Paulum et alios Evangelii operarios : sive hospitio, sive subministratione rerum necessariarum, sivo etiam aliarum feminarum instructione : quia enim apud Græcos non erat viris liber ad mulieres aditus, hinc feminæ per feminas primâ christianismi cogitatione erant imbuendæ.

Quorum nomina sunt in libro vitæ : quasi diceret : Quos non nomino, nec hìc adscribo; sed *quorum nomina* feliciùs alibi *scripta sunt,* scilicet, *in libro vitæ.*

Multò melius est à Deo probari, quàm ab hominibus laudari.

Liber vitæ est catalogus prædestinatorum ad vitam æternam. Hic catalogus existit in mente, præscientia et prædestinatione Dei, quæ dicitur *liber* seu catalogus Dei, *liber vitæ, liber viventium.*

Sicut autem duplex concipitur prædestinatio, ad gratiam scilicet et ad gloriam; sic et duplex liber vitæ : vel, ut ait Cornelius à Lapide, dupliciter quis potest scribi in libro vitæ, completè et incompletè. Vide fusiùs apud ipsum.

Hinc collige nullam actionem bonam apud Deum deperdi : quod enim fit boni super terram, scribitur in cœlis.

Quò minùs laudis ob id recipitur in terra, eò major laus et remuneratio apud Deum habebitur.

4. *Gaudete...*

Quia rerum natura dolorem sæpe pariebat : vexabantur enim rerum molestarum perpessione. *Vobis donatum est...* hinc illos ad spiritale gaudium excitat frequenter.

Gaudete in Domino, non sicut Gentiles, in rebus prosperis hujus seculi, sed sicut filii Dei et discipuli Christi, *in Domino.*

Ob vestram ad Deum vocationem, ob beneficia vobis à Christo collata et conferenda; ob gratiam et Dei filiationem vobis in Baptismo collatam; ob gloriam vobis promissam et vobis, ob passiones vestras, pro Christo toleratas, debitam.

Iterum dico, gaudete.

Ista geminatio ostendit ei qui in Deo est, semper gaudendum esse; etiamsi prematur ac quidvis patiatur.

Passio semen est gloriæ ; hinc mediis etiam in tribulationibus gaudete : *Momentaneum enim et leve tribulationis nostræ...*

Passio communicatio est passionum Christi, *itaque communicantes Christi passionibus gaudete :* quia si *compatimur, et glorificabimur.*

Sic tamen, ut modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus appropinquat.

De nulla re solliciti sitis, sed in omni negotio (vel in omni tempore) per oratio-

5. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus, Dominus propè est.

6. Nihil solliciti sitis: sed in omni oratione et obsecra-

Spoliatio bonorum temporalium præjudicium est possessionis æternorum; spoliati ergo bonis vestris ob Christum, gaudete: in æternitate Dei bona possidebitis.

5. *Modestia*, id est, moderatio, suavis morum vestrorum compositio, *nota sit...* ut exemplo vestro discant agere modestè.

Dominus propè est, id est, jam imminet judicium.

Jam instat tempus factorum rationem reddendi et mercedem factis proportionatam recipiendi.

Appropinquat Salvator quem de cœlis exspectamus, *quique reformabit, etc.*

Observatio moralis. — Nihil sic juvat ad morum compositionem et ad omnes prorsus virtutes, ac cogitatio imminentis judicii Dei.

Hinc Christus adventûs sui tempus occultavit: hinc Apostoli hunc diem semper ut proximum nobis annuntiant, ut illum præ oculis habeamus semper, et ad eum nos continuè præparemus.

Propè est autem illa dies; quia totum temporis interstitium, respectu æternitatis, est quasi punctum.

Dominus propè est : omnia brevì deseram; utquid ergo terrena diligo eisque adhæreo?

Dominus propè est : brevì de omnibus rationem sum redditurus; utquid ergo superflua possideo? jamjam rationem redditurus ei qui necessaria tantùm mihi concessit.

Dominus propè est : ecce venit Salvator remuneraturus; utquid patientiam in tribulationibus amitto?

Dominus propè est : unicuique secundùm opus suum redditurus; utquid ergo mundanorum felicitatem et gaudium invideo?

Dominus propè est : itaque *modestia*, moderatio, animi mansuetudo, morum compositio *nota sit omnibus hominibus.*

Videant mansuetudinem in actibus, in eloquiis, in gressibus nostris; utpote qui sumus discipuli Christi quem in corde gerimus.

Videant patientiam in passionibus; utpote qui æternam ob eas coronam exspectamus.

Videant frugalitatem in usu : utpote qui de superfluis judicandi sumus.

6. *Nihil solliciti sitis.*

Quia *Dominus propè est*, de rebus hujus seculi ne sitis anxii : brevi omnia finem habebunt: brevi omnia vobis deserenda sunt! ne ergo de rebus caducis solliciti sitis; sed æterna sedulò curate.

Potest et explicari : *Dominus propè est* ad opitulandum vobis : ne ergo *solliciti sitis.*

Sed naturalior sensus hic est : appropinquat Salvator, quem de cœlis exspectamus, quique patientiam et labores nostros coronabit : ne ergo vos angat sollicitudo bonorum aut malorum temporalium.

Sed in omni, supple negotio, vel tempore, non enim jungendum est hoc *omni* cum *oratione*, quippe quæ in Græco discordant genere; ἐν παντί neutrius, προσευχῇ, feminini.

Oratione et obsecratione, id est, per attentam orationem et instantem

tione, cum gratiarum actione, petitiones vestræ innotescant apud Deum.

7. Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu.

8. De cætero, fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque justa, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ; si qua virtus, si

nem et obsecrationem, cum gratiarum actione, petitiones vestræ deferantur et innotescant apud Deum.

Et pax Dei, quæ major est omni intellectu, custodiat corda vestra et animas vestras in Christi gratia.

De cætero, fratres, quæcunque vera sunt, quæcunque pudica, quæcunque justa, quæcunque sancta, quæcunque digna quæ amentur, quæcunque bonæ famæ, seu laudabilia; si qua virtus, si qua inter vos disciplina digna laude, hæc animo

---

obsecrationem, junctam *cum gratiarum actione* et laude Dei Deum adite, vestraque illi desideria exponite et opem ipsius implorate.

Observationes morales. — Nota tres bonæ orationis conditiones.

Orandum cum fiducia, cum instantia, cum gratitudine.

Cum fiducia accipiendi; cum gratitudine acceptorum; cum instantia et obsecratione per Jesum Christum mediatorem nostrum.

Dei bonitas, omnipotentia, misericordia fiduciam dabunt; accepta à Deo bona, gratitudinem; infinita Christi merita, obsecrandi et instanter petendi libertatem.

Notat hìc et meritò D. Chrysostomus quòd de omnibus, etiam de molestis, gratiæ sint habendæ; idque est hominis verè grati, in Deum benè affecti et ab eo penitùs pendentis, certòque persuasi quòd omnia ad utilitatem nostram administret, etsi non percipiamus.

Has preces cum talibus gratiarum actionibus Deus agnoscit: alias ne nosse quidem vult, ait D. Chrysost.

7. *Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum*, id est, quæ major est quàm ut possit intelligi quanta qualisque sit.

Custodiat, id est, instar custodiæ militaris tueatur voluntatem et intellectum, id est, totam animam vestram, contra metus et anxietates: ne per alterutrum, aut per utrumque peccetis, sicque à gratia decidatis.

Gr. et Syr. habent, *custodiet.*

8. *De cætero, fratres, quæcunque sunt vera...* properat ad finem, et paucis omnia comprehendit.

Quæcunque sunt vera, id est, sincera, à mendacio remota.

Quæcunque pudica, gravia, honesta, verecunda.

In primo, commendatur verborum sinceritas rerumque ingenuitas; in secundo, morum gravitas et actionum honestas.

Quæcunque justa, ut nulli fiat injuria.

Quæcunque sancta. Gr. ἁγνὰ, pura, remota ab omni specie impudicitiæ. Noster interpres legit ἅγια, sed parum refert: sanctum est enim quod purum.

Quæcunque amabilia, id est, digna quæ amentur; vel cum aliis, gratiosum hominem facientia.

Quæcunque bonæ famæ, ædificantia et bonam famam parientia.

Si qua virtus: quidquid ad virtutem pertinet.

versate (ut ea suo tempore faciatis).

Facite quæ didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, et Deus pacis vobiscum erit.

Magnopere gavisus sum, sed gaudio spirituali et christiano, quia tandem aliquando reviruistis et refloruistis, ut mihi bene afficeremini, sicut et antea afficiebamini :

qua laus disciplinæ, hæc cogitate.

9. Quæ et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, hæc agite; et Deus pacis erit vobiscum.

10. Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruistis pro me sentire, sicut

---

Si qua laus : quidquid ad laudabilem vitæ conversationem confert.

Hæc animis vestris versate, ut factis suo tempore præstetis.

Hæc quidem ad omnes dirigit Apostolus ; at speciatim sacerdotibus et religiosis conveniunt, quippe qui commodiùs ea possunt exsequi.

Nostrum itaque studium et exercitium sit hæc supradicta animo versare et de facto exsequi.

Gratias immensas Deo, qui mihi hæc cogitandi et faciendi otium dedit.

Fac, ô Deus misericors ! ut tantà non abutar gratià, sed ut de facto hæc cogitem et agam.

Nota quòd laudabilia et bonam famam parientia facere quidem debeamus, non tamen laudem spectare.

Fac itaque laudabilia, non spectans ad laudem.

9. *Quæ et didicistis...* id est,

Quæ *didicistis* à me docente ; quæ *accepistis* à me scribente ; quæ *audistis* de me absente; quæ *vidistis* in me præsente.

Hæc agite : quæ prædicavi, quæ scripsi, quæ dixi, quorum vobis exemplum dedi, hæc facite.

Optima docendi ratio, seipsum in omnibus formam præbere. D. Chrysostomus.

Tres hìc adverte christianæ fidei et vitæ regulas, scilicet, doctrinam prædicatam aut scriptam ab Apostolis, traditiones apostolicas, fidem et facta apostolica, seu vitam et exempla illorum.

10. *Gavisus sum autem in Domino...*

Transit ad gratiarum actionem, in qua miro modo laudes cum correptione, correptionem cum excusatione, gratitudinem suam cum sancta sufficientia et evangelica quadam independentia miscet.

Grandia et humilia loquitur ; at omnia sic contemperat, ut ne verbulum quidem proferat quod redoleat animi aut abjectionem, aut ingratitudinem aut duritiem, aut mollitiem.

Gavisus sum...... magnoperè quidem et impensè lætatus sum, sed lætitiâ piâ, spirituali et christianâ.

Quoniam tandem aliquando. Gr. quoniam jam aliquando, id est, jam tandem.

Hoc longum tempus indicat, ait D. Chrysostomus; expressit illud arabica versio : quòd post intervallum elapsum quo vixistis,

Refloruistis. Gr. reviruistis. Arab. repullulavit cura vestra.

Pro me sentire, id est, meî curam et sollicitudinem gerere.

Sicut et sentiebatis, id est, sicut solebatis de rebus mihi necessariis procurandis esse solliciti.

ıtiebatis : occupati autem eratis.

id est, reviguit ac refloruit vester erga me affectus; vestraque mei sollicitudo quâ solebatis mei curam gerere : sed opportunitate destituebamini.

In quo sentiebatis, id est, qua in re solebatis sentire.
Syrus, vehementer autem gavisus sum in Domino nostro quòd rursus tis esse solliciti de me, quemadmodum et solliciti eratis; sed non compotes, id est, satis liberi.
livus Chrysostomus, qui in verbo *refloruistis* metaphoram agnoscit n ab arboribus vere germinantibus, deinde hieme arefactis, ac rursus erminantibus.
verò indicat, ait, illos, cùm antea florerent, ac postea extabuissent, vigere ac germinare cœpisse.
ue vox ita objurgationem et laudem habet : non enim parum est, cùm eris, reflorere. Chrysostomus.
a hanc interpretationem, quæ communior est, *sicut et sentiebatis* at sicut olim sentiebatis, et indicat quòd Philippenses cessârint sentire.
tamen, è contra, volunt istud *sicut et sentiebatis*, esse quasi correc- ı et mitigationem verbi *refloruistis;* quasi diceret : Non quòd idem e sentire cessaveritis; sed quia opportunitatem non habebatis : ita , Grotius.
ıt et Theodoretus, dicens : Novi scopum vestrum, et lætor hunc in cernens : jamdudum volebatis meæ subventioni prospicere, sed non tis opportunitatem.
; etiam sensui favere putant textum græcum hodiernum, qui habet *et sentiebatis*, id est, juxta illorum interpretationem : quod et qui- entiebatis, sed opportunitate carebatis.
ıpati autem eratis. Gr. opportunitate autem carebatis.
c opportunitatem alii aliter intelligunt.
ıò, occupati eratis aliis negotiis.
ındò, non habebatis in manibus, non abundabatis, sicque dare non tis.
significat, ἠκαιρεῖσθε, ait D. Chrysostomus, ex communi loquendi tudine; ita enim plerique dicunt cùm non satis ampla res est, sed ustiis versantur.
io, non habebatis fidum nuntium per quem mitteretis.
er interpres hæc ferè omnia includit, dicens, *occupati eratis*, sive is, sive paupertate vestrâ, etc.
lictis duplicem collige sensum.
ıum, gaudeo quòd prior vester erga me refloruit affectus vestraque llicitudo; non quòd cessârit iste vester affectus; sed quia vobis defuit unitas : seu, voluntas quidem adfuit, sed defuit opportunitas.
rum quem magis litteralem puto : gaudeo quòd jam tandem revi- vester erga me affectus, quo mei curam gerere solebatis.
ıo laus est expressa, *refloruit;* objurgatio tacita, *sicut et sentiebatis*, refriguerit ardor charitatis.
anc autem objurgationem temperet, excusationem adjicit tacitam et sam.
tam et quæ debet subintelligi, credo quidem quòd voluntatem et af- habebatis.
essam, sed defuit opportunitas, non poteratis tum ob inopiam, tum otia, tum ob occasionis defectum.

Non quòd penuriam passus sim id dico (scilicet quòd gaudeam, etc.); ego enim didici ut mihi sufficiat id quod habeo, seu, in iis in quibus sum contentus esse.

Novi humiliari, novi et abundare (in omnibus eventibus ad omnia sum institutus et instructus, seu exercitatus), et satiari possum, et esurire, et abundare, et penuriam pati.

11. Non quasi propter penuriam dico: ego enim didici in quibus sum, sufficiens esse.

12. Scio et humiliari, scio et abundare (ubique et in omnibus institutus sum), et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati.

---

11. *Non quasi propter penuriam...* suam excusat congratulationem, seu suum explicat gaudium; quasi diceret: Putatis fortè quòd ideo gaudeam, quia per vestram beneficentiam à penuria mea sublevatus sum.

Non est ita: *Ego enim didici in iis quæ reperio, contentus esse.*

Minùs itaque propter penuriam meam sublevatam gaudeo, quàm propter charitatem vestram.

Mirare hìc et imitare D. Pauli prudentiam: nihil dicas aut facias unquam in ministerii exercitio, quo tuam exponas inopiam, aut quo pateat quòd ab ea cupias sublevari.

Disce ab Apostolo in paucis sufficiens esse, multa non desiderare: divinus hic vir, perpetuus Dei imitator, sibi sufficiens, nihil appetens, omnibus communicat et liberaliter effundit.

Hunc tuo imitare modulo, paucis contentus, nihil appetens, benefac omnibus.

(De Dei sufficientia. Vide Cornelium à Lapide.)

Vir apostolicus Dei sit imitator.

12. *Scio et humiliari, scio et abundare*, id est, scio in rebus exiguis patienter me gerere: scio et rebus abundantibus uti moderatè.

Utramque fortunam et tenuitatis et abundantiæ novi ferre moderatè.

Scientia hæc apostolica pauperum evangelicorum doctrina sit et norma: sciant in penuria non tristari, non dejici; sed patientes esse; sciant in abundantia non dissolvi, non deliciari, sed frugales esse et moderati.

Ubique et in omnibus institutus sum. Gr. in omni et in omnibus. Ἐν παντὶ, καὶ ἐν πᾶσι.

Syr. in omnibus et in omnibus exercitatus sum.

Μεμύημαι, mysteriis imbutus, initiatus sum, institutus sum; quasi diceret: Mysteriis initiatus sum: ad omnia religionis exercitia formatus: ubique et in omnibus eventibus novi me christianè gerere.

Et satiari et esurire, id est, utraque abundè sum expertus, et satietatem, et famem, et egestatem, et abundantiam. Theodoretus.

Nota litteralis et moralis. —Nota quòd verbo græco utitur à quo derivatur mysterium, μεμύημαι, initiatus sum: μυέω, initio: hinc μυστήριον, ut indicet quòd vita christiana, si sit interior, mysterium est, sacrificium lausque Dei perennis.

In omnibus eventibus, sive copia occurrat, sive inopia, cor nostrum debet sacrificare et sacrificari.

Sacrificare quidem, omnia ad Dei gloriam referendo; sacrificari verò, per temperantiam in abundantia; per patientiam in penuria.

Utrobique debemus modum tenere, temperantiæ metas non excedere in opibus; animi quietem conservare in penuriâ.

13. Omnia possum in eo qui me confortat.

Omnia possum, corroborante me Christo. Gr.

14. Verumtamen bene fecistis, communicantes tribulationis meæ.

Verumtamen bene fecistis, qui afflictioni meæ communicâstis; seu, qui per vestrorum bonorum communicationem meam sublevâstis inopiam.

15. Scitis autem et vos, Philippenses, quòd in princi-

Scitis autem et vos, Philippenses, quòd in principio Evangelii vobis à me prædi-

---

Sacrificet ergo et sacrificetur simul cor nostrum, hanc sui mortificationem in utroque statu, ubique Deo offerens.

Vita christiana sic ducta, laus erit Deo perennis, sacrificium perpetuum, mysterium absconditum.

Hoc mysterium perfectè noverat Apostolus : erat initiatus et ad omnia institutus : utinam ego sim tandem aliquando catechumenus ac novitius!

13. *Omnia possum in eo qui...* Gr. In eo corroborante me. Gratia Christi intus corroborat.

Quia supradicta magniloquentiam redolent, vide quamprimùm corrigat.

Non hoc, inquit, meum benefactum est, sed ejus qui vires dat.

Qui me docuit hoc vitæ christianæ mysterium, ille me ipse corroborat interiùs, ut illud in praxim redigam.

Omnia possum in eo... in me, nihil sum, nihil possum : in Christo sum et possum omnia.

Utramque veritatem et mei proprii nihili, meæque nullipotentiæ, et mei in Christo per gratiam esse divini, meæque in illo et per illum omnipotentiæ, menti et cordi meo sic imprime, Deus, ut nunquam præsumam, nunquam dejiciar.

14. *Verumtamen benefecistis...*

Ne, ob supradicta, videatur munus datum despicere, ideoque ne eos molestiâ afficiat, quasi res illi fuisset superflua; hincque fiant in dando negligentiores, illorum alacritatem excitat et inflammat dicens :

Verumtamen benefecistis...

Quanquam ita sit, licèt *sciam esurire....* bene tamen fecistis, et rem mihi gratam, dum per vestram beneficentiam sublevâstis inopiam meam : verè enim egebam, et mihi egenti subvenistis.

Hic gratitudinem miscet cum evangelica sufficientia; licèt didicerim contentus esse in rebus arctis, rem tamen gratam mihi fecistis; nec mea in Christo sufficientia meam minuit erga vos gratitudinem.

15. *Scitis autem, et vos, Philippenses...*

Ut majorem exhibeat gratitudinem, ostendit se memorem et gratum antiquæ illorum beneficentiæ : quæ Philippensium beneficentia *eò* laudabilior est in se, et Paulo gratior, quò antiquior est, nimirum à principio Evangelii; et Philippensibus specialior, *nulla... nisi vos soli...*

Sic autem illos laudat, ut se purget : hæc quippe singularitas ita Philippenses extollit super alios omnes, ut et D. Paulum purget ab avaritiæ suspicione : quippe qui, si ab omnibus aliis Ecclesiis recepisset, *brevi opibus* abundâsset.

Communicavit in ratione dati et accepti...

Alludit ad libros mercatorum rationarios, quorum duæ sunt *partes, expensorum* scilicet et acceptorum.

Scitis vos, Philippenses, et aliis testari possetis.

cati, quando exivi à Macedonia ut irem in Achaiam, nulla Ecclesia mihi quidquam tribuit quod referrem in codicem datorum et acceptorum; sed vos soli tribuistis.

pio Evangelii, quando profectus sum à Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli;

Mihi enim, cùm essem Thessalonicæ, semel et iterum misistis id quo ad usus meos indigebam.

16. Quia et Thessalonicam semel et bis in usum mihi misistis.

Non hæc dico, quasi requiram munera; sed requiro ut ob ea fructus et lucrum abundans inscribatur in rationibus vestris.

17. Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra.

Quòd in principio, seu, cùm primùm vobis Evangelium prædicavi, cùm exivi à Macedonia ut irem in Achaiam.

Nulla mihi Ecclesia communicavit... id est, quidquam mihi tribuit quod in rationes meas, seu computum meum referrem,

Nisi vos soli.

Seu, nulla Ecclesia datis temporalibus spiritualia ei à me data compensavit, nisi vestra quæ ultro semel et iterum mihi misit, cùm essem Thessalonicæ, id quo indigebam.

16. *Quia et Thessalonicam.*

Cùm in metropoli esset, ab exigua civitate alebatur, ait D. Chrysostomus, et hoc est magnum encomium Philippensium : non solùm præsentem reverentur, sed et absentis curam gerunt. Theodoretus.

In usum mihi misistis... Syr. necessitatem meam misistis.

Nota litteralis et moralis. — Nota : *communicavit in ratione dati....* non dixit, *dedit*, sed *communicavit;* quia res hæc communicatio quædam est, spiritualia seminavit Apostolus, carnalia messuit.

Communicaverunt Philippenses *in ratione dati*, carnalia dando, et *in ratione accepti*, accipiendo spiritualia.

Itaque eleemosyna negotiatio seu mercatura quædam est, in qua terrenis emitur cœlum ; in qua melior est dantis conditio quàm accipientis, quia quæ accipiuntur hìc consumuntur ; dantibus autem æterna merces est reposita. D. Chrysostomus.

Hâc ergo negotiatione nihil quæstuosius : fit in terra, perficitur in cœlo; emptores sunt in terra, emunt verò quæ sunt in cœlis : idem.

Verùm non desperet quisquam (pauper scilicet), cœlestia non emunt pecuniæ, sed animus, sed humanitas, sed misericordia : non divitiis opus est, sed voluntate.

Hanc si habes, duobus minutis cœlorum regnum emes : idem ibidem.

Qui dat voluntatem, seipsum dat, hominem dat : homo autem par pretium non habet : idem D. Chrysostomus.

17. *Non quia quæro datum.* Syr. non quia munus requiram.

Ne videatur illos suì gratià laudare, seu propter subventionem corporalem : sicut priùs dixit, *non quasi propter penuriam...* ita nunc.

Non quia quæro datum, id est, hoc dico non quia vestra munera requiram, sed quia vestrum lucrum requiro ; cupio scilicet ut fructus, seu lucrum abundans inscribatur in rationibus vestris, seu in libro vestro rationario.

Perseverat in metaphora librorum rationariorum, seu computuum quos habent mercatores, in quibus data et accepta conscribunt.

18. Habeo autem omnia et abundo : repletus sum acceptis ab Epaphrodito quæ misistis, odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo.	Recepi autem omnia, et abundo, ac repletus sum, acceptis muneribus quæ mihi per Epaphroditum misistis : sacrificium bonæ fragrantiæ, hostia Deo accepta ac beneplacita.
19. Deus autem meus impleat omne desiderium ves-	Deum precor ut, pro sua opulentia, omnem vestram indigentiam impleat, det-

Hinc collige quòd unusquisque librum habet rationum cum Deo, in quo ex una parte inscribuntur quæ à Deo accepit ; ex altera parte, quæ Deo reddidit, quæ ad Dei gloriam egit et passus est.

Examina hunc tuum librum ; seriò perpende accepta ; vide et compara reddita. Eheu ! quàm dispar ratio !

18. *Habeo autem omnia...*

Rursus, ne fiant negligentiores, quia dixit, munus non requiro, ipsorum subventionem magnificat.

Habeo autem omnia, et abundo per vestram dationem : vestra eleemosyna non tantùm inopiam meam sublevavit ; sed et abundantiam contulit : *abundo, repletus sum.*

Nota tamen quòd hìc mirum in modum superiùs dicta confirmet : illorum quippe magnificentiam sic laudat, ut tamen quasi debitam asserat. Utitur verbo ἀπέχω, *recipio,* quasi censum et fructus ex agro, ait D. Chrysostomus.

Acceptis ab Epaphrodito. Accepi ab Epaphrodito *quæ misistis.* Liberat Epaphroditi fidem.

Odorem suavitatis, hostiam...

Deus autem per me accepit ea quasi sacrificium bonæ fragrantiæ, suavissimi odoris.

Eleemosyna vestra est quasi thus, seu thymiama suavissimi odoris.

Imò quasi victima et hostia quæ cum thure per ignem offertur Deo, et cujus fumus et odor Deo suavissimus.

Notat hìc D. Chrysostomus Scripturam loqui ad nostrum captum : *Odoratus est Dominus, etc.* quia nos cum lætitia et voluptate odores suavissimos percipimus : ideo dicit, *odorem suavitatis.*

Notat autem quòd non fumus faciebat accepta sacrificia, sed animus qui offerebat : ita et de eleemosyna.

19. *Deus autem meus impleat omne desiderium.*

Græca variant ; alia habent χαρὰν, *gaudium,* quod noster interpres vertit *desiderium ;* quia dum nostrum impletur desiderium, impletur et gaudium.

Alia χάριν, *gratiam,* alia χρείαν, *necessitatem,* indigentiam vestram : ita Syrus.

Et hoc ultimum probabilius putat divus Chrysostomus, vultque hunc versum referri ad id quod suprà dixit Apostolus, *occupati eratis,* seu indigebatis : hincque precatur Apostolus ut Deus illis necessaria vitæ donet.

Impleat id omne quod vobis opus est, ait Theodoretus. Precatur ergo illis benedictionem temporalem et æternam.

Notat divus Chrysostomus quòd hujus vitæ necessaria illis precatur, ut se ad eorum captum demittat.

Nam si S. Paulo similes fuissent, si adeo crucifixi ac ipse, non hæc sanè fecissent : sed quia homines erant opifices, pauperes, uxores et filios habebant, etc., quâdamque propterea rerum cupiditate tenebantur ; hinc præ-

que vobis gloriam per Jesum Christum.

Deo autem, qui et Pater noster est, sit gloria in secula seculorum. Amen.

Salutate quemlibet Christianum in Christo sanctificatum.

Omnes sancti qui Romæ sunt, seu omnis Ecclesia romana, maximè qui de familia et aula Neronis imperatoris, vos salutant.

Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

trum, secundùm divitias suas, in gloria in Christo Jesu.

20. Deo autem et Patri nostro gloria in secula seculorum. Amen.

21. Salutate omnem sanctum in Christo Jesu.

22. Salutant vos, qui mecum sunt, fratres. Salutant vos omnes sancti, maximè autem qui de Cæsaris domo sunt.

23. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

---

catur necessaria, sicut et Christus nos docuit dicere : *Panem nostrum quotidianum, etc.*

Secundùm divitias suas. Syr. impleat omnem indigentiam vestram, secundùm opulentiam suam.

Quasi diceret Apostolus : Hoc Deo facillimum est, utpote qui ditissimus est habetque divitias immensas.

In gloria in Christo Jesu, id est, det et gloriam æternam quæ est *in Christo Jesu,* vel det gloriam per Jesum Christum.

21. *Salutate omnem sanctum.*

Quomodo omnis Christianus sit sanctus, vide cap. 1, n. 1.

22. *Maximè autem qui de Cæsaris domo sunt.*

Ipsos erigit et confirmat, ait divus Chrysostomus, ostendens eis quòd etiam ad imperatoris domum pervenerit fides : si enim qui in regiis, omnia propter cœlorum Regem despexerunt, multò magis id ipsis faciendum.

23. *Gratia Domini nostri Jesu Christi.*

Nil aliud optat bonum ; quia reverà nullum aliud in hac vita. Sola gratia cordis nostri remedium et sanitas.

In corde nostro est ægritudo nostra, cupiditas scilicet ; hanc gratia sola sanat : *Fiet in eo fons aquæ* refrigerantis.

Deus unus cor nostrum implere potest et beare : gratia, Dei emanatio ac quasi vicaria, illud nunc impleat et incipiat beare, donec gloria penitus repleat et accumulet, reddatque in æternum felix et beatum.

Gratia itaque Domini nostri Jesu Christi, etc.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Et praxes hìc apostolicas habemus, et exemplum mirabile, ad omnem sanctitatem conducentia.

PRIMA PRAXIS. — Diem, seu mortis, seu judicii, semper proximam cogitare : *Dominus propè est.* Vide n. 5.

Hæc cogitatio stimulus est ad omne bonum faciendum. Vide ibidem.

Ad idem maximè confert recordatio quòd sit in cœlo liber vitæ, n. 3, in quo scribitur quidquid boni fit in terris. Quò minùs hìc laudis receperimus, eò major erit merces et gloria in cœlis.

Recordare et quòd habeas apud Deum librum rationarium, in cujus una

parte inscribuntur quæ à Deo recipis, et in altera parte, quæ Deo reddis. Hunc tuum librum lege, examina : vide accepta, compara reddita. Eheu! quàm dispar ratio! Vide n. 17.

SECUNDA PRAXIS. — *Quæcunque sancta* et sanctificantia, perfecta et perficientia, jugiter animo versare, diligere, desiderare, et suis temporibus exsequi. Vide n. 8.

Non ea tantùm quæ sunt de præcepto, facere; sed ad perfectionem semper tendere.

ADMIRANDUM PERFECTÆ SEU APOSTOLICÆ VITÆ EXEMPLUM. — Paulus semper idem, suo statu semper contentus, sibi, Deo juvante, sufficiens, nihil appetens. Vide n. 11.

Paulus scit, Dei gratiâ, et inopiam patienter ferre, et abundantiâ uti moderatè, n. 12.

Paulus, uno verbo, ad omnia institutus est, n. 16.

Illius exemplum ita mirare, ut et imitari studeas.

Disce itaque primò, paucis et merè necessariis contentus, nihil appetere.

Secundò, in paupertatis inopia patiens et constans esse; in abundantia frugalis, moderatus et pauper.

Tertiò, ad omnes eventus semper esse paratus.

Talis vita sacrificium est perpetuum, laus Dei perennis. Vide n. 12.

TERTIA PRAXIS. — *Circa eleemosynam faciendam.*

Recordare quòd eleemosyna sit quædam negotiatio, n. 16.

Quâ nihil quæstuosius, quia terrenis emitur cœlum, ibidem.

Quâ nihil facilius, quia ubi deest pecunia, sufficit animus. Vide ibidem.

Quâ nihil Deo gratius, quia eleemosyna est quasi thymiama illi suavissimum, n. 18.

Quasi hostia Deo gratissima, ibidem.

Sacrificium cujus non fumus, sed offerentis animus, Deo placet, ibidem.

Harumque veritatum memor, da libenter et cum gaudio; pro amore Dei. Da cor tuum, *da de tua substantia* interna, affectum; externa, bona temporalia, hisque temporalibus æternitatem regni cœlorum eme.

Pauper astans coram te, altare Christi est : super hoc altare sacrifica; offer Deo *hostiam acceptam, placentem, odorem suavitatis.*

QUARTA PRAXIS. — *Circa eleemosynam recipiendam.*

Beatius est magìs dare quàm accipere. Act. 20. 35. Melior est dantis quàm accipientis conditio, ait D. Chrysostomus. Vide n. 16.

Itaque, da cum gaudio, accipe cum humilitate, imò et cum timore, ne fortè judicium recipias, si eleemosynarum sis latro, eas sine vera necessitate, aut ultra necessitatem recipiens.

Si autem vera sit accipiendi necessitas, humili simul et grato animo recipe, n. 10, 18.

Quantùm opus habes, accipe, n. 15, *vos soli.* n. 16, necessitatem meam, *in usum.*

Benefactoribus bene precare : *Deus impleat omne desiderium vestrum, etc.* n. 19.

Accipe non tuî causâ, sed illorum gratiâ, n. 17. cùm non dederint, non indignare, sed illorum vices dole.

Ubique patientiam habe : *Ubique et in omnibus institutus, scias satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati*, n. 12.

Multa alia de eleemosyna : vide secundæ Epistolæ ad Corinthios cap. 8, et cap. 9, in corollariis.

EPISTOLÆ

B. PAULI AD COLOSSENSES

TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

Colossæ erant urbs Phrygiæ, vicina Laodiceæ et Hierapoli, ut colligi potest ex hac Epistola, cap. 2, ℣. 1, et c. 4, ℣. 13, 15 et 16, ubi jubet Apostolus ut Colossenses legant Epistolam Laodicensium, et è contra.

Ex hoc Colossarum cum Laodicea et Hierapoli vicinio, patet Colossenses, ad quos scribit divus Paulus, non fuisse Rhodios, ut putârunt aliqui, licèt horum civitas, à Colosso solis famoso, fuerit eodem forsitan nomine nuncupata.

Colossas, Laodiceam et Hierapolin, non multò post scriptam hanc Epistolam, terræ motu corruisse narrat Orosius; refert et Eusebius in Chronico : sed creduntur restitutæ, ut de Laodicea patet, Apocal. 3, ℣. 14.

Omnes, tum Latini, tum Græci interpretes, si Theodoretum excipias, censent divum Paulum Colossis nunquam prædicâsse, idque colligunt ex diversis hujus Epistolæ locis, maximè ex cap. 1, ℣. 7, ubi testatur ipse Paulus quòd Epaphras fuerit Colossensium doctor; et cap. 2, ℣. 1, ubi testari videtur quòd non fuerit visus ab illis, et ex aliis locis de quibus suo loco.

Ad illos tamen scribit, tum quia omnium gentium Doctor, tum maximè quia Epaphram ipse ad eos miserat, illorumque

episcopum constituerat, ait Martyrologium Romanum, die decimâ nonâ julii.

Scribit autem ut eos à virulentis hæreticorum dogmatibus eximat, et ut in fide evangelica confirmet.

Penetrârant enim Colossas pseudoapostoli, simoniani et judaizantes; quorum primi dicebant non Christum, sed Angelos esse nostræ salutis auctores et mediatores; et consequenter per Angelos, non per Christum, esse accedendum ad Deum; secundi verò urgebant judaicarum et gentilitiarum multarum superstitionum observationem.

Utrorumque errores primò redarguit Apostolus; deinde cuilibet hominum generi dat vitæ et morum documenta.

Hæc Epistola, quoad materiam et sententias, affinis est Epistolæ ad Ephesios; hæcque, sicut illa, sublimis est et grandiloqua.

Romæ scripta est in primis vinculis, quorum pluries mentionem facit; per Tychicum et Onesimum missa, anno Christi 62; vide cap. 4, ℣. 7 et 9.

Una est ex illis Epistolis quas Romæ scripsit in vinculis, et quæ ideo sanctiores sunt, habentque aliquid ampliùs quàm aliæ; ut si vir fortis scriberet, à cædibus interim desistens et trophæis, ait divus Chrysostomus, initio hujus Epistolæ.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

In hoc capite tria facit Apostolus.

Primò, confirmat Epaphræ doctrinam, à ℣. 3 ad 12.

Deinde refutat errores hæreticorum : explicans catholicam fidem, à ℣. 12 ad ℣. 23.

Tertiò, se Christi ministrum dicit, pro quo multa pati gloriatur.

Ut catholicam Epaphræ doctrinam confirmet,

Primò, ob Colossensium fidem, spem et charitatem, Deo gratias agit.

Secundò, asserit quòd idem illis Evangelium prædicatum sit quod in toto mundo prædicatur.

Tertiò, laudat Epaphram, ut fidelem ministrum.

Quartò, orat ut Deus eos in accepta fide perficiat, vitamque ducant Deo dignam, in omni opere bono et patientia.

℣. 12. Gratias agit Deo ob beneficia christianis omnibus collata; hâcque gratiarum actione parat sibi viam ad excellentias Christi super Angelos declarandas : sicque hæreticorum errores, Angelos Christo præferentium, refutat indirectè.

Christus, imago Dei, omnium prorsus creator, etiam Angelorum; Redemptor hominum, etiam Gentilium, Caput Ecclesiæ, pax universi, in quo omnis gratiarum plenitudo, etc.

℣. 21, etc. Christi beneficium Colossensibus applicat, dummodo in fide exposita et ab illis recepta stabiles permaneant.

Denique Apostolus, ut calumnias contra seipsum sparsas dissipet, declarat se, per Dei voluntatem, constitutum esse Christi ministrum, ad patefaciendum Gentibus mysterium hactenus incognitum; pro quo mysterio in Gentibus implendo, multa gaudens et glorians patitur.

CAPUT PRIMUM.

PARAPHRASIS.	TEXTUS.
PAULUS, Dei voluntate et jussu Apostolus Jesu Christi, et Timotheus frater;	1. PAULUS, Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater:
Christianis qui sunt Colossis, quique Christo Jesu fideliter serviunt, salutem.	2. Eis qui sunt Colossis, sanctis et fidelibus fratribus in Christo Jesu.
Gratia et pax vobis detur et multiplicetur à Deo Patre nostro, et à Domino nostro Jesu Christo.	3. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.
Gratias Deo, Patri Domini nostri Jesu Christi, semper agimus, et pro vobis oramus.	Gratias agimus Deo, et Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes;

CAP. I. 1. *Paulus, apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei.*

Statim ab initio se Jesu Christi Apostolum per Dei voluntatem, non suâ voluntate propriâ, commemorat, ut sese opponat pseudoapostolis, qui suâ sponte munus assumpserant prædicandi.

Nullus est major defectus, quàm potestatis defectus; missio itaque imprimis est necessaria; ad Deum autem pertinet suos ministros et vocare et mittere.

Hinc per Dei voluntatem, non propriâ sponte ministerium assumatur.

Et Timotheus frater.

Præ omnibus aliis qui cum Paulo erant, Timotheum in salutatione sibi adjungit, quia Colossensibus notus erat, et apud omnes fideles clarus.

2. *Iis qui sunt Colossis, sanctis et fidelibus fratribus.*

Sanctis, scilicet per Christi mortem, seu in Baptismo sanctificatis.

Fidelibus, id est, qui credunt in Jesum Christum, seu, ut ait D. Chrysostomus, qui mysteria credunt, quæ ne Angeli quidem ante nos noverunt; quique, hæc credentes, vitam ducunt Deo dignam; uno verbo, qui Christo fideliter serviunt.

Fratribus, utpote qui eodem Christi sanguine regenerati sunt omnes.

Tria in his verbis nota Christiani insignia.

Primò, sanctus est, per Baptismum in Christi sanguine consecratus.

Secundò, fidelis est, verus filius Abrahæ qui fidelium pater est; imò filius ipsiusmet Dei qui verus est Abraham, et consequenter hæres Dei.

Tertiò, frater Christi et omnium Christianorum.

3. *Gratia vobis et pax...* Gratia pacis semen est; pax gratiæ fructus: utraque verò Dei filiorum hæreditas, in Christi sanguine fundata, seu per Christi merita nobis debita.

Utraque autem à nobis semper optanda, et pro nobis, et pro aliis.

Hinc consueta Apostoli salutatio sit et nostra.

Gratias agimus Deo Patri.... Consuetum etiam epistolarum D. Pauli exordium, à gratiarum scilicet actione et ab oratione.

Deum laudat ipsique gratiam agit ob fidem, spem, et charitatem Colossensium.

4. Audientes fidem vestram in Christo Jesu, et dilectionem quam habetis in sanctos omnes,	**A quo audistis fidem quam in Christum Jesum habetis, et charitatem quam erga omnes sanctos exercetis.**
5. Propter spem quæ reposita est vobis in cœlis, quam audistis in verbo veritatis Evangelii,	**Propter spem futurorum bonorum quæ vobis asservantur in cœlis apud Deum, prout audistis per sermonem Evangelii, quod est veritatis verbum.**
6. Quod pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat et crescit, sicut in vobis ex ea die quâ	**Quod Evangelium pervenit ad vos, sicut et in universo mundo ubi disseminatum est; et fructificat et crescit, sicut et in vobis crescit et fructificat, ex quo audistis et**

Deum orat ut illarum virtutum eis largiatur complementum.

Seu gratias agit pro collatis beneficiis : orat pro conferendis.

Hunc apostolicum imitare morem, lauda et ora.

***Semper oramus*, id est, frequenter, assiduè, quoties oramus.**

4. *Audientes fidem vestram....*

Gr. ἀκούσαντες, participium præteriti temporis, postquam audivimus, seu, quoniam audivimus; vel auditâ fide vestrâ.

5. *Propter spem*, id est, propter bona sperata, vel propter spem futurorum bonorum.

Ergo bonum est, intuitu mercedis æternæ, charitatem exercere.

Equidem, propter temporalia et caduca agere mercenarium est, et christiano viro, cœlorum cive, et domestico Dei, indignum : agere verò propter cœleste regnum, et æternam vitam nobis à Christo promissam, id Christiano, Dei filio et hærede dignum.

Itaque, fidei oculis paratum nobis regnum frequenter aspiciamus; spe firmâ ad illud anhelemus : hujusque regni intuitu et spe animati, bonum viriliter operemur, mala libenter toleremus.

***Quam audistis*. Gr. de qua sæpe audistis jam antè, seu priùs audistis per prædicationem verissimi Evangelii.**

***Verbo veritatis*, id est, verbo verissimo.**

6. *Quod pervenit ad vos...*

Gr. τοῦ παρόντες, participium præsens, quod aliqui vertunt : quod præsens est apud vos.

Divus Chrysostomus utrumque jungit simul, præteritum et præsens : quod pervenit et est apud vos : non enim, inquit, accessit et recessit; sed mansit, et est illic.

***Sicut et in universo mundo*, id est, præcipuis terræ partibus, Europâ, Asiâ, Africâ.**

Vel, *in universo mundo* per famam et rumorem.

Est, et fructificat, et crescit.

Ubique adest, ubique dominatum obtinet, ubique stat, ait D. Chrysostomus.

***Fructificat* per opera bona; augetur, quòd multos assumat, quòd magis firmetur ac stabiliatur, ait idem D. Chrysostomus.**

Evangelium tanquam arbor *fructificat et crescit;* fructus ejus, laudabilis fidelium vita; incrementum verò credentium est multitudo.

Sicut in vobis;* subauditur *fructificat et crescit.

cognovistis veritatem gratiæ Dei.

audistis et cognovistis gratiam Dei in veritate.

Prout didicistis ab Epaphra, nostro charissimo conservo Christi Jesu, cujus est apud vos fidelis minister;

7. Sicut didicistis ab Epaphra charissimo conservo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Jesu,

Et per quem novimus vestram erga nos dilectionem spiritualem.

8. Qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu.

Propterea, ex quo die hæc audivimus, non desivimus pro vobis orare, et postulare à Deo ut impleamini cognitione voluntatis

9. Ideo et nos, ex qua die audivimus, non cessamus pro vobis orantes et postu-

---

Ex ea die quâ per prædicationem ejus *audistis et cognovistis* veritatem gratiæ Dei, nobis per Christum collatæ.

Felix ille de quo verè dici potest, quia, ex quo audivit et cognovit Dei gratiam, in ipso gratia mansit, fructificavit, incrementum continuum habuit! Præsta, ô misericors Deus! ut saltem in posterum maneat, fructificet, crescat in me gratia tua.

7. *Sicut didicistis ab Epaphra.*

In superioribus versiculis incœpit commendare doctrinam quam ab initio receperunt Colossenses: *veritatis est verbum*, idem est Evangelium *quod est, et fructificat, et crescit in universo mundo*: per illud audierunt *in veritate gratiam Dei.*

Hic verò eamdem doctrinam expressiùs approbat, laudans Epaphram qui eam illis administravit: sicque Simonianorum errores huic doctrinæ oppositos refutat indirectè.

Sicut didicistis ab Epaphra.

Hinc infertur Epaphram Colossensium Apostolum fuisse, non verò D. Paulum, qui licèt in Phrygia pluries fuerit, non potuit tamen omnes Phrygiæ urbes invisere.

Itaque virisimile est quòd eò miserit Epaphram, qui inde ad Paulum, per Colossenses Romam missus est; ut ei in vinculis ministraret.

Conservo meo, id est, qui mecum Christo servit in Evangelii prædicatione.

Qui est fidelis, id est, sincerus Evangelii minister et præco, aliorum quidem, at vestro specialiter bono.

Laudat eum à fidelitate ministerii, ne à doctrina, quam eos docuit, sinant se per pseudoapostolos abduci.

Ex hac laude Epaphræ ab Apostolo data inferat omnis Evangelii præco et quilibet animarum minister, se Christi ministrum esse, se Christo in membris servire; hincque ministerium suum cum reverentia et charitate Christo debita exhibeat.

Ministerium ecclesiasticum verè servitus est: ergo cum humilitate subeundum, non cum superbia ambiendum; Christi Domini servitus est: ergo reverenter et ex animo exercendum, sicut Domino et non hominibus.

8. *Qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu*, id est, spiritualem, à Spiritu sancto manantem.

9. *Ideo et nos, ex qua die audivimus...* id est, propter quod simul atque audivimus hæc, nimirum fidem, spem et dilectionem vestram.

Non cessamus pro vobis orare: repetit quod n. 3. dixit.

lantes, ut impleamini agnitione voluntatis ejus in omni sapientia et intellectu spirituali;

ejus, per dona omnis sapientiæ et prudentiæ spiritualis.

10. Ut ambuletis dignè Deo per omnia, placentes in omni opere bono, fructificantes et crescentes in scientia Dei;

Ut vitam Deo dignam ducatis, scilicet, ipsi per omnia placentes, fructum omnis generis bonorum operum ferentes, et in Dei cognitione magìs ac magìs proficientes.

11. In omni virtute confor-

Ut omni genere roboris spiritualis robo-

Postulantes ut impleamini.

Suarum pro illis orationum materiam explicat: scilicet, *ut impleamini.*

Agnitione. Gr. agnitionem, subaudi κατά secundùm, ait Estius: vel more Græcorum, apud quos passiva eumdem casum regunt atque activa, ait Grotius.

Id est, *ut impleamini* majori et exactiori *cognitione voluntatis Dei.*

Quod quidem intelligi potest de perfecta cognitione voluntatis Dei in omni re: à D. tamen Chrysostomo, et ab aliis multis, post ipsum, intelligitur de cognitione voluntatis Dei circa reconciliationem generis humani, seu de voluntate quâ Deus decrevit ab æterno nos sibi reconciliare, nosque salvare, non per Angelos, sed per unigenitum Filium suum.

In omni sapientia et intellectu spirituali, id est, per completam sapientiam et prudentiam spiritualem.

Quoniam humanâ sapientiâ decipiebant eos simoniani: volo, inquit, vos esse in omni sapientia spirituali: D. Chrysostomus.

Per *sapientiam* intellige mysteriorum assecutionem: per *intellectum*, seu ut alii vertunt, *prudentiam*, intellige applicationem mysteriorum cognitorum ad actiones; seu intellige rerum agendarum cognitionem.

10. *Ut ambuletis dignè Deo,* id est, ut vivatis sicut filios Dei decet.

Gr. dignè Domino, scilicet Christo: id est, sicut decet discipulos Christi.

Per omnia placentes. Gr. in omnem placentiam, id est, ut in omnibus Deo placeatis.

Ambulare dignè Deo et per omnia placere Deo, idem sunt: dignè enim Deo ambulat qui Dei beneplacitum in omnibus implet.

Id autem textus græcus expressit hâc unicâ sententiâ, ut ambuletis dignè Deo, in omnem placentiam.

In omni opere bono fructificantes....

Explicat utrumque, et quid sit *ambulare dignè Deo,* et quid sit *Deo per omnia placere:* nimirum omnis generis bonorum operum fructus ferre; in Dei cognitione magìs ac magìs proficere.

11. *In omni virtute confortati,* id est, oramus, ut roborati omni genere roboris spiritualis, per gloriosam Dei potentiam (quâ vos in se sperantes communiet), in omnibus adversis sitis patientes, longanimes et mansueti, imò gaudeatis.

Observationes litterales et morales. — Nota primò quòd dixerit Apostolus *secundùm potentiam gloriæ...* quia, ut ait D. Bernardus sermone 85, in Cant. nihil omnipotentiam Verbi clariorem reddit, quàm quòd omnipotentes facit omnes qui in se sperant.

Nota secundò, quòd dixerit *in omni patientia,* quia fortitudo magis in patiendo quàm in agendo elucet.

remini per gloriosam Dei potentiam, ita ut patiamini mala constanter, mansuetè et cum gaudio,

Gratias agentes Deo Patri, qui nos immeritos, solà suâ gratiâ, dignos fecit qui per

tati, secundùm potentiam claritatis ejus, in omni patientia et longanimitate, cum gaudio,

12. Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in

Si fortia agere Romanorum est, ut aiebat Scævola, fortia pati Christianorum est; et pati non cum constantia tantùm, sed et cum gaudio : *ibant Apostoli gaudentes à conspectu Concilii :* hoc Christi gratiæ potentissimæ effectus est.

Nota tertiò, quid oraverit Apostolus, et in hac illius pro Colossensibus oratione disce orationum tuarum materiam, tum pro te, tum pro aliis.

Ora primò, *ut implearis cognitione voluntatis Dei.*

Prima quippe gratia, bene nosse voluntatem Dei, quid velit de nobis.

Secundò, *ut ambules dignè Deo.* Vita fidei, seu cognitioni respondeat.

Deum nosti, Dei servus, imò filius Dei factus es : vive dignè Deo, quem nosti, quem colis, cujus filius et hæres es.

Adora in spiritu et veritate; dilige, et ex amore fac omnia : ad ejus gloriam omnia tua refer, non ad horam, sed omni tempore; non semel, sed continuè.

Hoc significat *ambulare,* ait D. Chrysostomus.

Tertiò, *ut per omnia Deo placeas.*

Hoc tuum sit unicum studium, Deo, Domino tuo, patri tuo, placere, non in una re solùm, sed in omni.

Ut fructifices, ne sis arbor sterilis, habens quidem flores et folia, sed fructum non ferens : voluntates et desideria sterilia producens, non opera.

In omni opere bono, non aliqua tantùm opera bona faciens, sed omne boni operis genus, pro temporis et rerum ratione.

Quartò, *ut crescas in scientia Dei,* per verbi divini meditationem, per continuam mentis tuæ cum Christo unionem, ut per Filium, qui lumen est de lumine, Deo patri luminum, conjungaris : sicque lumen haurias in fonte.

Quintò, ut *omni virtute conforteris* contra omnia impendentia pericula.

Hanc virtutem exspecta à gratia Dei gloriosa, non à tuis viribus : hanc ora, hanc spera : in hac sit tota spes et fiducia tua.

Quò major erit fiducia, eò potentior et gloriosior erit gratiæ virtus, quâ feras patienter, libenter, hilariter et Deo gratias agens, qui te per passiones dignum efficit hæreditatis sanctorum, quæ sita est in lumine, clarâ, scilicet, visione Dei.

Eadem et pro aliis ora frequenter.

12. *Gratias agentes Deo Patri...*

Syrus hanc gratiarum actionem jungit cum præcedenti gaudio : sic enim habet : atque cum gaudio gratias agentes Deo, etc.

D. Chrysostomus et Theodoretus idem faciunt, sed et hæc verba quæ communiter attribuuntur Colossensibus, adaptant D. Paulo, dicentes, *gratias agimus.*

Itaque nectunt *gratias agentes* cum præcedente *non cessamus*, n. 9, ita ut sit sensus, juxta illos : non cessamus pro vobis orare, etc. et non cessamus pro vobis gratias agere.

Nota litteralis. — Communis opinio, quæ hæc verba Colossensibus tribuit, mihi primò visa est simplicior et naturalior, quia omnia alia participia præcedentia ad Colossenses referuntur.

partem sortis sanctorum in lumine;	**lumen fidei participes essemus hæreditatis sanctorum luminosæ, seu quæ sita est in lumine, scilicet, in visione Dei;**
13. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ,	**Qui nos eripuit de potestate et regno tenebrarum, dæmonum scilicet et infidelitatis, et transtulit in regnum, seu in Ecclesiam dilectissimi Filii sui.**
14. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum:	**Per cujus sanguinem redempti sumus, peccataque nostra remissa sunt.**

Sed textum attentiùs relegens, animadverti quòd hìc, versiculo 12, personam mutet Apostolus, dicens : *Qui dignos nos fecit, etc.*, cum in secunda persona hactenus locutus sit : *Impleamini, ambulare vos.*

Et ad hanc personæ mutationem reflectens, in D. Chrysostomi sententiam libentiùs inclinor.

Et puto quòd, sicut D. Paulus hucusque oravit pro Colossensibus, ut Deus eis supradicta concedat, sic nunc pro ipsis Deo gratias agit propter collata eis beneficia.

Sic autem gratias agit, ut ingressum sibi faciat ad id quod præcipuè intendit in hac epistola, scilicet, exponere et confirmare evangelicam de Christo salvatore doctrinam, et hæreticorum errores refutare.

Non cessamus itaque gratias agere Deo Patri, qui vos et *nos*, omnes Christianos, licèt immeritos, utpote suos priùs inimicos, solà suà gratià *dignos fecit* qui in album sanctorum ascriberemur, et eàdem cum illis hæreditate frueremur.

In lumine, aliqui intelligunt de medio quo ad sanctorum sortem itur, scilicet, per lumen fidei.

Alii intelligunt de ipsa sanctorum sorte, quæ sita est *in lumine*, clarà Dei visione.

Potest autem de utroque intelligi, de lumine scilicet fidei in terris, et de lumine gloriæ in cœlis : utrumque lumen est et sors sanctorum.

Sors vocatur hæreditas, cur? Vide Ephes. 1, n. 11.

13. *Qui eripuit nos de potestate tenebrarum*, id est, à tyrannide dæmonum, qui sunt principes tenebrarum : ab infidelitate et à peccato.

Vobis dominabantur ignorantia, idololatria, omnia scelera, dæmon ipse, tenebrarum princeps : ab hac vos eripuit tyrannide.

Et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ.

Filii dilectionis : Hebraismus est, sicut mons sanctitatis.

Regnum Christi, qui lux est, regnum est lucis ; regnum diaboli, regnum tenebrarum : à tenebris ergo transtulit vos ad lucem, ad regnum lucidum.

Hæc translatio per Baptismum facta est, quo è diaboli potestate erepti, inserimur mystico Christi corpori, seu Ecclesiæ, quæ lucis est regnum.

14. *In quo habemus redemptionem...*

Per quem Filium redempti sumus, nimirum per sanguinem suum, quem in lytrum, seu pretium obtulit pro nobis Patri suo, et in quo sanguine peccata nostra lavit.

Sic itaque construe et intellige : *in quo*, scilicet, *per sanguinem ejus habemus redemptionem*, scilicet, *remissionem peccatorum.*

Qui Filius est imago Dei Patris invisibilis, estque ante omnem creaturam genitus à Deo;	**15. Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ;**

Observationes dogmaticæ et morales. — **Perpende seriò bona tibi à Deo per Christum collata, et his versibus 12, 13, 14 expressa.**

Ineffabilia sunt : inexhauribilis itaque sit tua gratitudo. Continuas Deo gratias age.

Primo. — **Te immeritum, utpote inimicum, suâ gratiâ dignum effecit sortis, seu hæreditatis sanctorum, scilicet æternæ beatitudinis, ad quam, per Baptismi gratiam, jus habes.**

Et hoc agnoscens, cave ne, tanti beneficii immemor, gratiam peccato perdas, teque tuâ malitiâ dæmonum sortis dignum reddas.

Secundo. — **Te obtenebratum, tenebrarumque servum, à tenebris ereptum, à dæmonumque tyrannide liberatum, repente transtulit in lucidum dilectissimi Filii sui regnum, id est, in Ecclesiam, ut eodem cum Filio suo fruaris honore; nempe ut sis filius Dei dilectus, hæres regni; seu, ut in æternum regnes cum Deo patre tuo.**

Hoc perpende, et erubesce.

Ad regnum vocatus es! ad regnum Filii, ad regnum Filii dilecti, ut pari cum Filio Dei in æternum honore fruaris; et ad æternum Filii Dei regnum vocatus, hias totus et oscitas, fricasque et scalpis et torpescis! ait D. Chrysostomus, quem vide hìc.

Væ tibi, si tanti doni et honoris immemor, glorioso Christi regno, per opera tenebrarum renuntians, te dæmonum servituti rursum subdis, et temetipsum tenebris adjudicas æternis!

Tertio. — Te homunculum infinito sacratissimi Sanguinis sui pretio redemit, te tuaque peccata in Sanguine divino lavit.

Cogita, ô Dei Sanguine redempte! quanti Redemptori tuo valeas, quo te redemit pretio, scilicet Sanguinis, vitæ et honoris pretio.

Hæc cogitans et agnoscens, tuum Redemptorem dilige, redemptionis gratiam serva, peccatum horre, fuge, detestare.

Væ enim tibi, si pretioso Filii Dei Sanguine contempto et quasi pedibus calcato, ad peccata tibi remissa recurris!

Notat D. Chrysostomus quòd D. Paulus dixerit ἀπολυτρωσιν, perfectam ac plenam redemptionem. Ne ampliùs corruamus, neque mortales efficiamur.

Ex eisdem versibus disce quid sit Baptismus.

Est vocatio, adoptio ad sortem sanctorum, ad æternam, scilicet, beatitudinem ad quam jus datur.

Est translatio à tenebris ad lucem, à servitute peccati ad libertatem filiorum Dei, à tyrannide dæmonum ad regnum æternum Christi.

Est remissio peccatorum, animæ lotio, seu purificatio in pretioso Filii Dei Sanguine.

Hanc tuam adoptionem, translationem, hunc transitum, hoc Pascha, cum jubilo celebra singulis annis, quovis mense, imò, si fieri potest, quotidie et continuè, Deum laudans, Deo gratias agens.

Hanc animæ tuæ lotionem, sanctificationem, consecrationem, recognosce; ob eam Deum adora, lauda, continuas Deo gratias age.

15. *Qui est imago Dei invisibilis.*

Patet ex Græco quòd *invisibilis* sit in genitivo, sitque epithetum *Dei*.

Est ergo sensus : Qui Filius est Dei Patris (*quem nullus hominum vidit*

16. Quoniam in ipso condita sunt universa, in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates : omnia per ipsum et in ipso creata sunt;	Quoniam per ipsum universa sunt creata, tum quæ in cœlis, tum quæ in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates : omnia per ipsum, et ad ipsum, seu ad ejus gloriam, creata sunt.
17. Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant.	Et ipse est ante omnes creaturas, et omnia per ipsum, et in ipso subsistunt et conservantur.

---

nec videre potest, primæ Tim. 6.) *imago*, per omnia similis, æqualis, consubstantialis, utpote ab ipso procedens per intellectum, ut verbum adæquatum.

Per hanc autem imaginem consubstantialem, carneis coloribus indutam, visus est in tempore qui invisibilis est in æternitate.

Primogenitus... id est, à Deo genitus ante omnem creaturam, sicque omni creaturâ præstantior : quas omnes æternitate præcedit, et quas omnes in tempore creavit.

Primogenitus dicitur, etc., non primò creatus, quia generatio illi convenit, non creatio. D. Chrysostomus.

16. *Quoniam in ipso condita sunt universa....*

Gr. quæ in cœlis et quæ in terra.

Visibilia et invisibilia... etiam omnes angeli, quidquid dicant Simoniani.

Omnia per ipsum facta sunt et propter ipsum : omnium principium est et finis.

Gr. omnia per ipsum et in ipsum creata sunt, id est, ad ejus gloriam, seu ad ipsum.

17. *Et ipse est ante omnes...* intellige creaturas, vel cum Syro et aliis multis, dic *ante omnia.*

Omnia in ipso constant, id est, per ipsum consistunt et conservantur.

Itaque creator, conservator et finis ultimus rerum omnium, etiam Angelorum.

Observatio dogmatica et moralis. — In tribus præcedentibus versibus qui Christo, ut Deo, conveniunt, perpende Redemptoris nostri dignitatem supereminentem, ut redemptionem tuam, quantùm potes, æstimes.

Imago Dei est viva, adæquata, consubstantialis, à Deo Patre suo genitus est ab æterno, ante Luciferum et omnem creaturam, in splendoribus divinitatis, generatione quæ nec principium, nec finem habet.

Ego hodie genui te.

Per ipsum, in ipso et propter ipsum omnia facta sunt cœlestia, terrestria, visibilia et invisibiia.

Per ipsum et in ipso omnia constant, consistunt et conservantur.

Omnium itaque creator, omnium conservator, omnium finis ultimus.

Et qui tantus est ab æterno, ante quem omnis creatura quasi nihilum est inane, à cujus solo nutu pendent omnia.

Hic tantus Deus homuncionem perditum, inimicumque suum, cogitavit, amavit, redemit et suo Sanguine redemit !

Propter nos miseros homo factus est, passus est, mortuus est, cruentè et ignominiosè mortuus est.

O amor ! ô amor ! ô nimius amor !

Et ipse caput est corporis mystici, scilicet Ecclesiæ,	**18. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ,**
ipse, inquam, qui resurrectionis est principium,	**qui est principium,**
Et primus omnium resurgentium, seu regeneratus ad vitam immortalem ;	**primogenitus ex mortuis;**
Ut in omnibus primatum habeat.	**ut sit in omnibus ipse primatum tenens.**
Quia Deo Patri placuit ut in Christo, Filio suo, omnis inhabitaret perfectio.	**19. Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare.**

Hunc amorem, homuncio, mirare, stupens adora, ama, cole, recognosce : ob eum obedi, vive totus tanto tamque bono Deo, redemptori tuo.

18. *Et ipse est caput corporis Ecclesiæ.....*

Et ipse idem de quo, ut Deo, hactenus dixi, ut homo, *est caput corporis Ecclesiæ,* quam regit et movet, in quam, velut in suum connaturale corpus, influit omnia gratiarum genera.

Ipse, inquam, *qui principium*, seu primitiæ resurrectionis est, utpote *primogenitus, etc.;* qui primus et ante omnes resurrexit ad vitam æternam.

Aliqui Græcos multos secuti, loco ἀρχὴ, id est, *principium*, legunt ἀπάρχὴ, primitiæ, seu nobilior pars corporis Ecclesiæ, totumque corpus sanctificans, sicut primitiæ cæteros fructus sanctificant.

Primitias dixit tanquam de fructu aliquo, ostendens quòd nos omnes sanctificavit et tanquam sacrificium obtulerit : D. Chrysostomus.

Nota convenientias.

Ille ipse qui, ut Deus, *est ante omnes*, et in quo *constant omnia*,

Ut homo, *est Ecclesiæ caput*, fons omnis cognitionis omnisque motûs supernaturalis gratiæ, *de cujus plenitudine nos omnes accepimus.*

Ille ipse qui, ut Deus, rerum omnium principium est,

Ut homo, principium, fons et auctor est resurrectionis ad vitam gloriosam.

Ille ipse qui, ut Deus, *primogenitus est omnis creaturæ*,

Ut homo, *primogenitus est* resurgentium ad immortalitatem.

Ut sit in omnibus ipse primatum tenens.

Ex supradictis concludit Apostolus quòd Christus Dominus et secundùm divinam, et secundùm humanam naturam, in omnibus primatum habeat.

Quippe qui, ut Deus, per suam generationem æternam, est ante omnia, utpote per quem omnia, in quo omnia et ad quem omnia.

Ut homo, per suam resurrectionem gloriosam, est primus resurgentium ad vitam immortalem; primus tempore, dignitate et causalitate.

Primus enim omnium resurrexit, nunquam moriturus ; ipsius resurrectio est exemplar et causa nostræ resurrectionis futuræ.

19. *Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem, inhabitare*, id est,

Quia Patri æterno et cœlesti *placuit omnem* gratiarum et perfectionum *plenitudinem* in Christo *inhabitare* perpetuò et inseparabiliter.

Notæ litterales. — Nota primò, *complacuit*, Dei beneplacitum fuit, benigna Patris fuit voluntas, non Christi meritum ; nec enim hanc gratiarum plenitudinem promeruit ; sed Dei benignitate data fuit ei.

Hinc Christus est exemplar gratiæ, sicut et prædestinationis : quidquid habet, gratis habet et ex solo Dei beneplacito.

20. Et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt.

Et eidem Patri placuit omnes sibi reconciliari, pacificando per sanguinem quem Christus in cruce fudit, terrestria et cœlestia.

Nota secundò, *omnem plenitudinem*, id est, omnem perfectionem sapientiæ, gratiæ, potentiæ, Christo, ut capiti congruam.

Cæteri per partes recipiunt dona Dei: Christus omnem habet plenitudinem, non solùm gratiæ, sed et Divinitatis.

Nota tertiò, *inhabitare*, non ad tempus, sed perpetuò et inseparabiliter: non tantùm ad operationem, sed per essentiam.

Omnis itaque gratia capiti congrua, ad plenum usque in Christo capite nostro sedem fixam et perpetuam habet; ad hoc scilicet, ut à capite fluat ad membra; seu, ut unusquisque fidelis gratiam sibi congruam, *pro suo modo*, in Christo, gratiarum fonte, hauriat.

Hinc ad Christum, gratiæ fontem, nobis continuò recurrendum.

20. *Et per eum reconciliare omnia in ipsum*, id est, et per Christum, non per Angelos, omnia terrestria scilicet et cœlestia, reconciliare *sibi*.

In ipsum. Hebraismus significans sibi.

Pacificans, id est, pacificando, *per Sanguinem* quem Christus in *crucis* ara fudit, homines et Angelos.

Peccatum fecerat inimicitias inter cœlum et terram; per Christi Sanguinem deletum est peccatum, inimicitiarum causa: sicque pacificata sunt cœlum et terra.

Cum D. Chrysostomo mirare quòd nos reconciliavit per ipsum, per mortem, per crucem.

Magnum est reconciliare *per ipsum*; majus et *eò* majus *per Sanguinem*; et adhuc eò majus, *per crucem*: D. Chrysostomus.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES. — In versibus 18, 19, 20 [illegible] relativas Christi dignitates, et eis ad tuum profectum utere.

Caput est Ecclesiæ, caput tuum est, utpote caput corporis cujus es membrum.

Ab ipso pende, ipsius sequere motus, ipsique penitùs subdere.

Principium et fons est gratiæ.

Ab ipso et per ipsum gratiam pete.

Primitiæ resurrectionis et exemplar gloriæ.

Ad hanc gloriosam resurrectionem, seu perfectam filiorum Dei regenerationem, aspira: ad hanc patientià te præpara: [illegible]

Plenitudo omnis perfectionis est: in quo sunt omnes thesauri, etc.

In ipso hauri quidquid tibi deest; hauri, inquam, fide, desiderio, oratione.

Pontifex noster est, animarumque nostrarum episcopus, [illegible]

Per eum ad Deum accede, ora, adora, gratias age, omnia religiosa officia Deo redde.

Pax nostra est, universi pacificator, omnium reconciliator, [illegible] pacificavit per Sanguinem suum.

Attende autem reconciliationis modum.

Reconciliavit non verbis, sed factis: [illegible]

Per seipsum, ipse se [illegible] per sanguinem [illegible] obtulit semetipsum: [illegible]

Et vos, Colossenses, qui olim eratis abalienati à Deo, quin et ejus inimici sensu vestro vestràque malitià, per vestra opera mala;

Vos, inquam, nunc idem Christus reconciliavit Patri suo per mortem, in suo carneo corpore toleratam, ut vos eidem Patri suo exhiberet sanctos, et immaculatos, et irreprehensibiles.

Dummodo permaneatis in fidei fundamento firmi et stabiles;

Non dimoveamini à spe bonorum cœlestium, quæ promittit Evangelium quod audistis,

21. Et vos, cum essetis aliquando alienati, et inimici sensu in operibus malis:

22. Nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem, exhibere vos sanctos, et immaculatos et irreprehensibiles coram ipso;

23. Si tamen permanetis in fide fundati,
et stabiles, et immobiles à spe Evangelii quod audistis,

Per Sanguinem crucis, id est, in cruce effusum: cruciatus est, et cum acerbis doloribus oblatus.

Per mortem, usque ad mortem cruciatus est.

In corpore carnis ejus, mortem passus est, et dolores acerbissimos passus est in corpore carneo nostrisque simili.

Mirare hunc reconciliationis modum; ama Reconciliatorem tuum, perpetuas ei gratias age.

Utere frequenter hàc tuà mirabili reconciliatione, offer assiduè Christum victimam, teque cum illo.

Offer Christum patientem, crucifixum, suum pro te Sanguinem cum dolore fundentem et pro peccatis tuis morientem.

Fide, charitate, fiduciâ, hanc victimam, hos dolores, hanc mortem redde tibi propria.

21. *Et vos, cùm essetis aliquando.*

Applicat specialim Colossensibus quæ generatim dixit de omnibus.

Et vos, ô Colossenses! *cùm essetis aliquando* mente à Deo *alienati*, quippe qui Dei cognitione carebatis.

Et inimici sensu. Gr. inimicos mente. Syr. mentibus vestris, seu hostili in eum animo: agentes nempe quæ sunt inimicorum, id est, *operibus malis* illum offendentes: vitam quippe impiam et sceleratam ducebatis.

A Deo mente eratis alienati: illum non noscebatis: eratis reverà inimici, vestris scilicet malis et impiis operibus.

22. *Nunc autem reconciliavit...*

Vos Christus nunc fecit amicos, non per angelos, sed per semetipsum: nempe per corpus suum carneum, seu carne et ossibus constans simileque nostris; *per mortem* scilicet, quam in hoc corpore carneo nostrisque simili pertulit, ut vos sisteret Patri suo *sanctos, immaculatos, irreprehensibiles*.

23. *Si tamen permanetis in fide...*

Tales autem eritis, *sancti et immaculati*... vosque ut tales exhibebit Patri suo, si traditam vobis fidei doctrinam stabilem servetis, et, consequenter, nova judaizantium dogmata non audieritis.

Et stabiles et immobiles à spe Evangelii. Si perseveretis in spe cœlestium bonorum quæ promisit vobis Evangelium, *quod audistis* ab Epaphra, et quod idem est ac illud *quod* per universum mundum *prædicatum est, et cujus ego sum minister*.

quod prædicatum est in universa creatura quæ sub cœlo est,	Quodque prædicatum est universis gentibus quæ sunt per totum mundum,
cujus factus sum ego Paulus minister.	Cujusque prædicandi munus mihi Paulo creditum.
24. Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis,	Qui Paulus nunc gaudeo in afflictionibus quas pro vobis vestroque bono patior;
et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia,	Quia iis adimpleo in carne mea, pro corpore ejus mystico, scilicet Ecclesià, quæ desunt passionibus quas Christus in sua carne tulit.

In universa creatura, id est, omni genti, per synecdochen; *quæ sub cœlo est*, hyperbole; plerisque, permultis, tam Orientalibus quàm Occidentalibus, tam meridionalibus, quàm septentrionalibus : non autem omnibus omninò.

Hìc repetit Apostolus quod jam dixit suprà de Evangelio ab Epaphra prædicato : præterea verò declarat se ejusdem Evangelii ministrum.

Fortè, quia judaizantes Paulum sicut et Epaphram, Pauli discipulum, calumniati erant, quasi aliud prædicarent quàm quod cæteri Apostoli.

Hinc dicit ac repetit Evangelium, quod audierant ab Epaphra, idem esse ac illud quod ubique per universum mundum prædicatur.

Hinc etiam addit quòd hujus Evangelii prædicandi sit minister, non auctoritate suâ, sed à Christo institutus.

24. *Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis... et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea.*

Notanda ad intelligentiam. — Ad pleniorem hujus loci intelligentiam duo notanda sunt verba quibus usus est Apostolus.

Primum, ἀνταναπληρῶ, quod componitur ἐx ἀντὶ, quod significat vicem : ex ἀνὰ quod valet idem ac re, et πληρῶ, impleo.

Hoc itaque compositum hìc significat, vice Christi, vel vicem reddens Christo, reimpleo, id est, rursus et frequenter impleo; seu, ut vertit Syrus, suppleo.

Secundum, ὑστερήματα, defectiones, defectus.

Sensus itaque litteralis est : vice et loco Christi reimpleo in carne mea quæ desunt Christi passionibus.

Syrus : suppleo quod deerat afflictionibus Christi, in carne mea, etc.

Arab. defectus afflictionum Christi suppleo pro ipso in carne mea. Æthiop. impleo reliquias afflictionum Christi, etc.

Notanda est et Evangelii doctrina, quàm hìc supponit Apostolus : scilicet, Sicut æterno Dei decreto statutum est ut Christus pro Ecclesia sua pateretur ac moreretur; ita eodem decreto statutum est ut Apostoli apostolicique viri, Christi legati et ministri, pro eadem Ecclesia paterentur, ac plerique morerentur.

Hoc multis in locis Christus suis prædixit Apostolis : *Ad Præsides et ad Reges ducemini, etc.* Matth. 10. 18. Hoc de D. Paulo specialim prædixit : *Ostendam illi quanta oporteat pro nomine meo pati.* Act. 9. 16, seu quanta illi reliquerim patienda pro Ecclesia, corpore meo.

His notatis, videtur sensus omnium naturalissimus esse is qui sequitur :

Ego Paulus factus sum Evangelii Christi *minister* : at minister fidelis, *qui gaudeo* in malis quæ pro vobis patior; quia Christi vice, Christique

loco, patior in carne mea, quæ mihi, sui loco, reliquit toleranda pro suo mystico corpore, quod est Ecclesia.

Voluisset equidem Christus ipse solus omnia, ad Ecclesiæ suæ formationem atque perfectionem necessaria, tolerare : at Dei voluntas fuit ut nobis, ministris suis. multa relinqueret toleranda; utque nos Apostoli, per longas et graves afflictiones, suam formaremus atque congregaremus Ecclesiam.

Dùm ergo pro vobis patior, *gaudeo, quia passionum* mihi à Christo, pro sua Ecclesia formanda, relictarum partem meam *adimpleo*, tanquam illius vicarius ac minister, ipsiusque vices supplens.

Cùm itaque dicit Apostolus : *Adimpleo quæ desunt Christi passionibus*, cave ne intelligas quòd desit aliquid ex parte Christi, seu quòd passio Christi non sit sufficiens ad redemptionem : hoc enim hæreticum est, ait D. Thomas.

Sed intellige quòd desit aliquid ex parte Pauli.

Christus, ut dictum est suprà, n. 20, passus est in carne sua, ut nos Deo reconciliaret, nostrisque peccatis satisfaceret, Ecclesiamque exhiberet Deo sanctam, immaculatam et irreprehensibilem.

Passus est autem non sufficienter tantùm, sed et abundanter, imò superabundanter, etiam pro mundis infinitis sanctificandis.

At idem Christus ministris suis reliquit multa pro suo mystico corpore toleranda :

Christo passo, restabat, ait Theodoretus, ut Paulus prædicaret Gentibus, munificum salutis largitorem ostenderet, multaque propterea pateretur.

Hoc adimplens Paulus, adimplet quæ ex parte sua desunt passionibus Christi; id est, patitur quæ sibi, loco et vice Christi, patienda supersunt pro Ecclesia.

Hoc autem adimplet gaudens, et quia pro Christo patitur, Christi vice, Christique loco patitur, et quia pro mystico Christi corpore patitur.

Observatio moralis. — Quod Paulus patiens de se dixit, hoc quisque fidelis patiens de semetipso dicere potest : *Nunc gaudeo in passionibus, etc.*

Sicut enim Dei decretum fuit ut Christus pateretur, et per passiones intraret in regnum cœlorum; sic et Dei decretum est ut quisque patiatur Christianus, et per multas tribulationes ingrediatur in gloriam.

Christus per suas passiones æternam nobis beatitudinem meruit; at vult ut per passiones assequamur quod passionibus promeruit.

Æquum est ut per id salus nobis applicetur, per quod salus nobis facta est.

Æquum est ut membra mystica Christi Christo, capiti suo et naturalibus Christi membris per omnia conformentur; ut patiantur, et per passiones in vitam ingrediantur, sicut Christus passus est et per passiones intravit in regnum cœlorum.

Gaudendum itaque nobis dum patimur, quia nobis applicatur passio Christi;

Gaudendum, quia patimur pro regno adipiscendo quod nobis Christus acquisivit Sanguine suo;

Gaudendum, quia *tunc momentaneum, et leve tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Alii sensus versiculi 24. — Plures alii sensus dantur ab interpretibus.

Aliqui passiones Christi interpretantur passiones quas Paulus pro Christo tolerabat, sicut D. Paulus 2. Cor. 1. dixit; *Abundant passiones Christi in nobis.*

Et hic sensus est facilis; *gaudeo in passionibus* quas pro vobis Gentibus tolero, quia iis adimpleo quæ mihi toleranda restant pro Christo, propter mysticum ejus corpus.

25. Cujus factus sum ego minister secundùm dispensationem Dei, quæ data est mihi in vos, ut impleam verbum Dei:	Cujus Ecclesiæ, mystici Christi corporis, factus sum minister, juxta providam Dei dispensationem, quâ constitutus sum Gentium Apostolus; ut meo ministerio impleam verbum Dei (de vocatione Gentium).

Hunc sensum putat Estius non contemnendum.

Alii passiones Christi interpretantur passiones quas in se quidem tolerabat Paulus et quas Christi vocat, quia Christus membrorum suorum passiones reputat suas; sicut Saulo Ecclesiam olim persequente Christus questus est quòd se persequeretur; *Saule, quid me persequeris?* ita Paulo pro Ecclesia patiente, Christus patitur in Paulo.

Ut hæc sententia, quæ communis est, explicetur,

Christus dupliciter considerari potest: vel in suo corpore naturali, quod in alvo virginali beatæ Mariæ sumpsit; vel in suo corpore mystico, quod est Ecclesia.

Christus enim et Ecclesia est una persona mystica (ait D. Thomas hìc), cujus caput est Christus; corpus autem, omnes justi; quilibet verò sanctus, membrum hujus corporis.

Quemadmodum autem Christus in suo naturali corpore usque ad finem vitæ passus est, ita in suo mystico corpore, id est, in Ecclesia et in singulis suis membris usque ad finem mundi patietur.

Passus est in suo corpore naturali ut redemptionem nobis mereretur; patitur usque ad finem mundi in singulis membris ut nobis salutem applicet.

Adimpleo itaque quæ desunt passionum Christi, scilicet, mysticè sumpti; seu quæ desunt passionibus Ecclesiæ, quæ dicuntur Christi, quia Christus est Ecclesiæ caput.

Hoc sensu dicit D. Leo quòd passio Domini usque ad finem perducitur mundi. Vide Estium.

Primasius: quòd Christus passionem quidem inchoavit, Ecclesia verò continuat.

Addunt aliqui, inter quos dominus Godeau et pater Amelotte, quòd Christus, infinito gloriæ Patris sui zelo pressus, et immenso peccatorum nostrorum odio ductus, voluerit omnia mala et supplicia ipse solus usque ad finem mundi pati;

Ut Deum honoraret infinitè;

Ut peccatum pleniùs destrueret;

Ut homines abundantiùs sanctificaret;

Unicum autem crucis supplicium Christo concessum fuit, cætera mala fidelibus dispersa.

Quod ergo in spiritu et animo passus est, seu quod pati cupiit Christus, hoc Christiani ferunt in corpore, sicque adimplent quæ Christi desunt passionibus: adimplent, vice Christi, quod ipsius passioni defuit, juxta cordis illius desiderium.

25. *Cujus factus sum ego minister...*

Cujus, scilicet, Ecclesiæ patet ex Gr. ἧς, femin.

Qui est Evangelii minister, Christi et Ecclesiæ minister est; Christi quidem cui servit: Ecclesiæ verò cujus bono servit.

Secundùm dispensationem. Gr. œconomiam; id est, secundùm providam patris familiàs dispensationem, etc. quâ factus sum Gentium Apostolus; ut inter vos, et inter alias gentes ministerio meo impleam æternum Dei decretum et promissum de vestra vocatione ad salutem.

Quod verbum mysterium est seculis et generationibus præteritis absconditum ; nunc autem manifestatum sanctis Apostolis et fidelibus novi Testamenti.

26. Mysterium quod absconditum fuit à seculis et generationibus; nunc autem manifestatum sanctis ejus,

Quibus sanctis voluit Deus notum facere quantæ sint divitiæ, quantaque gloria hujus mysterii quod in Gentibus completur, scilicet de Christo Dei Filio, qui est spes æternæ vestræ gloriæ, seu causa spei vestræ.

27. Quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus in vobis spes gloriæ,

Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem (in ignorantia Dei et in peccatis versantem), et omnem hominem instituentes in omni sapientia spirituali, seu in perfecta Dei cognitione; ut omnem hominem in Christo Jesu perfectum exhibeamus.

28. Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, et docentes omnem hominem, in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu.

Ut impleam verbum Dei. Multiplex est sensus. Primus, quem modò posui.

Secundus, ut impleam, seu compleam verbi Dei prædicationem quam Christus incepit.

Vel, ut per Evangelii prædicationem absolvam opus redemptionis quod fecit Christus.

Prædicatores opus redemptionis humanæ ad quod Christus missus est absolvunt et complent, sicque opus Christi perficiunt actionibus suis, Christique passionem suis adimplent passionibus.

Tertius, ut impleam omnia loca verbo Dei.

Quartus, ut plenè et perfectè annuntiem verbum Dei.

26. *Mysterium quod absconditum...* Quod verbum Dei, seu propositum vocationis Gentium, mysterium est præteritis seculis et generationibus absconditum.

Prophetæ enim et angeli, ut dictum est ad Ephes. cap. 3, n. 9, 10, non ita clarè noverunt hæc mysteria, incarnationis Verbi ac vocationis Gentium, sicut Apostolis deinde revelata sunt.

27. *Quibus voluit Deus notas facere...*

Quibus, Apostolis, *Deus voluit* manifestare quantæ sint divitiæ, quantaque sit gloria hujus mysterii quod completur in Gentibus.

Hoc explicuit ad Ephes. 3. 6. dicens *gentes esse cohæredes et comparticipes promissionis Dei in Christo Jesu per Evangelium.*

Quod est Christus, quod mysterium est Christus, objectivè scilicet : seu, est de Christo Jesu, Dei filio, incarnato, passo, etc.

In vobis spes gloriæ, id est, qui Christus Jesus pro nobis incarnatus et mortuus, et à vobis creditus, est causa spei quam habetis de gloria æterna. Christi fons salutis nostræ, et tota spei nostræ causa.

28. *Quem nos annuntiamus corripientes...* vel admonentes.

Græca vox νουθετοῦντες, significat admonentes, increpantes, seu cum increpatione admonentes.

Omnes homines Deum ignorabant, malè vivebant; Apostoli tanquam Dei legati ac ministri, illos monent et increpant.

Omnem hominem, quantùm est in nobis, seu quàm plurimos possumus.

29. In quo et laboro, certando secundùm operationem ejus, quam operatur in me in virtute.

Ad hoc etenim laboro, strenuè et viriliter decertans (non meis viribus), sed vi et efficaciâ Christi, qui in me potenter operatur.

---

29. *In quo et laboro*, id est, ad quod, seu ad quem finem laboro decertans : sic laboro; sic enitor, ut me periculis objiciam.

Secundùm operationem ejus, id est,

Secundùm vim et efficaciam Spiritûs Christi, qui potentissimè operatur in me et per me.

In me, virtute quâ me induit ex alto; per me, virtute miraculorum quâ dat verbis meis efficaciam.

Gr. κατα τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει.

Alii, ἐνεργουμένην sumunt in sensu activo, *operantem*; alii in passivo, *operatam*.

Utrumque verum arbitror: nam Christus sancto Paulo per internam suam gratiam vires conferebat eximias, illumque virtute interiùs induebat.

Et Christus, per eumdem Paulum, sic ex alto indutum virtute, patrabat miracula quibus Pauli verbis efficaciam dabat ad hominum penetranda corda, et ad fidem convertenda.

Observatio moralis. — In ultimis quinque versibus, omnis Christi minister agnoscat ministerii sui partes et munia, videatque seriò num illa repleat.

An sicut D. Paulus, Christum, Christi mysteria, Evangelii veritates prædicat, secundùm talenta gratiasque sibi creditas, n. 25.

Num omnem hominem, etiam pauperem, idiotam, sine personarum acceptione, docet et instruit, n. 28.

Num omnem, cujuscunque conditionis, quantùm est in se, ad perfectionem adducit, n. 28.

Num omnem curam, laborem et sollicitudinem ad hunc effectum ordinat, n. 29.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Vix est alibi major, quàm in hoc capite, notandorum abundantia : at quia suis locis fusè et practicè sunt explicata, sufficiat materias indicare, et loca notare.

Primo. — Orationum christianarum materiam, seu quid præcipuè debeamus pro nobis et aliis orare, vide n. 10, 11.

Secundo. — Bona nobis per Christum collata, vide n. 12, 13, 14. Vide et in hos versiculos observationes dogmaticas et morales.

Tertio. — Excellentias Christi, ut Dei, vide n. 15, 16, 17. Vide et ibidem observationem dogmaticam et moralem.

Quarto. — Excellentias Christi, ut hominis, vide n. 18, 19, 20. Vide et ibidem observationes dogmaticas et morales, ut relativas Christi dignitates agnoscas, eisque ad tuum profectum utaris.

Ibidem attende ad nostræ per Christum reconciliationis modum, ut hàc mirabili tuâ reconciliatione frequenter utaris, Christi passionem et mortem pro tuis peccatis offerens Deo, n. 20.

Quinto. — Quòd et quare nobis in passionibus nostris sit gaudendum, vide n. 24, et observationem moralem.

Sexto. — Omnis Ecclesiæ minister agnoscat ministerii sui partes, videatque num illas repleat, n. 25, 26, 27, 28, 29. Vide observationem moralem.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

PRIMO.

Suam Paulus pro Colossensibus sollicitudinem, et hujus suæ sollicitudinis finem declarat, scilicet ut solatium habeant, charitate compagi-nati, et plenè instructi de mysterio Christi, in quo sunt omnes thesauri scientiæ et sapientiæ Dei, ℣. 1, 2, 3.

Hâc eâdem sollicitudine monet eos, ut sibi caveant ab imposturis pseudoapostolorum; hortatur autem, ut in Christo radicati et firmati, crescant et proficiant in accepta fide, ℣. 4, 5, 6, 7.

SECUNDO.

Monet specialim ut caveant à Simonianis, Gnosticis et aliis, qui per vanæ philosophiæ fallacias conantur eos decipere. A Christo Deo, veritatis fonte, omni scientiâ ad salutem necessariâ repleti estis : cur vanos auditis philosophos? ℣. 8, 9, 10.

TERTIO.

Contra judaizantes verò, circumcisionem et alia legalia prædicantes, monet Colossenses quòd in Christo circumcisi sunt, non carne, sed spiritu; quando per Baptismum, cum Christo consepulti fuerunt, et à mortuis suscitati, ℣. 11, 12.

QUARTO.

A Baptismo qui fit in Sanguine Christi, ad cruentum Christi sacrificium ascendens, Colossensibus, et aliis Christianis repræsentat hujus sacrificii effectus : omnia nostra peccata sunt condonata, noster mortis æternæ reatus remissus; chirographum laceratum, cruci affixum; à dæmonum captivitate liberati sumus, ipsis dæmonibus à Christo devictis et triumphatis : ad quid ergo nunc legalia sacrificia? ℣. 13, 14, 15.

QUINTO.

Ex his contra judaizantes ultimò dictis, Colossenses avertit à legalibus observantiis, ℣. 16, 17.

Ex dictis suprà contra Simonianos, avertit Colossenses à falsa Angelorum religione, ℣. 18, 19.

SEXTO.

In reliquo capite Colossenses paternè corrigit, quòd Christiani cùm sint, pseudoapostolos, seu judaizantes, seu Simonianos audierint.

CAPUT SECUNDUM.

TEXTUS.

1. Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis et pro iis qui sunt Laodiceæ, et quicunque non viderunt faciem meam in carne;

2. Ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate et in omnes divitias plenitudinis intellectûs, in agnitionem mysterii Dei Patris et Christi Jesu;

PARAPHRASIS.

Etenim velim ut sciatis qualiter et quantùm anxius et sollicitus sum pro vobis, et pro Laodicensibus, et pro cæteris qui æquè ac vos faciem meam nunquam viderunt.

Hic est autem anxietatis et meorum pro vobis et illis laborum finis, ut solidum in Domino solatium habeatis, ut charitatis vinculo arctiùs inter vos compaginemini, ut plenè et perfectè sitis intelligentes et persuasi circa ea quæ pertinent ad cognitionem Dei Unius et Trini, et mysterii incarnationis Domini nostri Jesu Christi.

Cap. II. 1. *Volo enim vos scire...*

Particula *enim* hunc versum nectit cum ultimo versu capitis præcedentis: rationem ergo reddit Apostolus cur dixerit : *Laboro in agone, certando*, quia sollicitus sum pro vobis, etc.

Qualem sollicitudinem... Gr. quantum certamen, etc. Syr. et Arab. quale sit mihi certamen, etc. Æthiop. quantùm contendo pro vobis.

Bene etiam ab interprete nostro, *quantam* anxietatem et *sollicitudinem*.

Et quicunque non viderunt faciem meam...

Syr. et pro cæteris illis qui faciem meam, etc.

Divus Chrysostomus et alii communiter post ipsum intelligunt : Et cæteri quicunque alii, qui æquè ac vos, Colossenses, non viderunt faciem meam : hinc quò inferunt divum Paulum Colossis nunquam prædicâsse.

Theodoretus et post ipsum Baronius, traducit : Non solùm pro vobis et pro iis qui sunt Laodiceæ, sed et pro iis qui me non viderunt. Negatque sequelam à D. Chrysostomo illatam.

Primus sensus videtur naturalior, licèt non convincat.

2. *Ut consolentur*, in sensu passivo : id est, ut consolationem accipiant.

Corda ipsorum, instructi in charitate. Gr. compactorum in charitate. Syr. ut consolationem accipiant corda eorum, et cum charitate accedant ad omnem opulentiam persuasionis et ad intelligentiam cognitionis arcani Dei Patris et Christi.

Nota litteralis. — Hic locus in Græco et in nostra Vulgata, ob brevitatem, aliquid obscuritatis habet : hinc necessariò aliquid addendum, ut tollatur obscuritas.

Communiter additur *ut consolentur corda ipsorum*, cùm fuerint *instructi*, seu constructi, seu compacti *in charitate* : et cùm fuerint introducti *in omnes divitias plenitudinis intellectûs, etc.*

Mihi hunc versum meditanti et ad mentem D. Pauli seriò attendenti visum est quòd Apostolus his paucis verbis anxietatis suæ, suorumque pro Colossensibus laborum finem exprimat.

In quo Christo, Homine-Deo, abditi continentur omnes thesauri sapientiæ et scientiæ.

Hoc autem quod de tanta Christi sapientia et scientia dico, propterea dico, ut maximè caveatis ne quis artibus humanis instructus, vobis imponat falsis sermonibus, sed speciosis et ad persuadendum compositis.

3. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi.

4. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonum.

Nimirum, sollicitus sum, primò, ut consolemini, juxta proph. Is. 40. 1.

Secundò, ut charitatis vinculo compaginemini, tanquam unius corporis membra.

Tertiò, ut sitis perfectè intelligentes et plenè persuasi circa ea quæ pertinent ad cognitionem mysterii Dei Patris et Christi Jesu. Gr. Dei et Patris et Christi, id est, Dei unius, et trini in personis, et Christi, Hominis-Dei; seu sanctissimæ Trinitatis et Dominicæ Incarnationis.

Ecce tria ad quæ tendit Apostoli labor et cura; tria quæ Colossensibus et aliis exoptat, et quorum fortasse contrarium tacitè redarguit in illis.

Hæc autem tria sic inter se subordinata sunt, ut duo ultima sint media ad primum, quippe consolabimini, si corda vestra charitate compaginentur, si mentes vestræ sint plene intelligentes et persuasæ, etc. *in omnes divitias, etc.* id est, usque ad omnem abundantiam plenissimæ intelligentiæ, seu maximæ quæ possit hìc haberi, ita ut de nullo dubitetis.

In his itaque paucis verbis habemus finem laborum D. Pauli, habemus ejus votum et cordis desiderium, habemus tacitam exhortationem ad charitatem mutuam et ad firmam persuasionem; quæ exhortatio aliquam fortè supponit divisionem in Colossensium cordibus, et dubitationem in mentibus.

Utramque vitemus et nos, si ad divinas consolationes aspiramus: firma sit nostra fides in mente, regnet charitas in corde.

3. *In quo sunt omnes thesauri*... id est, in quo Christo continentur omnes, etc.; quia, ut Deus, est ipsa sapientia Patris, ut homo, mirabilem habet sapientiam, licèt finitam, sicut finita est ejus anima.

In Christo, velut in arca pecuniaria, continentur *omnes thesauri sapientiæ et scientiæ.*

Ergo extra Christum nihil nisi vanitas, error, illusio.

Ergo in solo Christo quærenda sapientia, scientia, veritas.

Ergo ab eo continuè petenda sapientia, etc.: non à Simone, non à Gnosticis, ob scientiam sic dictis, seu quia se scientes jactabant; non ab Angelis, quos illi præferebant Christo.

Absconditi. Christus thesaurus est absconditus quem sola fides revelat, humilitas aperit, ut charitas eo potiatur: fide itaque et humilitate ad hunc accede thesaurum.

4. *Hoc autem dico*, scilicet, de Christi sapientia et scientia.

Ut nemo vos decipiat, nimirùm, sub specioso nomine scientiæ et sapientiæ quod ambiunt et promittunt.

In sublimitate sermonum. Gr. in suasibilitate sermonis, *ἐν πιθανολογίᾳ*, oratione speciosâ.

Colossenses contra quoscunque pseudoapostolos præmunit quidem, at speciatim contra Simonianos, qui vanæ philosophiæ placitis imbuti, sublimia

5. Nam, etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens et videns ordinem vestrum et firmamentum ejus quæ in Christo est fidei vestræ.	**Hanc de vobis curam gero: quamvis enim corpore absim à vobis, mente tamen et corde vobiscum sum, et gaudeo videns omnia bene et ordinatè apud vos agi; vidensque firmitatem et constantiam fidei vestræ in Jesum Christum.**
6. Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum, in ipso ambulate,	Quemadmodum ergo Christum Christique doctrinam edocti estis, ita in ejus doctrina et vita perseverate.
7. Radicati et superædificati in ipso, et confirmati fide, sicut et didicistis, abundantes in illo, in gratiarum actione.	In ipso radicati, et super ipsum ædificati, et in ea fide quam didicistis, confirmati; ut in ea crescatis ac proficiatis cum gratiarum actione.
8. Videte ne quis vos deci-	Cavete ne quis vos decipiat, fidemque

dicebant de Angelis, de Æonibus, etc., suisque sermonibus simplices à Christo avertere satagebant, ut ad Angelorum cultum transferrent.

5. *Nam etsi corpore absens sum...*

Consequens erat dicere: et novi deceptores, ait D. Chrysostomus, sed desinit in encomium.

Gaudens et videns ordinem vestrum...

Syr. et gaudeo quòd videam ordinem vestrum et firmitatem fidei vestræ, quæ est in Christo Jesu.

Divus Chrysostomus notat quòd hæc dicantur tanquam militibus ordinatè firmiterque stantibus.

Nec cecidistis, nec ordinem vestrum confudit aliquis.

Virum apostolicum duo solantur in suis subditis: firmitas fidei et ordo disciplinæ, seu vita regulis fidei conformis.

6. *Sicut ergo accepistis Jesum Christum*, id est, sicut ab Epaphra Christi fidem edocti estis, nimirum quòd Dominus, Redemptor ac Mediator est;

In ipso ambulate, id est, ita in ejus fide, doctrina ac vita perseverate.

7. *Radicati*, id est, firmas in ipso radices habeatis.

Et superædificati in ipso, velut firmissimo fundamento.

Et confirmati fide, id est, confirmemini in fide quam edocti estis; imò, crescite in ea per gratiarum actionem.

His verbis fideles munit contra quoslibet novatores in genere, quos sigillatim aggreditur in sequentibus.

Christus via est: ergo in ipso et per ipsum nobis ad vitam eundum.

Christus radix: ergo debemus ipsi continuè inhærere, et cordis vitam ab eo sugere.

Quod arbor sine radice, hoc anima sine Christo.

Christus fundamentum: ergo in ipso et super ipsum debemus ædificare.

Quod domus sine fundamento, hoc homo sine Christo.

Credere non sufficit; debemus in fide proficere, abundare, pleniorem in dies mysteriorum cognitionem acquirere.

Hoc autem fit per gratiarum actionem pro tantis per Christum acceptis beneficiis.

Cor gratum, terra bona, in quo multiplicat gratia Dei.

8. *Videte ne quis vos decipiat.* Gr. ne quis sit vos abigens. Syr. ne quis

vestram sufforetur, per doctrinam illam fallacem quæ grandia promittit in nomine, re autem inania suggerit; per illam, inquio, doctrinam, quæ est secundùm adinventionem humanam et sophisticam institutionem; secundùm futilia mundanæ scientiæ principia, non secundùm doctrinam vobis à Christo traditam; et ideo à vobis non est audienda.

piat per philosophiam et inanem fallaciam : secundùm traditionem hominum, secundùm elementa mundi, et non secundùm Christum.

Quia Christum, in quo tota deitas verè, realiter et substantialiter habitat, et qui consequenter ipsa veritas est, doctorem habetis;

9. Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter :

---

vos spoliet. Arab. spoliet ac deprædetur. Divus Chrysostomus : deprædetur ac sufforetur.

Id est, cavete ne quis vos decipiat, fidemque vestram sufforetur.

Per philosophiam, **scilicet, qualis erat omnium ethnicorum philosophia, nulla quippe quæ de Deo præsertim et rebus divinis vacaret crassis erroribus. Talem philosophiam Apostolus 1. Tim. cap. 6, n. 20, vocat *falsi nominis scientiam.***

Et inanem fallaciam, id est, philosophiam, dico inanem et quæ solidi nihil habet, sicque vera scientia non est, sed mera fallacia, sophistica deceptio.

Secundùm traditionem hominum, id est, hæc inanis et mendax philosophia, seu fallacia, tradita non est à Deo qui veritas est; sed ab hominibus vanis, errantibus et mendacibus inventa et tradita : hinc vana, inanis et mendax.

Secundùm elementa mundi, id est, juxta principia et axiomata quæ prima sunt rudimenta mundanæ philosophiæ, seu quibus à pueritia imbuuntur mundani homines.

Et non secundùm Christum, id est, non secundùm doctrinam nobis à Christo traditam.

Hæc contra Simonianos et ab eis prognatos Gnosticos, qui principiis, partim à Platone et à Pythagora sumptis, partim à proprio cerebro inventis, multa vana, falsa et Evangelio contraria docebant.

Hæreticos Paulus fures et prædones vocat; quippe qui fidem, gratiam, animæ vitam, Christum et Deum auferre moliuntur.

Sicut autem prædo, quod vi non potest auferre, fraude eripit; ita hæretici doctrinam, quam apertè proferre non audent, per fallacias, et verborum artificia mentibus insinuant.

9. *Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo...* Dat rationem cur philosophis Evangelio Christi contrariis credendum non sit, sed ab eis cavendum.

Potuisset equidem repetere quod dixit n. 3, *quia in Christo sunt omnes thesauri sapientiæ, etc.;* at maluit hujus etiam rationis jam allatæ causam assignare.

Quia in Christo tota plenaque divinitas, cum omnibus suis perfectionibus ac attributis; et consequenter omnis sapientia, scientia et veritas.

Inhabitat, id est, inexistit, commoratur, perpetuò et permanenter inhæret.

Corporaliter, id est, sicut anima in corpore suo habitat.

Corporaliter, id est, non umbraticè, sicut olim in propitiatorio; sed verè, realiter, substantialiter.

10. Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatûs et potestatis :

Et ab illo repleti estis omni scientiâ ad salutem necessariâ : ab illo, inquam, qui et omnium Angelorum caput, rector et dominus est, quos tantoperè extollunt illi fallaces philosophi.

11. In quo et circumcisi estis circumcisione non manu

Cavete et ab illis qui circumcisionem vobis, ut necessariam, deprædicant : in

---

Umbra fuit in veteri Testamento ; corpus, realitas, veritas in novo : quo sensu *corporaliter* opponitur *umbraticè*, sicut n. 17.

Corporaliter, id est, substantialiter, non per accidens, per operationem ; sed per suam substantiam.

Non per gratiam tantùm, sicut in sanctis Angelis et hominibus ; sed per unionem substantialem, hypostaticam.

Non in anima tantùm, sed et in corpore.

Non ut in anima et corpore alienis, sed et ut in anima et corpore propriis.

Duplici vinculo substantiali unitivo, divina Verbi persona unita est humanæ Christi naturæ ; uno spirituali, quo anima unitur Verbo ; altero corporali, quo corpus eidem Verbo unitur.

Hinc intellige quòd *omnis deitatis plenitudo inhabitat* etiam *corporaliter in Christo*, sicut anima in corpore suo inhabitat corporaliter, seu verè, realiter, substantialiter, essentialiter.

Hinc et consequenter intellige quòd in Christo sit omnis sapientia, scientia, veritas, quia Deus est.

Quòd nullus præ ipso sit audiendus, quantumlibet doctus.

Quòd Evangelium Christi sit supra omnes scientias et traditiones hominum.

Quòd debeat esse omnium nostrarum cognitionum regula, ipsique subjici et captivari debeat omnis intellectus humanus.

10. *Et estis in illo repleti....* id est, et vos *in illo*, utpote corporis ejus membra ; et per illum, utpote caput vestrum, in vos influens, *estis repleti*, unusquisque pro sua mensura, sapientia, scientia aliisque donis salutaribus.

Qui est caput omnis principatûs.... id est, in illo, inquam, qui non vestrum tantummodo caput est, sed et omnium Angelorum, quantâcunque præeminentiâ et dignitate sint præditi.

Hoc contra philosophos Simonianos, qui Angelorum cultum prædicabant.

Angelorum caput, rex et Dominus est Christus : ergo præ illis adorandus.

Caput nostrum est, *de cujus plenitudine nos omnes accepimus* : ergo illi continuè debemus inhærere, ab eo gratiam, fidem, sapientiam, scientiam, omnia cœlestia dona petere, exspectare et recipere.

Ipse solus habet plenitudinem divinitatis, plenitudinem sapientiæ, scientiæ, etc. ; ergo debemus ab ipso participationem deitatis, gratiam, scilicet, participationem sapientiæ, scientiæ, omnesque divitias plenitudinis intellectûs, de quibus n. 2, petere et exspectare.

Cavete ergo ne quis vos, per inanem et noxiam philosophiam decipiens, avertat à Christo ut ad Angelos convertat : etenim à fonte vos abduceret ut ad rivulos deduceret ; à Domino et à rege, ad subditos et servos.

11. *In quo et circumcisi estis.*

Hic contra judaizantes, qui circumcisionem et alia legalia urgebant ; christianam circumcisionem extollit supra legalem.

In quo et per quem Christum *circumcisi fuistis.*

Circumcisione non manu factâ, non circumcisione quæ fit per manus hominum.

Christo enim circumcisi estis, non circumcisione, hominum manu factâ, quæ fit per excisionem corporis carnei; sed per circumcisionem christianam, quæ fit per rejectionem vitiorum.

factâ, in exspoliatione corporis carnis; sed in circumcisione Christi :

Quando per Baptismum consepulti estis cum Christo, et ad vitam gratiæ resurrexistis per fidem, quâ credidistis efficacem et potentem operationem Dei, quâ Christum à mortuis suscitavit : (breviùs) per fidem resurrectionis Christi, omnipotentiâ Dei factæ;

12. Consepulti ei in Baptismo, in quo et resurrexistis per fidem operationis Dei qui suscitavit illum à mortuis.

In exspoliatione corporis carnis, quæ consistit in excisione pelliculæ corporis, sed spirituali Christi circumcisione, seu rejectione vitiorum.

Græci legunt, circumcisione non manu factâ, in exutione corporis peccatorum carnis, in circumcisione Christi.

Syr. circumcisione sine manibus factâ, cùm exuistis carnem peccatorum per circumcisionem Christi.

Estque sensus, secundùm divum Chrysostomum, Theodoretum et alios græcos : in quo circumcisi estis, non externâ circumcisione quæ fit manibus hominum (et quæ consistit in ablatione exiguæ corporis pelliculæ), sed spirituali et divina, cujus auctor est Christus et quâ totum peccatorum corpus, seu totus homo vetus deponitur et exuitur.

Hìc nota plures nostræ circumcisionis excellentias supra legalem : hæc externa et carnalis; nostra spiritualis et interna : hæc fit hominum manibus; nostra divina est : hæc est ablatio exiguæ corporis pelliculæ; nostra est liberatio ab omni corruptione : hæc à lege, seu ab Abrahamo; nostra à Christo fuit instituta : hæc figura fuit; nostra veritas : post hanc igitur Christi circumcisionem legalis est superflua, inutilis et noxia.

12. *Consepulti ei in Baptismo...*

Declarat expressiùs quæ sit illa Christi circumcisio, scilicet Baptismus, in quo et per quem consepulti sumus cum Christo.

Immersio baptizati sepulturam Christi significat, sicut et efficit in nobis quod Christi sepultura significat, scilicet, veteris hominis mortem et sepulturam. Vide epist. ad Rom. cap. 6, n. 4 et 5.

In quo et resurrexistis. Gr. conexcitati estis.

Hoc emersio significat simul et efficit, vitam nobis novam gratiæ conferendo et jus ad gloriosam Christi vitam largiendo.

Per fidem, tanquam dispositionem necessariam, ut gratiam in nobis divinâ virtute producat Baptismus.

Per fidem operationis... seu quâ credimus Christum omnipotentiâ Dei suscitatum à mortuis.

Baptismus est sepultura in mortem. Homo priùs moritur, deinde sepelitur; peccator vetus homo, sepelitur, ut moriatur ipse, ejusque peccatum putrefiat.

Hinc jugiter mori debet Christianus : hinc debet in Christo et cum Christo sepulto abscondi; mundo mortuus, soli Christo vivere : *et vita vestra abscondita est.*

Baptismus est resurrectio à peccato ad gratiam, ab Adæ vita, quæ mors est, ad Christi vitam, quæ vitæ gloriosæ principium est : hinc ad hanc

13. Et vos, cùm mortui essetis in delictis et præputio carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta.	Vos, inquam, cùm essetis spiritualiter mortui, tum per vestra peccata actualia, tum per originale peccatum; tunc Deus vivificavit eà virtute quà Christum suscitavit; id est, novam vobis justitiæ vitam dedit, omnia delicta vestra vobis condonans ob Christi merita, in cujus sanguine baptizati estis.
14. Delens quod adversùs	Deleto priùs, per Christum, decreto

gloriam perpetuò debemus anhelare, in vita gratiæ semper proficere. Vide dicta c. 6. epist. ad Rom.

13. *Et vos, cùm mortui essetis...*

Explicat quod de sepultura et resurrectione dixit.

Et vos, seu vos, inquam, cùm ante Deum per peccata vestra *mortui essetis*.

Et præputio carnis vestræ, id est, et per vestras concupiscentias, quæ sunt verà incircumcisio.

Est metonymia, quà signum pro re significata ponitur :

Præputium enim quod per circumcisionem amputabatur, erat signum peccati originalis, in quo nascimur, et consequenter, signum concupiscentiæ et omnium carnis operum quæ ex originali peccato sequuntur.

Hoc autem signum hìc ponitur pro peccato originali et concupiscentià; quasi diceret :

Cùm spiritualiter eratis mortui peccato, tum originali, tum actuali et habituali, quippe qui concupiscentiis omnibus vestris obediebatis.

Convivificavit cum illo, id est, vos, inquam, Deus in Baptismo *convivificavit cum Christo :* seu eàdem potentià vobis vitæ gratiam contulit quà Christum suscitavit ut gloriosus vivat.

Donans. Syr. et remisit, id est, condonans *vobis omnia delicta*, originale, actualia, habitualia, etc. idque merito passionis Christi, in cujus Sanguine baptizati estis; seu cujus passionis Baptismus est applicatio.

14. *Delens quod adversùs nos erat chirographum...*

Syr. et delevit, etc. Ambrosius : deleto chirographo quod erat adversarium nobis.

OBSERVATIO LITTERALIS. — Prudenter hìc commentator, D. Ambrosius vulgò dictus, observavit hos versus obscuros esse, quia multa in illis Apostolus conglomerat facta quibus genus humanum ad indulgentiam pervenit.

Ad horum ergo elucidationem, distinguenda sunt facta, distinguendæ sunt et personæ quibus conveniunt : alia enim Patri attribuuntur; alia Filio conveniunt.

Quoad facta, D. Paulus, n. 11, egit de Baptismo, christianà circumcisione, quà non carnis pars scinditur, sed omnia peccata resecantur.

12 et 13, explicuit expressiùs effectus Baptismi, in quo cum Christo mortui sumus et resuscitati; hosque effectus attribuit Deo Patri, qui nobis eà potentià novam gratiæ vitam dedit quà potentià Christo vitam gloriæ in resurrectione dedit, omniaque nostra peccata condonavit.

Hìc autem n. 14, à Baptismo qui fit in Sanguine Christi, transit ad mortem Christi, quæ causa meritoria est remissionis peccatorum et gratiæ nobis in Baptismo collatæ : transit ergo et consequenter ad personam Filii, de quo intelligenda sunt sequentia.

Versibus itaque 14 et 15, Christi passionis effectus commemorat; seu

damnationis in nos lato : Christus enim pro nobis in cruce moriens, hoc mortis | nos erat chirographum decreti; quod erat contrarium

causam explicat ob quam omnia peccata nobis in Baptismo condonata sunt à Deo; quia, scilicet, Christus in cruce pro nobis moriens, omnia debita nostra solvit, chirographum nostrum laceravit et cruci affixit, nosque à dæmonum captivitate liberavit.

Ecce sensum; veniamus ad textum.

Delens. Hoc participium, sicut et alia, in Græco vim habet præteriti: hinc Syr. Æthiop. versio : et delevit; hinc et Erasmus post divum Ambrosium : et deleto.

Itaque deleto priùs chirographo debiti.

Disquisitio litteralis. — Sed quodnam est illud debitum, illudque chirographum debiti? Plerique interpretes per *debitum* intelligunt obligationem servandi legem Mosaicam; per *chirographum* intelligunt professionem hujus legis servandæ, factam in circumcisione; voluntque his verbis significari quòd Christus et legem, et obligationem legis abolevit in cruce.

Quantumcunquè communis sit hæc interpretatio, huic tamen scribere repugno.

Primò, quia non Judæis tantùm, sed de omnibus loqui videtur Apostolus, ut patet legenti, n. 13. *Et vos*, Colossenses gentiles, *convivificavit, donans vobis, etc.*, n. 14, *delens quod adversùs nos, etc.*, in eadem phrasi vos et nos jungit, ut omnes comprehendat.

Secundò, quia vel hi interpretes legunt cum nostra Vulgata, *chirographum decreti;* vel cum Græco hodierno, *decretis.* Si primum, quomodo hoc legi convenit? quando, et ubi lex à divo Paulo, vel ab alio in Scripturis vocata est decretum?

Si secundum, ita ut velint significari quòd Christus legem Mosaicam præceptis evangelicis aboleverit,

Primò, sine causa deserunt Vulgatam, à concilio Tridentino declaratam ut authenticam; cui Vulgatæ hac in re conformis est æthiopica versio quæ sic habet : et delevit pro nobis scripturam debiti nostri in decreto quod erat contra nos.

Deinde propositionem faciunt hiulcam, intercisam : *Delens chirographum decretis quod, etc.*: quæ constructio?

Denique, non cohærent sequentia : quomodo enim legem Christus affixit cruci? quæ connexio versûs sequentis, *et expolians, etc.*?

Sed sensum habemus plenum, naturalem, cohærentem, sublimem, et dignum magnificà D. Pauli eloquentià : quam ipsum eloquentiæ flumen D. Chrysostomus hic miratur ;

Si per decretum intelligamus sententiam mortis in Adamum et ejus posteros decretam ob esum ligni vetiti : *In quocunque die comederis, etc., morte morieris.* Genes. 2, n. 17;

Si per chirographum intelligamus nostram manu subscriptionem, quà per peccata nostra actualia, quasi manu proprià decreto illi in omnes peccatores lato subsignavimus, nosque ipsos æternæ morti, æternisque suppliciis obnoxios reddidimus.

Sit itaque *chirographum decreti* noster æternæ mortis reatus, nostra suppliciis obnoxietas et debitum : at debitum ita certum ac si manu proprià, seu chirographo consignatum esset : quippe qui peccando subsignavimus decreto in peccatores lato.

Et hoc posito, clara et connexa sunt omnia.

nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci.

15. Et exspolians principatus et potestates, traduxit confidenter, palàm triumphans illos in semetipso.

decretum nostramque syngrapham tulit de medio, dirupit, diruptamque affixit cruci.

Dæmonesque devictos, et illo quod in homines prætendebant imperio destitutos, liberè palàmque traduxit; et de illis, ignominia sic affectis, suâ propriâ virtute triumphavit.

Delens quod adversùs nos erat chirographum.

Hoc mortis *decretum*, hunc mortis æternæ reatum Christus suâ propriâ morte abolevit : hoc *chirographum* nostrum, quo nostræ mortis decreto subsignavimus, Christus suo pretioso Sanguine delevit, expunxit.

Et ipsum tulit de medio... id est, utrumque et *decretum* mortis et *chirographum* nostrum, Christus, pro nobis moriens nostrisque satisfaciens debitis, abolevit, cassavit, antiquavit.

Alludit ad syngraphas, quæ soluto debito, nullius sunt valoris, sed annulantur quasi non sint.

Ita Christus pro nobis solvens, et debitum nostrum abolevit, et syngrapham nostram *tulit de medio*, disrupit.

Affigens illud cruci.

Alludit ad morem quorumdam clavis transfigendi edicta antiquata (is tunc fortè vigebat in Asia, ait Grotius.)

Vel etiam alludit ad morem syngraphas solutas, laceratas stylo vel unco affigendi.

Vide apud Cornelium à Lapide quid in simili fecerit imperator Adrianus : remisit debita, syngraphas combussit.

15. *Et exspolians principatus....*

Homo peccando duo incurrit, ait D. Thomas : reatum culpæ et servitutem diaboli : postquam dixit Apostolus quomodo Christus omnes nostros reatus delevit, nunc dicit quomodo nos à diaboli servitute liberavit.

Et exspolians, seu exspoliavit dæmones illo quod in homines, ob hoc peccati chirographum, prætendebant imperio, illosque subactos et spoliatos.

Traduxit confidenter. Gr. in libertate. Syr. confudit eos, id est, audacter et palàm ostentavit, Deo scilicet et Angelis, quasi victor et triumphator circumducens secum hostes devictos in triumphum.

Triumphans illos, id est, de illis ignominiâ sic affectis *in semetipso*, id est, suâ virtute triumphavit.

Observatio dogmatica et moralis. — Nunquam tam magnificè locutus est, ait D. Chrysostomus : et ego non miror, quia Crucifixi prædicator Crucifixi virtutem contra crucis inimicos eloquitur.

Spiritualem Christi circumcisionem baptismum suprà circumcisionem legalem mirificè jam extulit; et quia in Christi Sanguine fit Baptismus, et per hunc Sanguinem peccatorum remissio, ut ipsemet alibi docuit;

Hinc ad ipsum Baptismi fontem et remissionis peccatorum originem ascendens, Christum scilicet crucifixum, mirificam salutaris illius sacrificii virtutem paucis explicat, ut omnem ad legalia sacrificia recurrendi prætextum amputet; quasi diceret :

Hoc unico Christi sacrificio omnia nostra delicta condonata sunt; noster mortis æternæ reatus est remissus; omnia nostra debita soluta, chirographum deletum, laceratum, cruci affixum; à dæmonum præterea captivitate liberati sumus dæmones ipsi devicti, subacti, confusi, in triumphum ducti sunt.

Tanta ergo per Christum beneficia nacti, ne timeatis ne quis vos quasi reos judicet ob neglectas legis Mosaicæ ceremonias; videlicet ob cibum; vel potum, mundum, aut immundum; ob id quod pertinet ad diem festum, ad neomeniam, aut ad sabbatum.

Siquidem hæc omnia sunt umbræ futurorum, quorum veritas; soliditas, corpus, ad Christum pertinet: corpore autem, seu veritate comparente, evanescunt umbræ; seu, ubi autem corpus et veritatem tenemus, quid curamus de umbris?

16. Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum;

17. Quæ sunt umbra futurorum; corpus autem Christi.

Quid restat ultra nobis desiderandum? ad quid necessarius nobis est quicumque ad legalia recursus? unico sacrificio præstitit Christus quod lex per omnia sua sacrificia omnesque suas legales ceremonias præstare numquam potuit.

Da mihi, ô Deus misericordissime! hanc crucis dilecti Filii tui virtutem penetrare; hancque Domini mei Jesu Christi bonitatem sentire.

Sentiam in me quod in Christo Jesu et à Jesu Christo factum est pro me!

Propriâ morte suâ meum mortis æternæ reatum abolevit; pretioso Sanguine suo decretum mortis in me latum delevit et expunxit; acerbis doloribus suis omnia mea debita solvit; solutis debitis meis, syngrapham, qui me peccando suppliciis æternis obstrinxeram, laceravit, dirupit; diruptam et laceratam affixit cruci; tandem à dæmonum captivitate, cui me peccato meo subdideram, liberavit: ô bonitas! ô misericordia! ô ineffabilis amor!

Anathema sit ei qui te, ô Jesu amantissime et amabilissime! non amat; qui in tuo pretiosissimo Sanguine non confidit; qui in morte tua totam spem suam non reponit.

In hanc ego confidens, totamque spem meam reponens, illam offero, tibi, Pater æterne Deus, in omnium peccatorum meorum remissionem.

Multa sunt, fateor; enormia sunt, scio, nec diffiteor.

Confidens tamen et audacter dico quòd multò plus offero: quippe qui non infinitum tantummodo, sed infinities infinitum offero, regem pro servo, Deum pro homunculo.

16. *Nemo ergo vos judicet....* Syr. nemo igitur vobis molestiam exhibeat.

Ex præcedentibus principiis concludit contra omnes sui temporis hæreticos;

Ac primò contra judaizantes, ex ultimis versibus.

Cùm tanta sit novæ legis excellentia, tantaque nobis beneficia præstiterit unicum Christi sacrificium, nullam vobis molestiam afferat illorum reprehensio qui vos peccati damnant ob neglectum aut inobservantiam legis Mosaicæ, quæ certa ciborum genera, quosdam dies festos præcipit.

In parte, id est, ex parte diei festi: seu, in hoc quod attinet ad diem festum. Syr. in partitionibus dierum festorum: quia judaizantes festa judaica partiebantur, alia præcipiebant, alia negligebant, ait D. Chrysostomus.

17. *Quæ sunt umbra futurorum...* id est; quæ omnia erant umbræ futurorum in Christo mysteriorum et per ipsum completorum; cùm ergo veritatem et adimpletionem illorum habeamus in Christo, ad quid nobis umbræ?

In his versibus manifestè de judaicis festis agitur, non de christianis: perperam itaque contra nos his abutuntur hæretici.

18. **Nemo vos seducat, volens in humilitate, et religione Angelorum, quæ non vidit, ambulans frustrà inflatus sensu carnis suæ.**

Cavete ne quis seductor bravium vestrum intercipiat, à vera religione vos, per affectatam humilitatem, deducens ad superstitiosam Angelorum religionem, pedem immittens in ea quæ non vidit, inaniter tumens proprii sui celebri sensu, seu cogitatione.

19. Et non tenens caput ex quo totum corpus, per nexus et conjunctiones subministratum et constructum, crescit in augmentum Dei.

Non tenens per fidem caput Ecclesiæ Christum, ex quo totum Ecclesiæ corpus per juncturas et commissuras constructum et subministratum, divino crescit augmento.

20. Si ergo mortui estis

Cùm igitur Christiani sitis, et per Bap-

---

18. *Nemo vos seducat...*

Ex dictis n. 3, 9, 10, concludit contra Simonianos.

Nemo vos seducat. Gr. καταβραβευέτω, id est, palmâ, bravio, præmio defraudet; quasi diceret : Benè curritis, palmam quasi manu contingitis; cavete ne quis seductor à vera religione ad superstitionem vos deducat, sicque palmâ vos defraudet.

Brabentas appellant judices eorum qui in agone decertant; καταβραβεύειν autem est injustè adjudicare victoriam, ait Theodoretus.

Volens, sunt qui referunt ad *seducat : seducat volens*, id est, de industria, datâ operâ; vel, etsi id maximè velit et conetur.

Alii jungunt *cum humilitate*, quasi diceret : Volens videri humilis et religiosus erga Angelos; seu potiùs, affectatâ humilitate, superstitiosam Angelorum religionem introducens.

Dicebant illi hæreticum indignum Filio Dei unigenito, ut ad nos mitteretur, nosque per eum adduceremur ad Patrem ; sed omnia, sicut in lege, per Angelos Deum operari : hâcque fictâ humilitate falsam Angelorum religionem introducebant, docentes nobis ad Angelos mediatores nostros recurrendum, non ad Christum : ita ex D. Chrysostomo, Theophylacto, Gagnæo.

Quæ non vidit ambulans, id est, ea quæ non novit, audacter pronuntians; multa de Angelis ita certò dicebant ac si cœlos penetrâssent : eorum nomina, classes, præfecturas, etc.

Frustra inflatus sensu. Gr. à sensu. Syr. et frustrà turgescit sensu, etc. id est, frustra superbiens, sibique placens ac tumens scientiâ carnali, seu non à Deo revelatâ; sed ab humano carnalium hominum spiritu inventâ et traditâ.

19. *Non tenens caput* Ecclesiæ, Christum, ipsique non adhærens.

Ex quo totum corpus Ecclesiæ vitam et augmentum recipit, per illorum canalem qui sunt *nexus* et vincula, id est, per pastores et doctores, etc. Vide ad Ephes. cap. 4, n. 16.

Hinc patet unus ex præcipuis illorum hæreticorum erroribus, scilicet quòd Christum non credebant caput Ecclesiæ : contra quos D. Paulus asseruit, n. 10, Christum *caput et Dominum omnis principatûs...*

Qui autem fuerint illi hæretici Angelici, vide apud Cornelium à Lapide : erant, inquit, semi Judæi et semi Platonici, ubi etiam vide quòd Angelorum cultus cœpit ab idololatris, seu ab hæreticis, sed correctus fuit ab Ecclesia. Vide etiam Estium.

20. *Si ergo mortui estis...* hic versus refertur ad versum octavum. *Videte*

tismum cum Christo mortui sitis primis et rudibus hujus mundi institutionibus, quare, quasi in illis adhuc viveretis, hæc docetis, vel docemini?

Scilicet, ne tetigeritis hoc, ne gustaveritis illud, ne contrectaveritis istud.

Non animadvertitis quid sint et à quibus sint hæc omnia, nempè quòd ipso usu pereunt et consumuntur, et quòd hominum sunt adinventiones et doctrinæ.

Et hæ quidem speciem aliquam habent sapientiæ, dum superstitiosam præferunt religionem, et fictam humilitatem, et aus-

cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis?

21. Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis;

22. Quæ sunt omnia in interitum ipso usu: secundùm præcepta et doctrinas hominum;

23. Quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ, in superstitione et humilitate,

---

ne quis vos decipiat per philosophiam... secundùm elementa mundi. Itaque de philosophia intelligendus est, non de lege Mosaica; èstque sensus:

Cùm per Baptismum in Christo renuntiaveritis omni sectæ et philosophiæ mundanæ, quæ non secundùm Deum, sed secundùm elementa mundi, seu principia naturalia et mundana vivere docet, etc.;

Quid adhuc tanquam viventes... id est, cur ea repetitis, quasi rursùs secundùm illa mundi elementa, principia, dogmata, institutiones vivere velletis?

Decernitis. Gr. dogmatizatis, vel dogmatizamini: nam utrumque significat, δογματίζεσθε, id est, docetis, vel docemini, seu vos doceri sinitis, quasi secundùm mundi doctrinam, et non secundùm Evangelium Christi vivere velletis.

21. *Ne tetigeritis.....* Ita loquebantur eorum magistri: hoc autem dicebant et judaizantes et philosophi, qui multa quoque suis asseclis prohibebant.

Hinc variant interpretes, quorum aliqui judaizantibus, alii philosophis hæc applicant verba: quæ reverà utrisque communia sunt; at sequentia (nimirùm *secundùm præcepta et doctrinas hominum*) indicant ad philosophos dirigi: nec enim legalia sunt ab hominibus, sed à Deo instituta.

Ne tetigeritis, neque gustaveritis: hoc ad cibos, vinum aut carnem: *neque contrectaveritis....* hoc ad mulieres, quas Pythagoristæ, v. g., nunquam tangebant.

22. *Quæ sunt omnia in interitum.* Gr. in corruptionem. Syr. usûs sunt corruptibilis.

Quasi diceret: Non animadvertitis quid sint hæc omnia, et à quibus sint.

Hæc ergo despicit primò, in se considerata; *sunt in interitum,* id est, ipso usu pereunt, esse desinunt, corrumpuntur, in fumum convertuntur, et in secessum vadunt.

Quæ ergo ex hujusmodi corruptibilibus utilitas? quid necesse est ea scrupulosè doceri? hæc ad cibos.

Secundò, despicit ex parte auctorum: hominum sunt adinventiones; omnis autem vera religio à Deo est, nec corruptibilia possunt æternis deservire, nisi ex ordinatione Dei.

23. *Quæ sunt rationem quidem habentia, sapientiæ,* id est, quæ præcepta aliquam habent quidem speciem sapientiæ.

In superstitione. Gr. in voluntario cultu, id est, in voluntaria et arbitraria religione, seu superstitione.

et non ad parcendum corpori; non in honore aliquo ad saturitatem carnis.

teram macerationem : corpori enim suo non indulgent, nec illud ad saturitatem nutriunt ; sed jejuniis miserè affligunt ; ob hæc, inquam, sapientiæ speciem habent : at quia superstitiosa hominum commenta, hinc à Christo discipulo contemnenda.

Et humilitate. Gr. et submissione animi, scilicet voluntarià pariter et arbitrarià, et ab hominibus inventà.

Et non ad parcendum corpori, Gr. et subductione corporis. Syr. neque parcunt corpori, id est, in austera corporis maceratione, cui non indulgent.

Non in honore aliquo ad saturitatem. Gr. expletionem carnis.

Honor, Hebræorum more, est rerum necessariarum ad nutritionem et vestitum subministratio : id est, neque nutriunt aut curant corpus ad saturitatem, sed jejuniis affligunt.

Itaque hæc præcepta speciem habent sapientiæ, ob superstitiosum cultum, ob fictam humilitatem, ob austeram corporis macerationem : sed quia veritatem non habent et à Deo non sunt, sed commenta hominum et somnia, hinc à Christiano, veritatis discipulo, despicienda.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Ex hoc secundo capite disce Christum : *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis*, n. 9, et ideo omnis sapientia, scientia, veritas : *in quo sunt omnes thesauri, etc.* n. 3.

Hoc penetra, hincque infer quantà certitudine debeas ei credere, ejusque doctrinæ adhærere. Vide n. 9, 10.

Caput nostrum est, radix nostra, fundamentum nostrum, via nostra, n. 7, 10.

Hinc ei semper et continuè inhærendum, in eo ambulandum, crescendum. Vide n. 7, 10.

Secundo. — Disce christianam circumcisionem, seu Baptismum et ejus excellentias. Vide n. 11.

Per ipsum morimur peccato, et per ipsum à peccato ad gratiæ vitam resurgimus. Vide n. 12.

Utrumque de facto perfice; et morere, et vive : ibidem.

Tertio. — Disce mirabiles Dominicæ passionis effectus.

Lege, relege, mirare magnificam hac de re Aposloli eloquentiam, n. 14, 15.

At in temetipso senti quod in Christo et à Christo pro te factum est. ejusque verè divinâ charitate tactus, ama Christum redemptorem tuum, et in eo totam tuam spem repone.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

In capite præcedenti. ỳ. 12 et 13, Colossensibus dixit quid per Baptismum mortui sunt, simul et à mortuis cum Christo suscitati: hinc ad eorum mores multa concludit in hoc capite.

Ac primò hortatur eos, quia ad divinam vitam sunt suscitati, ut cœlestia atque divina diligant et curent, et quia mundo mortui, terrena despiciant, ỳ. 1, 2, 3, 4.

Secundò, quia veteri homini per Baptismum sunt mortui, mortificent illius hominis membra, id est, omnia vitia, tum quæ corpore, tum quæ corde, tum quæ linguâ committuntur; uno verbo, hominem veterem exuant, ỳ. 5, 6, 7, 8, 9.

Hortatur è contra, quia suscitati et novæ in Christo creaturæ, novum induant hominem, omnesque illius virtutes.

Erga Deum, majori in dies cognitione, amore, et perfectiori imitatione, ỳ. 10. 11.

Erga proximum, induant viscera misericordiæ, infirmitates sustineant, condonent offensas; super omnia charitatem habeant et paci studeant, ỳ. 12. 13. 14, 15.

Erga semetipsos, evangelicæ Christi doctrinæ intendant assiduè; hymnos et cantica spiritualia piè canant et suaviter, omnia sua, seu facta, seu verba, ad Dei gloriam referant, ỳ. 16. 17.

Denique, ad singulos status descendens, maritos, uxores, parentes, filios, dominos, servos, sua docet officia in reliquo capite.

CAPUT TERTIUM.

TEXTUS.

1. Igitur, si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est, in dextera Dei sedens.

2. Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.

3. Mortui enim estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo.

PARAPHRASIS.

Quandoquidem per Baptismum unà cùm Christo resurrexistis, superna quærite, ubi Christus resuscitatus residet ad dextram Dei.

Superna diligite, curate, gustate, non terrena.

Terrena, inquam, despicite, quia illis per Baptismum mortui estis: cœlestia verò curate, quia per Baptismum cœlesti vità vivitis, ignotà quidem hominibus, et totà nunc cum Christo absconditâ in Deo: at quæ apparebit aliquando.

Cap. III. 1. *Igitur, si consurrexistis....*

Capite secundo, n. 12. dixit Apostolus quòd cum Christo per Baptismum sepulti sumus, et quòd cum eo resurreximus.

Ex hoc principio, duo continente, scilicet nostram mortem et resurrectionem, duplicem elicit conclusionem.

Ejusdem capitis secundi n. 20. ex morte conclusit: *si ergo mortui estis cum Christo, etc. quid adhuc tanquam viventes decernitis? etc.*

Hic verò ex resurrectione nostra spirituali concludit: *igitur, si consurrexistis, etc.*

Quasi diceret: Quandoquidem per Baptismum cum Christo in spiritualem ac divinam emersistis vitam, spiritualia, cœlestia ac divina magnifacite, diligite ac quærite.

Sursum mentes et corda vestra.

Ubi Christus ad vitam novam resuscitatus assidet *ad dexteram Dei*: id est, assidet Deo, majestate proximus.

Christus, ut Deus, Patri par est majestate; ut homo, est Patri majestate proximus.

Hoc autem Scriptura, humano more loquens, et ad nostros conceptus descendens, exprimit per sessionem ad dexteram Dei.

Ut Deus, est illi in omnibus æqualis; ut homo, assidet illi proximè et honoratissimè, in potissimis bonis honoris, gratiæ et gloriæ.

2. *Quæ sursum sunt, sapite;* id est, magnifacite, curate, gustate, diligite; non terrena.

Cœlum amate, non terram.

3. *Mortui enim estis...*

Duo dixit in versiculo præcedente, scilicet, quòd amanda sint cœlestia, et parvipendenda terrena.

Amborum rationem hic assignat; quasi diceret:

Terrena spernite, quia per Baptismum illis renuntiàstis: Christo enim mortuo et sepulto insiti et consepulti, terrenis cum Christo mortui estis.

Cœlum et cœlestia diligite, quia per Baptismum Christi resurrectionis participes facti estis; filii Dei, hæredes regni cœlestis effecti, vità vivitis gratiæ, jus habetis ad vitam gloriæ.

Et vita vestra abscondita... id est,

Cùm Christus, in quo et de quo vivetis, judicaturus apparuerit, gloriamque suam manifestaverit, tunc et vos cum ipso apparebitis gloriosi, vitaque vestra fulgebit omnium oculis conspicua.

4. Cùm Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria.

Fateor, hæc vita gratiæ quâ vivitis interiùs, hæc vita gloriæ quâ vivetis in æternum, nunc quidem invisibilis est et hominibus ignota; in sinu Dei *cum Christo abscondita est.*

Illam norunt angeli, ideo suspiciunt eam, et vobis cum veneratione ministrant.

Illam ignorant homines mundani : hincque despiciunt : *Mundus non novit nos*, primæ Joan. c. 3, n. 1.

4. *Cùm Christus apparuerit...*

Apparebit autem omnibus, aliquando nimirùm.

Cùm Christus, vita vestra, id est, vitæ vestræ, tum per gratiam, tum aliquando per gloriam, causa efficiens, meritoria, exemplaris et finalis; cùm, inquam, Christus mundum judicaturus,

Apparuerit in gloria : tunc et vos perfectè regenerati ac resuscitati, cum ipso parebitis gloriosi, Christo tanquam fratri vestro, conformes, Deoque patri vestro similes.

Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, 1. Joan. cap. 3.

Observationes morales. — Talibus Colossensium mentes et corda sursum attollebat Apostolus.

Hinc divinæ gratiæ quâ potiebantur dignitatem et excellentiam illis exhibebat, ut ad vitam Deo dignam excitaret.

Illinc divinæ gloriæ quâ in æternitate fruituri erant claritatem illis prætendebat, ut illius spe constantes essent in adversis et in sui mortificatione.

Talibus et nos sursum corda nostra feremus, et ad Deo dignè vivendum, et ad christianè patiendum.

Meminerimus itaque primò, nos cum Christo per Baptismum sic esse mortuos, ut unà cum illo in novam vitam simus suscitati, vitam scilicet spiritualem, cœlestem ac divinam : vitam nimirum gratiæ, quâ Christo uniti et quasi Christus facti, vivimus cum Christo in Deo.

Hujus vitæ nostræ spiritualis ac divinæ memores, vitam spernamus animalem, terrena despiciamus, ad cœlestia suspiremus, divinis toti vacemus.

Cœlum mihi patria est : ibi ergo sit mea cum Christo conversatio, meusque municipatus.

Sicut Christus, caput meum vitaque mea, resuscitatus terram deseruit et sedet ad dexteram Dei;

Sic et ego terram, corruptionis sedem, corde deserens, dexteram Dei, immortalitatis et gloriæ fontem, votis meis continuè ambiam : vivam ut exsul, ad patriam anhelabo.

Interim, quantùm potero, Deo dignè vivam, ut filius Dei, ut Christus alter.

Adjuva, Deus; da robur, fer auxilium.

Meminerimus secundò quòd, præter hanc gratiæ vitam, alia sit futura gloriæ vita.

Vita non est hæc nostra, est alia quædam vita, ait D. Chrysostomus.

Nunc quidem filii Dei sumus : *sed nondum apparuit quid erimus*, primæ Joan. 3. 2.

Videmur, sicut et cæteri, mortales, infirmi, miseri, etc.

Sicut Christus nunc non apparet mundo, sed in sinu Patris absconditus

5. Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram : fornicationem, immunditiam, libidinem, concupis-

Mortificate ergo hominis terreni, qui in vobis est, membra, seu affectus pravos, fornicationem scilicet, immunditiam, omnem libidinem, omnia mala desideria, et

---

est, ita et *vita nostra*, vita scilicet æterna, gloriosa, ad quam jus habemus, *cum Christo abscondita est in Deo.*

Hanc Apostoli loquelam nota :

Abscondita est cum Christo in Deo, id est, in sinu Dei.

Sinus Dei, æternum vitæ Christi principium, est et hujus gloriosæ vitæ nostræ principium.

Sinus Dei, sedes et centrum in quo quiescit Christus, est et gloriæ nostræ centrum et sedes.

Hoc in sinu, cum Christo, filiorum adoptivorum *abscondita est vita* : non apparet quid simus, multò minùs quid erimus.

Vitam Dei nunc in spiritu tantùm possidemus.

Semen habemus gloriæ ; sed sicut in semine non apparet arbor ; sic nec in gratia, seu in hoc gratiæ statu, apparet divinæ filiationis nobilitas, gloria, felicitas, immortalitas, etc.

Tota hæc gloria residet in Christo, capite nostro, qui absconditus est in sinu Dei.

Sed euge, anima mea ! non semper abscondita erit vita tua ; tandem apparebit quid sit esse filium Dei, quanta sit hujus divinæ filiationis gloria.

Cùm Christus in mundum judex redibit, gloriamque suam manifestaverit, tunc et nos apparebimus cum illo gloriosi, ipsi, fratri nostro, conformes, Deo patri nostro similes.

Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus... primæ Joan., cap. 3, n. 3, *quoniam videbimus, etc.*

Similes in mente, per speciem Dei expressam, seu per verbum mentis, simile Deo ipsumque ad vivum repræsentans.

Similes in qualitate, sancti, beati immortales, impassibiles, gloriosi. Humile corpus nostrum configuratum erit corpori claritatis Christi.

Tunc apparebit quid sit esse filium Dei, seu quanta sit divinæ filiationis nobilitas, gloria, felicitas, etc.

Hæc cogita et mente revolve, ut et vitæ præsentis excellentiâ, et futuræ vitæ gloriâ animeris ad divinè agendum et ad christianè patiendum.

5. *Mortificate ergo membra vestra...*

Hoc ut ita sit in vobis, scilicet, ut appareatis aliquando gloriosi, sitisque Christo conformes et Deo similes,

Mortificate nunc terreni vestri, seu veteris hominis qui in vobis est, *membra*, id est, pravos affectus, et concupiscentiæ motus ad deteriora.

Nota quòd, sicut omnia peccata simul et collectivè sumpta vocavit *corpus peccati*. Rom. 6, n. 6 ; sic singulatim et distributivè considerata vocat hìc *membra*.

Addit autem *quæ sunt super terram*, id est, terrena, seu terreni hominis.

Singula quippe peccata sunt quasi putida hominis terreni, seu veteris, membra.

Fornicationem, id est, omnem maris et feminæ concubitum non conjugalem.

Immunditiam, seu omnem actum quo fœdatur caro.

Libidinem, seu obscenam passionem.

speciatim avaritiam, quæ est idololatria.

Propter quæ peccata venire solet ira Dei in incredulos.

Quæ vitia et vos aliquando commisistis, cùm juxta concupiscentiæ vestræ motus viveretis.

Nunc autem deponite etiam hæc omnia,

centiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus :

6. Propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis:

7. In quibus et vos ambulâstis aliquando, cùm viveretis in illis.

8. Nunc autem deponite et

Concupiscentiam malam, quæ est adversùs spiritum.

Et avaritiam, πλεονεξίαν, nimiam habendi cupiditatem, vel, cum D. Hieronymo, insatiabilem voluptatum carnalium cupiditatem, *quæ est simulacrorum servitus.*

Utraque cupiditas, seu divitiarum, seu voluptatum, est idololatria, quia honorem Deo debitum defert seu argento, seu voluptati, quibus totam mentem, totum cor, totam animam, totumque hominem applicat.

Observatio dogmatica et moralis. — Duplex in nobis Christianis est homo : terrenus unus, scilicet Adamus, è quo nati sumus, et qui per concupiscentiam vivit in nobis.

Cœlestis alter, nimirum Christus Dominus, per quem regenerati sumus, in quo sumus insiti, et qui per gratiam vivit in nobis.

Terreni hominis membra sunt vitia omnia et concupiscentiæ malæ : virtutes autem sunt cœlestis hominis membra.

Ut vivat nunc et crescat in nobis cœlestis homo, necesse est ut pereat et mortificetur terrenus : secundùm hujus mortem crescit alterius vita.

Per Baptismum mori quidem cœpimus homini terreno; per mortificationem verò mori quotidiè pergere debemus.

Peccatis mortui sumus, deleta sunt nostra peccata præterita, peccato in posterum renuntiavimus;

At quia concupiscentia, radix peccati, remansit in nobis, et quia ex hac radice pullulant perpetuò mali concupiscentiæ motus pravique affectus,

Hinc per mortificationem illos continuè rescindere debemus : renascuntur quotidie, mortificationis cultro reseca quotidiè.

Hæc est omnium baptizatorum jugis obligatio.

6. *Propter quæ venit ira Dei...*

Vide Ephes. 5, n. 6, ubi dicitur quòd, *venit*, significet hìc tempus præsens et aliquo modo futurum.

Super filios incredulitatis. Syr. inobedientiæ. Seu super incredulos et inobedientes Evangelio.

7. *In quibus et vos ambulâstis...*

Ambulare et vivere hìc differunt velut actus et habitus : *Vivere* in peccato est in habitu peccati permanere : *ambulare* verò est actiones peccaminosas committere.

Significat itaque : quæ peccata et vos aliquando commisistis, etc. ut in paraphrasi.

Dicendo, *in quibus ambulâstis*, Apostolus pudorem incutit, ait Chrysostomus : laudat verò cùm addit, *cùm viveretis...* ut qui nunc non vivant.

8. *Nunc autem deponite et vos omnia...*

Non illa tantùm graviora peccata in quibus non vivitis ampliùs, sed et omnia reliqua, licèt minora.

vos omnia : iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro.

scilicet, iram et indignationem, malitiam, maledicentiam, turpem sermonem.

9. Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem, cum actibus suis.

Nolite fraudibus et mendaciis vos circumvenire, sed in totum deponite veterem hominem cum actionibus suis.

10. Et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem; secundùm imaginem ejus qui creavit illum.

Et novum cum suis induite, illum, inquio, qui per veritatis cognitionem spiritu renovatur ad imaginem Dei, creatoris sui.

11. Ubi non est Gentilis et

In quo reformationis negotio non atten-

Iram et indignationem... explicata sunt hæc Ephes. 4, n. 31.

Blasphemiam : hic intellige maledicentiam ; agitur enim de blasphemia in homines.

9. *Nolite mentiri invicem*, id est, fraudibus et mendaciis vos circumvenire.

Exspoliantes vos veterem hominem... Vide Ephes. 4, n. 22, in commentario, quid sit vetus homo, et n. 24, quid sit novus.

Hic nota quòd mores sint animi vestes, moribus quippe suis dignoscitur, sicut magistratus infulis.

10. *Et induentes novum*... *qui renovatur in cognitionem*...

Syr. qui renovatur per cognitionem.

Estque sensus : Qui novus homo mente et spiritu renovatur, seu quotidie magis ac magis proficit per cognitionem et amorem, ad imaginem Dei creatoris sui.

Peccatum elongavit à Deo, hominemque Deo dissimilem fecit : fides, charitas, religio nos appropinquat Deo, ipsique similes facit : deperditam reparat similitudinem.

Alii vertunt, *in cognitionem*, ut clariùs Deum Deique voluntatem cognoscat et faciat, sicque Deo, creatori suo, similis fiat.

Vel, donec Deo fiat similis.

Observatio moralis. — Quotidie spiritu renovari debemus, magis ac magis proficere in fide, in amore, in cultu Dei, donec fiamus Deo similes, vel ut fiamus, etc.

Ad hoc facti sumus creatura nova, ut deperdita in nobis reparetur similitudo Dei.

Ideo Christum, imaginem Dei, induimus in Baptismo, ut in illo et per illum simus imagines Dei.

Hæc autem imago quotidie renovanda est, indesinenter perficienda per actus fidei, amoris, religionis omniumque virtutum (qui sunt actus novi hominis), donec fiamus perfectæ imagines Dei.

Ad hoc deponendus omninò vetus homo, omniaque vitia ejus.

Ad hoc induendus et continuè renovandus Christus in nobis, et in omnibus imitandus.

11. *Ubi non est Gentilis et Judæus*...

In quo renovationis seu reformationis negotio, non attenditur natio, regio, nativitas, dignitas, etc.

An sis Gentilis, Judæus, circumcisus, incircumcisus, Græcus, Barbarus, Barbaris barbarior ac Scytha, servus aut liber, etc. nihil refert ;

ditur an sis Gentilis et Judæus, circumcisus et incircumcisus, Barbarus, aut Barbaro barbarior Scytha, servus, aut liber; quia Christus est omnia in omnibus.

Propterea vos, tanquam electi Dei, à Christo sanctificati et à Deo dilecti, intimum erga fratres vestros induite affectum misericordiæ, comitatem, humilitatem, modestiam, patientiam;

Alii aliorum infirmitates sustinete, alii aliis illatas offensas condonate, sicut et Christus offensas nobis condonavit.

Super omnia autem hæc, charitatem habete quæ vinculum est perfectissimum.

Et pax Christi ad quam vocati estis,

Judæus, circumcisio et præputium, Barbarus et Scytha, servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus.

12. Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam;

13. Supportantes invicem, et donantes vobismetipsis, si quis adversùs aliquem habet querelam; sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos.

14. Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis;

15. Et pax Christi exultet in

Quia Christus est omnia in omnibus, et sanctitas, et justitia, et nobilitas, et omne bonum; sicque Christus unicè attendendus.

Non attenditur quis, vel qualis fueris, sed quantùm Christo communicaveris, seu de Christo traxeris.

Vel in quo homine novo confunduntur nationes ac qualitates, nec distinguitur Gentilis à Judæo, etc. quia omnes unus sunt Christus, qui est omnia in omnibus;

Omnes Christiani unus sunt Christus : Christus illis omnibus est omnia.

Ergo Christus in illis unicè considerandus et honorandus, deposito omni gentis odio, vel conditionis contemptu.

12, 13. *Induite vos ergo sicut electi Dei...*

Hoc attendentes, scilicet, quòd Christus est omnia in omnibus fratribus vestris;

Attendentes insuper et quantis estis à Deo beneficiis affecti, quippe qui fuistis ab eo *electi*, in Christo *sanctificati et dilecti* à Deo;

Ut tales, et vos intimum erga fratres vestros induite affectum misericordiæ, comitatem, humilitatem, modestiam, etc.

Nota quòd priùs docuit scelera deponi, nunc docet acquiri merita.

Actus veteris hominis recensuit, nunc opera novi hominis.

14. *Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis*, id est, perfectum : tum quia cæteras connectit et complectitur virtutes, tum quia fideles sanctè et perfectè unit inter se et cum Deo.

15. *Et pax Christi exultet...* Gr. βραβευέτω.

Βραβεύειν autem duo significat : palmam obtinere, seu referre; et palmam distribuere, seu adjudicare.

Nota litteralis et moralis. — Hinc duplex potest esse sensus.

Primus : pax Christi, seu quam Christus attulit de cœlo, et ad quam nos obligat unitas corporis Ecclesiæ cui inserti estis, palmam obtineat, superet ac vincat in cordibus vestris.

Si molestiâ afficimini, si quid dissensionis inter vos accidat, victrix sit non ira, non cupiditas, non superbia, sed pax christiana :

cordibus vestris, in qua et vocati estis in uno corpore : et grati estote.

cùm unum corpus facti estis, victrix exultet in cordibus vestris et beneficiorum memores estote, vel et comes et gratiosi omnibus estote.

16. Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni

Doctrina Christi habitet jugiter in mentibus et cordibus vestris, vosque repleat

---

Quasi diceret : Paci imprimis studete, pacem omnibus anteponite.

Et hic sensus conformior videtur præcedentibus. *Super omnia autem hæc...* conformior est et Vulgatæ nostræ : *exultet*, scilicet, victrix et triumphatrix de omni tum passione, tum interesse, seu proprio commodo.

Alter sensus, pax sit quasi brabeuta in cordibus vestris : sit instar judicis agonum, justus certaminis arbiter.

Si qua inter vos lis, dissensio, certamen oriatur, litem decidat non ira, non superbia, non passio, sed amor studiumque pacis.

Hunc sensum sequitur et exornat D. Joan. Chrysostomus; sequitur et Theodoretus : habete, inquit, in corde pacem, certamini præsidentem et præmia distribuentem.

Sequi videtur et Syrus : Pax Christi gubernet corda vestra (scilicet quasi brabeuta et agonotheta, seu præses certaminum).

Uterque sensus docet nos christianismum esse scholam ac professionem pacis.

In qua, seu ad quam *vocati estis...*

Unum corpus facti sumus omnes, ut pacem habere doceamur.

Pax itaque sit victrix de omnibus animi passionibus.

Pax, quasi regina, omnes nostri cordis affectus regat ac contineat in officio.

Pax, quasi agonotheta, certaminibus nostris præsideat, palmamque patienti distribuat, non ulciscenti.

Et grati estote. Gr. εὐχάριστοι, gratifici, seu, ut ait Syrus, et gratias agite Deo ob beneficia, ob patientiam, ob victoriam.

Vel, ut volunt Vatablus, Erasmus post D. Hieronymum, gratiosi, amabiles, comes et benigni estote : hoc enim confert ad pacem.

Hic sensus, licèt minùs communis, huic loco tamen aptior videtur, qui est de concordia et pace.

Adde quòd de gratiis Deo habendis agit. n. 17.

16. *Verbum Christi habitet in vobis abundanter...*

Doctrina Christi, Evangelium, verbum Dei, inhabitet in vobis cum magna abundantia, vosque opulentos faciat *in omni sapientia.*

Audite, quicunque estis mundani, et uxori præestis et liberis, quomodo vobis quoque maximè mandet legere Scripturas, non leviter, nec temerè, sed magno studio et diligentiâ. D. Chrysostomus.

Nota litteralis et moralis. — Cuncta notanda sunt verba, docent quippe nos modum legendi Scripturas. *Habitet.* Gr. inhabitet, resideat, radicem figat : semper sit præsens.

In vobis, id est, mentibus et cordibus vestris. Lex Moysi in tabulis lapideis scripta fuit : lex evangelica inscribatur in cordibus vestris.

Abundanter, copiosè, ita plenè ac perfectè impleat ac imbuat mentes vestras, ut *omni sapientiâ* pleni, illam quasi eructantes, vos invicem doceatis ac erudiatis.

Hinc docemur Evangelium Christi legendum esse non leviter ac præci-

omni sapientiâ. Docete vos, et erudite alii alios psalmis, hymnis et cantilenis mysticis, grato, jucundoque corde cantantes Dei laudes.

Omnia vestra, seu verba, seu opera, dirigite ad Dei gloriam, invocato nomine Jesu Christi, et per eum Deo Patri gratias agentes.

sapientia, docentes et commonentes vosmetipsos, psalmis, hymnis et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo.

17. Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum.

---

pitanter, sed cum meditatione ac reflexione, ita ut inhabitet in nobis radicesque figat.

Non rarò, sed abundanter; sæpè ac multùm; ita ut mentem imbuat, repleatque verâ sapientiâ perfectâque rerum divinarum notitiâ, quam in alios possimus eructare;

Docentes et commonentes...

Circa psalmos, hymnos, vide Ephes. 5, n. 19 et 20, in commentario.

In gratia cantantes....* satis communiter intelligitur, cum gratiarum actione, ut Ephes. 5. 19, 20 : *gratias agentes, etc.

Optimè etiam intelligitur, gratiosè, venustè, ita ut voluptatem spiritualem vobis et aliis procuretis.

Vult itaque ut piè canant et suaviter, ita ut ex corde pio vox grata erumpens, suis mysticis cantilenis delectationem spiritualem foveat in animis.

17. *Omne quodcunque facitis...*

Sive loquamini, sive agatis, *omnia* facite *in nomine...* id est, invocato nomine Domini, et per eum *Deo gratias agentes.*

Omnia nostra, seu verba, seu opera externa, seu interna, ad Dei gloriam referenda : sed in nomine et virtute Christi.

Eum vocans adjutorem, eum priùs orans, res tuas aggredere, ait D. Chrysostomus.

Gratias agentes Deo et Patri per ipsum; per eum gratiarum actio reddenda, per quem et propter quem omnia nobis bona dantur à Deo.

His in verbis *Omne quodcunque facitis... omnia in nomine Domini Jesu facite,* præceptum continetur negativum : scilicet, non in nomine Angelorum (quos Simoniani jubebant adorare), sed *in nomine Domini Jesu Christi,* non per Angelos gratias agentes Deo, sed per Jesum Christum : ita Theodoretus, D. Chrysostomus.

Est etiam præceptum affirmativum, ait D. Thomas hìc; sed ut impleatur non est necesse quòd omnia actu referantur in Deum, sed habitu.

Ex D. Thoma videtur impleri præceptum hoc cùm opera nostra talia sunt, quòd in Dei gloriam cedere possunt : ait enim, qui facit contra gloriam Dei et præcepta ejus, facit contra hoc præceptum.

Perfectio autem charitatis est, et omnibus consulenda, si omnia actu, vel saltem virtute ad Dei gloriam referantur in nomine et virtute Christi.

Sic enim omnia opera nostra laudes erunt Dei, et virtutis ac meriti rationem induent.

Itaque in praxi per ipsum, cum ipso et in ipso fac omnia.

Per ipsum, ut mediatorem ac pontificem tuum.

Cum ipso, ut capite tuo.

In ipso, in ipsius spiritu, motivis ac intentionibus.

18. **Mulieres, subditæ estote viris, sicut oportet in Domino.**

Mulieres, subditæ estote viris vestris, juxta Christi legem Deique voluntatem.

19. **Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas.**

Viri, diligite uxores vestras, et nolite erga illa esse difficiles et morosi, et ad amaritudinem provocantes.

20. **Filii, obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est Domino.**

Filii, obedite parentibus in omnibus: hoc enim Deo placet, vel tale est Domini beneplacitum.

21. **Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.**

Patres, nolite nimiâ severitate filios vestros ad indignationem provocare, ne concidant animo, hincque nihil boni faciant.

22. **Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum.**

Servi, in omnibus obedite dominis vestris temporalibus, non ocularem illis exhibentes servitutem, quasi hominibus placere studentes; sed simplicem et sine simulatione, utpote qui timetis Deum videntem abscondita cordis.

23. **Quodcunque facitis, ex animo operamini, sicut Domino et non hominibus;**

Quodcunque in vestro ministerio facitis, illud libenti animo facite, perinde ac si Domino ipsi, non hominibus ministraretis.

24. **Scientes quòd à Domino accipietis retributionem**

Et scitote quoniam à Domino eximiam referetis mercedem, æternam scilicet hæ-

---

18. *Mulieres, subditæ estote viris.* Gr. propriis *in Domino;* est restrictio subjectionis.

Juxta Christi legem ac Dei voluntatem: in iis quæ vult Deus, scilicet in rebus honestis; hæc fusiùs, Ephes. 5. 22, in commentario.

19. *Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad,* id est, erga *illas.*

Amari, id est, difficiles, morosi, ad amaritudinem provocantes. Vide fusiùs conjugatorum munia. Ephes. 5, n. 22, in comment., in fine capitis.

20. *Filii, obedite parentibus per omnia,* id est, in omnibus, scilicet, quæ non sunt contra Deum, seu quæ paternam non excedunt potestatem. Vide Ephes. 6, n. 1, 2 et 3.

21. *Patres, nolite ad indignationem...,* id est, nimiâ severitate et intempestivâ morositate irritare filios vestros, ne animum despondeant, seu animo dejiciantur, desperationemque concipiant. Vide fusiùs Ephes. 6, n. 4.

22. *Servi, obedite per omnia,* id est, in omnibus,

Dominis carnalibus, id est, temporalibus, etiam ethnicis.

Non ad oculum..., id est, non ocularem exhibeatis servitutem, quasi hominibus placere studentes; sed simplicem, innocentem, sine simulatione et dolo; quasi qui Deum timent, Deumque in omnibus suis actibus testem ac judicem prospiciunt.

23. *Quodcunque facitis...* obsequia vestra reddite ita libenter et alacriter, ac si Domino, non hominibus, ministraretis.

24. *Scientes quòd à Domino...* Syr. et scitote, etc. quoniam à Deo eximiam referetis mercedem, æternam scilicet hæreditatem.

reditatem : Christum ergo, tanquam Dominum vestrum respicite, illique servite heris vestris obsequentes.

Cæterùm, qui facit injuriam, sive servus infidelis domino suo, sive dominus in servum suum durus, injustitiæ suæ pœnam recipiet : Deus enim personam non respicit.

hæreditatis. Domino Christo servite.

25. Qui enim injuriam facit, recipiet id quod iniquè gessit ; et non est personarum acceptio apud Deum.

Ut promptiores et in obsequiis alacriores reddat, mercedem illis promittit non servorum, sed filiorum æternam hæreditatem.

A dominis modicam servi recipiunt mercedem, hæreditatem verò nullam : à Domino autem mercedem eximiam recipient, hæreditatem æternam : ***retributionem hæreditatis.***

Christo Domino servite.

Cùm à Christo Domino tantam sitis mercedem recepturi, ergo heris vestris, velut ***Christo Domino, servite :*** **seu respicite Christum tanquam vestrum Dominum, illique servite.**

Gr. nam Christo Domino servitis.

Syr. Christo enim Domino servitis.

Tuncque sensus erit : quidni reciperetis hæreditatem æternam ; Christo enim Domino servitis, si piè et christianè juxtaque Dei voluntatem, dominis vestris serviatis?

25. ***Qui enim facit injuriam....*** **Gr. at qui facit injuriam, etc. Syr. cæterùm, qui peccaverit, luet pœnas prout peccaverit, nec est acceptio facierum.**

Alii hoc de servis injustis intelligunt ; alii de dominis, melius si de utrisque intelligatur, ut Ephes. 6. 8. Sensus est ergo :

Qui fecerit injuriam, sive servus infidelis domino suo ; sive dominus in servum durus et injustus, injustitiæ suæ pœnam recipiet.

Deus enim non magìs dominis parcet iniquis quàm servis : nec enim dominorum iniquorum potestatem reverebitur ; nec servorum infidelium miseriâ tangetur.

Vide christianæ servitutis conditiones, Ephes. 6, n. 5, 6, etc., post n. 8, in eodem cap. n. 9. Vide modum christianæ dominationis.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 3, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

Primo. — Ut Deo Christoque dignè vivas, frequenter attende ad spiritualem et divinam gratiæ vitam cujus factus es per Christum in Baptismo particeps.

Mundo peccatoque mortuus, vitâ Christi ; vitâ quidem cum Christo absconditâ in Deo ; at verâ, reali, divinâ omnibus aliquando manifestandâ.

Hujus gratiæ memor, sursum mentem et cor attolle ; terrena sperne, cœlestia quære : ad hoc vide n. 4, et observationes morales.

Ut christianè patiaris, attende ad futuram vitam quam cum Christo in sinu Dei victurus es in æternum.

Hæc vita præsens non est propriè vita nostra ; est alia quam in cœlis cum Christo vivemus in Deo, beati, immortales, impassibiles, gloriosi, Christo Deoque similes.

Hujus æternæ vitæ memores, nunc cum Christo patiamur, ut cum Christo simus in æternum beati in Deo.

Ad omnia itaque christiana munia dignè obeunda, attende quid sis et quid futurus sis. Ad hæc lege, n. 3 et 4, et observationes morales.

SECUNDO. — Ut in Christo continuè proficias, recordare quòd christianismus sit veteris hominis exutio, et novi hominis indutio.

Utrumque in Baptismo cœpisti; utrumque per totam vitam perficiendum est.

Mortificate ergo veteris hominis *membra*, quæ sunt in vobis, n. 5; *deponite et vos*, n. 8.

Et induentes novum, n. 10, *induite vos ergo*, *etc.*, n. 12.

Hos versus lege, et videbis quòd utrumque sit jugiter faciendum, et quòd juxta veteris hominis mortem novus homo vivat: et consequenter eò perfectior Christianus eris quò perfectiùs Adamo renuntiaveris.

TERTIO. — Ut paci cum omnibus habendæ studeas et pacificè vivas, attende ad cœlestem D. Pauli doctrinam, n. 15. *Pax Christi*, pax quam Christus attulit de cœlo, *pax ad quam* per Baptismum *vocati estis*, *exultet in cordibus vestris*, victrix et triumphatrix de omnibus animi passionibus.

Quasi regina, omnes vestri cordis affectus regat.

Quasi agonotheta, certaminibus vestris præsideat, palmamque patienti distribuat. Vide n. 15 explicationem, etc.

QUARTO. — Ut omni sapientiâ christianâ replearis, Christusque Dei Verbum, abundanter inhabitet in te, lege, relege sanctum ejus Evangelium eo modo quem præscribit Apostolus. Vide n. 16, et notas litterales et morales.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

℣. 1. DOMINOS hortatur ad æquitatem et benignitatem in servos. Deinde rediens ad officia omnibus communia,

℣. 2, 3 et 4. Fideles omnes hortatur ad orationis instantiam, eosque rogat ut et pro se Paulo deprecentur, ut os illi Deus aperiat ad intrepidè et convenienter annuntiandum arcanum incarnationis mysterium.

℣. 5 et 6. Hortatur eos ad cautam et circumspectam inter Gentiles conversationem, et ad gratiam et prudentiam in loquendo.

℣. 7, 8, 9. A Tychico, hujus Epistolæ bajulo, scient quæ circa ipsum Romæ gerantur; quem ad eos cum Onesimo mittit, ut et ipsos consoletur.

℣. 10, 11, 12, 13, 14. Suo, et aliorum qui ei aderant, nomine, varios salutat Colossis.

℣. 15, 16. Salutat et fideles Laodicenses, hancque Epistolam vult et in eorum Ecclesia legi.

℣. 17. Archippum monet attendere ad ministerium quod accepit à Domino.

Denique, propriâ manu subsignans, rogat ut vinculorum illius sint memores, eisque Dei gratiam apprecatur.

CAPUT QUARTUM.

TEXTUS.	PARAPHRASIS.
1. DOMINI, quod justum est et æquum servis præstate, scientes quòd et vos Dominum habetis in cœlo.	HERI, servis vestris exhibete quod justum est et æquum, scientes quòd vos quoque Dominum habetis in cœlo.
2. Orationi instate, vigilantes in ea, in gratiarum actione;	In oratione perseverate, et vigilate cum gratiarum actione.
3. Orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis os-	Orate etiam pro nobis, ut Deus, auferens impedimenta, libertatem det prædicandi

CAP. IV. 1. *Domini, quod jus' um est.*

Hic versus à multis reponitur in capite tertio, et benè : cohæret enim præcedentibus.

Gr. Domini, justum et æqualitatem servis præstate; τὴν ἰσότητα, æqualitatem, æquabilitatem, ait Erasmus.

Date illis quod justum est, victum, vestitum et cætera necessaria, et æquitatem erga illos servate; ab illis operas exigite cum moderatione, et unicuique quod illi convenit, proportione servatâ, tribuite.

Scientes quòd et vos Dominum habetis in cœlo, qui vos prospectat, quique vobiscum aget quomodo cum servis vestris egeritis.

Quales erga servos vestros fueritis, talis erga vos Dominus vester et Dominus omnium erit.

In qua mensura mensi fueritis... Matth. 7. 2; Marc. 4. 24.

Non est acceptio personarum... Rom. 2. 11; Ephes. 6. 9.

Ergo non tam dominos vos existimate, quàm conservos.

2. *Orationi instate....*

Redit ad officia omnibus communia.

Omnes orationi vacent instanter, attentè, et gratias agant incessanter.

Triplex hìc notatur orationis conditio.

Prima, sit instans, assidua, perseverans.

Secunda, sit vigil, attenta, devota.

Tertia, sit grata, humilis, memor beneficiorum.

Omnes, etiam laici (omnibus enim loquitur Apostolus), orent assiduè et incessanter.

Oratio quippe cœlestis est fistula per quam gratia Dei ad nos descendit.

Et quia gratiâ semper egemus, hinc assiduè orandum.

Orent attentè, devotè, reverenter et vigilantes : Deum quippe, entium et seculorum regem alloquimur, nos qui nihilum, mera dependentia sumus.

Orent humiles et grati, præteritorum memores :

Gratitudo quippe de præteritis beneficiis, et fiducia in futuri postulatione, misericordem Dei manum aperit.

Itaque gratiarum actio pars est orationis maxima.

3, 4. *Orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis...*

Non ostium carceris, sed ostium sermonis : det opportunitatem liberè prædicandi Evangelium Christi, seu salutis humanæ mysterium per Chris-

salutis humanæ mysterium per Christum (propter quod mysterium vinculis nunc constringor).

Et ut illud aptè et convenienter annuntiem.

Prudenter et providè conversemini cum ethnicis, ad Ecclesiam non pertinentibus, temporis opportunitate benè utentes.

Sermo vester sit semper sapientiæ sale, cum gratia, seu gratâ jucunditàte conditus; ita ut sciatis quomodo unicuique loqui et respondere debeatis.

Tychicus, charissimus frater meus, qui mecum Domino servit estque fidelis illius minister, certiores vos reddet eorum quæ circa me sunt.

tium sermonis, ad loquendum mysterium Christi (propter quod etiam vinctus sum),

4. Ut manifestem illud ita ut oportet me loqui.

5. In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes.

6. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere.

7. Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus, charissimus frater, et fidelis minister et conservus in Domino:

---

tum; et ut illud mysterium (*propter quod vinctus sum*) aptè et convenienter annuntiem.

Duo concionatori apostolico sunt necessaria, scilicet: salutaria loqui, et illa convenienter ad suadendum loqui.

Utraque suis et fidelium orationibus postulet à Spiritu sancto, cujus est os concionatoris et corda audientium aperire.

5. *In sapientia ambulate...*

Docet quomodo erga ethnicos agere debeant: scilicet, cum magna prudentia vitantes omnia quæ possent eorum animos offendere, ne quæ sit intempestiva vexatio quæ pacem Eccclesiæ evertat, et libertatem Deo serviendi et Evangelium promovendi eripiat.

Tempus redimentes. Vide dicta ad Ephes. 5. 16.

6. *Sermo vester semper in gratia,* id est, sermo vester sit suavis ac sapidus: unicuique respondens prout necessitas et circumstantiæ postulant.

Non minùs comiter loquendum quàm prudenter.

Talis sit præcipuè sacerdotum ac religiosorum loquela, comis et prudens: non in ministerio tantùm, sed et in omni, etiam familiari, conversatione.

Maximè prosunt et ædificant talia colloquia.

D. Chrysostomus hic epist. ad Coloss. cap. 4, paginâ 242 et 243. comitatem docens et prudentiam, multa tradit axiomata utilia, v. g.:

Si absque periculo colere oportet, ne recuses.

Si tempus sit placidè loquendi, ne eam rem existimes assentationem.

Fac omnia quæ ad honorem attinent, absque eo quòd lædatur pietas.

Ibidem, Hom. undecimâ in cap. 4. Coloss. pag. 243. docet quòd divitibus et principibus magis se demittere et accommodare oporteat, quia illorum animi sunt imbecilliores, ut qui tumeant et diffluant;

Cum pauperibus verò majori loquendi libertate utendum; quia pauperum et inferiorum solidiores et prudentiores animi (id est, ut quidem reor, patientiores et in virtute plerumquè exercitatiores).

In utrisque ædificatio spectanda, non propter divitias magis honorandus dives, sed propter imbecillitatem magis ferendus. Vide locum citatum paginâ 243.

7. *Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus.* Vide paraphrasim.

8. Quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, et consoletur corda vestra,

Illum ad vos misi, ut cognoscat (mihique referat) quomodo se habeant res vestræ, et ut vos consoletur.

9. Cùm Onesimo charissimo et fideli fratre, qui ex vobis est. Omnia quæ hìc aguntur, nota facient vobis.

Misi, inquam, cum Onesimo, charissimo et fideli fratre, qui et Colossensis est. Uterque vobis nota faciet omnia quæ hìc apud nos fiunt.

10. Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata : si venerit ad vos, excipite illum :

Aristarchus, qui mecum captivus est, salutat vos; et Marcus, Barnabæ consobrinus, de quo Marco commendatitias recepistis litteras : illum itaque recipite benevolè, si ad vos ierit.

11. Et Jesus, qui dicitur justus; qui sunt ex circumcisione : hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio.

Et Jesus, qui vocatur justus, salutat vos. Hi tres, Judæi sunt, et illi soli me adjuvare solent in prædicando regno Dei, mihique magno fuerunt solatio.

12. Salutat vos Epaphras,

Salutat vos Epaphras, colossensis, ser-

---

8. *Quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut...* Vide paraphrasim.

9. *Cum Onesimo charissimo et fideli fratre.* Vide paraphrasim.

Sed post Theodoretum in his versiculis nota D. Pauli prudentiam, Tychycum mittentis ad consolandam et docendam Colossensem Ecclesiam, Onesimum verò, ex servo fugitivo, recèns factum Christianum mittentis; non ut doceat vel hortetur, sed ut cum Tychico de rebus Pauli certiores reddat Colossenses.

Hinc jungendum *quem misi ad vos, cum Onesimo...* Tychycum quidem, *ut cognoscat et consoletur...* Onesimum verò, ut cum Tychico *nota faciat quæ hìc aguntur.*

In iisdem versibus D. Chrysostomus notat et miratur D. Pauli modestiam et humilitatem, servum vocantis fratrem suum.

Qui in regnum cœlorum primas tenebat, qui fuit coronatus, qui in tertium ascendit cœlum, servos fratres vocat et conservos : ubi est insania? ubi arrogantia?

Deprimamus omnes fastum, conculcemus arrogantiam.

10. *Salutat vos Aristarchus...* Vide paraphrasim.

De quo accepistis mandata... Non Barnaba, tanti quippe nominis erat in tota Ecclesia, ut commendatitiis litteris non indigeret, sed Marco Joanne, qui talibus indigebat litteris, ob id quod narratur Act. 15, n. 39.

Sed, à quo acceperant mandata?

Fortasse à Barnaba, ait D. Chrysostomus; Barnabæ autem commendationi D. Paulus jungit et suam, ut manifestet quòd sit jam charus.

11. *Et Jesus, qui dicitur...* Vide paraphrasim.

Hi soli sunt adjutores mei... Gr. hi soli cooperarii ad regnum Dei : id est, soli cooperarii mei in prædicando Evangelio, per quod stabilitur regnum Dei in hominibus, et homines discunt acquirere regnum Dei.

12. *Salutat vos Epaphras...* Vide paraphrasim.

vus Jesu Christi, et qui pro vobis orat assiduè, ut perfectè et plenè adimpleatis omnem Dei voluntatem.

qui ex vobis est, servus Christi Jesu, semper sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti et pleni in omni voluntate Dei.

Testor enim vobis, de eo, quòd zelum plurimum habeat pro vobis et pro iis qui sunt Laodiceæ et Hierapoli.

13. Testimonium enim illi perhibeo quòd habet multum laborem pro vobis et pro iis qui sunt Laodiceæ, et qui Hierapoli.

Lucas medicus, mihi charissimus, et Demas salutat vos.

14. Salutat vos Lucas medicus, charissimus, et Demas.

Salutate fratres qui sunt Laodiceæ, et Nympham, et Ecclesiam quæ in illius ædibus est.

15. Salutate fratres qui sunt Laodiceæ, et Nympham, et quæ in domo ejus est, Ecclesiam.

Et cùm apud vos lecta fuerit hæc epistola, efficite ut in Ecclesia quoque Laodicensium legatur, et eam quæ Laodicensium est legite.

16. Et cùm lecta fuerit apud vos Epistola hæc, facite ut et in Laodicensium Ecclesia legatur; et eam quæ Laodicensium est, vos legatis.

Ut stetis perfecti et pleni...

Ut perseveretis perfecti et adimpleti, etc.; seu, ut perseveretis in perfecta et plena adimpletione omnis voluntatis Dei: illam perfectè noscatis et plenè adimpleatis: idem rogat et ipse Paulus cap. 1, n. 9.

13. *Testimonium enim...* Vide paraphrasim.

Quod habet multum laborem. Gr. zelum, ardens desiderium, scilicet profectûs vestri.

14. *Salutat vos Lucas...* Vide paraphrasim.

15. *Salutate fratres...*

Et Nympham : patet ex Gr. quòd masculini sit generis *αὐτοῦ*.

16. *Et cùm lecta fuerit...* Vide paraphrasim.

Et eam quæ Laodicensium est. Gr. τὴν ἐκ Λαοδικείας, eam quæ ex Laodicea. D. Chrysostomus et Theodoretus id notârunt iisdem verbis : non dixit eam quæ est ad Laodicenses, sed quæ scripta est à Laodicea : ita D. Chrysostomus et Theodoretus.

Iidem Patres opinantur Laodicenses ad Paulum scripsisse.

Et in hoc sensu non malè hanc epistolam noster interpres vertit, *eam quæ Laodicensium est :* epistola enim ejus est à quo scripta fuit.

In qua opinione, dicendum est quòd unicâ et eâdem epistolâ D. Paulus respondit Laodicæis sibi scribentibus, et succurrit Colossensibus non scribentibus; sed eodem morbo cum his laborantibus.

Alii tamen volunt quòd reverà D. Paulus ad Laodicenses scripserit, suamque epistolam Colossensibus communicari voluerit; sed quòd hæc epistola fuerit deperdita : quæ enim sub hoc nomine apparet ab antiquis patribus fuit semper reprobata.

Alii putant quòd hæc Laodicensium epistola, de qua hìc, sit eadem ac epistola ad Ephesios, quæ ad utramque Ecclesiam, Ephesinam et Laodi-

17. Et dicite Archippo : Vide ministerium quod accepisti in Domino, ut illud impleas.	Et Archippo dicite : Attende ministerio illi quod accepisti à Domino, ut diligenter illud adimpleas.
18. Salutatio, meâ manu Pauli.	Salutationem meam, hic propriâ manu vobis adscribo.
Memores estote vinculorum meorum.	Memores estote vinculorum meorum.
Gratia vobiscum. Amen.	Gratia vobiscum. Amen.

censem fuerit directa; sed quia Laodicea Colossis propior erat quàm Ephesus, ideò maluit Apostolus inde trahi exemplar epistolæ : hac in re nihil certum.

17. *Archippo dicite...* Baronius Epaphram putat episcopum Colossensem, Archippum verò diaconum. Alii, Epaphræ coadjutorem, et tandem successorem.

18. *Salutatio mea manu...* Hucusque per amanuensem scripsit Apostolus, propriâ manu subscribit et salutat : *Memores estote vinculorum, etc.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo.—Ex n. 2. disce quomodo orandum : assiduè, attentè, humiliter.

Secundo.—Ex n. 5 et 6. disce quomodo conversandum : prudenter et comiter. Ibidem vide quædam hac de re D. Joannis Chrysostomi axiomata.

Tertio.—Memor apostolicorum Pauli vinculorum, gratias age Deo qui talem toti Ecclesiæ, et consequenter tibi, dedit Apostolum, qui ob Evangelium ligatus, et de sui liberatione non sollicitus, nihil nisi nostram doctrinam et salutem curabat. n. 18. n. 3 et 4.

PRIMÆ EPISTOLÆ

B. PAULI

AD THESSALONICENSES

TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

THESSALONICA, quæ nunc Salonica dicitur, totius Macedoniæ Metropolis erat.

Actorum cap. 17, narrat divus Lucas quomodo apostolus Paulus hanc in urbem advenerit, Evangelium in Judæorum synagoga, per tria sabbata prædicaverit; aliquos quidem Judæos, magnam verò Gentilium multitudinem, et plures præsertim nobiles matronas, ad fidem converterit.

Ibidem narratur quomodo, hac de causa, Judæi Paulo et Evangelio invidentes, seditionem in eum concitârunt, quam ut declinaret beatus Apostolus, à Thessalonica per noctem profectus, venit Beræam; à Beræa autem navigavit Athenas.

Ex hujus Epistolæ capite tertio, ỳ. 2, discimus quòd divus Paulus, licèt absens, Thessalonicensium tamen curam semper gerens, eorumque salutis ardenti desiderio pressus, Athenis ad eos Timotheum misit, ut eos in fide fulciret, et contra omnes adversariorum machinationes muniret.

Timothæus ad Paulum reversus (rediit autem, non Athenas, ubi Paulus non demoratus est, sed Corinthum, in qua diu permansit, ut patet ex Act. 18.); Timotheus ergo ad Paulum reversus, laudavit Thessalonicensium fidem inexpugna-

bilem, ait Theodoretus : dixit tamen eos opus habere aliquâ exhortationis doctrinâ, de quibusdam quæstionibus quæ apud eos movebantur.

Ob talem nuntium gaudet Apostolus, optatque Thessalonicenses revisere; interim hanc ad eos scribit Epistolam.

In cujus primo capite laudat eorum constantiam in fide, et patientiam in adversis.

In secundo, ut ad perseverantiam excitet, in memoriam eis revocat quantâ sinceritate, quantoque zelo, ipsis Evangelium prædicaverit.

In tertio, narrat quomodo eorum desiderio pressus, Athenis miserit ad illos Timotheum, et quomodo cognitâ, ex Timotheo ad se reverso, eorum in fide constantiâ, mirè gaudeat, ob id Deo gratias agat, oretque Deum, ut eos revisere, et in fide perficere sibi concedat.

In quarto, hortatur ad castitatem, ad fugam otii, ad honestum laborem; mortis proponit solatium, scilicet, mortuorum resurrectionem, cujus modum exponit et ordinem.

In quinto, ob incertitudinem diei judicii, hortatur ad vigilantiam et ad omnia bona opera.

Græca et Syra in fine Epistolæ habent quòd hæc Epistola scripta sit Athenis : sed Baronius, an. 52, probat scriptam fuisse Corinthi.

Omnium Epistolarum quas scripsit Apostolus, hanc primam esse affirmant D. Chrysostomus, Theodoretus, Baronius, quibus viri docti subscribunt.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

Paulus pro Thessalonicensibus continuas Deo gratias agit, et pro ipsis orat quoties ad Deum fundit preces : semper memor operatricis eorum fidei, laboriosæ charitatis, speique sustinentis, ℣. 2, 3.

In memoriam illis revocat admirandas circumstantias fervidæ ipsorum ad Christum conversionis, factæ per efficaciam suæ prædicationis, per virtutem miraculorum, per dona Spiritûs sancti ipsis plenè communicata.

Hâcque refricatione confirmat eos in doctrina divinitus confirmata, ℣. 4, 5, 6.

Laudat eorum in fide conservanda constantiam, quâ facti sunt aliis fidelibus in exemplum, ℣. 7.

Ab illorum eximia virtute et constantia, Evangelium non in reliqua tantùm Macedonia et Achaia; sed et in omni circumquaque regione publicatum est, ℣. 8. 9.

Hâcque laude exstimulat eos, ad perseverandum in fide ubique celebri, et quâ à simulacris conversi sunt ad Deum vivum, et verum, et Filium ejus Jesum Christum, ℣. 10.

CAPUT PRIMUM.

PARAPHRASIS.

Paulus et Sylvanus, seu Sylas, et Timotheus, Thessalonicensium Ecclesiæ in Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo existenti, seu congregatæ.

Gratia vobis et pax. Gratias Deo semper

TEXTUS.

1. Paulus, et Sylvanus et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre, et Domino Jesu Christo.

2. Gratia vobis et pax. Gra-

Cap. I. 1. *Paulus, et Sylvanus, et Timotheus...*

Paulus non se nominat hìc apostolum, sicut alibi, ob reverentiam Sylvani, ne se supra ipsum videretur extollere, ait Cajetanus.

Sylvanus, ille idem qui Act. 18, n. 5. dicitur Sylas, fuitque comes peregrinationis Pauli, post discessum Barnabæ. Act. 15, n. 40.

Sylvanum autem et Sylam eumdem esse patet historiam legenti.

Hinc D. Hieronymus vult scribæ errorem esse, Sylamque legendum, non Sylvanum.

Alii verò communiter putant nomen sic immutatum fuisse, ut fieret latinum.

Judæi quippe sua nomina non raró sic immutabant, ut ea græca vel latina redderent.

Sylvanus et Timotheus...

Prior nominatur Sylas, quia antiquior, gravior et maturior, quique adhæserat Paulo antequam Paulus Timotheum in socium adhiberet. Vide Act. 16.

Hos verò duos in salutatione assumit Apostolus, quia Thessalonicensibus noti erant et chari, ut qui apud eos apostolicorum Pauli laborum socii fuerant.

Assumit autem eos et ut honoret, et ut illorum auctoritate et testimonio doctrinam suam confirmet.

In quibus mirare primò, Pauli prudentiam, suos cooperarios sic honorantis, et doctrinam suam (quamvis cœlestem et à Christo ipso edoctam) suorum cooperariorum testimonio confirmantis.

Secundò, Pauli modestiam, sese suis cooperariis coæquantis.

Tertiò, ordinatam modestiam, se primum omnium nominantis.

Et ex primo, discat Christi minister, quicunque sit et quantumvis doctrinâ et dignitate sublimis, suam aliorum testimonio doctrinam confirmare.

Ex secundo, discat in cleris non dominari.

Ex tertio, discat quòd suum possit et debeat ordinem servare ac primatum.

Ecclesiæ Thessalonicensium in Deo Patre et Domino Jesu Christo, subaudi, existenti, vel congregatæ, seu colenti Deum Patrem et Dominum nostrum Jesum Christum. Vide plura in secunda epistola ad Thess. cap. 1, n. 1.

Presbyteros et diaconos non nominat, quia Ecclesia illa nondum erat bene formata, utpote recens et quasi nascens.

Gratia vobis et pax.

Gr. addunt à Deo Patre et Domino Jesu Christo; idem habent D. Chrysostomus, Theodoretus.

Non tamen legit Syrus, nec Æthiopica versio.

2. *Gratias agimus Deo semper...*

tias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris, sine intermissione.

3. Memores operis fidei vestræ, et laboris, et charitatis, et sustinentiæ spei Do-

agimus pro vobis omnibus, et mentionem vestri facimus in precibus nostris,

Indesinenter coram Deo Patre nostro memores operum fidei vestræ et laborum charitatis vestræ et patientiæ vestræ, ob

---

Docet eos se modestè gerere, propemodum dicens universum esse Dei virtutis, ait D. Chrysostomus.

A Deo procedit omne bonum.

Hinc de omnibus rectè factis et bonis Deo gratiæ sunt agendæ.

Sic autem gratias agit Apostolus, ut et oret pro Thessalonicensibus.

Quibus docet duo nobis continuè necessaria, gratias agere et orare; nec unum ab altero sperandum.

Ob beneficia semper gratiarum actio reddenda.

Ob miserias nostras semper imploranda misericordia.

Hoc in omnibus epistolis docet Apostolus.

3. *Memores*..... in Græco, huic versui jungitur quod communiter in præcedenti versu reponitur : scilicet, *indesinenter memores*.

Ita etiam D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, et post illos Estius, Grotius, idque videtur convenientius; estque sensus :

Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes.....

Hoc *semper*, ad gratiarum actionem et ad orationem extenditur.

Deinde explicans de quibus gratias agit semper, addit, *indesinenter memores coram Deo*.

Operis fidei vestræ : seu, ut vertit Syrus, operum fidei vestræ.

Opera fidei sunt ea quæ ex fide nascuntur, fidemque perficiunt et comprobant.

Hoc opus fidei in Thessalonicensibus fuit præsertim constantia in periculis et in persecutione.

Institutum vestrum et constantiam nemo flexit : hoc est opus fidei, ait D. Chrysostomus.

Et laboris et charitatis.

Secunda conjunctio *et*, non est in Græco, nec in Syriaca, nec in Arabica, nec in Æthiopica versionibus, nec in D. Chrysostomo, nec in Theodoreto, qui omnes legunt, *et laboris charitatis.*

Estius putat illud *et*, irrepsisse negligentià scribæ, legendumque, *et laboris charitatis.*

Labor charitatis, est labor ex charitate susceptus : Thessalonicenses autem ex charitate laboraverunt, ut seditionem contra Paulum concitatam sedarent, et ut eum è periculo liberarent.

Laboraverunt et passi sunt ut fidem ipsi servarent, ut infirmos in fide corroborarent, ut egenos suis facultatibus adjuvarent, sicut dicitur cap. 4, n. 10.

Horum autem laborum coram Deo Paulus erat indesinenter memor.

Et sustinentiæ spei Domini nostri Jesu Christi, id est, patientiæ, seu perseverantiæ quam hactenùs servâstis ob spem in Dominum nostrum Jesum Christum.

Neque enim, ait D. Chrysostomus, uno tantùm tempore fuit illa perse-

spem quam habetis in Dominum nostrum Jesum Christum.

Siquidem novimus, fratres mei, à Deo dilecti, qualis fuerit electio vestra, seu à mundo segregatio.

mini nostri Jesu Christi, ante Deum et Patrem nostrum;

4. Scientes, fratres dilecti à Deo, electionem vestram :

---

cutio, sed perpetuò : neque solùm cum Paulo magistro bellum gerebant, sed etiam cum discipulis.

Non obstante tali persecutione, perseveraverunt Thessalonicenses, et constanter à concivibus suis passi sunt quæ fideles Jerosolymitani à Judæis, c. 2, n. 14.

Ob hanc constantem perseverantiam Paulus Deo gratias agit.

Congruè autem dicitur, *sustinentiæ spei*, quia spes salutis æternæ, à Christo promissæ, patientiam producit et perseverantiam in adversis.

Sustinentiæ spei Domini nostri Jesu Christi.

Ambrosius habet : Exspectationis spei, id est, spei exspectantis Dominum nostrum Jesum Christum : seu adventum Domini nostri Jesu Christi.

Nec contemnendam puto hanc interpretationem, utpote quæ respondet ultimo versu hujus capitis, *et exspectare Filium*... et præterea conformis est devotioni et praxi quam alibi sæpe commendat Apostolus : scilicet, exspectare Jesum Christum judicem, qui præmiet et glorificet in se credentes et sperantes.

Observationes dogmaticæ et morales. — Ex tribus epithetis hìc à beato Paulo theologicis virtutibus attributis disce,

Primò, quòd fides debeat esse operatrix, non iners et otiosa, sed operum effectrix.

Sicut sine fide frustrà quis agit; sic sine opere frustrà quis credit. Per opera et per patientiam debet ostendi fides.

Hinc D. Chrysostomus si credis, omnia patere; si autem non pateris, non credis : annon enim sunt ejusmodi quæ promissa sunt, ut vel mille mortes electurus sit qui credit? propterea regnum cœlorum et immortalitas et vita æterna : qui ergo credit, omnia patietur : hucusque D. Chrys.

Secundò, quod charitas sit laboriosa : diligere nullus labor : germanè et sincerè diligere, multus labor, ait D. Chrysostomus.

Quia, ut ait Theodoretus, ferenda sunt fratris delicta, si invideat, si irascatur, si efferatur, si ingrati animi vitio laboret : hinc laborem charitati conjungit Apostolus.

Tertiò, quòd spes sit patiens, perseverans et sustinens ob præmium æternum.

Ante Deum et patrem nostrum : hoc non legit Syrus nec Arabica versio; referri autem debet ad *memores :* scilicet, *memores ante Deum :* aliqui tamen referunt ad opus fidei et laborem et sustinentiam, quæ sunt *ante Deum,* id est, sine fuco, verè et sincerè, coram Deo;

Vel, secundùm Theophylactum : quæ sunt *ante Deum*, id est, quas videt Deus et quarum reddet mercedem.

4. *Scientes, fratres.... gratias agimus, scientes,* siquidem novimus, ut, post Syrum, dixi in paraphrasi.

Electionem vestram, scilicet ad fidem et ad gratiam, seu vestram à mundo infideli segregationem, ut in regnum Filii Dei, per Baptismum transferremini, et, si in fide et gratia accepta perseveretis, *vestram* ad gloriam *electionem.*

5. Quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantùm, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos.

Quoniam nostra apud vos Evangelii prædicatio facta fuit non verbali tantùm explicatione, sed cum miraculorum potentia (seu patratione), cum communicatione Spiritûs sancti donorum, cum plena et perfecta veritatis persuasione : vosipsi scitis quales apud vos exstiterimus, vestri causâ (ut vos ad fidem converteremus).

6. Et vos imitatores nostri facti estis, et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio Spiritûs sancti :

(Et sane non infelici successu,) nam imitatores nostri facti estis, et Domini nostri, quippe qui recepistis verbum Evangelii cum gaudio Spiritûs sancti, licèt inter tribulationes multas.

---

5. *Quia Evangelium nostrum.*

Scimus, inquam, *electionem vestram*, et qualis illa fuerit, quia nostra apud vos evangelicæ doctrinæ promulgatio.

Non fuit ad vos in sermone tantùm, id est, facta fuit à nobis, non simplici verborum expositione; seu non stetit intra verba;

Sed in virtute, id est, sed fuit per virtutem miraculorum comprobata.

Et in Spiritu sancto : fuit per communicationem charismatum Spiritûs sancti confirmata; scilicet, per donum linguarum, prophetiæ, curationum, etc., quæ tunc communiter recipiebantur, etiam visibiliter.

Et in plenitudine multa, fuit denique plenè et perfectè certificata. Gr. *ἐν πληροφορίᾳ*, Syr. in persuasione vera. Arab. in persuasione multa; idem Æthiop., id est, in plena certitudine et perfecta persuasione : ita ut nihil defuerit eorum quæ facerent ad plenè vobis suadendum Evangelii veritatem.

Sicut scitis.... id est, vos ipsi mihi testes estis qualiter apud vos, salutis vestræ causâ, conversati fuerimus; scilicet, tanquam *si nutrix foveat filios suos... cupidè volens non solùm vobis Evangelium tradere, sed et animas nostras*, ut ipse explicat cap. 2, n. 6, 7, 8; et sequentis epistolæ, cap. 3.

Cessàrunt jam miracula Evangelii doctrinam confirmantia; caveat tamen evangelicus concionator ne sua prædicatio stet intra verba, seu sit in sermone tantùm : sed opere verba comprobet, conversatione demonstret ea quæ verbo docet : sanctæ vitæ exempla sint illius miracula, seu sint illi miraculorum vice.

6. *Et vos imitatores nostri...* Et sanè non me meorum pœnitet laborum, adeo felix fuit eorum successus.

Vos enim nostri non tantùm *imitatores* facti estis; sed quod plus est, *Christi Domini.*

Excipientes verbum... in hoc scilicet, quòd Evangelii verbum, cum Spiritûs sancti gaudio recepistis, licèt medias inter tribulationes multas.

Lege Act. cap. 17, et videbis quòd hoc ipso tempore quo Thessalonicenses Evangelium recipiebant, multa passi sunt propter illud, non constanter tantùm, sed et alacriter et cum spirituali lætitia.

Et in hoc imitatores facti sunt Pauli et aliorum Apostolorum, qui propter Evangelium multa passi sunt gaudentes : *Ibant Apostoli gaudentes à conspectu Concilii, etc.*

Christi Domini facti sunt imitatores, qui tot et tanta pro nobis pertulit, quique passionem suam reputavit gloriam, Patri suo dicens : *Clarifica me...*

Observationes morales. — Papæ! exclamat D. Chrysostomus, quantum encomium! discipuli repentè facti sunt magistri : non solùm audierunt ver-

Ita ut omnibus fidelibus in Macedonia et in Achaia præstiteritis exemplum constanter et alacriter propter fidem patiendi.

A vobis enim fama Evangelii non solùm in Macedoniam et in Achaiam manavit, sed et rumor fidei vestræ erga Deum ubi-

7. Ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia.

8. A vobis enim diffamatus est sermo Domini, non solùm in Macedonia et in Achaia,

---

bum; sed ad idem pervenerunt fastigium ad quod Paulus : sed hoc nihil est, *imitatores facti estis Domini.*

Hinc primò erubesce, quia veteranus, post tot annos in fide transactos, non gaudes, imò tristaris, gemis et reluctaris in passionibus quas illi tyrones tulerunt alacriter et gaudentes.

Secundò, disce à quo et quomodo fiat illa mirabilis unio tribulationis et gaudii in corde fideli.

Hoc christianismi secretum et quasi mysterium explicat D. Chrysostomus, dicens : Afflictio est in corporalibus ; et gaudium in spiritualibus, etc.

Sicut in igne rore aspergebantur tres pueri, ita vos quoque in afflictionibus.

Sed quomodo illic non est naturæ ignis rore aspergere; sed sibilantis spiritûs : ita hìc quoque ; non est enim naturæ afflictionis gaudium procreare; sed propter Christum perpessionis, et rore perfundentis spiritûs, constituentisque in quiete et recreatione, per fornacem tentationum. Chrysostomus.

Itaque in tribulatione positus recurre ad Spiritum Sanctum ; ora ut tecum sit, te adjuvet, tribulationis fornacem refrigeret : patere in Spiritu sancto : patere ad exemplum Christi Domini.

Christi Domini verus eris imitator, si mala sustineas cum gaudio Spiritûs sancti.

Tertiò, disce quòd non sit major Christiani gloria, nec majorem agnovit Apostolus, quàm pro Christo et ad exemplum Christi pati.

Omne quod ille patitur, pro nobis est, ait D. Bernardus, serm. 1. in cap. jejunii : felix membrum quod huic adhæserit per omnia capiti, et sequetur illud quocunquè ierit.

Itaque in tribulatione dic cum eodem D. Bernardo, ibidem : *Mihi* omnino *adhærere tibi bonum est,* ô caput gloriosum et benedictum in secula : sequar te quocunquè ieris ; si transieris per ignem, non avellar à te ; tu dolores meos portas et pro me doles : tu priùs transis per angustum passionis foramen, ut latum præbeas sequentibus membris ingressum. D. Bern. Serm. 2, in cap. jejunii.

7. *Ita ut facti sitis forma.* Gr. typus; exemplar quod imitentur omnes Christiani ; non Macedoniæ tantùm in qua degitis, et Achaiæ, vobis vicinæ, è qua scribo vobis ; sed et qui sunt in toto orbe.

Notat Theophylactus quòd non sint facti forma, ut crederent alii ; jam enim credebant : sed quomodo oportet credere, nimirum cum fervore et promptitudine ad pericula.

Magna laus præluxisse Macedonibus, genti maximæ et insigni, è qua Alexander ideò dictus Macedo : major, præluxisse Achæis sapientiâ celeberrimis; in Achaia enim erant Athenæ et Corinthus : at maxima universo orbi præluxisse, juxta id quod sequitur.

8. *A vobis enim diffamatus*, id est, divulgatus est, etc. Gr. personuit sermo Domini, id est, fama Evangelii et christianismi *non solùm in Macedonia et in Achaia ;*

sed et in omni loco fides vestra quæ est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui.

9. Ipsi enim de nobis annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos, et quomodo conversi estis ad Deum à simulacris, servire Deo vivo et vero,

10. Et exspectare Filium ejus de cœlis (quem suscitavit ex mortuis), Jesum qui eripuit nos ab ira ventura.

que sic sparsus est, ut non sit nobis necesse de vobis quidquam dicere.

Ipsi enim (qui in illis locis sunt) præveniunt nos, narrantes qualis fuerit ad vos noster accessus (quàm efficax), et quo pacto à simulacrorum cultu conversi estis ad Deum, ut illis relictis, coleretis Deum vivum et verum;

Et ut Filium ejus Jesum, quem suscitavit à mortuis, spe certâ exspectaretis de cœlo venturum, qui nos eripiat ab ira ventura.

Sed et in omni loco, scilicet, ubi fideles : vel est hyperbole, significans : quaquaversum fides vestra, quæ est in Deum, exiit.

Grammaticè debuisset dici, *in omnem locum :* sed quia priùs dixerat, *in Macedonia...*

Profecta est. Gr. exiit. Syr. audita est : rumor scilicet et fervor fidei vestræ ubique auditus est : ita *ut non sit nobis necesse quidquam de vobis loqui.*

Hæc hyperbolica non videbuntur, si spectetur quàm insignis fuerit Macedonum gens in tota Græcia. Ex D. Chrysostomo.

Adde quòd è Thessalonica, Macedoniæ metropoli, mercatores multi per totam Græciam negotiabantur; hinc fama facilè spargebatur.

Tantùm potest virtutis exemplum! est quasi bene olens unguentum, aerem odore suo perfundens.

Quasi tuba clarè resonans, totum locum sono suo replens.

9. *Ipsi enim de nobis annuntiant...* id est, prævenit nos ubique fama, et ab aliis audimus quæ dicere volumus : nimirùm ipsi referunt qualis fuerit apud vos accessus noster, et quales erga me et Evangelium fueritis, quod etiam cum vitæ vestræ periculo suscepistis : quàm promptè à simulacrorum cultu conversi sitis ad Deum : ut illis, statim relictis Deum vivum et verum.

10. *Et exspectare Filium....*, id est; et exspectaretis de cœlo Jesum Christum filium Dei, Redemptorem nostrum, *quem* Deus *suscitavit à mortuis*, qui nos eripiat à pœna damnationis æternæ, quæ impiis et infidelibus superventura est, nosque coronâ donet æternâ.

Qui eripuit. Gr. liberantem, id est, qui eripiat, seu liberet.

Paucis omnia comprehendit : quod Jesus sit Filius Dei, quòd sit pro nobis in crucem actus, quòd sit suscitatus, quod sit in cœlum assumptus, quod veniat ad judicandos vivos et mortuos.

His autem paucis verbis Apostolus animum addit et solatur eos : afflictis enim maxima est consolatio, exspectare Filium Dei, pro nobis mortuum et liberatorem.

Observatio moralis.— Tria his in versibus nota ad veram religionem necessaria : scilicet, idola contemnere, Deum vivum colere, in Christum sperare.

Primò, deserenda sunt idola, non aurea tantùm, aut argentea, aut lignea, etc., hæc jam non adorantur apud nos; sed ab aliquibus adorantur

divitiæ, ab aliis voluptas, ab aliis honor: hisque idolis sæpe et sua bona, et corpora, et animas devovent; et ipsum Deum vivum et verum postponunt.

Nulla vera conversio nisi hæc destruatur idololatria, nullus verus christianismus, nisi verè renuntietur mundi pompis, carnis voluptatibus, omnibus concupiscentiis illicitis: hæc omnia Deo vivo sacrificanda.

Secundò, Deo vivo et omnia videnti serviendum: in ejus conspectu ambulandum in spiritu et veritate.

Tertiò, in Christum Redemptorem sperandum, qui nos eripiat à pœnis, glorià coronet æternà.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 1, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Nota n. 2, praxim Apostolo nostro consuetam, et quam in omnibus suis epistolis peragit et docet: Deo gratias agens; simul et Deum orans.

Hincque disce duo frequenter et quasi continuè facienda, Deo scilicet gratias agere, Deumque deprecari. Ipsi gratias agere ob tot accepta beneficia, misericordiam ejus semper implorare ob indesinentes miserias nostras. Vide n. 2.

SECUNDO. — Nota n. 3. tria virtutibus theologicis attributa epitheta, fides operatrix, charitas laboriosa, spes sustinens.

Hincque in te reflexus, attende num hæ virtutes tales sint in te.

Erubesce ob præteritum.

In posterum stude ut tua fides sit operatrix, non iners; charitas laboriosa, non otiosa: spes sit patiens, exspectans Dominum nostrum Jesum Christum liberatorem.

TERTIO. — Nota ex n. 6. Christianum patiendi modum, scilicet cum gaudio. Et ibidem disce à quo tale gaudium, ut in tribulatione positus ad eum recurras.

Ibidem disce quòd non sit major Christiano gloria, quàm pro Christo pati.

QUARTO. — Ex n. 9 et 10 disce ad veram et perfectam conversionem necessaria, quæ vide in observatione morali.

Ibidem nota quæ sit vero Christiano et in Christum perfectè credenti maxima consolatio, scilicet, exspectare Jesum Christum, Dei filium, pro nobis passum, et judicem et salvatorem.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Eodem motivo quo suprà, ut eos scilicet consoletur, et ad perseverantiam excitet, suum ad illos accessum enarrat, prædicationisque suæ sinceritatem, zelum, sanctitatem et successum exponit.

PRIMO.

Revocat illis in memoriam, quo modo, licèt multa jam propter Evangelium passus esset Philippis, liberè tamen ad eos accessit, audacter prædicavit, quamvis magno cum periculo, ℣. 1 et 2.

SECUNDO.

Prædicationis suæ materiam et animum exponit.

Quoad materiam, sancta fuit, et sana, et qualis à Deo tradita, ℣. 3, 4.

Quoad animum, purus et divinus fuit : non animo placendi hominibus, sed Deo; non animo suæ cupiditati serviendi, ℣. 4, 5, 6.

Imò, cùm posset ab eis exigere vitæ necessaria, ne quemquam gravaret, die ac nocte suis laboravit manibus; fuitque inter illos quasi mater nutriens filios suos, vitamque suam pro illis dare semper paratus, ℣. 7, 8, 9.

TERTIO.

Testes ipsos, quin et Deum ipsum testem invocat, quàm sanctè, quàm justè, quàm inculpatè vixerit apud eos ; affectu paterno unumquemque modò exhortans, modò consolans, modò obtestatus, ℣. 11, 12.

QUARTO.

Exponit et laudat suam ipsorum in suscipiendo Dei verbo religionem, et in conservando constantiam, ob quas Deo gratias agit, ℣. 13, 14.

Obiter Judæorum invidiam damnat, ℣. 15, 16.

QUINTO.

Suum in Thessalonicenses tenerrimum declarat affectum, eos suam spem, gaudium, coronam vocans et gloriam, 17, 18, 19, 20.

CAPUT SECUNDUM.

PARAPHRASIS.

Quid opus est ut vobis hic referam quod ubique fama celebrat de nostro ad vos accessu? nam vos ipsi, fratres, scitis quem et qualem fructum habuerit.

Nostis quod licet Philippis, antequam ad vos veniremus, multis malis affecti fuissemus, et contumeliis affecti (utpote flagellis cæsi);

Liberè tamen et intrepidè ausi sumus, Dei gratiâ nixi, vobis ipsius Evangelium prædicare, multo licèt cum periculo et anxietate magna.

TEXTUS.

1. Nam ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit.

2. Sed ante passi et contumeliis affecti, sicut scitis, in Philippis,

fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine.

Cap. II. 1. *Nam ipsi scitis, fratres...*

Ultimis primi capitis versibus breviter dixit quid ubique fama celebret suum ad Thessalonicenses introitum, et sinceram Thessalonicensium conversionem ad Deum vivum.

Hic autem, ut eos soletur et ad perseverandum excitet, paulò fusiùs enarrat ipse hunc suum ad eos accessum.

Nec opus est ut de eo vobis loquar: vos enim ipsi, *fratres*, illius testes estis fidelis; scitis experientiâ, quia non *fuit inanis*, id est, inefficax, sine fructu.

Modesta expressio significans: scitis quantum et qualem fructum habuerit. Non fuit vacuus, sed plenus, ait D. Thomas.

2. *Sed ante passi...*

Primò, tangit breviter et in memoriam revocat mala et probra quæ Philippis, antequam Thessalonicam veniret, passus erat. Vide Act. Apostolorum cap. 16.

Nostis quid, antequam ad vos accederemus, Philippis publicè fueramus virgis cæsi, incarcerati, pluribus malis impetiti.

At non ideò ignominià simul et plagis affecti, imò, nobis inde fiducia, unde contumelia; inde nobis crevit animus, unde aliis vultus erubescit.

Licet ergo propter Evangelium impetiti, virgis publicè cæsi; liberè tamen et audacter Dei Evangelium vobis ausi sumus prædicare, etiam cum magno labore et periculo, quia multi nobis obsistebant.

In multa sollicitudine. Gr. in multo agone, seu certamine.

Observationes dogmaticæ et morales. — Nota hic veri et fidelis prædicatoris signum: si in pressura propter Evangelium positus, verbum Dei prædicare non timet: si in Deo fidens, passione gaudens, fiduciam prædicandi non amittit, hujus prædicatoris sermo non erit vacuus, sed fructuum plenus.

Nota et mirare simul Dei omnipotentis erga servos suos voluntatem. Paulus, divino monitu et jussu, in Macedoniam vadit Evangelium prædicaturus: Deo tamen sic volente, Paulus Dei servus, Deo obediens, ibi virgis cæditur, incarceratur, multis malis et probris impetitur, vide Act. 16, n. 9.

3. Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque in dolo.

(Et meritò id ausi sumus in Domino, conscii scilicet) quòd prædicatio nostra, nec falsa, nec fallens esset, nec impura docens, nec alicui dolo, aut hypocrisi conjuncta.

4. Sed sicut probati sumus à Deo, ut crederetur nobis Evangelium, ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra.

Sed sicut nobis à Deo probatis Evangelium commissum est, sic illud sincerè prædicamus (nihil adulterantes).

Quippe qui hominibus placere non quærimus, sed Deo corda nostra inspicienti et scrutanti.

5. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis;

Vos ipsi scitis quòd placentia et adulatoria verba nunquam sectati fuerimus (sed utilia).

Adeo verùm est quòd Deus electos suos velit ad exemplum Christi Filii sui pati!

Adeo verum est quòd religio christiana, in cruce fundata, cruce sit multiplicanda!

Adeo verum est quòd salutis nostræ et alienæ gratia, sit in humilitate et patientia fundata!

Fides, sicut granum frumenti, non multiplicatur, nisi mortificetur: quò duriùs tractatur, eò uberiùs crescit et dilatatur.

Hinc Augustinus, serm. 9, de divers., cap. 4, quasi semine sanguinis impleta est martyribus terra, et de illo semine seges surrexit Ecclesiæ.

Labor ergo et humiliatio in animarum ministerio quærenda sunt.

Bene patientes erunt ut annuntient, psalm. 61.

Cor suum scrutetur hìc animarum minister.

3. *Exhortatio enim nostra...*

Secundò, explicat qualis fuerit prædicationis suæ animus et materia.

Gr. Nam exhortatio nostra, non ex impostura, neque ex immunditia. Istud *ex* prædicantis animum indicat.

Quasi diceret: Prædicatio nostra non fuit animo mentes vestras errore decipiendi, aut corda vestra impuris sermonibus corrumpendi, aut vos dolo, aut fraude aliquâ circumveniendi.

Vulgata nostra, per particulam *de*, materiam potiùs concionis significat: *non fuit de errore*, seu imposturâ; falsa dogmata non docuit, sicut philosophi; non impura, sicut Simoniani; non dolosa, utilitati nostræ subdolè venantes, ut pseudoapostoli.

Non fui impostor, non obscœna docui, non utilitatem meam in Evangelii prædicatione subdolè quæsivi.

Argumentum veræ religionis, est sanctitas doctrinæ et puritas vitæ.

Pura autem fuit et divina doctrina nostra, purus et divinus fuit noster prædicandi animus.

4. *Sed sicut probati...*

Quippe prædicavimus, ut decet præcones à Deo probatos et ad id munus electos et missos.

Prædicavimus, inquam, non ut humanæ serviamus cupiditati; sed ut divinæ placeamus majestati, cordium nostrorum inspectrici.

5, 6. *Neque enim aliquando...*

Probat quòd Evangelium sincerè et coram Deo prædicaverit, non animo hominibus placendi, aut suæ cupiditati serviendi.

Deus ipse scit quòd non prædicavimus animo pecuniæ cupido (seu ut captaremus occasionem nos avarè ditandi).

Nec etiam humanæ gloriæ cupidi: illam nec à vobis, nec ab aliis quæsivimus unquam.

Tantum abest ut Evangelium evangelizemus in titulis avaritiæ et superbiæ, (quinimò, cùm possemus, ut Apostoli Christi, vobis oneri esse (alimenta et vitæ necessaria exigentes);

Facti sumus inter vos parvuli (nec potestatem, nec auctoritatem allegantes), quasi nutrix mater proles suas blandè fovens ac nutriens.

neque in occasione avaritiæ, Deus testis est.

6. Nec quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab aliis.

7. Cùm possemus vobis oneri esse, ut Christi Apostoli;

sed facti sumus parvuli in medio vestrùm, tanquam si nutrix foveat filios suos.

Si hominibus placere studuissem, adulatoriis sermonibus usus fuissem: vos autem ipsi testes estis quòd assentatoriis verbis nunquam usus fuerim.

Si in Evangelii prædicatione cupiditati servire voluissem, maximè, vel divitiarum, vel gloriæ cupiditati.

Deum autem testem appello quòd nec avaritiæ studui, nec gloriæ, quam nec à vobis, nec ab aliis quæsivi.

Thessalonicenses testes appellat quòd non fuerit adulatus, quia res externa, de qua homines testificari possunt: *sicut scitis*.

Quòd verò avaritiæ aut superbiæ animo non prædicaverit, Deum ipsum testem advocat, quia intentio soli Deo nota: *Deus testis est*.

Tria hæc notat vitia pseudoapostolorum, scilicet, hominibus adulari, quæstum ex Evangelio venari, gloriam suam quærere.

7. *Cùm possemus vobis oneri esse...* Pergit probare quòd nec ob avaritiam, nec ob gloriam prædicaverit.

Cùm possemus vobis oneri esse, id est, alimenta, et alia vitæ necessaria à vobis exigere:

Æquum enim est ut qui Evangelio servit, de Evangelio vivat. Hoc Christus ordinavit 1. Cor. 9, n. 14.

Sed facti sumus parvuli in medio vestrùm, id est, nostro juri et auctoritati cedentes, nec potestatem ullam, nec auctoritatem allegantes, *facti sumus parvuli*, humiles et demissi inter vos.

Ecce humilitas superbiæ opposita.

Tanquam si nutrix foveat filios suos, id est, facti sumus inter vos quasi mater nutrix, suos proprios filios blandè fovens et nutriens.

Ecce beneficentia et liberalitas avaritiæ opposita.

Notæ litterales. — Nota primò, quòd duplex possit esse sensus hujus nominis, *oneri*, ἐν βάρει.

Primus: *oneri vobis esse*, alimenta exigentes à vobis.

Secundus, quem sequuntur multi Græci: in pondere et auctoritate apud vos esse; seu, cùm possemus apud vos auctoritatem nobis vindicare, *ut Apostoli Christi*.

Sed priorem puto naturaliorem, quia vox græca, ἐν βάρει, onus, onerare, gravare, apud Apostolum gravamen sustentationis frequenter et multis in locis significat, nullibi auctoritatem seu gravitatem auctoritatis, ut bene notat Estius.

8. Ita desiderantes vos, cupidè volebamus tradere vobis non solùm Evangelium Dei,

Ad eum modum nos amantissimè erga vos affecti (sicut nutrix erga filios suos), cupiebamus ex animo, non tantùm Christi Evangelium vobis tradere;

sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis.

Sed et vitam quoque nostram vobis impendere (non propter nostrum aliquod lucrum), sed quia charissimi nobis estis.

9. Memores enim estis, fratres, laboris nostri et fatigationis: nocte ac die operantes; ne quem vestrûm gravaremus, prædicavimus in vobis Evangelium Dei.

(Ita vos dileximus), ut, ne quemquam vestrûm gravaremus, nocte et die laboraverimus, prædicantes vobis Evangelium Dei: vos ipsi scitis et memores estis quoties præ labore fatigati lassatique fuerimus.

10. Vos testes estis et Deus,

Vos ipsos testes appello, imò et Deum

Nota secundò, quòd ubi nostra Vulgata habet: *Facti sumus parvuli.* Græca habent, facti sumus lenes, blandi ac benevoli.

Quoad sensum, parum refert, cum parvuli in Evangelio nobis à Christo dentur in exemplum humilitatis et lenitatis.

Quoad litteram, affinitas vocum hanc fecit differentiam lectionis. Noster interpres in suis manuscriptis habuit νήπιοι, parvuli. Græca nunc habent, ἤπιοι, lenes.

Nota tertiò, ex Græco patere quòd nutrix sit suorum filiorum nutrix: habent enim, *tanquam si nutrix foveat suos ipsius filios*: est ergo mater nutrix filiorum suorum.

8. *Ita desiderantes vos*... Gr. ἱμειρόμενοι, ita cupidi vestri avebamus, etc., id est, ad eum modum, seu, ut nutrix erga filios suos, erga vos amantissimè affecti.

Vel vos amantes sicut nutrix filios suos, avebamus, cupiebamus ex animo impertiri vobis *non solùm Evangelium Dei, sed et animas nostras;* quippe qui nobis estis *charissimi*; quasi diceret: Non spe lucri ullius, sed quia vos ex charitate diligimus.

Theophylactus rejicit ἱμειρόμενοι, desiderantes: vult ergo legi, ὁμειρόμενοι, obligati, adhærentes, conjuncti vobis. Sed quidquid sit de hac voce:

Ecce rursus charitatem cupiditati oppositam.

Et ecce qualis debet esse pastoris, omnisque animarum ministri charitas.

Induat modò infantium simplicitatem, humilitatem, lenitatem, fiat sicut parvulus, nullam sibi vindicans auctoritatem; sit verè minister.

Modò induat nutricis affectuosam teneritudinem, lac doctrinæ sic effundat, ut et sanguinem paratus sit effundere; non spe lucri, non spe humanæ gloriæ; sed ex charitate, ut illarum animarum saluti cooperetur, pro quibus Christus suum effudit sanguinem pretiosum: Christi vices gerit, Christi animum induat.

9. *Memores enim estis, fratres....*

Ut hunc suum probet affectum, hìc illorum memoriam pulsat, conscientiam vero in versu sequente.

Memores enim estis laboris..... id est, quoties ad defatigationem usque laboraverim. Vide paraphrasim.

Ne quemquam vestrûm gravaremus.

Innuit Thessalonicenses fuisse pauperes, ait Theophylactus.

10. *Vos testes estis et Deus:* quasi diceret: Vestram ipsorum conscientiam appello testem; quin et Deum ipsum testem invoco.

Ipsum testem adjuro, scilicet, quàm sanctè, et justè, et irreprehensibiliter vobiscum, qui credidistis, conversati fuerimus.

Nostis quoque quemadmodum unumquemque vestrùm (proinde ac pater filios suos.

Precibus exhortati fuerimus (ad fidei constantiam);

Consolati simus mœstos (ob persecutiones);

Denique obtestati simus ut vitam duceretis Deo dignam,

Qui vos, operâ nostrâ, vocavit in suum regnum suamque gloriam, id est, ad Ecclesiam.

Ideo et nos assiduè Deo gratias agimus

quàm sanctè, et justè, et sine querela vobis, qui credidistis, fuimus.

11. Sicut scitis qualiter unumquemque vestrùm (sicut pater filios suos),

12. Deprecantes vos,

et consolantes,

testificati sumus, ut ambularetis dignè Deo,

qui vocavit vos in suum regnum et gloriam.

13. Ideo et nos gratias agi-

***Quàm sanctè*, quoad Deum : *quàm justè*, quoad proximum, *et sine querela :* seu quàm irreprehensibiliter erga vos omnes sim conversatus.**

***Vel sanctè*, in doctrina et vita : *justè*, sine ulla injuria, exactione, importunitate : *inculpatè*, sine ullo infirmorum offendiculo.**

11. *Sicut scitis qualiter unumquemque vestrùm* (amplexi fuerimus), *sicut pater filios :* ita supplendum putat Erasmus, qui addit : hæc est balbuties Apostolicæ charitatis, quæ se verbis humanis, ceu temulenta, non explicat. Estius supplendum putat eo quo dixi modo in paraphrasi : quam vide.

12. *Deprecantes vos*. Gr. hortantes vos et consolantes et obtestati adambulare, etc., vide paraphrasim.

Hinc discat omnis animarum pastor ac minister, velut pater, affectu paterno deprecari, consolari, obtestari.

Precibus exhortari desides, ne torpescant, sed in incœptam salutis viam assiduè progrediantur.

Consolari mœstos, ne deficiant animo, sed in Domino sperantes, anchoram salutis firmiter teneant : fortiter patiantur.

Obtestari omnes, ut unusquisque in suo statu dignè Deo ambulet, *qui vocavit nos in regnum suum et gloriam.*

Observatio moralis. — Duo his in verbis ultimis nota, quæ omnis Christianus continuè versare debet animo.

Primum, Deus vocavit me ad regnum suum et ad gloriam suam.

Per fidem et Baptismum vocavit me ad regnum dilectissimi Filii sui, ad Ecclesiam : vocando me ad hoc regnum, vocavit et ad æternum gloriæ suæ regnum, cujus pignus Spiritum sanctum accepi.

Secundum, et quod inde sequitur : Ergo dignè Deo debeo vivere.

Dignè Deo tam bono, qui vocavit me.

Dignè regno, ad quod vocavit me.

Dignè gloriâ, cujus pignus habeo, Spiritum sanctum.

Cogita regnum, cogita gloriam, cogita Deum vocantem ad regnum et gloriam.

Spe regni et gloriæ adversa sustine, prospera despice.

Intuitu Dei ad regnum misericorditer vocantis, vive dignè Deo, sanctè, justè, inculpatè et irreprehensibiliter.

13. *Ideo et nos gratias agimus Deo...*

mus Deo sine intermissione : quoniam cùm accepissetis à nobis verbum auditûs Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum,

quòd, cùm per nostram prædicationem audiretis verbum Dei, seu doctrinam evangelicam;

Suscepistis illam, non ut doctrinam hominum, seu ab hominibus inventam :

sed sicut est verè, verbum Dei qui operatur in vobis, qui credidistis.

Sed, ut est reverà, verbum Dei, seu doctrina à Deo revelata (quod ex ipsis effectibus demonstratur), cùm potenter operetur in vobis credentibus.

14. Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei quæ sunt in Judæa, in Christo Jesu, quia eadem

Vos enim imitatores facti estis Ecclesiarum christianorum quæ sunt in Judæa, eadem quippe passi estis à concivibus vestris, quæ Judæi christiani à suis con-

---

Suppositis quæ hucusque de suo adventu, et de suæ prædicationis animo, materia et modo dixit, nunc gratias agit Deo de bono suæ prædicationis successu, probatque quod initio capitis dixit, introitum suum ad eos inanem non fuisse.

Ideo et non assiduè *Deo gratias agimus, quoniam cùm à nobis* prædicantibus audiretis Evangelii doctrinam, illam suscepistis, non ut inventum hominum, sed ut est reverà, doctrina Dei, et à Deo revelata : *Verè verbum Dei.*

Verbum auditûs Dei est verbum prædicationis de Deo, seu prædicatio de Deo, quæ, quia per auditum creditur, *fides ex auditu*, dicitur *verbum auditûs Dei.*

Quòd verò reverà sit *verbum Dei* patet ex ipsis effectibus : nimirum, ex vestra constantia et cæteris vestris virtutibus, quas *verbum Dei*, ut semen quoddam cœleste ac fructiferum, producit in vobis credentibus.

Qui operatur, qui in Vulgata ad Deum refertur; in Græco tam ad λόγον quàm ad *Deum* referri potest. Sed parum refert, cùm Deus operetur per verbum.

Observatio moralis. — Ergo semen est verbum Dei, semen cœleste, divinum, fœcundum, charitatis productivum : ex natura sua, sicut in sinu Dei, verbum producit amorem, Spiritum sanctum.

Cum hoc tamen discrimine maximo, quòd in Deo verbum agit necessariò, hinc semper amorem producit;

In nobis autem verbum Dei agit liberè, cum quadam à nostra voluntate dependentià; hinc sæpe, ex malitia nostra, inefficax est, sine fructu.

Quod Christus in seminis parabola divinè nobis expressit.

Obstacula itaque, quantùm est ex parte nostra, tollamus, scilicet, distractionem mentis, sollicitudines, duritiem cordis.

Verbum Dei suscipiamus, sicut est verè verbum Dei, in corde bono, benevolo; ut suum producat fructum, charitatem, patientiam, omne bonum opus, imitationem Christi.

14. *Vos enim imitatores facti...*

Probat operationem verbi Dei, seu Dei per verbum suum in illis.

Vos enim imitatores... ut in paraphrasi.

Nisi autem Verbum Dei, ut verbum Dei suscepissetis, et nisi operaretur in vobis, tot et tantas tentationes nunquam superàssetis.

Eadem enim passi estis... indicat in quo facti sint imitatores, etc.

tribulibus (incarcerati fuistis, rapinam bonorum vestrorum tolerâstis).	passi estis et vos à contribulibus vestris, sicut et ipsi à Judæis.
Qui Judæi Dominum Jesum occiderunt et suos proprios prophetas;	15. Qui et Dominum occiderunt Jesum, et prophetas,
Qui et nos Apostolos persequuntur;	et nos persecuti sunt,
Qui Deo displicent et sunt exosi;	et Deo non placent,
Qui omnium hominum saluti adversantur;	et omnibus hominibus adversantur;
Dum prohibent nos Gentibus verbum salutis loqui, ut ei credentes salvæ fiant;	16. Prohibentes nos Gentibus loqui ut salvæ fiant,
Hoc restabat, ut peccatorum suorum implerent mensuram :	ut impleant peccata sua semper;
Pervenit enim in illos ira Dei usque in finem permansura.	pervenit enim ira Dei super illos usque in finem.

Contribulibus, id est, concivibus : non significat hìc ex eadem tribu, seu familia, sed ex eadem civitate et gente.

15. *Qui et Dominum occiderunt...* ex occasione patientiæ Thessalonicensium damnat obiter Judæorum invidiam simul et Thessalonicenses solatur, ex eo quòd participes facti sint passionum Christi Domini, prophetarum et Apostolorum.

Gr. proprios prophetas, etc.

Non debet discipulorum conditio melior esse quàm magistri conditio : *Si me persecuti sunt, etc.*

Hinc divus Paulus in omnibus tentationibus nostris, Domini passionum nobis memoriam refricat.

Omnibus hominibus adversantur, quia omnium hominum saluti sese obstinatè opponunt, dum verbum salutis prædicari prohibent.

Nec credunt, nec alios credere volunt.

Sunt verè canes in præsepi vel in horto, qui paleas, vel legumina nec comedunt, nec comedi sinunt.

Invidiâ quasi immensâ, orbis terrarum salutem impediunt.

16. *Ut impleant peccata sua... Ut*, particula hìc consecutiva, non causalis; quasi diceret : Sic peccatorum suorum mensuram implent.

Hoc restabat ut peccatorum suorum implerent mensuram, et ad summam pervenirent malitiam.

Ergo quædam est peccatorum mensura, à Deo statuta, regnis, urbibus, peccatoribus; quâ impletâ, omnia simul et perfectè peccata castigat Deus. Vide alia loca Scripturæ apud Cornelium à Lapide.

Pervenit enim ira Dei... Jamjam imminet ipsis implacabilis ira Dei : gentis ipsorum excidium per Vespasianum et Titum, vigesima post hanc Epistolam anno, futurum.

Gr. prævenit : inopinatos et nihil tale cogitantes, sed ad Pascha celebrandum Jerosolymam convenientes, prævenit : præoccupavit eos ira Dei implacabilis : præteritum pro futuro.

Hoc excidium, judicii ultimi imago.

Hæc præventio, plerorumque hominum per mortem præoccupationis significatio.

Ne, sicut tot alii, præoccupemur, vigilemus, oremus, pœnitentiam nunc agamus.

17. Nos autem, fratres, desolati à vobis ad tempus horæ, aspectu, non corde, abundantiùs festinavimus faciem vestram videre cum multo desiderio;	Nos autem, fratres, vobis (velut charissimis filiis) orbati, licèt ad breve tempus et aspectu duntaxat, non affectu : vehementissimè tamen studuimus et operam dedimus quàm citò videre vos.
18. Quoniam voluimus venire ad vos : ego quidem Paulus, et semel et iterum; sed impedivit nos Satanas.	Propterea hoc desiderio pressi, voluimus venire ad vos, et ego nominatim Paulus, semel et iterum, sed obstitit Satanas.
19. Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus?	(Nec mirum, si id ardentissimè desideravimus :) quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut gloriosum decus et ornamentum? nonne vos coram Domino nostro Jesu Christo, cùm ad judicium redierit? supple, estis spes nostra, gaudium et corona.
20. Vos enim estis gloria nostra et gaudium.	Ita sane vos estis gloria nostra et gaudium nostrum.

17. *Nos autem, fratres, desolati à vobis...*

Redit ad Thessalonicenses, suumque erga eos paternum et maternum declarat affectum.

Nos orbati vobis, charissimis filiis nostris.

Pergit in metaphora patris et matris, ad quos pertinet orbitas filiorum.

Ad tempus horæ, id est; brevissimum tempus.

Aspectu, non corde, in quo vos gerimus semper.

Abundantiùs festinavimus, sedulam operam navavimus, ut quamprimum vos videremus.

18. *Ego quidem Paulus :* speciatim ego Paulus; *sed impedivit Satanas*, scilicet, per inexspectatas et vehementes quasdam tentationes, ait divus Chrysostomus : nam cùm ei fuissent structæ à Judæis insidiæ, retentus est in Heliade tres menses : idem D. Chrysostomus.

19 et 20. *Quæ est enim nostra spes...*

Rationem reddit sui vehementissimi desiderii, scilicet, quòd in illorum fidei firmitate fundata sit spei, gaudii et gloriæ suæ materia.

Agnoscite verba matrum, charitatis et misericordiæ visceribus valdè inflammatarum, parvulos suos alloquentium, ait divus Chrysostomus, et post illum Theophylactus.

Patris et matris amor in unum commixtus, amorem Pauli non æquiparabit : ex eodem Chrysostomo.

Si hæc Paulus dixit hominibus adhuc mortalibus, quidni beatæ Mariæ Virgini Dei paræ in cœlis regnanti dicere poterimus?

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 2. ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Ab exemplo divi Pauli discat omnis bonus pastor, apostolicus concionator, universas officii sui partes.

Qualis esse debeat, quàm in Deum fidens, quàm fortis in passionibus, quàm liber et audax in prædicando Dei verbo, n. 2.

Qualis esse debeat illius doctrina, quàm vera, pura, divina, n. 3 et 4.

Quo animo prædicare debeat, non ut placeat hominibus, non ut suæ cupiditati serviat; sed ut Deo, cordium inspectori, placeat, n. 4, 5, 6.

Quo affectu se gerere erga subditos, sicut mater nutriens filios suos; paratus non hac doctrinam tantùm dare, sed et vitam, n. 7.

Quomodo cum illis conversari, piè, justè, inculpatè, n. 10.

Quantâ sollicitudine modò exhortari, modò consolari, modo obtestari, n. 12, sicut pater filios suos, n. 11; ab illis corde nunquam abesse, quia ab eorum salute pendet et sua. n. 17, 19.

Secundo. — Ab exemplo Thessalonicensium discat omnis verè Christianus, qualiter erga suos pastores et doctores se gerere debeat.

Illos, tanquam Christum et Deum ipsum audire, ad regnum et gloriam suam vocantem, n. 12.

Illorum conciones, tanquam Dei verbum, audire, credere, exsequi, n. 13.

Vitam Christo Deoque dignam ducere, n. 12. Christum imitari, pro illo libenter pati, n. 14.

Tales Christiani erunt pastorum spes, gaudium et corona. n. 19 et 20.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

PRIMO.

Paternam indicat suam in Thessalonicenses sollicitudinem, quâ pressus elegit solus Athenis relinqui, et Timotheum, licèt sibi necessarium, ad eos mittere, ℣. 1, 2, 3, 4, 5.

SECUNDO.

Ex Timotheo ad se reverso, cognitâ eorum in fide constantiâ, mirè gavisum se affirmat, ℣. 6, 7, 8.

TERTIO.

Ob id Deo gratias agit, ipsumque orat ut eos revisere et in fide perficere sibi concedat, ℣. 9, 10, etc.

CAPUT TERTIUM.

PARAPHRASIS.

Ipso vestri desiderium diutiùs ferre non valentes, decrevimus (licèt hoc triste) Athenis soli relinqui.

Et Timotheum, fratrem nostrum, licèt mihi necessarium, utpote Dei ministrum et in Evangelio Christi prædicando meum coadjutorem, misimus ad vos, ut in fide roboraret, et ad perseverantiam hortando et consolando vos animaret.

Ne quis vestrûm turbaretur in afflictio-

TEXTUS.

1. Propter quod non sustinentes ampliùs, placuit nobis remanere Athenis, solis.

2. Et misimus Timotheum, fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confirmandos vos et exhortandos pro fide vestra :

3. Ut nemo moveatur in tri-

Cap. III. 1. In præcedenti capite, patri et matri semetipsum comparavit Apostolus.

In ultimis versibus pergens in eadem similitudine, dixit se suo è Thessalonica exitu præpropero, charissimis suis filiis orbatum fuisse.

Addidit denique quòd, præ amore simul et mœrore, ardentissimè desideraverit eos revisere, idque sæpe vehementi studio conatus fuerit : sed hucusque Satanas id impedierit.

Nunc, consequenter ad hæc, dicit :

Propter quod non sustinentes, id est, ideo hoc vestri desiderium diutiùs ferre non valens, satiùs duxi Athenis relinqui solus.

In plurali loquitur, sed in singulari intelligendus, ut patet ex n. 5. hujus capitis, et ex Act. 18. ubi Sylas cum Timotheo, è Macedonia ad Paulum Corinthi agentem revertitur.

Vulgata nostra, grammaticam negligens, dixit, *non sustinentes placuit nobis*, id est, decrevimus, libenter voluimus, satiùs duximus relinqui soli, licèt hoc triste foret nobis, quàm vos necessario destitui auxilio.

Pastores non sibi, sed suo gregi.

2. *Et misimus Timotheum fratrem nostrum et ministrum Dei...* Græca addunt et cooperatorem nostrum in Evangelio Christi.

Tali coadjutore, tot et tantis in laboribus et periculis sese privare, plusquam paterna charitas est : sacrificium est Paulino corde dignum.

Ad confirmandos vos...

Ecce finem missionis Timothei, confirmare, exhortari, consolari : utrumque opis significat verbum græcum, παρακαλέσαι.

Confirmare fortes in fide : vacillantes et infirmos ad perseverantiam exhortari : mœstos ob persecutionem solari, ne quis succumbat.

Talis esse debet pastorum sollicitudo.

3. *Ut nemo moveatur in tribulationibus istis.*

Aliqui id intelligunt de Pauli tribulationibus; quasi diceret : Ne quis vestrûm moveatur ob tribulationes quas patior.

Sed cùm ex Apostolo constet quòd et ipsi Thessalonicenses persecutionem passi sint, satiùs videtur id intelligendum de propriis Thessalonicensium tribulationibus : multò magìs enim timendum erat Paulo, ne Thessalonicenses, suis propriis, quàm Apostoli suis tribulationibus moverentur.

bulationibus istis : ipsi enim scitis quòd in hoc positi sumus.

4. Nam et cùm apud vos essemus, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut et factum est, et scitis.

5. Propterea et ego ampliùs non sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram; ne fortè tentaverit vos is qui

nibus istis; ipsi enim scitis quòd ad passiones sustinendas destinati sumus.

Etenim, cùm apud vos essemus, prædicebamus vobis nos afflictum iri, quemadmodum et factum esse nostis.

Cùm ergo diutiùs rerum vestrarum ignarus esse non ferrem, propterea Timotheum ad vos misi, ut per eum scirem quomodo se vestra fides haberet :

Metuebam enim ne fortè vos tentâsset

Hinc ad eos in periculis constitutos Timotheum mittit.

In hoc positi sumus, scilicet ad patiendum.

Observatio moralis. — Audiant quibus sunt aures ad audiendum.

In hoc positus est Christianus : de omnibus fidelibus dicit : *in hoc positi sumus*, ait divus Chrisostomus.

Omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. 2. Tim. 3.

Nullus excipitur, si modò piè, seu christianè vivere velit.

Hinc D. Leo : nunquam deest tribulatio persecutionis, si nunquam desit observantia pietatis, etc.

Sicut ergo totius est corporis (Ecclesiæ) piè vivere; ita totius est corporis crucem ferre; quæ meritò ferri unicuique suadetur, quia propriis modis atque mensuris ab unoquoque toleratur.

Unum nomen est persecutionis, sed non una est certaminis causa : D. Leo, serm. 9. de quadrag. cir. med.

Sicut *oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam;* sic oportet pati Christianum, et ita intrare in gloriam.

Certa autem, ait idem S. Leo, atque secura est exspectatio promissæ beatitudinis, ubi est participatio Dominicæ passionis, ibidem.

In hoc positi sumus, id est, ad hoc nati sumus : hoc est nostrum munus et officium; hæc est vita nostra : et tu quæris quietem et recreationem ! divus Chrysostomus, hìc.

Non instat lictor latus lacerans et cogens sacrificare; sed instat vehemens pecuniæ cupiditas, et avaritia nobis effodens oculos : idem.

Amor pecuniæ, voluptatis et gloriæ vincendus. Vide Chrysostomum, p. 287.

4. *Nam et cum apud vos...* hoc et de Pauli persecutionibus intelligendum.

Omnibus quidem Christianis passiones à Deo destinatæ sunt, sed Apostolis et viris apostolicis atque sanctioribus in majori mensura.

Quò major gloria ad quam destinati sumus, eò major nobis passionum mensura destinatur, quâ gloriam assequamur.

Itaque in passionibus respice gloriam.

Afflictio mater est gloriæ, ait D. Hieronymus.

Momentaneum et leve tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis, ait D. Paulus.

5. *Propterea et ego ampliùs...* Vide paraphrasim.

Ne fortè tentaverit vos is qui tentat, scilicet, diabolus, cujus officium est tentare : hinc Matth. 4. dicitur tentator.

Satanas, inanisque et infructuosus fieret labor quem in vobis instituendis impendi.

Nunc autem, cùm à vobis ad nos rediit Timotheus, et faustum nobis nuntium retulerit de fide et charitate vestra; de honorifica, quam habetis de nobis, memoria; de ardenti desiderio quo nos videre tenemini, sicut et nos desideramus vos conspicere.

Propter hæc nobis à Timotheo nuntiata, et præsertim propter constantem fidem vestram, fratres, tantam in omni pressura et angustia nostra consolationem accepi, ut præ lætitia, omnium mearum afflictionum pene oblitus fuerim.

Ita sanè vitam nunc lætam duco, quia statis in Domino: vestra quippe in fide confirmatio, vita mea est.

Sed quas grátiarum actiones pro vestra constantia Deo reddere possum, et pro in-

tentat, et inanis fiat labor noster.

6. Nunc autem, veniente Timotheo ad nos à vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, et quia memoriam nostri habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut et nos quoque vos.

7. Ideo consolati sumus, fratres, in vobis, in omni necessitate et tribulatione nostra, per fidem vestram;

8. Quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino.

9. Quam enim gratiarum actionem possumus Deo re-

Tentat autem ad decipiendum, ut explicat D. Thomas.

Tentat verò Deus, v. g., tentavit Abraham, ut illius fidem aliis manifestaret et ad bonum promoveret.

6. *Nunc autem, veniente Timotheo*... Gr. nuper autem, etc. Syr. nuper autem. Vide paraphrasim.

Tria magnifacienda Paulo de Thessalonicensibus refert Timotheus, fidei puritatem, charitatis fervorem, honorificam ministrorum Evangelii recordationem.

De hoc reditu vide Act. 18.

7. *Ideo consolati sumus*... Vide paraphrasim.

Primus effectus boni nuntii quem Timotheus de Thessalonicensibus Paulo retulit, consolatio fuit spiritualis; et tanta consolatio, ut præ illa omnium suarum afflictionum, licèt ingentium et innumerarum, pene oblitus fuerit.

8. *Quoniam nunc vivimus*...

Quia, etsi quotidianis in mortibus verser (*Quotidie morior*, ait primæ Corinth. 15.), lætam tamen duco vitam, si vos, fratres, in suscepta fide constantes perstatis. Vestra quippe in fide confirmatio, vita mea est.

Non dixit lætamur; *sed vivimus*, quasi absque hoc, ne vivere quidem esse existimaret; ait D. Chrysostomus.

Sic affectos oportet esse magistros, sic discipulos, et nihil unquam erit absurdum; idem D. Chrysostomus.

Fides, charitas, sanctitas discipulorum sit magistrorum vita: absque hoc, vitam nihilum reputent.

Discipuli præceptorum suorum mentionem faciant semper cum laude: ipsos diligant et honorent, non præsentes tantùm et miracula patrantes; sed et absentes et innumerabilia probra et mala patientes.

9. *Quam enim gratiarum actionem*... Vide paraphrasim.

Secundus effectus boni per Timotheum relati nuntii, gratiarum actio.

tribuere pro vobis, in omni gaudio quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum?

10. Nocte ac die abundantiùs orantes, ut videamus faciem vestram, et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ.

11. Ipse autem Deus, et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus dirigat viam nostram ad vos.

12. Vos autem Dominus multiplicet, et abundare faciat charitatem vestram in

genti lætitia quam propter vos coram Deo percepi?

Assiduè et vehementissimè precor Deum, ut vos revisere nobis concedat et verbis perficere possimus, si quæ desunt fidei vestræ (seu verbis fidem vestram perficere, perfectiùs et clariùs vos instruendo, v. g., de resurrectione mortuorum).

Deus, qui et Pater noster est, et Dominus noster Jesus Christus (desiderium meum impleat), et prosperum nobis iter ad vos concedat.

Precor et Dominum, ut vos multiplicet (seu numero crescatis), et charitatem vestram abundare faciat in invicem, imò et

---

Quasi diceret, ait Theodoretus: Linguæ laudes vincit lætitiæ magnitudo; non possumus enim Deo hymnum ferre qui lætitiæ, quam de vobis cepimus, respondeat.

10. *Nocte et die abundantiùs.* Gr. super exabundanti: seu, plusquam abundanter, abundantissimè, supra modum.

Tertius effectus hujus boni nuntii, desiderium eos videndi, ut si quæ desunt eis, verbis perficiat.

Nocte igitur *ac die*, id est, assiduè, plusquam abundè, id est, ardentissimè, vehementissimè precor ut vos videam.

Quemadmodum agricola quispiam audiens agros à se cultos fructibus abundare, desiderat illos oculis intueri. D. Chrysostomus et Theophylactus.

Et compleamus, amplioribus scilicet et clarioribus instructionibus, *quæ desunt fidei vestræ.*

Non omnem perceperant doctrinam, ut ait Theophylactus post S. Chrysostomum, sed deerant fortasse ipsis quædam de resurrectione, idque genus alia: hoc dicit, defectus fidei.

Hoc Pauli de Thessalonicensibus visitandis desiderium, etsi à Timotheo jam visitatis, omnium prælatorum, de suis subditis in propria persona visitandis, est instructio: alium miserint Timotheum, debent tamen ipsi personaliter visitare.

11. *Ipse autem Deus....* hanc primam epistolæ partem finit oratione ad Deum.

Orat autem primò, ut ad eos ipse prosperum iter habeat. Vide paraphrasim.

12. *Vos autem Dominus multiplicet...*

Secundò, orat ut eos Deus augeat in fide, seu fideles multiplicet.

Et abundare faciat charitatem vestram.

Gr. et abundare faciat charitate.

Tertiò, ut eorum augeantur merita, per charitatis augmentum, quæ semper crescere debet in hac vita.

D. Ambrosius et D. Anselmus habent etiam, abundare faciat charitate.

Syr. et multiplicet et abundare faciat charitatem vestram unius erga alterum, et erga unumquemque, quomodo nos amore vos complectimur.

in omnes; quemadmodum et ego vos amore complector.

Et hoc oro, ut hâc virtute corda vestra magis ac magis stabiliantur in sanctitate, sintque irreprehensibilia ante Deum et Patrem nostrum, in die quo Dominus noster Jesus Christus cum omnibus sanctis suis adveniet. Amen.

invicem et in omnes, quemadmodum et nos in vobis.

13. Ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate, ante Deum et Patrem nostrum, in adventu Domini nostri Jesu Christi, cum omnibus sanctis ejus. Amen.

Nos in vobis. Gr. nos in vos, id est, erga vos.

13. *Ad confirmanda corda vestra in sanctitate, sine querela.* Gr. inculpata. Syr. inculpabilia.

Hæc autem orat, ut in sanctitate stabiliti, sint irreprehensibiles in die judicii. Vide paraphrasim.

In omnibus ad Dei judicium attende, et ad illud tu te vitæ sanctitate præpara.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 3, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Nota breve et grande verbum : *in hoc* (ad patiendum scilicet) *positi sumus*, n. 3.

Penetra necessitatem, utilitatem et gloriam passionum.

Necessitatem, in hoc positus est Christianus.

Sicut oportuit pati Christum..., sic oportet pati Christianum, etc.

Omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. 2. Tim. 3. 12.

Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Matth. 11. 12.

Necessariò vincendus amor pecuniæ, voluptatis et gloriæ : ad hoc autem vis sibi facienda. Vide n. 3. et observationem moralem.

Utilitatem et gloriam : *Momentaneum et leve tribulationis nostræ supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* 2. Cor. 4. 17.

Afflictio, mater gloriæ : D. Hieronymus.

Certa atque secura est exspectatio promissæ beatitudinis, ubi est participatio Dominicæ passionis : S. Leo.

Gloriæ et passionum est quædam proportio. Vide n. 3 et 4, et observationes.

Secundo. — Aliud breve et grande verbum pro se notet pastor apostolicus : *Vivimus, si statis in Domino*, n. 8.

Ovium sanctitas sit pastoris vita.

Absque ea vitam pro nihilo ducat.

Ad illam vigilet, laboret, vitam impendat.

Notet etiam ardens D. Pauli desiderium Thessalonicenses visitandi, n. 10. ut illud imitetur.

Et in oratione D. Pauli pro Thessalonicensibus, observet quid intendere et quid orare debeat in suorum subditorum visitatione, n. 11, 12, 13.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

Rogat eos ut perseverent et proficiant in præceptis quæ dedit illis, ℣. 1 et 2.

Paucis refricat præceptum quod eis, auctoritate Domini, dedit de sanctitate in conjugio servanda, de omni in eo impuritate vitanda, ℣. 3, 4, 5; ac speciatim de adulterio fugiendo, à quo multis deterret, ℣. 6, 7, 8.

Laudat fraternam charitatem quam per universam Macedoniam exercent, hortaturque ut in ea semper proficiant, ℣. 9, 10.

Ne autem aliqui hâc divitum charitate abutantur, hortatur pauperes ad fugam otii et ad honestum laborem, ℣. 11.

Quia verò suos mortuos immoderatè lugebant Thessalonicenses, solatium eis proponit mortis, scilicet, resurrectionem futuram : resurrecturi sunt ad gloriam qui modò dormiunt in Christo, ℣. 12, 13.

Hujus gloriosæ fidelium resurrectionis modum et ordinem exponit in reliquo capite, quod concludit Thessalonicenses exhortans ad consolationem habendam, ex spe beatæ hujus resurrectionis.

CAPUT QUARTUM.

PARAPHRASIS.

De cætero, fratres, rogamus vos et obsecramus per Dominum nostrum Jesum Christum, ut quemadmodum audistis à nobis quomodo vos in via Dei oporteat ambulare, ut Deo placeatis; sic et ambuletis, ut in ea proficiatis, Deoque magis ac magis placeatis.

Nostis enim quæ præcepta et institutiones vobis dederim, Jesu Christi Domini nostri auctoritate.

Hæc est enim Dei voluntas, ut sancti

TEXTUS.

1. De cætero ergo, fratres, rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis à nobis quomodo oporteat vos ambulare et placere Deo, sic et ambuletis, ut abundetis magis.

2. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum.

3. Hæc est enim voluntas

Cap. IV. 1. *De cætero..., fratres, rogamus vos...*

Incipit in hoc capite morales Thessalonicensibus instructiones dare proportionatas, juxta monita quæ de eorum statu receperat à Timotheo.

Ac primò quidem, hortatur illos ad majorem sanctitatem, seu ad continuum in vita spirituali profectum.

De cætero rogamus vos in via Dei, à nobis tradita vobis, sic ambulare, ut in ea proficiatis in dies, Deoque magis ac magis placeatis.

Gr. et Syr. non habent (*sic et ambuletis*); hinc paulò aliter intelligunt (*ut abundetis magis*).

Rogamus vos, ait Syr. ut modum acceptum à nobis, quo oporteat vos ambulare et placere Deo, magis adaugeatis.

Ita ut mandata et constitutiones exsuperetis, ait D. Chrysostomus.

Ita ut aliquid supra mandata facere nitamini, atque imperata superetis, ait Theophylactus.

Juxta hanc lectionem hortatur Apostolus ad supererogatoria mandatis superaddenda.

Uterque sensus bonus, et in re parum discrepans: sed primus est plenior, et aliunde conformis est pluribus manuscriptis quæ citat P. Amelotte. Grotius etiam citat suum manuscriptum, interpreti nostro conforme.

Ex utroque dicimus quod Christiani sit non stare, sed continuè ambulare, semper proficere, imperatis superaddere; ire de præceptis ad consilia; de virtute in virtutem; seu ut vertit D. Hieronymus, de fortitudine in fortitudinem, usque in Sion, id est, Cœlum.

2. *Scitis enim quæ præcepta dederim.* Gr. dederimus.

Hic versus respondet his primi versiculi verbis (*quemadmodum accepistis à nobis*); quasi diceret:

Non frustrà dixi, *quemadmodum accepistis à nobis*; meministis enim *quæ præcepta vobis dederimus*, Domini Jesu vice et auctoritate.

Per Dominum Jesum; seu, nomine et auctoritate Domini Jesu, Regis regum, loquuntur prælati.

Hinc qui spernunt eos, Jesum Christum spernunt.

3. *Hæc est enim voluntas Dei...*, et quasi omnium præceptorum summa,

Dei, sanctificatio vestra : ut abstineatis vos à fornicatione;	sitis, et ab omni impudicitia remoti.
4. Ut sciat unusquisque vestrûm vas suum possidere in sanctificatione et honore;	Ut unusquisque vestrûm sciat corpus suum sanctè et honestè possidere.
5. Non in passione deside-	Non autem in passionibus concupis-

ut studeatis sanctitati, quodlibet et omne peccatum fugiendo, speciatim verò omnem impuritatem.

Voluntas Dei, intellige voluntatem signi, quâ Deus significat quid velit nos facere; non voluntatem beneplaciti, quâ facit ipse quidquid vult.

Per *fornicationem* intelligit omnem immunditiam, aiunt S. Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus. Multæ sunt species libidinum, quas ne nominet, dixit : *ab omni fornicatione; ἀπὸ πάσης πορνείας*, ita legerunt.

Observatio moralis. — Generalis voluntas Dei, est ut sancti simus et ab omni peccato remoti.

In quocunque ergo statu, in quacunque conditione simus, hanc Dei voluntatem in mente et corde fixam habeamus; hæc sit actionum nostrarum regula ; hæc sit cordis nostri votum continuum, sicut est et Dei voluntas et desiderium.

Duo Deus semper vult : ut sanctificetur in nobis nomen suum, et ut sanctificemur in ipso per Jesum Christum.

Utrumque et nos oremus continuè.

Sanctificetur nomen tuum à nobis, et in nobis.

Sanctificemur et nos à te, in te, et per te.

Specialis voluntas Dei est ut Christianus sit purus, et ab omni præsertim immunditia remotus.

Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, id est, temperantia vestra, ait Theophylactus.

Impuritatem horret Spiritus Dei, tanquam sibi oppositam. *Non permanebit Spiritus meus in homine, quia caro est.*

E contra, Deus, quia Spiritus et quia sanctus, homines vult esse spirituales et sanctos, et ideo puros.

Hinc Ecclesiam christianam, quasi arcam dedit mundo, in qua purificentur et salvi fiant homines.

Castitas est specialiter sanctificatio, seu sanctitas; quia hominem facit angelicum et divinum, angelis et Deo similem.

Impuritas, è contrà, bestiam facit et suem.

4. *Ut sciat unusquisque vas suum*, id est, proprium corpus suum sanctè et honestè possidere : ita ferè omnes.

Divus tamen Augustinus per *vas suum*, corpus uxoris intelligit, vultque Apostolum uxoratis præcipere ut sanctè et honestè utantur matrimonio.

Sed prior sensus est naturalior, quia omnibus, etiam non conjugatis, loquitur Apostolus.

Nota, *vas suum possidere;* id est, per puritatem dominus sit corporis sui, non mancipium.

Puritas, libertas est et dominium : impuritas verò servitus.

Qui libidini servit, mancipium est.

5. *Non in passione desiderii...*, id est, nemo autem vestrûm serviat passionibus concupiscentiæ, etc.

centiæ, sicut Gentiles qui Deum ignorant.

Et ne quis in isto negotio fratrem suum opprimat, aut injuriâ afficiat (thorum ejus scandendo) : nam horum omnium Christus Dominus vindex est, sicut jampridem dixi vobis et testificatus sum (cùm essem apud vos).

Non enim ad christianismum vocavit nos Deus, ut impuritatem sectemur, sed ut sanctimoniam assequamur.

Qui hæc ergo spernit, non hominem ea docentem spernit; sed Deum ipsum illa

rii, sicut et gentes quæ ignorant Deum :

6. Et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis et testificati sumus.

7. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem.

8. Itaque, qui hæc spernit, non hominem spernit, sed

Sicut et gentes quæ ignorant Deum...

Heu! quot Christiani gentiliter vivunt, et juxta concupiscentias suas ambulant!

Quasi verò Christianismus non sit professio sanctitatis et detestatio libidinis.

Quot Christiani in matrimonio gentiliter vivunt, secundùm desideria passionum, qualia cernuntur in Gentibus Deum ignorantibus!

Quasi matrimonium non esset sacramentum, quo sanctè et honestè sit utendum, et quasi sub oculis Dei, ut ait Tertullianus.

In fine sit sanctitas, in modo honestas, in usu moderatio, seu temperantia. Videantur dicta de sanctitate matrimonii in fine cap. 5. epist. ad Ephes.

6. *Et ne quis supergrediatur....* Gr. non opprimere et circumvenire in negotio, etc. Syr. neque sitis audaces ad transgrediendum et ad circumveniendum fratrem suum, in isto negotio.

Id est, ne quis, terminos sui conjugii transgrediens, alienum thorum invadendo, proximum suum in hoc negotio fraudet aut injuriâ afficiat.

Quod sic intelligi debeat, de adulterio scilicet, id duo probant :

Primum, articulus, ἐν τῷ πράγματι, id est, ut vertit Syrus, in isto negotio, seu in negotio de quo locutus est cùm dixit, *abstineatis ab omni fornicatione*, seu immunditia.

Secundum, ratio sequens : *Non enim vocavit nos Deus in immunditiam.*

Aliqui tamen hunc locum de mercatura interpretantur : hocque monitum putant ab Apostolo dari Thessalonicensibus, quia Thessalonicæ magnæ fiebant mercationes.

Sed prior sensus magìs cohæret cum præcedentibus et sequentibus.

Adulterium transgressio est, circumventio, defraudatio, latrocinium, et latrocinio gravior injuria, ait D. Chrysostomus.

Quoniam vindex est Dominus...

Ab adulterio deterret Apostolus per minas vindictæ Dei.

7. *Non enim vocavit...*

Secundò, per rationem quam reddit de vindicta Dei. Vide paraphrasim.

8. *Itaque qui hæc spernit...*

Tertiò, per enormitatem hujus transgressionis, quâ Deus ipse spernitur et Spiritus sanctus contumeliâ afficitur.

Observationes morales. — Primò, nota quod per adulterium et impuritatem spernitur Deus, Christus et Spiritus sanctus.

Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis.

9. De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis: ipsi enim vos a Deo didicistis, ut diligatis invicem.

10. Etenim illud facitis in omnes fratres in universa Macedonia. Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magìs;

11. Et operam detis ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis et operemini ma-

præcipientem, qui nobis etiam in Baptismo Spiritum suum sanctum (omnis puritatis fontem communicavit.

Porrò de charitate fraterna necesse non est ut vobis scribam: quandoquidem à Deo ipso edocti estis ut mutuo vos amore complectamini.

(Et ita edocti), ut et illud faciatis, charitatem scilicet fraternam exercendo erga fratres omnes qui sunt in tota Macedonia: rogamus autem vos ut magìs ac magìs in hac virtute proficiatis,

Et sedulam navetis operam ut quieti sitis et pacifici, et ut vestra curetis, alienis non immisceamini negotiis, et operemini

---

Deus, qui vetat illud, quique nos vocavit ad sanctitatem.

Christus Dominus, cujus membrum facti sumus in Baptismo; membrum autem Christi, per libidinem fit membrum meretricis.

Spiritus sanctus, cujus templum facti sumus, quique datus est nobis, habitavit in nobis, et qui per impuritatem expellitur, profanato ejus templo.

Deus ergo seipsum vindicabit; eritque hujus flagitii ultor, per quod ipse spernitur, Christus inquinatur, Spiritus sanctus expellitur.

Secundò, disce ab Apostolo, quomodo castè de rebus inhonestis sit loquendum, cùm de eis loquendi necessitas urget.

Ne quis supergrediatur, inquit, aut in *negotio circumveniat.*

Quia turpe est illud commercium et innominabile; indicat illud per *negotium*, per *supergredi*, *circumvenire.*

9. *De charitate autem fraternitatis.*

Gr. περὶ τῆς φιλαδελφίας, de amore fraterno.

Non necesse habemus. Gr. habetis.

Ipsi enim à Deo didicistis. Gr. θεοδίδακτοί ἐστε.

Fratres sumus, eumdem patrem Deum et Christum, eamdem matrem Ecclesiam habentes; hinc amor fraternus.

Deus qui charitas est, et charitatis doctor et magister est. O Deus charitas! ô Deus charitatis doctor! charitatem sic doce me, ut et charitatem inspires mihi: cor meum charitatis igne accende, inflamma, comburc.

10. *Etenim illud facitis*, id est, charitatem fraternam exercetis, non Thessalonicæ tantùm, sed et per totam Macedoniam.

Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magìs.

Semper in charitate proficiendum: *ambulate in dilectione*, ut dicit alibi: non stetis, sed semper ad vitæ finem usque ambuletis, incedatis, proficiatis, *ut abundetis magìs.*

11. *Et operam detis ut quieti sitis...*

Ad liberalitatem versibus superioribus hortatus est; sed quia pauperes aliqui, hàc divitum munificentià abutentes, otio et inertiæ vacabant, curiosè sese negotiis alienis immiscebant: ut tales corrigat Apostolus,

Primò, consulit ut curiositatem et otium fugiant; quieti sint, sua curent, alienis sese non immisceant.

propriis vestris manibus, sicut præcepimus vobis; ut honestè conversemini cum extraneis, et nullius operâ indigeatis.

Nolumus autem, fratres, vos ignorare quod spectat ad mortuos, ut ob eos non contristemini, sicut cæteri Gentiles (ad

nibus vestris, sicut præcepimus vobis : et ut honestè ambuletis ad eos qui foris sunt, et nullius aliquid desideretis.

12. Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini,

---

Operam date, studiosè et ambitiosè conemini, ait Erasmus, ut quieti, tranquilli, pacifici sitis, vestra curantes.

Secundò, præcipit ut propriis suis laborent manibus.

Tum ut eis necessaria non desint, alienaque non desiderent : penuria quippe fures facit aut mendicos.

Tum ut Gentilibus, qui parasitos, scurrasque contemnebant, ob suam inertiam et mendicitatem, non fiant contemptui, sicque sint opprobrium Ecclesiæ.

Dedecus enim est, ait Theodoretus, in otio vivere; non quæ sunt necessaria, ex labore quærere, sed mendici vitam eligere, et exspectare aliorum munificentiam.

Hujusmodi homines vocabant Christemporas, Christum cauponantes, Christi mercatores : D. Chrysostomus, Theophylactus.

Observatio dogmatica. — Hoc loco abutuntur hæretici contra religiosos mendicantes; sed perperam : hoc enim de labore corporali præceptum spectat ad quosdam, ut diximus suprà, inertes, otiosos, curiosos et inquietos, qui fidelibus erant onerosi, infidelibus scandalosi, et Ecclesiæ opprobrium.

Talibus præcipit Apostolus ut laborent; et meritò : labor enim horum malorum erit remedium.

Nihil tale religiosis mendicantibus convenit : quinimò, ut ait Estius, student, vacant prædicationi verbi Dei, aliisque id genus actionibus, quibus salus populi christiani promovetur.

Cùmque, ratione hujus ministerii, possent à populo petere vitæ stipendia, juxta id quod Christus ordinavit : *ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant;*

Huic tamen potestati renuntiantes, rogare malunt et mendicare ; quod magnæ perfectionis est, ait Estius, quem vide.

Itaque dicendum quòd præceptum de labore corporali spectat ad eos, qui indigent et sublimioribus functionibus non sunt alligati, ut ait idem Estius.

12. *Nolumus autem vos ignorare...*

Thessalonicenses immoderatè lugebant suos mortuos : ut huic morbo medeatur Apostolus, solatur eos spe resurrectionis.

Sed an ignorabant resurrectionem futuram ? minimè : jam enim semel et iterum, in fine primi et tertii capitis, locutus est Paulus de adventu Christi judicis, tanquam ab illis credito et exspectato.

Sed quia ad hanc veritatem non satis attendebant, et ideo in suorum obitu lugebant immoderatè et more paganico,

Hinc resurrectionis futuræ articulum in eorum mentibus resculpit, ut malum curet à principio.

Nolumus ergo vos ignorare... de dormientibus.

Non mortuos dicit, sed *dormientes*, ut ex ipso nomine consolationem procuret : si enim dormiunt, ergo evigilabunt aliquando.

sicut et cæteri qui spem non habent.

13. Si enim credimus quòd Jesus mortuus est et resurrexit; ita et Deus eos, qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo.

Christum non conversi), qui resurrectionis spem non habent.

Sicut ergo credimus quòd Dominus Jesus mortuus est, et à mortuis resurrexit; ita et (credere debemus) quòd Deus eos, qui in fide Christi mortui sunt, resuscitabit et è sepulcris evocatos, adducet ad vitam Christi gloriosam.

Sciatis itaque velim quòd chari vestri, quos ut mortuos lugetis, mortui non sint, sed dormiunt, evigilandi verbo Dei.

Ut non contristemini...

Dat rationem cur nolit hoc ignorari, seu potiùs cur velit ut resurrectionis fidem in mentibus fixam habeant; scilicet, ut in morte vestrorum non lugeatis, sicut Gentiles qui fidei lumine destituti, *spem* resurrectionis *non habent.*

Non prohibet omnem dolorem, sed immoderatum, sed paganum : mortuos suos lugeat paganus, qui vitam hâc meliorem non agnoscit; at potiùs lætetur Christianus, moderatè saltem lugeat, qui vitam credit æternam, ad quam fideles morte transeunt.

Mors somnus est à quo per Dei verbum evigilandi sumus.

Mors transitus est à vita misera ad beatam : ne ergo lugeatis, quin potiùs lætemini.

O mirabilem efficaciam fidei! terribilium terribilissimum redit gratum et optandum!

Cupio dissolvi et esse cum Christo.

13. *Si enim credimus...*

Scire ergo debetis nos resurrecturos.

Cùm enim fide credamus *quòd Dominus Jesus Christus mortuus sit et* à mortuis *resurrexerit*, sanè et credere debemus quòd Deus eos, qui Christo ad finem usque fideles fuerunt, resuscitabit, et è sepulcris evocatos adducet ad Christi gloriam.

Quia membra capiti suo debent conformari, et esse cum capite : hanc rationem fusiùs explicat primæ Cor. 15.

Notæ litterales. —Nota primò, quòd conjunctio *si*, non sit dubitantis, sed rem certissimam præsupponentis pro fundamento, mortem scilicet et resurrectionem Christi.

Secundò, quòd de Christo loquens, dicat absolutè quòd *mortuus sit;* de fidelibus verò, quòd dormiant,

Primum quidem, ne de morte Christi quis hæreticus dubitet, quasi tantùm fuerit apparens : verè *mortuus est*, verè à mortuis *resurrexit.*

Secundum verò, ut lugentes consoletur.

Tertiò, quòd de fidelium resurrectione tantùm hìc agat, seu de resurrectione ad gloriam, utpote qui ad fidelium consolationem scribat.

Mors et resurrectio Christi consolatio nostra.

Mors quidem, quia nobis fons vitæ, mortis mors, mortis nostræ sanctificatio : supplicium quippe convertit in sacrificium.

Resurrectio verò, quia resurrectionis nostræ ad gloriam causa est, exemplar et forma, sicut nostræ ad gratiam resurrectionis, seu vitæ christianæ et spiritualis, est origo, causa et idea.

Nota denique, *eos qui dormierunt per Jesum.* Conditio necessaria ut quis cum Christo resurgat, est ut cum Christo et in Christo dormiat.

Dico enim vobis quod à Domino didici, idque tanquam Dei verbum dico,	14. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini;
Scilicet, quòd nos, qui vivimus, seu quicunque usque ad adventum Domini superstites fuerimus;	quia nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini,
Non præveniemus in resurrectione eos qui jampridem mortui sunt et in pulverem redacti (adeo prompta, celer et momentanea erit resurrectio).	non præveniemus eos qui dormierunt.
Quoniam Dominus ipse Jesus Christus, ubi jusserit archangelo vocem dare, et tubà Dei (quasi classico mortuos omnes	15. Quoniam ipse Dominus, in jussu et in voce archangeli, et in tuba Dei de-

14. *Hoc enim dicimus vobis in verbo Domini.*

Aggreditur modum et ordinem resurrectionis, et ut majorem fidem faciat, affirmat se id quod dicturus est à Domino ipso didicisse.

Hoc igitur quod jam vobis dicturus sum, non à memetipso, aut tanquam meum, aut à me inventum dico; sed *ut verbum Domini*, quod ab ipso didici, quodque tanquam verbum Dei, in nomine et auctoritate Domini, dico.

Scilicet, quòd *nos qui vivimus*, id est, qui vivent, seu ex nobis, seu ex posteris nostris, tempore adventûs Domini, *non præveniemus* in resurrectione, nec in occursu Domini, *eos* qui jampridem mortui computruerunt.

Notæ litterales. — Opinor quòd Thessalonicenses scirent quidem mortuos suos fore resurrecturos; sed quòd nescirent omnium omninò hominum resurrectionem futuram *in momento, et in ictu oculi.*

Hincque successionem temporis in ea fingentes, timebant ne priùs mortui et jam corrupti, tardiùs resurgerent quàm qui vivi et superstites forent in adventu Domini.

Ideoque suos defunctos lugebant amariùs, timentes ne, propter hanc resurrectionis tarditatem, tardiùs illos in gloria viderent.

Ut hanc mœroris causam auferat Apostolus, docet eos non solùm quòd resurrecturi sint illorum mortui, sed et tam promptè, per omnipotentiam Dei resurgent, ut nec ipsi vivi præcessuri sint eos in occursum Domini.

Cogita quòd hoc opus, opus erit omnipotentiæ Dei, cui nihil resistit, nihil difficile, nihil difficilius : æqualiter omnia Deo possibilia sunt et facilia.

Sicut, in principio, *dixit, et facta sunt* omnia : ita in fine ipsemet dicet, et fiet quod dixerit : sicut ex nihilo fecit omnia; ita ex pulvere faciet corpora.

Nota quòd Apostolus in prima loquatur persona, *nos qui vivimus.*

Non quòd suspicaretur vitæ suæ tempore mortuorum resurrectionem futuram; id enim rejicit in secunda epistola ad Thessalonicenses, cap. 2. ubi docet quæ debeant adventum Domini præcedere;

Sed ita loquitur, ut nos exemplo suo doceat de incerta et terribili judicii die cogitare et loqui, quasi statim et nostris temporibus futura, scilicet, ut nos ad illam continuè comparemus.

Nostræ mortis dies, judicii nostri dies erit : hanc igitur mortis diem, quasi instantem, præ oculis habeamus semper, et exspectemus suspensi.

15 et 16. *Quoniam ipse Dominus...*

Magnificum et momentaneum describit adventum Domini, quasdamque ejus circumstantias.

Primò, *ipse Dominus*, non angelus sui vice, sed ipsemet in sua propria persona.

scendet de cœlo; et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi.

16. Deinde, nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus

evocare), descendet de cœlo Judex, et tunc qui in Christi fide mortui sunt, resurgent primi;

Deinde nos, qui tunc vivemus et hucusque in vita relicti fuerimus, simul cum illis celerrimè efferemur obviam Christo in

---

Qui descendit humilis in suo primo adventu, gloriosus descendet in secundo.

Secundò, *in jussu*, cum imperio et potestate magna, suis stipatus angelis veniet.

Gr. *ἐν κελεύματι*, quod significat etiam hortamen commune, seu conclamationem quâ nautæ, seu milites, sese mutuò excitant ad rem strenuè agendam : hinc Erasmus vertit, cum hortatu.

At Græci interpretes hanc vocem in sua propria significatione accipiunt, scilicet, pro *jussu*, imperio, quo Christus Dominus suos angelos et ministros jubebit esse præsto.

Tertiò, *et in voce archangeli :* quippe archangelo Michaeli, angelorum principi et totius Ecclesiæ custodi imperabit vocem dare; quâ, quasi instrumento resurrectionis, mortuos omnes ad vitam revocet.

Hæc vox Joan. 5, dicitur *vox Filii Dei*, quia jussu ejus et nomine facta.

Quartò, *et in tuba Dei*, sive quòd vera et realis sit tuba, ut affirmat D. Gregorius, D. Anselmus apud Cornelium à Lapide, quem vide;

Sive quòd illa vox archangeli, tam clara et sonora, tamque potens et efficax futura sit, ut propterea dicatur *tuba Dei*, ubique penetrans, usque ad aures dormientium, omnes evigilans, et ad judicium convocans.

Surgite, mortui, venite ad judicium.

Christus Dominus, D. Paulus et D. Joannes de tuba hæç loquuntur.

Hæc erit tuba novissima; de qua primæ Cor. 15.

Hæc tubæ vox erit morale resurrectionis instrumentum, sicut verba consecrationis sunt transsubstantiationis instrumentum, ait Tyrinus, post Cornelium à Lapide.

Quintò, *et mortui qui in Christo sunt...*

Et ad primum hujus vocis, seu jussûs Dei, instans, resurgent omnes mortui quidem (sed Apostolus Christianos hìc tantùm nominat, ad quorum consolationem scribit), et tam promptè et subitò, ut eamdem vocem, paulò protractam et adhuc personantem audituri sint, resumpti corporis auribus.

Audient vocem Filii Dei, vel, ad vocem, surgite, resurgent, sicque audient obediendo : ad vocem, venite, audient corporaliter et ad judicium venient. Vide Cornelium à Lapide qui Suarem citat.

Resurgent primi : Gr. primùm.

Illud *primùm*, et sequens *deindè*, non significat prioritatem et posterioritatem in resurrectione, quasi aliqui priùs, alii posteriùs sint resurrecturi; fiet enim omnium resurrectio in eodem instanti : sed denotat prioritatem inter resurrectionem aliquorum et raptum omnium.

Itaque *resurgent primi*, seu primùm, id est, primò resurgent mortui, ut simul cum vivis rapi possint in aëra, non post eos.

Deinde, id est, peractâ resurrectione, tam nos qui tunc vivemus, quàm alii sancti jampridem mortui et tunc resuscitati, *rapiemur in aera*, non ante illos, sed simul et unà.

Sed vivi fientne sine morte immortales?

Ita opinati sunt Græci multi, quos sequitur Cajetanus, quin et D. Augus-

aera : et sic semper cum Domino nostro erimus (ejus gloriæ consortes).

Itaque consolamini vos mutuò (in luctu), his de resurrectione sermonibus (*ut non contristemini sicut cæteri, qui spem non habent*).

obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus.

17. Itaque consolamini invicem in verbis istis.

---

tinus id affirmavit aliquando, libro 2. de peccatorum meritis, cap. 31, sed retractavit libro 20. de Civit. cap. 20.

Communiter tamen omnes Latini, ob Scripturæ auctoritatem omnes homines ad mortem condemnantis, docent quòd, vel in ipso raptu, vel ante raptum, omnes omninò homines morientur. Vide fusiùs apud Estium.

Hic ergo concipitur ordo in resurrectione, licèt in instanti fiat.

Dominus descendet de cœlo, stipatus angelis suis, qui quasi voce communi conclamabunt, ut se, ad Domini jussum, præsto esse testentur.

Imperabit Dominus archangelo vocem dare, resurrectionis signum et instrumentum.

Vocem dabit archangelus, quæ, quasi tuba Dei clarissima, ubique personabit, et, ut potentissima, efficiet id quod jubebit.

Ad hanc vocem resurgent omnes mortui.

Immutabuntur vivi, sive paulò post mortui sint et tunc resurgant, sive in instanti moriantur et in altero resurgant.

Omnes deinde justi simul rapientur in aera, obviam Christo judicium exercenti, reprobis ad sinistram humi relictis.

Aliqua desunt in hoc ordine non expressa, sed alibi dicta à D. Paulo epist. primâ ad Cor. cap. 15, et à Christo, Matth. 24.

Et sic semper cum Domino erimus : ejus scilicet gloriæ consortes.

O felix consortium! ô beatam æternitatem! semper cum Domino erimus. Ut hoc tunc eveniat nobis, nunc studeamus semper esse cum ipso, mente, corde, affectu, moribus et vitâ; in ejus vivamus gratia, ut in illius gloria vivamus.

17. *Itaque, consolamini invicem...* His ergo de resurrectione gloriosa, et de æterna cum Christo in beatitudine permansione sermonibus, consolemini vos mutuò in morte vestrorum, et ne lugeatis sicut Gentiles, qui talem spem non habent.

O solidam Christianorum consolationem, in Dei verbo fundatam et in æterna Dei gloria stabilitam! resurgam immortalis; æternæ Christi gloriæ consors futurus sine fine.

Hæc est spes mea, ô Deus! hæc est consolatio mea. Hâc spe erectus, hâc consolatione sustentatus, omnia terrena, mortalia, caduca, aliquando peritura, contemno; te solum, ô Deus meus! desidero, diligo, tibi unicè adhærere in æternum volo; tibi soli servire, tibi totus esse, in tempore et in æternitate.

Adjuva, Deus, infirmitatem meam. Et qui dedisti velle, da et perficere : omnia mea rumpe vincula, ut liber ab omnibus, me in occursum tuum præparem assiduè; hoc unicum sit negotium meum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Primo. — Ex n. 1. discamus omnes in salutis via nunquam standum; sed semper ambulandum; continuè proficiendum; de virtute in virtutem eundum usque ad cœlum. Vide n. 1, in commentario. Vide etiam n. 10

SECUNDO. — Ex n. 3. discamus, mentique nostræ inscribamus nunquam oblitterandam omnium Dei præceptorum summam, seu epitomen.

Hæc est voluntas Dei, sanctificatio nostra.

Deus vult ut sim sanctus, id est, omne peccatum fugiam, omne bonum amplectar.

Hæc est ergo deinceps tota mea voluntas; hoc omne studium meum : omne malum horrebo, omne bonum et sanctum cum Dei gratiâ operabor.

Deus vult ut sim sanctus, ab omni malo alienus et speciatim ab omni immunditia remotus.

Deus est spiritus, et quia spiritus, vult me spiritualem, sanctum, purum.

Deus est spiritus, et quia spiritus, impuritatem horret, tanquam sibi oppositam : *Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est.*

Omnem itaque impuritatem horrebo; castitati magis ac magis studebo.

Impuritatis enormitatem, et ab ea deterrentia vide in n. 7, 8.

Per eam Deus spernitur, Christus inhonoratur, Spiritus sanctus contumeliâ afficitur.

Ibidem discamus quomodo de rebus etiam inhonestis castè loquendum, ubi est loquendi necessitas.

TERTIO. — Notemus et diligenter exsequamur omnes Apostoli præceptum de fuga otii et de labore honesto, ut quieti et pacifici nostra curemus, de alienis non immisceamur negotiis, sed operemur indesinenter. Vide n. 11.

QUARTO. — Qui veritatem de mortuorum resurrectione bene et seriò penetraverit, hinc solidam et christianam de morte, tum sua, tum suorum, consolationem percipiet. Vide à n. 12, usque ad finem, et præsertim n. 17.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

Veritatem, modum et ordinem resurrectionis docuit; restabat ut indicaret tempus et diem :

At hoc, inquit, vobis fidelibus non est necessarium, quia fide scitis quod dies Domini sit inopinatò venturus, et improbos occupaturus ex improviso, sicut fur obrepit nocte, et dormientibus adest inexpectatus, ℣. 1, 2, 3.

Vos autem dies illa non comprehendet imparatos, quia *filii lucis estis*, ℣. 4, 5.

Hoc ut ità sit, ut *filii lucis* vigiles et sobrii simus, ℣. 6, 7.

Insuper et armati fide et charitate, quasi thorace; spe, quasi galeâ salutis, ℣. 8.

Salutem verò speremus ex Dei bonitate, qui nobis Filium suum dedit in suo proprio Sanguine Salvatorem, ℣. 9, 10, 11.

Commendat inferioribus honorare eos qui præsunt, et in Evangelio prædicando laborant, ℣. 12, 13.

Præsules autem hortatur ut suo ritè fungantur officio, arguant, solentur, suscipiant, tolerent, ℣. 14, attendant subditis, ℣. 15.

Omnes fideles hortatur ad gaudium spirituale, ad orationem assiduam, ad gratiarum actionem, ut spiritum non exstinguant, prophetias probent, ab omni specie mali abstineant, ℣. 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22.

Denique omnimodam eis sanctitatem apprecatur, ℣. 23, 24. Se eorum commendat orationibus, ℣. 25. Omnes salutat, ℣. 26. Adjurat eos ut hæc Epistola omnibus sanctis fratribus legatur, ℣. 27, quàm, consuetâ gratiam precandi formulâ, claudit, ℣. 28.

CAPUT QUINTUM.

TEXTUS.

1. De temporibus autem et momentis, fratres, non indigetis ut scribamus vobis.

2. Ipsi enim diligenter scitis quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet.

PARAPHRASIS.

Cæterum, de temporibus et momentis quibus ad judicium venturus sit Christus, necesse non est ut scribamus vobis.

Ipsi enim exactè nostis quòd dies Domini inopinatò et inexspectatus veniet, sicut fur in nocte.

Cap. V. 1. *De temporibus autem et momentis...*

Iisdem utitur verbis ac ipse Christus Dominus : *Non est vestrûm nosse tempora vel momenta,* ait Christus Act. 1. *De temporibus autem et momentis...* ait Paulus.

Χρονοι, hìc majorum sunt temporum spatia, v. g., anni ; χαιροί, minora, menses scilicet, dies, horæ.

Sensus Apostoli hic esse videtur :

Equidem, ô Thessalonicenses ! necessarium erat ad fidei et spei vestræ confirmationem, et ad vestram in defunctorum vestrorum luctu consolationem, ut de resurrectione, et de resurrectionis modo et ordine scriberem vobis : at verò *de temporibus et momentis,* quibus fiet omnium resurrectio, scribere vobis, nec vobis necessarium est, nec mihi possibile.

Non possibile quidem, quia latet omnes hæc dies : *Veniet ut fur,* n. 2; non autem necessarium vobis, *quia vos, fratres, non estis in tenebris*, n. 4.

Meritò notat hìc divus Chrysostomus quòd hæc sit ingenii nostri curiositas, ut quæ maximè latent, ea maximè scire cupiat; præsertim verò tempus consummationis seculi.

De hoc ipsi Apostoli ante passionem exquisierant : Matth. 24. *Dic nobis quando hæc erunt, et quod signum adventûs tui et consummationis seculi.* Post passionem et resurrectionem, Act. 1 : *An in tempore hoc restitues, etc. ?*

At non sic postquam Spiritu sancto digni sunt habiti; quin verò reprimunt hanc intempestivam curiositatem, nec sinunt quærere, *de temporibus et momentis, etc.*

Revera, quid hinc lucri, ait D. Chrysostomus? sit longè, sit propè, quid ad nos? cum vitæ nostræ finis sit unicuique nostrûm seculorum consummatio.

Quid de communi fine curiosè sollicitus es ? finem tuum cura; hunc finem præpara; ab alio fine tibi grave nihil accidet : ex divo Chrysostomo.

Cur autem finem communem et particularem nobis celaverit Deus, vide divum Chrysostomum et Theophylactum : ne in vitium nos præcipites demus, ne in socordiam; ne mercedem nobis amputet. Hæc fusiùs D. Chrysostomus.

2. *Ipsi enim diligenter*, id est, exactè, planè, certò *scitis.*

Quia dies Domini, sicut fur...

Sicut enim fur in nocte obrepit et hominibus dormientibus adest inexspectatus; ita dies Domini inopinatò veniet, et homines incredulos et incautos occupabit ex improviso.

Cùm enim dixerint, Pax et securitas est, nihilque periculi; tunc illis repentinum superveniet exitium, quod non effugient, sicut mulieri prægnanti et aliud cogitanti dolor partûs repentè supervenit.

3. **Cùm enim dixerint, Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti, et non effugient.**

3. *Cùm enim dixerint, Pax...*

Loquitur de improbis, præsertim infidelibus, ac fidelium persecutoribus.

Cùm ergo putaverint illi omnia esse pacifica et in tuto posita, tunc repentinus eis superveniet. Gr. instat, imminet interitus; seu adest proximum, et certum exitium.

Sicut dolor in utero habenti, id est, sicut dolor partûs prægnantem occurrat ex improviso.

Exemplum valde appositum, et in Scripturis frequens.

Novit mulier prægnans quod pariet: quando verò paritura sit, an septimo, an octavo, an nono, an decimo mense; quo die, quâ horâ, ignorat: sed sæpe, jocans, ludens et ridens, ineffabilibus repentè comprehenditur doloribus.

Ita et nos scimus venturum Dominum, sed adventûs illius momenta vel tempora ignoramus.

Ita et impiis ridentibus et gaudentibus supervenit repentinus interitus.

Et non effugient, nec ullo modo poterunt effugere.

Hujus rei figuram habes in diluvio: *Sicut in diebus Noe; ita erit et adventus Filii hominis.* Matth. 24, n. 37, et in Balthasare comedente, et cum lætitia bibente, et tamen audiente: *Mane, thecel, phares.* Daniel. 5. 25.

Observatio moralis. — Quod Apostolus de judicii generalis die hìc dicit, illud et intellige de mortis nostræ, nostrique judicii particularis die: sicut fur, venit inopinatus.

Heu! quot novimus, quos dormientes, sicut Miphiboseth, præoccupavit mors! quot, sicut Balthasarem, bibentes et gaudentes!

Vigilate itaque, ait Christus in Evangelio. *Iterum dico: Vigilate; omnibus dico: Vigilate*, ne scilicet tale quid eveniat nobis. Matth. 24. 42; Lucæ 13. 35, 37.

Mirare hìc ineffabilem Dei misericordiam, toties, totque modis impios homines de suo adventu inopinato commonentis. Sanè imparatos invenire non vult, quos toties invitat ad præparationem.

O Deus bone! Deus misericors! etiam cùm *vis irasci, misericordiæ recordaris. Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant à facie arcûs*, psal. 59. 6.

Quàm meritò itaque singulis improperas pereuntibus: *Perditio tua ex te.*

Da mihi, ô Deus clemens! hâc tuâ sic uti misericordiâ, ut fidei vigilantiâ præveniam mortis præoccupationem, pœnitentiæque doloribus effugiam damnationis æternæ dolores.

Sed circa litteram objici potest: nonne Elias et Antichristus præcessuri sunt, erunt signum adventûs Christi?

Erunt, respondet Theophylactus, erunt quidem signum consummationis seculi, Christi adventûs non item: subitaneus erit enim et incertus.

Sed, inquies iterum, *erunt signa in sole...*

Fateor, et hæc signa præcedent adventum Domini, sed non diem adventûs Domini: quippe tempus signorum illorum erit ipse dies Domini; nec diu durabit tempus illud. Vide Estium.

4. Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa, tanquam fur comprehendat :	**At vos, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa, tanquam fur, deprehendat.**
5. Omnes enim vos filii lucis estis et filii diei; non sumus noctis, neque tenebrarum.	**Quomodo enim in tenebris essetis, vos qui filii lucis estis et filii diei; nos Christiani non sumus filii noctis neque tenebrarum.**
6. Igitur non dormiamus sicut et cæteri, sed vigilemus et sobrii simus.	**Ne dormiamus ergo sicut cæteri, sed vigilemus et sobrii simus.**

4. *Vos autem, fratres...* utpote fide illuminati, *non estis in tenebris*, scilicet, infidelitatis et cupiditatum, *ut vos dies illa, sicut fur, comprehendat.*

Omnibus quidem, ipsis etiam fidelibus et piis ignotus est hic dies, non tamen omnes occupat ex improviso; sed improbos tantùm et tenebrarum operibus deditos.

Sicut in luce vigilantibus et excubias agentibus, etsi superveniat fur, non nocebit; at verò dormientes in tenebris spoliat et nudat.

5. *Omnes enim vos filii lucis estis...*

Sic in Scripturis appellantur Christiani ob Christum, qui lux est mundi, paterque noster : et ob fidem, quæ vera lux est, et justitiæ diem parit.

Hoc autem sæpe repetit Apostolus, ut filios lucis laudans, excitet ad opera lucis, id est, sanctitatis ; sicque non paveant hanc diem omnibus tenebrarum filiis terribilem.

Verus Christianus adventum Christi patris nostri non horret, sed optat : quippe, ait S. Augustinus, perversum omninò est, quem diligis timere ne veniat : orare quotidie, *adveniat regnum tuum*, et timere ne exaudiaris.

Unde iste timor?

Quia judex venturus est.

Sed numquid invidus? numquid malevolus? nihil horum prorsus : quis enim venturus est judicare, nisi qui venit judicari pro te. Aug. psalm. 147, citatus à P. Cornelio.

Idem vide fusiùs in epist. secunda ad Thessalonicenses, cap. 2. n. 1.

6. *Igitur non dormiamus...*

Ne præsumant de nomine, hortatur ut et de facto sint *filii lucis*, vigiles et sobrii.

Quid enim prodesset nobis, nomine et professione externâ filii lucis esse, si operibus simus tenebrarum filii ; si sicut pagani dormiamus in peccato; et in oblivione Dei et salutis nostræ?

Tantò severior erit nostra damnatio, quantò majori luce donati fuerimus, quippe complebitur in nobis quod dixit Christus : *Hoc est judicium mundi; quia lux venit in mundum; et dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem.*

Igitur non dormiamus somno peccati, ne stertamus saluti nostræ negligentes.

Sed vigilemus attenti ; qui vigilat domumque suam custodit, furis adventum persentit : ita qui vigilat, domini adventûs signa percipit.

Et sobrii simus, non à vino tantùm, sed ab omni cupiditate et perturbatione animi, quæ spiritualis est ebrietas.

Ebrietas animæ sunt divitiæ, pecuniæ cupiditas et amor corporum. D. Chrysostomus.

Qui enim dormiunt, noctu dormiunt; et qui inebriantur, nocte inebriantur.	7. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt; et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt.
At nos, qui diei sumus filii, vigiles et sobrii simus, insuper et armati, iidem scilicet et charitatem pro lorica, et spem salutis pro galea induti.	8. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus, induti loricam fidei, et charitatis, et galeam spem salutis.
Spem salutis dixi : non enim nos, filios suos, Deus destinavit ad damnationem; sed ad salutem æternam per Domini nostri Jesu Christi merita acquirendam.	9. Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum,

7. *Qui enim dormiunt...*

Vigilantiæ et sobrietatis nostræ rationem petit ex metaphora jam dicta noctis et diei.

Nocturnum tempus somno et ebrietati magis opportunum : hinc *qui dormiunt....* Dies verò vigiliæ et sobrietatis tempus est.

8. *Nos igitur, qui sumus filii diei*, vigiles et sobrii simus, insuper et armati.

Sobrietatem suprà addidit vigilantiæ; si quis enim vigilet quidem, sed ebrius sit, hunc prædo facilè subripiet et spoliabit.

Hic autem arma sobrietati superaddit, quia hominem, etiam vigilem et sobrium, sed inermem, latro facilè conficit.

Itaque vigiles, sobrii, armati simus.

Induti loricam fidei, id est, dogmata, ait D. Chrysostomus. *Et charitatis*, id est, bonam vitam : idem Chrysostomus. *Et galeam spem....*, spes autem salutis nobis per Christi merita promissæ, sit mentis nostræ galea.

Fides charitate animata, cor et vitam hominis interioris protegit et conservat, sicut lorica pectus et interiora; spes verò mentem erigit ad cœlestia.

Observatio moralis. — Itaque tria nobis necessaria sunt, vigilantia, sobrietas, armatura.

Ad vigilantiam D. Chrysostomus hìc, in fine moralis, nos excitat exemplo funambulorum et ambulantium super cacumina et præcipitia.

Angustam, inquit viam ingredimur, præcipitiis undique circumdatam, quæ duos simul pedes non capit : quantà itaque nobis opus est vigilantià!

Vides quòd ii qui ejusmodi vias ingrediuntur non solùm pedes muniunt, sed et oculos, etc.

Sic et nos omnia diligenter et accuratè circumspiciamus : magnum est vitii profundum, magna præcipitia; magnæ inferiùs tenebræ; angustias observemus, cum timore et tremore ambulemus.

Sobrietas nobis duplex est necessaria.

Sobrii, seu liberi debemus esse ab omni vitioso affectu, et sobriè debemus uti hujus mundi rebus.

Audi eumdem D. Chrysostomum :

Nullus talem ingrediens viam, in risum effunditur nec ebrietate gravatur; sed in sobrietate et jejunio hanc viam ingreditur.

Nullus hàc vià incedens aliquid defert superfluum, sed succinctus et expeditus, etc.; nullus suos pedes impedit, sed liberos dimittit et solutos, etc.

Panopliam hominis Christiani vide Ephes. 6; hìc ad tria reducitur.

Sint fides attenta ad cœlestia; spes firma et hæc exspectans; charitas operans, quæ hæc æterna promereatur bona.

10. Qui mortuus est pro nobis, ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus.	**Qui pro nobis mortuus est, ut sive vivi, sive mortui, æternâ cum illo gloriâ perfruamur.**
11. Propter quod consolamini invicem, et ædificate alterutrum, sicut et facitis.	**Propter quod, scilicet, et propter Christi mortem pro nobis, et propter futuram æternæ Christi gloriæ perfruitionem, vos invicem consolamini, et ædificate mutuò, sicut reverà facitis.**

Est in nostra potestate ut Deus nostri misereatur, ait D. Chrysostomus : miserere proximi, et Deus ipse miserebitur tui. Vide in fine moral.

9. *Quoniam non posuit nos Deus....*

Spem nostram firmat ex Dei bonitate, salutem nostram adeo volentis, ut Filium suum unigenitum dederit pro nobis.

Sensus ergo est : et meritò sperare debemus, quia nos Deus, filios suos, non destinavit ad perditionem, sed ad salutem æternam.

Unde hoc tibi constat?

10. *Qui mortuus est pro nobis....*

Quia Filium suum dedit pro nobis.

Adeo vult nos salvos fieri, ut Filium suum dederit; et non solùm dederit, sed dederit ad mortem : quanta hinc spes!

Ut sive vigilemus, sive dormiamus... aliter hìc *vigilare et dormire* sumuntur, quàm suprà : significant enim hìc, vivere et mori.

Itaque pro nobis mortuus est Christus, ut sive vigiles, sive dormientes; sive vivi, sive mortui; sive in hac vita, sive post mortem, cum illo vivamus : nunc scilicet per gratiam, tunc per gloriam.

Vivam ergo an moriar, nihil meâ refert, cum illo vivam : etiamsi mortuus fueris, cum illo vives. Nihil itaque timeamus, nec vitam, nec mortem; utrumque nobis indifferens : ex D. Chrysostomo.

11. *Propter quod,* id est, quia Christus pro nobis mortuus est, ut cum illo in æternum vivamus.

Consolamini invicem, et vos ædificate mutuò. Mutuam salutem piis promovete sermonibus et exemplis.

Observatio moralis.—Deus vult salutem meam; me destinavit ad vitam; salutis meæ causâ Filium suum dedit ad mortem.

Filius pro me mortuus est, ut sive vigil, sive dormiens; sive in hac, sive in altera vita, sim et vivam cum illo, simque æternæ gloriæ suæ particeps.

O bonitas, ô misericordia ineffabilis!

O consolatio solida, quæ in tali fundatur bonitate et misericordia!

Quis non speret in hac clementi voluntate Dei? in hac pretiosa morte Filii Dei? *etiamsi me occiderit,* in hoc sperabo.

Hoc non contentus, ut Deum et Christum imiter, volo, desidero, ardeo salutem proximi mei; verbis et exemplis illam, quantùm potero, promovebo : nihil recusabo ei pro quo Christus mortuus est, cuique vitam suam dedit et sanguinem.

Ædificate alterutrum.

Metaphora ducta ab architectis, qui murum simul ædificant.

Debet unusquisque proximum suum *ædificare,* id est, ipsius salutem verbis et factis promovere.

Rogamus autem vos, fratres, ut notetis eos qui in Evangelio vobis prædicando laborant, et qui præsunt vobis in Domino, et vos admonent de faciendis et de fugiendis.

Illos, inquam, noveritis, ut speciatim eos honoretis, et impensiùs diligatis, propter opus quod exercent in vobis; pacem habete cum eis.

12. Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos qui laborant inter vos, et præsunt vobis in Domino, et monent vos;

13. Ut habeatis illos abundantiùs in charitate, propter opus illorum; pacem habete cum eis.

Ne dicas : Non sum doctor, ait Theophylactus; doctores non sufficiunt ad omnium ædificationem, *hinc unusquisque proximum ædificet.*

12. *Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis...*

Præcepta dat ad vitæ christianæ institutionem spectantia, ac primò commendat honorem prælatis et Ecclesiæ ministris debitum.

Rogat ergo fideles inferiores, ut omnes Ecclesiæ ministros, sive doctores sint, sive prælati, sive quodcunque officium exerceant, revereantur, diligant, eisque necessaria suppeditent.

Omnes Ecclesiæ ministros dixi, nec enim necessariò hæc tria eidem personæ conveniunt.

Imò, tres gradus videtur distinguere, scilicet, doctores, prælatos, presbyteros.

Ut noveritis : hæc agnitio significat hìc reverentiam, obedientiam, rerum necessariarum subministrationem.

Rogamus ergo, ut respectu et affectu noscatis, seu : ut consideretis et honoretis.

Eos qui laborant inter vos, docendo scilicet, et ea quæ sunt salutis vobis administrando.

Et præsunt vobis in Domino, id est, et qui vobis præsunt in iis quæ spectant ad Dominum, seu prælatos ecclesiasticos.

Et monent vos, id est, et qui vos monent de faciendis et de fugiendis, seu presbyteros, quibus hoc maximè convenit.

Hìc nota tria prælatorum in subditos munia :

Laborent assiduè in docendo et necessaria salutis administrando.

Præsint et regant sollicitè circa ea quæ Domini sunt.

Fortiter et charitativè moneant de faciendis et de fugiendis.

13. *Ut habeatis illos abundantiùs in charitate.*

Gr. et ducere illos superexuberanti in charitate.

Quod vertit Syrus : ut æstimentur à vobis cum charitate abundantiori.

Ambrosius : ut illis summum honorem habeatis in charitate.

Theophylactus post D. Chrysostomum : ut abundantiùs diligatis eos, sicut filii parentes suos.

Sensus ergo est. *Rogamus vos*, ut eos omnes summopere revereamini ex charitate, propter ministerium quod in vobis exercent et quod omni veneratione dignum est.

Audi Chrysostomum : per ipsos generati estis æternâ generatione, per ipsos estis regnum assecuti : per manus ipsorum fiunt omnia : per ipsos vobis portæ cœlorum aperiuntur.

Qui Christum diligit, cujusmodicumque sit sacerdos, eum diligit, quòd per eum veneranda sit assecutus sacramenta.

Pacem habete cum eis.

14. Rogamus autem vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes.

15. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat : sed semper quod bonum est sectamini in invicem et in omnes.

16. Semper gaudete.

Rogamus autem vos, fratres prælati, ut corrigatis inquietos, consolemini pusillanimes, suscipiatis infirmos, patientes sitis ad omnes, sive infirmi sint, sive pusillanimes, sive inordinati.

Videte ne quisquam malum pro malo reddat; sed studete semper benefacere omnibus, non fratribus tantùm, sed et infidelibus.

Læto semper sitis animo;

Gr. pacem habete in vobis ipsis.

Sed Syrus, Æthiops, D. Chrysostomus, Theodoretus, habent sicut Vulgata.

Theophylactus utrumque conciliat : habete pacem cum ipsis, idque non externâ specie, sed in vobis ipsis.

Sicut suprà notâsti prælatorum in subditos tria officia, sic tria hìc inferiorum in prælatos debita : honorem, amorem, pacem; idque ob tremenda mysteria quæ per ipsos assequuntur,

14. *Rogamus autem vos...*

Prælatos nunc alloquitur.

Corripite inquietos. Gr. inordinatos. Syrus, malè agentes. Æthiop. contumeliosos. Arab. eos in quibus non est ordo.

Ἀτάκτος, qui regulam et ordinem non servat.

E contra, εὔτάκτος, ordinis observator.

Itaque intellige negligentes sui ordinis, regulæ et officii, qui suis dissolutis moribus aliorum pacem et tranquillitatem perturbant.

Consolamini pusillanimes, quibus scilicet, deficit animus ad magna, seu facienda, seu ferenda.

Suscipite infirmos. Ambrosius : opitulamini infirmis. Grotius : sustentate eos, velut manu prehensos, id est, tolerate et opitulamini. Græcus significat utrumque, tolerare et opitulari.

Patientes estote ad omnes.

Sive infirmi sint, sive pusillanimes, sive inordinati.

Patientia, lenitas, mansuetudo; virtus est generalis et ad omnes debet extendi.

15. *Videte ne quis malum pro malo... reddat :*

Interdicitur vindicta.

Si malum pro malo non est reddendum, multò minùs malum pro bono, multò minùs si non fuerit priùs malum. Chrysostomus.

Sed semper quod bonum est...

Sed studete omnibus semper benefacere, non tantùm fratribus, sed et infidelibus et persecutoribus vestris.

Nota *semper et in omnes.* Præceptum Domini est : *Ego autem dico vobis, diligite...*

16. *Semper gaudete*, etsi in tentationes incidatis.

Alloquitur omnes et prælatos et subditos, quos hortatur ut læto semper sint animo, etiam in mediis et urgentibus malis, ait D. Athanasius.

Quasi dicat Apostolus : Omnia pro Christo æquo tolerate animo

Quomodo potest hoc fieri?

Orate assiduè;

17. Sine intermissione orate.

De omnibus Deo gratias agite : hæc enim Dei voluntas est ; seu , vult Deus ut id faciatis omnes per Jesum Christum.

18. In omnibus gratias agite : hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu , in omnibus vobis.

Spiritum sanctum ne exstinguatis , scilicet in donis suis.

19. Spiritum nolite exstinguere.

Prophetias speciatim ne spernatis :

20. Prophetias nolite spernere.

---

17. *Sine intermissione orate.*

Viam aperit ad perpetuam spiritualem lætitiam : scilicet , orent assiduè et de omnibus Deo gratias agant, etiam de adversis.

Auge Deo gratias , et malum mutatur in bonum , ait S. Chrysostomus.

Hinc D. Augustinus laudat morem antiquum dicendi , Deo gratias. Vide Cornelium à Lapide.

Hæc est enim voluntas Dei...

Scilicet , ut hoc omnes vos præstetis per Jesum Christum.

Sicut per Christum omnia accipimus ; sic per ipsum gratiarum reddenda est actio.

Ipse enim mediator noster est et nostra hostia laudis.

Potest etiam hoc intelligi de aliis præcedentibus.

Hæc est voluntas Dei, ut gaudeatis , ut oretis , ut gratias agatis , *in Christo Jesu*, id est, per Dominum nostrum Jesum Christum cooperatorem , ait Theophylactus : per gratiam adjutor erit, qui dicit ut fiat.

Hinc collige tria cuivis Christiano necessaria. Primum , ut non reddat malum pro malo. Secundum , ut faciat bonum etiam malum facientibus. Tertium , ut tam de bonis quàm de malis gaudeat et Deo gratias agat.

Hæcque *in Christo Jesu* cooperatore.

19. *Spiritum nolite exstinguere.*

Spiritus sanctus frequenter in Scripturis igni comparatur. Secundæ Tim. 1 , n. 6. suscitatur sicut ignis sopitus : hìc verò exstinguitur.

Suscitatur autem precibus assiduis , meditatione continuâ , perpetuo pietatis studio , et jugi operatione sanctâ.

Exstinguitur , è contra , desidiâ in Deum , nimiis circa terrena occupationibus , carnalibus desideriis , incredulitate , peccato.

Itaque *Spiritum* sanctum , id est, Spiritûs sancti gratias , illustrationes et impulsus quibus , quasi lampadibus , vos in hoc caliginoso loco illuminat, *nolite exstinguere* vestrâ in Deum desidiâ , nimiis circa terrena dissipationibus , vitâ immundâ. Vide plura n. 21.

Rectè tamen , et magìs ad mentem Apostoli puto , si intelligatur de Spiritûs sancti donis , ad aliorum utilitatem concessis , v. g., de dono linguarum , prophetiæ, etc. de quibus primæ Cor. 12. et quæ tunc erant communia.

Tunc , ait Theophylactus et Theodoretus , apud ipsos erant prophetæ vani, de quibus secundæ ad Thessal. cap. 2; sed quia incertum erat utri essent veri , omnes aversabantur et spernebant.

Hinc Apostolus omnibus loquens , ac præsertim prælatis , dicit : Nolite charismatum spiritualium usum prohibere , hoc enim esset Spiritum sanctum in suis donis exstinguere.

20. *Prophetias nolite spernere.*

21. Omnia autem probate; quod bonum est, tenete.	Omnia tamen (à Prophetis proposita) examinate, et quod bonum est retinete.
22. Ab omni specie mala abstinete vos.	Quod speciem habet mali fugite.
23. Ipse autem Deus pacis	Deus autem pacis auctor, vos totaliter et

Licèt apud vos aliqui sint prophetæ vani, ne propterea prophetias spernatis et prophetas aversemini.

Quinimò prophetiam inter alia magnifacite, gratiam scilicet, vel futura prædicendi, vel Scripturas interpretandi.

21. *Omnia autem probate*, id est, examinate tamen quod à prophetantibus proponitur, et quod bonum est, et sanæ doctrinæ congruum, retinete.

Omnia probate, id est, eas quæ veræ sunt prophetiæ, ait D. Chrysostomus, Theophylactus, et ita interpretatur ipse Grotius.

Malè ergo hoc extendunt hæretici ad examen dogmatum fidei ab Ecclesia in conciliis receptorum, quod de prophetiis privatis dixit Apostolus.

Quamvis, ut dixi n. 19, magìs ad litteram intelligatur de donis gratuitis, bene tamen et verè potest et de internis gratiis etiam intelligi; et circa hoc videndus est D. Chrysostomus, ex quo :

Hæc vita nox est crassa, lunâ carens; ut in ea ambulemus, dedit nobis Deus lampadem præclaram, scilicet, Spiritûs sancti gratiam accendit in cordibus nostris.

Hanc lampadem acceptam, alii splendidiorem faciunt, ut sancti; alii exstinguunt, ut fatuæ virgines.

Propterea Paulus ait, *Spiritum nolite exstinguere*, hoc est, gratiam.

Sed quomodo exstinguitur?

Id S. Chrysostomus egregiâ comparatione describit :

Sicut lucerna, vel aquæ infusione, vel terræ injectione, vel olei subtractione, vel vento vehementi exstinguitur;

Ita Spiritûs sancti gratia, vitâ immundâ, nimiâ circa terrena sollicitudine; pietatis in Deum defectu, et id pauperes misericordiæ, spiritu nequitiæ.

Itaque claude januas, id est; sensus, os, oculos, aures, ne ingrediatur spiritus malitiæ : fac eleemosynam; vaca Deo; terrena contemne; purè et sanctè vive.

Hæc quidem excerpsi ex D. Chrysostomo, sed verba non sumpsi.

Circa januam claudendam, egregiè comparat duorum hominum ora, se verbis appetentium, duabus januis apertis et ex adverso positis, per quas irruit ventus : unam si claudas, cessat ventus.

22. *Ab omni specie mali abstinete.*

Quod speciem habet mali, etsi reverà malum non sit, relinquite tamen, metu scandali.

Infirmis plùs nocet species mali quàm malum ipsum fortioribus.

Cave itaque, frater, ne per te pereat infirmus, propter quem mortuus est Christus.

23. *Ipse autem Deus pacis...*

Quia non monitis tantùm, sed et Dei gratiâ indigemus ad sanctitatem,

Hinc datis monitis, orat tandem Apostolus, ut Deus eos in omnibus et per omnia sanctificet, in spiritu, anima et corpore, sicque hæc tria sanctificet, ut et in sanctitate servet usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi.

Deus pacis, id est, qui pacis est auctor; hoc utitur epitheto, quia pax ad

perfectè sanctificet, et totum spiritum vestrum, et animam, et corpus in sanctitate custodiat usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi.

Deus qui vos vocavit, fidelis est, perficiet quod incepit.

Fratres, orate pro nobis.

Nomine meo salutate fratres nostros, eosque osculo, charitatis symboló, osculemini.

Obtestor vos in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut hæc epistola in publico fidelium conventu legatur.

sanctificet vos per omnia; ut integer spiritus vester, et anima, et corpus, sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.

24. Fidelis est qui vocavit vos, qui etiam faciet.

25. Fratres, orate pro nobis.

26. Salutate fratres omnes in osculo sancto.

27. Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus.

---

sanctificationem maximè confert, et ubi pax non est, ibi nec sanctitas est.

Deus ergo, pacis et sanctitatis auctor, *sanctificet vos totos*; seu, ut ait Syrus, vos omnes perfectè sanctificet, et totum spiritum vestrum, et animam vestram, et corpus vestrum custodiat sine culpa in adventum Domini nostri Jesu Christi. Ita Syrus.

Sanctificet vos per omnia. Gr. totaliter; sensus ergo est, ita ut sitis toti et perfectè sancti, spiritu, animâ et corpore.

Ut integer spiritus, et anima, et corpus... Gr. et integer, etc.

Ut hæc tria integrè et omni ex parte immaculata et irreprehensibilia custodiantur usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi.

Spiritus est rationalis pars animæ, seu mens:

Anima est ejusdem animæ pars sensitiva; seu pars inferior, quæ nobis cum bestiis communis est.

Corpus est utriusque domicilium.

Tres hominis partes nominat, ut indicet ad sanctitatem requiri ut interiùs et exteriùs simus irreprehensibiles: seu, ut mens, et voluntas, et omnes sensus interni et externi ab omni sorde peccati custodiantur immunes.

24. *Fidelis est Deus, qui vocavit vos, qui etiam faciet.*

Hoc sperat et exspectat non precum suarum meritis et efficaciâ, sed à Dei fidelitate.

Deus, qui vos ad sanctitatem vocavit et ad perseverantiam, *fidelis est* sperantibus in se: vobis ergo petentibus vires dabit et gratias ad sanctitatem et perseverantiam necessarias.

Qui vos vocavit, fidelis est, perficiet itaque quod incepit, id est, vires dabit ad perseverantiam necessarias.

25. *Fratres, orate pro nobis.*

Agnoscit quòd ipse precibus indigeat adjuvari, in quo D. Chrysostomus Pauli miratur humilitatem.

26. *Salutate fratres omnes in osculo sancto.*

Quod erat charitatis symbolum.

Quasi diceret: Nomine meo salutate, et pro me osculemini.

27. *Adjuro vos per Dominum...*

Obtestor vos in nomine Christi Domini, ut hæc epistola legatur in publico fidelium conventu.

28. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.	Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum. Amen.

28. *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 5. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO.— Nota et mirare ineffabilem Dei misericordiam, toties totque modis et exemplis nos omnes, etiam improbos, monentem de suo adventu inopinato, quasi Deus ipse metueret ne nos inveniat imparatos, n. 3.

Adeo verum est *quòd vult omnes salvos fieri, neminemque perire* imparatum.

Huic ergo divinæ misericordiæ respondens, in peccato ne dormias unquam, sed vigil, attentus et exspectans Dominum, dic cum propheta: *Anima mea in manibus meis semper, etc.*

SECUNDO. — Illustrem Christiani dignitatem observa, et suscipe cum gaudio: filius est lucis, filius Christi qui lux est mundi: *Omnes vos filii lucis estis*, n. 5.

At hujus qualitatis consequentias animadverte, ut in praxim redigas.

Filius es lucis: sis ergo vigil et non dormias; sis sobrius, non ebrius; sis semper armatus, nunquam nudus.

Vide quæ ad hæc omnia spectant in n. 5, 6, 7, 8, et in observatione morali.

Tria nobis necessaria sunt: vigilantia, sobrietas, armatura.

TERTIO. —Nota quanta debeat esse tua spes in Deum.

Quoniam non posuit nos Deus in iram, seu in perditionem, *sed in acquisitionem salutis*, n. 9.

Nota et quod sit hujus tuæ spei fundamentum; seu per quem debeas hanc salutem sperare, scilicet, *per Dominum nostrum Jesum Christum qui pro nobis mortuus est, ut simul cum illo vivamus*, et æternâ gloriâ perfruamur, n. 10.

Hanc veritatem si benè penetraveris, juxta divi Pauli mentem consolaberis, sperabis, bene facies, n. 11.

Mortem non timebis, imò potiùs optabis, juxta ejusdem Apostoli mentem, n. 5.

Vide n. 9, 10, 11, et observationem moralem.

QUARTO. — Notet superior tria officii sui in subditos munia, n. 12. Videat et n. 14.

Notet inferior tria in superiores suos debita, n. 13.

Omnis denique Christianus, n. 19, *Spiritum nolite exstinguere*, observet quomodo Spiritus in nobis suscitatur, quomodo exstinguitur.

Hac de re vide pulchra ex divo Chrysostomo, n. 20, 21.

FINIS TOMI SECUNDI.

INDEX TOMI SECUNDI.

FINIS INDICIS TOMI SECUNDI.

